I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

VOL. IV

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

VOL. IV

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

COLECȚIE DE:

CORESPONDENȚĂ — LITERATURĂ CULTĂ ȘI POPULARĂ TRADUCERI — CONTRIBUȚII ȘI MONOGRAFII BIBLIOGRAFICE — CERCETĂRI LITERARE — STUDII DE LITERATURĂ COMPARATĂ

TESTIS TEMPORUM
LUX VERITATIS
MAGISTRA VITAE
CICERO

PRIMELE SASE VOLUME VOR CUPRINDE PERIOADA JUNIMII. IN VOLUMELE I — II SI O PARTE DIN III SUNT SCRISORILE ADRESATE LUI IACOB C. NEGRUZZI, IN CEALALTA PARTE DIN III SI IN VOL. IV, V SI VI SE VOR DA SCRISORI DE ALE JUNIMISTILOR SCHIMBATE INTRE EI

I. E. TOROUŢIU

STUDII ŞI DOCUMENTE LITERARE

VOL. IV

«JUNIMEA»

MITE KREMNITZ: AMINTIRI FUGARE DESPRE EMINESCU
GEORGE ALLAN: UN CARACTER DE ARTIST — M. EMINESCU
HENRIETTA EMINESCU — VERONICA MICLE — T. MAIORESCU
ŞERBAN EMINESCU — N. EMINESCU — DIMITRIE XENOPOL
A. D. XENOPOL: ISTORIA IDEILOR MELE — V. A. URECHE
I. BOGDAN—V. ALECSANDRI—D. ONCIUL—CALISTRAT HOGAŞ
PROCESELE-VERBALE ALE JUNIMII — MEMBRII JUNIMII

BUCUREŞTI 1933
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «BUCOVINA»

MEMORIEI LUI EMINESCU
GENIU AL JUNIMII SI NEAMULUI,
AL UMANITATII SI VEACURILOR

I. E. T.

HABENT SUA FATA LIBELLI...

Descoperirea unor documente noi, şi interesante în acelaş timp, ne-a zădărnicit planul iniţial de a încheia, cu acest al patrulea volum, perioada Junimii. Căci, judecând după materialul care ne stă la dispoziţie, abia cu volumul al şaselea credem că vom putea înfăptui gândul nostru dintru început. Ceeace iarăşi nu înlătură probabilitatea, ca atunci să ne vedem din nou în plăcuta situaţie de a constata că şi de astă dată n'am fost în stare să ghicim adevărul.

Urmând sugestiilor binevenite din partea criticei autorizate, s'au încorporat aici şi unele scrisori cari ar putea fi considerate inedite doar numai din cauza rarităţii periodicelor sau cărţilor unde au mai fost publicate altădată.

Ba, subtilul critic şi istoric literar Perpessicius lărgeşte cadrul acestei colecţii, opinând că ea ar putea cuprinde şi documente recent publicate aiurea, pentru alcătuirea unui întreg organic, menit să desăvârşească personalitatea scriitorului:... «pentrucă fusese vorba de Eminescu şi pentrucă cel de al patrulea volum este în economia Studiilor şi Documen-

telor d-lui Torouţiu şi e rezervat tot corespondenţei dintre membrii Junimii, să spunem de pe acum că ne bucurăm la gândul să vedem integrată, la locul ei, scrisoarea din 1883 [publicată de profesorul S. Mehedinţi în Convorbiri Literare 1932], pe care Titu Maiorescu o trimitea lui Eminescu, internat la Ober-Döbling lângă Viena. Model de duhovnicie sufletească şi de prevenitoare asistenţă, epistola aceasta conturează, fără rezerve, poziţia lui Titu Maiorescu faţă de nefericitul poet» (Perpessicius în «Cuvântul» Bucureşti, 15 Septembrie 1932).

Asemenea sfaturi desigur că nu sunt dintre acelea cari ar putea fi nesocotite, mai ales că ele pornesc dintr'o adâncă înţelegere şi sinceră dragoste pentru subiect. In cursul apariţiei celor dintâiu volume din Studii şi Documente Literare s'au făcut numeroase aprecieri măgulitoare şi ni s'au exprimat îndemnuri calde, tocmai din partea unor oameni, a căror viaţă însăşi nu este decât pildă vie de muncă şi sacrificiu. Un N. Iorga, G. G. Longinescu, S. Mehedinţi, Camil Petrescu, Victor Morariu, N. Bagdasar, I. Brucăr, D. Murăraşu, Lascarov-Moldovanu, C. Săteanu, G. M. Vlădescu şi atâţia alţi specialişti sau cărturari şi-au spus cuvântul, fie subliniind elogios valoarea documentară a scrisorilor publicate, fie remarcând cu bună voinţă şi fără răutate, ci numai din dorinţa de a se îndrepta, inevitabile erori sau scăpări din vedere, în redactarea şi adnotarea unui material atât de vast şi variat.

Este singura mulțumire sufletească pe care am și urmărit-o. Asupra celuilalt succes — material — nu insistăm, pentru simplul motiv că n'a intrat în preocupările noastre, căci dacă ne-am fi gândit și la el, Studiile și Documentele Literare nu mai vedeau lumina zilei.

Prietenul G. M. Vlădescu ocupându-se, în subsidiar, și de latura comercială a acestei colecții, scria undeva că editorul ei «este un nebun». Ne pare rău că afară de Dumnezeu și cel ce semnează aceste pagini, a izbutit să știricească și altcineva, cât a fost necesar să purtăm pe umeri, pentru ca să se poată realiza apariția acestor patru volume și, prin comparație, să se poată bănui de cât va mai fi nevoe până la cel de al XII-lea volum. Facem aceste destăinuiri, nu pentru a ne plânge, nici pentru a cerși vre-un ajutor material, ci pentru a afirma hotărîrea noastră din acest loc sfânt ca un altar, că înțelegem să ducem până la capăt lucrarea începută numai prin jertfa unei pasiuni desinteresate.

Ceeace însă n'a scos din sărite și o domoală fire moldovenească, sunt inconștientele dăscăliri ale unor criticastri și detractori, cari ei însiși neocupându-se toată viața decât cu despicarea unui fir de păr în patru, ne-au cârtit și ne-au cicălit și ne-au reproșat că n'am mai fi făcut și asta și ceea... La care le lăsăm lor să răspundă: că de ce n'o fac ei?... Că viața e scurtă și că drumul până la al nostru cel din urmă — al

XII-lea — volum, este încă lung de tot şi că adesea pentru încrestarea unui singur rând se cere şi trudă, şi timp, şi răsfoire a vrafuri de hrisoave.

Oricum, gândul biruinţei va sta neclintit, în pofida tuturor greutăţilor, colecţia proectată se va realisa fără tocmeală şi fără sminteală. Pentru această juruinţă rămâne mai departe chezăş cel ce iscăleşte aceste rânduri.

Şi acum «caută-te, cetitoriule, ca într'o oglindă, şi te priveaşte de unde eşti, lepădând dela tine toate celelalte basne, câte unii au însemnat de tine, din neştiinţă rătăciţi, alţii din zavistie, carea din lume între oameni n'au lipsit nici odată, alţii din buiguite scripturi şi deşerte».

Bucureşti
25 Decemvrie, 1933.

I. E. TOROUŢIU

INTRODUCERE

Cu ocazia comemorării centenarului dela moartea lui Goethe, între alte monografii şi studii asupra vieţii şi operii poetului, se cita adesea interesanta colecţie de rapoarte şi scrisori de-ale contemporanilor, datorită lui Heinz Amelung şi intitulată «Personalitatea lui Goethe»[1].

Pornind dela cele dintâi însemnări şi mărturii ale copilăriei genialului poet, Heinz Amelung îl însoţeşte toată viaţa, dela cântecul de leagăn până la coborîrea sicriului în mormânt, cu relatările contemporanilor, cu scrisorile prietenilor sau adversarilor săi.

Pe măsură ce înaintezi în miezul documentelor, te situezi în centrul vieţii marelui cugetător, şi parcă o mână nevăzută a altui meşter ciopleşte în marmoră statuia poetului, o conturează şi desăvârşeşte înălţând-o aşa cum valurile unei mări agitate se unesc într'o uriaşă sforţare şi creează spre înaltul cerului o superbă coloană, pentru ca apoi să cedeze cătuşele moleculare şi să accepte descompunerea. Durata imaginei şi efectul ei stărue în raport cu sensibilitatea şi comprehensibilitatea individuală.

Deosebirea între acest gen artistic-ştiinţific de a ne

[1] Goethe als Persönlichkteit — Berichte und Briefe von Zeitgenossen — gesammelt von Heinz Amelung — Bd. I—III. — Im Propyläen-Verlag / Berlin — II. Aufl. 1925.

pune în contact cu viaţa reală şi adevărată a scriitorului şi între ciudăţeniile noului sistem de romanţare, inaugurat de poligraful Emil Ludwig, care îl îmbracă pe Goethe în dantele, îl pudrează, îi aşează perucă şi apoi ducându-l în faţa unei oglinzi, îi face portretul reflectat de aceasta, — este evident o infidelă copie, o trădare în traducerea faptelor, este fotografierea mecanică a unui tablou creat de un celebru pictor. Adaosurile sau retuşările nu fac decât să adâncească prăpastia între ficţiune şi realitate, să acopere profunzimile sau să descopere inutilul, să întunece ce este luminos în viaţa şi opera gânditorului şi să lumineze ascunzişurile inerente unei vieţi omeneşti. De aici confusia vremelnică între istoria-ştiinţă şi istoria-anecdotă.

Un mare teolog fiind odată întrebat de un laic contrariat de numeroasele înfăţişări ale lui Christ, care este chipul adevărat şi felul de a fi fost şi cugetat al Fiului lui Dumnezeu, a răspuns: «Christos este aşa cum ni se arată El însuşi în scriptură»...

Consacrând lui **Eminescu** 300 de pagini din această carte, vre-o sută în celelate apărute şi altele în cele ce vor să vină de aici înainte, în gândul nostru a fost, ca să lăsăm pe acest Christ al nostru, al Românismului întreg, să apară în faţa cetitoriului aşa cum s'a arătat el însuşi în scripturile lui şi ale vremii sale: la începutul vieţii înflăcărat, lumea fiind prea mică pentru marea sa putere de cugetare, îmbrăţişând probleme universale, dintre cari unele abia acum au ajuns

a fi înțelese, altele așteptând alte generații, dela noi înainte; agitându-se mai apoi în luptă cu viața, cu greutățile ei, și în urmă prăbușindu-se subt povara crucii suferințelor pentru păcatele altora, săvârșite pe când el încă nici nu era pe lume...

Și dacă vom încheia, poate, cu volumul al VI-lea epoca Junimii, cu aceasta nu vom fi voit să spunem că am fi epuizat materialul ei documentar, cu atât mai puțin acela care privește viața și opera lui Eminescu. Cu cât mai mult te adâncești în studierea reliquiilor poetului, cu atât mai variate ți se pun problemele, cu atât mai bogat țișnesc isvoare, care să-i accentueze actualitatea și să ofere probe ale genealității sale universale, așa încât nu fără semnificație este afirmația lui G. Bogdan-Duică: «Un temeinic studiu asupra vieții și operii lui Eminescu s'ar putea scrie abia după 50 de ani». Astfel, bănuiala noastră din vol. I-iu al St. D. L. că poezia lui Eminescu «Atât de fragedă»... este dedicată **Mitei Kremnitz,** ar fi rămas totuși numai o simplă presumție, susceptibilă de a fi combătută și răsturnată chiar, dacă nu ne-am fi bazat pe o nouă descoperire, scrisă, în cartea lui Hermann Kienzl[2] și mai de ales dacă în 1932 Al. Tzigara-Samurcaș, «fiul adoptiv» al doamnei Mite Kremnitz n'ar fi scos la lumină acele prețioase «**Amintiri fugare despre Eminescu**» și dacă ele n'ar fi fost date publicității (în Conv. Lit. 1932).

Credincioși principiului de a reproduce documentele

[2] V. St. D. L. I 428/9.

în limba originală, ne-am adresat profesorului şi omului de ştiinţă Al. Tzigara-Samurcaş, cu rugămintea de a ceda pentru această colecţie textul original german. E locul şi aci ca împreună cu cei ce se vor împărtăşi de acest valoros dar făcut istoriei literaturii, să exprimăm savantului profesor şi pasionatului descoperitor şi păstrător de comori artistice româneşti toată recunoştinţa.

Am fost întrebaţi în mai multe rânduri, pentru ce dăm şi traducerea textelor, unii opinând numai pentru original, alţii numai pentru traducere. Răspundem : traducerea o dăm pentru cei cari nu cunosc îndeajuns limba germană (în Vechiul Regat şi Basarabia), sau cea franceză (în Bucovina şi Transilvania), iar la original nu putem renunţa, fiind un principiu consacrat în ştiinţă, nu o inovaţie a noastră, de a da documentul în original. Apoi : aceste Studii şi Documente Literare odată ce părăsesc teascurile tipografiei, se răspândesc aproape în toate centrele mari ale Europei ; ba, vr'o câteva exemplare trec şi peste Ocean. Să judece aşa dar sfătuitorii noştri, dacă Francezii sau Germanii vor putea mai uşor lua cunoştinţă de cuprinsul unui interesant document, prezentat în traducere românească sau în limba lor... Aşa se face că după originalul Mitei Kremnitz am reprodus şi impecabila traducere a lui Paul Zarifopol, apărută in Convorbiri Literare 1932.

In paginile memorialistice ale Mitei Kremnitz se aminteşte foarte adesea despre o nuvelă a ei : «**Un caracter de artist**». Până la apariţia «Amintiri»-lor puţini vor fi bănuit şi poate numai dintre cei mai ini-

țiați contemporani că acel «caracter de artist» este al lui Eminescu. Cetind memoriile autoarei germane, curiozitatea cercetătorului, se deșteaptă în dorința de a cunoaște portretul lui Eminescu zugrăvit de Mite Kremnitz. Drept corolar al amintirilor s'a reprodus după Convorbiri Literare acele pagini despre poet, redate în limba românească, după informația lui Al. Tzigara-Samurcaș de către Titu Maiorescu. Pentru unii poate ar fi de interes să știe că în original nuvela d-nei Mite Kremnitz apăruse încă înainte ca spiritul eroului ei să fi fost cuprins de înoptare (Lipsca 1881), iar tălmăcirea în românește, la 1885.

Nu este nici locul, nici rolul nostru de a desprinde din cadrul nuvelei germane chipul lui Eminescu și, supunându-l unei comparații cu realitatea, să fixăm limita dintre poezie și adevăr.

După acest capitol, care s'ar putea intitula «Eminescu și Mite Kremnitz» și căruia i s'a dat întâetate, publicându-se în fruntea volumului ca un preambul, urmează, în ordine cronologică, **Scrisorile lui Eminescu.**

Cea mai veche, pe care am găsit-o până acum, la Academia Română, pare a fi din 1869/70. Judecând după cuprins, putem presupune că a fost adresată redacției «Familia», dacă nu cumva este numai un proect de scrisoare. Nici într'un caz textul nu admite o datare după 1871. Ne îndreptățește această afirmație întâiu însuși cuprinsul și apoi, într'o măsură oarecare, ortografia. De aceea am și reprodus conceptul de scrisoare în ortogra-

tări şi nu conduc acţiunea, ci te scufundă într'un chaos de fraze. Nici Bolintineanu nu scapă de judecata lui Eminescu. Drama lui Hasdeu «Răsvan şi Vidra» este bună «în cele mai multe privinţi». Urmează apoi piesele cari după Eminescu ar merita într'adevăr să se reprezinte, «pentru că au poesie, sunt lucrate cu conştiinţă multă şi cu talent mult, deşi adevărul [istoric] nu e tocmai păzit pretutindenea. Acestea-s: drama «Rienzi» a lui Bodnărescu, dramatizarea destul de nimerită a romanului lui Bulwer şi drama «Grigore-Vodă» a lui Depărăţianu, o genială aruncătură pe hârtie»...

Pentru a se putea alcătui un repertoriu naţional al teatrului nostru, Eminescu recomandă să se înceteze cu proastele traduceri ale unor piese franceze şi nemţeşti frivole şi lipsite de adâncime şi să ne folosim de împrejurarea că poporul nostru este încă «virgin şi necorupt de veninul acelor farse», să ne dăm silinţa a cunoaşte «creaţiunile geniilor cu simţiminte mari, nobile şi frumoase, cu idei sănătoase şi morale». Ca modele ni se citează Shakespeare, apoi dramaturgii spanioli, «şi un autor norvegian, Românilor poate prea puţin cunoscut, Björnstjerne Björnson, care întrunind mărime şi frumuseţă, curăţenie şi pietate adevărat creştină, se ridică cu totul din cercurile cele esclusive numai ale unor clase ale societăţii până la abstracţiunea cea mare şi poterică a poporului». Sau: «dacă cineva se simte anume dispus să trateze materii tragice ori comice din poporul ţăran, îi recomandăm de model pentru cea [d]intâi sublima dramă a lui Frie-

derich Hebbel: «Maria Magdalena», pentru cea de a doua comediile cele populare ale poetului danes Holberg».

Cine citeşte articolul lui Eminescu despre repertoriul teatrului românesc şi scrisoarea pe care îndrăsnim a o data 1869/70 (v. pg. 78 din acest vol.), trebue, credem, să le racordeze, pentru că sfârşitul scrisorii este ca un leitmotiv al articolului: «Teatru naţional! Nume frumos, dar care sună a batjocură, acolo unde nici nu există. Teatrul naţional nu împrumută dela alţii, ci are materiale din modul de a cugeta şi din poezia naţională». Scrisoarea, ca şi articolul publicat în «Familia» sunt scrise probabil în Viena, căci: «In toamna anului 1869, cam pe la sfârşitul lui Septemvrie, Eminescu pornia spre scaunul cesaro-crăesc, părăsind pentru totdeauna cuşca de sufler, pe actori şi pe juna Eufrosină»[5].

Serbarea dela Putna din 1871 a fost un mare act istoric, fără exagerare preludiul simfoniei marţiale din 1916—18, cu finalul ei glorios. Eminescu, dacă nu este chiar iniţiatorul marei manifestaţii politice a tuturor Românilor adunaţi la mormântul lui Ştefan cel Mare, în tot cazul trece printre cei dintâi organizatori şi însufleţitori pentru asigurarea izbândei celei mai îndrăzneţe idei, care avea să se înfăptuiască subt ochiul vigilent al unei stăpâniri străine.

Intre doi profesori universitari din Cernăuţi — Leca Morariu şi Teodor Bălan — s'a iscat un duel ştiinţific în ceea ce priveşte iniţiativa serbării dela

[5] G. Călinescu. Viaţa lui Mihai Eminescu, pg, 170.

Putna. Primul, Leca Morariu, aduce argumente, pe temeiul cărora paternitatea serbării trebue atribuită lui Eminescu[6], pe când Teodor Bălan vrea să găsească germinarea ideii unui congres pan-românesc, printre studenţii români din Viena, încă înainte de sosirea poetului la studii în capitala Austriei. Câtă vreme însă lipseşte documentul, presumţia nu dărâmă concluzia care rezultă din dovezile scrise. Să ne fie deci îngăduit să intervenim în polemică, pentru susţinerea tezei lui Leca Morariu, că într'adevăr Eminescu poate fi considerat iniţiatorul serbării dela Putna, şi vom interveni cu o singură întrebare: Cine altul, afară de Eminescu, n'ar fi trâmbiţat în toată lumea, reclamându-şi paternitatea unui gând, care s'a realizat atât de măreţ şi a avut răsunete câteva decenii? Eminescu n'o putea spune, fiindcă modestia sa nu-i permitea. Dar alţii, al căror capital intelectual nu le dedea certitudinea perpetuării numelui dincolo de mormânt, pentru ce oare nu şi-ar fi reclamat o operă — cea dintâi unire sufletească, ideală, a Românilor de pretutindeni, dacă le-ar fi aparţinut? Apoi, mărturia lui Slavici (în Amintiri, pg. 45), el însuşi un colaborator foarte activ la organizarea şi buna reuşită a congresului, cum poate ea oare fi pusă la îndoială? Sfătos cum e Slavici în aducerile sale aminte, nu înţelegem ce l-ar fi putut determina să nu ia firul amintirilor mai din urmă, şi pentru ce n'ar fi atribuit paternitatea ideii altui personagiu, dacă ar fi existat în realitate?

[6] Junimea Literară 1932 XII 456—457 şi Buletinul Mihai Eminescu 1932 III 200.

Când Slavici își tipărea paginile memorialistice, opera și gloria lui Eminescu n'avea nevoe de o foae de laur mai mult, dacă nu i-ar fi aparținut. La acest argument, numească-se de ordin speculativ, se adaogă întreaga atmosferă a articolelor politice scrise și publicate de Eminescu (Varro) până la serbarea dela Putna. Ele sunt ecouri anticipat receptate: «Era pe când nu s'a zărit»... Este acelaș strigăt de alarmă, sunt aceleași goarne cari sunau simbolic trezirea pe colinele și văile Putnei lui Ștefan cel Mare, în Moldova, Țara Românească, Ardeal și Basarabia. Cine citește: «Să facem un congres»[7], «In unire e tăria»[8] și «Echilibrul»[9], retipărite recent de către D. Murărașu[10], apoi cine știe sbuciumul lui Eminescu în țară pentru a determina campania de presă, care să susțină ideile congresului dela Putna, cu prilejul împlinirii a 400 ani dela zidirea mănăstirii, — nu poate sta la îndoială că o astfel de idee mare, de înfăptuire a unității naționale sufletești înaintea celei politice, nu putea să pornească decât dela Eminescu. Data fixată pentru 1870 fu zădărnicită de războiul franco-german. În cel dintâiu apel (Martie 1870) nu lipsește Eminescu. În 1871 ideea nu numai că nu e abandonată, ci reluată și numele lui Eminescu figurează pretutindeni. Îl vedem la 3 August 1871 în Cernăuți, la 6 August în Ipotești, la 11 August din nou la Cernăuți, până n'a văzut cu ochii la Putna: «O adunare numeroasă de Români din toate provinciile române însuflețită de

[7] «Federațiunea», 17/5 Apr. 1870. — [8] Ibid., 22/10 Apr. 1870. — [9] Ibid., 22—29 Apr. 1870. — [10] În: M. Eminescu, Scrieri politice, / Clasicii Români Comentați, Scrisul Românesc, Craiova, pg. 3—30.

unul şi acelaş spirit, podoaba, frumuseţa şi sublimitatea serbării...» (v. acest vol. pg. 80). Pentru ce aşa dar Eminescu, Eminescu şi iarăşi Eminescu ? Ceilalţi membrii se schimbă, însuş preşedintele N. Teclu din 1870 cedează locul lui I. Slavici la 1871, numai Eminescu rămâne până la realizarea ideii. Ni se va răspunde că Eminescu avea obligaţia să se intereseze, fiindcă era secretarul congresului. Dar pentruce Eminescu secretar şi nu celălalt (?) iniţiator ?

În orice adunare de oameni, mulţimea se manifestă demn numai dacă are parte de un om, un cap, care să ştie ce vrea şi să vrea ce ştie. O minte ca a lui Eminescu nu putea trece prin România Jună fără să lase ecouri de însufleţire şi fulgerări în noaptea sentimentelor adormite : Grandioasa manifestare de cea mai subtilă şi înverşunată iridenţă politică dela Putna, afirmarea unităţii naţionale, în timpul când se punea în joc soarta dualismului austro-ungar.

«Şi oare oamenii cei mari ai României» — scria Eminescu lui Dumitru Brătianu, în preajma serbării — «nu-i vedem urmărind cu toţii, cu mai multă ori mai puţină claritate un vis al lor de aur, în esenţă acelaşi la toţi şi în toţi timpii ?» (v. pg. 84).

Tot din acest timp de înflăcărată intrare în viaţa publică şi participare activă la cele mai însemnate acte de afirmare a ideii naţionale pare a fi şi articolul lui Eminescu «**Naţionalii şi Cosmopoliţii**», pe care l-am datat 1871. Ca şi când colţul unei perdele, care acopere agitaţiile şi vrăjmăşiile generaţiei de acum şase decenii,

s'ar ridica în chip discret şi ne-ar permite să ne furişăm privirea printre culisele vremii şi să observăm oamenii cu toate virtuţile şi slăbiciunile lor. Împinşi de curiozitate, prindem în raza ochiului scene furtunoase din şedinţele societăţii «România Jună», în cari tineretul impetuos, aşa cum e normal să fie, dacă nu este atins de microbul degenerării, se dovedeşte cel dintâiu capabil să se adapteze noilor idei şi să lupte pentru răspândirea lor. Nici acolo, în Viena, direcţia nouă a lui Titu Maiorescu n'a fost cruţată de vehemente atacuri. Când la 1932 apăreau în «Convorbiri Literare» însemnările zilnice ale conducătorului Junimii, Perpessicius evidenţia grija mai mult decât părintească a lui Maiorescu faţă de Eminescu, peste al cărui spirit coborîse în 1883 grozava întunecare. În «Naţionalii şi Cosmopoliţii» poetul fixează chiar dela începutul vieţii sale publice principii politice, culturale, estetice, dela cari nu s'a abătut niciodată şi la cari nu poate abdica evoluţia firească a unui popor, dacă vrea să-şi asigure existenţa. Din propriu impuls şi convingere adâncă Eminescu susţine cu toată energia şi pune în adevărată lumină ideile sănătoase ale direcţiei noi, inaugurată de Maiorescu, pe care poetul o sintetizează lapidar în câteva cuvinte: «naţionalitatea în marginile adevărului». L-am văzut şi altă dată pe Eminescu intervenind pentru apărarea lui Maiorescu, invinuit pe nedrept de plagiatul «Logicei» sale. Gestul nu era decât continuarea aceleeaş linii de conduită, pe care o găsim în «Naţionalii şi Cosmopoliţii». Se ştie că în timpul pregătirilor serbării dela Putna, îndrumătorul spiritual al «Junimii», Maiorescu, avuse

de înfruntat reproşul c'ar fi cosmopolit şi i se contesta oarecum dreptul de a figura printre animatorii congresului. Eminescu ia atitudine făţişă împotriva defăimătorilor lui Maiorescu şi afirmă că acel cuvânt greu de cosmopolitism, aruncat în faţa oamenilor «cari se interesează de toate chestiunile vitale ale naţiunii noastre», porneşte numai din partea adversarilor de rea credinţă sau neînţelegători ai noului curent. În ţara noastră, ca şi'n oricare stat cu pretenţii de viitor, cosmopolitismul nu poate fi decât o simulaţie şi se practică numai de «străinii cari au interese personale», mascând astfel intenţiunile lor adevărate şi evitând «periclitarea intereselor lor individuale». În literatură, cultură, ştiinţă şi în politică poate dăinui numai principiul fundamental al «tuturor lucrărilor d-lui Maiorescu»: etnicul în limitele eticului şi esteticului. Poesia urîtă nu devine frumoasă, ştiinţa falşă nu devine justă, dacă sunt înconjurate de nimbul naţional. Dar, «din acest principiu fundamental s'au tras apoi cu intenţiune concluziuni falşe şi publicul este în eroare în privinţa adevărului. Tocmai în concluziuni falşe şi imposibile, în răsuciri a vorbelor, în mistificare, c'un cuvânt în rea-credinţă consistă gloria celor mai mulţi dintre contrarii lui Maiorescu, căci într'astă privinţă suntem în genere foarte inventivi. Aşa s'a zis, că [Maiorescu] cere egala îndreptăţire a jidanilor (fiind justă). Dar nu-i adevărat c'a cerut-o, cum nu-i adevărat că o asemenea faptă e justă. Nu poate fi just de-a lăsa mână liberă asupra populaţiunii întregi unor oameni, cărora religiunea lor (Talmudul) le ordonă de-a urî şi înşela pe creştini. Învoit n'a fost

nimeni cu modurile de deslegare a chestiunii israelite» (90—91).

Testamentul politic, cultural şi poetic al lui Eminescu devine un deziderat naţional şi, cu excepţia împărţirii latifundiilor şi înzestrarea păturii ţărăneşti cu pământ, toate celelalte probleme îşi păstrează actualitatea şi cer cu atât mai imperios o dreaptă deslegare, cu cât mai îndrăzneţi se arată cosmopoliţii noştri contemporani, aşa în cât poporului românesc i s'ar putea striga, nu: «înapoi spre Eminescu», ci: «înainte spre Eminescu!», prin adâncirea operii sale, la cunoaşterea idealului nostru.

Cu scrisorile VII—XII din anii 1871/3 îl însoţim pe poet în mijlocul familiei, unde ni se permite să privim mai de aproape pe Eminescu - omul. — De-o sinceritate barbară, chiar şi faţă de tatăl său, nu lipsit însă de respect, faţă de fraţi iubitor, de o înduioşătoare gingăşie cu soră-sa Henrietta, care mai târziu, după vr'o 15 ani, avea să-l ajute în calvarul durerilor, cu un devotament supra-omenesc. «Ascultă» — scrie Mihai către Henrietta — «pentru că am să-ţi spun ceva, dar să fie în taină. Am auzit că tu doreşti ceva, şi că nu spui nimănui ceea ce doreşti. Acum te întreb: nici mie nu? Te rog să-mi scrii, ca să ştiu cel puţin eu — închide scrisoarea frumuşel şi mi-o trimite fără s'o ştie nimenea — vom vedea atunci ce lucru mare e» (pg. 98). Câtă deosebire între tonul acestei scrisori, care este a unui om matur, plin de sănătate, adresată unei copilandre — păpuşi, şi între cel dela 20 April 1880! —

de înfruntat reproşul c'ar fi cosmopolit şi i se contesta oarecum dreptul de a figura printre animatorii congresului. Eminescu ia atitudine făţişă împotriva defăimătorilor lui Maiorescu şi afirmă că acel cuvânt greu de cosmopolitism, aruncat în faţa oamenilor «cari se interesează de toate chestiunile vitale ale naţiunii noastre», porneşte numai din partea adversarilor de rea credinţă sau neînţelegători ai noului curent. În ţara noastră, ca şi'n oricare stat cu pretenţii de viitor, cosmopolitismul nu poate fi decât o simulaţie şi se practică numai de «străinii cari au interese personale», mascând astfel intenţiunile lor adevărate şi evitând «periclitarea intereselor lor individuale». În literatură, cultură, ştiinţă şi în politică poate dăinui numai principiul fundamental al «tuturor lucrărilor d-lui Maiorescu»: etnicul în limitele eticului şi esteticului. Poesia urîtă nu devine frumoasă, ştiinţa falşă nu devine justă, dacă sunt înconjurate de nimbul naţional. Dar, «din acest principiu fundamental s'au tras apoi cu intenţiune concluziuni falşe şi publicul este în eroare în privinţa adevărului. Tocmai în concluziuni falşe şi imposibile, în răsuciri a vorbelor, în mistificare, c'un cuvânt în rea-credinţă consistă gloria celor mai mulţi dintre contrarii lui Maiorescu, căci într'astă privinţă suntem în genere foarte inventivi. Aşa s'a zis, că [Maiorescu] cere egala îndreptăţire a jidanilor (fiind justă). Dar nu-i adevărat c'a cerut-o, cum nu-i adevărat că o asemenea faptă e justă. Nu poate fi just de-a lăsa mână liberă asupra populaţiunii întregi unor oameni, cărora religiunea lor (Talmudul) le ordonă de-a urî şi înşela pe creştini. Învoit n'a fost

nimeni cu modurile de deslegare a chestiunii israelite» (90—91).

Testamentul politic, cultural și poetic al lui Eminescu devine un deziderat național și, cu excepția împărțirii latifundiilor și înzestrarea păturii țărănești cu pământ, toate celelalte probleme își păstrează actualitatea și cer cu atât mai imperios o dreaptă deslegare, cu cât mai îndrăzneți se arată cosmopoliții noștri contemporani, așa în cât poporului românesc i s'ar putea striga, nu: «înapoi spre Eminescu», ci: «înainte spre Eminescu!», prin adâncirea operii sale, la cunoașterea idealului nostru.

Cu scrisorile VII—XII din anii 1871/3 îl însoțim pe poet în mijlocul familiei, unde ni se permite să privim mai de aproape pe Eminescu - omul. — De-o sinceritate barbară, chiar și față de tatăl său, nu lipsit însă de respect, față de frați iubitor, de o înduioșătoare gingășie cu soră-sa Henrietta, care mai târziu, după vr'o 15 ani, avea să-l ajute în calvarul durerilor, cu un devotament supra-omenesc. «Ascultă» — scrie Mihai către Henrietta — «pentru că am să-ți spun ceva, dar să fie în taină. Am auzit că tu dorești ceva, și că nu spui nimănui ceea ce dorești. Acum te întreb: nici mie nu? Te rog să-mi scrii, ca să știu cel puțin eu — închide scrisoarea frumușel și mi-o trimite fără s'o știe nimenea — vom vedea atunci ce lucru mare e» (pg. 98). Câtă deosebire între tonul acestei scrisori, care este a unui om matur, plin de sănătate, adresată unei copilandre — păpuși, și între cel dela 20 April 1880! —

După 6—7 ani Henrietta invitându-l pe Mihai să vină la Iaşi, acesta îi răspunde: «Iartă-mă, puiule, că nu pot veni după chemarea ta la Iaşi...», pentru că e bolnav trupeşte şi mai mult încă sufleteşte. «Poate la toamnă... Dar să nu mai vorbesc, nu de toamnă, ci nici de ziua de mâni... Lumea-i schimbăcioasă şi toate visurile noastre şi nădejdile sunt făcute, ca să se spulbere în vânt. Toamna anului e una pe an, apoi 'i urmează primăvara. Toamna vieţii vine fără să ştii când, nici de unde... numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce. Şi-apoi se simte omul bătrân, foarte bătrân, şi ar vrea să moară. E mult de atunci, Harietă, de când eram mici de tot şi ne spuneau moşnegii poveşti. Poveşti sunt toate în lumea asta».

Când Eminescu scria atât de bătrâneşte, avea 31 ani.

Ca informaţie, scrisorile dintre 1871—1873 ne aduc amănunte, cari n'au scăpat din vedere biografilor poetului. La 16 Decemvrie 1871 Mihai răspunde din Viena lui Şerban asupra costului unui «aparat de faradisaţiune» (contra paralisiei nervilor). Era necesar acest aparat pentru vr'un membru al familiei, sau avea nevoie de el Şerban, care practica medicina? Acasă la părinţi se găseau Mateiu, Henrietta, paralisată de picioare dela vârsta de cinci ani, şi Şerban, pe care mai târziu, la 1873 îl întâlnim în Berlin, unde se află şi poetul. Dar, fraţii se văd. foarte rar, fiindcă «Şerban locueşte departe de mine».

Scrisorile din Charlottenburg (Berlin) dela 1874 cătră Titu Maiorescu, faţă de care Eminescu îşi exprimă scrupulele de a primi catedra de filosofie la Universi-

tatea din Iași, ni-l arată pe poet în plină maturitate și luminează latura filosofică a gândirii sale. Deși traducător al unei părți din «Critica Rațiunii Pure» a lui Kant, cu care probabil profesorul Eminescu avea să-și inaugureze prelegerile universitare, totuși el nu poate fi socotit printre discipolii filosofiei kantiene. Dimpotrivă, era un convins adept al lui Schopenhauer. Se știe doar că agnosticii lui Huxley, dela care se încetățenește și cuvântul agnosticism, au fost unii naturaliști, Immanuel Kant, și cei mai mulți dintre kantieni. Ἄγνωστος înseamnă necunoscut, nerecunoscut, adecă punctul de vedere filosofic, după care se contestă existența metafizicei și recunoașterea ei ca știință. Ori, a contesta caracterul filosofic după metafisica schopenhaueriană operii lui Eminescu și a-l numi pe Eminescu «discipol al filosofiei lui Kant», sau a-l crede și kantian și schopenhauerian în acelaș timp, înseamnă a nu cunoaște pe tustrei: nici pe Kant, nici pe Schopenhauer, și nici pe Eminescu. Singur faptul de a fi încercat să tălmăcească în românește o parte din cea mai de seamă scriere a filosofului dela Königsberg, nu îndreptățește pe nimeni să-l înregimenteze între adepții lui Kant [11].

[11] Sarcina aproape supra omenească de a ne da o traducere completă a «Criticii Rațiunii Pure» și-a luat-o un reputat specialist: profesorul dela Universitatea din Cernăuți Traian Brăileanu, Immanuel Kant / Critica Rațiunii Pure / traducere însoțită de o schiță biografică și o prefață. (Editura Casei Școalelor / București 1930 / Tipografia «Bucovina» I. E. Torouțiu, București.

Fără îndoială că in domeniul încetățenirii capo d'operilor străine, credincioasa tălmăcire a lui Traian Brăileanu și frumoasa versiune a lui Alexandru Marcu (Purgatoriul lui Dante), sunt tot ce constitue o adevărată mândrie și cucerire a științei și literaturii românești de după războiu. Inainte de toate ne putem bizui pe ele, ca și pe textele originale.

În scrisoarea către o revistă germană (pg. 114—115), pe care credem nimerit a o data tot cu 1874, fiind că este aceeaş atmosferă din epistolele adresate lui Titu Maiorescu, Eminescu se declară pe faţă învăţăcel al lui Schopenhauer, prin apologia ce o face celebrului filosof.

Tot faţă de Maiorescu insistă, la 5 Februarie 1874, asupra redării ideilor schopenhaueriene în cursurile, pe cari Eminescu avea să le ţină la Universitate şi susţine că «metafisica lui Schopenhauer este exactă în împărţirea lumii ca voinţă şi reprezintare», că «filosofia dreptului, de stat şi a istoriei sunt indicate numai la Schopenhauer şi că cheia unei expuneri adevărate a acestora este cuprinsă în metafisica sa» (pg. 102/3).

Dar, rostul acestor pagini nu este să prezinte diferite aspecte ale operii poetului, ci să atragă atenţiunea asupra unor chestiuni esenţiale din cuprinsul volumului. De aceea, scrisorile din 1874 trebue cetite în întregime şi studiate, şi desigur că cei chemaţi să alcătuiască o istorie a filosofiei româneşti, se vor opri cu temeiu la problemele puse de poetul-filosof şi le vor lămuri cu mai multă competinţă de cum am putea-o face noi.

Un abil născocitor de fraze spunea odată că redactarea Studiilor şi Documentelor Literare păcătuesc printr'o greoae pedanterie, caracteristică ştiinţei germane. Se poate. A atribui însă metodei franceze spiritul volatil şi loquace, în care se alcătuesc unele lucrări după gustul preopinentului nostru, ar fi să ne facem o ciudată părere despre ceeace reprezintă aproape jumătate din cultura şi civilizaţia lumii. Şi ca să nu ră-

tăcim prea mult în abstracțiuni, vom cita doar două exemple tipice, și aceasta nu pentru autobalonare, nici pentru a lovi sau supăra pe cineva. Căci am ținut dela început, ca aceste documente să rămână în atmosfera lor de pietate și de aceea întotdeauna ne-am silit să îndepărtăm dela noi ispita de a indispune sau măhni pe cineva. Și mai de ales aminte ne-a fost adevărul. Pentru a nu întrista deci pe acest oropsit personagiu, vom da exemple de greoae pedanterie germană așezate în fața exuberanței și spontaneității, n'o să-i spunem franceză, ci — inconștiente:

In epistola din 5 Februarie 1874 Eminescu scrie lui Titu Maiorescu: «Wenn nun wirklich einem Mitgliede der kritischen Richtung die Leitung unseres Unterrichtswesens anvertraut werden sollte, so möchte ich vorläufig um eine andere Art Aushülfe bitten, welche mir Zeit u[nd] Musse wiedergeben könnte, welche ich unter dem nunmehrigen büreaucratenseeligen Titular eingebüsst habe» (pg. 102). Traducerea corectă a acestui pasagiu este: «Și dacă într'adevăr conducerea școalei noastre va fi încredințată unui membru al direcției critice, atunci aș ruga deocamdată altfel de ajutor, care mi-ar putea da timp și răgaz, pe care nu le-am avut sub actualul titular birocratic». Pentru traducătorul scrisorilor lui Eminescu din ediția «Operelor Complete», apărută la Iași în 1914, cu prefața lui A. C. Cuza: «Zeit u[nd] Musse» înseamnă: «timpul și muza pierdută». Ca să nu se crează că fantasăm sau denaturăm lucrurile, vom reda pasagiul cuvânt cu cuvânt: «Acum dacă într'adevăr va fi încredințată conducerea școalei noastre

vre-unui membru al direcţiei critice, atunci aşi ruga de-o-camdată pentru un altfel de ajutor, care mi-ar putea reda timpul şi muza pierdută, sub actualul titular biroucratic» (pg. 653). In aceeaş ediţie, pe paginile 654/5 se publică traducerea scrisorii lui Eminescu din 7 Mai 1874, adresată tot lui Maiorescu. La sfârşit poetul dă o listă de cărturari distinşi, cari ar fi în stare să contribue la înviorarea şi ridicarea nivelului nostru cultural. In post-script Em. recomandă pe Nicolae Oncu, despre care spune că este un învăţat în adevărata accepţiune a cuvântului, are însă un cusur şi anume: este de altă culoare politică: ...«ist jedoch— roth». Traducătorul din ediţia A. C. Cuza spune despre Oncu că: «Ştie foarte multe şi studiază fără preget, e însă (notat numai) cu — roş». Precum se vede traducătorul n'a înţeles că roşu inseamnă liberal, aşa cum erau porecliţi liberalii pe atunci, şi neputând da cetitorilor altă explicaţie, a completat textul lui Eminescu, punând adaosul între paranteze şi afirmând că Oncu este aşa cum este, însă «e (notat numai) cu roşu». Iată-ni-l, aşadar, pe Eminescu transformat întru'un meschin profesoraş, care judecă oamenii şi ştiinţa lor după bile albe, roşii, negre. N'am vrea să facem retorism, însă cazuri similare sunt atât de frequente în istoria literaturii noastre, încât se pretează la pagini întregi de glose şi umor. Şi astfel dacă Musse se metamorfozează în muză pierdută, iar liberalul obţine numai bilă roşie la examenul traducătorului trădător şi falş colaborator al poetului, atunci pentru ce n'am stărui şi noi în greoaea pedanterie ştiinţifică germană?

Dacă ar fi posibil ca Eminescu să-și vadă astăzi ideile denaturate și amputate, ar izbucni probabil în gestul cunoscut față de un lăutar, care altă dată vulgariza, pe coarde, textul unui delicat cântec. Poetul a fost neînduplecat de câte ori i se propunea o modificare. În scrisoarea din 6/18 Dec. 1876 Titu Maiorescu propunea lui N. Gane unele schimbări pentru nuvela sa «Cânele Bălan», pentru «Moș Nichifor Coțcariul» al lui Creangă și pentru «Strigoii» lui Eminescu. Cei doi acceptă sugestia lui Maiorescu, singur Eminescu rămâne la punctul său de vedere și nu modifică nimic din ceea ce apucase să scrie[12]. Și în acest volum ne stă la dispoziție o dovadă că Eminescu nu admitea inmixtiuni străine. Iată ce scrie poetul, probabil la 1878, lui Iacob C. Negruzzi: «Deci trimit această coală de versuri, făcând trei rugăminți cât se poate de stăruitoare, a căror împlinire voiu privi-o totdeauna ca un deosebit prieteșug:

«1) Să nu se schimbe o iotă din ceea ce am scris, căci îndată ce ies tipărite cu iscălitura mea, răspunderea greșelilor mă privește pe mine; 2) să se tipărească tuspatru de o dată; 3) să nu aibă în marginea putinții nici o greșală de tipar»[13].

Scrisoarea XIX (pg. 114—116) am datat-o cu 1874, din motivele arătate mai înainte. Și G. Bogdan-Duică opinează[14] că ea este din timpul studiilor dela Berlin 1872-4, D. Murărașu, citându-l pe G. Bogdan-Duică, este de părere că textul conceptului publicat de noi,

[12] St. D. L. III 178 și urm. — [13] St. D. L. IV pg. 135. — [14] Buletinul Mihai Eminescu, G. B.-D.: Eminescu și Germanii, 1930 I 34 și urm.

între paginile 114—116, ar fi «din epoca studiilor lui Eminescu la Viena»[15] (1870), ceea ce e greu de crezut, deoarece preocupările lui Eminescu în Viena erau de altă natură decât cele din Berlin. Unele dintre conceptele lui Eminescu aflate la Acad. Rom. sunt atât de greu de descifrat, pe cât de clare şi lizibile sunt scrisorile sale. De aceea, este aci locul să mărturisim că, la cetirea manuscriptului 2255, filele 291—292, ne-a fost de mare ajutor Gh. Bogdan-Duică, deşi pe alocuri noi am crezut că trebue să cetim altfel, decum cetise distinsul profesor. Şi în general, când e vorba de manuscriptele lui Eminescu, nu există pagină, pe care să n'o fi văzut G. Bogdan-Duică. Aproape toţi călcăm pe urmele cercetărilor lui şi numai puţini înţeleg că este mai ştiinţific a cita un nume ca al lui Gh. Bogdan-Duică în istoria literaturii române, decât a simula originalitate.

Scrisorile dela Berlin ne aduc şi amănunte familiare. Întâiu o atitudine foarte energică a lui Mihai faţă de tatăl său: «Dacă nu ţi-am scris până acuma — causa a fost neîncrederea cu care întâmpini orişice voinţă proprie a oricărui din fiii Dumitale, neîncredere augmentată de privirea formalistă ce o ai despre lume, după care orice om care nu caută de cât a chivernisi după cum o numeşti D-ta, trebue să fie un om de nimic. Eşti un părinte nenorocit — adevărat. Dar eşti nenorocit mai mult pentru că vrei ca fiecare să trăiască şi să-şi măsoare paşii după cum doreşti D-ta. Când

[15] D. Murăraşu: M. Eminescu, Scrieri Politice etc. pg. VII.

vorbeşti de fraţii mei, se poate că ei ţi-or fi greşit — căci ei poate te-au înşelat, poate ţi-au spus lucruri ce nu erau — eu nu-mi aduc aminte să fi păcătuit decât prin o extremă iubire de adevăr, şi de aceea'l spun şi acuma» (pg. 119). Apoi, prin scrisoarea XXIII Mihai îl anunţă pe tatăl său că «Şerban e alienat» (4/16 Noem. 1874), câteva zile mai tărziu că «Şerban a murit» (pg. 125), şi cere să răspunză, dacă are de luat vre-o hotărîre în privinţa înmormântării (pg. 128).

La rapoartele revizorului şcolar Eminescu publicate de I. Scurtu în «Scrieri Politice şi Literare» se mai adaogă acela de subt nr. XXVII (pg. 128), pe care ni l-a dat romancierul G. M. Vlădescu, iar noi l-am trimis Academiei Române. Tot în această categorie intră şi rapoartele XXVIII şi XXIX, pe cari Leca Morariu le publica mai dăunăzi în Buletinul Mihai Eminescu[16]. Originalele lor se găsesc la Muzeul Etnografic al Şcoalei Normale de Învăţători «Ştefan cel Mare» din Vaslui. Credem însă că locul lor ar fi mai nimerit la Academia Română, unde din pietate pentru poet şi înlesnirea cercetărilor, ar trebui să se concentreze tot ce poate contribui la cunoaşterea vieţii şi luminarea operii lui Eminescu.

Afecţiunea poetului pentru Veronica Micle deschide un nou capitol în Studii şi Documente Literare.

[16] Constantin Capră, Două documente dela revizorul Eminescu, Anul III 1932, pg. 197—199.

Aceste epistole de dragoste se termină deodată cu viaţa spirituală a nefericitului poet, care în Decemvrie 1888 scria Veronicăi Micle: «Ar fi o zi de sărbătoare, ar fi o mare plăcere ca să vii la Botoşani, să mă vezi unde sunt bolnav, şi din minut în minut îmi aştept sfârşitul, căci pentru societate sunt de mult mort» (pg. 168). Răzleţ, ele au mai fost publicate de N. Zaharia, Octav Minar şi utilizate de G. Călinescu în monografia «Viaţa lui Mihai Eminescu». Intre dânsele însă şi-au reclamat locul şi altele, potrivit principiului cronologic, pe care l-am adoptat. Astfel corespondenţa cu Iacob C. Negruzzi, cu membrii familiei, hărţuelile cu autorităţile din vremea revizoratului şcolar, sau a slujbei de bibliotecar, demisia dela «Curierul de Iaşi» ş. a. În timpul bolii (1883 etc.) mania persecuţiei îl face să-şi amintească de haiducul Sărdariu, a cărui baladă o prinsese altădată din gura poporului. Astfel, scrisoarea LI care se găseşte între hârtiile poetului, trebue pusă în legătură cu activitatea lui folkloristică, de oarece însemnări despre haiducul Serdariu mai sunt în ms. 2308 ff. 39 v.—40 v., iar la f. 64 v. există un fragment cu versurile:

«Iarna strâng bani împrumut
«Din casele nsemnate,
Sunt toţi băeţii mei
Şi Serdariu între ei.

Eminescu se plânge în scrisoarea aceasta plină de incoherenţe — pe care probabil n'o fi trimis'o nimănui — că e luat drept banditul Sărdariu, cu al cărui nume o şi semnează. Acesteia îi anexează, ca foileton, sub titlul «Marele vestit banditul Sărdariu», întreaga baladă haiducească. Deşi scrisă în proză ritmată, ba-

lada pare să nu dateze din timpul bolii poetului. Textul va fi fost prins pe hârtie altă dată, şi după acest text în proză ritmată, va fi transcris balada în versuri «Serdariu», care de asemeni se află între ms. poetului şi pe care o reproducem la scrisoarea LI, nota 125. Cine s'a ocupat cu folklorul, ştie cât de anevoe e să reproduci textul în ritmul vioiu al dictatului, încât în mod obişnuit punctuaţie, ortografie, aranjament de versuri, nu intră deloc în preocupările folkloristului, în momentul când, în faţa poetului popular, toată fiinţa aceluia se transformă într'un extrem de sensibil receptor.

Pentru studierea acestui capitol trebue văzute: ms. 2808, ff. 39 v.—40 v., f. 64 v. şi ms. 2255, ff. 424—433.

Cu pagina 168 din acest volum încheem scrisorile lui Eminescu, iar de acolo înainte urmează cele către Eminescu sau despre dânsul. Ele trebue conexate cu cele dintâi şi, într'o măsură oarecare, am atras atenţiunea cetitorilor prin note. În cea mai mare parte însă trebue să intervină memoria şi spiritul de iniţiativă din partea fiecăruia.

Cu scrisoarea lui Titu Maiorescu din 17/29 Ianuarie 1874, prin care acesta îi propune lui Eminescu să accepte catedra de filosofie la Universitatea din Iaşi, intrăm în partea a doua a lucrării. Poetul răspunde în limba germană — deşi Maiorescu îi scrisese româneşte — într'o impecabilă, clasică germană. Probabil fiind vorba de noţiuni şi expresii filosofice, Eminescu se foloseşte de germană, unde le găsea mai lesne şi le avea la îndemână pentru a-şi exprima concis şi clar ideile, limba

română îngăduindu-i doar o perifrazare. Dealtcum poetul se şi plânge că lipsa termenilor ştiinţifici româneşti, îi va da mult de lucru la pregătirea cursurilor.

Scurt înaintea acestui schimb de scrisori, partidul lui Maiorescu, aşa numit al «belferilor», ajunsese la conducerea statului, căci în 9 Ianuarie avem guvernul Lascar Catargiu cu Vasile Boerescu la externe şi ad interim la culte şi instrucţia publică până la 7 Aprilie, când creatorul «direcţiei critice» îi ia locul, pe care apoi îl ocupă până la 30 Ianuarie 1876. După această dată se face schimbarea prin P. Carp.

Caracteristic este delicateţea care se degajează din scrisorile lui Maiorescu, modul cruţător de a face propuneri practice, grija de a nu atinge susceptibilitatea poetului, căruia îi cere mai întâiu diploma de doctor, nu ca o dovadă de capacitate, ci doar pentrucă această diplomă ar fi mijlocul sigur şi incontestabil de reuşită şi «pentrucă numirile ce le fac trebue să fie absolut corecte, din punct de vedere al legilor ţării» ; iar banii oferiţi lui Eminescu, pentru a-i înlesni şederea în Germania, până la obţinerea titlului de doctor, îi consideră drept avans din viitorul salar de profesor. Ceea ce totuşi nu l-a cruţat pe fostul ministru Maiorescu de procesul cu acuzaţia de a fi risipit banii statului în favoarea partizanilor politici.

Deci, ajutorarea unui I. Slavici, A. D. Xenopol, Eminescu, la studii în străinătate — fie chiar din banii statului — însemna în politicianismul lipsit de scrupule, atunci ca şi astăzi, o armă împotriva unui adversar. Istoria poate ierta orice, nimic însă nu trebue să uite.

«In orice caz, te rog să vezi şi în aceastǎ întrebare — cum stai cu doctoratul — un semn de atenţiune şi considerare ce o avem toţi cei din cercul nostru pentru D-ta; asemenea cuvinte ar fi de prisos pentru alţii, căci ei ar simţi dela sine ceea ce se cuprinde în ele; dar pesimişti de felul D-tale trebue, poate, să fie din când în când deşteptaţi din visul prea concentrat al microcosmului lor interior şi îndreptaţi în atenţia lor spre legăturile intime, ce-i uneşte nouele încercări de viaţă în patria comună» (pg. 169).

Profund cunoscător al sufletului omenesc — şi în deosebi al lui Eminescu — întrebarea repetată acum, cu privire la doctorat, Maiorescu o prezintă şi ca «un semn de atenţiune şi considerare» a tuturor chiar — deci, te vrem aici, ocupând catedra și insistăm pentru această formalitate — iar mai apoi, acel «poate» atât de cruţător, «pesimişti de felul D-tale trebue, *poate*, să fie din când în când deşteptaţi», nu e decât expresia unei fineţe de cea mai înaltă aristocraţie sufletească.

Dacă I. G r ă m a d ă, în contribuţiile sale la studiul vieţii şi operii lui Eminescu[17], publicate în «Mitteilungen des rumänischen Instituts zu Wien» de sub conducerea romanistului Wilhelm Meyer Lübke, aduce documente autentice cu privire la viaţa studentului Eminescu din Viena, cursurile ce le-a urmat, activitatea în România Jună, precum şi amănunte tot atât de documentate din lunile de suferinţă în sanatoriul din Ober-

[17] In ediţie separată: Dr. I. G r ă m a d ă, Mihail Eminescu, Heidelberg 1914.

Döbling lângă Viena, la finele anului 1883 şi începutul lui 1884, atunci, din timpul studiilor dela Berlin, I. V. Pătrăşcanu ne dă informaţii precise asupra poetului, aflate prin acte oficiale şi controlate cu toată conştiinciozitatea[18].

Din vara anului 1874, după înapoierea dela Berlin şi până la îmbolnăvirea din 1883 se declanşează acea ideală activitate politică şi culturală a lui Eminescu, în jurul căreia stăruie încă şi astăzi conspiraţia tăcerii. Contemporanii poetului, roşii ca adversari politici, unii chiar în partidul conservator, apoi minoritatea evreească pătrunsă în inima economiei naţionale prin propriile abilităţi sau cu concursul marei finanţe semite dinafară şi cu sprijinul grecoteilor erijaţi în conducători ai statului şi destinelor româneşti, au avut toată grija să treacă sub tăcere ideile politice ale lui Eminescu sau când începeau să încolţească, să le combată cu ultima expresie de vehemenţă. Pentru ca această mare operă de creaţie şi genială visiune să fie din nou lăsată în părăsire şi să nu se găsească nimeni, ca s'o editeze şi răspândească. De aceea credem că lucrarea lui D. Murăraşu «Naţionalismul lui Eminescu» [19] a fost înainte de toate o dovadă de curaj şi tot de aceea a şi fost urgisită, fiindcă ea este preambulul apariţiei acelei părţi din opera lui Eminescu, pe care mulţi ar vrea s'o ştie inexistentă.

[18] I. V. Pătrăşcanu, M. Eminescu student la Berlin, edit. «Prietenii istoriei literare», Bucureşti 1931.

[19] D. Murăraşu, Naţionalismul lui Eminescu, Bucureşti 1932 XLIV + 370 pag.

Trăim astăzi în plină actualitate politică eminesciană. Articolele sale cu privire la problema rasei, înaltul comandament al creării unui stat al plugarilor, pentru a ne regăsi în biologia istoriei, renaşterea spirituală prin afirmarea energiilor creatoare naţionale şi prin folosirea resurselor inepuisabile ale naţionalismului în sfera umanităţii, sunt imperativele de ieri ale lui Eminescu pentru interesul vital de astăzi și de totdeauna al poporului român.

Dealtfel, ostracizarea activităţii politice a lui Eminescu de către deţinătorii celei de a patra putere în stat nu este un caz stingher în istoria literaturii universale. Lucrarea lui Richard Wagner «Evreii în muzică» a devenit de mult o raritate, și operele sale «complete» sunt în toate ediţiile incomplecte, fiindcă editorii au refuzat retipărirea studiului lui Wagner, care se ocupa de «originalitatea» unui Mendelsohn şi a altor sohni. Dar opera lui Goethe? Cine ştie că numai ediţia tipărită în 143 volume, la Weimar, între 1887—1912, cuprinde paginile revelatoare despre lupta milenară între creştinism şi iudaism, atitudine care-l aşează pe olimpian printre cei mai fanatici creştini, *nu* între umanitariştii cosmopoliţi, cum l-au fabricat diversele istorii ale literaturii sau cum poate fi cunoscut din scrierile sale ciuntite şi măsluite.

In preocupările editoriale din ultimul timp se tot vorbește de opera integrală a lui Eminescu. Va fi, desigur, o nouă sfidare, lipsită şi de prudenţă în aceste agitate vremuri. Totuşi, o reală integrare va trebui să se înfăptuiască, mai curând sau mai târziu, fiindcă sufletul

cald şi mintea genială a poetului a creat şi o operă de politică naţională, care este «mai presus de clase şi mai presus de hotare»[20] şi trece dincolo de măsurătoarea convenţională a timpului. Dacă Eminescu n'a fost înţeles altădată în poezie, în politică oportuniştii momentului şi situaţiilor au luptat şi luptă să nu fie cunoscut. Realităţile însă actualizează cugetarea politică a lui Eminescu, aşa cum clocotul mării în adâncuri ne scutură deasupra ei şi ne face să-i presimţim neastâmpărul, să bănuim apropierea furtunii şi dorinţa de limpezire a atmosferei tulbure şi înăbuşitoare...

După realizarea celei dintâi uniri şi câştigarea independenţei, opera Junimii se caracterizează printr'o serioasă luptă pentru desrobirea economică, mai de ales în intern, faţă de acaparatorii avuţiilor naţionale, prin comerţ. Eminescu este exponentul acestei atitudini şi mărturii destul de eloquente pentru încreştinarea comerţului se găsesc în procesele verbale ale Junimii, publicate spre sfârşitul acestui volum.

Prin răsboiul neatârnării ţara isbuteşte de drept şi de fapt să scape de jugul turcesc. Dar, în vreme ce până atunci frânele puterii în principate se primeau cu plocoane la Constantinopol, după tratatul dela Berlin, dela 1878 şi până la 1914 ţara românească a trebuit să se închine bancherilor berlinezi; dela crearea statului nostru modern, istoric şi geografic în hotarele sale fireşti, guvernanţii ţării sunt siliţi să-şi asigure mai intâiu

[20] N. Iorga «Eminescu şi generaţia de azi», Semănătorul 1903 II 16 Noemvrie.

încrederea ocultei finanţe internaţionale, evreo-masonice, dela Paris şi Londra, care-şi deapănă afacerile după paravanul înflorit al unei pretinse alianţe politice, precupeţite, şi costisitoare... Istoria se repetă şi cu ea şi refrenul eminescian «alte măşti, aceeaşi piesă, alte guri, aceeaşi gamă». S'a dobândit în şi prin răsboiul mondial mai mult decât afişase fiecare partid în parte. Numai politica instinctului naţional dealungul istoriei nădăjduia şi numai Dumnezeu ne-a dat tot ce era al nostru. Ne lipseşte însă independenţa economică, şi pentru câştigarea ei e nevoe de singurul, cel mai greu şi cel mai de durată răsboiu, care însă ne va asigura independenţa de stat politic, evoluţia naturală, progresul şi toate celelalte independenţe, socială, culturală, va face să fim cunoscuţi, respectaţi şi temuţi. Şi la această eliberare din cătuşele finanţelor străine din lăuntrul ţării şi dinafară putem ajunge numai prin luminarea şi educaţia maselor ţărăneşti. Dela marile centre orăşeneşti putrede moraliceşte şi cosmopolite, împărţite veşnic în tabere cu interese opuse, gata totdeauna să se încaere pentru idei importate cu dinadinsul, spre a se produce desorientare, idei cari n'au fost şi nu pot deveni apanajul poporului nostru, de acolo nu e speranţă de mântuire. Politică? Nu negăm, că doar de opera politică a poetului este vorba, de generaţia eroică dela 78, de testamentul politic cuprins în discursul lui Alecsandri, în articolele lui A. D. Xenopol, în paginile însângerate ale lui Eminescu, pentru triumful crucii, singurul care are dreptul să fie cuprins în cadrul unei idei de etică socială.

* * *

Dela 1874, Eminescu trăind în ţară şi desfăşurând o activitate ziaristică extrem de intensă, deşi pasionată şi pasionantă, uneori totuşi obositoare pentru dânsul, corespondenţa sa după această dată este destul de redusă ca număr. Rapoarte ale revizorului şcolar Eminescu, răfuieli ale bibliotecarului cu Ministerul Instrucţiunii Publice şi Curtea de Conturi, demisia dela Curierul de Iaşi; din toate respiră indignarea omului cinstit şi gestionarului corect, atacat de vrăjmaşi sau de vânătorii postului său.

După moartea lui Ştefan Micle (vara 1879) se întețeşte schimbul de scrisori cu **Veronica Micle.** Una dintre fiicele poetei, doamna **Virginia Gruber**, distinsă scriitoare ea însăşi, păstrează scrisorile lui Eminescu, şi istoria literaturii române îi va fi desigur recunoscătoare că le va apăra de distrugere.

Sanatorul din Ober-Döbling de lângă Viena, unde în dimineaţa zilei de 22 August 1850 se stingea unul dintre cei mai mari poeţi ai lumii, Lenau, după 33 ani avea să primească, la 2 Noemvrie 1883, pe Lenau al nostru, cu nervii zdruncinaţi şi frânele raţiunii rupte.

Insoţitorul său, bucovineanul A. Chibici-Răvneanu, fost coleg de liceu la Cernăuţi şi de Universitate la Viena, intrând pe porţile spitalului va fi fost poate obsedat de finalul presimţitor din satira a IV-a a nefericitul său prieten:

«Unde-s şirurile clare din viaţa-mi să le spun?
«Ah! organele-s sfărmate şi maestru e nebun!

In 1906 Gh. Teodorescu-Kirileanu a publicat în Convorbiri Literare (995—1016) un schimb de

scrisori și câteva însemnări, dela declararea bolii lui Eminescu și până la aparenta înseninare, trecătoare. Scrisorile semnate de A. Chibici-Răvneanu, de Titu Maiorescu, de nepotul acestuia C. Popasu, de însuși Eminescu și de medicul său curant Obersteiner, în urmă cele ale lui P. Missir, care-l observă pe poet în Iași, după înapoierea din Viena și călătoria din Italia, au fost incorporate în volum, cu acelaș scop de a reda tragedia unei vieți, prin documente autentice și cu aceeaș motivare că ele sunt risipite în diferite publicații, unele chiar destul de inaccesibile. Efectul lor a fost, înainte de toate, rectificarea fanteziilor din istoria literaturii de altă dată și elucidarea în parte a epocii de înoptare.

De sigur oricare admirator al operei lui Eminescu, urmărește cu emoție fiecare rând ce se scrie din timpul suferințelor sale morale și fizice, dar cu anevoie s'ar putea face oarecare rezumate după acele rapoarte. Ele ar fi apoi pe cât de incomplete, pe atât de palide. Dureros de înduioșătoare sunt scrisorile Henriettei; toate la un loc alcătuesc mărturia unei tragedii cu scene uneori sfâșietoare, altă dată luminoase și dătătoare de speranțe.

Dar documentele înseși sunt mai elocvente decât orice comentar; cetitorul va fi subjugat de atmosfera lor arhaică și de acel unic farmec al trecutului, încât nu mai insistăm asupra cuprinsului lor, iar paginile ce urmează vor îndrepta atenția asupra acelor cari au suferit împreună cu genialul poet, au stat la căpătâiul său l-au condus, l-au ajutat, i-au ridicat moralul, în

iluzia că Eminescu ar putea să-şi revină din agonia în care căzuse la 28 Iunie / 10 Iulie / 1883[21].

«**Junimea**» întreagă, în frunte cu Titu Maiorescu, devine o singură familie îngrijorată de soarta celui mai iubit, celui mai valoros membru al ei. Mijloace de ajutorare se adună din toate părţile, Maiorescu îşi ia personal însărcinarea internării poetului, întâiu la sanatorul Suţu, apoi a trimiterii la Ober-Döbling. Miron Pompiliu, A. C. Cuza, P. Missir şi alţii urmăresc de aproape evoluţia bolii şi a convalescenţii înşelătoare. Grija continuă de a nu-l lăsa pe Eminescu în lipsă de bani, a făcut ca într'un moment dat acesta să poarte asupra sa 2500 franci, ceea ce astăzi ar fi mai mult de 100.000 lei. Dar şi aici politicianismul interesat a căutat să denatureze faptele şi să lovească indirect în Maiorescu, lansând acuzaţia că Eminescu s'ar fi pierdut din cauza neajunsurilor şi mizeriei. Maiorescu a răspuns doar printr'un senin şi liniştit: nu-i adevărat, lăsând istoriei literaturii obligaţia de a restabili adevărul. Sunt încă şi astăzi unii cari, zbătându-se în propriile suferinţi, se mângâie cu tovărăşia lui Eminescu şi-i înfăţişează sărăcia într'un tragism pe cât de sfâşietor, pe atât de necorespunzător adevărului istoric. Contemporanii lui Eminescu au făcut sforţări supra-omeneşti pentru a-i pune la dispoziţie toate mijloacele ma-

[21] «La 28 Iunie / 10 Iulie 1883 ora 5 dim., d-l Titu Maiorescu primeşte un bilet dela d-na Catinca Slavici, născută Szöke. la care locuia Eminescu, in următorul cuprins: „D-l Eminescu a inebunit. Vă rog faceţi ceva să mă scap de el că e foarte rău“». Conv. Lit. 1906/995.

teriale, necesare întreţinerii şi salvării lui ; dacă ea totuşi n'a fost posibilă, vina nu se poate arunca asupra prietenilor şi societăţii româneşti de atunci. Pentru medicină şi astăzi încă, creerul omenesc este un câmp neexplorat, în acele vremuri cu atât mai puţin. Iar posibilităţile de combatere a celebrei maladii, erau destul de reduse. Cel mult pe sama ştiinţei medicale s'ar putea vorbi. Dar generaţia noastră care se complace în generositate prin odiul ce-l aruncă asupra contemporanilor lui Eminescu, ce exemplu de minunat cinism oferă, când trece nepăsătoare pe străzile capitalei, ferindu-se de atingerea cu hainele murdare şi zdrenţăroase ale unui mare talent poetic !

După «Junimea», istoria literaturii române trebue să însemne cu pietate numele **Corneliei Emilian**, al doctorului **Francisc Isac** şi cel al surorii poetului **Henrietta**.

Dacă despre sora lui Eminescu se cunosc destule amănunte, fie din înseşi scrisorile ei, fie din mărturiile contemporanilor sau din cele ala poetului, care o caracterizează în termeni ca aceştia : «un geniu în felul ei, cu o memorie ca a lui Napoleon I, şi c'o înţelepciune cum rar se află»[22], despre Cornelia Emilian în schimb şi despre Francisc Isac nu se ştie nimic sau nu ni s'a transmis aproape nimic.

Prin bunăvoinţa apreciatului publicist Radu Budişteanu aflai adresa domnişoarei Cornelia Emilian. In scrisorile orfanei Harieta, domnişoara Cornelia Emi-

[22] In acest vol. pag. 140.

lian e numită «scumpă sorioară», iar doamna Cornelia Emilian: «scumpă mamă».

Originalele scrisorilor adresate de Henrietta familiei Emilian se păstrează cu evlavioasă grijă de către descendenţii familiei Ştefan şi Cornelia Emilian, d-l inginer Dimitrie Şt. Emilian şi domnişoara Cornelia Emilian, domiciliaţi în Bucureşti. Cu aceeaşi mărinimie care caracterizează acţiunea părinţilor lor pentru ajutorarea lui Eminescu în anii săi de suferinţă, atât inginerul Dimitrie Emilian, cât şi domnişoara Cornelia ne-au pus la îndemână epistolele Henriettei şi ne-au dat informaţii preţioase, cari lămuresc, prin note, textele respective.

Deosebit de îmbucurător este desigur faptul că originalele Henriettei se găsesc în mâini binecuvântate şi că posesorii lor nu vor sta la îndoială să le predea Academiei Române, când vor crede momentul potrivit.

Cornelia Emilian, mama, era dintr'o veche familie nobilă din Transilvania, **Erdelly de Medve,** născută în Zlatna la 1840. A venit în Moldova foarte tânără, măritată cu Ştefan Emilian, profesor la Universitatea din Iaşi.

Inzestrată cu o inteligenţă superioară, cu energie şi perseverenţă, urmărea şi aprofunda toate problemele noi interesându-se mai cu samă de cele sociale. In această direcţie a şi scris şi şi-a îndreptat activitatea.

Avea o mare uşurinţă de a vorbi. Discursurile ei se închegau într'o logică strânsă şi frază oratorică.

Cea dintâiu chestiune de care s'a interesat, a fost situaţia femeii în societate şi faţă de legi. Ea poate fi

considerată una dintre primele femeniste la noi în ţară. Emanciparea femeii — spunea ea — începe cu emanciparea ei economică. Se gândea şi la tinerele fete, cari nu aveau zestre pentru a se putea mărita şi, lipsite fiind de mijloacele de existenţă, erau cele dintâiu expuse a fi luate de vârtejul corupţiei. Şi cum la Cornelia Emilian ideea odată încolţită, se traducea repede în acţiune, aşa şi cu privire la soarta acestui tineret femenin, sărac: A fost de ajuns o împrejurare exterioară pentru a determina în sufletul ei hotărîrea de a crea o şcoală profesională pentru ele. Iată cum povesteşte ea însăşi înfiinţarea şcoalei profesionale a Reuniunei femeilor române:

«In anul 1865, în postul Crăciunului, arhimandritul Clemente Nicolau a dat o masă, la care au fost poftiţi mai mulţi prieteni profesori; erau între alţii: ilustrul Neculai Ionescu, prof. universitar Alexandru Gheorghiu, Teodor Lateş, geologul Grigore Cobâlcescu, Mihai Buznea, Vasile Palade, Ştefan Emilian. . . . Inainte de a ne aşeza la masă eram adunaţi într'un salon moldovinesc frumos împodobit cu scoarţe, iscusit ţesute şi ştergare, măestrit luminate cu izvoade şi înflorituri româneşti. In atmosfera de caldă prietenie şi senină intelectualitate s'a încins fel de fel de discuţii: despre mişcarea naţională din Transilvania, despre râdicarea şi sporirea învăţământului nostru şi câte şi câte altele. . . . Intr'un răstimp Neculai Ionescu, profesorul de istorie universitar, aduce vorba asupra rolului femeei. Discuţia s'a încins între toţi şi a devenit încălzită.

«Neculai Ionescu cu verva lui neîntrecută, cu ironia lui fină, vorbea nu tocmai măgulitor de femeile noastre, învinovăţindu-le: că-şi perd timpul, ocupându-se de «nimiourri dulci»; că nu-s gospodine, ca'n vremurile de demult; că au prea puţină mândrie şi că nu caută decât să placă şi să valseze, ca nişte titireze; că nu urmăresc alta decât să se poată căsători, pentru a petrece mai liber; că n'au făcut nimic; că n'au fost în stare să inventeze nici *«fusul»*. . .

«Câte lucruri de spirit n'a spus, în seara aceea Neculai Ionescu, în hazul tuturor celor adunaţi, în salonul acela, în care plutea atâta veselie. Ne-am despărţit târziu.

«Discuţiunea ce avusesem, asupra rolului femeei, mi-a deşteptat ambiţia să dovedesc că şi femeea e capabilă de ceva: că şi ea e în stare să facă ceva pentru societate. Fără voe mi-a lunecat gândul la întocmirea unei asociaţiuni de femei, al cărei scop să fie ajutorarea fetelor nevoiaşe şi deschiderea unei şcoli, în care să înveţe cu

sutoria, croitoria, fabricarea florilor, gospodăria, pentru a-şi putea agonisi într'un chip cinstit traiul de toate zilele.

«Ştiam dela părinţii mei din Ardeal, că acolo, în Braşov, se înjghebase o asociaţie a femeilor. In urma mijlocirei făcute de soţul meu, pe lângă comitetul din Braşov, am primit statutele acelei societăţi. Dar altele erau împrejurările de peste munţi. Acolo asociaţiunea se întocmise pentru deschiderea unor şcoli-internate, destinate creşterei şi luminărei copiilor, ai căror părinţi căzuse în neuitatele lupte dela 1848, conduse de Avram Iancu, Balint, Buteanu şi alţi tineri abia eşiţi de pe băncile şcoalei din Blaj şi bătrâni cărturari şi săteni, în potriva ungurilor. De asemenea şcoli nu era nevoe în ţară; nouă ne trebuiau şcoli pentru îndeletnicirea meseriilor.

«Incetul cu încetul astăzi m'am destăinuit unei prietene, mâine am încercat să conving pe alte prietene; odată de două ori pe săptămână aveam mici întruniri acasă la mine până'n începutul primăverei anului 1866 când într'o după amiază, ne-am întâlnit la mine, mai multe prietene: Doamnele Elena Istrati, Maria Lupu, Eufrosina Cobâlcescu, Maria Ionescu, Elena Gheorghian, Eugenia V. A. Ureche, Hersilia Istrati... După multe convorbiri toate am hotărît punerea temeliei celei dintâi asociaţii a femeilor române din Iaşi.

«Cu redactarea statutelor s'a însărcinat d-nul profesor *Alexandru B. Brandia* pe atunci prim redactor al ziarului lui Mihai Cogălniceanu «Cugetul Ţărei».

«Statutele odată redactate au fost copiate în mai multe ecsemplare şi împărţite între prietene pentru ca fiecare să le aducă la cunoştinţa cunoscutelor spre a dobândi aderente. Mai târziu am organizat la mine o serată dansantă şi înainte de deschiderea jocului am cetit cuprinsul statutelor, îndemnând pe doamne de a ne strânge în vederea inaugurărei acestei societăţi de binefacere. De astă dată stăruinţa mea a fost încununată de izbândă: rând pe rând invitatele au semnat statutele aşa încât eram peste 20 membre. Ceva mai târziu doamna Matilda Sihleanu, soţia lui Ştefan Sihleanu pe atunci prefect în Iaşi, aflând despre iniţiativa noastră s'a asociat, cu multă bunăvoinţă, la mişcarea noastră dându-ne în urmă un sprijin din cele mai preţioase.

«Statutele au fost publicate în ziarul de pe vremuri «Dreptatea» No. 31 1867, cu o călduroasă exortare către femeile române, de a se înscrie în societate şi de a lucra pentru realizarea scopului ei.

«După câteva consfătuiri pregătitoare s'a hotărît chemarea tuturor aderentelor într'o adunare generală, pe ziua de 28 Octomvrie 1867».

Intrunirea s'a ţinut în localul şcoalei primare de fete din ograda Mânăstirei S-tu Sava. Preşedintă a adunărei s'a proclamat d-na Eugenia Ureche soţia lui V. A. Ureche, marele patriot şi iscusitul povestitor al vremurilor de cumpănă şi cinste ale neamului nostru.

In ceastă şedinţă şi în următoarea, care a vut loc în ziua de 8 Noemvrie s'au votat statutele şi prin urmare s'a constituit societatea *Reuniunea Femeilor Române din Iaşi* alegându-se cel dintâi comitet diriguitor care se compunea din:

Matilda Sihleanu, prezidentă. — **Cornelia Emilian şi Aristiţa Popescu**, vice prezidente. — **Ecaterina Tzoni şi Eliza Roşu**, secretare. — **Veronica Micle, Elena Corjescu, Natalia Lochman, Anastasia Constantinescu şi Elena Voinescu**; membre. — **Ecaterina Tacu**, casieră».

Cornelia Emilian n'a vrut să fie prezidentă, socotind în interesul Societății, să o aibă în frunte pe soția prefectului ca una ce — prin situația ei — putea aduce Reuniunii foloase.

«Comitetul a redactat un apel pe care l-a împrăștiat pretutindeni, în lumea românească, pe unde se putea pătrunde, apel în care se arăta scopul societăței și se punea, *pentru întâia oară, în țara noastră, chestiunea dreptului de muncă a femeei și a emancipărei ei politice* :

«Intâlnim în calea noastră creaturi a bunului Dumnezeu, fete tinere, acoperite de sdrențe, cu picioarele goale, sfârșite de foame și întinzând mâna la trecători, sau cu fragedul lor corp încovoiat sub o povară mai mare decât puterile lor. Acesta este *proletariatul* femeesc, care începe din fașe și sfârșește, de multe ori, trecând prin toate suferințele și mizeriile vieței în ospiciile de caritate, îmbătrânite înainte de timp și murind, fără să fi împlinit scopul pentru care bunul Creator le-a lăsat pe pământ. Acesta este proletariatul modern, în contra căruia civilizațiunea secolului, în care trăim, se luptă cu bărbăție. Izbuti-va societatea modernă a învinge, a înlătura acest rău înspăimântător? Negreșit! Incercările făcute până astăzi au dat rezultate mulțumitoare și asociațiunile de tot felul, ce vedem la popoarele civilizate, sunt probe evidente despre triumful binelui, în contra răului, a luminei contra întunericului; a foloaselor muncei contra vagabondajului și a mizeriei, ce rezultă dintr'ânsul.

«Asociația «Reuniunei Femeilor Române» pentru ajutorul copilelor sărmane, are și ea de scop tocmai lupta aceasta. Asociația în genere și comitetul ce ele și-au ales își propune, când va dispune de fonduri, conform statutelor: a cerceta bordeiul văduvei și a sărmanului, a scoate copila din mizerie, a o îmbrăca; a-i cumpăra cărți și a-i înlesni mijloacele de a merge la școală acum deodată și mai pe urmă a o așeza în internate, când vor fi îndestulătoare.

«Avem trebuință oare a mai arăta rezultatele bune, foloasele mari, ce va trage societatea întreagă din această umană și binefăcătoare asociațiune? Știm cu toate că este în lume o țară, un popor viguros, la care femeea este medic, profesoară de școli primare, gimnaziu, universitate; știm că în Statele-Unite femeea este profesionistă și se ridică la nivelul bărbatului prin instrucțiune și educațiune; știm că ea se urcă adesea pe tribună și tinde a se emancipa prin drepturi politice. Femeea s'a ridicat ast-fel acolo pentru că ideile democratice sunt în plină vigoare, pentru că instrucțiunea a ajuns a fi hrana de toate zilele a bărbatului și a femeei.

La aceasta tinde și «Reuniunea Femeilor Române» pentru ajutorul copilelor sărmane : a instrui femeea clasei nevoeașe, a o educa, a o moraliza. Pentru reușita acestei idei umane și binefăcătoare facem astăzi apel la generosul concurs al românilor de pretutindenea și rugăm din toată inima pe Dumnezeul părinților noștri să ne vie în ajutor și opera va fi încoronată cu succesul cel mai strălucit».

«Comitetul»

Apelul comitetului «R. F. R.» a fost întâmpinat cu multă căldură: foarte multe oraşe din ţară şi de peste munţi, au răspuns trimeţând urări de izbândă, pentru întruparea celor cuprinse în apel. Femeile din România, ca şi cele din Ardeal şi Bucovina n'au întârziat de a trimete ofrande în bani şi îndemnuri la muncă; totdeasemenea tinerimea română, oamenii însemnaţi din Moldova de pe acea vreme au ajutat, sprijinit şi încurajat mişcarea de ridicare economică şi culturală a femeei, începută de societate. Aşa s'au primit: binecuvântarea arhierească a I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei Calinic Miclescu; din partea studenţilor, ce se aflau pe atunci la Paris o entusiastă adresă de felicitare, pentru iniţiativa luată cu dorinţa «*ca nobilele silinţi să producă rezultatele, ce se pot aştepta dela* o *asociaţiune atât de umanitară şi binefăcătoare şi a căreea lipsă era aşa de simţită*»; deasemenea oraşul Vaslui, oraşul Buzău... doamnele din Piatra-Neamţ cari au adunat şi trimes, pe lângă adesiunea lor şi o contribuţie de 1061 lei vechi; nemuritorul artist Millo care a hărăzit întregul câştig rezultat dintr'o reprezentaţiune teatrală în sumă de 4430 lei...; dar cea care a mers la inimă a fost următoarea adresă a «Reuniunei Femeilor Române» din Braşov:

Braşov, 26 Noembre 1868

«*Onorabilă Reuniune,*

«Imprejurările grele, a căror înlăturare nu depinde de la voinţa subscrisului comitet l-au împiedecat, până astăzi, a răspunde, la patriotica şi în tot respectul obligatorie epistolă a D-voastre din 16 Ianuar a. c. No. 10.

«Cerându-vă indulgenţa D-voastre de surori, pentru această întârziere, a cărei cauză principală, o *puteţi înţelege singure...*, venim să vă asigurăm că pe lângă că am primit cu bucurie unanimă ştirea despre înfiinţarea «Reuniunei Femeilor Române» din Iaşi şi despre nobilul şi salvatorul scop, ce şi-a propus, n'am lipsit a şi da publicităţei în foile româneşti de aci actele ce ni s'au comunicat de D-v. După aceasta aşteptând ziua adunărei noastre generale, ce se ţinea odată pe fiecare an, ne folosim de ocaziune spre a culege şi de la noi, un mic dinar pentru fondul «Reuniunei» surori.

«Acea mică colectă de 48 galbeni şi 3 sf. am şi înaintat-o prin poşta austriacă, pe adresa D-nei prezidentă, la Iaşi, iar lista de subscripţiune şi plată, o alăturăm aice.

«După experienţa ce a făcut «Reuniunea» noastră, în curs de 19 ani, s'a observat că din toate ajutorinţele, câte se pot face fiinţelor de sexul nostru, cel mai sigur este a le da educaţie morală şi religioasă, a le da cunoştinţe folositoare, adică a deschide şcoale, acolo unde nu sunt şcoale naţionale de fete.

«După ce numărul orfanelor rămase de părinţii lor, omorîţi în resbelul civil din 1848—49 s'a micşorat, mai ales în urma căsătoriilor lor, o parte destul de însemnată a venitului «Reuniunei» noastre a rămas disponibil pentru al doilea scop prevăzut în statute, adecă: înfiinţarea şcoalelor de fete, ceeace s'a şi făcut de opt ani încoace.

«In trei ţinuturi ale Transilvaniei, avem trei şcoale, în care învaţă 100 de fete. In cel mai apropiat viitor, crescând veniturile fondului nostru, se vor întrebuinţa la subvenţiunea unei a patra şcoală naţională.

«Nu se poate crede ce înrâurire salutară au şcoalele de fete asupra familiilor. Cea mai nobilă *rivalitate* se deşteaptă în mame ca şi în fetiţe.

«Așa vedem cu nespusă bucurie, că prin mijlocul acesta, poporul român se împinge pe calea civilizațiunei și a progresului întocmai după cum ați prevăzut-o D-v. doamnelor în epistola din 16 Ianuar».

Președintă *Efrosina Ioan.* — Casieră *Maria Secănian.* — Secretare *Sevastia Mureșanu* și *Victoria C. Iuga.*

La toate aceste daruri și urări comitetul «R. F. R.» a răspuns mulțumind și asigurând că-și va depune întreaga muncă și pricepere în serviciul cauzei sfinte, pe care a luat-o în mână. In special răspunsul trimes tinerimei din Paris dă dovadă de sentimentele, ce preocupau sufletele nemuritoarelor inițiatoare a acestei mișcări :

«...prin instrucțiune, muncă și educație vom ajunge la înălțarea neamului nostru; numai așa tot ce este român pe fața pământului *se va apropria* și va lucra pentru recăpătarea pământului strămoșesc, în Dacia-Traiană, *una și nedespărțită în dreptele ei hotară.* Pentru aceasta să lucrăm cu toții bărbați și femei, și tu mai cu seamă tinerime generoasă, în care punem toate speranțele noastre pentru viitor...».

Vorbele aceste par profetice astăzi, când Neamul și'a căpătat, aproape, «dreptele lui hotară».

*
* *

Pentru sporirea fondului «Reuniunei» s'au organizat serate teatrale, concerte, baluri. In special erau frecventate de societatea cea mai aleasă a Moldovei.

La 8 Noembrie 1868, împlinindu-se un an dela întemeerea societăței, s'a convocat adunarea generală anuală. D-na președintă Matilda Sihleanu a rostit o înălțătoare cuvântare, în care a arătat ce s'a făcut în răstimpul unui an, din punct de vedere al realizărei scopului și mai ales al asigurărei mijloacelor. După darea de seamă la această dată «R. F. R.» avea un capital de 80.000 lei vechi (26500 lei noi) asigurat în bonuri rurale, din a căror venit *trei părți se întrebuințase pentru ajutoare,* iar a patra parte — conform statutelor — se adăuga la capital.

*
* *

Comitetul diriguitor, văzând că a ajuns în stăpânirea unui capital, a crezut de cuviință să pășească la înfăptuirea scopului, pentru care fusese agonisit. Parochia bisericei Dancu a pus la dispoziția Comitetului, 4 camere, pentru așezarea atelierelor, *celui dintâi început de școală profesională din țară.*

Sa hotărît ca școala să aibă, la început, două ateliere — de lengerie și croitorie — și în acest scop s'a adunat materialul școlar și profesional și s'a sorocit inaugurarea în *Septembrie 1869.*

Greutatea cea mai mare a fost de a putea îndupleca pe fetele sărace de a urma școala ; nu-și puteau închipui că în doi, trei ani ar putea dobândi cunoștințele trebuitoare, pentru a-și agonisi un traiu cinstit și îndestulător. Pe de altă parte fetele clasei mai înstărite, nici voiau să audă de școala în care nu se învăța limba franceză, clavirul și danțul... *A fost de întreprins o adevărată luptă contra prejudiciilor, care stăpâneau societatea de pe atunci.*

Școala începe la 26 Septembrie 1869, cu opt eleve externe. In bugetul școalei

era alocată suma de *20 parale*, pentru dejunul zilnic al fiecărei eleve şi afară de aceasta 7 lei vechi pe săptămână de fiecare elevă, pentru lucru.

Directoară a fost numită D-na Zoe Livezeanu, iar maiestre de lucru D-nele Hele pentru croitorie şi Clara Filipescu-Volanski, pentru lengerie.

Solemnitatea deschiderei şcoalei are loc, de fapt, în anul al doilea, 26 Septembre 1870. La această dată numărul elevelor era de 20.

*
* *

Adunarea generală, de la 8 Noembre 1870, votează regulamentul şcoalei şi îşi alege un alt comitet.

Din cuprinsul regulamentului se oglindeşte chipul în care era organizată şi administrată această şcoală:

Elevele erau interne şi externe. In primul loc, în şcoală, erau primite fetele orfane sau acele cu totul lipsite de mijloace. Vârsta cerută era între 12—16 ani. Numărul elevelor interne erau de şase şi erau întreţinute şi îmbrăcate din fondurile societăţei; a celor externe era nehotărît şi varia după încăperile localului. In principiu regulamentul admitea şi interne solvente.

Cursurile erau de 4 ani.

Directoara era numită de comitet dintre profesoarele-maistre ale şcoalei. Ea trebuia să aducă la cunoştinţa comitetului, în fiecare Duminică, sârguinţa şi purtarea elevelor, precum şi lămuriri asupra stărei şi nevoilor atelierelor, a încasărilor şi cheltuelilor, ce a făcut. Fiecare internă era datoare o zi la rândul ei să îngrijească ca menajul să fie bine făcut. Doamenele din comitet, cel puţin odată pe săptămână erau datoare a vizita şi inspecta şcoala.

In măsură bună se introdusese în regulmant: *participarea elevelor la beneficiu*. Se hotăreşte ca $^2/_3$ din profitul şcoalei să se împărţească şi să se înscrie în partida fiecărei eleve, care a lucrat.

Pentru păstrarea unui bun control erau trei registre: în unul se însemnau obiectele, ce se primeau la lucru, forma ce trebuia să li se dee, precum şi preţul fixat pentru confecţionare; în al doilea se înscria data predărei obiectului şi numai ce s'a încasat, sub iscălitura însăşi a primitorului; al treilea servea pentru deschiderea de partide, pentru fiecare elevă, în care se treceau sumele câştigate de ea şi care la un loc purtau numele de «*Fondul elevelor*», care se administra separat şi nu era eliberat decât la sfârşitul activităţei şcolare.

Elevele care se rătrăgeau, sau erau excluse, perdeau dreptul la suma înscrisă în partida lor. (Art. 16).

O altă măsură bună, din regulament, este crearea unui «*fond pentru desvoltarea industriei*», care se alimenta din: $^1/_{30}$ din salarul corpului didactic pentru fiecare absenţă din cursul unei luni; din suma înscrisă în partida elevelor, care se retrăgeau, erau amendate sau excluse pentru rea condutită; din dobânda fondului elevelor şi însfârşit 3% asupra dobândei ce rezultă din împrumutrile, ce le făcea comitetul, la particulari.

Fondul pentru desvoltarea industriei servea pentru a se împrumuta elevele, care voeau a deschide ateliere în Iaşi sau aiurea.

După statute ii se putea împrumuta cel mult 500 lei fără dobândă, plătibili în 5 ani.

Către sfârşitul anului 1874 şcoala *«R. F. R» intră în adevărata fază de desăvârşire a desvoltărei sale, de pe acea vreme.* In acest an, în adunarea generală dela 8 Noembrie, se alege ca prezidentă Elena Gh. Mârzescu, propusă de C. Emilian care va conduce societatea şi şcoala timp de aproape patruzeci de ani» [23].

După modelul acestei şcoli, Ministerul Instrucţiunii Publice a organizat în urmă primele şcoli profesionale pentru fete.

Cornelia Emilian a avut însă de luptat foarte mult la început cu formarea comitetelor. Unii bărbaţi ai doamnelor vroiau să-şi facă un cuib pentru politică din Reuniune. Amărîtă de mizeriile ce întâmpina, ea a susţinut să fie numită doamna Elena Mârzescu prezidentă a Reuniunii, realizatoarea ideii rămânând simplă membră în comitet. Faptul de a fi avut iniţiativa şi de a fi organizat societatea şi şcoala Reuniunii, trezea ambiţii şi altora, şi astfel s'a căutat pe căi piezişe a îndepărta numele Corneliei Emilian, când s'au retipărit statutele în 1875. Ea se supără, trimise o adresă motivată comitetului, prin care îşi dă demisia. La aceasta Reuniunea răspunse doamnei Cornelia Emilian prin următoarea adresă:

Comitetul
Reuniunei Femeilor Române din Iassi
No. 22

1875, Decemvrie 13

Dómna mea,

Comitetul Reuniunei Femeilor Române a fost viu mişcat vezind că una din membrele căreia i se datoreşte iniţiativa înfiinţărei scólei professionale de fete a interpretat intr'un mod atât de greşit errórea ce din nenorocire s'a trecut la tipărirea Statutelor acestei Scóle.

[23] Societattea «Reuniunea Femeilor Române» din Iaşi / Serbarea comemorativă a cincizeci de ani dela înfiinţarea şcoalei profesionale «Elena Gh. Mârzescu» / Bucureşti 1919 / pg. 3—12.

Vĕ pot assecurâ, Dómna mea, că nici Comitetul, nici vre o altă persónă care a fost mai aprópe însărcinată cu facerea corecturelor de tipariu n'a avut şi nici i-a fost trecut prin gând pentru ca sĕ vĕ ofenseze. Din contra, comitetul ţine fórte mult ca D-voastre sĕ rămâneţi ca şi în trecut associată, mai cu seamă când este de notorietate publică că sunteţi cea dintâi femee română care a avut această nobilă cugetare de înfiinţiarea Scólei atât de utilă fetelor sermane şi industriei noastre naţionale născânde.

In urma acestor esplicări, subsemnata se măguleşte a crede că veţi bine-voi a vĕ lua înapoi epistola D-voastre de retragere şi veţi continuă ca şi în trecut a face parte în Societatea femeilor române a căruea scop este atât de nobil şi de filantropic.

Vĕ rog, sĕ primiţi cu această ocasiune, Doamna mea, espresiunea simtiemintelor mele cele mai distinse.

Presiedinta Comitetului
Elena Mârzescu

Domniei-Sale
Dómnei Cornelia Emilian

* * *

Eroarea însă s'a prelungit până azi, pentru că şcoala în loc să poarte, după cum se obicinueşte, numele aceleia care a înfiinţat şi Societatea şi şcoala, poartă numele doamnei Elena Mârzescu. Nimeni nu contestă că Elena Mârzescu a fost o foarte activă prezidentă şi că sub conducerea ei şcoala a progresat, dar nu-i mai puţin adevărat că ea a intrat la Reuniune abia după opt ani dela înfiinţare.

Târziu, după moartea Corneliei Emilian, doamnele cari au rămas pe urma Elenei Mârzescu, pentru a-şi linişti conştiinţa, au trimis copiilor Corneliei Emilian următoarea adresă:

Comitetul Centralei
Reuniunea Femeilor Române
din Iaşi

Şcoala Profesională de Fete
Elena Gh. Mârzescu

No. 801, 24 Martie 1931

Stimate Domn,

Avem onoare a vă aduce la cunoştinţă că în semn de pioasă amintire pentru neuitata Cornelia Stef. Emilian, iniţiatoarea înfiinţărei Societăţei «Reuniunea Femeilor Române» din Iaşi, cu scopul de a îndruma fiicele de român pe calea meseriilor, şi

munca depusă în viață pentru progresul societăței și al școlii profesionale de fete înființată de «Reuniune», Comitetul a luat deciziunea ca atelierul de croitorie, gradul al doilea, cel mai important al școlii să poarte numele «Cornelia Emilian».

Primiți, vă rog, Stimate Domn, asigurarea distinsei mele considerațiuni

Vice Președintă
Elena C. Meissner

Directoarea
Al. Gavrilescu

Domniei-Sale
Domnului Inginer Emilian Dimitrie

* * *

Când Reuniunea sărbătorește a 25-a aniversare dela înființarea ei, prezidenta, doamna Elena Mârzescu, în numele comitetului trimite Corneliei Emilian o telegramă, în care stărue din nou asupra meritului ei:

«Reuniunea, serbătorind astăzi a 25 aniversare a scólei sale profesionale comitetul salută în D-v. pe inițiatoarea acestei societăți.

Președinta Elena Mârzescu»

* * *

În războiul dela 1877 Cornelia Emilian lucrează ca soră de caritate, îngrijind răniții, pentru care este decorată cu Crucea Elisabeta. «Comitetul Central pentru ajutorul Ostașilor Români Răniți» — prin doamna Maria Roset Roznovanu — îi trimite o adresă în care o roagă să primească a face parte dintre membrele active acelui comitet:

Comitetul pentru ajutorul
Ostașilor Români Răniți
No. 774

Iassy 4/16 Februarie 1878

Dómna mea,

Cunoscând patrioticele D-Vóstre simțimente, cu cari întotdeauna ați susținut operele de caritate, Comitetul Central al Dómnelor din Jassy, fiind mai din nainte asigurat că veți bine voi a[-]i da prețiosul D-Vóstre sprijin, a decis a vě prenumera între membrele sale active, și sunteți rugată, prin urmare, a asista la sedințele Comitetului cari vor avea loc în tóte vinerile.

Primiți, vě rog, Dómna mea, asigurarea prea distinsei mele considerațiuni.

Vice Presidenta
Maria Roset Roznovanu

Secretară: *Sofia Ceaur Aslan*

D-Sale
Dómnei Emilian, Membra Comitetului Central Jassy

Când C. Emilian vrea să se retragă din comitet, din cauze familiare, doamna Roznovanu îi trimite următoarea adresă:

Stimata mea Dómnă,

Dómnele Membre a Comitetelor-Unite în sedinţa ţinută dela 13 a curentei, vĕ sînd demisiunea Domniei vóstre, m'au însercinat a vĕ exprima viele lor păreri de reu de a-vĕ retrage dela o lucrare la care activitatea şi luminatul Domniei vóstre concurs au fost de cea mai mare utilitate, regretând că au putut esista motive care v'au nevoit a-vĕ retrage, — «Comitetele-Unite» nu perd speranţa, ca în cas când trebuinţa ar cere vĕ vor videa earăşi gata a intra în sinul lor cu acelaşi sentiment de devotament şi patriotism de care tot de auna aţi dat atâtea probe în conlucrarea D-vóstre cu noi.

Tot odată sunt însercinată, Stimata mea Dómnă, a-vĕ mulţumi pentru frumósa lucrare trimisă de D-na Lambrinos, precum şi cotisaţiunea D-lui Prefect Suciu, prin intermediul Domniei-Vóstre.

Primiţi vĕ rog Stimata mea Dómnă, asigurarea tuturor simţimentelor mele de Inaltă Stimă şi Consideratiune.

Preşidinta
Maria Roset Rosnovanu

Domniei Sale
Dómnei Cornelia Emilian

* * *

Când Eminescu este bolnav şi lipsit de mijloacele materiale pentru a se căuta cu medici, Cornelia Emilian, cu spiritul ei organizator, lansează liste de subscripţie în toată ţara, tuturor prefecţilor şi autorităţilor, precum şi la particulari.

Astfel se strânge suma necesară, aşa că poetul este trimis două veri consecutive la băile dela Hall, întovărăşit fiind odată de doctorandul Focşa, altă dată de Savin. După cura făcută acolo, Eminescu se înapoiază cu starea sănătăţii ameliorată. Inainte de a pleca la Hall, a fost adus în Iaşi de către soră-sa Henrietta, fiind găzduiţi în casa Corneliei Emilian. Acolo au avut loc şi consultele medicilor. In acest timp Eminescu nu vorbea, chiar dacă-l întrebai ceva — aproape nu răspundea, nu

putea duce mâna la gură cu păharul de lapte sau lingura de supă; soră-sa îl hrănea ca pe un copil mic.

Din toată corespondenţa Henriettei şi a lui Eminescu se poate vedea ce suflet mare şi nobil avea Cornelia Emilian, precum şi dragostea fanatică aproape, cu care îl îngrijea Henrietta pe Eminescu.

In 1886, cu ocazia construirii Ateneului Român din Bucureşti, C. Esarcu se adresează Corneliei Emilian pentru a interveni ca şi Iaşii să nu lipsească a-şi trimite obolul ridicării unei instituţii de artă şi cultură. Ea alcătueşte un comitet şi designează ca prezidentă pe doamna Elena Ch. Donici, iniţiatoarea însăşi mulţumindu-se şi de astă dată să ocupe locul al doilea. Lucrând totdeauna pentru idee, pentru îndeplinirea unui scop, iar nu pentru vanitatea de a se pune pe planul întâiu, Cornelia Emilian se gândea în toate cazurile la persoane cu situaţii înalte în lumea cultă, cari, stimulate prin atenţiunea ce li se da, puteau aduce reale servicii programului stabilit. De aceea, când a înfiinţat «Reuniunea Femeilor Române», a stăruit ca preşedintă să fie doamna M. Sihleanu, soţia prefectului. Tot aşa a ales pe Elena Mârzescu prezidentă. Era o tactică a ei. Strângerea fondului pentru Ateneul Român s'a făcut deasemeni cu ajutorul unor personalităţi şi instituţii, îndărătul cărora Cornelia Emilian conducea acţiunea de realizarea ca unul dintre cei mai destoinici regisori: reprezintaţii la Teatrul Naţional, festivaluri, iar în fruntea lor strălucea talentul Aristiţei Romanescu. Iar când C. Esarcu venea să exprime recunoştinţa Ateneului Român pentru sprijinul ce l-au dat înfăptuirii unui gând, Cornelia Emilian

înţelege să atribue cea mai mare parte de merit prezidentei şi colegelor din comitet, ea însăşi mulţumindu-se cu satisfacţia sufletească a unei frumoase izbânde.

«Societatea Amicii Artelor» din Iaşi, al cărei preşedinte era Alex. Suţu o alege în şedinţa din 19 Oct. 1886 membră în consiliul de conducere, iar la 25 Febr. 1887 «Societatea pentru învăţătura poporului român din comuna şi judeţul Iaşi» o cooptează în «Comitetul Doamnelor Patronese ale Institutului Froebelian». La 1889 o vedem în comitetul doamnelor, instituit pentru susţinerea şi încurajarea Teatrului Naţional din Iaşi. Şedinţele comitetului se ţineau în localul teatrului Pastia situat în curtea otelului România.

Felul Corneliei Emilian de a fi, lucrând în atâtea societăţi, şi activitatea ei serioasă au repercusiune şi asupra altor femei, cari constituindu-se în societatea «Solidaritatea Română», îi solicită concursul şi mult încercata ei experienţă.

Activitatea publicistică a Corneliei Emilian s'a risipit cu dărnicie în numeroase reviste şi ziare ale timpului. A colaborat la «Revista Literară», de sub direcţiunea lui Th. M. Stoenescu, la revistele «Fântâna Blanduziei», «Literatorul» lui Al. Macedonschi, «Revista Poporului», «Foaia Familiei» din Iaşi, la cotidianele din Bucureşti şi Iaşi. A scris mai cu seamă chestiuni sociale, cugetări, note de călătorie. Cornelia Emilian este şi cea dintâi femeie la noi, care a publicat articole admirabile pentru emanciparea civilă şi politică a femeii. Revoltată împotriva legii, care trecea pe femee în categoria copiilor şi a nebunilor, se decide să înceapă

lupta. Astfel în 1893 lansează un apel către femei și mai cu seamă către studentele universitare, care este acoperit de foarte multe iscălituri:

1893 luna Decembre
12 dile

APEL

Subsemnatele cetind în Evenimentul No. 253 din 10 Decembre, darea de samă a primei case de economie din localitate [Iași], am văzut citat articolul 15 din statutele pomenitei case de economie în care articol se zice: «Numai minorii, interdicții și femeile măritate nu pot depune și retrage economiile lor». Acest articol dovedește în de ajuns cum că legile pentru femei sunt vitrige și este o rușine a mai suferi umilința lor, acum când și noi femeile avem destule tinere culte.

Facem dar un călduros apel către Domnișoarele studente și le rugăm să formeze o ligă femeească cu scopul de a scoate femeea din rândul copiilor și al interdicților și a o ridica la nivelul, unde i se cuvine ca una ce este crescătoare și educătoarea omului.

Cornelia Emilian, A. Vărlănescu, Zoe Savu Catherina Mavrodi, Ecaterina Ciurea, Sofiea Nădejde, Rozalia Ghibănescu, Virginia Micle-Gruber etc. etc. etc.

Dintre aceste doamne se alege un comitet, Cornelia Emilian întocmește statutele și asociația ia ființă sub numele «Liga Femeilor», sub preșidenția inițiatoarei. Este prima dată când femeile române se solidarizează pentru a-și apăra interesele. Cornelia Emilian publică un buletin lunar, unde se scriu articole, cari explică și apără revendicările femenistelor; în acelaș timp se ține publicul la curent cu evoluția problemei în străinătate. Liga se pune în legătură cu «Uniunea Universală a Femeilor» din Anglia. Lozincei: bărbatul pentru stat, femeea pentru familie, i se opune logica distrugătoare pentru miopia sexului tare, că trei părți din statul pe care-l conduce bărbatul se compun din iresponsabili: femei, copii și nebuni. Evident, lupta împotriva acestei scrinteli se preta la cele mai aspre critici sau ustură-

toare satire pe seama bărbaţilor, cari aveau putere asupra păstrării sau îndepărtării faimosului articol din constituţie, articol care ni-l arată pe bărbat în stare de inferioritate, meschin şi puţin evoluat din vremurile de sclăvie. Cornelia Emilian face către Corpurile legiuitoare petiţii din partea Ligii Femeilor, prin cari se cere recunoaşterea paternităţii. Petiţiile au fost depuse şi apărate în Cameră de către George Mârzescu (tatăl). Ziarul «Voinţa Naţională» din Bucureşti susţine campania Ligii, punându-se, astfel, în discuţie publică pentru prima oară la noi această chestiune. Jalbele cuprindeau mii de iscălituri din Iaşi, Bucureşti, Galaţi, Folticeni, Tecuci, etc.

Dar Cornelia Emilian vroia să arăte că femeea, dacă cere drepturi egale cu ale bărbatului, este conştientă şi de datoriile ei, între care pe primul plan stă familia, apoi operile sociale, şi că este capabilă de activitate serioasă. Ea organizează în numele Ligii Femeilor primele mese gratuite pentru şcolarii săraci, în 1896. Incepe în Păcurari, iar după câteva luni continuă în Tătăraşi şi la Nicolina. Toate cantinele erau spre periferiile oraşului, unde trăeşte populaţie mai săracă. Aceste cantine au fost sprijinite cu donaţiuni de bani şi de principesa Elena Cuza. Mai tărziu, când ministrul Sp. Haret organizează cantinele, conducătorul cantinelor — Gr. C. Buţureanu — se adresează Corneliei Emilian, cerându-i concursul.

De-o nobleţe sufletească rară, Cornelia Emilian era cea mai bună, cea mai apropiată sfătuitoare a tineretului femenin. Casa ei devenea adesea adăpost pentru

studentele sârguitoare și fără mijloace de a-și plăti gazdă. Ele aveau casă și masă gratuită la Cornelia Emilian. Dar această familie a adăpostit mult timp și tineri săraci din Transilvania, cari veneau pentru studii la Universitatea din Iași. Firește că sentimentele filantropice ale Corneliei Emilian aveau întotdeauna cel mai desăvârșit razim în soțul ei, profesorul Ștefan Emilian.

Doamna Izabela Sadoveanu, pe atunci domnișoara Morțun-Andrei, (pomenită și în scrisorile Henriettei), care păstra multă recunoștință pentru Cornelia Emilian, o caracterizează frumos în câteva versuri:

In semn de prietenie și adâncă recunoștință Doamnei Cornelia Emilian.

Ințeleaptă, cu privirea liniștită și adâncă, cu statura majestoasă
Te asemeni cu Minerva, întruparea înțelepciunii, dintr'o lume mai frumoasă.
Dar când văd în ochii-ți lacrimi și când tremuri de durere
Pentru cei ce sufăr veșnic, fără nici o mângâere
Când răsună graiu-ți dulce, mângăios și înțelept
Sprijinind pe apăsații ce murind n'au nici un drept,
Palidă-mi pare Minerva, cu'nțeleapta-i nepăsare,
Dela dânsa suferința nici o mângăere n'are.

1889 Iași.

Cornelia Emilian era revoltată contra măcelului metodic de oameni, numit război, a scris și vorbit de pacifism, când încă nimeni nu se ocupa la noi de această tragedie a omenirii. Ea a preconizat tribunale internaționale pentru a judeca litigiile dintre popoare, ca și cele dintre indivizi. Din tot scrisul ei se degajează o iubire caldă pentru muncitori, pentru năpăstuiți sau apăsați de soartă.

Când s'a mutat la Bucureşti, din cauza împrejurărilor familiare, a fost vizitată de intelectualitatea feminină şi solicitată a face parte din aşezămintele pentru operele sociale. Cornelia Emilian este numită în comitetul «Societăţii pentru ajutorul şi cultura femeii», de unde însă după un an îşi dă demisia, deoarece din cauza vârstei se simţea obosită şi nu mai putea lucra. Tot din aceste motive refuză să facă parte din «Societatea ortodoxă a femeilor române». Cornelia Emilian s'a stins în anul 1910, luna Iulie, iar Ştefan Emilian la 1899.

Astfel din vorbele noastre simple şi din hârtiile ei, îngălbenite de vreme, supravieţuind-o însă, ni se înalţă figura luminoasă a unei femei de-o rară putere de muncă, surprinzător spirit de iniţiativă, unite cu o pătrundere a problemelor mari, cari agită şi astăzi omenirea, însuşiri izvorîte dintr'o inimă caldă şi dintr'un suflet frumos. Aiurea, în Germania de pildă, s'au consacrat ambianţei lui Goethe nenumărate scrieri, şi aproape pentru fiecare personagiu mai însemnat din viaţa poetului s'a publicat câte o monografie. Este suficient să amintim că despre Charlotte von Stein s'a scris un studiu de peste 700 pagini, în şase ediţii 33.000 exemplare[24]. Corneliei Emilian noi i-am închinat doar aceste câteva rânduri fugitive şi totuşi teamă ni-i, ca nu cumva doritorii de senzaţional să le cetească şi pe ele — în diagonală. Am făcut-o însă ţinând seama

[24] Charlotte von Stein von Wilhelm Bode Verlegt bei C. S. Mittler & Sohn (Berlin 1927). Sechste Auflage (30—33 Tausend). XXIV + 700 S.

de nemărginita recunoştinţă, pe care Eminescu o manifesta totdeauna faţă de Cornelia Emilian pentru marele sprijin material şi moral, ce-i venia din partea ei şi prin mijlocirea ei. Am crezut, şi cu noi vor fi de acord toţi cari preţuesc sentimentul de gratitudine, că portretul Corneliei Emilian nu trebue să lipsească din galeria eminesciană.

O altă figură, la care se opreşte cetitorul scrisorilor Henriettei cătră Cornelia Emilian, este cea a doctorului **Francisc Isac.** Îmboldiţi de curiositatea de a afla mai mult decât ceea ce se desprinde din amintitele scrisori despre acest om, cu rare calităţi, care a oferit gratuit asistenţa sa ani de-a rândul lui Eminescu şi i-a alinat, cel puţin pentru câtva timp, suferinţele, ne-am adresat în multe părţi, aşteptând cu nerăbdare sosirea unor informaţii. Şi truda nu ne-a fost fără folos, căci într'o bună zi delicatul scriitor, omul de suflet Tiberiu Crudu, director al Şcolii Normale din Botoşani, ne-a surprins cu o scrisoare şi cu o carte din care am putea extrage tot ce am dori să ştim despre Francisc Isac.

Reproducem însă scrisoarea lui Tiberiu Crudu, ne mai fiind nevoe de alte lămuriri:

Mult stimate domnule Toroutiu,

Am găsit destule relaţii privitoare la d-rul Isac, întrucât nepotul său stă în casa lui şi a moştenit chiar şi hârtiile răposatului.

Alături de informaţiile reci, oficiale, dobândite dela nepot, trimit şi un volum «Figuri Botoşănene» unde d-l avocat Vladimir Şardin face portretul psichologic al fostului medic. D-v veţi combina ştirile dintr'o parte şi alta alegând ceia ce vă trebuie pentru opera ce pregătiţi. — Sunt bucuros de a vă fi putut folosi cu lămuririle mele.

Cu deosebită stimă

T. CRUDU

10.XII. 1933, Botoşani

****

DATE BIOGRAFICE PRIVITOARE LA D-RUL FRANCISC ISAC

Polon de origină, din Lembergul Galiţiei — născut la 16 Oct. 1827.

A luat parte, ca tânăr înflăcărat, la revoluţia Polonejilor împotriva Austriecilor de la 1848, făcând parte din garda Academicienilor din Lemberg ca subofiţer.

Isprăvindu-se persecuţiile, s'a dus la Viena, urmând medicina. Desgustat de viaţa plină de persecuţii din Galiţia, vine la noi în România, adus de un boier (Ştefanache Cociaş), intrând prin Mamorniţa şi stabilindu-se la Herţa din Dorohoi, unde a stat 3 ani ca ajutor de chirurg şi asistent medical (dela 1851—1854).

S'a dus apoi, după ce a strâns câteva parale la Würzburg în Bavaria, complectându-şi studiile de medicină, luând în 1857 doctoratul în medicină (chirurgie şi obstetrică).

S'a mai dus apoi câtva timp la Viena, unde a urmat cursuri de operaţie obstetrică şi apoi vine din nou în ţara noastră, unde la 1858 capătă permis de liberă practică, în calitate de doctor în medicină, chirurgie şi obstetrică, dela comitetul sănătăţii în Principatul Moldovei, practicând la Iaşi.

In 1861 ajunge medic la spitalul Sf. Spiridon din Botoşani, iar la 1863 este medic primar al oraşului Botoşani.

La 1877 este concentrat ca medic militar în reg. 16 Dorobanţi şi Ministerul de Răsboiu îi trimite mulţumiri pentru înfiinţarea unui spital, în care se căutau răniţii. Este şi decorat.

Consiliul comunal al oraşului Botoşani, în şedinţa de la 4 Martie 1884, hotărăşte, cu unanimitate, a face d-rului Isac un act de mulţumire pentru serviciile prestate primăriei în calitate de medic.

A căpătat indigenatul prin votul Camerei şi al Senatului din 1885.

In 1886 a dimisionat, regulându-şi drepturile la pensie; la 1897 este numit epitrop onorific al spitalului Sf. Spiridon.

A decedat în 6 Februarie 1907, fiind înmormântat la Botoşani.

Recunoscut în genere ca bun diagnostician, mai ales când bea puţin, căci îi plăcea vinul, fără a fi beţiv. Francisc Isac era om de societate; bun la inimă; bun medic; foarte îndatoritor. A murit sărac. Doar o căsuţă reuşise a-şi cumpăra lângă biserica rom. catolică.

P. conf. *T. Crudu*

Din modul cum l-a îngrijit pe Eminescu, se vede că Francisc Isac considera medicina un apostolat, de pe urma căruia putea rămâne «doctor fără arginţi» — cum îl numeşte N. Iorga într'un articol, însă cu recunoştinţa istoriei pentru actele sale filantropice, deoarece practica medicinei nu era pentru dânsul o «profesiune liberă», în foarte multe cazuri un fel de birou comer-

cial pentru uciderea bolnavului, storcându-i ultimele resurse de existenţă, ci o preoţie pentru înlăturarea durerilor fizice şi chinurilor morale. Henrietta ne mărturiseşte că doctorul Isac, deşi el însuşi bolnav, mergea adesea la Eminescu să-l vază, să observe evoluţia bolii şi efectul medicamentelor, ce i le prescria. Şi pentru această trudă nu aştepta onorarul.

Devotamentul pentru atâţi bolnavi săraci necunoscuţi, pentru soldaţii români răniţi în războiul independenţei, cum şi mai de ales pentru cel mai eroic străbătător în istoria literaturii universale, Eminescu, prăbuşit în prăpastia unei tragice dislocări din cel mai strălucit elan al cuceritorului — ne impune să reţinem în biografia poetului numele doctorului Francisc Isac.

Fiindcă stăm la încheerea capitolului despre Eminescu, am vrea să atragem atenţiunea asupra cărţii pomenită de Tiberiu Crudu. In provincie se tipăresc de multe ori lucrări, cari deşi cu anevoe străbat prin valurile de reclamă ale capitalei, totuşi aduc contribuţiuni atât de importante pentru istorie sau istoria literaturii, încât necunoscându-le, propria-ţi activitate rămâne plină de lacune. O asemenea lucrare este şi cartea lui Vladimir Şardin[25].

Nu există pagină, din care istoricul să n'aibă ce spicui şi aduna pentru fresca istoriei naţionale. Capitolul despre Eminescu cuprinde mărturii de-un tragic sfâşietor...

[25] Vladimir Şardin: Din trecutul Botoşanilor / Figuri Dispărute Botoşani 1929, VIII + 84 pg. şi numeroase planşe fotografice intre cari una a lui Eminescu şi una a Doctorului Francis Isac.

Din imperiul lui Eminescu, al familiei şi ambianţei sale, trecem la origina, naţionalitatea, confesiunea şi în lumea cugetărilor lui **Alexandru D. Xenopol.** În drum spre istoric întâlneşti mai întâiu pe tatăl său **Dimitrie Xenopol-Brunswick** (mort la 21 Noembrie 1874, în vârstă de 72 ani). Cele 14 epistole trimise de acesta fiului său Alexandru la Berlin între anii 1867—1871, scrise în limba franceză, completate uneori de mama istoricului, de fraţii şi surorile sale, precum şi impresionanta autobiografie «Istoria ideilor mele», ne ajută să reconstituim genealogia familiei şi proectează fâşii de lumină asupra personalităţii istoricului filosof A. D. Xenopol.

Înainte de a ne ocupa, în linii generale, de cuprinsul acestor documente, nu pregetăm a exprima soţiei fostului istoric, Doamna Riria, precum şi surorei lui, D-şoara Lucreţia Xenopol, sentimentele noastre de înaltă gratitudine pentru grija ce-au avut-o de a păstra aceste preţioase manuscripte şi pentru amabilitatea cu care ni le-au pus la dispoziţie. Tot domniilor lor le revine meritul păstrării registrului care conţine **Prescriptele Verbale ale societăţii Junimea**, publicate în acest volum.

Scrisorile adresate de Dimitrie Xenopol fiului său Alexandru vorbesc în cea mai mare parte de solicitudini părinteşti, cu sfaturi amănunţite pentru orice împrejurări în viaţa nouă care-l înconjoară ; grijă de felul cum să se comporte în lume, cum să aprecieze bunăvoinţa altora, cât să le menajeze susceptibilităţile, fără să-şi piardă libertatea şi demnitatea. Mai mult decât orice însă, aceste pagini respiră dragoste şi

gingăşie de sentimente părinteşti, cu repetate îndemnuri de a-şi menaja sănătatea şi a nu se supune unor prea mari eforturi, nici chiar de dragul studiilor, pentru cari totuși stăruie cu multă căldură. Plecat de-acasă într'o stare de sănătate cam şubredă, după cum aflăm chiar din mărturisirile istoricului, cuprinse în «Istoria ideilor mele», părinţii rămân în Iaşi ingrijoraţi de soarta copilului şi tremură de frică, de câte ori poşta întârzie să le aducă veşti din străinătate.

Părerea bătrânului Xenopol despre capitala Prusiei este excelentă. El crede într'adevăr că în Berlin e concentrat totul: cultură, înţelepciune, bunele moravuri, religie şi că acolo teoria merge braţ la braţ cu practica. Observaţia lui Dimitrie Xenopol că «un făuritor de idei trebue să se înarmeze cu un bogat material lexic», nu poate fi trecută nesubliniată, cu atât mai mult cu cât ea trebue repetată oricui ţine condeiul în mână şi vrea să fie purtător de cuvânt şi gând pentru mulţime. Ea confirmă apoi şi afirmaţia istoricului A. D. Xenopol, că tatăl său cetea cu multă pasiune dicţionare.

Impovărat de o familie grea, care începea să se ridice, de bătrâni cărora vremea le aducea aminte că e timpul să plece, Dimitrie Xenopol insista mereu faţă de fiul său să fie cât mai moderat în cheltueli, să folosească banii cu cea mai mare economie — fără a-şi impune însă restricţii, admiţând chiar rezerve pentru distracţii frumoase şi utile — în acelaş timp reamintindu-i mijloacele modeste de care dispune. Adesea se plânge că o mare sarcină apasă asupra lui, că cerinţele copiilor sunt din ce în ce mai costisitoare, că uneori

se simte încovoiat subt povara de griji şi neajunsuri. Peste toate aceste griji şi ca o recompensă pentru eroicele sforţări, stăruie sentimentul fericit al duiosului tată, care-şi vede fiecare copil în parte desvoltându-se şi crescând, având pentru toţi aceeaşi dragoste şi urmărindu-le paşii şi aptitudinele.

Câte-va rânduri din scrisoarea a VIII-a, de o intimitate simpatică şi o uşoară melancolie merită să fie relevate: «A trebuit, cu orice mijloace, să îmbrac mica noastră lume: haine pentru Filip, haine pentru Nicu, haine pentru Maria, haine pentru mama ta, haine pentru cele două ştrengăriţe; pentru mine numai o cravată, şi aceea nu-mi stă bine; alunecă ori în sus, ori într'o parte, ori de-acurmezişul, ca şi cum biata cravată mi-ar spune: rău faci că cheltuieşti pentru tine, totul aparţine copiilor tăi».

În altă scrisoare, un exemplu de înţelegere a lucrurilor şi clară viziune asupra foloaselor progresului tehnic, preocupări în afară de cercul familiei, este îndoiala lui Dimitrie Xenopol, exprimată cu prilejul deschiderii liniei ferate între Iaşi şi Roman, la 21 Mai 1870. «Dumnezeu ştie dacă drumul de fier e spre binele ori spre răul ţării» — nu este decât jăluirea tradusă în Doina lui Eminescu de mai târziu:

«Şi cum vin cu drum de fier
«Toate cântecele pier...»

Profund religios, Dimitrie Xenopol a trecut prin viaţă mângăiat şi oarecum ajutorat de acest sentiment; nu e scrisoare aproape în care să nu-l îndemne şi pe

fiul său de a fi bun creştin, în care să nu-i aducă aminte de credinţă şi biserică.

La fel revine mereu asupra recunoştinţei care i-o datorau lui Maiorescu pentru bursa exoperată lui Alexandru Xenopol :... «datorăm mult acestui înger de om» (scris. I 1876) ; iar altă dată : «acest înger de om într'adevăr îţi vrea binele şi trebue să ţii socoteală de asta...».

Maiorescu se interesa de aproape de starea materială a studentului dela Berlin şi avea toată grija ca bursa să i se trimită regulat : «D-l Maiorescu a fost atât de bun să-mi spună că ţi s'a trimis bursa pe Ianuarie 1868 şi i-am mulţumit». Reţinem : în Decemvrie 1867, bursa pentru Ianuarie 1868. Şi iarăşi informaţii despre «bietul şi bunul domn Maiorescu, urmărit de duşmanii săi, cari par să fie înverşunaţi contra sa ; şi-a perdut postul dela şcoală ; şi cred că nu se vor opri aici. Iată, scumpe fiu, ce valorează în ţara noastră unul dintre cei mai cinstiţi, mai instruiţi şi mai cum se cade oameni ; presupun că guvernul este pornit contra sa» (Scrisoarea a II-a 1876).

Admiraţia lui Dimitrie Xenopol pentru tânărul profesor Titu Maiorescu, nu cunoaşte rezerve şi nedreptăţile ce i se fac de către adversarii politici îl predispun la reflexiuni destul de pesimiste. Numeroasele procese ce s'au intentat lui Maiorescu în momentele psichopatologice ale duşmanilor săi, cari simţeau clătinându-li-se piedestalul de idoli, dacă nu chiar falşi, atunci cel puţin de modă sau efemeri — fracţionişti, roşii, bărnuţişti, etimologişti — toţi laolaltă pentru a opune rezistenţă

ideilor noi ale îndrăzneţului profesor, se desfăşoară ca un film istoric în paginile de o documentare şi plasticitate neîntrecută, ale lui Simeon Mehedinţi: Titu Maiorescu [26].

Fără îndoială că documentele din arhiva familiei A. D. Xenopol vin să lumineze numeroase laturi ale istoriei sau istoriei literare, cu deosebire însă rectifică eroarea generală în ceeace priveşte naţionalitatea şi confesiunea istoricului. Anticipând apariţia acestui volum, care cuprinde documentările prin scrisorile lui Dimitrie şi autobiografia lui Alexandru Xenopol [27], am ţinut prin luna Februarie a acestui an, o conferinţă «Prietenilor istoriei literare», adunaţi în jurul muncitorului Petre V. Haneş, şi aiurea, în faţa unui public ales. Deşi această conferinţă nu cuprindea decât însuşi rezultatul cercetărilor şi miezul acestor documente, totuşi un iscusit «răsucitor de vorbe» — ca să ne exprimăm în spiritul lui Eminescu — căuta să producă diversiune şi confusie, combătând, chipurile, documentele şi revendicând pe A. D. Xenopol totuşi pentru — Evrei. Cum însă conferinţa noastră nu era nici joc de bursă, nici etalare a unei fantezii mai aprinse decât a adversarului, şi cum ea nu era nici rodul unor resentimente împotriva poporului evreu, ne vedem nevoiţi să redăm cuprinsul întregii conferinţe, cuvânt cu cuvânt, aşa cum s'a desvoltat în auzul numeroşilor cărturari martori ai onestităţii noastre ştiinţifice, singura care

26 Convorbiri Literare, 1910 XLIV, n-rul 2, 1—LXVI.
27 «Istoria ideilor mele».

trebue să primeze, făcându-şi drum prin întunerecul voit şi înfruntând îndrăzneala comandată... Redeschidem deci procesul, pentru ca pe baza documentelor de aici să se judece cu adevărat şi să se vază de partea cui se alătură dreptatea :

«Vă mulţumim din toată inima pentru onoarea ce ne-aţi făcut, ostenindu-vă, în număr atât de mare, să ne ascultaţi cuvântul şi să cinstiţi această seară[28], închinată pe de-a'ntregul lui Alexandru Xenopol.

Unii dintre domnia voastră au bănuit poate că titlul conferinţei ar tăinui o analisă a operii istoricului A. D. Xenopol, cu sublinierea unor date, sau cine ştie ce teorie nouă asupra istoriografiei. Ca orice domeniu ştiinţific, desigur că şi cel istoric rezervă surprize, datorite, uneori, descoperirilor de acte şi documente, altă dată, concepţiilor deosebite şi metodelor variate de a înfăţişa întâmplările din cursul veacurilor. Dacă însă şi din pietrele fundamentale aşezate cu trudă de cel dintâiu istoric modern român vor fi unele care ar trebui mişcate din locul lor, atunci această problemă întâiu este de căderea specialiştilor, apoi : materia aridă, cu adnotări, trimiteri şi citate, izvoare şi izvoade, nu poate formà subiectul unei plăcute coserii ştiinţifice, care ar vrea să trezească atenţiunea d-v. prin căldura expunerii şi abilitatea de a împleti interesantul cu spiritul animator. Cu bună seamă că toate aceste elemente rămân numai jonglerii retorice, care se evaporează ca şi cel mai sclipitor discurs politic, dacă nu răsar organic dintr'un real substrat ştiinţific...

[28] Din 6 Februarie 1933.

Şi iată cum, onorat auditor, vă sugerez eu însumi că şi această comunicare ar merita să fie clasată printre efemeride. Ba, — nu fără îndreptăţire sunteţi tentaţi să vă puneţi întrebarea: despre ce anume ar vrea să vorbească, din moment ce conferenţiarul însuşi declară că opera istoricului nu intră în preocupările sale? Rămâne să judecaţi la urmă, dacă cele ce vi le vom spune au meritat sau nu pierderea timpului d-voastre, şi dacă vă voiu fi desamăgit, vă rog mai dinainte pe mine să mă iertaţi, iar incorigibilului nostru preşedinte să-i suflaţi la ureche, ca pe viitor să vă cruţe cu astfel de conferenţiari, cari în formă confundă retorismul cu guralivia, iar în fond nu oferă un echivalent sacrificiului Domniei voastre.

Cu aceste acorduri sau disonanţe introductive — vom trece la subiectul propriu zis. Alexandru Dimitrie Xenopol, prevestitor al României tuturor Românilor de astăzi, a anticipat spiritualiceşte crearea statului român între hotarele sale fireşti şi a murit ca un biruitor cu fericirea pe buze şi în ochii cari văzură realizându-se prin vitejia armelor crezul său naţional. Căci într'adevăr, ce alta va să însemne profetica viziune concretizată prin cuvintele tânărului student Alexandru Xenopol, în 1871, la Putna: «La mormântul lui Ştefan cel Mare, la această amintire comună tuturor Românilor, venim noi astăzi cu credinţa într'un viitor comun», ce alta decât preludiul marei simfonii dramatizate din anii 1916—18? Dumnezeească scântee care luminează şi foc sfânt care încălzeşte întreaga operă istorică a lui

Alexandru Xenopol. Și — acestui om providențial care ne-a dat cea dintâiu istorie a întregului popor, încă înainte ca să i se fi îndeplinit destinul contopirii într'un stat unitar, — se cade să i se cunoască, să-i cunoaștem noi beneficiarii, istoria vieții, origina, familia.

Cine este Alexandru Xenopol? De unde vine și cum se numește? Iată întrebări, pe care ni le-am pus și la care împreună cu Domnia Voastre vom căuta să reținem ce este necesar atât pentru noi cât și mai de ales, pentru istoria literaturii, care a creat legende, a înaripat *ea* fantezia în loc s'o lase pe seama poeților și a înecat istoria vieții lui Xenopol cu atâtea bălării, încât din întunecimea lor abia de se mai zărește omul căruia România modernă îi datorește baza istoriografiei sale. După dânsul numai, un Ioan Bogdan și Dimitrie Onciul cu Vasile Pârvan au venit «să confrunte textele vechi documentare cu faptele arheologice» și — lepădându-se de «romanticele tendințe cu origini de conjuctură politică» — au lucrat la ridicarea monumentului istoric în spirit «realist-obiectivist», evoluând dela «școala istorică romantică», a cărei îndreptățire și explicație se găsește în permanentul dinamism al revendicărilor naționale»[29]...

In mod cu totul simplist originea familiei Xenopol s'a stabilit după indicația ce-o dă numele și s'a zis: Xenopol? nume grecesc — prin urmare: grec de origine. Este însă evident o greșală, căci tocmai artificiala com-

[29] Ion Nestor, Tendințe nouă în istoriografia română, în ziarul «Cuvântul» 25. I. 1933.

poziţie a numelui apare semnificativă şi concludentă pentru oricare altă origine decât grecească, deoarece tălmăcirea componentelor (ξενός — străin şi πουλός — cetăţean) ne spune clar că este vorba de un cetăţean străin, fiu de străin sau pe scurt străin.

Când la 1913 s'a produs conflictul româno-bulgar, se ştie că aproape întreaga Europă manifesta sentimente ostile României. Atunci — marele întemeetor al dinastiei noastre, înţeleptul rege Carol întâiu, îl trimise pe ambasadorul cultural A. D. Xenopol la Berlin Londra şi Paris, pentru a convinge înaltele cercuri politice asupra dreptului nostru istoric faţă de cadrilaterul dobrogean şi deci îndreptăţirea intervenţiei armate în contra Bulgariei — afară de cealaltă problemă de interes universal care se punea: pacificarea Balcanilor şi încetarea măcelului dintre balcanici.

După o intensă propagandă în politica de culise, ca şi în presa germană, franceză şi engleză, A. D. Xenopol se înapoia cu un strălucit succes diplomatic, care încununa, ca şi o aureolă, izbânda armelor româneşti. Trecând, la întoarcere, prin Atena, Grecii îi făcură lui Xenopol o caldă primire, reclamându-l ca fiu al Greciei. Atunci, istoricul român le riposteazǎ ironic: «Imi pare rău că Grecii de azi nu mai ştiu greceşte. Sunt fiul străinului». Această întâmplare — autentică — o istoriseşte şi astăzi văduva lui A. D. Xenopol, cunoscuta scriitoare doamna Riria, care îşi întovărăşise soţul în misiunea încredinţată de regele Carol I-iu.

Credem, aşadar, că e nevoe să se ştie cine a fost străinul Dimitrie Xenopol, care a dăruit ţării

noastre pe cel dintâiu din minunata trinitate istorică a generației trecute: Alexandru Xenopol — Ion Bogdan — Dimitrie Onciul, urmată în generația noastră de eclipsanta personalitate a lui Nicolae Iorga.

Dimitrie Xenopol, tatăl lui Alexandru, Nicu și Filip, Lucreția și Adela Xenopol, este unul dintre acele interesante personagii, a căror viață începe să se desfășoare ca un roman sau ca o sfâșietoare tragedie. Un Robinson al Germaniei — a rătăcit prin lume, căutându-și o fericire pierdută—deși știa că acea fericire nu o va regăsi nici odată.

Dimitrie Xenopol se trage dintr'o veche familie anglo-saxonă, Brunswick după tată, Smith după mamă —dacă e să credem în paginile memorialistice ale lui Alexandru Xenopol — și nu vedem motivul care ne-ar îndreptăți să punem la îndoială veracitatea, nici găsim argumentul care ne-ar sprijini înlăturarea lor. De fapt, numele propriu Brunswick este cunoscut în istorie. In limba literară germană — Brunswick corespunde cu Braunschweig — numirea ducatului Braunschweig din Germania de nord-vest, iar Braunschweig în idiomul plattdeutsch, în limba franceză și engleză se identifică cu Brunswick.

Fie din cauza prejudecăților de clasă, fie din alte cauze, familia Brunswick nu-și dă consimțimântul tânărului Brunswick să se căsătorească cu cine voia el. Aci începe drama familiară. Acela, pe care mai târziu îl vom cunoaște sub numele fictiv Dumitru Xenopol,

fuge de acasă cu iubita sa. Din ce localitate anume, nu ni se spune. Ajunşi în nordul Germaniei, la malul mării, tinerii fugari se îmbarcă pe un vapor, pentru a pleca—în lume—cine ştie încotro? Mult timp însă n'au călătorit împreună, de oarece amândoi se aruncă în mare, hotărîţi să-şi pună capăt zilelor. Valurile apelor inghiţiră numai pe fată, pe când tânărul Brunswick avu norocul sau nenorocul să fie salvat de nişte pescari. O tragedie ca atâtea altele, la fel, din cari cronicarul zilei abia de mai prididește să le încresteze în rubrica faptelor diverse, banale. Dar pentru nefericitul despărţit de veci de iubită începe marea dramă sufletească. El rătăceşte de aci înainte ca un Ahasver prin Suedia, Norvegia, apoi vre-o zece ani pe mare, făcând diferite servicii pe vapoare. Era în deosebi un iscusit tălmaciu, pentru că ştia limba germană, franceză, polonă şi rusă şi puţin italiană. In călătoriile sale cunoscuse marea Mediterană şi ajunse prin Grecia până la Constantinopol. Contrastul între climatul şi condiţiunile de viaţă din Occident şi Orient, nu-l putură face să rămână mult timp în capitala Turciei, aşa că în curând un vapor avea să-l debarce pe ţărmurile româneşti. «La Galaţi»—citãm din memoriile lui A. D. Xenopol—«fu botezat de colonelul Schelety, tatăl generalului Carol Schelety, care-i dădu numele de Dimitrie şi-i schimbă tot odată şi familia din Brunswick în Xenopol, adică fiul străinului. Acest botez a dat de bănuit, că noi am fi de origine evrei. Tatăl meu fuse într'adevăr botezat însă nu din evreu, ci din protestant s'a prefăcut, s'a întors la credinţa ortodoxă. El se strămută apoi la Iaşi,

unde fu mai mult timp dragomanul consulatului prusian, de aici încă o dovadă că el nu era evreu, de oarece pe atunci evreii nu erau primiți în funcțiile prusiene». Am reprodus cuvânt de cuvânt acest pasagiu din albumul, care cuprinde memoriile inedite ale lui Alexandru Dimitrie Xenopol (Istoria ideilor mele).

S'au dus anii de rătăcire unul câte unul și cu dânșii s'a cicatrizat și rana celei dintâi iubiri nefericite. Timpul acoperă cu uitare, iar natura, cu neadormita ei grijă pentru perpetuarea speciei, întinde mrejele sale fiecărui muritor cu structură normală. Cu aceste reflexiuni schopenhauriene am pregăti auditorul pentru gândul lui Dimitrie Xenopol de a se decide totuși pentru căsătorie, pentru întemeierea unei familii, unui cămin. «La Iași»—continuă A. D. Xenopol—«el se căsători cu Maria Vasiliu, fica unui fabricant de țigle din Păcurari, cu care soție avu 6 copii... Din aceștia au rămas acum când încep a scrie aceste amintiri (1913) patru: eu cel mai mare, fratele meu, Neculae, actualul ministru al comerțului, sora mea Adela, scriitoarea noastră, și Lucreția, o profesoară minunată».

Cam atâtea se știu despre originea lui Dimitrie Xenopol, tatăl istoricului român. Care este numele adevărat al acestui fiu al străinului, care este naționalitatea și confesiunea sa, nimeni nu le-ar putea cunoaște, dacă din piesele de argumentare, s'ar încerca eliminarea amintirilor lui Alexandru D. Xenopol, scrise cu mâna sa proprie și intitulate «Istoria ideilor mele». Asupra paginilor din «Istoria ideilor mele» acum întâia

oară editate, şi al căror original se păstrează de către Doamna Xenopol, in altă ordine de idei ni se atrăsese atenţiunea încă în anul 1921 în «Ideea Europeană» de cătră profesorul Dimitrie Gusti, ministru al Instrucţiunii Publice. Desconsiderarea acestui singur isvor de informaţie scrisă, ar lăsa un gol, pe care istoria literaturii nu ştim cu ce l-ar putea umple. Poate că cercetări la consulatul german din Iaşi sau în arhiva ministerului de externe din Berlin sau poate Arhivele Statului, unde s'ar adăposti scripte de ale penitenciarului din Iaşi, al cărui director a fost Dimitrie Xenopol, până la moarte, poate că acestea să rezerve oarecari noi date viitorului biograf al lui A. D. Xenopol. De altfel originea lui Dumitru Xenopol a rămas învăluită în mister. toată viaţa sa. Nici odată bătrânul Xenopol nu s'a fotografiat, iar scrisorile lui către copiii plecaţi la studii în străinătate, le semnează Dimitrie Xenopol şi nu aminteşte nicăiurea de alt nume, de altă patrie. Scrisorile sunt redactate în limba franceză, altădata cu adaosuri în limba germană, cu totul corecte ca stil şi ortografie contemporană. Intr'o scrisoare dela 14/26 Martie 1871 Dumitru Xenopol îi spune fiului său Alexandru, care se afla în Berlin: «Să avem credinţă în Dumnezeu şi totul va merge bine. La 28 curent stil vechiu vei sărbători sfânta zi de Paşti şi te vei duce la biserica ortodoxă; să aibi, scumpul meu fiu, în totdeauna religia în tine, în faţa ta şi în faţa lumii».

Când şi-a părăsit patria, împreună cu iubita, voinţa tânărului Brunswick a fost să dispară fără urmă şi fără posibilitate ca familia să'l regăsească după nume; astfel

această voință a devenit o a doua conștiință, sub stăpânirea căreia a trăit în patria adoptivă România.

Dar, acest mister din jurul familiei Xenopol, a predispus ambiția și contemporaneitatea la crearea unor legende, caracteristice după împrejurări și oameni. Cât timp istoricul nostru și fratele său Nicu nu s'au manifestat politicește, nimeni nu s'a sinchisit de origina, numele, naționalitatea lor.

Un singur sfat din partea tatălui său nu l-a urmat A. D. Xenopol, să nu se amestece în politică: «Nu discuta nici odată politică, de obiceiu ești rău înțeles, rău văzut și foarte adesea compromis» [30].

Până la 1878 A. D. Xenopol se găsea in tabăra «belferilor» (conservatori), când, în schimbul independenței care ni se garanta prin tratatul dela Berlin, ni se impunea împământenirea în massă a Evreilor. Tot atunci A. D. Xenopol pleacă dela Junimiști, justificând despărțirea de Carp, Maiorescu și partizanii lor și intrarea în partidul Roșiilor, cu afirmația că «fruntașii Junimei Carp, Pogor, Maiorescu și alții câțiva erau de părere a se primi condiția cu care ni se dădea neatârnarea. Singur Iacob Negruzzi dintre junimiști nu voia să cedeze nimic din antisemitismul său neîmpăcat, dar el rămase în Junimea, pe când un grup întreg între care Vasile Conta, Grigori Buicliu și eu părăsirăm partidul Junimei politice» [31].

30 Scrisoarea lui Dimitrie Xenopol către fiul său, 1876 Martie 18/26, în acest volum.

31 A. D. Xenopol, Istoria ideilor mele, finea cap. al IV-lea în acest vol.

Dacă A. D. Xenopol s'ar fi înrolat într'un partid de opoziţie, cu program de identică atitudine, contrară tratatului dela Berlin, cu clauzele lui umilitoare, atunci argumentul istoricului ar fi fost verosimil şi acceptabil. Se întâmplă însă, ca omul politic A. D. Xenopol să nimerească tocmai în partidul liberalilor, cari aveau în mâni frânele puterii [32] cu doi ani mai înainte de ivirea problemei evreeşti şi s'au menţinut opt ani după soluţionarea ei, aşa cum s'a soluţionat, şi cum se putea soluţiona subt imperativul împrejurărilor. A-l amesteca însă nefavorabil pe Titu Maiorescu, ba a-i atribui chiar sentimente de simpatie pentru actul, pe care diplomaţia străină ne silea să-l acceptăm, înseamnă a cădea în mrejele ocultismului. Logician impecabil, Titu Maiorescu înţelegea că sentimentele nu se pot opune realităţilor şi că cine deţine puterea, fie în stat, fie în orice altă situaţiune, găseşte şi mijloace pentru a-şi impune voinţa şi acelei voinţi trebue să i se subordoneze dreptatea. Dacă ultimul fragment din esseul lui Eminescu «Naţionalii şi Cosmopoliţii» nu este cumva chiar din acest răstimp al reluării problemei evreeşti, atunci motivul părăsirii junimiştilor politici de către A. D. Xenopol are origină mult mai veche, deoarece adversarii lui Maiorescu născociseră încă pe la 69/70 că acesta ar fi pretins cândva «egala îndreptăţire a jidanilor», şi atunci Eminescu protesta energic împotriva defaimatorilor lui Maiorescu, declarând textual: «nu-i adevărat

[32] Guvernul I. C. Brătianu din 24 Iulie 1876 până la 10 April 1881, apoi guvernul lui Dimitrie Brătianu două luni (dela 10 April până la 9 Iunie 1881) şi pe urmă iar guvernul I. C. Brătianu până la 5 Noemvrie 1886 — deci liberalii, timp de 10 ani la cârma statului.

că Maiorescu a cerut acea egală îndreptăţire» şi că «învoit n'a fost nimeni cu modurile de deslegare a a chestiunii israelite»[33]. Evident, argumentul lui A. D. Xenopol este făurit în tabăra Roşiilor şi acceptat de istoric pentru a nu-şi părăsi prietenii şi foştii binefăcători fără nici un motiv resonabil, în aparenţă.

Pe la 1880 Iacob Negruzzi întreba pe Eminescu cine este autorul «moravurilor provinciale române» publicate sub titlul «Brazi şi Putregaiu» şi-şi exprima admiraţia pentru talentul nebănuitului Nicolae Xenopol.

După ce fraţii Xenopol devin adversarii junimiştilor, se deslănţue împotriva lor patima politică şi, atacurile pretind că A. D. Xenopol ar aparţine rasei semite; ori, Xenopol îşi motivează părăsirea amicilor literari prin acuzaţia ce le-o face, că ei ar înclina spre o resolvire a problemei evreeşti, în favorul Evreilor. Duşmanii fraţilor Xenopol şi mai de ales ai lui Nicolae Xenopol, care era o fire extrem de combativă, pentru a-i face odioşi în faţa opiniei publice, le-au inventat dintr'odată origina evreească :... «români de rit israelit». Insuşi Eminescu într'o polemică violentă cu Nicolae Xenopol prin »Timpul» lasă să cadă epitetul: «jidan». Cuvântul este al lui Eminescu.

Inainte de a trece la scrutarea acestor rămăşiţe, să le zicem eufemistic istorice, vă rog să-mi daţi voe să vă declar că nu sunt robit de nici un fel de prejudecată şi că împărtăşesc concepţia civilizaţiei noastre contemporane, care consideră poporul evreesc pe plan egal cu celelalte popoare şi nu este nici o jignire ca

[33] Vezi: Introducere pg. XXVI—XXVIII şi pg. 90—91, în acest volum.

cineva să fie sau să fie numit evreu. Drept aceea, în cursul acestei comunicări folosesc cuvântul evreu numai ca noţiune etnică pentru distingerea unui popor, căruia literatura şi cultura universală îi datoreşte pe un Heine în lirică, un Einstein în ştiinţa speculativă, Spinoza şi Bergson în filosofie.

Este însă dreptul şi datoria fiecărei naţiuni de a se împotrivi rapturilor de orice natură şi mai cu seamă celor din domeniul spiritual, a căror valoare nu se poate stabili nici după etalonul aurului, nici cu balanţa tuturor bunurilor materiale. Astfel, când s'a încercat mistificarea în genealogia lui Alecsandri sau când patimile politice ni-l abandonează pe Alexandru Dimitrie Xenopol, din mijlocul nostru, trebue să se ridice acelaş justificat protest ca al naţiunii poloneze faţă de Francezi pentru geniul lui Chopin. Dacă pentru Alecsandri tentaţia venea din partea compatrioţilor noştri evrei de a-l voi să fie al lor, — simţul nostru naţional trebue să fie măgulit, fireşte — ştiinţa însă rămâne obligată să înlăture echivocul calculat şi confusia voită şi să facă o severă distincţie între realitate şi ficţiune, oricât de abil, sau tocmai fiindcă intervine abilitatea şi puterea dialectică în expunere, — dacă la Alecsandri, spuneam, încercarea era dinafara sferei noastre etnice, cu Xenopol se întâmplă o adevărată, revoltătoare tragedie: însăşi istoriografia noastră l-a abandonat — ba mai mult: l-a expulsat, debarcându-l cu forţa, într'un timp de furioase lupte politice, în tabăra cea mai puţin simpatizată în acele vremuri. De atunci, de prin 1880, fraţii Xenopol sunt:... «fii ai unui evreu botezat, care era director al

penitenciarului din Iaşi şi care se însurase cu o română» — spune Iacob C. Negruzzi în «Amintirile din Junimea». Acelaş Negruzzi, pentru care de altfel cel ce vă vorbeşte are un deosebit cult în ce priveşte informaţia istorică-literară, se degajează uşor de obligaţiunea argumentării prin acte scrise, motivând astfel: «Bătrânul Xenopol nu era de felul său din capitala Moldovei, dar nici din Grecia nu venise, şi numele cu terminaţia în opulo (Xenopulo) îl alesese numai pentru a face să se creadă că originea sa era grecească, iar nu jidovească. Insă, oricine vorbise odată cu dânsul, nu putea avea nici o îndoială despre neamul din care se trăgea, şi tipul şi vorba sa îi dovedeau originea mai limpede decât orice document».

Ori, procedând astfel, cu auzite şi văzute, pe toţi Englejii i-am putea supune originii evreeşti, sau o întreagă provincie germană, care încă şi astăzi vorbeşte un idiom leit asemănător jargonului evreesc, numit obişnuit idiş, cu toată scara şi caracteristica modulaţiunilor. Dacă Iacob C. Negruzzi s'ar fi mărginit numai la aceste rânduri, atunci poate că pe unii naivi i-ar fi pus pe gânduri, pe alţii, compilatori de istorii literare, fără consultarea şi mai de ales fără scrutarea documentelor, i-ar fi tentat — după cum de altfel s'a şi întâmplat, veţi vedea în curând —, să ia drept literă de evanghelie informaţia acestuia. Inaintând însă în alcătuirea portretului lui Alexandru Xenopol, observi că autorul înlocueşte documentarea cu anecdota, simţul de responsabilitate cu patima personală, dusă până la ură, care-i întunecă vederile şi alterează judecata, dân-

du-ne astfel o detestabilă caricatură a lui Alexandru Xenopol. Astfel, la pagina 195, memorialistul Iacob Negruzzi se ocupă cu lux de amănunte despre o boală sexuală a lui Xenopol, care — cităm textual : ...«In desperare de a se mai îndrepta cu doctorii, se puse în salce la o babă, unde stătu 6 săptămâni, într'o căldură constantă de aproape 30 grade — ceea ce-i pricinui un fel de transport la creeri»... E vorba de vindecarea sifilisului prin metoda populară, primitivă, a fumurilor mercuriale. Aceasta să se fi întâmplat după înapoierea lui A. D. Xenopol dela studii din Berlin.

De aci înainte după Iacob C. Negruzzi, soarta intelectului lui Xenopol mergea spre întunecare... Şi iată rezultatul : «el, Xenopol», — constată Iacob Negruzzi — «deveni, după acea îmbolnăvire, rău camarad, invidios şi doritor de căştiguri materiale», şi incapabil de o cugetare mai înaltă şi senină... «Vârându-se în politică şi mergând se înţelege cu acei ce aveau succesul zilei, el se lepădă de noi (junimiştii-conservatori) cu totul, la început mai pe ascuns, apoi chiar făţiş». Uită însă Iacob Negruzzi că incapabil - devenitul A. D. Xenopol abia în urmă, după îmbolnăvire şi însănătoşire, a scris Istoria Românilor în 14 volume şi a creat acea sinteză a istoriei universale care a fost recunoscută şi elogiată de întreaga ştiinţă apuseană. Dar, pe lângă resentimentul politic de partid, între Iacob Negruzzi şi Xenopol se produse şi un conflict, care a degenerat în ceartă pentru barba împăratului. Intr'adevăr, pentru barba împăratului. La Iaşi avea să se ridice statuia lui Ştefan cel Mare. In vreme ce comitetul din care făcea parte

și Iacob Negruzzi susținea că Ștefan cel Mare a purtat barbă, Xenopol afirma contrarul, că Ștefan cel Mare se rădea. Și astfel din «ba-i cu barbă, ba-i fără barbă» Ștefan cel Mare, frații Xenopol se văzură transformați... în evrei autentici...

Când se reeditau întâiu în «Convorbiri Literare» apoi în volum, portretele meșteșugite de către Iacob Negruzzi, Alexandru Xenopol zăcea întins pe catafalc. S'au produs proteste prin presă împotriva autorului și a denaturării lucrurilor. Totuși invenția originii evreești a lui Xenopol se menține și astăzi. Anul trecut, bună oară, E. Lovinescu în ale sale «Memorii», vorbind despre aportul Evreilor în cultura și literatura românească, îl așează pe istoricul nostru între eruditul rabin dela Londra Moses Gaster și reputatul filolog H. Tiktin dela Berlin, și nu se mulțumește numai cu vre-o indicație că Alexandru Xenopol ar fi fiul unui evreu botezat, din mamă romàncă, ci-l botează din nou, zicându-i de astădată deadreptul: ...«evreul A. D. Xenopol ne-a dat cea dintâiu istorie a Românilor...»

Bazat pe așa fel de date, regretăm, dar pentru obiectivitatea științifică trebue să vă destăinuim că și cel care vă vorbește acum, în volumul al II-lea al Studiilor și Documentelor Literare, a greșit afirmând că A. D. Xenopol ar fi avut origine evreească... Deodată cu rectificarea absolut necesară, face deci aci în fața Domniei Voastre cuvenita sua culpa...

Intovărășindu-ne în această cruciadă de legitimă revendicare, nu ne îndoim că Dv. ați reținut din fugi-

tiva noastră expunere argumentele care susţin teza pusă. Vom încerca acum să le grupăm, după natura şi însemnătatea fiecărui în parte.

Primul argument şi cel mai adecuat spiritului ştiinţific este fără îndoială documentul scris: autografele lui Dimitrie şi autobiografia lui Alexandru Xenopol: «Istoria ideilor mele».

Al doilea, de ordin psihologic: profunda religiositate a bătrânului Dimitrie Xenopol nu ne trădează nici de cum un jongleur sau vre-un liber cugetător de astăzi, care trece uşor dela confesiunea mozaică la alta diametral opusă — ortodox creştină.

Al treilea, de ordin politic: cine cunoaşte istoria Prusiei de pe la jumătatea secolului al 18-lea va admite imposibilitatea găsirii unui evreu ocupând funcţiuni în stat, cu răspundere destul de mare şi în acelaş timp delicată. Tot aci se încadrează şi gândul că nici spiritul timpului din Moldova dela începutul domniei lui Cuza n'ar fi îngăduit la direcţia unui penitenciar cu deţinuţi politici un evreu, fie el şi botezat. Ba, tocmai botezul putea fi o dovadă de neseriositate...

Nu mai rămâne decât un singur argument, supremul dacă voiţi, argumentul etic: Orice individ, ca şi orice popor, este ceea ce vrea el să fie nu ceea ce alţii vor să-l facă. Şi această voinţă fermă, la Xenopol exprimată aproape printr'un strigăt de revoltă, — constitue unul dintre cele mai sfinte drepturi asigurate de legile naturii.

Dacă la toate acestea, nu vom neglija nici argumentul de ordin sentimental, care a fost oarecum punctul de plecare al acestei conferinţe, atunci credem că vom

fi epuizat, întru cât ne priveşte, mijloacele de convingere: Este oare, naţiunea română într'adevăr atât de bogată în oameni de culminaţia unui Alexandru Xenopol, încât la cele dintâiu clevetiri de bunici sfătoşi să ne lipsim de ei, abandonându-i?!

Adânc mişcat de dovezile Domniei Voastre de simpatie, vedem că aţi prefăcut modesta noastră comunicare într'o spontană manifestare naţională în jurul omului şi operei lui A. D. Xenopol. Prezența Domniei Voastre[34] aci este dealtfel pe cât de îmbucurătoare, pe atât de naturală, căci noi sărbătorim astăzi geniul care a scris Istoria Românilor, în timp de pace, cu pana, Domnia Voastră întrupaţi sacrificiul care a scris-o cu sabia şi tunul. Că doar războiul însuşi nu este decât continuarea tratativelor diplomatice cu singura modificare, că ambasadorul cedează locul generalului, pana se schimbă cu sabia, iar cerneala se înroşeşte. Insă, şi în timp de pace şi în războiu, veghează neadormit capul statului — Regele, şi naţiunea română se poate mândri de a fi avut fericirea să fie condusă de adânca înţelepciune a Dinastiei noastre. Dela sobrul rege **Carol I-iu,** care în vremuri de grea cumpănă a înţeles să aleagă pe un Xenopol pentru misiune în străinătate, la blândul şi gloriosul rege **Ferdinand I-iu** şi până la înalta culturalitate a M. S. regelui **Carol al II-lea,** care astăzi stă chezăşie, pentru ca marile înfăptuiri ale înaintașilor Lui să fie transmise viitorului neştirbite în hotar, întărite însă în lăuntru, prin luminarea poporului şi înstărire materială; dela Domnitorii

[34] Societatea Demobilizaților României, reprezintată prin președintele ei, D. Traian Ionescu, și numeroși membri.

de eri la Suveranul de azi; dela freamătul de codru şi murmurul izvoarelor din poezia şi poveştile **Carmen Sylvei** la Eroina eroinelor **M. S. Regina Maria**, duce aceeaş linie dreaptă de înălţare şi regenerare naţională, trecând prin însângerarea apocaliptică din 1916—1918, cu întregul convoiu de plăgi egiptiene, morţi năprasnice, foamete şi năvala de boli ucigătoare. Augustă autoare a unor pagini cu fâşii de caldă lumină şi cer albastru în noaptea unei generale desnădejdi, suflet încărcat de duioşie şi plin de omenească înţelegere pentru suferinţele mulţimii, M. S. Regina Maria continuă tradiţia Reginei Elisabeta, capul lor fiind încoronat de două ori, odată cu coroana domniei şi apoi cu cununa de lauri a literelor, care nu păleşte niciodată...

De aceea, onorată asistenţă, dimpreună cu D-voastre vom desface acest bogat mănunchiu de flori, oferite mie, şi cu o parte vom împodobi simbolul tuturor aspiraţiunilor de astăzi, chipul iubitului nostru rege Carol al II-lea şi al speranţei noastre de mâine, al fiului Său scump Mihai, cu cealaltă dreaptă parte să încununăm geniul creator al marelui român Alexandru D. Xenopol. Iar, domnia voastră, onorată Doamnă Xenopol, care aţi cunoscut şi zile de fericire şi de amar alături de soţul d-v. şi l-aţi ajutat în desăvârşirea operii sale, primiţi închinarea noastră respectuoasă şi profundă recunoştinţă».

Din întregul cuprins al conferinţei noastre asupra confesiunii şi naţionalităţii lui A. D. Xenopol astăzi nu ne-a fost posibil să retractăm nimic. Chiar atunci ne

dedeam însă seama că spulberarea mistificărilor devenea pentru unii o revelație înălțătoare, pentru alții o neplăcută surprindere. Dar istoria nu trebue să întrebe, dacă place sau displace cuiva — o realitate. Și această realitate o întărim acum, la încheere, cu intervenția lui N. Iorga, a cărui cugetare stăpânește epoca noastră: «Xenopol râde de „Românii de rit israelit" dela Berlin și atacă pe „Jidanii" sau „cei supt influența jidovească", bajocoritori ai țerii: putea s'o facă oare, cu originea ce i se atribue, când tatăl său, pentru care arată o mare pietate, era încă în viață și-l vedeau toți»[35].

Într'un registru, legat la cotor în piele și restul în pânză de culoare cafenie deschisă, format 25×35, având pe scoarță imprimat în semicerc, cu litere gotice aurii **Societatea Junimea**, iar mai jos în linie dreaptă cu litere latinești **Prescripte Verbale**, se redă cuprinsul ședințelor din 1865/6 și 1871/1874.

Întregul text este scris de mâna lui A. D. Xenopol; registrul se păstrează în stare foarte bună de către văduva istoricului, doamna Coralia Riria, care ni l-a încredințat cu toată amabilitatea și ne-a permis reproducerea ședințelor prin tipărire în colecția noastră de Studii și Documente Literare.

Rezumatul ședințelor între 1867 și 1870 lipsește, deoarece A. D. Xenopol se găsea în acest interval la studii, în Berlin.

35 N. Iorga in Revista Istorică, 1933 XIX 68.

Nu vom insista prea mult asupra cuprinsului acestor «prescripte verbale», deoarece ele trebue cetite, studiate şi confruntate cu relaţiile istoriei literare sau cu ghiumbuşlucurile anecdotelor.

Pentru a demonstra însă valoarea lor şi a ilustra pe unii mentori, cari, fie din ură, fie din prisos al fantesiei au înlocuit adevărul istoric cu scorninituri şi basne, pe seama unui Eminescu spre pildă, vom conexa documentul autentic cu una dintre mărturiile lui Gh. Panu în Amintirile sale dela Junimea din Iaşi. Este vorba de impresia dezastruoasă ce ar fi făcut-o nuvela lui Eminescu «Sermanul Dionis», cetită de poet în şedinţa din 1 Septemvrie 1872, acasă la Maiorescu. După Gh. Panu, subiectul nuvelei lui Eminescu ar fi produs o impresie penibilă. Pe opt pagini tipărite se întinde belteaua amintirilor lui Gh. Panu din seara, în care Eminescu şi-a cetit nuvela, şi opt pagini în şir, afară de citaţiile din textul eminescian şi reflexiile critice ale lui Gh. Panu, sunt poveşti din o mie şi una de nopţi:

«Eminescu continuă, continuă, în mijlocul unei mari plictiseli»...[36]

«Mirmilic uită chiar să-şi smulgă mustaţa»...[37]

«De aceia noi, cei trei Români, adică Tasu, Lambrior, şi cu mine, ne-am deschis urechile să vedem cum Eminescu are să ne descrie casele, costumele, etc. din timpul lui Alexandru cel Bun»...[38]

[36] Gh. Panu, Amintiri dela «Junimea» din Iaşi / Fragmente alese / Biblioteca şcolară / Publicaţiune pentru cultura elevilor / Bucureşti 1934. — Pg. 79.

[37] Ibid., pg. 66. — [38] Ibid. pg. 62.

Apoi: N. Gane ar fi şoptit ceva la urechea altuia, Iacob Negruzzi şi-ar fi exprimat desolarea: ce vor spune cetitorii, şi multe asemenea malitiozităţi — pe de-a'ntregul inventate de Gh. Panu, pentru că: nici Mirmilic (Melik), nici Lambrior, nici Tasu, dar elementul mai probatoriu pentru netemeinicia adevărului istoric, este constatarea că nici chiar Gh. Panu n'a participat la şedinţa din 1 Sept. 1872, când s'a ascultat de către alţii cetirea «Sermanului Dionis».

Dovadă:

Anul 1872/73

Şedinţa I. 1 Septemvrie

(la Maiorescu)

A d e c ă :

Anul 1872/73
Sedinţa I. 1 Septemvrie
(la Maiorescu)

Prezenţi : Maiorescu, Pogor, I. Negruzzi, L. Negruzzi, N. Ganea, M. Pompiliu, Eminescu.

D. Eminescu ceteşte fragmente din Diorama şi anume Egipetul şi începutul Evului de mijloc. Apoi ceteşte novela sa Sermanul Dionisie. Asupra acesteia D. Pogor şi Maiorescu observă că sfîrşitul şi modul deslegărei nu corespunde cu caracterul întregei scrieri. Se primeşte pentru a se tipări.

A. D. Xenopol

Regretabil este faptul că, reeditându-se recent fragmente din amintirele lui Gh. Panu, într'o colecţie — «pentru cultura elevilor»[39], la capitolul Eminescu, figurează tocmai aceste pagini, cari nu numai că sunt puţin instructive, ci au şi scăderea de a fi un desăvârşit neadevăr — cum ne instruesc azi, documentele vremii.

Şi astfel istoria pedepseşte peroraţia lui Gh. Panu, prăbuşind-o într'un jenant ridicol.

După procesele verbale ale Junìmii şi-au reclamat locul câteva autografe din arhiva A. D. X e n o p o l, cari nu încăpuseră în volumul al III-lea : **V. A. Ureche, D. Onciul, C. Hogaş** şi trei scrisori din Moscova, dela extrem de conştiinciosul **Ion Bogdan.**

[39] Vezi nota 36.

Vr'o câteva scrisori de-ale lui **V. Alecsandri** cătră **N. Gane** şi cătră alţii şi **Albumul Societăţii Junimea,** înfiinţat în Aprilie 1878, transcrise şi transmise nouă din Muzeul dela Folticeni de cătră respectatul nostru prieten A r t u r G o r o v e i, cu acestea, cu voia lui Dumnezeu pentru sănătatea ce ne-a dăruit-o şi cu ajutorul tuturor oamenilor de bine pomeniţi prin aceste pagini am ajuns la sfârşitul volumului al IV-lea. Următoarele două, al V-lea şi al VI-lea, cum am mai spus-o, vor fi închinate tot «Junimii», după cari vor urma — nu putem prevedea câte volume — închinate epocii «**Semănătorului**», cu îngăduirea creatorului ei, a nepreţuitului nostru **Nicolae Iorga.**

Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu

(Meinem Adoptivsohne anvertraut)

Eminescu's Namen hörte ich nennen, sowie ich überhaupt etwas über Rumänien erfuhr. Mein Schwager sprach von dem talentvollen Sonderling, der Essen u. Trinken über seinen Büchern vergass, der mitten im Winter seinen Ueberzieher versetzte, um sich ein altes Manuskript zu kaufen; Rosetti erzählte mit Wärme kleine harmlose Züge von dem gescheuten jungen Studenten, u. mein Mann, der ihn einmal gesehen (bei Théodore Rosetti in Berlin), war impressionirt worden von dem Kopf des schweigsamen, scheuen Jünglings. Und jeder that, als hinge ein schweres Unglück über dem jungen Manne, als ruhe etwas Geheimnissvolles, über seiner Herkunft. Als ich im Beginne meiner rumänischen Studien «Mortua est» las, glaubte ich, jene Zeilen enthüllten das Unglück seines Lebens: er habe eine Frau leidenschaftlich geliebt u. der Tod habe sie ihm geraubt. Natürlich machte mir das den jungen Mann noch interessanter; zumal, da es hiess, er sei ein Weiberfeind, nahm ich an, er hätte die Erinnerung an die ideale Geliebte nie überwunden.

Da brachte mir einmal mein Schwager, von einer Jassyer Reise heimkehrend, das Manuskript von Melancholia mit. Frisch u. begeistert, wie er damals war, kaum vom Bahnhof angelangt, eilte er in unser Zimmer, um uns dies Gedicht zu verdeutschen. Zeile für Zeile übersetzte er, geistreich u. abgerundet, wie sein Wort immer war; darauf erzählte er, welche Diskussion sich in der Junimea an die Vorlesung dieses Gedichts angeschlossen hatte. Ich

Flüchtige Erinnerungen
an
M. Eminescu.
(Meinem Adoptivsohn anvertraut!)

Eminescu's Namen hörte ich nennen, seitdem ich überhaupt etwas über Rumänien erfuhr. Mein Schwager sprach von dem talentvollen Sonderling, der Essen u. Trinken über seinen Büchern vergaß, der mitten im Winter seinen Ueberzieher versetzte, um sich ein altes Manuscript zu kaufen; Rosetti erzählte mit Wärme kleine harmlose Züge von dem gescheiten jungen Studenten, u. meine Mama der ihn einmal gesehen, bei Théodore Rosetti in Berlin), war impressioniert worden von dem Kopf des schweigsamen, schönen Jünglings. Und jeder sah, als hinge ein schweres Un-

schwieg, u. Titus, der meine sonst so bereite Begeisterung vermisste, meinte: «Es ist ja eine Art Irrsinn in all diesem Schwarz, aber es ist ein geistreicher Irrsinn», da unterbrach ich ihn erregt: «Irrsinn ? Unsere tägliche Auffassung ist wahrscheinlich Irrsinn u. Eminescu hat den wahren Sinn von Welt u. Sein erfasst!» Mich hatte das Gedicht tief ergriffen. Titus sah mich betroffen an. «Was würde ich darum geben, der Mann zu sein», entgegnete er, «den du so hoch über die Anderen stellst!». An eine unpersönliche Begeisterung konnte er nie glauben.

Und endlich sah ich diesen Mann persönlich. Er kam eines Vormittags unerwartet an u. blieb zum Frühstück bei uns. — Majoreskus u. wir hatten damals gemeinsame Wirthschaft.

Ich sehe ihn noch eintreten in das Speisezimmer, unbeholfen u. linkisch, obgleich er nicht genirt war, eckig in jeder Bewegung, ein Mann der augenscheinlich ebenso wenig körperliche wie geistige Disciplin gekannt hatte. Eher klein als gross, eher stark als schlank, mit einem im Verhältniss etwas zu grossem Kopfe, zu massig in der Gestalt für seine 26 Jahre, zu fleischig im Gesicht, schlecht rasirt, mit grossen gelben Zähnen, unordentlich u. unsauber gekleidet. Mit dem ersten Blicke hatte ich das natürlich nicht Alles erfasst, aber allmählich, während des Mahles sah ich es, fast ohne hinzuschauen, denn ich war so enttäuscht, dass es mir weh über den Unterschied zwischen dem wirklichen Eminescu u. meinem Phantasiebilde tat. Ich richtete übrigens kein Wort an ihn; auch er schien mich nicht zu beachten, er sprach, von meinem Schwager dazu angeregt, sehr lebhaft mit ihm u. einigen anderen Herren, ass laut, lachte mit vollem Munde, u. sein Lachen klang mir brutal. Nur wenn er sich über den Tisch an meine kleine Nichte wandte, war seine Stimme, die sonst nicht einnehmend war, wunderbar süss u. nahmen seine verschleierten Augen einen sympatischen Ausdruck an. Auch gebrauchte er das weiche moldauische *Matà*, das mir immer so sehr gefiel, anstatt D-ta. Am Abend wohnte er unserer Mahlzeit wieder bei u. hinterher las er Stellen aus einer neuen Dichtung vor. Beim Vorlesen war seine Stimme angenehm monoton; man fand auch die Dichtung höchst poetisch; ich nicht, es kamen redende Glühwürmer darin vor, viel sprechendes Gethier, ein Genre, das ich nie habe leiden mögen, u.

über den Zauber der Sprache konnte ich damals noch nicht urtheilen. Wenn er über seine so feine u. schön beschriebenen Manuskriptblätter gebeugt dasass, machte er einen weniger kompakten Eindruck; das stark entwikelte Kinn u. der breite Mund verschwanden etwas, die Stirn unter schlichtem, kohlschwarzem Haar trat glanzvoll hervor, die schönen Augenbraunen kamen zur Geltung u. der feine Schnitt der Nase, die nur am unteren Ansatz der Flügel eine kleine triviale Linie hatte. Hob er während des Lesens die Augen, sah er Niemand an, sondern schien träumerisch in weite Fernen zu blicken, oft bewegte er auch rythmisch die Hand — eine kleine ungepflegte, vielleicht ungewaschene, gütige Kinderhand.

Am nächsten Tage reiste er fort, u. ich begriff nicht, dass man von Eminescu so viel geredet hatte; seine Persönlichkeit schien mir alltäglich, einer Gesellschaftsklasse anzugehören, für die ich mich nicht interessieren konnte, weil ihre Plumpheit mich beleidigte, u. die Poesie die auf der Armuth ruht, u. mein Mitleid stets so grenzenlos erweckt, trat hier nicht zu Tage. Er sah weder verhungert noci melancholisch aus, hatte sich bei Tisch für einen Weinkenner erklärt, mit halb zugekniffenen Augen von der Güte eines Dragaschaners gesprochen u. von seinem Trübsinn hatte ich nichts gemerkt: er hatte viel gelacht u. mit Behagen bäurische Spässe erzählt.

Aber der schlechte Eindruck verwischte sich wieder, als ich besser rumänisch lernte u. schliesslich sogar einige der Gedichte Eminescu's ins Deutsche übersetzte. Der Zauber des Wortes berauschte mich in seinen klangvollen Versen u. mich packte wieder der träumerische Zug des Mannes. «Resai din umbra vremilor încoace» sagte ich mir unendlich oft vor, u. sein Lied «Getrennt bin ich von dir u. sitz'am Feuer verwaist, Mein glücklos armes Leben durchwandre ich im Geist»... übersetzte ich in vielen Varianten. Dabei schwebte mir eine ideale Dichtergestalt vor, die sich natürlich in vagen Umrissen an die Wirklichkeit hielt. Wieder schien mir etwas Geheimnissvolles über dem Schicksale des Dichters zu liegen, u. ich dachte unwillkürlich, wie glücklich ich den Mann hätte machen mögen, dessen Leben so einsam, so glücklos gewesen sei! Da ich kein Wort mit ihm gewechselt hatte, konnte ich ja eigentlich nicht einmal über seine äussere Erscheinung richtig urtheilen

denn erst das Leben, welches bei der Unterhaltung in einer Physiognomie durch das Wort aufwacht, ist das wirklich Werthvolle an ihr.

Da brachten äussere Umstände — er wurde seines kleinen Jassyer Postens entsetzt, war daher aller Subsistenzmittel beraubt — Eminescu wieder nach Bukarest. Mein Schwager hatte ihm eine Stelle am *Timpul* verschafft, u. ich besprach gleich mit Titus, dass ich, um eine Form zu haben, Eminescu zu unterstützen, Stunden in der rum. Sprache bei ihm nehmen wollte, u. zwar konnten die Stunden vorsorglich so gelegt werden, dass sie unmittelbar vor Tisch stattfänden, damit er darauf mit uns speisen könnte. Aber es blieb Anfangs beim Plan; er kam nicht; er hätte keine Zeit; nur Sonnabends erschien er regelmässig, auf meines Schwager's Aufforderung, weil am Abend «Literatur» getrieben wurde, bei uns zu Tisch. Er machte nie den Eindruck, Mangel zu leiden; er ass nicht viel u. nicht unterschiedslos, sondern wusste gewählte Speisen zu schätzen; Datteln waren sein Lieblingsessen, auch für jede Art Kuchen hatte er eine Vorliebe; aber wie gesagt, nie ass er viel.

An einem Sonnabend Abend, nahm ich ihn einmal vor, um mit ihm eingehend zu sprechen u. über die oberflächlichen Höflichkeitsformen fortzukommen. Es war eigentlich, als müsste man ihn aus einer anderen Sphäre erst energisch ins Leben rufen, um seine Aufmerksamkeit zu fesseln; hatte man sie aber einmal erregt, ging es wie eine Verklärung über sein Gesicht, u. dann gehörte er Einem ganz für die Stunde.

Er hatte sein Lied, «der Eisvogel» einmal mitgebracht; ich übersetzte es ins Deutsche u. bat ihn bei dieser Gelegenheit halb scherzhaft u. halb im Ernste, doch nicht immer an düsteren Bildern haften zu bleiben! Er antwortete sehr liebenswürdig, u. ich versprach ihm eine Holzmalerei, die ich gerade ausführte, u. die er sehr bewunderte, wenn er einmal ernstlich versuchen wollte, an die sonnige Seite des Lebens zu glauben. Wenn ich so mit ihm redete, strahlte ein gütiges aber überlegenes Lächeln auf seinem Gesichte; er kam sich so weise u. väterlich vor u. hatte seine Freude an mir,

die er ein Weltkind schalt, weil ich, seiner Auffassung nach nie die Nachtseiten des Lebens geschaut hatte, u. alle Kenntnisse über die Wirklichkeit, wie er sich ausdrückte: «aus den Fingern gesogen». «Dar nu ştii Mata, nu ştii nimica», sagte er schliesslich auf rumänisch ganz entzückt, als ob ein Kind ihm etwas vorgeplaudert hätte. Wenn ich aber einmal ernsthaft auf meiner Meinung bestand u. ihm sagte, man brauche doch nich Alles persönlich durchgemacht zu haben, um es zu kennen u. zu verstehen, wurde er düster u. beinah ungeduldig, so dass ich mich selbsts überredete, eigentlich wusste ich doch nichts! Wie viel Elend u. Schuld mochte über dem jungen Mann neben mir hängen.

Ich versuchte manchmal, ihn im Gespräch auf seine Familie zu bringen, er ging aber nicht darauf ein; er schien wirklich ein loses Blatt, ohne Zusammenhang mit dem Zweige, der ihn getragen, dem Baume, der ihn genährt hatte.

Auch von seiner eigenen Vergangenheit, über welche man mir viel Merkwürdiges erzählt hatte (er sollte lange einer wandernden Schauspielertruppe angehört haben), sprach er nie; wir Beide berührten damals immer nur einige Probleme, auf philosophischem u. litterarischem Gebiet. Ich wollte ihn dazu bewegen, ein Drama zu schreiben, da er mir oft gesagt, sein ganzer Kopf schwirre von Bildern u. Motiven, aber er entgegnete, er hätte keine Zeit u. ausserdem könne man in der Misere, von welcher er umgeben sei, nicht arbeiten. Sein Zimmer habe weder Luft noch Licht! Wenn er so klagte, schnitt es mir tief ins Herz u. durch meinen phantastischen Kopf zogen Pläne, wie ich ihm ein geregeltes Dasein schaffen könnte, damit sein Geist Hohes, Ewiges hervorbrächte u. er der täglichen Quälerei ein Zeitungsblatt fast ganz allein zu füllen, enthoben wurde. Ich besprach sogar mit meinem Mann, ob wir ihm nicht ein Zimmer einräumen könnten — wie mein Schwager es vorübergehend gethan — aber in einer so klatschsüchtigen Stadt war es schwer. Doch die Stunden nahmen jetzt ihren Anfang u. gaben mir den Vorwand, ihm hundert Franken monatlich zu geben. Unser Zusammensein aber dauertte länger als eine Stunden, denn um

halb fünf Uhr, nach Schluss der Redaktion kam er, u. Abends, nachdem er mit uns gegessen, blieb er noch so lange bis wir ihn fortschickten. Er gehörte jetzt zu uns, u. mit der Kindlichkeit, welche der Grundzug seiner Natur war, ging er in unserem Hause auf. Mit Entzücken spielte er mit Baby, lernte Whist, freute sich, wenn er gewann u. war der harmloseste Mensch, den man sich vorstellen konnte. Ausserordentlich belesen wie er in allen Sprachen war, gestützt durch sein kolossales Gedächtniss, konnte man mit ihm über Alles sprechen; angefüllt mit deutscher Bildung, sagte unser Deutschthum ihm besonders zu. Wenn er auch noch einen zerrissenen Rock trug, so fing er doch an, mehr auf seine äussere Erscheinung zu achten; nur die Tintenflecke an den kleinen Händen waren nicht zu vermeiden u. die Manschetten waren immer zerknittert u. nie weiss. Ich aber begann schon mir Kleinlichkeit vorzuwerfen, weil ich das beachtete, u. wahr ist Eins: appetitlich war Eminescu trotz der mangelnden Sorgfalt seiner Kleidung. Seine Haut schien von der Natur das mitbekommen zu haben; wie es Kinder giebt, die selbst wenn sie mit Staub gespielt haben u. in schmutzigen Kleidern stecken, nicht unappetitlich wirken. Es war mir, der überempfindlichen Frau, nicht zuwider, wenn er neben mir sass, trotz seines abgetragenen Rocks, dem der Geruch alter Kleider anhaftete. Wir lasen zusammen, aus einem Buche, Volksmärchen — die von Creanga zuerst — u. er hatte eine kindliche Freude an ihnen. Er war ein leidenschaftlicher Rumäne, überzeugt, dass das verhasste Griechen- und Judenthum der Volksseele auf die Dauer keinen Schaden gethan hätte, dass sie in ihrer naiven Ursprünglichkeit wieder hervorbrechen u. alles Verrotete ausscheiden würde.

Alles Gute erwartete er überhaupt vom Volke, die höheren Zehntausend hatten keinen Werth in seinen Augen, u. mich, die er leider zu ihnen zählen musste, suchte er auch davon zu überzeugen, dass nichts, was im weitesten Sinne Luxus sei, Berechtigung habe. Auch von der Frau hatte er, ohne viel Erfahrung zu besitzen, eine sehr geringe Meinung, teilweise aus Schopenhauer

gesogen. Er meinte, eine Frau könne nicht anders als putzsüchtig u. eitel sein u. müsse ihre Zeit damit hinbringen, kleinliche Intriguen zu schmieden. Im Grunde war solche Art Frau auch sein Ideal; wenn er auch nicht in dem Sinne Orientale war, wie er es selbst behauptete, in dem Sinne nämlich, dass Nichtsthun ihm angenehmer als Beschäftigung sei, so war er doch Orientale in seinem Geschmack betreffs der Frauen. Eine geschmückte u. gepuderte Frau hielt er für anziehender als eine, die jede Kosmetik verschmächte; ein launisches, urtheilsloses Kind galt ihm al sschönster Typus von Weiblichkeit; das von Sacher-Masoch geschilderte Genre stellte er sich unwiderstehlich vor.

Seinem Ideal entsprach ich also nicht! Vielleicht betonte er das auch aus instinktiver Furcht so oft, vielleicht auch um meine Eigenliebe zu reizen! Ich war mir aber längst bewusst, dass ihn das Umwiderstehliche zu mir zog, das er ganz aufgegangen war in dem Verkehr mit uns; u. mich trug die Glückseligkeit, einen Menschen der schwarzen Melancholie entrissen zu haben. Zu jung u. zu phantastisch, um mich zu fragen: wohin steuern mir? lernte ich fleissig zu meinen Stunden u. harrte am Fenster, bis Eminescu, mit dem schäbigen, zu breitrandigen Hut, mit aufgeklappten Kragen in den Hof einbog. Einmal wäre ich beinah um meine Stunde gekommen, denn während ich am Fenster meinen Lehrer erwartete, fuhr ein Wagen vor; der Insasse (N. Mandrea) hatte mich bemerkt, ich aber hatte dicht hinter dem Wagen den dunklen Mann mit dem alten Winterpaletot in den Hof einbiegen sehen u. liess schnell sagen, ich sei nicht zu sprechen. Wenn aber Eminescu die Abweisung auch für sich nähme! Ich lauschte. Nein, er that es nicht, u. wir wussten nun Beide, dass jener Besucher verbreiten würde, ich sei für Eminescu zu Hause, wenn ich sonst nicht empfinge; dies Bewusstsein hatte eine Süssigkeit für ihn, die aus seinen Augen sprach. Diese Augen, die meistens so verschleiert waren u. nur halb geöffnet, als sei es wirklich nicht der Mühe werth, diese elende Erde voll anzusehen, blickten mich jetzt mit einer Bewunderung an, die immer den patronisirenden Anstrich behielten. Er hielt mich für

so welt- und menschen-unkundig, dass er mit Vorliebe meine Weisheit belachte, seine Augen folgten mir, wie man den Bewegungen eines Kindes folgt.

Weihnachten feierten wir zusammen — ausser Eminescu war damals H. v. Vietinghoff, ein verunglückter preussischer Offizier, ein lieber junger Mensch, der sich kümmerlich durchschlug, unser täglicher Gast. Wir waren ein sehr harmloser kleiner Kreis, dessen Mittelpunkt mein Jungchen war. Alle lagen an der Erde, um mit ihm Eisenbahn zu spielen — H. v. Vietinghoff hatte ihm eine kleine rollende «Eisenbahn» geschenkt.

Durch irgend Jemand hatte Eminescu erfahren, wann mein Geburtstag sei. An jenem Tage kam er ganz verschämt mit einem in rothes Leder gebundenen Buche an, in welches er mir ein adhoc gemachtes Gedicht geschrieben hatte: Cu mâne zilele'ţi adaugi, Cu ieri viaţa ta o scazi, etc.

Ich war unbändig stolz, ich fühlte mich begnadigt u. glaubte, ich hätte eine Seele durch warme Sympathie zu neuem Schaffen erweckt.

In jenen Tagen übersetzte ich seine *Strigoii* u. legte ihnen mehr dichterischen Werth bei als sie haben. Eminescu wünschte, dass ich das Versmaass verändere; als die Arbeit fertig war, meinte er aber, ich hätte ihn falsch verstanden, es würde besser gewesen sein, hätte ich die Nibelungenstrophe gewählt. Sonst war er — seiner liebendswürdigen Natur nach — stets entzückt von meinen Uebersetzungen; er fand jeden Vers im Deutschen schöner als im Original; glücklicherweise verblendete mich seine gütige Auffassung nie.

Im Laufe unserer Gespräche äusserte er, dass ein etymologisches Lexikon für die rumänische Sprache durchaus nothwendig sei — Cihac's erster damals erschienener Band hatte ihn durchaus nicht befriedigt- u. dass er sich seit lange mit dem Plane truge, eines zu machen. Ich beschloss, er solle gleich anfangen, die mechanische Arbeit verpflichtete ich mich zu verrichten, er solle nur den Geist geben. Er war beinah eben so enthusiastisch dabei wie ich u. gab mir an, wie wir beginnen mussten.

Ich liess vom Tischler ein grosses Schubfach in 24. Abtheilungen theilen für die 24 Buchstaben des Alphabets, schnitt unzählige kleine Blätter zurecht u. schrieb aus Anton Pan, den wir damals lasen, schon in den nächsten Tagen einige hundert Wörter u. Lokutionen heraus. Es war ein Hauptspass: schon die mechanische Arbeit des Schreibens machte mir die grösste Freude, u. die Idee, auch nur die Feder zu führen für ein Werk, das wirklich nützlich sein sollte zum Studium der schönen rumänischen Sprache, u. das überrdies Eminescu Lebensfreude brachte, beselligte mich vollkommen. Mit welchem Eifer waren wir dabei, wie viel Scherz machten ihm die Fehler, welche ich gelegentlich machte, u. die er korrigiren konnte!

Mein Schwager erfuhr von diesen Lexikon-Vorbereitungen u. spottete über sie: mein Kopf wäre zu schade für solche Bureau-Arbeit, auch hätte Eminescu keine Stetigkeit u. würde nie einen solchen Plan durchführen; ich aber liess mich nicht einschüchtern u. sah nicht weiter als von einem Tage zum anderen. Ich liebte die Arbeit um ihrer selbst willen schon.

Wie kam es nur, dass es mit einem Male so anders zwischen uns wurde? Es war kein besonderer Anlass; wir sassen eines Tages an meinem Tisch neben einander, ich, die Feder in der Hand, während wir in den *Convorbiri* lasen; ich schrieb die Worte aus u. er, mit seinem einzig feinen Sprachgefühl, gab mir das deutsche Aequivalent an. Da, plötzlich, nicht etwa in der Leidenschaft eines Augenblicks, sondern während ich, ihm zugewandt, lebhaft redete, küsste er mich, u. ich liess es ruhig geschehen. Im Nebenzimmer, zu dem die Thüre geöffnet war, spielte der Kleine mit seiner Bonne, wir waren also, wie meist, nicht einmal allein gewesen. Was ich nach diesem überraschenden Augenblick sagte, weiss ich nicht, ich weiss nur, dass er mich fragte, ob ich einen Dante hätte, dann aufstand, ihn suchte u. mir sehr vergnügt jene berühmte Stelle aus der *Hölle* vorlas. Er war wie ein Schulknabe, der einen herrlichen Streich ausgeführt hat, u. wenn ich auch dunkelroth u. genirt war, dass mir, gerade mir so etwas Merkwürdiges geschehen war, so

honnte ich ihm nicht böse sein u. nicht einmal mir. Es war nur plötzlich alles anders zwischen uns. Am folgenden Tage erwartete ich ihn nicht zur Stunde, auch nicht zu Tisch; mein Mann u. ich waren, was selten geschah, zu einem Diner ausgebeten. Ich stand fertig angezogen im Esszimmer, wo ich dem Kleinen eben Adieu gesagt hatte, als es klingelte u. Eminescu gemeldet wurde; er hatte vergessen, dass ich ihn abbestellt hatte. Ich ging ihm entgegen, betrübt, ihn enttäuschen zu müssen u. fragte ihn, ob ich ihm nicht wenigstens ein Mittagessen bereiten lassen dürfte; er lehnte ab und sah mich nur mit brennenden Augen an: «Wie wunderbar schön sind Sie», stiess er langsam heraus. Er hatte mich noch nie in einer eleganten Toilette, nie in einem ausgeschnittenen Kleide gesehen — ich besass auch nur wenige, da ich kaum je in Gesellschaften ging. Ich fühlte seinen Blick mit einem unendlichen Weh; was ich gewollt, nun war es da; sein Glück hing von mir ab; aber nun fing ich an, mich zu fürchten: war es nicht mehr Unglück als Glück für ihn? Er wandte sich ab u. ging die Treppe hinunter, ich fuhr schweren Herzens in die Gesellschaft; mir machte nichts, an dem er nicht Theil nahm, Freude, das fühlte ich zum ersten Male! Als ich wieder zu Hause u. allein war in dem einfachen Zimmer, das ich mit meinem Kleinen theilte, überfiel mich eine furchtbare Angst: Ich war doch nicht im Begriff, mich in den Mann zu verlieben, für den ich bisher nur Mitleid gespürt? Ich war doch nicht in Selbstverblendung gewesen, als ich ihn herangezogen? Ich hatte ihm das Unglück von der Stirn nehmen wollen u. das Weh vom Herzen — aber hatte ich das Recht dazu gehabt? Darf man in eines Menschen Leben eingreifen, wenn man nicht im Entferntesten daran denkt, ihm etwas vom eigenen Leben zu geben? Waren meine Absichten so gut gewesen, wie ich meinte hatte mich nicht auch die Eitelkeit, den Dichter u. Weiberfeind an mich zu fesseln getrieben? Aber nein, er hatte sich auch nicht in mir täuschen können, er hatte tagtäglich gesehen, in wie glücklicher Ehe ich lebte, dass ich meinen Mann verehrte u. mein Kind vergötterte, dass ich nur Freundschaft für ihn empfand, u. er das Wort «Liebe» nie zu mir aussprechen dürfte.

Wie wenig verstand ich selbst von Liebe u. ihrer dämonischen Gewalt, da ich von «dürften» sprach u. über Pflichten nachdachte, ich liebte eben nicht!

Am nächsten Nachmittage kam Eminescu wieder, aber er blieb nicht zur Stunde oder zu Tisch, er brachte mir nur ein Blatt Papier u. sagte: «Sie haben immer ein Gedicht von mir haben wollen, hier ist es, aber es ist nichts werth!»

Ich las:

Atât de fragedă te asameni
Cu floarea albă de cireş,
Şi ca un änger dintre oameni
In calea vieţii mele eşi.

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi dela creştet pănă'n poale
Pluteşti ca visul de uşor.

Din încreţirea lungei rochii
Răsai ca marmura în loc —
S'atërnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrămi şi noroc.

O vis ferice de iubire,
Mireasă blăndă din poveşti,
Nu mai zimbi! A ta zimbire
Mi-arată cât de dulce eşti.

Căt poţi cu a farmecului noapte
Să'ntuneci ochii mei pe veci,
Cu-a gurii tale calde şoapte,
Cu îmbrăţişeri de braţe reci.

De-odată trece-o cugetare,
Un vel pe ochii tei fierbinţi:
E'ntunecoasa renunţare,
E umbra dulcilor dorinţi.

Te duci, ş'am înţeles prea bine,
Să nu mē ţin de pasul teu,
Pierdută vecinic pentru mine,
Mireasa sufletului meu!

Că te-am zărit, e a mea vină.
Şi vecinic n'o să mi-o mai iert,
Spăşi-voi visul de lumină
Tinzēndu-mi dreapta în deşert.

Ş'o să'mi răsai ca o icoană
A pururi verginii Marii,
Pe fruntea ta purtând coroană —
Unde te duci? Când o să vii?

Als ich es gelesen, weinte ich u. war doch so stolz u. glücklich: mir schien, als ob ein Gefühl, das ihn — wie ich damals hoffte — zum Schaffen bringen würde, die höchste Berechtigung habe! Er sollte aus seiner schönen Sprache heraus Meisterwerke dichten, Dramen seiner leeren Bühne schaffen; sein Talent schien mir so stark; vom sprudelnden Quell hatten nur die welken Blätter fort-

geräumt werden müssen — ich glaubte, das gethan zu haben u. söhnte mich wieder mit mir selbst aus.

Als wir uns wiedersahen, war es stillschweigend abgemacht, dass wir uns lieb hätten — wie zwei Kinder; er sprach davon, wie er mich weit weg entführen möchte, wie schön es gewesen wäre, wenn wir beide Zigeunerkinder auf der braunen Heide gewesen wären; ich lachte u. scherzte über all die Phantasien u. ging doch auf sie ein, aber forderte — philiströs wie es mir jetzt beim Rückblick erscheint! — immer Arbeiten von ihm, als Beweis seiner Liebe. Manchmal schloss er die Augen, wenn wir einander gegenüber auf dem Confidente sassen u. sagte: «ich habe Sie zu lieb», oder er erzählte mir von seiner Mutter, nach der er sich oft sehnte. Aber ich, ich war eigentlich enttäuscht in ihm; die Fülle, auf die ich gerechnet, diese überquellende Fülle eines geistreichen Dichterkopfes erschloss sich mir nicht, wollte sich nicht zeigen. Ich hatte erwartet, dass sein Gefühls- und Gedankenleben, in welches ich nun Einblick gewann, unendlich viel reicher, unendlich viel origineller sei. Die gehoffte Tiefe, in die ich blicken u. vor der mir schaudern sollte, war nicht dort! Hatte ich ihn überschätzt oder waren meine Ansprüche masslos? Bilder, ja, aber wenig farbenreiche, monoton wie die Ebene breitete er wohl manchmal vor mir aus, aber nichts Grossartiges, nichts Himmelstürmendes, nichts, was mir neu gewesen u. mir Horizonte eröffnet hätte, enstprang seinem Gehirn. Diese Enttäuschung war es welche in mir das «Lebensbild» anregten, meine erste Novelle, die ich in jenen Wochen schrieb.

Ich erwartete wohl von ihm, was erst spätere Jahre aus ihm gemacht haben würden; er schien mir, da ich jünger war, nicht mehr so jung, wie er doch eigentlich war. Auf Treu u. Glauben, nach der Versicherung Anderer hatte ich seine grosse universelle Bildung angenommen — nach dem Masstab späterer Jahre, wäre sie wohl für zu kurz befunden worden. Jedenfalls war meine Frauenphantasie von dem, was ein liebender Dichter empfinden u. leisten sollte, so grenzenlos, das Keiner sie erreicht haben würde. Er merkte aber von meiner Enttäuschung nichts; wir arbeiteten weiter an dem Lexikon, verplauderten viele Stunden — ich bin immer unverändert dieselbe gegen ihn geblieben, ich habe ihm nie eine Falte meiner Seele geöffnet, aber auch nie eine Falte gezeigt;

ich konnte ihm etwas sein — er mir nichts! Und dennoch glaubte ich, Thörin, dass seine Liebe von Dauer sein könnte, als ob nicht Liebe gegenseitig sein muss! Oft war er jetzt ungebärdig, verstimmt, dann plauderte ich ihn in bessere Laune, oft warf er mir Kälte vor u. nahm es übel dass ich mir keine Zärtlichkeit gefallen lassen wollte — aber anders als ein verzogener Knabe war er nie. In dieser Stimmung brachte er mir das Gedicht: «Te duci şi ani de suferinţă»... u. einmal — wir waren unterdess in eine grössere, elegantere Wohnung gezogen, die ihm nicht zusagte—warf er in solcher Laune den Hundert-Franken-Schein, den ich ihm für seinen Unterricht monatlich geben durfte, nachdem er ihn zerrissen, in de Ofen: er wollte u. könne kein Geld von mir annehmen, ich sei im Grunde eine hochmüthige Frau, wenn ich das nicht verstünde! Er bat mich schon seit einiger Zeit, ich sollte ihm erlauben, mich einmal mit seinen Armen zu umfangen — natürlich gab ich schliesslich nach u. er umschlang mich u. hob mich vom Boden auf u. liess mich wieder hinunter, wie man mit einem Kinde thut, um seine Schwere zu prüfen. Und nun war er zufrieden.

Mein Schwager hatte seit längerer Zeit gemerkt, dass Eminescu u. ich nur für einander Augen zu haben schienen, u. es war ihm zuwider, dass er stets Eminescu bei uns fand, u. dass derselbe sich so ganz zu Hause bei uns fühlte. Er nahm mich darum verschiedentlich vor, versuchte es mit beissendem Spott auf E., fragte, ob ich ihn auch die soziale Distanz die uns trenne, fühlen liesse. diese Bohèmes vergässen sich oft, etc. etc. Eines Morgens, als er von Jassy zurückkam, war er ganz erregt über eine Nachricht, die er zufällig dort erfahren hatte: Frau Miclea. eine wenig vornehme Frau, sei diejenige, welche Eminescu in seinen Jugendgedichten besungen habe. Mein Schwager theilte mir verschiedene ihm bekannte Details aus dem Leben dieser Frau mit, u. setzte hinzu, ihm sei übel geworden bei dem Gedanken, dass ich in E.'s Herzen die Nachfolgerin einer solchen Frau sein könnte. Uebrigens hätte Eminescu seine Beziehungen zu ihr — über deren Natur man zweifelhaft sei — durchaus nicht abgebrochen!

Ob Titus es nur in der Absicht sagte, mich aufzurütteln oder ob es Wahrheit war, weiss ich nicht; jedenfalls schauderte mir davor, in den Mund einer solchen Frau zu kommen u. in seinem Her-

zen auf derselben Stufe mit ihr zu stehen. Mir schien, als dürfte ich kein Wort mehr mit ihm reden, das sie nicht hätte hören können: Immer schwebte mir eine eingebildete Szene vor Augen, wo er ihr eingestand, dass er mich geliebt habe, u. dass ich auch nicht gleichgültig gegen ihn gewesen sei! Und wie würde eine solche Frau unsere kindlich reine Liebe deuten?! Ich hatte immer gedacht die von ihm besungene Frau mit den blonden Locken ruhe lange im Grabe!

Als ich ihm das sagte — denn ich sagte ihm, was ich von Titus erfahren hatte — entgegnete er nichts, aber an einem der nächsten Tage flüsterte er mir zu: er würde es doch nicht aushalten, er würde mich umbringen, da ich nie sein werden könne.

Ich hatte keine Angst, ich glaube sogar, dass ich ihn im jenen Augenblick lieber hatte als je, weil er meinem Ideale näher kam; das Wilde, Unreflektirte hatte ich stets an ihm vermisst, aber ich brachte das Gespräch auf «Sie», bat ihn, mir zu erzählen, wie er sie gekannt, wann er sie zuerst gesehen? Nach dem, was er sagte, entwarf ich mir das Bild einer schwerkranken jungen Frau, die im Auslande während langer Leiden nur ihn, den jungen enthusiastischen Studenten gehabt hatte, der ihr Trost zugesprochen, ihr durch sein geduldiges Vorlesen den Geist gebildet u. erheitert hatte. Was daran Wahrheit, was daran meine Phantasie, weiss ich nicht: sehr poetisch ist das Verhältniss wohl nie gewesen, trotz der dichterischen Anlage Beider. Sein Wort: «Wahre Liebe kann nur mit Hass enden» hat er wohl aus jenem Verhältnisse gefolgert. Ich aber fasste es ideal auf u. redete ihm schliesslich wohl selbst ein, dass es so gewesen wäre.

Im Übrigen war jetzt die Judenfrage auf der Tagesordnung, die Wahlen zur Revisionskammer sollten stattfinden, und Eminescu, ein rabbiater Antisemit, schrieb täglich die schärfsten Artikel gegen die Juden. Auch wir diskutirten viel über die Frage. Ich wusste dass er einen armen jüdischen Studenten unterstützt u. bei sich aufgenommen hatte — in seinem persönlichen Verkehr war er gleich hülfsbereit gegen Juden wie Christen — aber theoretisch war er ein Judenfresser. In Diskussionen über diesen Punkt verlor sein Gesicht den sympatischen, gütigen Ausdruck u. nahm einen wirklich abstossesnden Zug an. Im Allgemeinen sprach er

übrigens nicht viel, war aber immer aufmerksam u. zupfte beim Zuhören an seinem Schnurrbart, dessen Haare er dann in den Mund zog. Er hatte sich in seiner äusseren Erscheinung, ohne dass ich ihm je die geringste Andeutung gemacht, ganz civilisirt: er erklärte Menschen, die sich nicht täglich baden, für sehr unsauber, u. wenn er einen modischen Anzug trug, sah er genau wie die Anderen aus. Ich entsinne mich, dass bei einem Diner anvesende Diplomaten besonderes Gefallen an ihm hatten u. der findige Amerikaner Mr. Schuyler gleich bemerkte, mit einem wie geistreichen Kopfe er es bei Eminescu zu thun hatte. Die erste Anlage in Eminescu war so fein u. vornehm, dass er sich in einem Salon sehr schnell zurechtgefunden hätte, sowie ihm das Gefühl durch seine äussere Erscheinung anzustossen, genommen war.

Ich glaube eigentlich, dass Eminescu damals glücklich war, seine Neigung für mich war nur ein erwärmendes, kein verzehrendes Feuer; er hatte wohl hin u. wieder einige Stunden düsterer Leidenschaft, aber es waren nur vorübergehende Stunden, meist freute er sich vom ganzen Herzen unseres Zusammenseins u. meiner warmen Freundschaft, die ich für das Höchste hielt, was eine Frauennatur meiner Art zu geben im Stande war.

Da trat eine überraschende äussere Wandlung in seinem Leben ein: der Mann von Frau Miclea starb, u. als ich es erfuhr, hatte ich nur einen Gedanken; er müsse zu der Frau eilen u. sie in ihrem — wie ich meinte furchtbaren — Leide stützen. Was ich konnte, um ihm die Reise zu ermöglichen, that ich, u. nach einigen Tagen hatte er die Freibillets in Händen. Den letzten Nachmittag u. Abend vor der Abreise brachte er bei uns zu ; er erzählte Baby das Märchen von der *Capra cu trei iezi* u. dann las ich ihm auf seine Bitte, mein «Lebensbild» vor. Er war äusserst betroffen von seinem eigenen Porträt; er sah mich lange an, bis ihm die Tränen in die Augen traten, sagte aber kein Wort! — Mein Mann, der im Zimmer anwesend war, machte mich später noch darauf aufmerksam, wie sehr Eminescu von der Novelle ergriffen worden sei, in der ich ihm ein Bild seiner eigenen Seele gezeichnet hatte. Er reiste ab; ausser nach Jassy wollte er auch nach Botoschani zu seiner gelähmtem Schwester Henriette, die er mir als eine hervorragende Frau geschildert hatte. Ich hatte ihm für sie sogar ein Geschenk

gekauft, das er sehr schön fand, aber ohne einen Grund anzugeben, ruhig bei mir stehen liess! Später habe ich begriffen warum: er wollte seine, sehr wenig meinen Vorstellungen entsprechenden Verwandten in keine Art Beziehung zu mir bringen; er wusste genau, dass ich sie in jeder Weise überschätzte, hatte aber nicht den Muth, es mir zu sagen. Er reiste also ab, mit dem Versprechen, mir bald zu schreiben. Aber vergebens hoffte ich auf den Brief in seiner schönen, zierlichen Handschrift — mir wurden die Tage lang ohne ihn, aber ich arbeitete an unseren Lexikon u. sagte mir: die böse Zeit muss ja vergehen, wie die gute verging — einmal werde ich ihn doch wieder über den grossen Hof kommen sehen, mit dem mir so sympathischen eilenden u. doch trainirenden Schritt! Wochen vergingen — o, ich wartete oft, oft am Fenster, plötzlich hörte ich von Anderen: er sei da u. Frau Miclea mit ihm. Er wird sie mir vorstellen, dachte ich u. meine Spannung wuchs; gegen Abend kam J. Negruzzi u. erzählte, er sei Eminescu u. Fr. Miclea auf der Strasse begegnet u. Eminescu habe sie ihm als seine Braut vorgestellt — obgleich kaum sechs Wochen seit ihres Mannes Tode vergangen wären. Übrigens sähe das Brautpaar so strahlend glücklich aus, dass man ihm nicht böse sein könne; sie verlebten augenscheinlich schon ihre Flitterwochen.

Er wird mir seine Braut vorstellen, dachte ich; u. die Eigenliebe begann sich mächtig in mir zu regen. Ich sah ihn in der Kammer, wo er mich verbindlich grüsste, ich traf ihn auf der Strasse u. bei meinem Svhwager — zu mir kam er nicht. Schämte er sich vor mir? Ich gab ihm keine Veranlassung, ich war vollkommen harmlos ihm gegenüber; nie u. keinen liess ich ahnen, wie weh er mir gethan hatte — wenn es auch so weh war, dass mich nicht einmal mein Stolz immer vor dem brennenden Schmerzgefühl bewahrte. Ich hörte, dass Frau Miclea bald wieder abgereist sei, aber wiederkommen wollte, dann hiess es, Eminescu hätte sich mit ihr überworfen — ich wollte nichts davon hören!

Mein Weh hatte ich erstickt, als eines Winterabends, während ein grösserer Kreis, der bei mir gespeist hatte, mich im Salon umgab, unerwartet Eminescu eintrat, lächelnd u. harmlos, als wäre er gestern zuletzt bei uns gewesen. Wir nahmen ihn ebenso harmlos auf, obgleich mehr als sechs Monate seit dem Abende vergan-

gen waren, an dem er meinem Baby das Märchen von den Zicklein erzählt hatte. Von da an kam er häufig zu Tisch oder zum Abend, ohne dass wir je eine Anspielung machten auf den Unterricht, den er mir ertheilt hatte oder auf das etymologische Lexikon, das ich allein unmöglich weiter führen konnte. Eins der mir gemachten Gedichte sah ich einmal veröffentlicht in den *Convorbiri*. Aber Jahre vergingen noch, ehe mir mit Schrecken klar wurde, was das Geheimnisvolle war, das über ihm schwebte, u. was er von früherer Jugend an gefürchtet hatte! Weder er noch sein Vater, den mein Mann einmal längere Zeit behandelte, als er nach Bukarest gekommen war, hatten je eine Andeutung gemacht, welch unheimlicher Krankheit seine Mutter u. sein ältester Bruder erlegen waren!

Wie mag Eminescu unter der Angst gelitten, wie gegen das drohende angekämpft haben! Aber er war ein verschlossener Mann, u. selbst in den Tagen seiner traumhaften Liebe für mich, ist ihm dies nie über die Lippen gekommen. Nie habe ich Züge von Krankhaftigkeit in seinem Geiste wahrgenommen, abgesehen von einem unbegreiflichen Aberglauben.

Freilich, einmal im Sommer, als seine Liebe in Wildheit auszuschlagen drohte, sagte er mir nach einem Tage, an dem ich mit Migräne im Bett gelegen hatte: «Gestern Nachmittag war ich bei Ihnen, ging durch alle Zimmer bis an ihre Thür; ich fand sie aber verschlossen, sonst wäre ich eingedrungen u. hätte Sie umgebracht. Ferner beobachtete ich öfter an ihm eine Unmöglichkeit sich zu beherrschen. Wäre sein Naturell nicht so gut gewesen, künstlich hätte er sich keine Laune abgewöhnt, aber er hatte auch eine herumirrende, jeder Erziehung baare Jugend u. Kindheit gehabt!

Als er aus der Irrenheilanstalt bei Wien entlassen, auf dem Wege nach Jassy sich einen Tag hier aufhielt, brachte er denselben fast ganz mit uns zu. Ich führte ihn zur Königin, die ihm herzlich zuredete; er war aber sehr still, bei ihr wie mit mir, u. die Hoffnung, dass unsere warme Freude über seine Wiederherstellung ihn aufheitern sollte, erfüllte sich nicht.

Und eigentlich, noch einmal ehe er in die hoffnungslose Nacht des Wahnsinns verfiel, sollte ich ihn sehen u. sprechen. Wir sassen in einer Theaterloge u. er im Parkett. In einer Pause trat er strah-

lenden Gesichts ein; mein Mann, in seiner gütigen Weise, bewillkommte ihn warm; Eminescu ging auf mich zu, küsste mir zweimal den blossen Arm über dem Handgelenk, so dass ich roth wurde vor Schreck u. sagte mir, ich sähe so unverändert, so ganz wie früher aus, dass er gar zu glücklich sei mich zu sehen. Ich fragte ihn, warum er denn nicht zu uns käme? «Morgen komme ich», entgegnete er, «morgen ganz gewiss», dann sprach er von Baby, den er auf der Strasse gesehen u. «so wunderschön» geworden fand. Darauf kam, ich weiss nicht wie, die Rede auf König Johann von Sachsen's Dante Uebersetzung, die Eminescu hochpries u. schliesslich sagte er, dass er selbst jetzt aus dem Sanskrit übersetze. «Seit wann können Sie denn Sanskrit?» fragte ich erstaunt. «O, das habe ich immer gekannt» antwortete er. Mit der nochmaligen Versicherung dass er «morgen» käme, verliess er unsere Loge. Alle Erinnerungen an meine Stunden u. unser Lexikon erwachten in mir, u. ich fürchtete mich fast vor dem, was ich in dem Auge des so traurig veränderten Mannes gesehen hatte.

Aber am folgenden Morgen war der Aermste in Tobsucht ausgebrochen u. befand sich in einer Anstalt.

Mein Mann besuchte ihn dort, u. Eminescu sagte ihm verschämt lächelnd, dass er viele Gedichte mache u. zwar — Willi dürfe es nicht übelnehmen — an seine Frau, an mich!

Diese Gedichte habe ich nie zu sehen bekommen, vielleicht lebten sie auch nur in der Einbildung des armen Wahnsinnigen.

Bukarest, Oktober 1893.

MITE KREMNITZ

———

Mite Kremnitz şi Mihaiu Eminescu

1852—1916 1850—1889

Eminescu fiind, în vremea din urmă, din nou studiat cu un interes deosebit, m'am hotărît să public următoarele «amintiri fugare» ale doamnei Mite Kremnitz [1], în credinţa că ele vor contribui la lămurirea personalităţii poetului.

Amintirile mi-au fost încredinţate, în Octomvrie 1893, după rugămintea ce adresasem autoarei de a fixa interesantele-i destăinuiri asupra lui Eminescu, pe care-l zărisem odată şi la a cărui înmormântare asistasem, ca licean, împreună cu colegul Constantin Banu, poet eminescian pe atunci.

Reproduc deocamdată prima pagină din albumul în care sunt aşternute aceste amintiri, ce se vor depune în arhiva Fundaţiei Carol I, spre folosinţa cercetătorilor, la timp oportun.

Deşi scrise după 14 ani, memoriile sunt pline de amănunte, întreţinute vii prin repeţita istorisire a amintirilor ce, între alţii, şi mie-mi făcuse, cu diferite prilejuri, autoarea, nemângâiată de sfârşitul atât de tragic al poetului. Caracterizarea lui Eminescu fusese dealtfel fixată de Mite Kremnitz şi în nuvela «Das Lebensbild» [2], citată şi în amintirile de faţă, şi pe care biografii poetului n'au utilizat-o încă, neştiind că se referea la poetul nostru. In traducerea nuvelei, în «Convorbiri Literare» din 1885 [3], autoarea se ascundea sub pseudonimul *George Allan* [4], sub care au apărut primele sale volume. Mai târziu Mite Kremnitz a colaborat sub pseudonimul Idem (Dito u. Idem) cu Regina Elisaveta. Traducerile ei din Eminescu au apărut în «Rumänische Dichtungen, deutsch von Carmen Sylva, mit Beiträgen von Mite Kremnitz». (Bonn 1889). Din cele 25 traduceri din Eminescu, numai două sunt de Carmen Sylva, toate celelalte de M. Kremnitz.

Acesteia îi mai datorim şi următoarele traduceri:

Rumänische Skizzen (Socec, 1877); Neue rumänische Skizzen (Lpzg. 1881); Rumänische Märchen (Leipzig 1882).

Foarte interesante pentru noi, deoarece ne redau stări şi persoane din societatea noastră, sunt toate nuvelele şi romanele autoarei, dar mai ales următoarele, cu subiecte exclusiv româneşti: Aus der rumänischen Gesellschaft; Ausgewanderte; Elina; Herr Baby; Das Geheimniss der Weiche B. M.; Mutter unbekannt şi a.

Tot Mite Kremnitz este şi autoarea celor 4 volume de «Memorii ale Regelui Carol I», a căror ediţie a doua a apărut chiar sub numele ei, prima ediţie fiind dată ca «însemnările unui martor ocular». Un rezumat al Memoriilor se găseşte în lucrarea sa «König Karl von Rumänien — Ein Lebensbild», care a apărut în mai multe ediţii şi în traduceri în alte limbi.

Ea mai e autoarea biografiilor : Carmen Sylvei şi a mumei acesteia «Marie Fürstin-Mutter zu Wied».

Fiică a profesorului Dr. A. von Bardeleben, celebrul chirurg dela «Charité» din Berlin şi soţie a Doctorului Wilhelm Kremnitz [5], medic primar al spitalului Brâncovenesc şi medic particular al Regelui Carol I şi al Principelui Ferdinand, în serviciul căruia a murit subit la Sinaia (31 Iulie 1897), Mite Kremnitz era cumnata lui Titu Maiorescu, din îndemnul căruia tânăra pereche veni în România. In curând ea reuşi să creeze un salon literar, în care se întruneau membrii fundatori ai «Junimei» şi în care s'au cetit pentru prima oară traducerile în franţuzeşte din Schopenhauer ale lui J. A. Cantacuzino-Zizine.

După pierderea atât de neaşteptată a soţului ei, ea se retrase la Berlin, ducând dorul ţării în care-şi petrecuse cea mai frumoasă parte a vieţii sale. Entuziasmul şi sentimentele sale de iubire faţă de ţara noastră reies şi din corespondenţa ei cu Nicu Gane, publicată, acum de curând, de către I. E. Torouţiu în ale sale «Studii şi documente literare» vol. III, pg. 279—326 [6].

Incheind aceste note sumare, relative mai ales la latura românească a activităţii Mitei Kremnitz, vom adăuga că volumul «Die Faülnis Rumäniens im Lichte rumänischer Dichter u. Schriftsteller» pe coperta căreia ea figurează ca traducătoare, nu i se poate atribui. Lucrarea este «herausgegeben und eingeleitet von Her-

mann Kienzl» [7], care a editat-o în 1917 (Georg Müller, München), după decedarea Mitei Kremnitz, întâmplată la 18 Iulie 1916, la Berlin.

Niciodată aceia care se simţise aşa de fericită în România şi pe care, în chiar patria sa, o chinuia «dorul de ţară, ca o boală de netămăduit», după cum îi scrie lui N. Gane, n'ar fi îngăduit să se abuzeze de vechile ei traduceri din româneşte în felul cum s'a întâmplat prin pamfletul Austriacului Kienzl, care voia să-şi răzbune astfel contra intrării României în războiu împotriva patriei sale.

Importanta contribuţie a autoarei germane, pentru răspândirea în străinătate a literaturii româneşti, rămâne încă de stabilit spre cinstea aceleia, căreia îi datorim între altele şi memoriile de faţă, atât de preţioase pentru întregirea biografiei, încă incompletă, a marelui nostru poet.

A[l]. T[zigara]-S[amurcaş]

Amintiri fugare despre M. Eminescu

(Incredințate fiului meu adoptiv)

Numele lui Eminescu l-am auzit pomenindu-se, îndată ce am aflat ceva despre România. Cumnatul meu[1] povestea adesea despre ciudățeniile acestui om plin de talent, care, preocupat de cărțile sale, uita mâncarea și băutura, și care-și pusese paltonul amanet în toiul iernii ca să cumpere un manuscript vechiu. Rosetti [2] de asemenea povestea cu căldură de apucăturile naive ale tânărului și inteligentului student, iar soțul meu [3] care-l văzuse odată (la Teodor Rosetti în Berlin), fusese impresionat de capul acestui tânăr tăcut și timid. Și toți vorbeau, ca și cum o grea nenorocire ar fi atârnat asupra tânărului acestuia, ca și cum originea sa ar fi fost învăluită în mister. Când, la începutul studiilor mele românești, citii *Mortua est* [4], crezui că rândurile acesteia îmi desvălue nenorocirea vieții sale : că a iubit cu pasiune o femeie, pe care moartea i-a răpit-o. Firește că aceasta îmi mări interesul pentru tânărul poet, mai ales că se spunea despre el că ar fi dușman al femeilor. Credeam că nici odată în vieață nu uitase pe ideala sa iubită.

Dar într'o zi, cumnatul meu, care se întorcea dintr'o călătorie dela Iași, îmi aduse în manuscript poezia *Melancolie* [5]. Vioiu și entusiast, cum era pe atunci, abia sosit dela gară, se repezi în camera noastră ca să ne traducă pe nemțește această poezie. Rând după rând, ne-o traduse inteligent și în formă perfectă, cum îi era întotdeauna cuvântul; apoi ne povesti ce discuție stârnise citirea acestei poezii la *Junimea*. Eu tăcui și Titus, care aștepta în zadar să vadă izbucnind entusiasmul meu, în alte împrejurări atât de spontan, zise : «da, este într'adevăr un fel de nebunie în toată această neagră viziune, dar e o nebunie plină de spirit». Atunci îl întrerupsei agitată : «Nebunie ? Poate că concepția noastră a tu-

turor este nebunie şi Eminescu a prins adevăratul sens al lumii şi al vieţii». Pe mine mă impresionase adânc această poezie. Titus se uită la mine nedumerit. — «Ce n'aş da eu, spuse el, să fiu în locul acestui om, pe care tu îl pui aşa de sus asupra celorlalţi !». — Nu-şi putea închipui niciodată un entusiasm impersonal.

In sfârşit, avui ocazia să văd pe acest om în carne şi oase. El veni într'o dimineaţă pe neaşteptate şi rămase la masă la noi — aveam atunci gospodărie comună cu Maiorescu.

Il văd încă intrând în sufragerie, timid şi stângaciu, cu toate că nu era stingherit, neîndemânatic în fiecare mişcare, un om care după aparenţă cunoscuse tot aşa de puţin disciplina corporală, ca şi pe cea spirituală. Mai mult scund decât înalt, mai mult voinic decât svelt, cu un cap ceva cam prea mare pentru statura lui, cu înfăţişarea prea matură pentru cei 26 de ani ai săi, prea cărnos la faţă, nebărbierit, cu dinţi mari galbeni, murdar pe haine şi îmbrăcat fără nici o îngrijire. Natural că acestea toate nu le-am observat la prima vedere, dar încet, încet în timpul mesei, le-am văzut, aproape fără să-l privesc, căci eram atât de decepţionată, încât mă durea deosebirea dintre adevăratul Eminescu şi cel care trăise în închipuirea mea. Dealtminteri nu-i adresaiu niciun cuvânt şi nici el nu părea să-mi dea vreo atenţie. Stimulat de cumnatul meu, vorbi foarte vioiu cu el şi cu alţi câţiva domni, mânca cu sgomot, râdea cu gura plină, un râs care mie îmi suna brutal. Numai când vorbea, peste masă, micuţei mele nepoate, vocea lui, care altfel nu era deloc atrăgătoare, devenea uimitor de dulce şi ochii împăienjeniţi dobândeau o expresie simpatică. In vorbire, întrebuinţa, în loc de *d-ta*, moldovenescul *mata*, care mie mi-a plăcut întotdeauna aşa de mult.

Seara luă iarăşi masa cu noi şi după masă ne citi pasagii dintr'o nouă poezie. La citit vocea-i era plăcut monotonă. Poezia fu găsită de toţi foarte bună, dar eu nu eram de aceiaşi părere, pentrucă poezia [6] pomenea mult de licurici şi de multe alte gângănii de tot felul care vorbeau ; un gen de poezie care nu mi-a plăcut niciodată, şi mai ales pentrucă atunci nu eram în stare să judec

farmecul limbii, pe care n'o cunoşteam de ajuns. Cum şedea aplecat peste foile, aşa de caligrafic scrise, ale manuscriptului său, Eminescu avea o înfăţişare mai puţin masivă; bărbia foarte pronunţată şi gura largă se atenuau; fruntea ieşea strălucitoare de sub părul negru ca pana corbului; sprincenele apăreau în toată frumuseţea lor şi tăietura fină a nasului lăsa numai la întâlnirea nărilor o uşoară urmă de vulgaritate. Când ridica ochii de pe manuscript, nu privea pe nimeni, ci părea că se uită visător în depărtare, adesea mişcând în mod ritmic mâna, o mână mică de copil, binevoitoare, neîngrijită, poate nespălată.

A doua zi plecă, şi nu înţelegeam de ce se vorbise aşa de mult despre Eminescu, persoana lui părându-mi-se de rând, ţinând de o clasă socială pentru care nu puteam avea niciun interes, pentrucă necioplirea ei mă jignea, iar poezia sărăciei, care îmi trezeşte aşa de nemăsurat mila, nu ieşia aci la iveală. El nu părea nici muritor de foame, nici melancolic. La masă se arăta ca un bun cunoscător de vinuri, vorbea cu ochii jumătate închişi despre calitatea unui vin de Drăgăşani, aşa că nu simţeam nimic din melancolia sa: râsese mult şi povestise glume din vieaţa ţărănească cu mare poftă.

Dar îndată ce învăţai mai bine româneşte, impresia rea despre Eminescu se şterse şi tradusei chiar câteva poezii de ale lui în nemţeşte. Vraja cuvântului în versurile sale muzicale mă îmbătă şi mă fermecă din nou felul visător al acestui om. Imi recitam adesea: «Răsai din umbra vremilor încoace» [7], şi cântecul «Departe sunt de tine» [8], îl tradusei în mai multe variante. Pe când scriam, în mintea mea plutea chipul ideal al unui poet, care, fireşte, urma în linii vagi, realitatea. Şi iarăşi mi se părea că în soarta acestui poet e o taină şi, fără să vreau, mă gândeam cât de fericit aş fi voit să fac pe acest om, a cărui vieaţă era aşa de singuratică, aşa lipsită de fericire ! Cum însă nu schimbasem niciun cuvânt cu el, nu puteam nici măcar să judec cum se cade aparenţa lui exterioară, căci numai vieaţa, care se deşteaptă în timpul unei convorbiri într'o fizionomie, prin vorbă, numai ea face să apară în această fizionomie tot ce are adevărată însemnătate.

Dar iată că împrejurări din afară — îşi pierduse micul său post dela Iaşi şi astfel era lipsit de orice mijloc de trai — aduseră iarăşi pe Eminescu la Bucureşti. Cumnatul meu îi găsise un loc la «Timpul» şi mă'nţelesei de îndată cu Titus, ca pentru a putea ajuta pe Eminescu într'o formă demnă, să iau lecţii de româneşte dela dânsul; şi aşa ca orele să fie puse imediat înaintea mesei, ca să poată lua masa cu noi. Dar planul nostru rămase, la început, numai plan, fiindcă Eminescu nu venea, zicând că n'are timp. Numai sâmbăta apărea regulat, invitat de cumnatul meu, la masă, pentrucă seara se făcea «literatură». Nu mi-a părut însă niciodată că s'ar afla în lipsă, nu mânca mult şi nici din toate, ci ştia să aprecieze mâncările alese. Curmalele erau mâncarea lui favorită şi-i plăceau prăjiturile de orice fel, dar, cum am spus, nu mânca niciodată mult.

Intr'o sâmbătă seara îmi propusesem să trec peste formele superficiale de politeţă şi să vorbesc cu el mai deaproape. Părea că omul acesta trebuia din alte sfere chemat energic la vieaţă pentru a-i înlănţui atenţia; odată trezit însă din această visare, trecea peste faţa lui ca o iluminare şi atunci ţi se da cu totul pentru ceasul acela.

Odată aduse cântecul său «Pescăruşul»[9]; eu îl tradusei în nemţeşte şi cu această ocazie îl rugai, jumătate în glumă, jumătate în serios, să nu mai zugrăvească mereu în poeziile sale tablouri aşa de posomorîte! El îmi răspunse foarte amabil, iar eu îi promisei o pictură pe lemn, pe care tocmai o făceam, şi pe care el o admira mult, dacă ar voi să încerce odată serios să creadă în partea bună a vieţii. Când vorbiam aşa cu el, îi strălucea faţa de un surâs blând, dar de superioritate ; se purta cu mine ca un înţelept şi ca un tată, şi se bucura de prezenţa mea, dojenindu-mă ca pe un copil, pentrucă eu, după părerea lui, nu cunoscusem niciodată părţile întunecate ale vieţii, şi toate cunoştinţele mele asupra realităţii erau, cum zicea el: «aus den Fingern gesogen»[10]. «Da nu ştii mata, nu ştii nimica», spunea el în sfârşit, cu totul fermecat, ca şi cum ar fi stat de vorbă cu un copil care i-ar fi spus vrute şi nevrute. Dacă însă uneori stăruiam serios în părerea mea, spunându-i că nu e nevoie să le fi trăit pe toate însuţi, ca să le cunoşti şi

înțelegi, devenia posomorît și nervos, și atunci mă convingeam eu însămi că nu știu nimic! Atâta amărăciune și vină va fi apăsat pe tânărul om de lângă mine!

Incercam câteodată să-l aduc a-mi povesti despre familia sa, dar nu se învoia; părea, o frunză desprinsă de ramura care-o purtase, de pomul care o hrănise.

Și nici despre propriul său trecut nu vorbea deloc, trecut despre care mi se povestise multe ciudățenii (se spunea că făcuse mult timp parte dintr'o trupă de actori ambulanți) [11]; așa încât împreună nu vorbeam altceva decât despre filosofie și literatură. Am vrut să-l decid să scrie o dramă, pentrucă îmi spusese de multe ori că are capul plin de imagini și motive, însă, el îmi obiectă că n'are timp, și afară de aceasta n'ar fi în stare să lucreze în mizeria de care este înconjurat. Camera lui aproape n'avea nici aer, nici lumină! Când l'auzeam plângându-se, mi se strângea inima de durere și prin capul meu fantastic treceau planuri de cum aș putea să-i înlesnesc o existență regulată, care să îngăduie spiritului său să producă ceva sublim, etern și să scape de chinul zilnic de a trebui să umple, singur, o foae de jurnal. Mă sfătuiam chiar cu bărbatul meu, dacă n'am putea să-i dăm noi o cameră — după cum făcuse cumnatul meu câtva timp —, dar era foarte greu într'un oraș atât de clevetitor. Insă acum începusem orele mele de română și aceasta îmi dădea prilejul să-i dau o sută de franci pe lună. Dar lecțiile mele durau mai mult de o oră, pentrucă el venea la patru și jumătate, după închiderea redacției, și seara, după ce lua masa cu noi, ședea așa de mult încât adesea îl trimeteam noi să se culce. Acuma ne aparținea nouă, și cu naivitatea sa, care era caracteristica lui principală, aducea în casa noastră o notă de vioiciune. Era încântat să se joace cu Baby [12], învăța whist, se bucura când câștiga și era omul cel mai inofensiv pe care mi-l imaginasem vreodată. Cum citise în toate limbile, asupra cărora era extraordinar de versat și bazat pe memoria sa colosală, se putea vorbi cu el despre toate. Bine pregătit cu privire la literatura germană, spunea că îi place în deosebi. Deși purta și acuma o haină ruptă, începuse totuși să-și îngrijească mai mult exteriorul; numai petele de cerneală depe micile sale mâini nu era chip să dispară, iar

manşetele erau totdeauna şifonate şi niciodată albe. Insă eu începui să-mi reproşez pedanteria de a băga de seamă acestea, pentrucă un lucru era adevărat : Eminescu era atrăgător cu toată neîngrijirea îmbrăcămintii lui. Părea că, natural, aşa trebue să fie pielea lui ; după cum sunt dealtfel şi copii, cari, deşi se joacă în praf şi sunt îmbrăcaţi în haine murdare, nu inspiră desgust. Mie, femeie suprasensibilă, nu-mi displăcea, când şedea lângă mine, cu toate că haina lui, prea întrebuinţată, mirosea a straie vechi. Citiam împreună, din aceeaşi carte, poveşti populare — mai întâiu de ale lui Creangă — şi el avea o bucurie copilărească citindu-le. Era Român pasionat, convins că uricioşii de Greci şi de Ovrei, nu putuse strica în chip durabil sufletul poporului, că acesta va elimina din el tot ce e stricat şi se va întoarce la puritatea lui dintâi. Tot binele îl aştepta mai ales dela popor, căci cei zece mii din clasa superioară n'aveau nici o valoare în ochii lui, şi pe mine, pe care din nenorocire trebuia să mă socotească printre ei, căuta să mă convingă că tot ce se poate numi lux, în sensul cel mai larg al cuvântului, nu are justificare. De asemenea, cu toată lipsa de experienţă, avea despre femei o părere rea, inspirată în parte din Schopenhauer. El credea că o femeie nu poate fi decât dornică de găteli şi vanitoasă, trebue să-şi petreacă timpul urzând intrigi şi flecărind. De fapt o astfel de femeie era şi idealul său; deşi nu era oriental, în sensul, cum zicea el, că trândăvia i-ar fi mai plăcută decât lucrul, totuşi în judecăţile lui despre femei, era oriental. O femeie gătită şi pudrată îi părea mai atrăgătoare decât una care dispreţuia orice fard ; o copilă plină de capricii, fără judecată, îi părea cel mai frumos tip femenin; genul acesta, descris de Sacher-Masoch [13] îl socotea irezistibil.

Deci eu nu corespundeam idealului său ! Ori poate că-mi spunea toate acestea aşa de adesea dintr'o teamă instinctivă, sau poate ca să provoace amorul meu propriu ! Eu însă îmi dădeam de mult seama că ceva irezistibil îl împingea spre mine şi că îi plăcea grozav să fie cu noi, şi mă simţiam fericită că reuşisem să smulg un om din melancolia neagră. Prea tânără şi prea copilăroasă pentru a mai întreba încotro merg. Invăţam cu stăruinţă lecţiile mele şi aşteptam la fereastră până ce Eminescu, cu pălăria

sa uzată şi borduri prea late, intra în curte cu gulerul ridicat. O-dată era cât pe aci să pierd ora, pentrucă, pe când îmi aşteptam profesorul la fereastră, o trăsură se opri în faţa casei, la poartă. Cel dinlăuntru (N. Mandrea) [14] mă zărise, dar eu observai imediat în spatele trăsurii pe omul negricios cu vechiul lui palton, intrând în curte şi dădui repede ordin servitoarei să spuie d-lui Mandrea că nu sunt acasă. Insă dacă Eminescu ar fi luat acest refuz şi pentru dânsul ! Eu ascultam. Nu; n'a fost aşa; şi cum ştiam amândoi că vizitatorul acela o să răspândească vorba, că pentru Eminescu sunt acasă, pe când alte vizite nu primesc, faptul acesta avu pentru dânsul un farmec care vorbea din ochi. Ochii aceştia, aproape întotdeauna voalaţi şi numai pe jumătate deschişi, ca şi cum acest mizerabil pământ nu ar fi meritat osteneala de a fi privit cu ochii larg deschişi, se uitau la mine cu admiraţie, păstrând totdeauna în ei o nuanţă de stăpânire. El mă socotea aşa de puţin cunoscătoare a oamenilor şi a lumii, încât îi plăcea mult să-şi râdă de înţelepciunea mea ; ochii săi mă urmăreau cum ai urmări mişcările unui copil.

Crăciunul îl sărbătorirăm împreună — afară de Eminescu, era pe atunci musafirul nostru zilnic, H. v. Vietinghoff, un ofiţer prusian căzut în nenorocire, tânăr, amabil care îşi ducea greu vieaţa. Formasem astfel un cerc mic foarte inofensiv, al cărui centru era băeţaşul meu. Toţi se întindeau pe jos ca să se joace cu el de-a trenul — H. v. Vietinghoff îi dăruise un tren mic care mergea.

Eminescu se informase în ascuns când era ziua mea de naştere. In ziua aceea el veni cu totul intimidat şi-mi aduse o carte legată în piele roşie, în care-mi scrisese o poezie făcută ad-hoc: «Cu mâne zilele-ţi adaugi, cu ieri vieaţa ta o scazi, etc.»... [15]

Eram nespus de mândră, mă simţieam favorizată şi credeam că am chemat prin calda mea simpatie un suflet la o nouă creaţie.

In zilele acelea tradusei *Strigoii* [16] ; le atribuiam o valoare poetică mai mare decât au în realitate. Eminescu voia să schimb măsura versurilor, iar când traducerea fu gata, zise că l-am înţeles greşit, şi că ar fi fost mai bine dacă aş fi ales strofa Nibelungilor [17]. Altminteri, cu amabilitatea lui, se arăta întotdeauna încântat

de traducerile mele şi găsea fiecare vers mai frumos în nemţeşte decât în original; din fericire binevoitoarea lui părere nu mă orbi niciodată.

Intr'una din convorbirile noastre îmi spuse că un dicţionar etimologic al limbii române ar fi absolut necesar, — primul volum de Cihac, care apăruse atunci [18], nu-l mulţumea deloc — şi că de mult nutreşte gândul să facă el unul. Eu îl îndemnai să înceapă numai decât, obligându-mă să execut munca mecanică, iar el pe cea pur intelectuală. El era mai tot aşa de entusiasmat ca şi mine şi-mi spuse cum ar trebui să începem. Deci comandai la tâmplar o cutie mare cu douăzeci şi patru de despărţituri pentru cele douăzeci şi patru de litere ale alfabetului, tăiaiu apoi o însemnată cantitate de foiţe şi începuiu chiar în zilele următoare, să copiez din Anton Pan, pe care-l citeam atunci, câteva sute de cuvinte şi expresii. Mă amuza straşnic ! Insuşi lucrul mecanic al scrisului îmi făcea cea mai mare plăcere şi idea de a purta condeiul pentru o operă cu adevărat folositoare studiului frumoasei limbi româneşti, şi care, pe deasupra aducea bucuria în vieaţa lui Eminescu, mă încânta cu totul. Cu ce avânt lucram noi, câtă veselie îi provocau greşelile pe care le făceam din când în când şi pe care le putea corecta !

Cu câtă hărnicie pornirăm la muncă; ce haz îi pricinuiau greşelile pe care le făceam uneori şi pe care el avea prilej să le îndrepte.

Cumnatul meu află de pregătirile noastre pentru o enciclopedie şi glumea pe socoteala lor spunând că ar fi prea păcat de capul meu să se obosească cu asemenea lucrări de birou, iar Eminescu n'ar avea destulă statornicie şi n'o să izbutească niciodată să-şi realizeze planul ; eu însă nu m'am lăsat intimidată şi nu vedeam mai departe decât dela o zi la alta. Imi plăcea lucrul pentru el însuşi.

Cum se întâmplă însă că deodată totul se schimbă între noi ! Nu a fost un motiv deosebit: şedeam într'o zi la masa mea unul lângă altul, eu cu tocul în mână şi citeam în *Convorbiri;* copiam cuvintele şi el, cu finul său simţ al limbii, îmi dădea echivalentul german. Atunci, pe neaşteptate, nu însă într'o pasiune de moment, ci pe când eu, întoarsă spre el, vorbeam cu vioiciune, el mă sărută,

şi eu îl lăsai fără să mă opun. In odaia de alături, spre care uşa era deschisă, copilul se juca cu dădaca, aşa că nici măcar nu fusesem singuri, ca de obicei. Nu ştiu ce i-am spus după acest moment surprinzător, ştiu numai că el mă întrebă dacă am un *Dante,* apoi se ridică, îl căută şi-mi citi foarte vesel celebrul pasaj din *Infern* [10]. Părea ca un şcolar care a făcut o straşnică poznă ; şi deşi eram vişinie la faţă şi jenată că mi se întâmplase tocmai mie ceva aşa de extraordinar, nu puteam fi supărată pe el şi nici măcar pe mine. Insă între noi totul se schimbase dintr'odată.

A doua zi nu-l aşteptai la lecţie şi nici la masă; eram poftită cu bărbatul meu la un dineu, ceea ce se întâmpla aşa de rar. Eu eram gata îmbrăcată şi îmi luam tocmai rămas bun dela copil, în sufragerie, când se auzi soneria şi fu anunţat Eminescu. Uitase că-l rugasem să nu vie. Mersei întru întâmpinarea lui, tristă că trebue să plec, şi-l întrebai dacă n'aşi putea cel puţin să-i pregătesc masa. El refuză şi se uită numai la mine cu ochii arzători : «Cât de frumoasă eşti dumneata !», spuse el, tărăgănând vorba. El nu mă văzuse niciodată în rochie elegantă şi decoltată şi nici n'aveam multe de acestea, căci rar mi se întâmpla să ies în lume. Privirile lui le simţiam cu o durere nespusă. Ceea ce dorisem, se realizase : fericirea lui atârna numai de mine. Insă acum începea să-mi fie teamă ca nu cumva să fie pentru el mai mult rău decât bine ! El se întoarse şi coborî, iar eu cu inima strânsă de durere, plecai acolo unde eram poftită. Pentru prima oară simţii că nimic la care nu lua şi el parte nu-mi făcea plăcere. Acasă, singură în modesta odaie unde stăteam cu copilul, mă cuprinse o nelinişte cumplită : Oare nu cumva eram pe cale de a mă îndrăgosti de omul acesta, pentru care nu simţisem până acum decât milă ? Oare nu fusesem oarbă când l-am atras la mine ? Voisem să-i şterg nefericirea de pe frunte şi suferinţa din inimă — dar avusesem oare dreptul să fac aceasta ? Avem noi dreptul să ne amestecăm în vieaţa unui om, dacă nu ne gândim deloc să-i dăm ceva din propria noastră vieaţă ? Intenţiunile mele erau aşa de bune, cum le credeam eu, sau fusesem împinsă de vanitate să atrag spre mine pe poetul şi duşmanul femeilor ? Nu, nu, el nu se putuse înşela asupra mea. Vedea zilnic cât de fericită era căsnicia mea, că-mi veneram bărbatul şi-mi ido-

latrizam copilul, că pentru el nu simţiam decât prietenie şi că nu trebuia să pronunţe cuvântul dragoste faţă de mine.

Cât de puţin înţelegeam eu însumi dragostea şi puterea ei diavolească de vreme ce vorbeam de «trebue» şi mă gândeam la datorie ! Eu aproape nu iubeam.

Ziua următoare, după amiază, Eminescu veni iar la noi, dar fără să rămână la lecţie sau la masă; îmi aduse numai o foaie de hârtie spunându-mi : Dumneata ai vrut întotdeauna să ai o poezie dela mine : iat-o, dar nu-i bună de nimic ! Citii :

Atât de fragedă te asameni
Cu floarea albă de cireş
Şi ca un ănger dintre oameni
In calea vieţii mele eşi.

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi de la creştet pănă'n poale
Pluteşti ca visul de uşor.

Din încreţirea lungei rochii
Răsai ca marmura în loc —
S'aternă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrămi şi noroc.

O vis ferice de iubire,
Mireasă blăndă din poveşti,
Nu mai zimbi ! A ta zimbire
Mi-arată cât de dulce eşti.

Cât poţi cu a farmecului noapte
Să'ntuneci ochii mei pe veci,
Cu-a gurii tale calde şoapte,
Cu îmbrăţişeri de braţe reci.

De-odată trece-o cugetare,
Un vel pe ochii tei fierbinţi :
E'ntunecoasa renunţare,
E umbra dulcilor dorinţi.

Te duci, ş'am înţeles prea bine,
Să nu mĕ ţin de pasul teu,
Pierdută vecinic pentru mine,
Mireasa sufletului meu !

Că te-am zărit, e a mea vină,
Şi vecinic n'o să mi-o mai iert,
Spăşi-voi visul de lumină
Tinzĕndu-mi dreapta în deşert.

Ş'o să-mi răsai ca o icoană
A pururi verginii Marii,
Pe fruntea ta purtând coroană —
Unde te duci ? Când ai să vii ? [20]

Isprăvind de citit, am plâns: eram aşa de mândră şi fericită; mi se părea că un sentiment care l-ar fi îndemnat să creeze, după cum speram atunci era pe deplin îndreptăţit. El trebuia să scrie, în limba sa frumoasă, capo d'opere; să creeze drame pentru scena sa pustie; talentul, mi se părea atât de puternic. De pe izvorul cloco-

titor trebuia numai îndepărtate frunzele veştejite — eu credeam că făcusem aceasta şi iar mă împăcam cu mine însumi.

Când ne revăzurăm, în tăcere hotărîrăm să ne iubim unul pe altul, ca doi copii, el îmi spunea cum ar vrea să mă răpească şi să mă ducă departe şi ce frumos ar fi dacă, amândoi, am fi fost copii de ţigan, liberi pe câmpia înegrită. Eu râdeam şi glumeam de fantesiile acestea, totuşi aşi fi dorit şi eu acelaşi lucru, însă, după cum mi se pare acum, privind înapoi, ceream mereu cu pedanterie, lucrări dela el, ca o mărturie a dragostei sale. Câteodată stând faţă în faţă, el închidea ochii şi exclama: «Te iubesc prea mult»; sau îmi povestea despre mama sa, de care adesea îi era dor. Insă eu eram, la drept vorbind, desamăgită; bogăţia sa spirituală la care mă aşteptasem, această bogăţie exagerată a unui cap inteligent de poet, nu mi se desvăluia, nu voia să se arate. Eu mă aşteptam ca sentimentele şi ideile, la el, să fie nesfârşit de bogate, nesfârşit de originale. Adâncimea pe care o aşteptasem, în care trebuia să privesc şi faţă de care trebuia să mă înfior, nu exista ! Il preţuisem mai mult decât merita, sau pretenţiunile mele erau peste măsură de mari? Mă făcea în adevăr uneori să văd tablouri, dar puţin bogate în culori, monotone ca şi câmpia. Insă nimic măreţ, nimic titanic, nimic care să mi se pară nou şi să-mi deschidă noui orizonturi, nu ieşea din capul lui. Această desamăgire îmi dădu ideea primei mele nuvele, «Das Lebensbild» [21], pe care o scrisei în săptămânile acelea.

Se vede că aşteptam dela el ceea ce numai anii de pe urmă ar fi putut scoate dintr'însul; pentrucă eram mai tânără, el îmi părea, cu mult mai în vârstă decât era într'adevăr. Pe cuvânt, după asigurările altora, îl luasem drept om cu cultură universală — cu măsura anilor de mai târziu ea poate ar fi fost găsită prea săracă. In orice caz închipuirea mea de femeie despre ceea ce un poet care iubeşte ar trebui să simtă şi să creeze, era atât de fără margini, încât nimeni n'ar fi putut să o împlinească. Dar el nu observă deloc desamăgirea mea. Lucram mai departe la dicţionar, petreceam multe ore stând de vorbă — însă am rămas totdeauna neschimbată faţă de dânsul ; niciodată nu i-am deschis vreun colţ din inima mea, nu i-am arătat vreo cută a sufletului meu. Vream să fiu totul pentru el, el nimic pentru mine ! Totuşi, în mintea mea proastă credeam

că dragostea lui ar fi putut dura, ca şi cum dragostea n'ar trebui să fie reciprocă. Adesea era recalcitrant, rău dispus; vorbeam atunci cu el până i se schimba dispoziţia. Imi reproşa, de multe ori, răceala mea şi era mâhnit că refuzam tandreţele sale, dar nu era, niciodată altceva decât un băiat răsfăţat. In această dispoziţie, el îmi aduse poezia :

Te duci şi ani de suferinţă
N'or să te vază ochii-mi trişti,
Inamoraţi de-a ta fiinţă
De cum zimbeşti, de cum te mişti.

Şi nu e blând ca o poveste
Amorul meu cel dureros,
Un demon sufletul tău este
Cu chip de marmură frumos.

In faţă farmecul palorii
Şi ochi ce scântee de vii,
Sunt umezi înfioràtorii
De linguşiri şi viclenii.

Când mĕ atingi eu mĕ cutremur,
Tresar la pasul teu, când treci,
De-al genei tale gingaş tremur
Atêrnă vieaţa mea de veci.

Te duci şi rĕu n'o să-mi mai pară
De acum de ziua cea de ieri
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri.

C'auzu-mi n'o să-l mai întuneci
Cu-a gurii dulci suflări fierbinţi
Pe frunte-mi mâna n'o s'o luneci
Ca să mĕ faci să-mi ies din minţi.

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ţi iscodesc,
Şi te uram cu 'nverşunare,
Te blăstĕmam, căci te iubesc.

Deacum nici asta nu-mi remâne
Şi n'o să am ce blăstĕma,
Ca azi va fi ziua de mâne,
Ca mâni toţi anii s'or urma.

O toamnă, care întârzie
Pe un istovit şi trist izvor...
De asupra-i frunzele pustie
A mele visuri, care mor.

Vieaţa-mi pare o nebunie
Sfĕrşită făr' a fi 'nceput:
In toată neagra vecinicie
O clipă 'n braţe te-am ţinut.

De atunci pornind a lui aripe
S'a dus pe veci norocul meu
Redă-mi comoara unei clipe
Cu anii de păreri de rĕu! [22]
1879

Odată — ne mutasem între timp într'un apartament mai mare şi mai elegant, care nu-i plăcea — într'o astfel de rea dispoziţie aruncă în sobă biletul de o sută de franci pe care voiam să i-l dau pentru lecţiile sale pe o lună, după ce mai întâi îl rupsese, spunând

că nu vrea şi nu poate să primească bani dela mine, că sunt o femeie orgolioasă, dacă nu înţeleg aceasta! El mă rugase încă de câtva timp să-i dau voie să mă strângă odată în braţele sale; cedai în sfârşit şi el mă cuprinse în braţe, mă ridică dela pământ şi mă lăsă în jos, cum se face cu un copil, căruia vrei să-i încerci greutatea. Şi acum era mulţumit.

Cumnatul meu observase de câtva timp că Eminescu şi cu mine aveam ochi numai unul pentru altul, şi nu-i plăcea deloc că totdeauna găsea pe Eminescu la noi şi că el se simţea aci ca la el acasă. Vorbi cu mine în această privinţă, în mai multe rânduri; începuse să-şi râdă de Eminescu în faţa mea, şi mă întreba dacă nu care cumva uitasem să-l fac să simtă distanţa socială care ne separa, spunând că aceşti boemi uită adesea cuviinţa, etc., etc.

Intr'o dimineaţă, când se întorsese dela Iaşi, era foarte agitat din cauza unei ştiri pe care întâmplător o aflase acolo: doamna Miclea [23], o femeie puţin onorabilă, zise el, este aceea pe care Eminescu a cântat-o în poeziile sale din tinereţe. Cumnatul meu îmi comunică diferite amănunte din vieaţa acestei femei, care-i erau cunoscute şi adăugă că îi e silă gândindu-se că eu aş putea fi, în inima lui Eminescu, succesoarea unei astfel de femei. Afară de aceasta, îmi mai spuse că Eminescu n'a rupt deloc legăturile sale — de natură dubioasă — cu această femeie.

Spunea Titus acestea numai pentru a mă desgusta de Eminescu, sau erau adevărate, nu ştiu. In orice caz mă înfiora gândul că o să ajung în gura unei astfel de femei şi că stau în inima lui pe aceeaşi treaptă cu ea. Mi se părea că n'ar trebui să mai vorbesc cu el nici un cuvânt, pe care ea să nu-l poată auzi.. In mintea mea stătea neclintit tabloul cum Eminescu îi mărturisea că m'a iubit pe mine şi că nici eu n'am fost nepăsătoare faţă de el! Şi cum ar putea o astfel de femeie să interpreteze dragostea noastră, curată ca a unor copii?! Eu fusesem totdeauna convinsă că femeia cu bucle blonde, cântată de el, era moartă de mult!

Când îi spusei acestea — căci îi spusei ce aflasem dela Titus — el nu-mi răspunse nimic, însă într'una din zilele următoare îmi şopti că nu mai poate, că m'ar omorî, fiindcă ştie că niciodată n'am să fiu a lui.

Nu mi-a fost frică, ba chiar cred că în acest moment îmi era mai drag decât oricând pentrucă se apropia de idealul meu. Il crezusem totdeauna lipsit de nestăpânire, de nesocotinţă, totuşi începui să-i vorbesc de «ea», rugându-l să-mi povestească cum a cunoscut-o, când o văzuse prima oară ? După cele ce îmi spunea, îmi închipuiam o femeie tânără greu bolnavă, care în timpul suferinţelor sale îndelungate, în străinătate, îl avusese numai pe el, tânărul student plin de entusiasm, care o mângâia, îi forma şi îi înveselea spiritul, cetindu-i cu răbdare. Ce a fost aici adevăr sau fantezie, nu ştiu, cred însă că legăturile lor n'au fost tocmai poetice niciodată, cu tot talentul poetic al amândorora. Cuvântul său : «adevărata dragoste nu poate sfârşi decât prin ură», el l-a dedus, cred, din legătura aceasta. Insă eu înţelegeam dragostea ca ceva ideal şi cred că îl convinsesem pe el însuşi că aşa ar fi fost.

Dealtminteri acum era la ordinea zilei chestiunea; alegerea pentru Camera de revizuire trebuia să aibă loc şi Eminescu, un antisemit turbat, scria zilnic cele mai violente articole contra evreilor. Discutam mult asupra acestei chestiuni. Ştiam că el ajutase un student sărac, evreu, şi-l primise la el — in relaţiile sale personale era caritabil atât faţă de evrei, cât şi faţă de creştini — însă teoretic era un duşman al evreilor. In discuţiile asupra acestei chestiuni, faţa sa îşi pierdea expresiunea simpatică şi amabilă şi lua o înfăţişare cu adevărat respingătoare. Dealtminteri, în general, nu vorbea prea mult, însă era totdeauna atent şi când se juca cu mustăţile, a căror peri îi tot băga în gură. Cât priveşte exteriorul său, el se civilizase complet, fără ca eu să fi făcut vreo aluzie vreodată; spunea că oamenii cari nu fac baie în fiecare zi sunt foarte murdari şi când purta un rând de haine tăiate după modă, arăta la fel cu ceilalţi oameni. Mi-aduc aminte că diplomaţii, care erau de faţă la un dineu, îl plăceau foarte mult, şi finul american Mr. Schuyler observase numaidecât cu ce cap spiritual avea aface. Fondul lui Eminescu era fin şi nobil, aşa că, îndată ce exteriorul i s'a schimbat, el s'a adaptat cu uşurinţă vieţii de salon.

Drept vorbind, cred că Eminescu era atunci fericit ; dragostea sa pentru mine fiind un foc care încălzea, fără a-l mistui ; e adevărat că uneori era cuprins de o patimă întunecoasă, însă acestea erau ceasuri trecătoare; de cele mai multe ori se bucura din toată

inima că e alături de mine şi că avea toată prietenia mea caldă pe care o socotea drept cea mai înaltă ce este în stare s'o dea o femeie de firea mea.

Dar se întâmplă în vieaţa lui o schimbare surprinzătoare de ordin exterior: bărbatul d-nei Miclea muri[24], şi când eu auzii aceasta, n'avui decât un singur gând: trebuia să alerge la această femeie şi s'o ajute în suferinţa ei, pe care eu o credeam grozavă. Făcui tot ce se putea spre a-i înlesni călătoria; în câteva zile îi făcui rost de bilete de tren gratuite. Cea din urmă după amiază şi seară dinaintea plecării o petrecu la noi : povesti lui Baby basmul «capra cu trei iezi» şi apoi îi citii eu, rugată de dânsul, nuvele mea «Ein Lebensbild». Era vizibil impresionat de propriul său portret; mă privi mult timp până ce ochii i se umplură de lacrimi, dar nu zise nimic. Bărbatul meu, care era de faţă în odaie, îmi aminti mai târziu că Eminescu fusese adânc mişcat de nuvela în care îi zugrăvisem un tablou al propriului său suflet. Plecă; afară de Iaşi voia să se ducă şi la Botoşani, la sora sa Henriette, paralizată şi pe care mi-o descrisese ca o femeie excelentă. Cumpărasem şi un cadou pentru ea, pe care el îl găsi foarte frumos, însă, fără a spune de ce, îl lăsă la mine ! Am înţeles mai târziu: nu voia să pună nicio legătură între mine şi rudele sale, care se potriveau foarte puţin cu ideile mele. Ştia precis că eu în orice privinţă le credeam mult prea superioare, totuşi n'avu curajul să-mi spună aceasta. Plecă, dar cu făgăduiala să-mi scrie în curând. In zadar aşteptam o scrisoare cu scrisul lui frumos şi delicat — zilele îmi devenise lungi fără dânsul, însă la dicţionarul nostru lucram şi-mi ziceam : timpul rău trebue să treacă odată, precum cel bun trecea — odată îl voiu vedea totuşi venind prin curtea cea mare, cu pasul lui atât de simpatic, grăbit şi totuşi greoiu ! Săptămâni trecură — aşteptam adesea, aşa de adesea, la fereastră! deodată auzii dela unii că a sosit şi doamna Miclea cu el. Are să mi-o prezinte, îmi închipuiam eu, şi nerăbdarea mea creştea. Spre seară veni I. Negruzzi şi povesti că a întâlnit pe Eminescu şi pe doamna Miclea pe stradă, că Eminescu i-a prezentat-o ca logodnica lui, deşi trecuse abia şase săptămâni dela moartea bărbatului ei. Dealtminteri, spuse el, perechea de logodnici strălucea de aşa fericire, că nu te puteai supăra pe ei ; evident, îşi petreceau luna de miere.

Imi va prezenta pe logodnica lui, gândeam eu, şi amorul propriu începu să mă turbure tare. Il văzui la Cameră, unde mă salută politicos, îl întâlnii pe stradă şi la cumnatul meu, — la mine însă nu venea. Ii era ruşine de mine? Niciun motiv nu l-ar fi îndreptăţit la aceasta ; niciodată şi nimănui nu arătasem că mă făcea să sufăr, deşi suferinţa mea îmi era aşa de mare, că de multe ori nici mândria mea nu putea să înăbuşe un sentiment de arzătoare durere. Auzii că doamna Miclea plecase de curând, dar că avea de gând să se întoarcă ; se mai spunea că Eminescu s'ar fi certat cu ea — dar eu nici nu voiam să aud de aşa ceva.

Imi înăbuşeam durerea, când într'o seară de iarnă, pe când eram înconjurată de mai mulţi oaspeţi care luaseră masa la noi, deodată Eminescu intră, surâzător şi natural, ca şi cum ar fi fost ieri ultima dată la noi. Il primirăm tot aşa de firesc, deşi trecuseră mai mult de şase luni dela seara în care povestise lui Baby, basmul despre capra cu trei iezi. De atunci încolo venea adesea la masă, sau seara, fără ca vreodată să facem aluzie la lecţiile pe care mi le dăduse, sau la dicţionarul etimologic, pe care nu-l mai puteam continua singură. Una din poeziile dedicate mie, o văzui deodată publicată în Convorbiri [25]. Ani trecură până să-mi dau seama cu spaimă, de ceea ce era acel mister ce plutea asupra lui şi de care el se temuse din tinereţe. Nici el, nici tatăl său, care fusese în cura bărbatului meu un timp mai îndelungat, când venise odată la Bucureşti, nu făcuseră vreo aluzie la grozava boală de care murise şi mama şi fratele său mai mare [26].

Cât trebue să fi suferit Eminescu de frica nenorocirii care-l ameninţa şi cât o fi luptat contra ei. Insă era fire închisă, şi chiar în zilele lui de visătoare dragoste pentru mine, n'a pomenit niciodată nimic în această privinţă. Niciodată n'am observat semne de boală în mintea lui, cu excepţia unei neînţelese superstiţii.

Intr'adevăr, într'o vară, când dragostea sa ameninţa să degenereze în turbare, el îmi spuse după o zi, în care zăcusem în pat din cauza unei migrene: «ieri după masă am venit la d-ta, am trecut prin toate odăile, şi am ajuns la uşa d-tale, însă am găsit-o închisă; altfel aşi fi pătruns înăuntru şi te-aşi fi omorît». Afară de aceasta mai observasem adesea la el o imposibilitate de a se stăpâni. Dacă firea lui n'ar fi fost aşa de bună, prin voinţa lui de sigur că n'ar fi

învins niciun capriciu; însă avusese şi o tinereţe desordonată din lipsa unei creşteri îngrijite în copilărie.

După ce ieşi din ospiciul dela Viena [27] şi, în drum spre Iaşi, se opri o zi la Bucureşti — o petrecu aproape toată cu noi — l-am dus la Regina, care-l îmbărbătă din toată inima; el era însă foarte liniştit cu ea, ca şi cu mine, însă speranţa că bucuria noastră caldă din cauza restabilirii sale, l-ar însenina, nu se îndeplini.

Şi încă odată, înainte de a cădea în noaptea cea fără nădejde a nebuniei mi-a fost dat să-l văz şi să vorbesc cu el. Eram într'o lojă la teatru, iar el la parter. Intr'o pauză veni la noi cu un aer strălucitor ; bărbatul meu, de felul său blajin, îl salută călduros. Eminescu se îndreptă spre mine, luă braţul meu gol şi-l sărută de două ori mai sus de încheietura mâinii, aşa încât mă'nroşii de spaimă. Imi spuse că arăt la faţă ca şi înainte, c'am rămas neschimbată, că e foarte fericit să mă vază. Il întrebai de ce nu vine la noi ? «Mâne am să viu», zise, «mâne viu sigur»; apoi vorbi de Baby, pe care îl văzuse pe stradă şi de care zicea că se făcuse tare frumos. Apoi, nu ştiu cum, ajunseserăm a vorbi de regele Ioan al Saxoniei şi de traducerea lui din Dante, pe care Eminescu o lăuda mult şi, în sfârşit, ne spuse că el însuşi traduce acum din sanscrită. «De când ştii d-ta sanscrita», îl întrebai eu mirată. «O, am ştiut-o totdeauna», zise el. Cu asigurarea repetată că «are să vie mâne», părăsi loja noastră. Toate amintirile lecţiilor mele şi dicţionarului nostru se deşteptară în mine şi-mi era aproape frică de ceea ce văzusem în ochii omului acesta, aşa de grozav schimbat.

Insă a doua zi de dimineaţă sărmanul avu un acces de furie [28] şi acum se găsea din nou într'un spital de alienaţi.

Bărbatul meu îl vizită acolo, şi Eminescu îi spuse, zâmbind jenat, că face multe poezii şi anume — Willi să nu se supere de asta — soţiei sale, adică mie.

Aceste poezii nu le-am văzut niciodată ; poate că ele nu trăiau decât în închipuirea bietului nebun.

Bucureşti, Octomvrie 1893.

MITE KREMNITZ

George Allan: Un caracter de artist [28]

N'am ţinut niciodată la mine însumi, niciodată nu m'a interesat soarta mea proprie. Pe cât îmi părea de indiferent, dacă legătura de gât îmi era strimb pusă, tot aşa de puţin mă miram când inima îmi era grea.

Nu simţisem cum suferinţa venise încetul cu încetul, şi nu o luai în seamă nici când a crescut şi a ajuns a mă stăpâni. Deodată mă simţii stăpânit, dar, precum am zis-o, prea puţin îmi păsa.

N'aş fi crezut să ajung vreodată a-mi descrie viaţa, dar bătrâneţele aduc multe slăbiciuni. Trecând eri pe lângă o librărie, văzui un tablou care îmi părea cunoscut, însă nu-mi aduceam aminte unde-l văzusem şi astăzi îl găsii între copiile mele. Asta m'a pus pe gânduri. Poate că le uit pe toate, şi văd apropiindu-se ziua în care aş dori să-mi aduc aminte. Deaceea vreau să încerc a mă ocupa odată de mine însumi. Nu este o justificare, nu ţin la nimic am lăsat să se întâmple toate aşa precum veneau. O Doamne, par'că nu ştiu eu cum judecă lumea. Cine a văzut-o aceasta o singură dată nu mai poate pune temeiu nici pe judecata sa nici pe a altora. Ce suntem noi alta decât frunze frământate fără de voia lor de pe un copac secat, care nu ne dă nici o putere, pentru că nici el însuşi n'o are ?

N'am înţeles niciodată îngâmfarea omului care vorbeşte de alegerea vocaţiunii sale. Cel ce se poate hotărî dela sine, îi este scris să se poată hotărî. Mie nu mi-a fost dat niciodată. Poate că dintr'un început mi-a fost dat să fiu o căprioară, dar întâmplarea mă făcu om, pentru că-mi dete pornirea spre musică. Era oare mama de vină cu vocea ei cea dulce ? Ea, sărmana femee, nu ştia şi nu vroia să mă crează că nimeni nu e vinovat de nimic, şi o durea inima când vedea că arta de făcut m'a făcut om, dar m'a făcut un om ca neoamenii. Oare era arta ? Arta e ceva înalt, nu ea a fost de vină, ci eu n'o aveam pe deplin în mine, de aceea am fost şi am

ajuns tot mai nedeplin. Dar precum ziceam, așa mi-a fost scris. Numai când urmez raționamentele convenționale, trebue să mărturisesc, că multe le-aș fi putut schimba, dacă într'adevăr aș fi vrut. Insă eu niciodată nu puteam să voesc.

Singurătatea — iată resumatul vieții mele. Copiii fenomenali sunt întotdeauna singuratici. La vârsta de zece ani păream a promite foarte mult; se zicea într'una că o lume întreagă e ascunsă în ochii mei. Când am împlinit douăzeci de ani, lumea tot ascunsă era; asemenea la treizeci, ea n'a eșit nicidecum la iveală, fiindcă n'a fost, și când eram de patruzeci de ani, nimeni n'a mai văzut-o. Și astfel mama se mută, de dragul învățătorilor, în orașul cel străin. «Ce influență va avea Parisul asupra lui!» ziseseră cu toții la noi acasă, iar mama i-a crezut. Simțimântul de tainică îngrijire, pe care i-l inspirasem totdeauna fiindcă eram altfel decât ceilalți oameni (se înțelege, ea credea de un soi mai înalt), începuse încă de pe atunci. Vroia să mă vază odată ca pe ceilalți copii, de acea făcea atâtea încercări. Invățam bine, mă produceau în societate, îi lăsam să mă arăte fără vre-o sfială, fără de nicio plăcere, ba chiar fără de niciun interes. «Ce va deveni, când i se va deștepta sufletul ?» se tot zicea în jurul meu, iară mama zîmbia cu întristare, și eu priveam la oameni ca la niște petricele felurite, fără stimă, fără dispreț, cu nepăsarea cea mare și apatică, care-i făcea pe toți să crează că aveam în inima mea adâncimi nestrăbătute. Mi-am dat eu vreodată seamă despre simțirile mele ? Nu, niciodată, mă pierdeam în visuri, mă întindeam cu plăcere sub copacii cei înalți în iarba răcoroasă, când ieșeam din oraș la zile de sărbătoare, dar de obiceiu cântam cu plăcere ore și zile întregi pe vioara mea.

Așa trecură poate ani întregi, căci din copilul cel fenomenal se făcu băiatul cel fenomenal și însfârșit un tânăr care lepădase de pe afișele de concert însușirea de «fenomenal».

Ne urmam viața în liniște, aveam tocmai destul pentru a putea trăi, eu învățam, dela o lecție la cealaltă, mă gândeam de la o zi la alta, petreceam jumătatea nopților cetind, și numai după ce stingeam lumânarea și vroiam s'adorm, mă cuprindea singura simțire adâncă a ființei mele : dorul de casă. «Ah ! de n'aș fi fost eu un copil fenomenal, de n'aș fi învățat nimic, de-aș fi putut să stau mereu la soarele cel cald, întins pe iarba pământului țării

mele şi să plâng fericit !» gândeam adeseori fiind însă că dorinţa mea nu avea nicio însemnătate pentru mine, n'am urmat-o niciodată. Nu era niciun merit din partea mea că mă dădeam după ceilalţi, dar nici ei nu mi-o recunoşteau drept merit, — deşi astăzi nu prea înţeleg pentru ce nu.

«Este oare cu putinţă ca cineva să trăiască aşa pe deplin pentru un lucru şi acesta totuşi să nu-i constitue viaţa ?» zicea profesorul meu, uitându-se cu o îngrijire binevoitoare la mine. El ţinea la mine, îi făceam onoare, şi de dragul lui mă încercam câte odată să aflu ce-mi constitue viaţa. Nu mama; căci ea muri şi cu toată durerea pierderii, eu am rămas neschimbat. După moartea ei, mă trimiseră în Italia. La început trăiam dintr'un stipendiu al Universităţii, apoi, nevroind să mă întorc nici acasă, nici la Paris, trăiam aşa de azi pe mâine, din ceeace câştigam. Deşi noaptea mi se mai ivea ţara mea ca o nălucire, totuşi credeam că mi-era ursit să mor între străini. Unde eram, eram şi credeam că trebue să fiu. In călătoriile mele, întâmplarea mă adusese întâi la Veneţia; acolo îmi luai o odaie cu privirea spre mare şi rămăsei trei zile oarecum fără simţire, cu ochii pierduţi în adâncimile ei. Am privit şi am tot privit şi apoi mi-am apucat vioara, am cântat noaptea întreagă, şi-mi părea că de-odată m'aş fi deşteptat, ca şi când Veneţia mi-ar fi revelat libertatea fiinţei mele. Era nemărginirea, aceeaş nemărginire ca la câmpiile ţării mele, dar aci mişcată şi plină de viaţă. Ah ! de m'aş fi născut în faţa ei, întreit de iute şi de uşoară mi-ar fi fost bătaia inimei !. Marea cuprindea în sine elementul de viaţă de care fusesem lipsit ; ea împreuna în aceeaşi formă liniştea monotonă cu mişcarea cea vecinică.

Aşa şedeam şi mă uitam zilele cele d'intâi iar noaptea cântam nebuneşte pe vioara mea, ca şi când aş fi vrut să opresc în loc toate stelele ce scânteiau pe valuri, n'am mâncat şi n'am dormit până ce n'am fixat melodia pe hârtie în note, apoi recăzui în mine, nemai dorind de a fi fost altfel. In urmă nu mai eram nici vesel, nici mâhnit, studiam înainte, ca şi la Paris, din deprindere, din nimica alta, căci niciodată n'am cunoscut stima de sine care îndeamnă pe atâţia la lucrare.

Insă eram încă tânăr, abia de 25 de ani. Imi vorbiseră foarte adeseori mama şi puţinii ei amici, despre influenţa amorului a-

supra mea; era parc'ar fi aşteptat prefacerea, îmbărbăţirea spiritului meu dela femee. Aşa de des vorbiseră despre asta, încât uneori mă apucase un fel de curiozitate. Dar îmi trecuse iute, cunoşteam femeia întocmai ca pe oameni : ce lucru nou îmi mai rămânea oare de cunoscut ? Amorul aduce suferinţă cu bucurii; mă temeam de bucurie ca şi de suferinţă, mă temeam, deşi pe amândouă nu le cunoşteam, sau, cum ar zice poate oamenii cu dor de viaţă, fiindcă pe amândouă nu le cunoşteam. Insă tot nu mă temeam aşa de mult încât să mă fi ferit de ele ; nu puteam, cu desăvârşire nu puteam nici să mă feresc de ceva, nici să fac ceva.

Şi aşa o întâlnii pe ea şi mă lăsai, sub înrâurirea ei. Era o zi pâcloasă; spre seară eşisem la Lido. Adeseori mă prindea mirarea că în felul cum eram mă mai mişcam; dar se vede că o făceam mecaniceşte. Când mă întorsei, era cam deşartă corabia, sus pe punte îmi bătea vântul prea tare, căci se pregătea o furtună; aşa mă coborîi în cabină. Aici şedea un domn bătrân şi după înfăţişarea lui, foarte bolnăvicios, iară lângă dânsul ţinând mâna lui în dreapta ei şi uitându-se afară prin fereastră la norii grei goniţi de vânt, stătea o femee înaltă şi de talie subţire. Era îmbrăcată în alb şi sta aşa de nemişcată, prin aceasta îmi atrase pivirea asupră-şi, căci femeile le-am văzut în totdeauna cuprinse de o mişcare fără de astâmpăr. Perdeaua albastră a ferestrei sbura în jurul capului ei, aşa încât nu vedeam decât părul lung şi blond care cădea până pe umeri. Ce mă făcu oare s'o privesc cu o deosebită luare aminte chiar de la început ? Cum m'a atras din primul moment figura ei albă şi înaltă parcă ar fi fost o apariţie supranaturală ? Căci eu de obiceiu le treceam toate cu vederea. Era soarta, care pentru întâiaşi dată înrîurea asupra vieţii mele.

Deodată ea se întoarse, şi doi ochi mari de un albastru întunecat, precum numai Englitera le dă femeilor ei, se îndreptară spre mine. Toată faţa ei părea ochiu şi numai ochiu, atât de străvezii, de palide şi nemişcate erau trăsăturile ei, iar stelele scânteiau şi fulgerau. Mă uitai înmărmurit la dânsa, apoi mă întorsei. O Doamne, ce era asta ? O formă pentru mine nouă al aceluiaşi conţinut ; nici nu pretinsesem de a cunoaşte toate formele, toate fasele de intrupare, dar ce conţineau, ce trebuiau să conţină — asta o ştiam din destul. Era plină de graţie tânăra femee ; începusem de curând a desemna,

şi de-atunci urmăream vrând nevrând liniile. Şi aşa după cinci minute stând cu ochii pe jumătate închişi, iarăşi îi desemnai în gându-mi formele pe hârtie. Acum se plecă asupra soţului său, apoi ridică mâna pentru a da la oparte perdeaua albastră ; erau toate mişcări plăcute, şi, privindu-le, uitasem căldura şi furtuna ameninţătoare.

Tocmai pe când debarcam, începu furtuna. Ea se şi suise pe punte şi se uita îngrijată împrejur, văzând că vântul o apucă cu atâta tărie încât braţul pe care-l întinsese soţului său nu-l mai putea sprijini. Eram lângă dânşii, mă apropiai şi-i oferii domnului braţul cu câteva vorbe de scuză. Ea nu putu să răspunză, ci grăbi înainte spre otelul cel mare din faţa locului de debarcare.

«Nu prea văd bine», zise domnul pe care-l duceam mai încet, şi după mişcările sale simţii că era orb. Această observare mă trăzni ca un fulger. Cum îmi aţintisem eu privirile pe femeia lui, pe când el nu o putea păzi de ele ! Mă simţeam ca un criminal. In momentul acesta se întoarse dânsa, urmată de un servitor, care văzând că-mi păstrez locul, sprijini celălalt braţ al stăpânului său, şi aşa intrarăm în otel şi suirăm scările. O odaie mare cu mobile întunecoase ni se deschise; mă apăsau oarecum căminele de marmoră neagră, perdelele de catifea verde închisă ; mă cuprindea un fel de ameţeală în odaia asta răcoroasă şi posomorâtă.

«Vă mulţumesc», zise domnul salutându-mă, şi intră în camera de alături, precum se vedea spre a-şi schimba hainele. Ea stătea tăcută în mijlocul odăii ; ştiam că trebuia să-i spun numele meu, însă cum ? Nu eram obişnuit a veni în atingere cu femei ; aşa, o salutai şi mersei spre uşă, când ea se apropie iute de mine şi zise : «Vă cunosc, v'am văzut la Paris, chiar şi aici adeseori, ştiu şi ceva din compoziţiile d-voastră», şi se aşeză la clavir şi-mi cântă primele tacte dintr'o fantesie ce o scrisesem cu câţiva ani în urmă.

«Asta e o lucrare fără de nicio valoare, îi zisei.

— Poate fiindcă o cânt eu», răspunse ea zâmbind, când se deschise uşa şi bărbatul ei strigă : «Edito !».

«La revedere, nu-i aşa ?» zise ea, îmi dete mâna în treacăt şi dispăru în odaia de alături. Scoborîi scările, şi cu toată ploaia mersei până la casa mea, care nu era depărtată. «Cum poate un om cu o înfăţişare aşa de liniştită să fie atât de viu ; e însă o femee, iară

nu un om», îmi zisei. Schimbai hainele, căci mi le muiase ploaia, apoi mă lungii pe o canapea, luai o carte în mână, cerui o îngheţată gândindu-mă la toate, numai la Edita nu. Nici ziua următoare nu mă gândii la ea ; şedeam la fereastra deschisă, citeam, scrieam şi cântam. Aşa trecură câteva zile. Intr'o seară îmi veni gustul de a mă duce pe piaţa San-Marco la musica militară. Mă plimbam visător în jos şi în sus, când auzii că dela una dintre mesele pe lângă care trecusem mai adeseori, mă chiamă cineva pe nume ; uitându-mă într'acolo, recunoscui pe Englezii mei.

«Este oare amabil că n'aţi mai venit să vedeţi cum ne aflăm ? mă întrebă tânăra femee ; cântatul meu trebue să vă fi speriat aşa încât nu v'aţi mai întors. Mărturisiţi, că v'am stricat concepţia.

— Drept vorbind, zău că n'am fost destul de atent pentru ca să pot judeca, îi răspunsei, cu toate că aveam simţimântul că damelor nu trebue să le spunem adevărul».

Ea râse, soţul ei deasemenea, apoi se întoarse către o femee care şedea lângă dânsa, şi îi şopti pe englezeşte, o limbă pe care o înţelegeam :

«Ia spune-mi, nu-i un urs de tot hazul ?».

Apoi mă presentă acelei dame şi unui domn ; erau sora şi fratele ei.

«Faceţi-ne plăcerea de a prânzi mâine cu noi», zise acuma orbul, şi eu, pentru a scăpa, răspunsei «da», şi după o salutare mă dusei mai departe.

Eram rău dispus, eram par'că sătul de Veneţia ; nu mai mă puteam duce nicăeri fără teamă de a întâlni pe aceşti necunoscuţi. Ieşii cu barca până departe pe mare, apoi acolo le uitai pe toate. Dar a doua zi iar mă deşteptai cu gândul că mă aşteaptă o sarcină, pe lângă asta nedumirirea care o aveam de a nu şti cum să mă îmbrac. Femeile bagă în seamă toate nimicurile; dacă la această ocazie nu sunt îmbrăcat cum se cuvine, am să-i par numaidecât ridicul. Cu toate aceste, la cinci ceasuri bătui la uşa camerii neplăcute, servitorul îmi deschise, apoi se duse să vestească pe stăpâna-sa. Ea veni, aş putea să zic sărind. Era asta aceeaş femee pe care o admirasem pentru liniştea ei ?

«Ce bine că veniţi aşa de vreme; putem să mai stăm de vorbă».

Eu tăcui salutând-o numai. Apoi ne aşezarăm, şi ea urmă fără sfială, uitându-se mereu la mine cu ochii ei albaştri, strălucitori :

«Deunăzi pe corabie aveaţi o înfăţişare aşa de nefericită, încât îmi era inima cuprinsă de durere, fiindcă cunosc istoria tristă a d-v. Trebue să fi suferit atât de mult, şi acela care însuşi cunoaşte suferinţa simte pe deplin durerea altora». Zicând acestea, i se umplură ochii de lacrimi. Mă gândii la bărbatul ei orb şi zisei :

«Trebue să cunoaşteţi într'adevăr multe suferinţe.

— Dar şi atât de multă fericire ! Drept vorbind, de când cu boala bărbatului meu, sunt îndoit de fericită, căci acuma o ştiu şi o simt în toate zilele că are trebuinţă de mine, că sunt pentru dânsul ceva. Inainte mă tot temeam ca nu cumva să-i pară rău de a avea o femee aşa de neştiutoare, aşa de nevrednică de dânsul. Dar a-l vedea suferind pe un asemenea om, este într'adevăr greu. Vezi, urmă ea zâmbind şi înroşindu-se, am atâta încredere în d-ta, încât te vei mira de mine, dar îmi este parcă te-aşi cunoaşte de mult, fiindcă în casa profesorului d-tale la Paris auzeam vorbindu-se în toate zilele despre d-ta. Tot acolo am făcut cunoştinţă cu mama d-tale», adause ea mai încet.

Vecinica poveste despre nefericirea mea, vecinica poveste a adâncimilor mele nepătrunse, de care mi-era silă, nefericitul interes care se credeau toţi oamenii datori a-l avea pentru mine, fiindcă scrisesem câteva rapsodii şi fiindcă mi se ura atât de mult cu dânşii ! I-aşi fi spus cât de neplăcute îmi erau toate aceste, dar părul ei blond îi cădea atât de plin şi de frumos pe umeri, încât ochii mei se bucurau de dânsul ; mâna ei subţire se juca atât de gingaş şi cu atâta preocupare cu ciucurele jeţului şi vocea îi era atât de dulce şi plină de adevăr !

De aceea îi răspunsei numai : «Aţi fi foarte desamăgită, dacă m'aţi cunoaşte mai de aproape, un lucru de care să vă ferească Dumnezeu !

— Sper să vă cunosc mai bine şi că-mi veţi da voie să arunc o privire într'un atelier de artist ; de sigur că mă credeţi foarte nevrednică de aceasta, dar aş dori-o foarte mult».

Şi aşa vorbeam noi într'una, noi... adică ea. Ea stăruia cu vorbele ei, iară eu o urmam, dar mai ales mă uitam numai la ea,

fiindcă era plăcută la vedere. Cu cât tăceam mai mult, ea cu atât mai multe gânduri îmi presupunea. Fără 'ndoială numai femeile, şi chiar nu cele mai rele dintre ele, văd atât de mult în ochii întunecaţi ai oamenilor tăcuţi.

Când începuserăm a vorbi, ea mă crezuse numai un tânăr artist talentat şi sfios; iară când familia ei se întoarse dela plimbarea pe apă şi ea îmi oferi braţul pentru ca să o duc la masă, mă credea geniul cel mai mare de pe pământ. Iar eu eram şi rămâneam strâmtorat.

La masă ea se îngrijea numai de bărbatul ei, şi când vorbea cu dânsul şi se uita la el, trăsăturile ei reluau acea duioasă imobilitate, ştia că el nu putea s'o vază şi asta îi dăduse liniştea care îmi plăcea atât de mult. Tot ce citisem despre femei îmi trecu prin gând şi par'că tot era scris despre dânsa. De m'ar fi lăsat în pace, de n'ar fi încercat a mă face să iau parte la convorbire, eu aşi fi fost mulţumit. Dar ea credea că mă simţeam străin în mijlocul lor, ba chiar se înroşea când mă arătam neîndemânatic, şi voia să mă facă a mă simţi mai acasă între dânşii. Aveam prea puţină şi iar prea multă iubire de mine însu-mi pentru a-i putea fi recunoscător. Ce-mi păsa mie ce gândea coconaşul de modă, fratele ei, despre mine. Sau ce-mi păsa de ce va fi zicând mâine înfumurata ei de soră despre neîndemânaticul străin. Bărbatul ei spera că-i voiu cânta ceva după masă; vorbea foarte amabil, dar fără niciun interes, cu mine, — şi astfel se trecu masa. «De ce nu este altul în locul meu, cum s'ar bucura de ochii strălucitori ai tinerei femei !» aşa mă gândeam pe când ea mă ducea zâmbind la clavir. E ceva curios că omul are mereu parte de ceeace nu doreşte !

«Nu prea cânt la clavir ; dar dacă vă place muzica, să vă cânt odată din vioară» ! îi zisei orbului ; apoi cântai, precum se vede, timp îndelungat, căci îmi perdusem amintirea. Când încetai, înserase; în faţă cu mine, rezemată de uşă, stătea Edita şi mă speriai văzând încordarea cu care îşi îndreptase ochii spre mine ; buzele ei erau strânse, dar ochii deschişi tare, erau aţintiţi asupra mea, par'că ar fi vrut să mă pătrunză. Ea tresări şi, întâlnind privirea mea, începu să zâmbească.

Mă simţeam din ce în ce mai strâmtorat; plecai în curând, dar aceşti ochi uimiţi mă urmăreau.

«Atât îmi lipseşte ca să-mi bat capul cu priviri femeeşti !» Zicând aceste, mă intinsei în odaia mea şi luai hotărirea de-a părea mai bine rău crescut, decât să mai primesc învitările străinilor.

Insă a doua zi apăru feciorul galonat cu un bilet care cuprindea rugămintea de-a da doamnei pe timpul cât va sta în Veneţia lecţii de muzică. Eram într'adevăr desperat, căci feciorul aştepta răspuns neîntârziat şi aşa, ca să câştig timp pentru a mă scuza, îi spusei că am să duc eu însumi peste zi răspunsul· Rareori fusesem atât de rău dispus; în zadar îmi ziceam că lucrul ăsta de nimic era nevrednic de atâta supărare, nu-mi puteam stăpâni necazul, nici chiar când iar ajunsei să bat la uşa ei. Când intrai, ea era singură şi şedea la fereastră.

«Ah ! vii să-mi spui că vremea îţi este prea scumpă pentru o astfel de începătoare, zise ea, după ce se uită un moment la mine.

— Dar nici nu ştiu cum cântaţi, îi răspunsei pentru a zice ceva. Cântaţi-mi ceva !

— Poate să fie din compoziţiile d-tale ?

— Nu, nu pot să le ascult pe ale mele proprii, gustul îmi este prea bun pentru aceasta».

Ea dete râzând din cap. Apoi cântă, dar se întrerupse deodată zicând :

«Vezi d-ta, ştiu că n'am talent mare ; noi Englezii suntem în astă privinţă neglijaţi de natură. Să nu crezi că mă înşel asupra darurilor cu care sunt înzestrată; dar bărbatului meu îi place muzica atât de mult, încât îi cânt ceasuri întregi, şi de dragul lui profit de toate ocaziile spre a mă perfecţiona. Fii bun şi cântă din când în când cu mine, d-tale îţi este o osteneală mică în asemănare cu marea mea plăcere».

Astfel îi zisei că da, şi de atunci veneam în fiecare zi în odaia întunecoasă. Câteodată cântam trei ceasuri de-a rândul, în vreme ce soţul ei şedea la fereastră şi asculta. Câteodată eram şi singuri, atunci vorbeam, dar totdeauna ea mai mult decât mine. Ea avea mare compătimire femeească în sufletul ei, şi egalitatea, fericita conformitate a întregei ei desvoltări interioare, o făcea atât de plăcută; din acestea isvora înduioşarea ei pentru mine, omul cel aspru şi unilateral. Fără voie se tot gândea cât de dureros trebuia să mă lovesc de dungile mele proprii şi vroia să-mi ajute a mă

ciopli. O Doamne, cum umbla în voiele mele numai pentru a nu mă face să gândesc că ea se crede mai presus de mine. O simţeam aceasta; da, vedeam orbirea ce o avea faţă de mine dar, cu cât încercam să-i arăt nevrednicia mea, cu atât mai bună se făcea crezând că aveam cu atât mai multă trebuinţă de mâna ei cea blondă.

«Am să te împac chiar fără voia d-tale cu viaţa», zicea ea adeseori râzând, iar eu îi aruncam o privire recunoscătoare, nu pentru cuvintele ei, ci fiindcă îi şedea bine când râdea.

Ce-mi trebuia mie împăcarea cu viaţa ? Mă simţiam bine ; odaia mea despre marea întinsă era răcoroasă şi comodă ; la Englezi puteam să mă duc sau să nu mă duc, după cum îmi venea la socoteală, ea mă primea cu aceeaşi părere de bine. Orbul se deprinsese aşa de mult cu mine, încât uneori mă ruga chiar să-i citesc. Atunci Edita şedea lângă el, ţinându-i mâna şi desmierdând-o, — şi mâna mea o desmierdase odată aşa, când mă tăiasem, şi de-atunci mă uitam adeseori peste carte cu oarecare pismă la degetele ei albe împodobite cu nenumărate inele. Incercam atunci a prinde o privire de la ea, dar în zadar; toate razele îi erau îndreptate spre înlăuntrul ei când se ocupa cu soţul său, şi asta a fost ceea ce mă pierdu. De când introdusesem aceste seri de lectură şi de când, intrând odată la o oră neobicinuită, o văzusem şezând pe un scăunaş la picioarele bărbatului ei şi scriindu-i pe genunchi după dictatul lui, aveam pe inimă în contra ei ceva ce nu mă părăsea. Noaptea mă trezeam uneori şi-mi ziceam :

«Ce fel de toane femeeşti o vor fi făcut să se intereseze de mine ? De ce a trebuit să se vâre în viaţa mea incoloră şi regulată, spre a mă umplea de nelinişte prin toate vorbele ei mângăitoare şi mişcările ei de şarpe mlădios ? Acum o văd pretutindenea, nici măcar vioara nu mi-o pot atinge, îmi pare că numai vocea ei îmi răsună din coarde».

Apoi când eram singur cu ea, îi vorbeam de imposibilitatea de-a mă interesa pentru ceva ; ziceam, în mijlocul unei cercetări ce mi-o făcea asupra problemelor sufleteşti, că eram atât de obosit şi că mi-era dor de linişte şi de singurătate, numai de n'ar trebui să mai aud un glas omenesc, până ce însfârşit îmi răspunse odată : «Dar nu-ţi sunt eu nimic pentru viaţa d-tale ? Interesul cald al

bărbatului meu şi al meu pentru d-ta îţi este într'adevăr atât de indiferent ?.

— Nu trebue să mă întrebaţi lucruri la care nu pot răspunde. D-voastră m'aţi învăţat că adevărul nu poate să se spună întotdeauna tare».

Ea se înroşi. Oare de necaz ? Credea oare că acest adevăr e indiferenţa mea pentru dânsa, ori poate chiar că eram pătruns de o patimă pentru ea. Femeile întotdeauna cred în puterea lor atotbiruitoare. Mă apucase un fel de ură în contra ei în ziua când întrerupse convorbirea noastră, rugându-mă să vin altădată fiindcă era ocupată. De astădată ea nu-mi dete mâna la plecare, ci-mi părea că se ţine mai ţeapănă şi se îndreaptă spre uşă cu conştiinţa că coada rochii de catifea i se drapează frumos.

Seara o văzui trecând în toaletă elegantă la consulul francez, care dădea o serată. Oare deprinderile mele de concert, întreaga-mi viaţă de copil fenomenal mi-au dat numai acel gust, sau este el înăscut : am dor de lux, şi când văzui pe Edita trecând pe lângă mine într'o întreagă mare de materie viorie, cu trandafiri şi diamante sclipicioase în părul ei gătit, îmi păru mai dorită decât orişicând.

Ziua următoare mersei mai de vreme la ora hotărîtă pentru lecţie. Mi se şterseseră în somn impresiile serei trecute ; mi se întunecase oarecum sufletul ca la toţi cei ce petrec în Veneţia pe vreme de ploaie. Niciun oraş nu e atât de întunecat şi de posomorît când nu e soare. Cu toate că era foarte de vreme, Edita mă şi aştepta ; mă întâmpină dându-mi amândouă mâinile şi zise : «Ah ce mică am fost ieri ! Dar m'am şi căit. Cum pot eu să-mi doresc pe artistul meu aşa de plin de amabilităţi sarbede ca ceilalţi oameni. Nici n'aşi putea să te iubesc atât de mult dacă n'ai fi un om atât de ciudat în felul d-tale ; mai trebue să-ţi arăt încă mult timp cu câtă căldură mă interesez de d-ta, pentru ca apoi să răspunzi câtva la ea». Şi tot îmi mai ţinea amândouă mâinile ; atunci eu i le sărutai pe ale ei şi mă uitai ruşinos la ea. Ea zâmbi fericită şi zise: «O sărutare de mână dela d-ta e ceva cu totul deosebit şi mă face mândră». Apoi ne aşezarăm, eu tăcui, iar ea urmă mai departe :

«Sora mea zice că ieri am trecut pe lângă d-ta. Nu te-am văzut, dar trebue să-ţi fi părut că asta era dinadins, apoi găteala îmi era

atât de ridiculă. Cât de mult trebue să le disprețuești d-ta toate aceste și cât de rea părere trebue să aibi fără 'ndoială despre mine. De când te cunosc, aș tot vrea să mă gătesc cât de simplu, pentru ca să nu crezi că țin la spoielile care-mi sunt date din întâmplare și care le disprețuești cu atâta drept».

Ea vedea în toate o adâncă intenție sufletească, chiar și în neglijența mea.

«Apoi ieri seară, începu ea din nou, sperasem a te întâlni în acea serată. Știam că te rugaseră cu tot dinadinsul ca să vii, și toată seara avui inima grea fiindcă poate eram eu cauza nevenirii d-tale».

Ea privi cu coada ochiului la mine: «Eram eu cauza ?

— Cine știe, nu mi-am dat încă seama.

— D-ta tot un pui de urs rămâi, zise ea râzând din toată inima, și prin firea-ți reservată devii foarte periculos». Ii sărutai din nou mâna, iar ea mă lăsă. Apoi zise așa cam fără voie:

«Dar prea țiu la d-ta... Trebue să ții și d-ta la mine, căci pe asta mi-am clădit planul meu de a te scăpa», urmă ea iute, apoi merse la clavir și nu mai vorbirăm· Insă ea rămase veselă și binevoitoare toată dimineața.

Două zile după aceasta, orbul se îmbolnăvi și trebui, după sfatul medicilor, să părăsească Veneția, unde și începuseră căldurile cele mari.

Atât de cu grabă se făcură pregătirile de plecare, atât de surprinzătoare îmi erau toate aceste, încât nu-mi venii în fire decât când îi văzui plecând dela gară. Edita era ca și închisă în sine: era oare numai grija pentru soțul ei ? Le făgăduisem a mă duce să-i văd în curând în Elveția; ea îmi zisese în glumă că ei erau acum tutorii mei, că fără sfatul, ba chiar fără voia lor, nu mai trebuiam să fac nimic. Se înțelege că făgăduii tot, nu mai știam ce făceam, și căutam numai încă o privire una din acele priviri, cu care mă obicinuisem pe când cântam la clavir sau când, rareori, îi vorbeam de țara mea. Se și urca ca să plece, când se mai întoarse odată, buzele îi tremurau încet, ea se plecă, privi adânc și trist în ochii mei și zise: «La revedere !».

Apoi plecară, și eu mai rămăsei vreo jumătate de oră pe peron plimbându-mă mereu în sus și în jos. Eram trist și mă simțeam cu inima frântă, frântă pentru întâiaș dată în viața mea. Mă întorsei

cu gondola cu care mersese ea, şi ochii mi se umplură de lacrimi, venii în odaia mea, o căutai toată ca să găsesc o amintire pipăită dela dânsa, îmi era dor de o panglică, de o carte care aşi fi putut s'o prind în mână ca să o sărut, ca să plâng asupra ei ; nimic, nimic n'aveam dela dânsa, nicio fotografie, nicio scrisoare, nicio floare ; niciodată nu-mi făcusem închipuire de importanţa pe care aceste lucruri puteau să le aibă pentru mine. Apoi iară voii să ies, dar mă opri gândul de-a trece pe lângă casa unde şezuse ea, de a umbla dealungul cheiului la care privisem din ferestrele ei; mă întinsei liniştit pe canapea. Trebue să-mi treacă şi asta. E o suferinţă atât de nouă, nici nu pot să o port. Acum zării vioara ! Cu câtă silă îi cântasem întâiaşi dată din ea ! Era cu putinţă ca ea să şează într'un oraş cu mine, şi eu să am alt gând decât acela de a-i face după dorinţă ? Lăsasem să treacă norocul, şi acum era dus pentru totdeauna ; timpul sburase, nu mai puteam să-l ajung. Inchisei ochii ca să nu mai văd vioara ; aş fi vrut s'o sfărâm, dar îmi era ca şi când nu m'aş putea ridica, ca şi când aş perde imaginea ei de dinaintea ochilor mei închişi dacă mă mişcam. Astfel rămăsei culcat o zi întreagă, privind numai la imaginea ei, care plutea ca prin vis înaintea mea, şi încet şi necontenit îmi curgeau lacrimile din ochi. Seara, când se întunecase de tot, îmi adunai puterile, dar prima mişcare pe care o făcui, îmi aprinse şi mai mult pasiunea, mă repezii cu capul de perete, smulsei vioara din cuiu, o trântii la pământ, călcai pe ea, apoi o luai în mâini, o spărsei sângerându-mi mâinile, o sfărâmai în bucăţi şi o aruncai pe fereastră.

Aş dori să fiu un nebun ori lipsit de simţiri pentru ca să nu-mi mai sângere inima ! zisei şi căzui iar pe pat. Doamne sfinte, ce este? E suferinţa care m'a apucat, este ceea ce toţi oamenii poartă în ei, şi din care fac toţi un lucru atât de mare ! E nevrednic de mine să fiu deopotrivă cu dânşii ! — Apoi mă apucă râsul asupra acestui «nevrednic de mine»; era o parte din argumentările ei falşe, pe care mi-o însuşisem şi eu.

Ea s'a dus, şi eu aş vrea să fie aici ! Dar este cu putinţă să vreau eu ceva ? Da, aş vrea s'o am aicea, aş vrea să-i smulg părul cel blond, aş vrea să iasă din ea acel gemet de durere, care a ieşit din vioara mea când o aruncai la pământ. Toate modulaţiile glasului

ei îmi sunt în ureche, nu mai pot s'aud muzica, și nu vreau să mai aud alta decât glasul ei !

Mai multe zile dearândul eram ca nebun, dar apoi mi-am însușit și această stare : eram nefericit, nu puteam auzi niciun sunet de muzică, nu luam pana în mână, nu mai ieșeam pentru că nu vroiam să trec cheiul. In cele din urmă par'că mă simțeam bine în noua mea stare sufletească. De ce adică m'am ocupat eu vreodată de muzică ? Aș putea să-mi câștig pâinea și în alt mod. Invățasem atâtea lucruri. Incepui să desinez, inventam schițe, neavând la mine acasă destule picturi de copiat : tot femeea mea cea blondă și subțire, acum ca sfântă, acum ca regină, apoi ca cerșetoare ; și când îmi trebuiau bani, puneam pe cineva să-mi vânză desenurile, dar mai nainte ștergeam din ele orice asemănare cu dânsa ! Așa precum o văzusem atunci seara în gondolă, o desinasem pentru mine, așa îi era atârnat chipul în fața patului meu ; de aici înainte lăsam lumina să-mi arză noaptea pentru ca s'o pot zări numai decât, când mi se întâmpla să zac deștept.

Trecuseră vreo șase săptămâni de când plecase ea ; eu mă deprinsesem cu viața mea amorțită și eram ca lipsit de gânduri, fiindcă la un singur lucru mă gândeam; când deodată o scrisoare venită dela Edita mă trezi. Niciodată nu-mi trecuse prin gând că ea ar putea să-mi scrie ; nu-mi venise niciodată în minte că n'ar fi toate pentru totdeauna trecute și isprăvite ; eram ca speriat. Da, ea îmi scriea că de mult mă așteptase, că le făgăduisem a veni în curând în urma lor. Cum fusese cu putință să uit așa cu desăvârșire ? Dar puteam și vroiam oare să plec pe urma lor ? Privii la mine însumi. Eram sălbăticit de tot, lăsasem să-mi crească părul și barba, avem înfățișarea unui om rătăcit prin codri. Și ce era să să fac acolo ? Mă liniștisem, și acuma să mai trec încă odată prin toate, prin bucurie și apoi prin durere ? Nu, asta n'o puteam face, era bine așa cum era acum, nu-mi venea să mă urnesc din loc. Și apoi mi-era groază de rudele ei. Soră-sa chiar în Veneția se uitase adeseori foarte uimită la Edita, când aceasta glumea cu mine ; cu ce priviri m'ar primi ea ? Fratele ei mai tânăr, căruia păreau a-i fi toate lucrurile indiferente, mă făcuse totuși, în modul lui nepăsător, să simt că el nu împărtășește strania predilecție a cumnatului său pentru muzică. Iar Edita stătea în mijlocul lor; o vedeam

cum, în grădina vilei, a cărei fotografie mi-o trimisese, se gonea cu fratele ei şi cum, cuprinsă de veselie sburdalnică, se juca cu el pe iarba cea verde ; căci îi plăcea orişice mişcare, acestei femei blonde, pe care la început o admirasem pentru liniştea ei. Şi gândindu-mă, cum ea trăia în bucurie şi fericire, mă cuprindea iar simţimântul adânc, plin de amărăciune: de ce s'a vârât în viaţa mea ? de ce mi-a luat liniştea sufletească încât să fiu plin numai de ea ? In această dispoziţie mă pusei să-i răspund cu un *nu ;* îi scrisei că nu pot veni, dar că-mi luase viaţa cu ea, că sunt mâhnit pe ea, şi totuşi n'am alt gând decât la dânsa. Făcui scrisoarea şi o trimesei fără întârziere ; ziua următoare nu mai ştiam bine ce scrisesem, aveam numai neplăcuta simţire de a fi făcut o nedreptate, că niciodată ea nu-mi dăduse motiv de a scrie astfel şi că această scrisoare îmi era ceva cu totul străin.

Aşa şedeam înaintea tablei de desen, cu ochii aţintiţi pe hârtia albă, când deodată o văzui pe ea trecând pe dinaintea mea învelită în lungi haine de jale ; atât de aievea era această imagine încât tresării cuprins de spaimă. In clipa aceasta bătu cineva la uşă ; mă repezii ca să deschid, convins că trebuia să fie ea, când mi se dădu o depeşă. — A murit ea ? — Mă cuprinse ameţeala şi căzui pe un scaun. După câteva momente fui în stare să deschid cu mâna tremurândă plicul. Ea trăia ! Dar bărbatul ei murise în acea dimineaţă. Nu mai aveam să mă duc, căci peste câteva zile erau să plece cu toţii acasă în Englitera.

In sine ştirea îmi era destul de indiferentă; singură Edita nu simţise că zilele soţului ei sunt numărate, toţi ceilalţi cunoscuţi o ştiau aceasta ; dar scrisoarea pe care i-o trimisesem mă apăsa greu la inimă. Dar poate că ajungea tocmai după plecarea lor, poate că se pierduse chiar de tot ; în orice caz o trimisesem şi n'o mai puteam face nescrisă.

Par'că mă simţeam iar liniştit, când în ziua următoare mă gândeam : acu se depărtează tot mai mult de mine, acum sunt toate trecute şi pierdute cu desăvârşire în nemărginirea universului. Şi aşa plecai pentru întâiaşi dată dealungul cheiului şi intrai într'o cafenea, unde răsuna o muzică veselă ; muzica nu-mi mai deştepta durerea în ureche ; toate amintirile îmi erau întunecate, eram precum fusesem înainte de-a o fi văzut, numai o umbră mai mult se

întinsese peste toate simţirile, peste toate gândurile mele. Nu ştiam dacă uşoara ei făptură aruncase această umbră, simţiam numai că mi se mărise sarcina vieţei.

In aceeaşi săptămână îmi cumpărai iar o vioară. Profesorul meu dela Paris îmi trimisese o mare sumă de bani, câştigul făcut din vinderea celor din urmă lucrări ale mele. Atunci nu băgai de seamă mărimea sumei ; numai târziu după aceea, când îmi sosi un nou rând de bani, începui a bănui cine punea un preţ atât de mare pe producţiunile mele.

Cât ţinu vara lungă şi caldă, rămăsei în Veneţia ; lucram puţin ; stăteam nopţi întregi pe piaţa San Marco de vorbă cu pictorii străini ; ziua dormeam ; citeam mult ; visam că la întâia ocazie, când iarăşi voiu avea bani la mână, voiu pleca la Triest şi de acolo acasă. Cum se vor fi schimbat acolo toate, şi cum la urma urmelor era pretutindeni acelaş lucru, acolo ori aici, viu sau mort, fericit sau nefericit !

Apoi veni iarna. Profesorul meu mă îndemna să mă întorc, nu-mi înţelegea lenevirea, îmi presupunea fel de fel de motive pentru această neînţeleasă petrecere a mea în Veneţiai; eu nici nu-i răspundeam. Aştepta dela mine mari opere muzicale, pe care să le fi scris în singurătatea mea şi din pricina cărora să fi neglijat vioara mea ; îmi era ruşine să-i spun că în curgerea întregului an nu făcusem nimic, şi nici n'aveam scuza de a putea zice că învăţasem a cunoaşte viaţa. Nu-mi formasem nicio relaţie, din contră le rupsesem şi pe cele avute dela început. Dar mă simţeam bine aşa, îmi venea la socoteală a lăsa să adoarmă şi această din urmă relaţie cu profesorul meu dela Paris; la trei scrisori ale lui nu răspunsesem ; era probabil că nu-mi va mai scrie a patra. Dădeam câteva lecţii, din când în când cântam pe la câte un concert, şi cu asta puteam trăi.

Intr'o zi, pe când era vremea mai ploioasă şi eu îmi cântasem toată noaptea cântece de acasă, primii o scrisoare dela Neapol cu o margine neagră lată şi cu slova lungăreaţă a Editei, asupra căreia nu mă puteam înşela. Era un fior de spaimă ori de bucurie ce mă trecea ? O uitasem sau mă gândeam atât la ea, încât nu îndrăzneam să-i deschid scrisoarea ? Era atât de lungă, trei coli întregi scrise pline, o scrisoare atât de femeească, atât de încurcată, aşa pe

jumătate tristă pe jumătate liniştită, zicând atât de mult şi iar atât de puţin. La întâia citire înţelesei numai că ea fusese bolnavă şi că de aceea o trimeseseră în ţările dela miază-zi, că peste câteva luni întorcându-se acasă, va trece prin Veneţia, şi între toate cele ce zicea străbătea ca un fel de mustrare ce şi-o făcea pentru că-mi scrie. Făcea amintire de scrisoarea mea de atunci, pe care o trimeseseră în urma ei, şi cu curiosul ei fel femeesc încerca să mă mângâie de lipsa de tact pe care o avusesem ; presupunea că trebuia să fi fost ieşit din fire, zicea că ar fi vrut să-mi scrie îndată un cuvânt spre a mă linişti că nu mă înţelesese rău, şi că nu puteam să-mi fac închipuire de tristele ei împrejurări. Din postscriptul scrisorii înţelesei de ce luase hotărîrea de a-mi scrie : auzise dela Paris despre mine multe ce o umpluseră de îngrijire, se temea că e şi ea în parte vinovată de căderea mea. Nu o spunea lămurit de tot, dar o simţeam.

Ii răspunsei fără întârziere. Era oare adevărul ce-i scrisei, ori era cruzimea instinctivă a bărbatului ce se ştie iubit ? Ii scrisei numai de dorul meu de casă, de speranţa mea de a mă întoarce în curând acasă, că-mi este peste putinţă de a iubi pe un om aşa de tare ca pe un animal, că dispreţuesc muzica de când s'a dus ea, şi că voiu duce cu mine chipul ei în depărtare ca pe al singurului om care nu e om.

Aşa îi scrisei, apoi nu mă mai gândii la toate aceste ; adeseori însă, foarte adeseori îmi venea pofta să-i smulg părul ei unduios şi blond ; aş fi simţit o plăcere sălbatică să fi putut da acestei femei desmierdată simţirea reală a unei dureri fizice, mă apucase o ură în contra naturei ei distinse, care tocmai mă atrăgea atât de mult.

Şi astfel aşteptam dintr'o zi în alta să o văd ; niciodată nu-mi trecea prin gând că ar fi cu putinţă ca ea să nu treacă prin Veneţia. Prin această nerăbdare devenii oarecum mai vioiu, umblam mult încoa şi încolo, ba chiar mă dusei până la Verona şi Milano a lua parte la concerte, începui chiar să lucrez numai pentru a scăpa de pornirea-mi neliniştită. Insă vara se apropia, ajunseserăm în Iulie, un an de când o văzusem pentru ultima oară; se şi făcuse atât de cald încât străinii nu mai veneau; când într'o seară, după ce mă întorsei acasă, găsii un bilet, în care pe o cartă a ei era scris otelul şi ceasul în care voiu putea să-i vorbesc dimineaţa următoare. Toată noaptea rămăsei pe drumuri, numai dimineaţa mă întorsei în odaia

mea şi mă aruncai aşa îmbrăcat cum eram pe pat. Era aproape să nu mă trezesc la ora hotărîtă, şi acum, pregătindu-mă spre a mă duce la locuinţa ei, mă apucă o teamă încât mai bucuros nici nu m'aş fi dus. Valurile apei, mişcate de gondola mea, se sbăteau de treptele de marmură albă ale otelului; eu rămăsesem nemişcat şi priveam în ele până ce nu mă deştepta gândul că aş putea să fiu observat de servitori; mă dădui jos apoi, ţinându-mi capul sus, şi spusei numărul odăii ce mi-l indicase ea. Servitorul mă duse într'o odae pe jumătate întunecată, ale cărui obloane erau închise de tot. Mă aşezai pe un scaun ; mă simţeam grozav de strâmtorat, ochii îmi erau aţintiţi pe o uşă laterală, care se şi deschise în curând şi din care ieşi ea, înaltă şi palidă, cu capul învelit în văl negru, în lungi haine de jale, care se lipeau de trupul ei. Părul îi era cu totul acoperit de vălul negru, nicio şuviţă nu-i se zărea; cadrul întunecat mai micşorase faţa ei, şi ochii ei albaştri păreau mai supra-naturali decât totdeauna.

Mă sculasem mecaniceşte, înfăţişarea cea străină îmi dete iar toată liniştea; o salutai, ea veni spre mine, îmi dete mâna, apoi faţa i se umplu de lacrimi. Rămăsesem privind în tăcere unul la altul ! n'aveam ce să ne spunem ! Mă cuprinse din ce în ce mai mult simţământul celei mai amare desamăgiri, aşa încât par'că era să mă înăbuşească. Aş fi vrut să scot un ţipăt, să-mi bat joc de mine însumi, de închipuirile ce-mi făcusem, când de odată răsună vocea ei aproape, de tot aproape de urechea mea :

«Am venit să-mi văd prietenul; fiindcă el nu îndrăzneşte să vie la mine».

Privii la ea, îi văzui zâmbetul copilăresc şi nu mai putui să-mi iau ochii de pe dânsa, şi precum eram aşa cu totul pierdut în privirea ochilor ei, îmi veni îndrăzneala de a-i zice : «Dacă mai sunteţi binevoitoarea prietenă care eraţi, atunci luaţi-vă vălul de văduvă de pe cap ca să vă pot recunoaşte».

Ea se uită cu sfială împrejur, apoi îl desprinse. Mă sculai şi mă pusei în faţă cu ea. Da, era cu desăvârşire aceeaşi, numai ceva mai palidă, dar şi fusese mult timp bolnavă.

Şi cum îşi desprinse vălul, mă simţii mândru ca niciodată în viaţa mea ; asta o făcuse pentru mine.

Apoi începu să vorbească : de întregul an trecut, de jalea ei, de iubitul răposat şi însfârşit de grija care o avusese pentru mine ; cum i se mistuise inima că eu mă pierd, că strălucitele mele talente se nimicesc, că nu făceam ceeace aş fi putut face în împrejurări mai fericite ; cum simţea că ar putea să-mi ajute, însă că nu-i este iertat, şi cum astfel timpul îndelungat trecuse. Ascultam glasul ei ca o melodie de mult pierdută, care însfârşit iar îmi atingea urechea, şi iar mi se'ntâmplă ca odinioară ca să scap din vedere înţelesul ascultând numai sunetul. Apoi cântai la clavir bucăţile ei favorite, ba chiar şi dintr'ale mele tot ce vroia ; în acea singură zi a vieţii noastre i-am fost cu desăvârşire supus. Se gândea ea oare cum se va isprăvi acea zi, sau era, ca mine, cuprinsă de vălul des al fericirii ? La ora mesei apăru dama ei de companie. Edita, copil precum era şi sfiicioasă faţă cu cei mai prejos de dânsa, îşi puse iar vălul de jale. Dar acum nu-mi mai era teamă de el. După ce înserase şi când vroiam să mă întorc acasă, ea veni spre mine, mă duse la fereastra unde cădea lumina lunei asupra mea şi, după ce mă privi în ochi, mă întrebă, dacă într'adevăr voiam să mă duc în ţara mea, să ies din lumea ei ?

«Vino cu mine într'un pustiu, fără zîna mea nu pot trăi ! îi zisei ; căzui în genunchi înaintea ei şi-i acoperii mâinile cu sărutări.

— Copil sălbatic ce eşti ! dar ce să caut eu în pustietate ?

— Să cunoşti viaţa ; viaţa adevărată, cea lipsită de aparenţele mari.

— Dar nu mai pot trăi fără de aceste aparenţe, ele sunt lumea în care am trăit atâta vreme. — Ne cunoaştem noi oare ? Nu cumva presupui în mine însuşiri pe care nu le am ? răspunse ea cam îngrijată.

— Nu, dar dumneata presupui în mine calităţi mari, eu nu sunt nici pe departe ceeace mă crezi !

— Taci, mă întrerupse ea, ameninţându-mă încet cu degetul. Eşti artistul meu cel genial, singura desvinovăţire pentru marea mea slăbiciune pentru dumneata este genialitatea dumitale».

Apoi îşi luă ziua bună dela mine şi ieşi din odae. Eu mai stătui câtva timp, apoi coborîi scările fără de a-mi da seama; eram ameţit; şi nici chiar când ajunsei acasă, nu simţeam cine eram, nici ce făcusem.

Dimineața viitoare mă trezii târziu, mă îmbrăcai ca în vis și mă dusei la ea. Trebuia să mai fie în Veneția, nici nu înțelesesem cât avea să rămână, dar îmi era par'că ar fi trebuit să rămâie în totdeauna aici ; cu toate acestea, mă apucă teama că ar fi putut să fi fugit.

Nu, era încă aici, era culcată în odaia ei pe canapea, și dama de companie ședea lângă dânsa. Mă simțeam foarte jenat și neîndemânatic față de ele, nu știam ce să zic, și ea părea că găsește o plăcere în strâmtorarea mea. Insfârșit mersei la clavir și cântai timp îndelungat. Când mă sculai, Edita era singură în odaie. Ochii ei erau plini de lacrimi și îmi făcu semn să mă apropii.

«Alexandre, zise ea duios, dar cu glasul hotărît și limpede, eu plec chiar astăzi și de aceea trebue să-ți spun ceva. Țin foarte mult la dumneata, și când ții atât de mult la cineva, toate considerațiile secundare dispar ; despre asta mi-am dat seama toată noaptea pe care am petrecut-o în neadormire. Nu-mi poți vorbi de iubirea dumitale, delicateța prea mare te împiedică, de aceea trebue s'o fac eu. Ceeace lumea numește avantaje sunt în partea mea, însă cele adevărate sunt într'a dumitale. Ești gata să te întorci în Paris, și să-ți faci o poziție, atunci sunt și eu gata ați fi soție când mi se vor împlini anii de doliu.

— Mă întrebi dacă vreau ? !» O îmbrățișai și începurăm să plângem de fericire și de înduioșare.

«Nu știi ce artist mare am să fac eu din tine ! șopti ea încet; visul meu va fi zi și noapte mărirea ta. — Dar acum dute și fă ca să aud știri multe și bune despre tine; caută să pleci, să pleci chiar mâine la Paris, pentru ca întorcându-mă acasă, să te mai văd odată, copil sălbatic și drag ce ești».

Așa, mă întorsei pierdut în visuri precum venisem; acasă începui să-mi strâng cărțile și să-mi așez notele, căci voiam să plec ziua următoare. Eram cu totul sub influența vorbelor ei. Și cu toate aceste n'ași fi plecat niciodată, dacă nu mi-ar fi lăsat pe unul dintre servitorii ei, care mi le puse toate la cale. Eram ca un copil pierdut în gânduri la dânsa ; într'atât lipsit de alte gânduri și de simțiri încât mă dădui în voia întâmplării. Nu-mi mai pot reaminti acel timp al vieții mele, primele săptămâni în Paris ; nu mai eram stăpân pe mine însumi și de aceea nu puteam să primesc impresii.

Să-mi fac o poziţie în lume, îmi zisese ea, şi asta mi-o reaminteam mereu. Cum putusem eu să privesc ca un lucru atât de natural şi de simplu hotărîrea ei de a fi apoi soţia mea ? In urmă n'am înţeles cum nu m'a isbit ridiculul, aparenta imposibilitate a unei asemenea întâmplări. Cum nu avusesem cunoştinţa de mine însumi pentru a şti că nu eram făcut spre a fi soţ ? cum m'am putut lăsa să fiu ameţit de orbia ei şi să uit aşa cu desăvârşire deosebirea sferelor noastre de viaţă ?

Dar faptul rămâne : cele d'intâi săptămâni dela Paris le uitai pe toate, lucram înainte şi mă dădeam cu un fel de plăcere la activitatea de profesor de Academie, pe care mi-o procurase profesorul meu. Dar când trecu Edita prin Paris, când o revăzui în cercul distinşilor ei amici, îmi pierdui deodată toată energia. Cum puteam eu să mă apropii vreodată de o asemenea femee ? Era o temeritate ? Era oare adevărat că o sărutasem odată ? Şi în aceeaşi seară îi scrisei că voiu renunţa la toate, că nu simt în mine puterea de a mă face în viaţă vrednic de un lucru atât de mare ca dânsa, că nu pot s'o mai revăd. Drept răspuns îmi trimise trăsura ei, rugându-mă să viu îndată la ea.

Mă dusei.

«Dar prea îmi îngreunezi sarcina, mă întâmpină ea; trebue să iau cu totul asupră-mi rolul de bărbat şi iarăşi, şi iarăşi să te peţesc. Dar ce te face atât de desnădăjduit ?

— Sunt într'o poziţie cu totul falsă, nu pot să fac ceeace ar trebui, şi totuşi aş vrea ceeace n'am voie să vreau.

— Dar ce-ai vrea ?

— Aş vrea să vă privesc toată viaţa mea, să stau culcat la picioarele dumneavoastră, departe de toţi oamenii ; aş vrea ca nimeni afară de mine să nu vă vază şi să nu auzim decât valurile mării sbătându-se asupra noastră.

— Eşti gelos de cineva ?

— De cineva ? De toată lumea !

— Nu fii copil şi nu-mi îngreuia inima; trebue să plec mâine mai departe, prea te iubesc pentru a rămânea aici ; m'aş trăda îndată. Sora mea a şi băgat de seamă ieri cum m'am bucurat când însfârşit ai venit. In urmă, acasă, am încă să susţiu o luptă grea, dar despre asta nu mă pot plânge înaintea d-tale, este treaba mea,

trebue s'o săvârşesc eu singură. Cea mai mare greutate o voiu întâmpina faţă cu frate-meu cel mare, la care ţin foarte mult. Dacă l'ai fi cunoscut numai pe el, Alexandre, întreaga-ţi desvoltare ar fi luat o direcţie mai fericită. Ai multă asemănare cu dânsul : şi el este un cap distins !

— Dar eu nu sunt deloc un cap distins ; de câte ori să mă apăr în contra acestei presupuneri ?

— Eşti mai mult, eşti un om genial, ce-i drept cam neînfrânat, dar nu mi-e frică de a te îmblânzi».

Când ne despărţirăm, ea îmi făgădui că se va muta peste trei luni pentru totdeauna la Paris.

«O Doamne ! zise ea, şi ochii ei străluceau. Ce viaţă plină de încântări trebue să fie acea de a te face pe d-ta să cunoşti fericirea».

Aceste cuvinte mi-au rămas atât de tare întipărite, fiindcă ele îmi răsunau mai târziu în urechi ca o ironie pentru noi amândoi.

Ii vorbisem aşa de rareori de iubire, dar ea lua fiecare vorbă drept expresia moderată a unei pasiuni sălbatice, pe când era din contră expresia exagerată a unui simţimânt moderat. Ochii mei o făceau să crează toate aceste, aceşti ochi care, prin vălul lor des, îi duceau pe toţi în eroare, iarăşi şi iarăşi povestea despre adâncimilei mele nestrăbătute. Dar cât de bine se 'nţelege la o femee de felul ei această eroare ! Ea, de care nimeni nu se apropiase decât cu iubirea cea mai plină de abnegaţie, nu trebuia oare să crează că acel muritor căruia ea se dedea din înălţimea poziţiei sale sociale trebuia să fie mut de încântare când se apropia de dânsa, mai ales el fiind un om aruncat în lume şi lipsit de bună creştere ? Eu o şi iubeam în felul meu, numai că felul meu nu era felul cel bun.

Sosind iarna, ne cununarăm. Eu nu-mi câştigasem poziţia socială, iar Edita nu isbutise să împace pe familia ei cu acest pas.

Se despărţiseră învrăjbiţi ; fraţii o luaseră drept o smintită, ea pe ei drept nişte coconaşi din lumea mare, mărginiţi în vederile lor, care nici închipuire nu-şi puteau face despre adevărata mărinimie.

«Mi-au spus toţi, mi se plângea ea, că nu voiu fi fericită ; atunci n'am putut să dorm câteva nopţi şi m'am tot gândit la asta. In cele din urmă mi-am zis : murind prin tine, dacă prin iubirea mea vei fi plăsmuit o singură creaţiune, care ar înălţa generaţii în-

tregi şi ar face ca numele tău să fie bine-cuvântat de către omenire prea puţin mi-ar păsa de persoana mea, să piară de o sută de ori ! Vreau să-ţi dau liniştea creatoare, vreau să-ţi dau cunoştinţa fericirii».

Atunci se alipi de mine şi mă privi cu ochii ei albaştri şi mari, iau eu tăceam şi tăceam, căci nu ştiam să zic alta decât ceea ce se cuprindea într'un suspin lung şi greu.

Ne cununarăm în cea mai mare retragere atât după ritul meu cât şi după al ei, cu toate acestea erau mulţi curioşi de faţă. Edita era mult prea cunoscută în saloane, şi căsătoria ei era o întâmplare prea extraordinară; trebuiau s'o vază spre a putea crede că această femee, al cărei devotament pentru soţul ei îl admiraseră toţi, după deabia un an şi jumătate, un timp necuviincios de scurt, se mărita din nou, şi după cine ? după un muzicant pribegit de ani de zile, şi care pe lângă asta era de origină sărac şi străin. Oare se obicinuise această femee atât de mult cu abnegaţia, încât nici nu mai putea să trăiască fără a se jertfi ?

In ziua de cununie, Edita era încântător de frumoasă. Când intră în biserică, condusă de un amic al casei, înfăţişarea ei îmi luă vederea. Era îmbrăcată într'o haină de brocart argintiu, care în întunericul bisericei bătea în alb ; părul ei era cuprins de o pălărie de aceeaşi culoare ; iar de pe ea în jos atârnau peste valurile de păr auriu, ramurile de portocal. Faţa îi era de tot albă, încât mă atinse un simţământ de îngrijare ; însă când văzu privirea mea îngrijată, ea îmi zâmbi, şi astfel zâmbind furăm cununaţi.

Era o dimineaţă friguroasă de iarnă, şi cum treceam în trăsura închisă dela biserică la locuinţa noastră, pe care o alesese Edita aproape afară din oraş, ca să nu mă supere nici un sgomot, eram cuprins mai mult de temeri decât de fericire.

«Ştii tu, Alexandre, îmi zise Edita, că eu te iubesc mai mult decât tu pe mine ; fiindcă tu ai mai multă trebuinţă de mine. Eu am atâţi prieteni, atâtea relaţii în lume şi am fost în toate atât de alintată. Astfel tu nici nu vezi poziţia socială care pentru tine n'a existat, şi n'ai în inima ta mila duioasă pentru mine. Dar eu am trebuinţă de această milă, căci acum stai tu între mine şi lumea străină.

— Dar asta o face şi intendentul tău şi întreaga ta casă ; dacă aş putea descoperi numai în ce îţi pot fi eu de vreun folos ?

— Tu ai vrea să fii folositor, sălbaticule ce eşti ? Mi se pare, că a fi folositor este o frază, care nici nu poate exista în limbagiul tău, atât de nepotrivită e cu tine.

— Poate că am s'o învăţ. Acum suntem vreo câteva săptămâni singuri împreună, vrei să mă înveţi, Edito ? Dar îmi cunoşti tu toate slăbiciunile mele ?» zisei şi o îmbrăţişai, ca să nu-mi răspunză că n'am nicio slăbiciune.

Niciunul din noi nu ne cunoşteam locuinţa, lăsasem să fim surprinşi ca nişte copii. Era în etajul de jos o grădină mare în dosul casei. Tot era gătit ca de sărbătoare, eu mă simţeam bine în odăile înalte şi luminoase. Erau oarecum două locuinţe împreunate printr'o grădină de iarnă ; partea dela dreapta era a nevestei mele, cea dela stânga a mea. La dânsa orice ton era înăbuşit prin covoare grele, perdele la uşi şi la ferestre, iar mobilele erau toate de coloare întunecată afară de cele din odaia de dormit care erau în albastru deschis ; la mine era multă lumină şi mult aer, nimic ce ar fi putut opri sunetul.

Edita se uita cu îngrijire la mine, dacă îmi plăceau dispoziţiile ce le luase.

«Nu pot crede că eu sunt acela căruia îi este dat sá stee aici», îi zisei. Apoi ea se duse în odăile ei ca să-şi schimbe găteala.

Rămăsei singur în odaia mea, luxul îmi era plăcut, ochiul meu se bucura de el, dar inima îmi era frântă. «Ah ! singur ! De-aşi putea să fiu singur, departe chiar şi de fericire, numai singur în liniştea eternă», suspinai eu. Dar atunci iar se întoarse şi, când o vedeam, toate gândurile şi simţirile mele dispăreau înaintea dorinţei viforoase de a o cuprinde în braţe, de a-i pune o sărutare pe buze.

M'am întrebat eu oare atunci, m'am întrebat eu vreodată ce aş putea face pentru fericirea ei ? Mi-am dat eu oare seamă, ce viaţă era în mâna mea ? Nu ştiu, ba chiar nu ştiu dacă am avut vreodată intenţia de a deveni altfel. Că nu, aşi fi putut să mă schimb, asta este singurul lucru pe care-l ştiam.

Când capul ei mititel şi blond se odihnea pe perina albastră în mijlocul tuturora dantelelor care păreau a-i fi un element de viaţă,

adeseori, în timpul d'intâi, am trezit-o când mă cuprindea o înduioşare, şi am întrebat-o dacă e fericită ; atunci râdea aşa din inimă că voiam s'o ştiu asta aşa de curând şi că pentru aşa ceva o trezesc din somn, încât trebue să cred că cel puţin săptămânile d'intâi a fost fericită.

Trecuse aproape o lună de zile dela cununia noastră, când făgăduisem să mergem la o serată. Imi era foarte silă de a ieşi; stăteam întins în odaia mea fără a mă putea hotărî să-mi schimb hainele. Edita intră şi mă întrebă uimită de ce nu eram încă gata ?

«Ştii, Edito, îi răspunsei, dute tu singură, mie nu-mi vine să mă duc.

— Nu, asta nu se poate, şi mă privi atinsă. Nu mă poţi lăsa să merg singură.

— Dacă eu aşi trebui să mă duc singur, asta ar merge şi mai puţin ; în mine nu poţi avea încredere nici ca să trec drumul singur.

— Ce vrei să zici cu asta ?

— Nu vreau să zic nimic.

— Ai ceva ; spune-mi ce ? nu ţi-e bine ?

— Ba foarte bine, numai aş vrea să fiu singur !

— Ştii că nu eşti amabil ; asta nu trebue s'o zici.

— Dar dacă o gândesc.

— Te rog, n'o gândi.

— Gândurile nu le poate opri nimeni.

— Alexandre, dacă ai multe gânduri de aceste, atunci tot e mai bine să mi le spui ; suntem oare bărbat şi nevastă ?

— Nevastă şi bărbat ar fi expresia mai potrivită pentru noi !

— Alexandre ! şi începu să plângă ; te-am jignit, te-am atins cu ceva ?

— Ei Doamne ! dar deloc ; nu ţine în seamă ceea ce-ţi spun ; sunt rău dispus. Se vede că la voi era moda să-ţi stăpâneşti toanele, la mine nu este aşa, şi nici n'o mai învăţ, că tot nu mi-ar fi de niciun folos».

Edita era atât de viu atinsă, încât tăcu şi ieşi încet din odaie. Eu uitai cele petrecute şi adormii pe canapeaua mea. Pe la mijlocul nopţii, când mă trezii, îmi adusei aminte că fusese vorba să mergem la o serată. Se dusese Edita singură ? Aprinsei lumânarea şi trecui în odăile ei, acolo pretutindenea era întuneric, numai în o-

daia de toaletă era lumină, se vede că cameriera aştepta întoarcerea stăpânii, ori că aceasta se 'ntorsese tocmai şi se lăsa s'o desbrace. Aşa mă întorsei şi mă culcai. Mai în urmă aflai că Edita nu se dusese şi că rămăsese deşteaptă până târziu noaptea. Ce făcuse, n'am întrebat, nici nu-mi trecu prin minte că ar fi putut să mă aştepte, ca să-i cer iertare.

Dacă în ziua viitoare a fost mai rece ori mai sfioasă faţă cu mine, n'am băgat de seamă ; merserăm la o expoziţie de industrie şi eu eram foarte vesel ; prânzirăm în oraş, apoi când la întoarcere o cuprinsei cu braţul, ea se uită cu ochi mari şi uimită la mine, iar când ajunserăm acasă şi ea mă credea la mine, pe când eram numai în odaia de alături, se aruncă pe patul ei şi o auzii plângând :

«Doamne, Doamne ! el nici n'o simte».

Mă liniştii cu cuvântul «sentimentalităţi de femei», ceeace îi şi spusei, când mă întrebă dacă nu simţeam că în zilele din urmă se puseseră multe între noi.

«Nu te lega de închipuiri deşerte, Edito, adevărul nu se împacă cu ele».

Atunci ea se uită gânditoare la mine :

«Este oare cu putinţă ca adevărul să fie atât de dureros ?»

— Ia mai lasă, Edito; toate astea nu mă duc la nimic !

— Dar întreaga viaţă sufletească, Alexandre, poezia artei tale, singurul lucru adevărat în viaţa reală, cum poţi să spui tu că nu duce la nimic ? Unde este dulcea taină a ochilor tăi ?

— Toate în închipuirea ta, copilo !

— Nu, Alexandre, nu, zise ea cu totul speriată, nu-mi lua viaţa.

— Dar asta nu-i viaţă, e un vis !

— Atunci lasă-mi visul !».

Dădui din umăr şi zâmbii. Şi zâmbetul acesta îi era drag ; atunci redevenea copilă şi încerca să străbată prin ochii mei, îşi punea capul cel blond pe genunchii mei şi mă întreba dacă îmi place să mă joc cu părul ei ? Iar eu mă desfătam de bogăţia lui şi mă bucuram de stelele ochilor ei albaştri, cari îşi îndreptau atât de mari şi de plini razele strălucitoare spre mine.

Dar nu produceam nimic ! In zadar aştepta Edita o operă de artă. Ea crezuse că fericirea, îmi va insufla cele mai înalte inspiraţii. De ce folos e fericirea, dacă n'o simţi ! Aveam tot ce trebuia spre a fi fericit, deplina linişte creatoare, îndemnul bărbaţilor celor mai însemnaţi, iubirea femeii celei mai gingaşe, iar eu nu simţeam nimic, cu desăvârşire nimic decât o oboseală grozavă şi neîncetatul dor de singurătate. N'am viaţă în mine, nu sunt spre a fi om. Uneori aceste simţiri se revărsau în arta mea, uneori scoteam cu capul ameţit din vioara mea toată această durere şi frângeam inima soţiei mele. Sunetele mele ea le înţelesese întotdeauna şi deaceea mă înţelegea rău pe mine, fiindcă îmi presupunea ca simţire constantă şi lămurită ceeace simţeam numai în momentele celui mai puternic afect şi ce nu arătam decât în regiunea vagă a sunetelor.

Poate că eu însumi crezusem că mă va schimba femeea, poate că sperasem că mi-ar revela ceea ce pentru propriul meu chin vedeam că-mi lipseşte, şi deaceea mă cuprindea marea desamăgire ! Stam zile întregi în odaia mea pierdut în mine, fără gânduri, cuprins de simţimântul greu al unei dureri, în a cărei stăpânire mă lăsam, şi nu vedeam cum Edita se făcea mai palidă şi tot mai palidă. Rutina zilnică a vieţii o făceam împreună; eram uneori şi veseli unul cu altul, mai ales când veni primăvara şi ieşeam mult la plimbare. Odată, într'una din aceste plimbări, Edita căzu leşinată. Mi se opri inima în loc când o văzui întinsă aşa fără de viaţă.

«Asta eu am făcut-o, eu te omor !» strigai înspăimântat. Ea deschise obosită ochii şi zise ca prin vis ceva ce trebuia să-şi fi spus ea însăşi foarte des, atât de mecaniceşte suna :

«Tu n'ai făcut nimic, eu le-am voit toate, tu nu eşti deloc vinovat !».

Era aşa de adânc tonul ei încât să înduioşeze chiar o piatră. Ne întoarserăm îndată acasă, eu o culcai pe divan şi plângeam la picioarele ei.

«Alexandre, cum de nu simţi tu decât lucruri negative, nici odată pozitive, zise ea încet şi obosită. Când n'ai ceva, poţi dispera, dar dacă ai, atunci îţi este atât de indiferent încât nici nu bagi în seamă. Tu nici nu visezi ce este viaţa mea, mă atingi adeseori

atât de greu, şi apoi văd că nici n'o înţelegi şi mi-se frânge inima că ne suntem atât de străini, dar aşa de grozav de străini».

Eu tăcui.

«Uite, urmă ea, acum mi-e foarte dor de familia mea. Niciodată nu m'ai întrebat de fraţii mei. Te-ai gândit tu vreodată că trebue să-mi fie dor de Harry, care nu mi-a fost numai frate, ci totodată şi tată şi mamă ? Ai băgat tu oare de seamă că aşi dori atât de mult să mă împac cu ei ?».

Intr'adevăr nici nu mă gândisem că Edita are o familie, nici prin vis nu-mi trecuse că s'ar putea să-i fie dor de ei.

Dar de ce nu mi le spui astea toate Edito ? Nu crezi tu, că m'aş supune la toate dorinţele tale ?

— Cum se poate că tu iubindu-mă să nu-mi ghiceşti dorinţele mele, să nu te ocupi niciodată cu gândurile mele ?

— Fiindcă sunt un neom şi nevrednic de o femee ca tine !»

La aceasta nu mai ştia ce să spuie, ci mă mângăia încet, îmi povestea de mândrul ei castel de acasă, cum îi era dor de caii ei, şi plângea pentru tot la ce se gândea.

«Ce nevastă mititică şi obosită ?» o desmierdai eu, dar eram foarte îngrijat pentru ea.

«Edito, o întrebai peste câtva timp, te-ai duce puţin acasă ? Ai vrea ?

— Dar fără de tine nu pot ; vrei să vii cu mine ?

— Nu cred că i-ar face plăcere fratelui tău. Tu ştii că niciodată n'am plăcut vreunuia dintre ai tăi. Trebue să mă laşi aici».

Chiar şi gândul de a călători la dânşii mă îngheţa.

«Mi-e teamă că n'o să te pot lăsa, şi cu toate astea aş vrea să-i mai revăd odată pe toţi, şi plăcuta casă din grădină, biserica, însfârşit toate înainte de-a muri !

— Edito, nu vorbi de moarte ; ce să fac eu fără tine ?

— Nu mă întreba asta, căci îmi isbucneşte toată amărăciunea, Tu fără mine ? Acelaş lucru ca şi cu mine ! Nu ţi-am dat fericirea; prea mult m'am încrezut în mine. De şi tu nu-mi citeşti gândurile, eu ţi le citesc pe ale tale şi fantaziile tale, care îmi sfâşie inima. Ce amăgire mare, Alexandre ! — şi zicând aşa, îmi apucă capul cu mâinile ei şi-l apropie de ea. — Tu eşti sfinxul neghicit, dar eu

mă mistuesc din iubire pentru tine ; iubesc sufletul tău şi-l caut şi nu-l mai găsesc !

— Păcat de ochii tăi cei frumoşi!» îi zisei, apoi tăcui, dar îi sărutai picioarele ei cele mititele şi mâinile, apoi îi legănai capul pe braţul meu până ce adormi.

Dar trecu şi impresia ce mi-o făcuse ziua aceea, nu credeam că vorbise adevărul, ori nu credeam nimic.

Vara merserăm la mare. Medicii opriseră pe Edita de a face o călătorie mai lungă. Dar cum trăiam aşa mereu lângă ţărm şi cum ea îşi tot aţintea privirea spre mare, o stăpâni dorul de casă.

«Dincolo sunt toate amintirile mele din copilărie şi trăiesc toţi cei la care ţin, şi eu să nu-i mai revăd ! — se jelea adeseori.

— Edito, roagă pe ai tăi să vie, eu plec ! îi zisei.

— Dar n'ar fi asta o înjosire pentru tine, să pleci dinaintea lor ?

— Nicidecum, nu cunosc simţiri de aceste în ceeace te priveşte pe tine.

— Numai în ceeace mă priveşte pe mine sau în genere ? asta este întrebarea cea mare.

— Mi se pare că în genere nu, ştii că nu ţin câtuşi de puţin la mine însu-mi.

— Eşti mare, mai mare decât vreunul din ceilalţi oameni, Alexandre !».

Nu vroiam s'o jignesc şi de aceea nu-i spusei că indiferenţa nu este o mărie.

Insfârşit Edita totuşi luă hotărîrea de-a merge acasă şi de-a aştepta acolo lunile următoare.

«Copilul meu să se nască acolo unde am văzut şi eu lumina zilei». Zicând acestea îmi aruncă o privire scrutătoare. Credea poate că nu o voiu lăsa să plece ? Mie nici nu-mi trecu prin gând s'o opresc ; din contră, credeam că e bine s'o mai întăresc în hotărîrea ei.

O dusei până la Londra şi o lăsai singură acolo, o jumătate de ceas înaintea sosirei frate-său. Era rece ca ghiaţa şi liniştită la despărţirea noastră ; eu nu-mi făcui gânduri pentru aceasta, o socoteam înţeleaptă şi credeam că ţine seamă de starea în care se află, ba poate chiar nu credeam şi nu mă gândeam la nimic. Apoi mă întorsei cu inima grea acasă în vila cea pustiită de lângă malul

mării, şi fiindcă toate răsunau a gol, mă cuprinse dorul de a lucra. Mă pierdui în gândurile mele ; vreo cincisprezece zile nu ieşii din casă, şi când isprăvisem simfonia mea, mai că-mi plăcea. Era cea d'intâi operă a mea pe care n'o condamnam.

De la Edita primeam numai ştiri scurte, era fericită şi se afla bine.

Aşa mă întorsei la Paris, şi fiindcă fostul meu profesor veni îndată să mă vază, îi dădui lucrarea mea pe care de altminteri aş fi uitat-o. Imi venia să-mi curm viaţa şi nu ştiam de ce.

Intr'o seară şedeam în odaia Editei şi mă gândeam la nesfârşita lipsă de existenţă în mijlocul existenţei, când clopotul de la uşă răsună, auzii mai multe glasuri şi văzui deodată pe Edita stând înaintea mea. Mă aruncai cu un ţipăt la picioarele ei şi-i cuprinsei genunchii : «Edita mea !».

Ea era slăbită de moarte şi căzu pe un jeţ :

«Atât de mult mă iubeşti Alexandre ? Ştii tu ce mi-a zis Alice ? că tu n'ai vrut decât banii mei, dovadă că m'ai lăsat să plec. Atunci m'am gătit de drum şi am venit la tine singură ; servitorii pot să vină cu bagajele în urma mea. Mă temeam că aşi putea muri pe drum, căci mă simt atât de bolnavă, şi că nu te mai revăd ; mi-era dor de tine de mă uscam. Mi-ai pricinuit atâta durere, dar nu mai pot trăi fără tine !».

— Nici eu fără de tine.

— N'o spune, căci atunci te cred, fiindcă atât de mult aş vrea s'o cred ! — zicând aceste, ea zâmbia în vreme ce lacrimile îi curgeau din ochi.

— Edito, nu-ţi pot spune nimic acum, trebue să te linişteşti mai înainte, pari atât de bolnavă. Lasă-mă să-ţi ajut, nu sunt atât de nefolositor precum crezi. Dacă îţi piepten părul tău, tot am fost odată în viaţa mea de vreun folos şi n'am trăit în zadar !

— Alexandre ! — şi acum începu să râză din inimă, — aşa vorbeşti tu ? Aşi vrea să fac pe fiecare zi o călătorie atât de îngrozitoare pentru ca să aud ceva atât de vesel din gura ta serioasă».

Dar apoi adause, oftând de durere :

«Insă cum ai putut să mă laşi singură ! Când, la Londra, te-ai despărţit aşa de liniştit de mine, am crezut că se surpă cerul.

Nu-ţi iubeşti tu copilul, de n'ai vrut să fii cel d'intâi ca să-l săruţi! Am încercat-o în atâtea feluri, dar tu nu mă înţelegeai ?

— Acum văd ce ar fi trebuit să fac. Dar, Edito, nu-mi cere să fiu om, n'o pot, nu-mi este dat».

Apoi o culcai în odaia ei albastru deschis şi ea părea că adoarme :

«In ce lună suntem ? întrebă ea deodată.

— Luna lui Octomvrie, îi răspunsei ; azi avem 10.

— Este o zi frumoasă pentru naşterea fiului nostru, duminică în 11 Octomvrie ?

— Crezi într'adevăr, Edito ?

— Da, cred ; călătoria ce am făcut, emoţiunea şi acum fericirea asta ! zisea ea, şi-mi dete mâna. — Ştiu că mă voiu îndrepta şi mă bucur atât de mult să văd ochii negri ai copilului tău. Ştii tu că are să devie artist mare şi că are cu totul ochii tăi ?». Apoi iar adormi.

Trimesei după medici, după ajutor, căci avusese dreptate. Când dumineca se întorceau servitorii ei din Englitera, cu dădaca ce odată purtase pe Edita în braţe, se născu un băiat cu părul negru şi creţ, care poate, precum prezisese mama lui, avea ochii mei, dar nu-i deschisese pe astă lume, căci se născuse mort.

Edita era pierdută.

Ea aiurea, îmi vorbea de jalea ei, de iubirea ei, mi se tânguia că nu făcusem nimic ! Apoi veni un moment de luciditate, în care mi se plânse din nou.

«Edito, suspinai lângă patul ei, se va executa o simfonie scrisă de mine, am vrut să te surprind cu ea.

— Cât mai este pân'atunci ?

— Numai câteva săptămâni.

— Ah ! ce fericire, atunci voiu putea să te aud. Pentru mine, într'adevăr pentru mine ai scris-o ?

— Numai pentru tine şi prin tine».

Apoi veni întâia noapte ; era cu conştiinţa deplină şi vorbia într'una. In zadar o ruga bătrâna îngrijitoare să tacă.

«Dacă voiu muri, în biroul meu se află testamentul pe care l-am scris înainte de-a merge la mare.

— Edito, tu nu poţi să mori. Uite, frica de moartea ta m'a făcut om ; în palme te voi purta, în genunchi îţi voiu mulţumi pentru iubirea ta, îţi voiu arăta ce-ai făcut din mine, m'am trezit, totul a dispărut, nu mai este suferinţă când eşti tu lângă mine, Edito, mă auzi ?

— Te-aud şi n'o pot crede, ah ! de ce n'a venit mai de vreme ?

— Nu m'am putut obicinui atât de iute cu fericirea, după atâţia ani de singurătate, mi-a trebuit atât timp ca s'o cred ; acum mi-a venit cu putere covârşitoare întreaga iubire omenească. Edito, ascultă-mă !

— Cu câtă desnădăjduire am căutat sufletul tău !

— Se află în tine, numai în tine !».

Inchise ochii, apoi se ridică în pat :

«Copilul are ochii tăi ?

— Da, Edito.

— Lasă-mă să-l văd !

— Nu acum, mâine dimineaţă, căci e noapte.

— Scrie lui Harry că ştiu cât de nevinovat este de cuvintele Alicei. Şi într'adevăr ai compus ceva ? Toată fericirea deodată : înălţarea ta, copilul tău şi sufletul tău. Sărută-mă, te simt».

Pe la amiazi, pierdu conştiinţa de sine. Eram îngenunchiat lângă patul ei, mâna ei ţinea încleştată pe a mea ; încă douăsprezece ceasuri şi ea încetase a mai trăi.

Când îmi revenii în fire, era noapte, adâncă. Odaia era deabia luminată. Mă sculai depe canapea. Edita era culcată pe perinele ei albastre, şi în braţele ei îi pusese băieţelul. Mă uitai la el, erau cu totul trăsăturile mele, dar îmbătrânite. Ah, de aş putea să zac eu în locul lui, la pieptul ei !

Era ea neschimbată, albă cu părul auriu. Mă uitai lung la dânsa, fără o lacrimă, apoi tăiai două şuviţe din părul ei, iar de la fiu-meu câţiva din perii lui cei creţi şi negri, îi sărutai gura şi ochii amândoi, apoi ieşii din odaie.

Pe pragul uşii privii încă odată înapoi, îmi rezemai capul de uşă şi cuprinsei în mine întreaga ei făptură.

In odaia de-alături întâlnii pe îngrijitoare. «Am trimis Lordului Harry ştirea, aici este răspunsul. A plecat îndată şi vine ca să ducă pe soră-sa în cripta familiei», zise ea.

Dădui din cap, fără a răspunde. In odaia mea mă aştepta feciorul. «Strânge-mi lucrurile» îi zisei încet.

Se vede că el credea că aveam să plec înaintea fratelui Editei; eu însă nu gândeam nimic decât să mă duc.

Intr'o jumătate de ceas mă aflai la gară, luai trenul cel mai apropiat, vroiam să plec acasă în ţara mea. Şase zile şi şase nopţi am călătorit, căci nu luasem drumul cel mai scurt, apoi am ajuns în oraşul care era mai apropiat de satul meu. Toate îmi erau străine, hanul cel mare, oraşul care se mărise ; dar sgomotul nu mă supăra ; mai bine mă simţisem încă în drumul de fer, unde mergeam înainte neîncetat şi fără de curmare înainte.

După câteva zile primii prin consulat nişte scrisori. La început vroii să le trimit îndărăt nedeschise, dar apoi mă gândii, la ce ? şi le deschisei. Harry îmi scria câteva vorbe reci, spre a mă vesti că eram după testament moştenitorul averii Editei. Ii răspunsei îndată că nu voiu primi nimic şi că renunţ în favoarea lui, că-mi părea rău că n'am cunoscut testamentul spre a-l nimici.

Mai târziu el mi-a mai scris de câteva ori, cu adâncă părere de rău că nu a avut ocazie să mă cunoască. Se'nvinovăţea cu amărăciune de ideea rea ce-şi făcuse despre mine, şi stăruia şi mă ruga ca să mă mut la ei, pentru ca să putem jeli împreună pe cea pierdută. Apoi uneori, încerca să mă înduplece a primi averea ce mi se cuvenea. Eu însă nu i-am răspuns niciodată. Nu că eram supărat pe el, nu ; dar nu mă puteam atinge de trecut. Insfârşit îmi scrise că a fundat din averea lăsată de Edita un orfelinat, care purta numele meu şi al ei.

Niciodată n'am mai făcut compoziţii ; am dat numai lecţii pentru ca să mă susţin. N'am mai simţit altă viaţă în mine decât cea mecanică !

Prin vis mai văd uneori, dar ca un chip străin, odaia albastră şi femeea cea albă şi blondă, care ar mai zâmbi veselă dacă nu s'ar fi încrucişat căile vieţii noastre. Dar niciunul din noi nu am fost vinovaţi de aceasta : aşa a fost scris să fie.

GEORGE ALLAN[29]

(Traducere de L.)[30]

Mite Kremnitz și Mihaiu Eminescu

N O T E

[1] Despre Mite Kremnitz și opera ei v. St. D. L. I pg. 40, nota 10, precum și indicele v. I, II și III. «Amintiri»-le «fugare» ale doamnei M. Kr. au fost publicate de către d-l profesor *Al. Tzigara Samurcaș* în *Conv. Lit.* 1933 LXVI 5—15 și 97—107. Traducere în românește se datorește d-lui *Paul Zarifopol*. Originalul german este proprietatea d-lui Al. Tz. S. și se găsește în posesiunea d-sale. Astfel, textul german, original, se tipărește întâia oară aci, în Conv. Lit. publicându-se numai traducerea. Potrivit principiului, care ne călăuzește la publicarea documentelor, am dat întâiu, textul original apoi traducerea românească. Paginile sub titlul «Mite Kremnitz și Mihaiu Eminescu» au fost scrise de către d-l prof. Al. Tzigara-Samurcaș în numărul citat din Convorbiri Literare, ca introducere la Amintirile autoarei germane, în tălmăcirea d-lui Zarifopol. Le reproducem aci, cu amabila învoire a autorului, care a binevoit să ne pună la dispoziție și textul german și un clișeu facsimil după o pagină din ms. Mitei Kremnitz. Nu ne-am putut lipsi de interesantele lămuriri ale d-lui Al. Tz. S. și le-am înglobat aci, ca și nuvela «Un caracter de artist», pentru a alcătui un capitol întreg din viața lui *Eminescu*.

[2] Apărută în volumul *Fluch der Liebe!* Novellen von *George Allan*, Leipzig 1881. Traducerea, cu titlul *Un caracter de artist* s'a publicat în *Conv. Lit.* 1885 XIX 557—588. După informația d-lui *Al. Tzigara-Samurcaș* (C. L. 1933, pg. 100), subt inițiala *L*, prin care se indică traducătorul, s'ar ascunde Titu *Liviu* Maiorescu, nu Livia M., cum crezusem noi în vol. I-iu, pg. 430, nota a 8-a. *Facem deci cuvenita rectificare.*

[3] Menționăm că paginile din *Conv. Lit.* 1885 cari cuprind tălmăcirea nuvelei *Ein Lebensbild* sunt 557—588 nu 357—88, cum arată d-l Al. Tz. S.

[4] *Mite Kremnitz* a mai publicat subt pseudonimul *George Allan*: *Radu, Fürst Demeter*, zwei Romane aus der rumänischen Gesellschaft. Leipzig 1882, iar asupra lui Eminescu studiul apărut în *Preussische Jahrbücher* (Bd. 139, Heft 31, 1910), cu semnătura Mite Kremnitz: *Ein rumänischer Lenau*, tradus tot de *Titu Maiorescu*, și tipărit în *Conv. Lit.* 1910 XLIV 783—793.

[5] *Dr. Wilhelm Kremnitz* * Berlin 1846 — † 21 Iulie 1897 la Sinaia. Amănunte în St. D. L. III 131 nota 1.

[6] Corespondența cu *Iacob C. Negruzzi* în St. D. L. I 423—428.

[7] *Hermann Kienzl*, * 22 Iunie 1865 la Graz; după războiu trăia la Berlin. Azi nu știm dacă mai e sau nu în viață. Critic și versificator cunoscut cu poemele din *Rautendelein* (1906), care cuprinde povestea unei suferinți; apoi: *Die Bühne*, ein Echo der Zeit (1907), piesa *Brautnacht* (1908) ș. a. In timpul războiului, după moartea Mitei Kremnitz, a publicat o crestomatie din traducerile scriitoarei germane alegând tendențios cu scop de propagandă împotriva României cu descrieri de omor, jaf și altele asemenea scene, pentru a dovedi... prin însăși gândul și fapta poeților noștri (Al. Vlahuță, I. Negruzzi, I. L. Caragiale, M. Eminescu, I. Slavici): «Putre-

ziciunea României». Scopul era vădit, decât marea autoare germană, care a păstrat o dragoste sinceră Țării Românești până a închis ochii, desigur că n'ar fi admis să i se angajeze numele și opera pentru pamfletizarea celor mai bune și curate intențiuni. Ca și când «putreziciunea» Germaniei sau a Angliei n'ar fi la fel după capod'operile unui Goethe, Schiller, Shakespeare, dacă s'ar folosi acelaș procedeu. Destul de interesantă însă este introducerea lui Hermann Kienzl; după dânsul, tot ce avea mai bun cultura și civilizația românească până la războiu, se datora culturii germane, firește. Afirmația nu era dealtcum nouă: detractorii «Junimiștilor» din țară o repetaseră de atâtea ori, făcându-le de aci un cap de acuză. Decât lucrurile pot fi văzute astăzi altfel: este incontestabil că cei înapoiați dela studii din Germania aduceau cu dânșii tenacitatea și un pronunțat spirit de disciplină precum iarăși nu se poate nega elasticitatea, vioiciunea și orizontul larg al acelorași junimiști, cari își desăvârșiau educația în Franța. — Asupra lui Hermann Kienzl, v. și St. D. L. I. 40—41

Amintiri fugare despre M. Eminescu

N O T E

[1] Cea dintâiu soție a lui *Titu Maiorescu* a fost *Clara Kremnitz*, sora doctorului Wilhelm Kremnitz. Fiica lor *Livia Maiorescu*, căsătorită Dymsza, trăește în străinătate. Cea de o doua soție a lui T. M. *Ana* (n. 17 Martie 1854) a murit la 28 Sept. 1914.

[2] *Theodor Rosetti* (* 4 Mai 1837 — † 17 Iulie 1923), unul dintre cei 5 întemeetori ai Junimii. Pentru biobibl. v. St. D. L. II 304—5.

[3] *Dr. Wilhelm Kremnitz.* Amănunte v. St. D. L. III pg. 131, nota 1.

[4] *M. Eminescu.* Mortua est!, în *Conv. Lit.* 1871 V pg. 15—16.

[5] *M. Eminescu,* Melancolie, în *Conv. Lit.* 1876 X 238—239.

[6] *M. Eminescu,* Călin (File din poveste), în *Conv. Lit.* 1876 X 309—313.

[7] Din sonetul lui *Eminescu* :

Când însuș glasul gândurilor tace,
Mă 'ngână cântul unei dulci evlavii — —

publicat în *Conv. Lit.* 1879 XIII 1 Oct. pg. 281.

[8] *M. Eminescu* :

Departe sunt de tine și singur lângă foc
Petrec în minte viața-mi, lipsită de noroc...

în *Conv. Lit.* 1 Martie 1878 XI 456.

[9] *M. Eminescu* :

De câte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte
Oceanul cel de ghiață mi-apare înainte...

în *Conv. Lit.* 1 Sept. 1879 XIII 241.

[10] ...saugen — a suge; *fig.*: aus den Fingern saugen — a inventa ceva.

[11] Trupa *Fanni Tardini-Vlădicescu*. Cfr. scrisoarea lui *Ioan Sbiera* către *Titu Maiorescu*, în St. D. L. III 116—118.

[12] George Kremnitz, unul dintre cei doi fii ai Mitei Kremnitz.

[13] *Leopold Ritter von Sacher-Masoch*, născut în Lemberg-Galiția, după Ed. Engel la 1835, după Adolf Bartels la 1836, mort la 1895, poligraf și profesor, a publicat, atât sub numele său cât și sub pseudonimele *Charlotte Arand* și Zoe von Rodenbach, numeroase nuvele, povestiri și romane. Sfârșitul veacului al XIX-lea în literatura germană se caracterizează prin eclecticism și decadență. Unul dintre reprezentanții decadenței este și Sacher-Masoch, admirat și lansat mai mult de Evrei, pentru că descoperea o lume nouă literaturii germane, lumea evreo-polonă din regatul galițian (nuvela «Don Juan von Kolomea» ș. a.). Istoria literaturii germane îi reproșează sensualismul caduc și alte infirmități morale, pe lângă cele stilistice. (Leopold Sacher Masoch învățase limba germană în care a scris abia după vârsta de 12 ani. Până atunci cunoștea numai limba polonă și ruteană, ca cetățean al Galiției. Tatăl său fu mutat în anul 1848 la Praga, în calitate de prefect și șef al poliției și aci abia începu L. S. M. să învețe limba germană). Soția sa Aurora Sacher Masoch, născută von Rümelin scriitoare și ea, pseud. Wanda von Dunajew îl trădă cu ziaristul Saint-Cère, recte H. Rosenthal, și fugi cu acesta la Paris; aci H. Rosenthal o părăsi după câtva timp.

Unele lucruri s'au tradus din *L. Sacher-Masoch* și în literatura românească. In deosebi Ardelenii s'au ocupat de dânsul, prin anii 1880. Astfel, în *Albina Carpaților* IV 1879—80 Sibiu, apare «*Viață pentru viață*», scene din viața teatrală, traduse de P. In anul întâiu din «*Amicul Familiei*» revista lui *Nicolae Fekete Negruțiu*, Graz 1880 I, pg. 42, 58, se tipărește nuvela «*Gardista*», în traducerea lui *Ioan Budu*. Acelaș N. F. Negruțiu publică nuvela «Gardista» la 1882 în Gherla, «*Biblioteca Familiei*», fără indicația traducătorului, probabil e o nouă versiune, după aceea din Graz. Și «*Familia*» lui *Iosif Vulcan* a publicat două bucăți din P. Sacher-Masoch: «*Mirtul Iubiților*», istorie florentină, traducere de *Aurel C. Domșa* (F. 1889, pg. 111 și urm.), iar la 1893 (pg. 31 și urm.) se tipărește nuvela «*Resbunata*», fără să se arăte traducătorul. In țară s'au publicat traducerile: «Buni și răi» (Biblioteca Minerva, nr. 96) și «Creditorii» (ibid. nr. 8); recent, traducătorul nu prea iscusit, al romanului *Gustav Freytag* «Soll und Haben» *B. Marian* reînvie memoria lui Sacher Masoch traducându-i schița de senzație «*Lupii*» (ziarul «Universul», anul 50, nr. 178, 3 Iulie 1933).

[14] *Neculai Mandrea*, născut 22 Mai în Focșani, membru în Junimea din 1864.

[15] *M. Eminescu*:

Cu mâne zilele-ți adaogi,
Cu ieri viața ta o scazi
Și ai cu toate astea 'n față
Deapururi ziua cea de azi...

în *Conv. Lit.* 1 Febr. 1884 XVII 422—423.

[16] *M. Eminescu*, Strigoii, în *Conv. Lit.* 1 Dec. 1876 X 339—343.

[17] «*Cântecul Nibelungilor*» este alcătuit din așa numitele *strofe nibelungice*. Strofa nibelungică se compune din 4 versuri cu rime împărechiate. Fiecare vers e im-

părţit printr'o cesură fixă în două jumătăţi. Prima jumătate are în fiecare dintre cele 4 versuri câte 3 arse cu terminaţiune masculină. Ce priveşte tezele, la început se întâlnesc adesea 2, uneori 3; la mijloc numai una sau nici una; aşa, stau lângăolaltă, câte 2, ba chiar câte 3 arse, d. ex.: *Ez wûochs in Burgônden—Krimhild geheizen*, sau: *der mórtgrimmige mán*. Ca rime finale masculine (mute) trebue considerate nu numai următoarele exemple: *nît: —strît; lîp: —wîp*; ci şi de pildă cuvintele: *sagen: — klagen; degen — pflegen*. De îndată ce silaba a doua din urmă este scurtă, iar cea din urmă are un e, amândouă silabele se cetesc ca una singură, deci: *sagn:—klagn*; *degn —pflegn* (fuziunea silabelor — Silbenverschleifung). Drept exemplu urmează strofa:

Ez tróumde Kriemhilde / in túgenden, dér sie pflác,
wie sie einen válken wilden / züge mánegen ták.
den ir zwên arn erkrümmen / dáz sie dáz mûoste sêhen
îz enkúnde in dirre wérlde / nimmer léider sîn geschéhen.

Es träumte Kriemhilden in der Tugend, der sie pflag,
Wie sie einen wilden Falken zöge manchen Tag,
Den ihr zween Aar erkrallten; dass sie das musste sehn,
Ihr konnt' auf Erden niemals gross'res Leid geschehn.

In mijlocul virtuţilor pe cari le cultiva, Kriemhilda visă că îngrijea zi de zi de un șoim sălbatic, pe care i-l sfâşiară doi vulturi; nu i s'ar fi putut întâmpla o mai mare durere pe pământ decât să vadă acest lucru». (*Hermann Kluge — I. E. Torouţiu*, Istoria Literaturii Germane, în curs de tipărire, pg. 63—64).

18 *A. Cihac:* I. Dictionnaire daco-romane; Elements latins comparés avec les autres langues romanes (Francfort 1870). — II. Elements slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais (Francfort 1879).

19 Dante, *Infernul*, cântul al V-lea, versul 133 şi următoarele. Cântul al V lea cuprinde cercul «*Pătimaşilor cu trupul*»... Reproducem aci «celebrul pasagiu» după traducerea într'o înaltă atmosferă poetică, vrednică de Dante, însoţită şi de erudite comentarii şi datorită lui *Alexandru Marcu*, profesor universitar, căruia trebuie să i exprimăm şi aci recunoştinţă pentru identificarea versurilor cetite de Eminescu Mitei Kremnitz: «Din Lancelot [care se îndrăgostise de regina Gueniévre] citeam noi într'o zi şi cum l-a cotropit pe el iubirea: cu gând curat, stăteam acolo singuri. Adeseori povestea ne-a îndemnat adânc să ne uităm în ochi, unul la altul şi faţa palidă să ne-o vedem; dar, într'un singur loc, acea poveste de iubire ne-a biruit. Când am citit că pătimaş dorita gură, s'a dat să fie sărutată de prea frumosu 'ndrăgostit, acesta care tot cu mine va sta deapururea, în veci, m'a sărutat atunci pe gură şi l-am simţit să tremură»... (Dante, *Infernul*, tradus de *Alexandru Marcu*, ilustrat de Mac Constantinescu, ed. Scrisul Românesc, Craiova 1932, pg. 40).

20 Descoperirea şi publicarea memoriilor Mitei Kremnitz, confirmă opinia noastră din St. D. L. vol. I-iu, pag. 429: «După toate probabilităţile, se pare că *Eminescu* a creiat poezia *Atât de fragedă* subt inspiraţia Mitei Kremnitz şi i-a dat-o aceleia căreia îi aparţinea» — ziceam noi în 1931, iar în 1933 se cunoaşte însăşi

mărturisirea Mitei Kremnitz: «ziua următoare, după amiază, Eminescu veni iar la noi, dar fără să rămână la lecție sau masă; îmi aduse numai o foaie de hârtie spunându-mi: Dumneata ai vrut întotdeauna să ai o poezie dela mine; iat-o, dar nu-i bună de nimic! Citii:

Atât de fragedă te asameni
Cu floarea albă de cireș
Și ca un înger dintre oameni
In calea vieții mele ieși...

(Vezi volumul de față pg. 12 și 32).

21 *George Allan:* Un caracter de artist, în vol. de față, pg. 41 și urm. Cfr. și notele 2, 3 și 4 de aci.

22 *M. Eminescu,* Te duci..., în *Conv. Lit.* 1 Febr. 1884 XVII 420—421.

23 *Ștefan Micle,* soțul Veronicăi M., născut la 1820 în com. Feleac, Transilvania, a murit în Iași la 6 August 1879. Și-a început studiile la Cluj, unde a trebuit din cauza mizeriei să le întrerupă și să se ocupe de meserie (ucenic la un fierar-lăcătuș), ca mai târziu să-și reînceapă studiile (Științele naturale) la Viena. In Transilvania participă la mișcările politice din 1848, gustă viața de temniță, apoi pleacă la Viena pentru ca prin anii 1854 să se stabilească definitiv în Iași ca profesor de liceu, profesor la școala militară la 1858 iar dela 1860 până la sfârșitul vieții profesor la facultatea de Științe din Iași. Opera sa științifică a rămas inedită: *Mecanica agricolă, Curs de astronomie, Zoologie, Chimia analitică, Chimia anorganică, Chimia experimentală, Fizica* și altele. Cfr. D. R. Rosetti, Dicționarul Contimporanilor, București 1898, pg. 129.

24 Cfr. n. 23.

25 *M. Eminescu* «Atât de fragedă», în *Conv. Lit.* 1 Sept. 1879 XIII 242—243; «Te duci și ani de suferință...», în *Conv. Lit.* 1 Febr. 1884 XVII 420—421.

26 Sifilis ereditar.

27 *M. Eminescu* a fost internat în sanatorul din Ober-Döbling lângă Viena din ziua de 2 Noemvrie 1883 până în ziua de 26 Februarie 1884.

28 In primăvara anului 1889.

George Allan: Un caracter de artist

N O T E

28 (pag. 40) După *Convorbiri Literare* 1885 XIX 557—588. Cfr. și nota 2 de aci.

29 George Allan = Mite Kremnitz. Cfr. și n. 2, 3 și 4 de aci.

30 *L* = Titu Maiorescu. Cfr. nota 2, de aci.

I

M. Eminescu către redacţia „Familia“ [1]

[*1869/70*] [2]

DOMNULE REDACTOR,

Nu sunt scriitor de meserie, — n'o zicu asta pentru că să ve facu atenţi asupra acestor rănduri, ci vĕ dau a inţelege numai că nescriindu ăncă păn acuma prin jurnale, nu mi amu putut netezi simţemintulu sub vorbe linse şi lucii. D'o flegmă rară, me mulţumiam de a ride de lume, căndu aşu fi avut tot dreptulu d'a mă 'nfuria pe ea, inse cănd veninul şi-attinge marginele atunci esundă [3] căte puţinu căteva picături.

Nu me oprescu de locu pentru a constata procesulu revoluţiunei mele interne intre decisiunea d'a scrie şi d'a nu scrie.

Cestiunea mea e ciudată — ea e ce, are d'a se numi a theatrului naţionalu.

Teatrulu naţional ! Nume frumosu, dar care sună a batjocură, acolo unde nici nu esistă. Teatrulu naţional [nu] imprumută de la alţii, ci are materiale din modulu d'a cugeta şi poesia naţională.

Izvoare : Academia Română, Ms. M. Eminescu 2257 f. 185.

II

N. Teclu
Petru Pitei
M. Eminescu

Serbarea dela Putna

Viena, 1870 Martie.

ONORAB. DOMNULE !

Pentru prima oară junii români dela toate academiile şi universităţile române şi străine au decis a se întruni la o comună serbare românească pre pământul cel clasic al Bucovinei.

Acolo între murii monasteriului dela Putna zac de trei secole

şi mai bine sacrele oseminte ale unui erou român, carele cu braţul său puternic a fost cel mai mare apărător al românismului în Orient şi al civilizaţiunei creştine în secolul XV. El a înfrânt incursiunile barbare, nu numai spre gloria şi fericirea naţiunei române, ci şi spre binele Europei întregi.

Ştefan cel Mare este acel brav, şi mormântul lui e locul sfânt la care voesc să alerge fiii «mamei noastre văduvite», ca să depună în numele ei tributul de recunoştinţă şi pietate ce de mult îi datoreşte ; la mormântul lui Ştefan fiii naţiunei române îşi vor pleca genunchii şi vor săruta fierbinte ţărâna străbună — «de al său curaj, virtute îşi vor aduce aminte şi ei patriotismul de acolo îl vor învăţa» — cum exclamă poetul filoromân.

O urnă antică romană de argint cu inscripţiunea istorică va fi unicul dar, pre care junimea română academică îl va depune în memoria gloriosului principe pre mormântul lui în ziua Sântei-Marii, an 1870 [4].

Tot Românul va fi învitat să asiste la această serbare măreaţă «când fiii de un sânge se leagă între sine... a nu lăsa pradă mărirea străbună...» — fiecare bărbat al naţiunei noastre, suntem convinşi, va sprijini cu căldură iniţiativa junilor români.

Cu deplină încredere ne adresăm dar cătră toţi inteligenţii [5] patrioţi români şi cu deosebire către D-Voastră, Domnule, şi Vă rugăm : Să conlucraţi în cercul D-Voastre spre realizarea acestei idei, să daţi sprijinul moral şi material junimii române ca să poată aranja o festivitate demnă de poporul român.

Domnule ! lumea civilizată caută astăzi cu aşteptare la poporul român. Să demonstrăm lumei, că geniul poporului nostru viează, să-i arătăm, că naţiunea noastră înţelege misiunea sa în momentul când ştie să pretinească [5 a] şi să glorifice faptele marilor săi bărbaţi.

In numele comitetului central :

Preşedinte :	Casariu :	Secretariu :
NIC. TECLU [6]	PETRU PITEI [7]	M. EMINESCU [8]

P. S. Contribuirile făcute pentru scopul serbării, a cumpărării urnei consacrative ş. c. l. se vor publica la timpul său. De cumva ar prisosi vre-o sumă oare care, acea se va întrebuinţa pen-

tru scopuri naționale binefăcătoare, după cum se va decide la fața locului.

Izvoare: Ziarul «Federațiunea», Budapesta 22/V (3,VI) 1870. «Curierul de Iassi» nr. 42, 31 Mai 1870. — Teodor Balan, Serbarea dela Putna, Cernăuți 1932.

III

Ioan Slavici
M. Eminescu

Serbarea dela Putna

Cernăuți, 1871 August 11 (Iulie 29)

Având comitetul de a porni la Bucovina spre a începe pregătirile cuvenite pentru serbare, doi membri, președintele d-l V[asile] Bumbacu [9] și d. Belesiu [10] își dădură demisiunea împedecați fiind parte prin împrejurări familiare, parte prin ocupațiuni cu studiul pentru examene, de a pleca împreună.

Comitetul central decise așa dară încă în Viena, a alege îndată cu sosirea lui în Bucovina alți membri și de a se constitui de nou, ce se și împlini în ședința din 1 August st. n. în Cernăuți, alegându-se fostul secretariu dl. Slavici de președinte, d-l M. Eminescu de secretariu, completându-se prin dl. V[asile] Morariu [11]; funcțiunile celorlalți membri rămaseră în vigoare. Dl. V[asile] Bumbacu a rămas ca agintele comitetului central în Viena, dl. Belesiu în asemenea calitate purcese în Crisiana.

Fiind așa dară comitetul formal constituit, au început cu 1 August pregătirile cuvenite în Bucovina.

Comitetul se aflä astăzi în puseciunea plăcută de a înștiința pe onoratul public rom[ân], cumcă toate pregătirile sunt îndrumate și speră cu 13/25 August a fi cu toate gata; nu-i remâne acum alta nimic, decât a roga pre toți aceia, ce numai sențescu [12] adeverat românește, ca să înfrumusețeze serbarea cu prezența lor, căci comitetul este de convingere că numai o participare viuă poate redica însemnătatea acestei serbări naționale.

O adunare numeroasă de Români din toate provinciele române însuflețită de unul și acelaș spirit, aceasta este podoaba, frumuseția și sublimitatea serbării, ear nu flamurele împlântate și arcurile de triumf.

Pentru ca participatorii la aceasta serbare să nu rămână ca frunza pe apă pe locurile necunoscute şi pentru ca ei să afle grijea cuvenită pe o parte, pe altă ca comitetul conducătoriu să-şi poată face calcul şi să purceadă în toate lucrările sale pe baza sigură : comitetul conducătoriu a şi rogat de repeţite ori, ca toţi ce voiescu a lua parte la aceasta serbare să bine voească a înştiinţa până în 10 August st. n. sub adresa : Pamfiliu Dan [13], jurist, în Cernăuţi pre comitet ; astăzi comitetul este necesitat a lungi terminul până în 8/20 August, tot sub acea adresă cu observarea că pentru persoanele ce nu se vor mai fi anunţat, el se va potea îngriji numai de-i vor ierta împrejurările.

Tot odată comitetul simte îndătorire de a publica deocam dată următoarele informaţiuni : Ultima staţiune de descălecare pentru persoanele ce vor veni pe calea ferată este Hadicfalva[14] (Bucovina); trenul soseşte aci numai odată pe zi şi anume pe la 2 ore după amiazăzi. La aceasta staţiune comitetul va ordina o secţiune, care are să îngrijească transportarea publicului la Putna — o depărtare de cinci oare —, preţul de persoană e 1 fl. şi 1 fl. 50 cr.

Tot aici primesc oaspeţii o programă tipărită în mână, în care va afla informaţiunile necesarie mai clar şi apriat.

Serbarea se ţine în 15/27 August în zi[u]a de Sânta Maria Mare, zi[u]a hramului bisericii şi în 16/28 August în care se face parastasul pentru fundatoriul bisericii ; oaspeţii din depărtare vor avea să sosiască aşa dară în 14/26 August.

In Putna comitetul conducătoriu îşi are biroul seu într'un loc acomodat aproape de cvartire, cătră care onoratul public va avea să se adreseze cu orice dorinţă; el se va nizui a satisface dorinţelor şi a îndestula pre onoratul public român carele a ştiut îmbrăţişia ideia şi a sprijini junimea academică cu sacrificiu în întreprinderea ei.

Comitetul conducătoriu roagă pre onoratul public român de încrederea sa, dorindu-i fericită întâlnire la mormântul lui Ştefan cel Mare.

IOAN SLAVICI,
preşedinte.

M. EMINESCU
secretariu.

Izvoare : «Albina», Budapesta, nr. 63, 5/17 Aug. 1871.
Teodor Balan, Serbarea dela Putna, Cernăuţi 1932.

IV

M. Eminescu cătră T. Maiorescu

(Serbarea dela Putna)

Ipoteşti, în 6 August, 1871.

STIMATUL MEU DOMN,

Comitetul serbării de la Putna a primit cuvântarea împreună cu opiniunea D-voastră, şi m'a însărcinat pe mine (unul din secretarii săi), de-a Vă mulţămi în numele-i atât D-voastră cât şi D-lor Alecsandri şi Pogor pentru bunăvoinţa, ce aţi desvoltat-o în această privinţă [14 a].

Rămâne acuma, ca să vă mai dau o singură explicare într'o circumstanţă, care se poate că cu drept cuvânt să fi atins susceptibilitatea D-voastră, aceea adică, cumcă aţi fost «reduşi la rolul» de a citi un singur operat [15].

De nu mă înşel, se pare cumcă nu V'ar fi supărat într'atâta împrejurarea, că Vi s'a presintat o singură cuvântare, pe cât aceea, cumcă Comitetul ar fi anticipat opiniunilor D-voastră.

Nu a fost însă Comitetul acela, care-a anticipat opinării D-voastră, ci numai membrii aceia, cari lucrase şi ei cuvântări şi cari citind pe a D-lui Xenopol [16] şi convingându-se cumcă într'adevăr ar fi cea mai bună din toate, şi-au retras din bună voie pe ale lor, nevoind a le expune la o comparare, de care ei erau siguri, cumcă ar eşi în desfavoarea lor.

Eu din parte-mi n'am putut de cât s'aprob, că oamenii au avut pătrunderea, de-a distinge între rău şi bine, chiar dacă ar fi răul al lor şi binele al altora.

In fine scrisoarea mea nu are alt scop, de cât simplu clarificarea, cumcă comitetului nu i-a venit în minte, ca să anticipeze opiniunei D-voastră, să aprobe sau să desaprobe, ci cumcă cuvântările, câte erau, au fost retrase prin libera voinţă a compuitorilor lor, o voinţă, pe care poate că şi D-voastră o veţi găsi din multe puncte de vedere — lăudabilă.

Alte cuvântări (din Bucureşti) au sosit după terminul scris şi deaceea au fost retrimise autorilor lor.

Pe deplin încrezut, cumcă D-voastră veţi binevoi a ţine cont de aceste împrejurări toate, rămân cu tot respectul al D-voastră supus

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română. — Cit. apud.: I. Grămadă, Mihail Eminescu, Heidelberg 1914.

V

M. Eminescu
Pamfil Dan **cătră Dumitru Brătianu**

(Serbarea dela Putna)

Cernăuţi în 3 (15) August 1871.

STIMATE DOMNULE,

Prin articolul d-voastră publicat în No. din 23 Iuliu a. c. al jurnalului *Românul*[17] aţi împrumutat serbării de la Putna acea strălucire, pe care prestigiul unui nume ş'a unei inteligenţe însemnate i-o dă unei fapte neînsemnate chiar.

Dacă însă serbarea s'ar întâmpla într'adevăr ca să aibă acea însemnătate istorică, pe care i-o doriţi d-voastră, dacă ea ar trebui să însemne piatra de hotar, ce desparte pe planul istoriei un trecut nefericit de un viitor frumos, atunci trebue să constatăm tocmai noi, aranjatorii serbării, cumcă meritul acesta, eroismul acestei idei, nu ni se cuvine nouă. Dacă o generaţiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinele impuse cu necesitate de locul pe care-l ocupă în lănţuirea timpilor. Şi istoria lumii cugetă — de-şi încet, însă sigur şi just : istoria omenirii e desfăşurarea cugetării lui Dumnezeu. Numai expresiunea exterioară, numai formularea cugetării ş'a faptei constituesc meritul individului ori al generaţiunii, ideea internă a amândurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanţ întreg de cauze, rezultat ce

atârnă mult mai puţin de voinţa celor presenţi de cât de a celor trecuţi.

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi şi întinse purtau deja în ele intenţiunea unei zidiri monumentale, care e menită de-a ajunge la o culme, ast-fel în viaţa unui popor munca generaţiunilor trecute, cari pun fundamentul, conţine deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fie-care secol din viaţa unui popor complexul de cugetări, cari formează idealul lui, cum în sâmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg. Şi oare oamenii cei mari ai României, nu-i vedem urmărind cu toţii, cu mai multă ori mai puţină claritate, un vis al lor de aur, în esenţă acelaşi la toţi-şi în toţi timpii ? Crepuscul unui trecut apus aruncă prin întunericul secolelor razele lui cele mai frumoase şi noi, agenţii unei lumi viitoare, nu suntem de cât reflexul său.

De aceea, dacă serbarea întru memoria lui Ştefan va avea însemnătate, aceea ar fi o dovadă mai mult, cumcă ea a fost cuprinsă în sufletul poporului românesc, şi s'a realizat pentru c'a trebuit să se realizeze, dacă va trece însă neînsemnată, atunci va fi o dovadă cumcă a fost expresiunea unor voinţe individuale necrescute din sâmburele ideilor presentului. E o axiomă a istoriei că tot ce e bine e un resultat al cugetării generale, şi tot ce e rău e productul celei individuale. De aceea meritul nostru va consista numai în formularea ideilor şi trebuinţelor existente ale poporului, nu în crearea unor altora; ne vom lăsa îndreptaţi de cugetarea şi trebuinţele poporului nostru, de ale noastre proprii recepute [18] poate de la străini, ne vom lăsa conduşi de curentul ideilor naţiunii şi nu vom pretinde rolul de a conduce noi prin ideile noastre individuale.

Prin numele şi inteligenţa d-voastră aţi aruncat asupră-ne razele cele mai curate ale generaţiunei căreia îi aparţineţi ; de aceea primiţi mulţămita noastră — nu pentru noi, a cărora nu-i nici ideea, nici condiţiunile de realisare, — ci pentru sânţenia causei, a cărei flamură o urmăm cu toţii, şi a cărei un moment e şi serbarea aceasta.

Pentru comitet : MIHAIU EMINESCU, PAMFIL DAN

Izvoare: Ziarul «Românul» Bucureşti 15 Aug. 1871.

VI

[*1871*]

M. Eminescu : Naționalii și Cosmopoliții

Reuniunea academică din Viena «România Jună», care are de scop : 1) perfecționarea reciprocă a membrilor săi pe teren literar-național, 2) desvoltarea și alimentarea spiritului social, își alese în ședința din [6] [19] Noembrie [1870] [20] biuroul său prin aclamațiune unanimă. Sub pretext, că unul din biurou (subsemnatul) se ține de direcția literară a societății «Junimea» (Maiorescu), D-l President ales declară [21] că nu va putea ședea alături cu mine, din cauză de divergență a principiilor. Repet că asta a fost pretext; cauza adevărată a declarațiunii D-sale nu merită de a fi adusă înaintea publicului.

In urma acestei declarări presidențiale, patru din membrii biuroului își dau demisiunea [22] nu doar fiindcă ar aparținea susnumitei direcții literare, ci fiindcă, conform statutelor, trebue să fii contra esclusivismului de idei. Societatea nu primește demisiunile celor patru membri, validează printr'asta de-a doua oară alegerea lor și printr'asta incidentul odios s'a părut închis, rămânând ca la o a doua ședință să se aleagă Prezidentul.

Intervalul dintre ședința primă și a doua a fost acuma spațiul în care s'a desvoltat o activitate admirabilă în felul ei. Toate elementele pasive a[le] junimei române din Viena, care cu anii nu se interesa[u] de societate, apoi contingentul proaspăt a[l] studenților cari vin din provincie, cari nu cunosc de cât imaginea celuia ce s'apropie de ei ca să-i influențeze, amândouă aceste părți interesate a[le] junimei române din Viena au fost puse în mișcare de un anume Comitet format pe tăcute, ca să vie să voteze contra lui Slavici ș'a lui Eminescu, cari se țin de școala lui Maiorescu.

Pentru sara ședinței a doua Comitetul latent ș'a procurat din România jurnale umoristice și serioase, unde Maiorescu era stigmatizat ca persoană publică și privată; pentru sara alegerei au fost inventate mici calomnii ad-hoc, așa d. ex. că Maiorescu ar fi delapidat averea «Junimei», că a abuzat de încrederea ei și că în urmă ar fi fugit din România cu familie cu tot; — toate aceste mij-

loace foarte oneste, cum se vede, de-a influenţa părţile interesate ale junimei, pe cari le-am caracterizat mai sus.

Şedinţa se deschide şi alegerea biuroului din şedinţa trecută e contestată de partea interesată, fără ca în şedinţa trecută să se fi dat vr'un protest contra legalităţii ei. Biuroul, ştiind elementele cu cari are de a face, îşi dă demisiunea, desvoltând prin membrii săi ideile pe cari le credea raţionale în cazul de faţă. Iată-le grupate :

1) Societatea «România Jună» fiind întemeiată pe elementul obiectiv al diferiţilor săi membri, pe acele atribute comune tuturor junilor români — nu ar fi oportun de-a ridica chestiunea divergenţelor d[intr]e ei, fiindcă pe divergenţe nu se 'ntemeiază nici odată o societate omenească. Divergenţele sunt atât de multiple între individ şi individ, în cât o întemeiere pe ele l'ar sili pe fiecare de-a formă o societate pentru sine însuşi, ceea ce-i o contradicţiune.

2) Societatea având de scop perfecţionarea reciprocă pe terenul literar-naţional, aceasta prin expresiunea statutelor presupune o *divergenţă* între indivizi, căci dacă am avea fiecare din noi acelaşi cuprins sufletesc, viaţa noastră ar fi repetarea aceleiaşi individualităţi în mai multe exemplare, iar nu o perfecţionare reciprocă, o adiţiune a aceluiaş număr simplu, iar nu un complex. Apoi spiritul social nu se desvoltă nici se alimentează prin esclusivism faţă cu ideile altuia, ci din contra ideile ce le-aduce fiecare de-a casă, intră prin societate într'un compromis organic, devin o unitate de ordine superioară. Astfel ar fi cu putinţă să se facă concesiuni reciproce şi ca să se găsească acea cale medie, care fără esclusivism ar da fiecărui aerul cuviincios pentru desvoltarea sa pe terenul mai sus amintit.

3) Ideile şi principiile a[l] căror proces se propunea Societăţii a'l face (antiteza nominală Maiorescu şi Bărnuţiu) [23] nefiind cunoscute părţii celei mai mari din tinerime, a blamă pe unele şi a aplauda pe altele rămânea un fapt nesocotit. Afară deaceea, societatea neavând îndreptăţirea de-a decide între vreuna din seriile de idei profesate în viaţa publică a Românilor, prin asta e exclus şi dreptul de-a determina măsura romanităţii şi a patriotismului, după cum individul profesează una sau alta din ele. Fiind înşii

în vârsta ideilor, măsura partiotismului nostru va fi dată de faptele, pe cari vom avea ocaziunea de-a le împlini în viitor, iară nu de profesarea nimic-costisitoare a unor idei, pe care individul și le alege după plac.

4) Chiar în cazul când cei ce pun în discuțiune această chestie, s'ar fi informat din scrierile numiților autori și ar fi în stare de a-și formă și dà opiniunea fără preocupare, totuși scopul societății nu este acela de-a se amesteca în luptele militante ale publicului, ci acel scop, determinat pregnant și cu acuratețe de § 2 al statutelor, cuprinde în sine interese obiective comune tuturor membrilor, cari-i unesc fără privire la ceea ce crede fiecare subiectiv.

5) Că alegerea din ședința primă nu se poate contesta legal, fiind confirmată de societate de două ori. Intențiunea reală a statutelor a fost împlinită prin o dublă aclamațiune mai unanimă, nici un protest n'a fost ridicat contra alegerei. Alegerea secretă fiind un drept, iar nu o datorie, nimenea n'a putut fi silit de-a-l esersa, mai ales fiindcă nici n'a contestat nimeni *în* ședință, sau nemijlocit după ea, aclamațiunea.

6) Cei ce contestă alegerea din ședința primă n'o fac din bună-credință, căci în realitate nu se îndoiesc despre legalitatea ei. D-nul Ioniță Bumbac, ales în ședința primă de Președinte, nu prin vot secret ci prin aclamațiune, a primit [ne]condiționat președenția, pe care azi el și cu ai să o contestă. Toată acățarea de formalitatea votului secret este numai o circumvențiune conscie și intențioasă a legei, căci alegerea nu poate deveni ilegală prin aceea că societatea în unanimitate renunță la un drept al său.

7) Unitatea societății este periclitată prin sulevarea [24] unor asemenea chestiuni, și s'a adus de exemplu cazul analog al desfacerei societății academice române din Viena prin despărțirea în două castre [25], din care una ridicase pe stindardul ei pe «Barițiu», iar alta pe «Șaguna» [26].

Biuroul a desfășurat prin membii săi această apărare, a cerut susținerea pricipiului de: nesulevare a divergenței spirituale dintre junimea română și, pentru a evita până și prepusul, că ambiția personală ar putea fi motivul susținerei cu consecuență a ideilor emise ș'a dat demisiunea, de și ar fi avut *dreptul* de a nu recunoaște contestarea și *puterea* de a închide ședința.

Motivele ce s'a[u] adus contra noastră se pot rezuma într'aceea că:

a) nu suntem români buni, ci răi, asemenea chiar cum trădătorii de patrie şi de naţiune pot fi români de origine.

b) că trebue să fim sau *proşti*, sau plătiţi de străini, pentru a susţinea principiile ce le susţinem.

c) că direcţiunea literară a «Junimei» (şcoala Maiorescu) nu merită de cât ca să scuipe cineva în ea şi Societatea să decidă că *scuipă* în şcoala lui Maiorescu (ipsissima verba ale D-lui Ioniţă Bumbacu!).

Abstrăgând de la chestiunea dacă idei emise cu bunăcredinţă pot fi tratate într'un mod brutal de oameni, cari până azi nu pot să se fălească cu v'un merit pentru a avea dreptul ca să se exprime atât de vehement, să cercetăm numai cazul, dacă subsemnatul, contra căruia au fost îndreptate loviturile, este într'adevăr *cosmopolit, plătit de străini, prost,* şi dacă direcţiunea literară, de care se ţine el, merită a fi scuipată etc. etc.

Am susţinut întotdeauna, că chestiunea cosmopolitismului e una ce nu există. Să nu fim inventivi în chestiuni, a[l] căror înţeles ar fi greu de definit pentru fie-care din noi. Poate că ar exista cosmopolitism — dacă el ar fi *posibil.* Dar el e imposibil. Individul care are într'adevăr dorinţa de-a lucra pentru societate, nu poate lucra pentru o omenire, care nu există de cât în părţile ei concrete — în naţionalităţi.

Individul e osândit prin timp şi spaţiu de-a lucra pentru acea singură parte, căreia el îi aparţine. Inzadar ar încerca chiar de-a lucra de-odată pentru toată omenirea — el e legat prin lanţuri nedesfăcute de grupa de oameni, în care s'a născut. Nimic nu e mai cosmopolit de cât matematica pură d. ex. şi cu toate astea omul de ştiinţă va fi silit să o scrie într'o *limbă* oare-care, şi prin acest mediu de comunicare ea devine întâi şi întâi proprietatea *unui* grup de oameni, a *unei* naţionalităţi şi acea naţionalitate priveşte omul de ştiinţă de al său, ori cât teoriile lui ar putea să aparţină omenirei întregi.

Cosmopolitismul e o *simulaţiune* şi nimic alta — el n'a fost nici odată un adevăr. Străinii cari au interese personale în ţara românească de ex. vor *simulà* totdeauna cosmopolitismul, pentru că

declarându-și adevăratele lor simțiri ar putea să pericliteze interesele lor individuale. — State slabe — cum erà Germania în secolul al XVIII, — vor *simulà* cosmopolitismul, pentru a denigrà tendințele naționaliste a[le] inamicilor lor tari. C'un cuvânt : Cosmopolitismul nu există de cât ca simulațiune, ca fățărnicie. El mai e pretextul pentru lenea și indiferentismul celor cari nu cunosc un alt scop în lume de cât acela de-a trăi bine. — A acuza însă de cosmopolitism oameni cari se inter[es]ează de toate chestiunile vitale ale națiunii noastre, oameni cari lucrează, pe când alții numai vorbesc, este sau un semn de rea credință, sau unul de primitivitate.

Maiorescu este încă tânăr și fructul unei însemnate vieți interne se coace încet, [ese] târziu la lumină [27].

Dacă direcția literară, către care am onoarea a mă alătura, ar profesa cosmopolitismul, ar trebui ca tot ce-am scris și vorbit eu să fie scris și vorbit în sens cosmopolit. Am scris puțin și tocmai de-aceea rog de iertare pe cititor, dacă-i dau osteneala de-a se familiariza cu scrierile a[l] căror cuprins mi-au adus numirea de cosmopolit.

In articolul «Echilibrul» [28] publicat în «Federațiunea (No. 38 și 39 — Mai 1870) am susținut autonomia Transilvaniei, fărâmarea dualismului, a unei forme ce contrazice natura obiectivă a monarhiei, dreptul ce-l are fie-ce popor de a-și determina vointa prin legi și de-a avea un propriu organ pentru formularea acestor vointe, o legislativă. Acest articol a dat însă [prilej] procurorului public din Pesta de-a mă cita la judecătoria de instrucțiune [29].

Tot în acea lună am publicat un articol asupra conchemării unui congres [30], care se sfârșește în modul următor : «In caz dacă opinia publică și popoarele Austriei ar cere schimbarea sistemei constituționale de azi (a dualismului), românii, spre a fi factori eminamente activi întru formarea imperiului 1) să provoace conchemarea unui congres general al lor, care să decidă atitudinea nanațiunii românești față cu situațiunea cea nouă, ce împrejurările par a i-o impune imperiului. 2) Congresul să se declare solidar cu națiunile ce urmăresc aceleași interese ca și cea română. 3) Congresul să-și aleagă reprezentanță a sa, care va comunica tronului

voinţa naţiunii româneşti, cerând a ei satisfacere. Apariţiunea acestui articol a fost anunţată printr'un telegram din Pesta în «Noua Presă liberă» [31].

Când am scris primele linii în privinţa serbărei de la Putna (v. «Convorbiri» an. IV, No. 14), am spus că frecările din viaţa politică şi spirituală la Români nu-şi au causa lor pe atâta în interese personale (precum o susţin unii), ci mai mult în profunda sciziune dintre direcţiunile pe cari au apucat unii de-o parte, alţii pe de alta; că, pentru a nu se perpetua, moşteni şi mări acest rău, generaţiunea tânără are trebuinţă de o singură direcţiune spirituală, şi că încercarea de-a organiza viaţa viitorului va putea fi făcută de cătră junimea română cu ocazia foarte nimerită a serbărei de la Putna.

In epistola deschisă cătră D-nul Dumitru Brătianu (Vezi «Românul» din [15] August 1871) ce-am trimis-o împreună cu fratele Dan în numele comitetului central, am spus cum că în munca generaţiunilor trecute, care-au pus fundamentele largi şi nobil intenţionate a[le] edificiului naţional — în acea muncă este dejà cuprinsă toată ideea activităţii noastre din generaţiunea jună, că numai în continuitate cu lucrările trecutului, în prourmarea consecuentă a celor bine începute consistă misiunea generaţiunii viitoare. Oamenii cari au început regenerarea naţională ni-au dat *ideea întregului,* ce noi avem a o realiza [31 b].

Principiul fundamental al tuturor lucrărilor D-lui Maiorescu este, după cât ştim noi, *naţionalitatea în marginele adevărului.* Mai concret : Ceea ce-i *neadevărat* nu devine *adevărat* prin împrejurarea că-i naţional ; ceea ce-i injust nu devine just prin acea că-i naţional; ceea ce-i urît nu devine frumos prin aceea că-i naţional : ceea ce-i rău nu devine bun prin aceea că-i naţional.

Exemple. 1) Norma limbei scrise trebue să fie cea care există obiectiv şi în realitate în gura poporului de jos şi a societăţii mai fine, iară nu fantasiile mai mult sau puţin ingenioase ale filologilor noştri. Aşa dar adevăr obiectiv şi nu arbitraritate subiectivă. In acest proces de a stabili o normă pentru limba scrisă trebue luate în considerare şi acele influenţe istorice, cari-au resistat tendinţei de espulsiune şi s'au conservat în limba vie.

2) Principii fundamentale din dreptul public al lui Barnuțiu[32] sunt *injuste* din punctul de vedere al jurisdicțiunii moderne. Ele nu devin juste, prin aceea că au fost profesate de un naționalist mare, ale cărui merite pe alt teren nu i-a venit nimănui în minte de-a le contesta.

3) Poezii urîte (Drăgescu, Bota, Grădișteanu, Macedonski, Costiescu, Adrian, ș. a.)[32 b] nu devin frumoase prin aceea că-s naționale. Avem atâtea modele nobile în poeții mai vechi și mai ales în neintrecuta poezie poporală, încât suficiența cu care sunt privite asemenea anomalii literare te umple de o spaimă lesne de justificat.

4) In fine fapta rea ori greșită nu devine bună prin aceea că a fost comisă de un național sau în numele națiunii, ci este și rămâne [rea]. Limba noastră, cum ea există obiectiv, toată lumea o va recunoaște de frumoasă și dulce (J. Scherr, Allg. Litteraturgeschichte)[33].

Dreptul, întru cât e scris la noi în consonanță cu adevăruri recunoscute, este valabil pentru toată lumea; poesia noastră poporală și artistică, întru cât e frumoasă, e frumoasă pentru toată lumea; în fine binele obiectiv din noi ni-l recunoaște asemenea oricare om de bună credință.

Cumcă din acest principiu fundamental s'au tras apoi cu intențiune concluziuni falșe, nu trebue s'o mai pomenim, căci alt-fel publicul n'ar fi până azi în eroare în privința adevărului. Tocmai în concluziuni falșe și imposibile, în răsuciri a vorbelor, în mistificare, c'un cuvânt în rea-credință consistă gloria celor mai mulți dintre contrarii lui Maiorescu, căci într'astă privință suntem în genere foarte inventivi. Așa s'a zis, că cere egala-îndreptățire a jidanilor (fiind justă). Dar nu-i adevărat c'a cerut-o, cum nu-i adevărat că o asemenea faptă e justă. Nu poate fi just de-a lăsa mână liberă asupra populațiunei întregi unor oameni cărora religiunea lor (Talmudul) le ordonă de-a urî și înșela pe creștini. Invoit n'a fost nimeni cu modurile de deslegare a chestiunii israelite.

S'a zis că e francmason și prin asta cosmopolit. De este, noi nu știm, dar posito că este: nu este adevărat, că massonismul exclude naționalismul. Unii din cei mai influenți membrii ai partidei roșii (care trece de eminamente-naționalistă), au fost și sunt francmasoni. In Ungaria de ex. vom găsi un mare naționalist în marele maistru al fracmasonilor (D. Pulscky)[34].

Cele-lalte nimicuri câte se susţin despre viaţa sa ca om privat sunt meschine şi demne numai din cei ce le lăţesc. E acusat, că nu-şi viziteazā prelegerile în curs de 3 luni [34 b], când cei ce-l acuză nu le viziteazā *cu anii*. Regulă este : că toate ce e permis generalităţii oamenilor din România liberă, toate ce ei fac nepedepsiţi şi necontrolaţi, toate comise de M(aiorescu) iau dimensiuni gigantice şi sunt taxate de crime.

Cumcă în România liberă există episcopi atei, cari îşi ţin metrese, e un fapt ce nu uimeşte pe nimeni, dar că d. Maiorescu în locul lipsei absolute de religiune positivă cearcă a pune principii filosofice morale pentru a aşeza stavilă unei necredinţe oarbe şi a imortalităţei născute din ea, asta este o crimă.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu, 2257 f. 224—232—233—236.

VII

Mihai către Șerban Eminescu

Viena 16/12 1871

DRAGĂ ŞERBANE,

Iartă-mă dacă nu ţi-am răspuns nemijlocit la scrisoarea ta. Sunt şi voiu rămâne în punctul acesta dificil.

Un aparat de faradisaţiune (für Nervenlähmung) costă 24 fl. — fără transport.

Imi cei să-ţi scriu numele Armenvater-ului la care şade Hynek. Asta iar n'o pot face nemijlocit. Mi-am câştigat aici pintre cei din Botoşani numele de gură-reà, pentrucă li-a plăcut unora cari au respândit ei singuri faime despre Enacovici ş. a. ca să mă numească pe mine de iscoditorul acelora. De aceea, ceea ce pot afla trebuie să mi se presinte ca din întâmplare şi să nu semene că am căutat a afla *anume* faima cutare or cutare.

Te rog totodată să observi încă una. De şi am sosit în Viena mai târziu de zi întâiu, totuşi toate plăţile câte am să le fac sunt la zi întâiu. Ce poziţiune mi se crează de exemplu când acum la anul nou n'aş avea bani sau când voiu să mă mut. Termine de mutare, termine de plată — în fine terminele dătătoare de măsură sunt la zi întâiu. Tata poate să-mi scadă cândva acele zile, numai s'o facă în vremi mai oportune de ex. la vară, iar nu în mijlocul iernei. Te rog ca chiar banii, ce mi i-aţi trimis mai mult la începutul lunei curente să nu mi-i scădeţi acuma, ci în altă lună. La întâiu Ianuariu fie-ce om e silit aicia ca să dea bacşişuri de cel puţin câte-un fiorin — la birt, la cafenea, în fine pretutindenea.

De aceea lasă-te rugat şi convinge pe tata ca să-mi trimită bani cu două trei zile nainte de zi întâiu. Afară de aceea, am să mă mut fiindcă şed foarte departe de universitate [35].

Roagă pe Harieta să mă ierte, dacă nu i-am răspuns la scrisorile ei.

Astfel în ajunul acelei nenorocite expoziţiuni [36] s'au scumpit aşa toate celea aicia, că abia pot trăi din ceea ce-mi trimite tata. De aceea cred că ar fi consult, ca pe semestrul viitor să mă duc la o altă universitate în provincie.

Mateiu să nu-mi trimeată epistole nefrancate, după cum mă ameninţă, căci îi cunosc scrisoarea şi nu le voiu primi. Trebue să plătesc câte 22 de cruceri [37] pe fie-care.

Iartă că'ţi scriu aşa de urît — dar nu sunt amic al formalismului. Nici pe tine eu nu te oblig de fel să-mi scrii caligrafic.

Sărut mâna mamei şi tatei — vă'mbrăţoşez pe toţi şi rămân
al tău iubitor frate

MIHAI

Nu uita *te rog*... înainte de zi întâiu a lui Ianuarie !

Izvoare: Autografe Dr. Valeriu Branişte.

VIII

M. Eminescu cătră Părinţi

Viena, în 10 Februarie 1872

SCUMPII MEI PĂRINŢI,

Astăzi ies pentru prima oară din casă după o troahnă îndelungată şi după o desăvârşită lipsă de apetit, care-a ţinut mai douăzeci de zile. Inainte de două zile am început a avea un apetit mai bun şi acum reintru în obişnuinţele de mai înainte şi în traiul ce-l duceam înainte de boală. Mă simt mai tare şi gălbinarea e ca şi dispărută de pe piele şi din faţă, numai în albul ochilor se mai vede.

V'aş fi scris mai de mult, dar eram într'o stare sufletească atât de amărîtă şi de răutăcioasă din cauza boalei mele, în cât mai mă temeam să vă scriu sub inspiraţiunea acelei rele dispoziţiuni. Mai adaog, că scrisoarea D-voastră cea din urmă, în care mi se comunică lucruri aşa de triste mi-a mărit boala şi mă făcură şi mai oţărît de cum eram.

Nimeni nu venia la mine, pentru că oprisem pe ori şi cine de a veni, şi ast-fel rămăsesem numai în prada cugetărilor şi închipuirilor mele, care numai senine nu puteau fi.

Doctorul mi-a spus, că principala cauză a boalei mele a fost izolarea deplină în care trăiesc şi încunjurarea societăţii şi a oamenilor. Eu nu cred să fie asta. E drept că nu mă duc de cât foarte rar în adunări, însă totuşi mă duc câte-odată.

Vă rog şi de astă-dată ca să-mi trimeteţi banii cam aşa, ca pe la 25 a lunei să-i capăt, căci, de şi vă va fi făcând greutăţi, totuşi nu ştiţi cât de mult bine îmi faceţi cu aceasta. Ori-unde locuiesc, e natural că aceia trebuie să fie oameni săraci, cari aşteaptă ziua în care am să le plătesc locuinţa ca pe o sărbătoare, căci în genere e una din resursele lor principale. Acum locuesc asemenea la nişte oameni foarte de treabă, căci în decursul boalei mele au fost modele de amabilitate, dar sunt foarte săraci. Eu nu le pot răspunde alt-fel la amabilitatea lor de cât cel puţin prin punctualitate [38].

Ba chiar, dacă aţi anticipa şi mi-aţi trimete vr-o trei galbeni după primirea acestei epistole, iară restul pe la 25, cum am spus, aţi face foarte bine — se'nţelege, dacă, în imprejurările dv. grele, vă este cu putinţă. După cum veţi fi înţeles am nevoie de o restaurare cum se cade, şi sunt multe lucruri care ar putea s'o grăbiască şi de cari trebuie să mă lipsesc, din cauze lesne de ghicit.

Sărutându-vă mânile şi îmbrăţişind pe Şerban şi Matei, rămân al D-voastră supus fiu

MIHAI

IX

Viena 18 Mart, 1872.

SCUMPII MEI PĂRINŢI,

Anul acesta e într'adevăr un an nefast pentru mine. Abia am scăpat de catarul de stomac şi de gălbinare şi m'a cuprins o aprindere de maţe, care-a ţinut trei săptămâni şi era să mă coste viaţa. Şi această boală a fost unită cu o lipsă deplină de apetit, astfel încât părăsind patul după trei săptămâni de zăcere, arăt mai mult a mumie, decât a om. In vremea din urmă am mai căpătat durerea de urechi, care-am mai avut-o când locuiam la Blanchin în Cernăuţi. Această durere ţine adesea ceasuri întregi şi dacă m'a apucat o dată în zi, nu mai pot nici gândi, nici lucra nimic ziua'ntreagă.

De doctor precum ştiţi nu poate fi vorba cu mijloacele mele, singurele consilii ce le-am căpătat au fost dela elevii de medicină, pe cari i-am întrebat. Aprinderea de maţe e ca şi trecută, pentrucă de vro trei zile iar am apetit, durerea de urechi cred că va înceta cu venirea căldurilor şi cred c'or trece toate celea cu vremea. E drept că m'am şi săturat de ele.

Banii lunari vă rog a-i trimite nemijlocit după primirea acestei epistole — căci sunt cu desăvârşire lipsit în momentul de faţă.

Afară de cauzele lesne de priceput, cari-şi au naştere în boala mea, se mai adaogă şi scumpetea cea cumplită, ce-a început a domni aicia. Toatecelea costă azi cel puţin cu o a treia parte mai mult decum costau înainte de un an şi la toate astea expoziţia-i de vină [39]. Aşa se zice—dar eu cred că-i numai un pretext spre a urca preţurile, căci până la expoziţie mai e un an. Vă spun drept, că trăiesc cu mare greutate. In momentul în care vă scriu aceste şiruri mă aflu în lipsă deplină de bani, aşa încât voiu trebui ca mâni să împrumut dela cineva, deşi şi împrumutarea e grea, căci cunoscuţii mei, studenţi ca şi mine, n'au nici ei de unde.

Rugându-vă încă odată să-mi trimiteţi imediat bani, îmbrăţişez pe Şerban, pe Harieta (căreia-i mulţămesc pentru scrisoare) pe Mateiu, vă sărut mânile şi rămân cu iubire şi respect

Al D-voastră supus fiu

MIHAI

Izvoare: Autografe Dr. Valeriu Branişte.

X

Viena, 8 Aprilie 1872

IUBITE TATĂ,

Fiindcă se încep înscrierile în semestrul al doilea, vă rog pentru suma obişnuită de 8 galbeni, care-mi trebuiesc la începutul fiecărui semestru pentru plata banilor colegiali. Nu vi i-am cerut înainte pentru că, poate, v'ar fi venit greu de a mi-i trimite deodată cu banii lunari.

Esenţial este, că trebuie să-i capăt în grabă, adică înainte de închiderea înscripţiunilor, cari din cauze neprevăzute de întârziere, se vor închide înainte de vreme. De când s'a început căldurile de primăvară, eu m'am îndreptat foarte mult şi astfel se vede că scap de toate relele câte m'au bântuit în iarna aceasta. Noutăţi nu

am de a vă spune, de cât doar că scumpetea devine din zi în zi mai nesuferită. Mi-ar trebui un pardessus, pentru că pe o vreme aşa caldă nu pot umbla cu paltonul, apoi nu e nici atât de cald ca să pot umbla numai în jachetă.

Imbrăţişând pe toţi şi sărutându-vă mânile, rămân al D-voastră

supus fiu

MIHAI

XI

Berlin, în 18 Iunie 1873

SCUMPII MEI PĂRINŢI,

De două ori am scris lui Iorgu şi n'am căpătat nici un răspuns, aşa încât nu ştiu cum vă aflaţi acasă şi tăcerea fratelui mă umple de nelinişte. Afară de aceea i-a scris şi Şerban de două ori şi după cum mi-a spus înainte de vre-o 4 zile, nici el nu căpătase încă răspuns. Vă rog dar a mă scoate din această nelinişte şi a-mi răspunde numai de cât în urma primirei scrisorii de faţă. Pe la finea lui August sau începutul lui Septembrie gândesc că mi-oi isprăvi examenele şi m'oi întoarce 'n ţară. Aştept cu nerăbdare capătul vieţii mele de student, care de sigur că pentru mine numai plăcută n'a fost.

Pe Şerban îl văd rar, căci şede foarte departe de mine [40]. Dacă vorbesc cu el despre afacerile lui, el nu mă clarifică nici-odată într'atâta, ca să ştiu ce are de gând să facă. Ceea ce ştiţi D-voastră despre el, ştiu şi eu... şi nici cred ca să-i fi descoperit el vr'unui om din lume tot ce gândeşte. Ast-fel el o duce destul de pasabil; are amici, cunoştinţe cu doctori germani şi societatea lui e foarte căutată. El e şi membru la o societate ştiinţifică-medicală. Ce sunt Românii, cari învaţă medicina aicea pe lângă el ? Pot să zic, că dispar... Şi cu toate acestea... Eu o spun curat : nu'l înţeleg şi pace. Eu gândesc că n'ar avea de cât să se prezinte aici la Universitate,

pentru ca să-l facă de trei ori Doctor, dacă nu este încă. Aici în Berlin poartă acest titlu fără ca cine-va să i-l conteste, scrie reţete, face chiar vizite, căci după legile prusiane-i este permis aceasta, se'nţelege că sub responsabilitatea sa personală. Dar presupunem c'ar rămâne chiar aci, ce viitor îl poate aştepta în mijlocul unui oraş unde sunt atâţia alţii ? [40].

Aştept un grabnic răspuns, vă sărut mânile şi rămân al D-voastră supus fiu

MIHAI

XII

Mihai către Henrieta Eminescu

Berlin, [*1873/4 ?*]

MULT IUBITĂ HARIETĂ,

Am citit [40 a] scrisoarea din urmă de acasă [40 b]. Eram singur eu bolnav şi lipsit de cugetare — de aceea nu ţi-am scris îndată [40 c]. Altfel acuma sunt bine şi cred că şi tu. Ascultă, pentrucă am să-ţi spun ceva, dar să fie'n taină. Am auzit că tu doreşti ceva, şi că nu spui nimănui ceeace doreşti. Acum te 'ntreb : nici mie nu ?

Te rog să-mi scrii ca să ştiu cel puţin eu, — închide scrisoarea frumuşel şi mi-o trimite fără s'o ştie nimenea — vom vedea atunci ce lucru mare e. Te sărut Harităţă de o mie ori, te rog să-mi răspunzi la ce te'ntreb şi rămân alt tău frate

MIHAI

Izvoare : Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255 f. 309.

XIII

M. Eminescu către T. Maiorescu

Charlottenburg, den 5. Februar 1874.

WERTHESTER HERR,

Ich danke Ihnen herzlich für die in Aussicht gestellte Eventualität der Ernennung meiner Wenigkeit zum vielsagenden Philosophieprofessor, aber ich glaube, dass obwol mir ein deartiger Antrag nur schmeichelhaft und meiner ganzen natürlichen Anlage zusagend sein kann, dennoch für mein Gewissen zu früh gekommen sein möchte. Die Formalität eines academischen Titels würde nun das kleinste Hinderniss und das am leichtesten zu überwindende sein; aber ist sie auch das einzige? Darf ich ohne einen bestimmten Lehrplan, den ich vollständig verarbeitet hätte, mich in meinen Jahren an eine solche Aufgabe wagen?

Eine freie, also eine Privatdocentur behufs Vorlesungen über ein ganz bestimmtes Gebiet der Philosophie, also z. B. speciell über die Kant'sche oder Schopenhauer'sche, wie sie in den betreffenden Schriften vorliegt, hätte ich gewagt zu übernehmen, weil man wenig über den Text hinausgehen kann und es mehr auf eine treue und klare Wiedergabe des Gewussten ankäme als auf eine Ausarbeitung ins Breite der genannten Systeme. Aber die Schopenhauer'sche Ph[il]osop[hie] in dem Sinne wiederzugeben, dass sie einen vollständigen Cursus bilden soll, wie es doch der Autor selber vorschreibt, erheischt Kenntnisse, zu denen ich mich speciell vorbereiten müsste, namentlich naturwissenschaftliche, anthropologische.

Es kommt noch eins hinzu. Kant ist mir verhältnissmässig spät in die Hände gekommen, Schopenhauer ebenfalls. Ich habe sie zwar inne, aber die intuitive Wiedergeburt ihrer Gedanken in meinem Innern mit dem specifischen Erdgeruche meines eigenen Gemüthes ist noch nicht vollendet. In Wien stand ich unter dem unseligen Einflusse des Herbart'schen Philosophierens, welches durch seine Natur vom Studium Kant's dispensirt. In dieser Bear-

beitung der Begriffe wurde mein Intellect selbst wie ein Herbart'scher Begriff bis zur Fadenscheinigkeit bearbeitet. Als aber nach monatelangem Zerren und Winden Zimmermann zum Schlusse kam, dass es zwar eine Seele gäbe, aber dass selbige ein Atom wäre, warf ich entrüstet mein Collegienheft zum T[eufel] und kam nicht mehr in die Vorlesungen. Freilich, wäre ich nicht aus der Kümmeltürkei gewesen, so wäre mir genannter Herr wahrscheinlich nicht als Inbegriff aller möglichen Weisheit erschienen. Ich ward das zeitweilige Opfer meiner übertriebenen Vorstellung von einem Universitätsprofessor.

Ich komme auf meinen Gegenstand zurück. Die Schopenhauer'sche Metaphysik ist in ihrer Zweitheilung der Welt in Wille und Vorstellung richtig. Das Ding an sich, insofern es nicht durch innere noch durch äussere Wahrnehmung erforscht werden kann, muss man auf sich beruhen lassen. Schopenhauer selbst findet keinen Ausdruck dafür als den des Nichtausdrückenkönnens nämlich *Nichts*, ein relatives zwar, aber dennoch nur nichts. Ueber die Grundlage eventueller Vorlesungen wäre ich also mit mir selbst einig; wenn ich aber an die Ausführung denke, so muss ich gestehen, dass mir dasjenige womit ich hätte anfangen müssen, fehlt, die naturwissenschaftlichen Kenntnisse, speciell Anthropologie. Persönlich ist das gegründet. Ich habe nie an die Möglichkeit einer eventuellen Ernennung zum Lehrer dieser Wissenschaft gedacht und nicht so begonnen, wie ein künftiger Lehrer hätte beginnen müssen, sondern die Sachen besonders dort an dem Puncte in Angriff genommen, an welchem mir das System dem Stoffe nach zu wenig ausgearbeitet erschien. Rechts-, Staats- und Geschichtsphilosophie sind bei Sch[openhauer] nur angedeutet, und dennoch ist der Schlüssel zu einer richtigen Grundlegung derselben in seiner Metaphysik engültig enthalten. Ὁ ἄνθρωπος ζῶον πολιτικόν sagte schon Aristoteles und von den Alten war ein jeder wenigstens theoretischer Politiker, denn man darf nicht dasjenige unausgeführt lassen, was am meisten practisches Interesse hat, obwohl keineswegs damit gesagt sein soll, dass man diese Disciplinen zur Apotheose der genannten Gegenstände verwende. Ich glaube nun die Lösung der einschlägigen Probleme gefunden zu haben, indem ich die, eine jede Phase der Entwickelung begleitenden Anschauungen

und Beweissysteme in Antinomien um das *Zeitlose* in Geschichte, Recht u[nd] Politik gruppire, jedoch nicht im Sinne der Hegel'schen Entwickelung der Idee. Denn bei Hegel ist Denken u[nd] Sein identisch — hier nicht. Das practische Interesse für unser Vaterland läge nun in der theoretischen Beseitigung aller Berechtigung zum unkritischen Import fremder Institutionen, als welche nichts anderes denn specielle Organisationen der menschlichen Gesellschaft im Kampfe ums Dasein sind, welche nun in ihren allgemeinen Principien wohl recipirt werden können, deren Casuistik aber sich aus den Verhältnissen von Volk u[nd] Land empirisch ergeben muss. Ich kann mich nun nicht näher über diesen Gegenstand auslassen, aber er war es, der mir grösstentheils Selbstdenken und Studium in Anspruch genommen hat, so dass ich eine schulgemässe Reihenfolge meiner Aufgabestellung bis jetzt nicht eingehalten habe.

Ich müsste also vorerst Anatomie und Physiologie wenigstens ein Semester lang studiren, um so viel zu wissen als anständigerweise zu Prolegomenis der Philosophie nötig ist.

Diese sind meine Bedenken. Unsere Richtung kennzeichnet sich doch durch eine Gewissenhaftigkeit, der die äussere Bedingungen dessen, was man vorstellen soll, nicht genügen. Ein Doctortitel würde mich zwar mit der Welt und ihrer gesetzlichen Ordnung in's Reine bringen, mit mir selbst, der ich mir vorderhand nicht genüge, nicht. Gerade diese con[c]rete Gelegenheit hat mir den Ernst der Aufgabe klar gelegt und das Motiv der Vortheile, die sich mir auf diese Weise bieten könnten überwindet nicht die Vorstellung der Pflicht. Deswegen würde ich Zeit verlangen. Wie viel, hängt wieder von meinen Verhältnissen ab.

Ich gelange nun zu diesen Verhältnissen, welche nichts weniger als beneidenswerth sind; d. h. unzufrieden mit ihnen bin ich keineswegs, aber sie legen mir manche Beschränkungen auf, und ich könnte es werden. Ich habe von Hause wenig, gegenwärtig so viel wie nichts zu erwarten, und Sie wissen: primum vivere, deinde philosophari. Von dem Gesichtspuncte aus und nicht aus eigenem Antriebe hätte ich [im] Laufe dieses oder zu Anfang des künftigen Semesters mein Doctorat ablegen sollen, um eine Winkelstelle, panem et circenses von Staatswegen zu erlangen. Es bot sich mir

jedoch eine Gelegenheit meinen Studien wenigstens noch auf ein Jahr frei nachzuhängen, dadurch nämlich, dass ich, freilich sehr indirect, an eine Dependenz des Ministeriums unserer äusser[e]n Verlegenheiten gebunden bin. — Wenn nun wirklich einem Mitgliede der kritischen Richtung die Leitung unseres Unterrichtswesens anvertraut werden sollte, so möchte ich vorläufig um eine andere Art Aushülfe bitten, welche mir Zeit u[nd] Musse wiedergeben könnte, welche ich unter dem nunmehrigen büreaucratenseeligen Titular eingebüsst habe.

Das ist die Sachlage. Es hängt nun ab, in wie weit sie geändert werden kann.

Ihr aufrichtig ergebener

EMINESCU

(Traducere)

Charlottenburg, 5 Februarie 1874

PREA STIMATE DOMN,

Vă mulţămesc din inimă pentru eventualitate ce mi-aţi pus-o în perspectivă a numirii umilei mele persoane în însemnatul post de profesor de filosofie, dar cred că, cu toate că o astfel de propunere nu-mi poate fi decât măgulitoare şi potrivită întregii mele dispoziţii fireşti, după conştiinţa mea totuşi ea vine prea devreme. Formalitatea unui titlu academic, ar fi, desigur, piedica cea mai mică şi cel mai uşor de trecut ; dar e aceasta singură ? Pot eu, ca fără un plan de studii hotărît, pe care să-l fi prelucrat în întregime, să îndrăznesc la vârsta mea să mă apuc de acest lucru ?

O docenţă liberă deci privată, relativă la prelegerile asupra unui teren absolut mărginit din filosofie, de pildă specială din aceea a lui Kant sau Schopenhauer, aşa cum e expusă în scrierile lor respective, aş fi îndrăznit s'o iau asupra mea, din cauză că nu te prea poţi abate dela text, şi depinde mai mult de redarea exactă şi clară a celor ştiute, de cât de elaborarea întinsă a numitelor sisteme. Dar, spre a reda filosofia schopenhauriană în aşa fel încât ea să formeze un curs complect, după cum prescrie însuşi

autorul, se cer cunoştinţi, cari mi-ar impune o pregătire specială, anume cunoştinţi de ştiinţă naturală şi antropologie.

Mai e ceva: Kant mi-a căzut în mână relativ târziu, Schopenhauer de asemenea, ce-i drept, îi cunosc, însă renaşterea intuitivă a cugetărilor în mintea mea, cu specificul miros de pământ proaspăt al propriului meu suflet nu s'a desăvârşit încă. La Viena, am trăit sub influenţa nefastă a filosofiei lui Herbart[40a], care prin firea ei te dispensează de studiul lui Kant. In această prelucrare a înţelesurilor s'a prelucrat şi însuşi intelectul meu ca un înţeles herbartian, până la tocire. Când însă după această frământare şi luptă de două luni de zile, vine la sfârşit Zimmermann[40 b], zicând că există într'adevăr un suflet, dar acesta e un atom, aruncai indignat caetul meu de note la dracu, şi nu m'am mai dus la cursuri. Intr'adevăr, dacă nu veniam din Orient, numitul domn, probabil nu mi-ar fi apărut quintesenţa tuturor înţelepciunilor posibile. Am fost însă victima temporară a imaginaţiei mele exagerate asupra valorii unui profesor universitar.

Mă înapoez la subiectul meu. Metafizica schopenhauriană e exactă în împărţirea lumii ca voinţă şi reprezentare. Lucru în sine, întru cât nu poate fi cercetat nici prin observaţie interioară nici exterioară, trebue să'l treci asupra ta. Insuşi Schopenhauer nu găseşte o expresie pentru aceasta decât imposibilitatea exprimărei, anume *nimic*, ceva relativ, totuşi nimic. Asupra bazei unor prelegeri eventuale, aş fi deci de acord cu mine însumi; când mă gândesc însă la expunerea (practică), trebue să mărturisesc, că îmi lipsesc cunoştinţile cu care ar trebui să încep : ştiinţele naturale, în special antropologia.

Faptul acesta e motivat. Nici odată nu m'am gândit la posibilitatea unei eventuale numiri ca profesor a acestei ştiinţi, şi deci n'am început aşa, cum ar fi trebuit să înceapă un viitor profesor, ci am atacat lucrurile mai ales în acel punct, unde după cuprins sistemul mi se părea prea puţin prelucrat. Filosofia dreptului, de stat şi a istoriei sunt indicate numai la Schopenhauer, şi totuşi cheia unei expuneri adevărate a acestora e cuprinsă în metafizica sa. 'Ο ἄνθρωπος ζῶον πολιτικόν[41] spunea deja Aristotel şi dintre antici cel puţin fiecare era politic teoretician, căci nu trebue să laşi nediscutat tocmai aceea ce are cel mai mult interes practic, cu

toate că aceasta nu va să însemne întrebuinţarea acestor discipline ca apoteoză a numitelor obiecte. Cred că am găsit acum deslegarea problemelor privitoare la aceste materii grupând opiniunile şi sistemele doveditoare ce întovărăşesc fiecare fază de evoluţie în antinomii în jurul intemporalului în istorie, drept şi policită, dar nu în sensul evoluţiei ideii lui Hegel. Căci la Hegel cugetarea şi existenţa sunt indentice. Aci nu. Interesul practic pentru patria noastră ar consta, cred, în înlăturarea teoretică a tuturor îndreptăţirilor pentru importarea nechibzuită a unor instituţii străine, care nu-s alt-ceva de cât organizaţii speciale a societăţei omeneşti în lupta pentru existenţă, care pot fi primite în principiile lor generale, a căror causuistică trebue însă să rezulte în mod empiric din împrejurările particulare ale fiecărui popor şi ale fiecărei ţări.

Nu mă pot explica aci prea amănunţit asupra acestui subiect, el însă mi-a ocupat cea mai mare parte din studiile şi din propia mea cugetare, aşa încât până acum n'am păstrat o succesiunea a problemelor mele după metodele şcolare.

Ar trebui deci să studiez anatomia şi fisiologia cel puţin un semestru, pentru ca să ştiu măcar cât cere prolegomenul filosofiei.

Acestea sunt îndoelile mele. Directiva noastră [42] se caracterizează doar printr'o conştiinciozitate, pentru care nu sunt suficiente numai condiţiile exterioare ale lucrurilor ce vrei să le reprezinţi.

Un titlu de doctor m'ar aranja cu lumea şi cu legile ei de ordine, nu însă cu mine, care deocamdată nu mă satisfac pe mine însumi. Tocmai această împrejurare concretă mi-a expus clar seriositatea sarcinei mele, iar motivul foloaselor ce mi s'ar oferi pe această cale, nu poate birui gândul datoriei. De aceea aş cere timp. Cât — depinde iar de împrejurările mele. Şi acum iată-mă ajuns la acele împrejurări care nu-s mai puţin decât de invidiat, adică — nemulţumit cu ele nu-s de loc, dar îmi impun multe lipsuri — şi aş putea să devin nemulţumit. De acasă am puţin de aşteptat, atât ca şi nimic — şi D-v. ştiţi : primum vivere, deinde philosophari.

Din acest punct de vedere şi nu din imbold propriu ar fi trebuit să-mi iau doctoratul, în cursul acestui semestru sau la în-

ceputul celuilalt, pentru ca să pot căpăta vre-un locuşor — panem et circenses, la stat.

Mi s'a oferit o ocazie însă, să pot urma liber cel puţin încă un an studiile mele, prin faptul că sunt legat, de sigur într'un chip foarte indirect, de o dependenţă a ministerului afacerilor noastre externe. — Şi dacă într'adevăr conducerea şcoalei noastre va fi încredinţată vre-unui membru al direcţiei critice, atunci aş ruga de-ocamdată pentru un altfel de ajutor care mi-ar putea reda timp şi răgaz, pe cari nu le-am avut sub actual titular biroucratic [42].

Aşa stau lucrurile. Depinde acum întru cât vor putea fi schimbate [42 a].

Al Dv. devotat
M. EMINESCU

XIV

Charlottenburg 26/2, [1]874.

GESCHÄTZTER HERR,

Eine rheumatische Lähmung meiner rechten [Hand] hat mir die unfreiwillige Unhöflichkeit auferlegt, Ihnen nicht schneller antworten zu können.

Auf Anschauung concreter Verhältnisse gegründet, haben Sie mir meine Aufgabe in ein annehmliches Licht gestellt, so dass für mich nur noch die Erfüllung formaler Bedingungen übrig bleibt.

Zum Doctorexamen werden drei Fächer verlangt; — zu zweien müsste ich mich also noch präpariren. Ich weiss kaum wieviel Zeit ich dazu brauchen würde und unter meinen jetzigen Verhältnissen (als Laufer) gar nicht. Vor Abreise des Herrn Rosetti hatte ich mir zu diesem Behufe eine Frist von 5—6 Monaten festgesetzt; — aber da ich meinen äussern Plan verschoben hatte, trieb ich wieder was mir gerade einfiel, so dass meine jetzige Lectüre den besten Beleg davon geben könnte, wie entfernt ein Mensch von dem Gedanken an die academischen Bedingungen eines Lehramtes sein kann, denn da ich nichts rechtes hoffte, so war ich auf mein Eintretten in die hochlöbliche Bottuschaner Philistergilde gar nicht erpicht und meinte womöglich: je später, je besser.

Wie ein Wetterleuchten vom klaren Himmel kam mir Ihr erstes ehrenwerthes [Schreiben] und belehrte mich eines andern. Aber ibi jacet lepus in pipere. Wie nun aus Berlin entkommen? Hinsichtlich dieser lieben Stadt des heiligen römischen Reiches deutscher Nation habe ich lauter Fehltritte gemacht: erstens dass ich überhaupt [hierher] gekommen, zweitens dass ich nicht schon längst fort bin und unter drittens verclausulire ich alle möglichen et coetera's und deren gibt es viele — manche unaussprechliche.

Sie fragen mich wie viel Zeit u[nd] Mittel ich brauche? Ich wende lieber die Frage um und meine: wieviel an Zeit und Mittel könnte mir gefälligst zur Verfügung gestellt werden, indem ich mich im Voraus für bereit erkläre, in Ehren alles zu erstatten was mir zu ins Trockensetzung meines academischen Schäfchens vorgeschossen werden würde? — Denn es ist besser ich richte mich darnach ein und messe Zeit und Ort mit der Elle des realen und gegebenen. Das ist der Punct des Archimedes, von welchem aus meine Welt (ein wenig versumpft) gehoben werden kann. Wenn ich sagen soll, so sage ich gewöhnlich gar nichts und meine ursprüngliche Natur äussert sich unverhohlen — ich werde *ticăit.*

Vom meiner jetzigen Lage rede ich gar nicht. Sie ist nun einmal unleidlich und kann nur radical geändert werden. Mein nunmehriger kleiner Herrgott ist kein Schöpfer, sondern ein Geschöpf — nämlich ein ledernes.

Ich grüsse sie vielmals und verbleibe

in Hochachtung,

EMINESCU

(Traducere)

Charlottenburg, 26/2 1874

STIMATE DOMN,

O paralizie reumatică a mânei mele drepte mi-a impus nepoliteţea involuntară, de a nu vă putea răspunde mai curând.

Bazat pe intenţia împrejurărilor concrete, mi-aţi pus chestiu-

nea mea într'o lumină clară așa încât mie nu-mi rămâne decât îndeplinirea unor condiții formale.

Pentru doctorat se cer 3 materii, — pentru două ar trebui deci să mă mai prepar. Nu pot ști cât timp mi-ar trebui pentru aceasta și în împrejurările de față, ca alergător [43] nici atâta.

Inaintea plecărei Domnului Rosetti [44] îmi fixasem pentru aceasta 5—6 luni; dar de oare-ce îmi amânasem iarăși primul meu plan, mă ocupam iarăși cu ceea ce-mi trecea tocmai prin cap așa încât lectura mea actuală ar putea da dovada cea mai bună cât de departe poate fi un om de gândul condițiilor academice ale unui post de profesor, căci de oare-ce nu speram ceva sigur, nu eram de loc grăbit de a intra în Inalta Societate a Filistenilor din Botoșani și 'mi ziceam : Cu cât mai târziu, cu atât mai bine.

Ca un fulger pe cer senin mi-a venit prima și prețioasa d-v. scrisoare și-mi arată altă cale. Dară ibi jacet lepus in pipere [45].

Cum să scap din Berlin ? Relativ la acest scump oraș a sfântului imperiu roman de nație germană — am făcut o sumedenie de pasuri greșite : în primul rând, că am venit numai aci, în al doilea că n'am plecat deja de mult și în al treilea rând, șchiopătez în tot felul de et cetera — atât de mult — și încă unele cari nici nu se pot spune.

Mă întrebați cât timp și ce mijloace îmi trebuesc ? Intorc mai de grabă întrebarea și spun : cât timp și mijloace mi s'ar putea pune la dispoziție, eu declarând de mai înainte că sunt gata să rambursez totul, când mă voiu vedea ajuns cu titlul meu academic la un liman sigur. Căci e mai bine să mă iau după aceasta și să-mi măsur timpul și locul cu măsura realităților. Acesta e punctul lui Arhimede de unde poate fi înălțată lumea mea (afundată puțin în mocirlă). Când e vorba să spun ceva (da ori ba) atunci nu spun de obiceiu nimic și adevărata mea fire primordială se arată fără șovăire : — devin *ticăit*. Despre actuala mea poziție nici nu mai vorbesc nimic. E odată pentru totdeauna nesuferită și nu poate fi schimbată de cât radical. Actualul meu mic Dumnezeu nu e un creator, ci o creatură — anume una de piele [46].

Vă salut și rămân cu stimă al D-v.

EMINESCU

XV

Charlottenburg, 28/3, [1]874.

SEHR GESCHÄTZTER HERR,

Nach längerer Ueberlegung, weil mir doch ein jeder Ihrer werthen Briefe andere Anhaltspuncte gibt, könnte ich mich am ehesten für die allerletzt mir gestellte Alternative entscheiden, und zwar aus folgenden Gründen: Der Monat April würde mir nur dazu dienen, um ein Schema der Vorlesungen zu entwerfen und wenigstens mit allgemeinem Inhalte auszufüllen, was bei der Masse des zu behandelnden und Feinheit des Stoffes unumgänglich nothwendig ist. Ausserdem würden Vorlesungen, schon jetzt versucht, die Befähigung oder Nichtbefähigung zu diesem Geschäfte klarlegen, was nicht zu unterschätzen ist.

Während meines Verweilens in Iassy könnte ich mich mit besagten zwei Nebenfächern des Doctorexamens eingehender beschäftigen und so wäre denn mit dieser Vertheilung von Zeit die Hauptsache im Richtigen.

Wir correspondiren schon seit sechs Wochen. Bedenken Sie nun noch, dass diese sechs [Wochen] für mich zu den verlorenen gehören, wie ich überhaupt die meiste und beste Zeit verliere, während welcher der Titular da ist. Darum begreifen Sie auch wohl, warum ich unter solchen Umständen unmöglich einen endgültigen Entschluss fassen konnte, ohne meine jetzige Stellung, wenn man sie so nennen kann, aufzugeben. Nun aber gäbe ich sie auf, nur um im Mai anständig anfangen zu können. Hernach würde ich alles andere schon in das rechte Geleise bringen. Auch hätte ich Gelegenheit, die Geldmittel zu erübrigen, welche die Reise im October, die Taxen u. a. decken sollten, ohne Jemandes Wohlwollen auch noch auf diese Weise zu belästigen.

Also optire ich für die Alternative der Vorläufigkeit meines Docententhums, damit es vom 1. Mai ab anfangen kann. In einem andern Falle würde mein Entschluss, eben wegen des Nichtlängerseinkönnens einer gegebenen Spanne Zeit, keiner sein.

Meinerseits, habe ich mich auf die Arbeit verlegt, obwohl

mir die Sprache manche begriffliche Scheidungen verwächst, freilich hat sie aber auch die Eigenschaft jedermann zu zwingen, klar und anschaulich zu sein und unnöthige Abstracta zu vermeiden. Wenn sie mir nur die nothwendigen nicht überwuchern würde.

Und somit wünsche ich Ihnen Gesundheit und Seelenruhe und verharre als

Ihr ergebenster

M. EMINESCU

(Traducere)

Charlottenburg, 28/3 1874

PREA STIMATE DOMN,

După multă gândire, de oare-ce fie-care din onoratele D-voastră scrisori îmi dă puncte de sprijin, m'aş hotărî cel mai degrabă pentru ultima alternativă, şi anume din următoarele motive : Luna April mi-ar servi numai pentru expunerea unei scheme a prelegerilor şi complectarea lor cu un cuprins cel puţin general, ceea ce e absolut necesar faţă de întinderea şi fineţa obiectului de tratat. Afară de aceasta, prelegeri încercate de pe acum, ar arăta limpede dacă e sau nu dotare în această afacere, ceea ce nu e de neglijat.

In timpul şederii mele la Iaşi aş putea să mă ocup mai de aproape cu numitele 2 obiecte ale doctoratului, şi astfel, cu această împărţire a timpului, ar fi aranjată partea cea mai principală.

Corespondăm deja de 6 săptămâni. Gândiţi-vă acum şi la faptul că aceste 6 săptămâni sunt pentru mine pierdute fără a putea lucra, după cum îmi pierd cel mai mult şi bun timp când titularul [47] e aci. De aceea, înţelegeţi bine de ce în aceste împrejurări mi-ar fi fost imposibil să iau vre-o hotărîre fără a demisiona din actuala mea slujbă, dacă o pot numi aşa.

Dar acum demisionez numai pentru ca să pot începe cum se cade în Mai. Pe urmă voiu putea duce şi celelalte în mersul lor obişnuit. Aş avea şi ocazia să economisesc mijloacele băneşti care

ar putea acoperi cheltuelile călătoriei din Octombrie, taxele ş. a. fără a mai supăra şi în chipul acesta bunătatea cuiva.

De aceea sunt deocamdată pentru alternativa docenţei mele, pentru ca să poată începe de la 1 Mai. In alt caz hotărîrea mea, tocmai pentru imposibilitatea unei prelungiri a unui timp dat — n'ar mai avea nici un rost.

Din parte-mi m'am pus pe lucru, cu toate că limba îmi produce multe confusii de noţiuni, dară ea are şi darul de a sili pe fiecare să fie limpede şi intuitiv şi să înconjure abstracţiunile netrebuitoare. Numai de nu mi-ar înăbuşi pe cele trebuincioase.

Şi astfel vă doresc sănătate şi linişte sufletească rămânând al D-v devotat

M. EMINESCU

XVI

Charlottenburg, d[*en*] *7. Mai* [*1*]*874.*

WERTHGESCHÄTZTER HERR,

Seit einem Monate ich meine Thätigkeit bei unserer Agentie eingestellt und arbeitete vereinsamt in Charlottenburg. Da ich deswegen Ihre Ernennung bei weitem später erfahren, als die übrigen Sterblichen, hat sie mich zeitlich überrascht und erfreut, obwohl an sich dieselbe schon seit vielleicht mehr als zwei Jahren so gut wie gewiss war. Meine herzlichste Gratulation kommt nun ziemlich post festa.

Auf Ihr geehrtes Schreiben vom 1-ten d[ieses Monats] habe telegraphisch geantwortet. Die Summe von 300 Th[a]l[e]rn, die ich angab, ist übrigens eine maximale und postenweise sicher zu hoch gegriffen, aber nur wenn man meiner eigenthümlichen Individualität, die immer das schlechteste als zukünfting voraussetzt, abstrahirt. Gehe ich einmal zu Grunde, so geschieht es sicher durch eine Kleinigkeit, denn dies' sind meine ärgsten Widersacher.

Werde also sobald als möglich nach Jena abreisen und hoffe schon zu Anfang August das Doctorat abzulegen. D[as] h[eisst]

ich hoffe es nicht, denn ich hoffe nie was, sondern versuche es ganz gewiss.

Mir hat die reglementare Uncorrectheit des in meinem letzten Schreiben gemachten Vorschlages eingeleuchtet; war aber auch nur ein Expedient, um Janet unschädlich zu machen, und ein schlechter Rath, da ich momentan keinen besseren wusste.

Ich weiss nicht, ob Ihnen der Titel «Excellenz» nicht unlieb ist. Obwohl keine Gefahr vorhanden, dass Sie denselben nur vorstellen, könnte er Ihnen dennoch, schon aus dem Grunde, weil Sie ihn mit Leuten gemein hätten, deren natürliche Gemeinschaft mit Ihnen urspünglich ausgeschlossen bleibt, unlieb sein. Die Wahrung des hiesigen Usus hat also meinerseits dieser kleinen Notiz bedurft, um nicht für eine in Ihren Augen sicher vulgäre Schmeichelei zu gelten.

Doch genug von mir. Ich erinnere mich, dass irgendwann die Rede davon war, Ihnen eine Liste derjenigen wissenschaftlichen Kräfte zu unterbreiten, welche eventuell zur Hebung unseres Culturniveaus gebraucht werden könnten. Demgemäss hatte ich schon damals die paar Namen gesammelt, von denen einige sehr inhaltsvoll (unterstrichen), andere jedoch aus dem Hörensagen unter dem Eindrucke tiefsinniger Beschreibungen ihrer ausserordentlichen Capacität notirt wurden. Folgt das Register mortalium, und zwar:

P. S. Hr. *Nicolaus Oncu* hat seine Staatsexamina in Wien gemacht, Nationalökonomie in Bruxelles studirt und kennt verschiedentliche neuere Sprachen. Englisch, französisch, italienisch und magyarisch. Weiss sehr viel und studirt unablässig, ist jedoch — *roth*. Wenn nicht roth im eigentlichen Sinne, so halte ich ihn jedoch für ungemein ehrgeizig, und alle ehrgeizigen sind liberal, wiel das der einzige Standpunct ist von dem aus sich alles ererbte Vorrecht negiren lässt. Als Professor jedoch (der Gegendstand kann seiner Wahl überlassen bleiben, weil obwohl kein Polyhistor doch vielseitig) wäre er unschätzbar. Gegenwärtig befindet er sich wahrscheinlich in Baia de Crişiŭ (Körös-Banya). Jedenfalls als belesen und ungemein gewissenhaft sehr zu empfehlen, wenn man von einigen politischen Schrullen absehen will.

(Traducere)

Charlottenburg, 7 Mai 1874

MULT STIMATE DOMN,

De-o lună de zile mi-am suspendat activitatea de pe lângă agenţia noastră, şi lucrez retras la Charlottenburg.

De oare-ce astfel am aflat numirea D-v. cu mult mai târziu decât ceilalţi muritori, m'a surprins şi m'a bucurat, cu toate că numirea aceasta în sine era mai mult de cât sigură poate de mai bine de 2 ani. Felicitările mele vin de aceea cam post festa.

La stimata Dv. scrisoare din 1/V, am răspuns telegrafic [47 a]. Suma de 300 de taleri pe care am indicat-o, e afară de asta o sumă maximă şi judecând după exigenţele rând pe rând poate cam exagerată, dar numai când faci abstracţie de curioasa mea individualitate care se aşteaptă pururea la ce e mai rău.

De mă voiu pierde vre-odată, va fi de sigur din cauza unui lucru de nimic, mărunţişurile acestea fiind cei mai aprigi duşmani ai mei.

Voiu pleca deci cât se poate de curând la Iena, şi sper că deja la începutul lui August să-mi pot da doctoratul. Adică n'o sper, căci eu nu sper nici odată ceva, ci voiu încerca numai cu siguranţă.

Incorectitudinea reglementară a propunerei mele din ultima mea scrisoare m'a luminat. A fost însă numai un expedient pentru a-l face nevătămător pe Janet [48] şi un sfat rău, de oare-ce momentan nu aveam altul mai bun.

Nu ştiu dacă vă e plăcut titlul de Excelenţă. Cu toate că nu există pericolul, că Dv. aţi reprezenta numai o «Excelenţă», totuşi v'ar putea fi neplăcut, din motivul numai, că aveţi acest titlu la fel cu persoane a căror comunitate naturală cu Dv. e exclusă chiar de la început. Păstrarea unui uz local, m'a făcut să scriu această mică notiţă, pentru ca titlul dat să nu pară în ochii Dv. ca o linguşire de rând.

Destul însă despre mine. Imi amintesc că a fost odată vorba să dau o listă cu oameni de ştiinţă, cari eventual ar putea fi întrebuinţaţi pentru ridicarea nivelului nostru cultural. Deaceea, de pe atunci încă am adunat câteva nume, dintre cari unele îmi apar cu multă greutate, altele în schimb le-am reţinut numai din auzite,

subt impresia descrierii capacităţii lor extraordinare. Urmează registrul muritorilor, şi anume :[49]

P. S. Nicolai Oncu [50] a dat examenul de stat în Viena, a studiat economia naţională la Bruxela, studiază şi cunoaşte mai multe limbi: engleza, franceza, italiana şi maghiara. Ştie foarte multe şi citeşte fără preget, este însă — *roşu* [51]. Deşi nu roşu propriu zis, totuşi îl cred foarte ambiţios, şi toţi ambiţioşii sunt liberali, căci acesta este singurul punct de vedere, din care orice privilegiu moştenit se poate nega. Ca profesor ar fi de nepreţuit şi i s'ar putea îngădui să-şi aleagă singur obiectul, căci, deşi nu-i polistor, totuşi este multilateral.

Acum se află, probabil, în Baia de Criş. In tot cazul foarte recomandabil, fiind cetit şi extraordinar de conştiincios, dacă se poate trece peste gărgăunii lui politici.

XVII

Berlin 7/5 187[4].

EXCELLENZ MAIORESCO
Cultusminister

Buc[arest]

Ziehe Jena vor. Würde für Hinreise, dreimonatlichen Aufenhalt, Taxen und Rükkehren ins Land be[i]läufig dreihundert Thaler brauchen. Examen Anfang August. Viele Grüsse

EMINESCU

(Traducere)

Berlin 7/5 187[4]

EXCELENŢEI MAIORESCU
Ministrul Cultelor

Buc[ureşti]

Prefer Iena. Mi-ar trebui pentru dus, stat trei luni şi înapoiere în ţară aproximativ trei sute taleri. Examen început August. Multe salutări

EMINESCU

Izvoare: Academia Română. Autografe T. Maiorescu.

XIX

M. Eminescu cătră o Revistă germană

Berlin *1874 ?*
Charlottenburg,

MEIN HERR,

In Ihrem Blatte finde ich da einen Artikel über Dr. Johann Iacoby, gegen den ich eigentlich nichts einzuwenden hätte, nicht etwa weil nichts einzuwenden wäre, sondern einfach und allein, weil ich die Menschen wenigstens insofern kenne um zu wissen, dass jedes Prinzip, welches mit ihrem Magen oder mit ihrer Selbstsucht im Widerspruch steht, für jene Emanation ihres Magens, den sie ihren Verstand zu nennen bemüht sind, ein falsches scheinen muss.

Dass Deutschland nie verdient hat eine edle Seele wie Iakoby zu den Seinigen zu zählen, das ist gewiss. So etwa ein selbstsüchtiges Mönchlein voll Eigendünkel, der gerne Hexen verbrannt hätte und Briefe an den deutschen Adel schrieb, übrigens ein devotester Diener der Fürsten u[nd] ein Verabscheuer der unterdrückten Bauern, so einen Luther, so einen Bismark, der den Deutschen den Hass der ganzen Welt zuzieht, Leute wie der Art brauchen u[nd] verdienen die Deutschen. Anders bei Leibe nicht. Denn der Deutsche ist von Natur ein Verhimmler der recht fleissigen, recht dickschädeligen Mittelmässigqeit, ein Verfolger aber dessen, was wahrhaft vortrefflich u[nd] gross ist. In der Politik also demokratische Seiltänzer, liberale Transacteurs, Anbeter der sogenannten Macht der Tatsachen, in Kunst u[nd] Literatur Schwerköpfe u[nd] Pedanten.

Was mich also bewogen hat, Ihnen diesen groben Brief zu schreiben, ist dass Sie in Ihrem schätzbaren Blatte nicht mehr phi-

losophische Aphorismen zum Besten geben sollen. Lassen Sie wenigstens das bei Seite. Niemandem in der Welt fällt es ein sie davon abzuhalten, dass Sie ein recht guter Germane sein sollen. — Alldeutschland über Alles ! — es wird Ihnen recht wol dabei gehen, man wird fett davon, ich versichere Sie — aber Philosophie, wahre Philosophie trägt Niemandem in der Welt was ein.

Sagen Sie mir einmal, was hat Ihnen der arme Schopenhauer verbrochen, dass Sie ihn in eine Linie stellen mit dem Herrn Hofrath Hegel, Fichte, Hartmann e tutti quanti ? Warum gefährden Sie das Lesen Ihres Blattes mit solchen schlechten Spässen ?

Wo Sie sich für Deutschthum enthusiasmiren versteh' ich Sie recht wohl. Stomachus locutus est und wir ermessen die Tragweite aber die Philosophie — die bringt ja Ihnen nichts ein — also wozu ? Lassen Sie Ihn aus dem Spiel, diesen armen Schopenhauer, der doch kein Deutscher ist. Der Mann war so was, das Sie sich eigentlich gar nicht vorstellen können, er war nur Mensch.

Er meinte nämlich, es hänge gar nicht von ihm ab als Deutscher oder als was anderes geboren zu werden; im Gegentheil man ist so sehr gezwungen gerade dort herauszukriechen, woher man eben heraus kriechen muss, dass dieses muss oft ein recht schweres Unglück bedeuten kann. Für ihn war es sicherlich kein Glück eine Deutsche zur Mutter gehabt zu haben. Ebenso wenig können *Sie* darauf stolz sein, dass Sie als Deutscher geboren wurden — daran sind Sie wahrhaftig gar nicht schuld, mein Bester, auch daran nicht, dass Sie eine fertige Masse Menschen vorfinden, die Sie zu den exclusiv Ihrigen zu zählen sich eine Ehre machen — die teutsche Nation nämlich.

Also politisieren Sie, germanisieren Sie, thun Sie's wie's Ihnen Ihr Magen u[nd] seine zufälligen Depen[den]zien für am rathsamsten finden werden, nur Philosophie u[nd] philosophische Paralellen bei Seite.

Ein Mensch, der das Malheur gehabt hat, Ihr Blatt zu Gesicht zu bekommen.

Das ist gar nicht der Rede werth, seinen Stolz darin zu setzen, dass man das ist, was man ist. Ein Unglück, kann es schon sein — u[nd] für Schopenhauer war es gewiss eines (sau: es genügt eines).

Die grosse deutsche Nation hat [eben] so wenig daran ein Verschulden oder ein Verdienst, dass sie so ungemein gross ist. Es ist eine natürliche Tatsache, über die kein vernünftiger Mensch stolz sein könnte. Es ist ein Unglück, denn die quantitative Entwickelung geht zum Nachteile der Qualität vor. Sie werden keinen unterkriegen, das versichere ich Sie und keinen Goethe mehr fertig bekommen; aber dafür desto mehr Redwitze und Geibels und eine beliebige Masse Schellings, Hegels, Fichtes und wie sie alle heissen mögen, die Herren Hofräthe. Dass sie zu ihren Urahnen gerade ihre Uhrahnen hat, dass sie gerade die Stelle im Raum einnimmt, die sie eben einnimmt, u[nd] dass sie dazu geworden, was sie eben ist. Zwei Motoren bewegen die heglich schlecht geschriebene Weltgeschichte: der Magen u[nd] noch etwas, leicht zu errathen, obwohl der Name nicht salonfähig. Ein Resultat dieser Motoren ist ohne es zu wollen auch die grosse teutsche Nation — das hat sie mit jeder gemein. Dass man diese zwei Organe verschämt mit Phrasen zudeckt, wozu die alte Philosophie u[nd] Kunst herhalten muss, das ist leicht. Man kann ja doch nicht sagen: Bauer, ich will dass du willts — der Bauer würde antworten: Ja, dazu bin ich auch gut genug. Also man muss lügen, dass man etwas Höheres, Edleres u[nd] s[o] w[eiter] erstrebt, während man im Grunde genommen derselbe ist u[nd] dasselbe will, wie jeder andere Flachkopf.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu, 2255, f. 291/2.

(Traducere)

Berlin *1874*[52]
Charlottenburg,

DOMNUL MEU,

In revista d-voastre se publică un articol asupra d-rului Johann Iakoby[53]; ce-i drept, n'aş avea nimic de obiectat împotriva celor scrise, nu fiind că n'ar fi nimic de obiectat, ci pur şi simplu din motivul că eu cunosc oamenii, cel puţin atât încât să ştiu că orice principiu care stă în contradicţie cu stomacul sau egoismul lor, trebue să pară falş pentru acea emanaţie a stomacului, pe care se străduesc s'o creadă drept raţiune a lor.

Că Germania n'a meritat niciodată să numere printre fiii ei un suflet atât de nobil ca al lui Iakoby, de asta nu se îndoeşte nimeni.

Vre-un călugăraş hârsit şi îngâmfat, care simte plăcere să arză pe rug vrăjitoare şi să scrie pastorale către nobilimea germană, în sfârşit slugă prea plecată a principilor şi dispreţuitor al ţăranului oropsit, un Luther, un Bismarck care izbuteşte să deslănţue împotriva Germanilor ura întregii lumi, de aşa fel de oameni au nevoe Germanii. De alţii, hotărît nu. Căci Germanul este din fire un venerator al hărniciei, şi al mediocrităţii destul de prostuţe, asupritor în schimb a tot ce e într'adevăr excelent şi mare. In politică saltimbanci democratici, precupeţi liberali, închinători ai aşa numitei puteri a faptelor, în artă şi literatură tâmpiţi şi pedanţi.

Ceea ce, aşadar, m'a nevoit să vă scriu această scrisoare grosolană, este faptul că vreau să vă sfătuesc să nu vă mai prostituaţi cu aforisme filosofice. Lăsaţi-vă cel puţin de acestea. Nimănui din lume nu-i trece prin cap să vă oprească de a fi un german cât se poate de brav. Germania înainte de toate ! — şi dacă veţi proceda astfel, vă va merge foarte bine, vă veţi îngrăşa, vă asigur, dar filosofia, adevărata filosofie nu aduce doar nimănui din lume nici un venit material.

Spuneţi-mi, vă rog, cu ce v'a păcătuit nenorocitul cel de Schopenhauer de-l puneţi în acelaş rând cu domnul consilier aulic He-

gel [54], Fichte [55], Hartmann [56] e tutti quanti ? Pentru ce vă primejduiţi cetirea revistei făcând glume atât de proaste ?

Vă înţeleg perfect de bine atunci când vă înflăcăraţi pentru germanism. Stomachus locutus est şi noi găsim resonabilă semnificaţia, dar cu filosofia nu câştigaţi nimic — şi atunci de ce vă mai ocupaţi cu ea ? Ştergeţi dintre preocupările d-niei-voastre pe bietul Schopenhauer, care doar nu-i german. El a fost cam aşa ceva ce d-voastră nici nu sunteţi în stare să vă închipuiţi, el a fost numai om. El adecă credea că nu depinde deloc de dânsul să fie născut ca german sau ca alt ceva; dimpotrivă, eşti silit să ieşi de unde trebue să ieşi; dar că acest *trebue* adesea poate să însemne o mare nenorocire. Pentru dânsul desigur n'a fost o fericire că a avut drept mamă o germană. Tot atât de puţin vă puteţi făli şi d-voastră că v'aţi născut german — nu sunteţi cu nimic vinovat de asta, domnul meu, şi iarăşi nu puteţi fi făcut răspunzător nici de faptul că aflaţi de-a gata o masă de oameni care îşi face o mândrie din a se număra exclusiv la ai d-voastre — naţiunea germană adecă.

Aşadar faceţi politică, agitaţi-vă pentru germanism, faceţi tot ce vă impun stomacul şi întâmplătoarele sale dependenţe, numai filosofia şi paralele filosofice lăsaţi-le în seama altora.

Un om, care a avut nefericirea, să-i cază în mâni revista d-voastre.

P. S.

A te mândri că eşti ceea ce eşti, despre asta nu face nici măcar să stăm de vorbă. O nenorocire, da, asta poate să fie, şi pentru Schopenhauer desigur a fost o nenorocire.

Dar marea naţiune germană pe cât de puţină vină, pe atât de puţin merit are că este colosal de mare. E un lucru firesc, de care nu se poate mândri nici un om cuminte. E însă o nenorocire că evoluţia cantitativă primează pe cea calitativă. De aci înainte vă asigur nu mai puneţi mâna pe alţii... şi nici pe-un alt Goethe nu-l veţi mai avea; în schimb destui Redwitz-i [57], Geibel-i [58] şi un cârd de Schelling-i [59], Hegel-i, Fichte, şi cum s'or mai numi, domnii consilieri aulici. [Şi desigur n'are nici un merit şi nici o vină] că massa aceea de oameni, are aceiaşi strămoşi care-i are, că ocupă în lume spaţiul care-l ocupă şi că a devenit ce-a devenit. Două mo-

toare pun în circulaţie istoria universală scrisă după calapodul prost al lui Hegel: stomacul şi încă ceva ce se poate uşor ghici, deşi expresia nu-i deloc delicată. Drept resultat al acestor motoare este, fără să vrea, şi mare naţiune germană — atât are ea comun cu toţi ceilalţi. Desigur că e uşor ca din spirit de pudicitate să acoperi aceste două organe cu frase, şi în acelaş sens trebue să se orienteze şi vechea filosofie şi artă. Că doar nu poţi spune: Omule, îţi poruncesc să voeşti, căci ţăranul ar răspunde: ştiu, pentru aşa ceva sunt doar bun.

Aşadar, trebue să minţi, că tinzi spre ceva mai înalt, mai nobil şi aşa mai departe, pe când în realitate, nu eşti şi nu vrei altceva decât oricare alt tâmpit.

XX

M. Eminescu cătră tatăl său

[*Berlin, Primăvara 1874 ?*]

IUBITE TATĂ,

Dacă nu ţi-am scris păn'acuma — causa a fost neîncrederea cu care întâmpini orişice voinţă proprie a oricărui din fiii Dumitale, neîncredere augmentată de privirea formalistă ce o ai despre lume, după care orice om care nu caută de cât a se chivernisi după cum o numeşti D-ta, trebue să fie un om de nimic. Eşti un părinte nenorocit — adevărat. Dar eşti nenorocit mai mult pentrucă vrei ca fiecare să trăiască şi să-şi măsure paşii după cum doreşti D-ta. Când vorbeşti de fraţii mei, se poate că ei ţi-or fi greşit — căci ei poate te-au înşelat, poate ţi-au spus lucruri ce nu erau — eu nu-mi aduc aminte să fi păcătuit decât prin o extremă iubire de adevăr, şi de aceea 'l spun şi acuma.

N'am putut pleca la moment din Berlin pentrucă Rosetti [59] a făcut cu putinţa ca să rămân. El mi-a ridicat leafa de Agenţie la 16 napoleoni pe lună şi fiindcă era singur aici neavând pe nimeni în Cancelarie am crezut de datoria mea să rămân c'un om la a cărui opinie bună am ţinut şi ţin. — El în urmă a fost numit mem-

bru la Curtea de Casaţie şi la urmaşul lui fostul Ministru Creţulescu [60] am intrat în aceleaşi condiţii într'o vreme în care eram de neapărată trebuinţă aici. Dacă ţi-aşi fi scris asta D-tale, ai fi zis după cum obicinueşti, că umblu cu minciuni, că umblu să te'nşel ş. a. N'am voit să mă expun la asemenea laude şi de aceea am tăcut. In seara chiar în care am primit bani din Lipsca prin casa Wertheimer [61] m'am dus la Agenţie şi am anunţat lui Rosetti plecarea mea, şi dacă n'am plecat, D-ta vei crede că nu's aşa de nebun să fi stat numai de flori de cuc aici.

Izvoare: Academia Română Ms. M. Eminescu 2258, f. 169.

XXI

M.Eminescu cătră Ioan Al. Samurcaş

Iaşi în 19 Septembrie 1874

STIMATE DOMNULE SAMURCAŞ [62],

Neştiind încă dacă Domnul Ministru [63] se află sau nu în Berlin, adresez Domniei tale cântul întâiu al Odysseei mele, care represintează călătoria mea archeologică şi istorică mai fără de resultat.

In Koenigsberg [64] n'am stat de cât 5 zile, unde locuind la unul din colegii mei de la Universitate, fiu de comerciant, şi însoţit de el în cercetările mele, am putut vorbi cu directorul Archivei despre existenţa documentelor regatului Poloniei şi a ţărilor învecinate, am cules notiţe asupra acelora, cari sunt publicate deja în Corpora documentorum [65], dară o cercetare cu ochi proprii a documentelor originale nu este permisă de cât după o învoire înscrisă a guvernului central. O asemenea învoire aş fi trebuit s'o solicit sau prin Agenţia noastră sau prin mijlocirea Ministeriului nostru de Externe, o cale nu numai lungă, dar care-mi inspiră şi multă

neîncredere în puterile mele proprii. E altcevà a face cercetări pentru sine însuşi, cari, greşite chiar fiind, nu au nici un caracter oficial, şi altcevà când ca representant (cel puţin à peu près) al unui guvern, cercetezi cu toată responsabilitatea morală documente vechi — de-a căror autenticitate şi analisă archaică atârnă tranşarea unei cestiuni de politică militantă poate. In sfârşit pentru a înceara deschiderea uşilor archivei pe calea mare a relaţiilor internaţionale îmi lipseşte încrederea în mine, nefiind specialist în descifrarea documentelor şi având în această privinţă mai multă rutină şi bun simţ, de cât înţelegerea tuturor greutăţilor şi criteriilor, de cari chiar scriitori însemnaţi sunt învinşi. Iată dar preocupaţiunile resgândite în două zile de-a rândul, cari m'au decis de-a nu încerca — cel puţin nu acum şi nu cu mijloacele mele actuale — cercetări asupra documentelor, cari poate se mai află încă nepublicate în archivul din Königsberg.

Stabilindu-mi acest regulativ în privinţa materiei, mai rămâneau alternativele atingătoare numai de persoana mea şi de întrebuinţarea ferielor [66]. Sau eram să mă'ntorc la Berlin, sau să rămân acolo sau să plec pentru câteva săptămâni în ţară. Din multe consideraţiuni m'am decis pentru cea din urmă. — In trecerea mea prin Cracovia am aflat, că documentele archivului de acolo au început a se publicà şi că au apărut pân'acum al 3-lea volum, editat de însuşi Directorul archivului. In Lemberg aş fi vrut să scot fotografia bisericei Movileştilor [67] şi a portretelor dinăuntrul ei (familia lui Ieremia Movilă şi portretul unui Armaş din ţara-românească, care cu vremea a fost ajuns mare-cancelar al Poloniei) [68], dar lipsa de mijloace m'a oprit de a angaja un fotograf pentr'o asemenea lucrare.

Biserica în chestiune se numeşte până azi «biserica românească», «woloska cerkiva» de şi e în mâna ruşilor uniţi.

După sosirea mea în ţară, D-nul Ministru al Instrucţiunei publice [69], cu care după cum ştiţi stau de mai multă vreme în corespondenţă, mi-a conferit postul de bibliotecar al bibliotecei centrale din Iaşi, singurul care nu e în stare de-a-mi întrerupe întru nimic

nici preparaţiile mele pentru doctorat, nici ocupaţiunea mea, care în totdeauna va rămânea ştiinţifică şi literară. Dar ca la toate, începutul ş'aici e greu şi numai luarea în seamă şi numărarea a 15000 opuri (peste 30.000 volume) e un lucru, de nu greu, totuşi răpitor de vreme; ceea ce e şi cauza, că până acum nu V'am scris încă în detaliu, iar a Vă comunica numai în câteva şiruri câte am trecut, nu stă în putinţa inteligenţei mele cam minuţioase şi analitice.

Pe la mijlocul lui Noemvrie mă întorc în Germania pentru examene [70]—se înţelege că coelesta deorum gratia favente [71], nefiind cas împiedecător. Călătoria mea va avea de scop înainte de toate depunerea doctoratului. Până atunci mă voiu pune însă în corespondenţă cu D-nul Hâjdău, pentru a afla de la el numele dicţionarelor auxiliare (a limbei latine corupte [72] din acel timp şi a prescurtărilor uzitate pe atunci) şi toate preservativele critice, pe cari cineva trebue să le aplice la documente, pentru a afla dacă sunt autentice sau apocrife; căci în critica documentelor nu e permis a visa. Inainte de plecarea mea şi înarmat cu toate mijloacele necesare pentru o asemenea activitate, Vă voiu anunţa pentru ca să binevoiţi a mijloci eliberarea actului susmenţionat cu permisiunea de a vizita archivele secrete ale Statului prusian.

Sosind Domnul Ministru la Berlin[73] sau sosit fiind, veţi fi atât de bun de-a-i exprima în numele meu mulţămirea adâncă pentru extrema bunăvoinţă, cu care am fost ajutat în studiile mele în momente foarte grele din cariera mea academică [74] şi încredinţaţi totodată, că orişicând din sfera mea voi putea să-mi pun serviciile mele la dispoziţia Excelenţei Sale, mă voiu simţi fericit de-a o face. Aduceţi totodată asigurările mele de adâncă stimă Doamnei Kretzulescu.

Recomandându-mă aducerei a minte a D-voastre şi a Domnişoara Maria [75], vă salut şi rămân

al D-voastre

M. EMINESCU

Adresa: *M. Eminescu,* Director al Bibliotecei centrale — Iaşi.

XXII

Iaşi, în 4/16 Noembrie — [1]874

STIMATUL MEU DOMN,

După primirea întâiei Dv. depeşe, am voit să plec acasă, însă fiind atunci membru al unei Comisiuni examinatoare, care nu poatea duce nici o hotărîre decât numai în compect fiind, o împrejurare, ce exclude posibilitatea unui concediu, am trebuit să rămân aici, până ce concursurile supuse judecărei noastre s'au sfârşit. Depeşasem acasă, dar nu primisem nici un răspuns; ceea ce mărea încă neliniştea mea. In fine obţinând un concediu de 5 zile, am plecat, spre a găsi casa în desordinea cea mai mare. E drept că ajuns la Botoşani V'am depeşat la Berlin (unde nu mai eraţi, după cum am putut vedea în urmă) — că în cel mai scurt timp posibil Vă voiu trimite de cât voiu putea dispune.

Insă mergând la ţară, nu l'am găsit pe tată meu a casă. El plecase la Praga [76], unde două surori ale mele venind din Teplitz, se'mbolnăvise de typhus, aşa încât nici a scrie nu putuse în curs de 5 săptămâni de zile, aşa că tata le crezuse rătăcite cine ştie unde prin lume. In vremea cât fuseseră la băi, cheltuise mai mult de trei mii fiorini, care sumă reprezintă venitul total al bătrânului meu pe doi ani. El însuşi era pe drum, deci nu ştiam nici unde să-i adresez o depeşă. Intors în Iaşi, n'am mai auzit de-atunci nimic de a casă, de şi am scris de mai multe ori. Revenind aci, am găsit depeşile ce mi le-aţi fost trimis din cale şi în urmă am primit şi epistola, în care-mi descrieţi pe larg starea fratelui meu [76 b].

La moment nu puteam scrie nici acasă, căci epistola ar fi găsit-o pe mama singură şi i-ar fi cauzat o supărare cumplită, fără ca cu toate acestea să poată ajuta ceva. Deci am scris abia, când puteam presupune că tată-meu a revenit. N'am ştiut ce să Vă răspund şi nu ştiu nici astăzi. De şi de atunci am văzut pe d. Ministru de Culte şi mi-a pomenit de incidentul din Berlin, totuşi pare a nu fi având nici o sumă disponibilă pentru a veni în ajutor.

Afară de aceasta e şi drept că statul nu poate fi privit de o instituţie de binefacere privată, şi numai din punctul de vedere cumcă parte mare din capitalurile de cari dispune au o origine menită la asemenea întrebuinţare, ar putea să justifice o cerere în acest sens. Eu însumi am un salariu de 53 taleri (200 l. n.) şi altfel nici o avere, pe baza căreia aş putea face un împrumut. Ştiţi, ce va să zică a trăi într'un oraş românesc cu o sumă ca aceasta, unde nu există nici un mijloc social pentru comfortul amploiatului mic. Aicia trebue să fii sau în rândul proletariatului orăşănesc, sau în rând cu oameni, cari au şi avere privată. In vremea din urmă am mai căpătat şi o aprindere la închietura piciorului, care se vindecă foarte încet şi e foarte dureroasă. Astfel mă mişc abia şi totuşi trebue să-mi caut de serviciu şi să dau lecţii în Institutul academic, în care înlocuesc pe Xenopol [77] în cursul de logică.

Nici manual tipărit nu există, aşa încât chinuit de nelinişte sufletească şi durere fizică, trebue să şi lucrez la o scriere, care cere toată liniştea şi o concentrare a cugetărei, de care mai nu sunt capabil în împrejurările de faţă.

Vă rog mulţumiţi din partea mea Domnului Ministru pentru bunăvoinţa nemărginită, ce a arătat-o şi cu această ocazie. Mă tem că nu voiu fi nici odată în stare să-i pot fi atât de recunoscător pe cât mă simt îndatorat la aceasta.

Chiar acuma voiu scrie şi a casă şi sper că, de unde este, de unde nu-i, vor trebui să se realizeze mijloacele pentru întreţinerea nefericitului meu frate [78]. Indată ce voiu avea răspuns şi bani — căci Vă asigur că nu voinţa, ci putinţa lipseşte —, Vă voiu trimite cât voiu putea. Doamnei Lange îi scriu asemenea să îngădue.

Vă doresc tot binele cu putinţă şi rugându-vă să spuneţi salutările mele surorei D-voastră [79].

rămân al D-voastră devotat

M. EMINESCU

XXIII

M. Eminescu cătră tatăl său

Iaşi în 4/16 Noembrie 1874

IUBITE TATĂ,

Şerban după cum prevăzusem e alienat şi totodată în stadiu foarte greu a boalei de plămâni. Incă înainte de-a intra în spital, îmi scrie D. Secretar al Agenţiei [80], se observară semnele de alienaţiune a minţii, care însă crescând din ce în ce au ajuns la un grad foarte mare. Intreţinerea sa în spital costă opt napoleoni pe lună, sumă, de care eu nu dispun. D-nul Kreţulescu [81] se'nţelege că nu poate lua asupră-şi o asemenea sarcină, de şi păn-acu a avut toate îngrijirile putincioase pentru dânsul. Vă rog a-mi răspunde grabnic, ce puteţi face şi dacă-i puteţi trimite cel puţin pe două luni deocamdată. Să-mi spuneţi şi cum stau toate acasă şi să tăinuiţi mamei cuprinsul scrisorii mele. Ministrul Cultelor a fost în Iaşi [82]. El ştia deja despre Şerban, dar neavând nici o sumă disponibilă din buget, nu poate veni în ajutorul său.

Sărutându-vă mânile rămân al D-voastră supus fiu

MIHAIU

XXIV

[Iaşi, 4/16 — 26 Noemvrie 1874 ?] [83]

IUBITE TATĂ,

Telegrama din Berlin din partea Secretarului Agenţiei [84] sună astfel: «Spitalul anunţă, că Şerban a murit ieri. Luăm dispoziţiuni de înmormântare pentru miercuri. Telegrafiaţi nemijlocit intenţiunile D-voastre». — Se poate că Secretarul credea, că D-ta vei lua dispoziţii deosebite în această privinţă.

In altă scrisoare despre care v'am dat samă, el cerea ca să se plătească din parte-ne suma datorită spitalului de alienaţi, în care fusese condus nefericitul Şerban, şi care se urcă la 40 taleri pe lună (160 franci) şi alte datorii mici. Maiorescu [85] promisese ca începând de la 1 Ianuariu anul viitor, să-i facă un mic ajutor lui Şerban de 60 franci pe lună. Acest ajutor se'nţelege că acum e de prisos. Pentru anul acesta suma prevăzută în buget pentru asemenea scopuri fiind mântuită n'a putut să-l ajute la moment.

Intrebarea principală este, dacă puteţi să faceţi şi această cheltuială, cea din urmă după cum vedeţi, pentru un fiu nefericit, care desigur au greşit mai mult printr'o înăscută slăbiciune de caracter, căruia natura nu-i dăduse nici o energie şi nici o putere. Şerban a fost un om slab, iar nu om rău — asta a fost părerea mea despre el întotdeauna şi desigur că a fost mai nenorocit de cum merita să fie. El n'a avut pentru nimenea ură în lume, n'a avut nici o patimă urîtă, şi dac-a greşit, nu din răutate ci dintr'o nemărginită slăbiciune a greşit. El era un copil bătrân şi astfel ar fi trebuit tratat. Acuma — se'nţelege că e prea târziu pentru ori şi ce.

Mi-ar părea bine, dacă aţi răspunde cât de curând pentruca să ştiu cum să scriu secretarului agenţiei. Kreţulescu [86] este, după cum v'am spus, un om care trece cu economia peste marginile cuvenite, şi ar avea mare neplăcere de-a se vedea supus la plata unor bani, la cari nu-i îndatorat. El face bucuros toate mijlocirile cuvenite, dar însuşi dă mai greu bani — şi drept vorbind nici nu este dator s'o facă şi ar fi necuviincios de-a pretinde un asemenea lucru de la el.

Aceasta e tot ce aveam a vă spune, pentruca să ştiţi, ce să faceţi.

Sărut mânile mamei şi cred că veţi tăinui încă această ştire. Eu n'am spus-o nimărui, căci uşor ar veni şi în Botoşani. Nu ştie de cât Chernbach, care acum e aici la telegraf.

Al D-Voastră supus fiu

MIHAIU

Izvoare: Dr. Valeriu Branişte.

XXV

M. Eminescu cătră Veronica Micle

1874, Noembrie 8 [Iaşi]

STIMATĂ DOAMNĂ,

Aseară v'am zărit într'o lojă, pe care o ocupaţi la reprezentaţia de binefacere dată în folosul săracilor, în sala societăţii dramatice.

Atunci, mi-am amintit de invitaţia primită, de a veni într'o Joi la serata Dv. literară.

Nu merit laudele aduse pentru poezia *Epigonii* [88]. E o concepţie pe care o făurisem încă la Viena, într'un elan de patriotism.

Trecutul m'a fascinat întotdeauna. Cronicile şi cântecele populare formează, în clipa de faţă, un material din care culeg fondul inspiraţiunilor.

Cred că voi putea ceti în salonul Dv. o poezie, având un subiect cules din acest material.

Primiţi respectul meu

MIHAIL EMINESCU

XXVI

M. Eminescu cătră tatăl său

Iassi în 26 Noemv. 1874

IUBITE TATĂ,

Din scrisoarea alăturală [88] vei vedea, cum că Şerban a făcut nişte datorii, cari sunt mai mari de cum aş fi crezut, şi cari [pentru] pomenirea lui şi onoarea famili[e]i ar cere, ca să fie acoperite.

Se poate că ţi-a venit scrisoarea oficială a agenţiei, prin care vă anunţă moartea lui. Vă rog răspundeţi, ce hotărîre luaţi în privinţa întrebărilor puse de către secretariul agenţiei ? [89].

Al D-Voastră supus fiu

MIHAIU.

Izvoare: Dr. Valeriu Branişte.

XXVII

M. Eminescu : Revizor şcolar

1875 Noemvrie în 12 zile [Iaşi]

Inspectând astăzi şcoala din cotuna Gropniţa, comuna Mireşti, am aflat 12 elevi prezenţi. Răspunsurile copiilor au fost satisfăcătoare. Citirea e curgătoare şi logică, adică se cunoaşte că copiii pricep ceea ce citesc. Problemele aritmetice au fost rezolvite cu multă claritate. Cunoştinţele istorice ale copiilor sunt exacte şi pe deplin pricepute de către dânşii. Numărul elevilor însă e prea mic. De dorit este ca cu începerea semestrului al doilea să se introducă cărţi de lectură în toată regula şi anume :

In clasa I-a rămâne ca până acum Metoda nouă de Creangă [90].
» » II-a Cartea de cetire editată de Socec, vol. I
» » III-a » » » » » » » II
» » IV-a » » » » » » » III

Revizor şcolar, M. EMINESCU

[Stampila]:
Inspectoratul şcolar de
Instrucţiune
Iaşi — România

Izvoare: Academia Română [91]

XXVIII

Iași în 23 Ianuarie 1876

DOMNULE INVĂȚĂTOR,

Prin Inaltul Decret Domnesc 2037 din 30 Dechemvrie anul expirat, Măria Sa Domnitorul au aprobat introducerea în mod obligator a următoarelor cărți didactice în școalele primare :

1. Metoada nouă de cetire de Creangă ș. a. pentru clasa întâia
2. Cartea de cetire de o asociație de învățători, vol. I p. cl. II
3. Idem vol. II p. cl. III
4. Idem vol. III p. cl. IV
5. Gramatica română, partea etimologică și sintactică de Manliu [92] (In locul cărții citate sub 1 se poate admite însă și abecedarul de Dr. B. Constantinescu ; în locul celor de sub 2, 3, și 4 Cartea de cetire de Creangă ș. a.) [93].

Vă comunic această dispozițiune cu invitare de a îngriji neîntârziat de introducerea acestor cărți în școala, ce o dirigeți.

Depozitul oficial pentru județul Iași e la librăria Dimitrie Daniel, pentru județul Vasluiu la D. Gh. Hrisoscoleu, director [al] școalei primare de băeți din Vasluiu. Cărțile se vând cu prețurile însemnate pe învelitoarea lor.

Revizor școlar

M. EMINESCU

XXIX

1876 April 27

Inspectând astăzi școala din Com. Laza, am aflat presenți 15 elevi din 41 înscriși.

Citirea și scrierea merge bine. Frequentația se esplică prin

începerea muncilor agricole, la cari și copiii sunt luați. Localul și instrucția fac o impresie destul de mulțămitoare.

Revizor școlar
M. EMINESCU

Izvoare: Muzeul Etnografic al Școalei Normale de Invățători „Ștefan cel Mare" din Vaslui [94].

XXX

M. Eminescu protestează în contra unui aviz al consiliului permanent

Iași, în 4 Mai [*1*]*876*

DOMNULE MINISTRU,

Am fost cu drept cuvânt surprins de ordinul D-voastre No. 3483, prin care sânt invitat de-a arăta, de ce în intervalul de la 15—31 Martie a. c., n'am inspectat nici una din școalele rurale ale județului Iași și ce m'a împiedicat de a-mi îndeplini *această datorie?* [95]. Mai întâi am căutat a justifica acest ordin prin vr-o greșală de adresă a organelor de control din acel onorat Ministeriu, căci nu știu din care articol al legii instrucțiunii s'ar putea deduce regula că revizorul, care împreunează toate activitățile unei cancelarii într'o singură persoană, fiind curier, copist, registrator, administrator, esaminator etc., trebue să fie cu toate aceste și vecinic în călătorie, încât la fiecare 15 zile să facă și revizie, și aceste în marginile a cei 212 ½ l. n. pentru fiecare județ. Dacă există un asemenea revizor în țară, rog a mă informa unde-i acel prețios individ, ca să apelez la vasta sa experiență și să aflu, în care mod — mai mult sau mai puțin apostolic — își îndeplinește susmenționata datorie. Eu din contră, știu că norma de pân'acum este ca revizorul să inspecteze de două ori pe an fie-care școală. Considerând acuma numărul de 152 școale publice și private din circumscripția subsemnatului, împrăștiate pe o suprafață de mai multe sute de kilometri pătrați (1.143.570 p.), considerând minunatele căi de

comunicație dintre comună și comună, că amândouă județele [96] nu sânt șese, ci pline de dealuri și păduri, că pentru inspectarea lor sânt abia șease luni lucrătoare, dacă subtragem sărbătorile și vacanțele de peste an, considerând în urmă că într'o zi nu se poate inspecta conștiințios decât două școale, de vreme ce ziua școlară are numai 5 ore (ba Joia numai 3) veți vedea, Domnule Ministru, că în sarcina subsemnatului este a inspecta de două ori 152 școli în timpul de 180 de zile, iar pentru lucrarea administrativă și de cancelarie i-ar rămâne în acest timp 28 de zile. Și care este lucrul său administrativ ? 500—600 de hârtii intrate, care trebuiesc resolvite, apoi o mulițme de plângeri verbale, toate aceste îngreuiate încă prin lipsa de autoritate față cu primăriile și subprefecturile și prefecturile.

Fiind-că legile timpului și a[le] spațiului sând apriorice și nu sufăr nici o discuțiune, de-aceea vă veți convinge că îndatorirea de a inspecta școalele din 15 în 15 zile este o imposibilitate, asupra căreia n'a insistat nici chiar Ministrul, care-a emis ordinul respectiv. Căci această dispoziție, cuprinsă în circulara ministerială No. 8,114 din 26 August 1872 n'au avut alt efect, Domnule Ministru, de cât ca Prefectura de Iași să raporteze cu regularitatea unui ceasornic tot la 15 zile, dacă revizorul a făcut inspecții. Aceste raporturi sânt prețioase, întru cât se poate constata că revizorul nu spune neadevărul față cu superiorii săi, nici odată însă nu știu ca aceste raporturi să se fi tâlcuit drept o îndatorire a revizorului de a fi vecinic pe drumuri. De aceea îmi pare foarte rău, că sânt silit a respinge ca nefondat avizul onor. Consiliu permanent, că nu mi-aș împlini datoria. Din contră cred că din August și până astăzi puțini vor fi revizorii cari să fi inspectat atâtea școli ca respectuos subsemnatul. Rog să iertați, dacă tonul acestui raport este aspru, dar circulara No. 8114 au mai avut odată reflectare analogă cu aceasta din partea predecesorului meu A. Naum [97] prin raportul său nr. 253 din 12/24 Sept. 1872.

M. EMINESCU

Izvoare: Arhiva Ministerului Cultelor și Instrucțiunii. — Divisiunea Școalelor. Dosar 130/1876. Raport nr. 225.

XXXI

M. Eminescu către Prezidentul Curţii de Conturi

[*Vara anului 1876 ?*]

DOMNULE PREZIDENT,

Următor hotărîrii No. 328 luată de Inalta Curte de Compturi, prin care subsemnatul, fost director al bibliotecii centrale din Iaşi, e îndatorit a depune la grefa acelei Curţi inventarul de cărţile şi mobilierul bibliotecii pentru vremea cât a funcţionat el, are onoare a vă alătura pe lângă aceasta

Sub A) Inventarul sumariu, precum a fost trimis onor. Ministeriu cu adresa bibliotecii No. 17 din 22 Martie [1] 875, cuprinzând 1) cifra efectivului în cărţi ale acelui institut, 2) specificarea mobilierului său, astfel cum au fost acestea la sfârşitul anului 1874. (Acest sumariu a fost trimis Ministerului, pentru a fi comunicat Curţii de Compturi, ceea-ce se vede că nu s'a întâmplat).

Sub B) Suma în plus a cărţilor şi obiectelor, intrate şi trecute în inventariu până la 1 Iulie 1875, când subsemnatul a încetat de a fi bibliotecar (făcut după procesul verbal de predare încheiat între mine şi *succesorul* meu D. Dim. Petrino, la 2 Iulie 875) [98]).

Sub C) Socoteala asupra 585 l. n. primiţi dela ministeriu în mandatul No. 8656 (din a. 1874), indicându-se pretutindenea raportul către ministeriu, cu care subsemnatul a trimis quitanţele legalisate a primitorilor banilor în cestiune.

Sub D) Socoteala pentru suma de 100 l. n. cheltuelile curente ale bibliotecii pe a. 1874 (privind în comun atât pe predecesorul meu D. Bodnărescu [99], cât şi pe mine).

Eub E) Socoteala pentru suma de 50 l. n., cheltuelile curente ale bibliotecii pe semestrul I-iu al anului 1875.

Aceasta este tot ce am de spus asupra gestiunii mele dintre 1 Sept. 1874, când am fost numit până la 1 Iulie 1875, când am încetat a fi bibliotecar.

Toate actele citate în anexe au număr, sunt trecute în registre şi le-am estras din dosarele bibliotecii, încât adevărul lor se poate controla orişicând din partea Inaltei Curţi.

Primiţi Vă rog, etc...

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255; f. 306.

XXXII

Demisia lui M. Eminescu dela „Curierul de Iaşi"

[*Iaşi, toamna 1877*]

DOMNULE REDACTOR,

Fiindcă câteva şiruri din ziarul Dv. «Steaua României» [100] au format obiectul unui conflict între mine, redactorul «Curierului de Iaşi» şi un d. Mircea, advocat aici în Iaşi şi director al Tipografiei Naţionale, şi fiindcă în urma acelui conflict m'am retras de la redacţia părţii neoficiale, voiesc a nu lăsa pe nimeni în întuneric nici asupra conflictului, nici asupra împrejurării, c'am încetat a redige mai departe zisa foae.

In ziarul D-voastră apăruse mai multe atacuri asupra d-lui primar Pastia. Tipografia Naţională având o mulţime de legături cu primăria, acest domn Mircea a crezut să mă poată obliga ca în partea neoficială să apăr *eu* pe d. primar în contra atacurilor aduse de foaia Dv. Eu am trebuit să declin cu desăvârşire această insinuaţiune, aproape blesantă, de vreme ce nici cunosc pe d. Pastia, nici mă cunoaşte, şi sunt de prea puţină vreme în ţară şi d-sa de prea puţină vreme primar, pentru ca eu să pot emite despre d-sa o opinie fie bună, fie rea, dar a cărei răspundere s'o iau asupră-mi şi despre care să fiu pe deplin convins. Misiunea mea după contractul verbal ce l-am avut cu asociaţii, e să relatez fapte, nu să apăr sau să atac persoane, căci pe terenul afacerilor publice, persoana a fost şi este lucru secundar. Dacă în notiţe literare am

citat numele, simpla cauză e că pe acest teren terminul hotărîtor e talentul individual, pe când nu se cere nici un talent individual pentru a repara o uliţă sau a drege fânare.

D. Mircea a recurs atuncia la o insinuaţiune şi mai meschină pentru d-sa, şi mai desonorătoare pentru mine. D-sa să scrie laude primarului şi să treacă în public ca fiind scrise de mine. Aceasta îmi convenea şi mai puţin, de vreme ce n'aş [fi] voit cu nici un preţ ca stilul unui om, care nu ştie a scrie, să treacă drept stil al meu şi idee a mea. Şi fiindcă n'am obiceiul să fac o taină de opinie bună — rea ce o am de fiecare, i-am spus, că refus să fiu amestecat cu *ori şi cine* în aceeaşi troacă. Acest ori şi cine e pentru mine acest domn, precum şi oricare l-aş considera drept o nulitate. E drept ca să-mi port greşelele mele, cari din mila Domnului vor fi destule, iar nu şi acelea a[le] oricărui advocat de mâna a treia, sau a[le] oricărui Bulgar, ce de ieri alaltăieri ţine pana 'n mână pentru a înnoda două vorbe româneşti.

Să se ştie deci că *eu* nu mai sânt redactorul ziarului «Curierul de Iaşi» şi că neroziile viitoare câte or apărea în acel ziar privesc pe secundogeniturile greco-bulgăreşti din ţară dela noi, iar cele din trecut pe mine.

Primiţi, Domnule Redactor, multămirea mea pentru bună-voința de a fi trecut aceste şiruri în coloanele ziarului Dv.

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română. Ms. M. Eminescu 2255; ff. 259—261.

XXXIII

M. Eminescu către Iacob Negruzzi (?) [101]

[*Bucureşti Ian. sau Febr. 1878*] [102]

IUBITE PRIETENE,

Spun drept, că n'aveam de gând a mai tipări versuri. Această cură radicală de lirism o datoream Junimii din Iaşi,căci de sigur că pentru convulsiuni lirice râsul e mijlocul cel mai bun şi

— cel mai rău. Atârnă adică totdeauna de valoarea ce este 'n ele şi de valoarea ce le-o dă autorul. Acest din urmă punct e mai cu samă important, nu pentru deşertăciunea personală (departe de mine aceasta) dar pentru convingerea, că lucrezi sau nu în zădar. Eu sunt scriitor de ocazie şi dacă am crezut de cuviinţă a statornici pe hârtie puţinele momente ale unei vieţi destul de deşerte şi de ne[î]nsemnate, e un semn că le am crezut vrednice de aceasta. Dacă forma pe care ele a'mbrăcat-o e vrednică de râs, vei concede că nu aceasta a fost intenţia mea şi c'atunci e mult mai bine ca să nu se publice niciodată. In orice caz eu n'am vrut să le dau o formă ridiculă şi dacă sunt greşeli, eu din parte-mi am cântărit orice cuvânt.

Deci trimit această coală de versuri, făcând trei rugăminţi cât se poate de stăruitoare, a căror împlinire voiu privi-o totdeauna ca un deosebit semn de prieteşug.

1) Să nu se schimbe o *iotă* din ceea ce am scris, căci îndată ce ies tipărite cu iscălitura mea, răspunderea greşelelor mă priveşte pe mine; II) să se tipărească tuspatru de o dată; III) să nu abia în marginea putinţii nici o greşală de tipar [103].

Multe închinăciuni pentru toată Junimea şi pentru fie ce «Junimist» în deosebi, iar mai cu samă mă închin cu multă plecăciune Cuconului Drăgănescu şi stăruitorului întru cele bune şi creştineşti Creangă.

Dacă n'am scris multora din ei, după scrisori primite, precum lui Conta, Creangă, boerului Drăgănescu [104] şi celui «tout-à-fait ramoli par les petites modistes» Xenopol[105] cauza e că la *Timpul* am fiece zi de umplut o coală de tipar (împreună cu Slavici) şi această masturbaţie intelectuală ne face incapabili de a ne aduna minţile.

Junimii de aici i s'a stricat rostul cu Rossi [106]. Pân' la venirea acestui genial actor, ţinem regulat Vinerea şedinţă în cari s'a citit aforismele lui Schopenhauer, capitole din Bălcescu, o novelă a lui Slavici «Gura satului» [107], o traducere în versuri a lui Ruy-Blas (Ol.) [108] apoi versurile mele ce vi le trimet, c'un cuvânt «Junimea» de aici a mers păn'acuma strună. De la venirea lui Rossi, serile toate ale săptămânii sunt prinse.

După listă avem aici pe următorii : Odobescu, Păucescu, Mandrea, Th. Rosetti, Nica, Slavici, Aug. Laurian, Ştef. Mihăilescu, Teodorescu, Olănescu, Filibiliu, V. Păun, Botea, Puşcariu ş. a.[109].

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255 ff. 312—314

XXXIV

M. Eminescu cătră Veronica Micle

[*Bucureşti, vara 1879*]

DULCEA MEA AMICĂ,

Tu ştii prea bine, că, dacă este cineva, care poate apreţui pierderea ce ai suferit'o, acela sunt eu[110]. Trăind într'o poziţie sigură şi respectată, te vezi astăzi prin acea sigură lovire, expusă unor schimbări neaşteptate, pe care nu le prevezi, pe care o natură sfioasă de femee precum e a ta, nici nu le poate prevedea şi dacă liniştea unui liman al vieţii e adevărata fericire, tu cel puţin, de n'ai fost fericită, ai avut o lipsă de suferinţe, întrucât aceste se nasc din greutăţile vieţii. Ai avut spirijin pe care'l respectai, precum o ştiu eu însumi.

Şi dacă-mi dai voie să vorbesc de mine, de acea duresoasă dar adâncă şi întinsă fericire, pe care atingerea în treacăt a mânei tale, zâmbetul tău, privirea ta au resfrânt-o asupra unei vieţi atât de izolată şi de lipsită de fericire, precum este a mea; totuşi eu nu voiu uita, că acea fericire mi-a fost dată între patru păreţi ai tăi, ai lui[111].

Tu ştii, dulce şi nobilă amică, că [în] sentimentul de care-ţi vorbesc nu e nimic banal, nimic care să aibă ceva comun nici cu teoria plăcerii, la care se'nchină mulţimea celor fericiţi, nici cu platitudinile unei tinereţi neconrupte. Nici tinereţea, nici frumuseţea ta, nici virtuţi sufleteşti, nici graţii fizice nu au fost cauza acelei simţiri, care a aruncat o umbră adâncă asupra vieţii mele întregi. Eu nu cutez să-i dau nume şi nu i-am dat nicicând.

Adesea există legi, enigme matematice, pentru a căror deslegare îţi trebue o singură cifră cunoscută. Adesea un complex întreg de cauze se desleagă prin o singură cauză necunoscută.

Astfel, viaţa mea, ciudată şi azi şi neexplicabilă pentru toţi cunoscuţii mei, nu are nici un înţeles fără tine.

Nici nu ştiu de ce tu eşti parte întegritoare a tuturor gândurilor mele, nici mă preocup s'o ştiu, căci nu mi-ar folosi la nimic, dar este o legătură cu tine neexplicabilă; de nu între viaţa ta şi a mea, dar de sigur între a mea şi tot ceeace te atinge pe tine, între a mea şi răsuflarea ta pe pământ.

Veronică — e întâia dată că-ţi scriu pe nume şi cutez a-l pune pe hârtie — nu voiu să-ţi spun, dar tu nu ştii, nici poţi şti cât te-am iubit, cât te iubesc. Atât de mult încât mai lesne aş înţelege o lume fără soare, decât pe mine fără ca să nu te iubesc.

Tu nu m'ai făcut fericit, şi poate că nu sunt nici capabil de-a fi, tu nu m'ai făcut nici atât de nefericit, încât să mă nimicesc, dar ceea ce era mai adânc ascuns în sufletul meu, privirea ta le-a scos la lumina zilei. Văzându-te am ştiut că tu eşti singura fiinţă în lume, care în mod fatal, fără să vrea ea, fără ca eu să voiesc, are să determineze întreaga mea viaţă.

Tu ştii prea bine, că nici să te amăgesc nu voiu, nici îmi pare bine de pierderea ce-ai suferit-o, şi Dumnezeu ştie, de n'aş muri ca s'o fac nefăcută. Tu ştii asemenea, că nu fericirea mea o am în vedere, şi că doresc toate nefericirile cu putinţă, da — acesta ar putea fi preţul fericirii tale. Tu ştii dar bine, că nu voiesc fericire şi deşi tu eşti în stare a-mi da — şi numai mie — mult mai mult decât ai tu însăţi, tu care în zâmbete neînsemnate pentru altul, pe mine mă îndumnezeeşti, totuşi am renunţat de mult de la toate şi fii cu toată fericirea, care pentru mine e una cu persoana ta; eu aş putea să mor, nedorind alt nimic de cât liniştea ta. Dumnezeu nu e în cer, nu-i pe pământ: D-zeu e inima noastră. Am înţeles că un om poate avea totul — neavând nimic, şi nimic având totul.

EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2279.

XXXV

M. Eminescu cătră (?)

[*1880*] [112]

M. ST. D. C.

De mine nu vă veţi fi aducând aminte, deşi am avut onoarea de a vorbi cu D-voastră, poate că v'a scăpat chiar şi urma numelui meu, prin urmare este o cutezare a mă 'ndrepta la D-v. c'o întrebare, pe care credeţi, numai deplina nesiguranţă în care stă, m'a putut sili s'o fac. Păcat că un om strein s'ar ruga pentru o lămurire, care ar fi [în] stare de a scoate o familie întreagă dintr'o penibilă nesiguranţă, totuşi Dv. n'aţi avea inima să-i refuzaţi această lămurire, şi este probabil că i-aţi răspunde chiar dacă acest răspuns v'ar costa timp şi supărare. Iată pe scurt ce vă rog. In Temişoara trebue să fi trăind un om sub numele Nicolae Eminovici [113], scriitor la advocatul Emmerich Christian. Acest om este fratele meu. Nu ştiu de ani nimica de el; el n'a răspuns la multe scrisori trimise de-a casă, de aceea familia e'n eternă nesiguranţă, dacă e mort sau de mai trăeşte încă, şi dacă trăeşte, *cum?* In anul 1867 am avut onoarea a vorbi cu Dv., prin urmare, faţă cu îndoelile penibile ale familiei, mi-am adus aminte de numele Dv. ş'am gândit, că prin posiţiunea distinctă ce ocupaţi, veţi fi în stare să 'mi daţi o asemenea relaţiune. Cugetaţi după aceea, că v'aşi fi păstrat de sigur această supărare într'o chestiune pentru Dv. indiferentă.

Aşteptând un grabnic răspuns, am onoarea a mă semna al Dv. prea supus

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română, M. Eminescu Ms. 2287 f. 38.

XXXVI

M. Eminescu cătră Henrietta

20 Aprilie 1880

DRAGĂ HARIETA,

Iartă-mă, puiule, dacă nu pot veni după chemarea ta Iaşi, dar cum au căzut sărbătorile pe dos, am avut atâta de lucru zilele acestea, încât nu m'am putut urni din loc. Ba mi-am legat cărţile în teancuri ca să mă mut, ba mi-am căutat casă, şi pe lângă toate acestea mai sunt bolnav şi trupeşte, dar şi mai mult sufleteşte. Ca şi când n'aş voi de ciudă sau de îndărătnicie, aşa imputări mi se fac, poate... poate pentru ca să se mântuie, ştiu eu ?

Observă-i Doamnei Veronica Micle că între scrisorile ce i s'a trimis din partea unui om, este una în plic care trebue arsă şi pe care acel om n'a îndrăsnit s'o pue pe foc.

Pentruce nu scriu acasă, ştii tu — mai târziu, când mi-o da mâna scriu. Altfel poţi zice tatei tot ce vrei tu, că mă aflu bine şi sănătos, că sunt fericit — ce vrei. Ce nevoie are el să-şi bată capul cu grijile mele, ce nevoie să ştie câte sufăr. Alţii nu înţeleg, dar el ? Mateiu s'a însurat ieri. Mi-a trimis o invitaţie prin poştă, pe care am primit-o abia azi după amiazi. Dacă-i scrii, scrie-i că-l felicit — eu n'am nici vreme nici dispoziţie ; şi nu voi avea-o mult timp, de a mă ocupa de aceasta.

Te sărut şi te rog fii cumite şi iartă-mă că nu pot veni.

Aş fi dorit din tot sufletul să te văd, dar mi-e cu totul peste mână.

Poate la toamnă... Dar să nu mai vorbesc, nu de toamnă, ci nici de ziua de mâni... Lumea-i schimbăcioasă şi toate visurile noastre şi nădejdile sunt făcute, ca să se spulbere în vânt. Toamna anului e una pe an, apoi'i urmează primăvară. Toamna vieţii vine fără să ştii când, nici de unde... numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce. Ş'apoi se simte omul bătrân, foarte bătrân, şi ar vrea să moară.

E mult de atunci, Harietă, de când eram mici de tot şi ne spuneau moşnegii poveşti. Poveşti sunt toate în lumea asta.

Al tău

MIHAI

Izvoare: Dr. Valeriu Branişte.

XXXVII

M. Eminescu cătră (?)

[*1880/81 ?*] [114]

IUBITUL MEU,

Aş fi dorit ca să nu fi trebuit să-ţi scriu această epistolă. nici pentru tine pentrucă te expun la o supărare, nici pentru mine, căci ea-ţi va deschide fereştile spre a te uita într'o casă care n'aş fi dorit s'o cunoască nimenea 'n lume, a mea adică.

Nu ştii ce tată am. Sărac şi împovărat de o familie grea (şapte copii) e cu toate astea înzestrat c'o deşertăciune atât de mare încât ar putea servi de prototip pentru acest viciu, după părerea mea cel mai nesuferit din lume.

Măritându-se sora mea [115], el i-a promis o zestre de două mii de galbeni. Este ridicol când un om promite înscris ceeace nici are şi nici poate realiza, dar obligaţiunea faţă cu cumnatu-meu este pozitivă şi bătrânul meu e ca şi ruinat.

Mai am o soră, un geniu în felul ei [116], cu o memorie ca a lui Napoleon I, şi c'o înţelepciune naturală cum rar se află. Dar ea-i pe jumătate moartă, căci e lovită de apoplexie. Am fraţi mai mari şi [mai] mici decât mine, fără poziţiune'n lume — şi asta nu din cauza lor, ci numai din a deşertului care voia a face din fiecare din ei om mare, şi sfârşea prin a-i lăsa cu studii neisprăvite, risipiţi prin străinătate, fără subsistenţă, în voia sorţii lor. O familie grea, îngreuiată încă prin deşertăciunea îndărătnicului bătrân, şi întristarea mea cea mare este că eu ajut de-a o'ngreuia prin nefo-

lositoarea mea existenţă. Nu crede însă cum c'o fac din impuls propriu. Deja de la al 14-a an şi până la al 20-lea eu mi-am câştigat pânea singur într'o viaţă aventuroasă şi plină de nemulţămiri, şi am făcut-o aceasta cu deplina conştiinţă a sacrificiului iar nu din capriţii copilăroase, precum protestam foarte des faţă cu cunoscuţii mei, căci voiam mai iute să trec de un lucru rău, decât de fiul unui om sărac şi van.

De nu vei găsi o ocupaţiune pentru mine, fă-te ca şi cum n'ai fi primit scrisoarea asta, scrie-mi de altele şi eu voiu înţelege şi voiu tăcea.. Mă vei întreba poate de ce nu m'am adresat către persoane mai influente decât tine — dar cu cât cineva e mai influent cu atât trebue să-mi calc mai mult pe inimă, pentru a mă adresa la el. Ei nu cunosc aceste stări sufleteşti, la ce să te expui la oameni cari chiar prin vorba lor cred că-ţi fac o onoare dacă ţi-o adresează. Voiu să reintru în nimicnicia din care am eşit.

Te sărut

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu, 2255, ff. 294 şi 311.

XXXVIII

M. Eminescu cătră tatăl său

Bucureşti 18 Martie 1881

IUBITE TATĂ,

M'am bucurat mult primind scrisoarea D-tale în versuri şi m'am întristat asemenea aflând de ea că nu eşti tocmai bine. Altfel şi eu am avut acele friguri de primăvară, atât de obicinuite în ţară la noi. N'am răspuns numai decât pentru că *m'a apucat proclamarea regatului pe dinainte* [117] şi'n asemenea împrejurări noi neguştorii de gogoşi şi de braşoave, adică [noi] gazetarii, suntem foarte ocupaţi. Aş dori din toată inima să viu a casă să vă văd,

dac'aş găsi vr'un om de încredere care să-mi ţie locul, căci negustoria asta, pe lângă că n'aduce nimic, nici nu te îngădue să închizi o zi două dugheana şi să mai ei lumea'n cap, ci'n toate zilele trebue omul să-şi bată capul ca să afle minciuni nouă. Dac'oiu putea scăpa iubite tată, fie acum, fie la vară, vin de sigur a casă. Il rog pe Nicu să-mi scrie mai des şi să nu se uite la aceea că nu-i răspund, căci, dacă am aşa de puţină vreme de scris şi dacă mi-e acru sufletul de cerneală şi de condeiu, citesc totuşi cu multă bucurie scrisorile ce le primesc de la D-voastră.

Sărutându-ţi mânile şi dorindu-ţi multă sănătate şi voie bună rămân al D-tale supus fiu

MIHAIU

Izvoare: Profesor Şerban Cioculescu. Bucureşti.

XXXIX

M. Eminescu către Veronica Micle

28 Decembrie 1881

DRAGĂ NICUŢĂ,

Nu trebue să te superi, ba să plângi, pentru că eu sunt supărat. N'are aface una cu alta. Dacă-ţi scriu cam ursuz, nu trebue să crezi că supărarea mea se îndreaptă în contra ta, căci ştiu bine că în contra ta nu am nimic. Faţă cu tine caut să-mi port vina mea proprie.

Pe domnul în chestiune l'am bruscat în societate, dar a tăcut frumuşel ca un om de nimic ce este. Am consultat pe un om cunoscător de afaceri ce trebue să fac pentru a putea cere scrisorile tale. El mi-a spus că tu trebue să-i ceri. In caz când nu ar voi să le dea, căci e liber a nu voi aceeasta, pot să-l silesc a'mi da satisfacţie.

Se'nţelege că omului pe care l'am consultat nu i-am spus nimic. Te rog dar, cere-i scrisorile şi răspunde-mi apoi dacă ţi le-a trimis sau nu. Dacă s'ar lăuda cumva la Maiorescu, precum s'a lăudat faţă de Bădescu [119], o poate în orice caz. Nu te mai îndoi că e de absolută rea credinţă. E un om care nici nu poate fi altfel. Dragă Nicuţă, fii bună şi gentilă şi lasă-mă să te sărut, căci parcă te văd înaintea mea. Şi nu fii supărată de loc — vrei să mă supăr şi eu — tu n'ai nimic de acolo. Lasă timpul să ţi-o dovedească mai mult decât şirurile acelui care te-ar îmbrăţişa, dacă ai fi de faţă. Al tău fără incidente

M. EMINESCU

N. B. Imi scrii că regretă. Nu regretă nimic, te asigur, nu e gelos de loc şi după spusa lui nu se teme de a te pierde. Fii convinsă de asta. Pentru întâia dată te-ai înşelat cu totul în privirea unui om. Incă odată, nu plânge micul meu porumb, fii rezonabilă. Crede-mă că ceeace mă supără momentan, nu este vina ta, care'n ochii mei nu e decât răsplata pentru vina mea şi mai mare, ci le point d'honneur care mă obligă a te reabilita în ochii tăi şi ai mei.

XL

[*Bucureşti*], *3 Ianuarie 1882*

DRAGĂ NICUŢĂ,

Te rog scrie-mi. Nu mă lăsa multe zile fără un rând două de la tine, căci azi când merit să mă uiţi, azi mă şi tem că m'ai putea uita. Te sărut de mii de mii de ori, vârful picioarelor mai cu seamă şi vârful degetelor şi te rog să-mi scrii, când vii iar la Bucureşti. Atunci vom vorbi de ceea ce-mi scrii — adică de rămânerea ta aici. Am şi făcut unele puneri la cale, dar în orice caz voiam să te consult, când vei fi aici şi voiu să văz de ţi-o plăcea. Va veni o vreme, Nicuţă, o ! sper că o veni, în care tu vei uita toate durerile ce ţi le-am cauzat şi'n care vom începe ceea ce eu

am numit viața noastră nouă. Poate că atunci voi deveni eu însumi alt om și pacea și liniștea vor fi partea noastră a amândorura. Imi dai tu voe să sper că așa va fi, îmi dai voe să sper în credința și curățenia sufletului tău, precum speram când te-am cunoscut întâi, Veronică !

Dragă, dulcea mea Veronică, nu mă uita și răspunde-mi,

Al tău pentru totdeauna

EMINESCU

N. B. Primit-ai scrisoarea mea din urmă, dela 30 Decemvrie?

XLI

11 Ianuarie 1882

DRAGĂ NICUȚĂ,

Nu te plânge de tonul scrisorilor mele pe care'l găsești rece, căci tu știi de ce soiu sunt. Totdeauna preocupat de lucrările ce mi-se impun, arareori aflu un moment neturburat, în care să mă pot cufunda cu totul în voluptatea sufletească de a'mi închipui că stai față'n față cu mine și că nu scriu, ci vorbesc cu tine.

Scrisoarea ta din urmă am primit-o — închipuește-ți — abia azi dimineață.

Pustiile de Camere s'au deschis și iarăși mă iau pe dinainte mofturile politice ! De aceea, dacă nu-ți scriu totdeauna în bună dispoziție sufletească, crede și tu. Le voiu compune toate, când vei fi aici. Tu zici că par a ascunde o idee oarecare, când te rog să nu spui nimănui de împăcarea noastră. Nu, micule, protestez. Tu știi că eu sunt un om urît de multă lume și că cine ar afla că mă iubești, ca să se răzbune asupră-mi, s'ar răzbuna pe tine. Oare nici acum nu cunoști tu lumea, dragă și dulcea mea Nicuță ?

Te sărut, te sărut și iar te sărut și rămân al tău

EMINESCU

XLII

[*Bucureşti*] *Ianuarie 1882*

DRAGĂ VERONICA,

Iartă-mă, iartă-mă, iartă-mă ! Sunt un laş, care într'o clipă de nebunie, am uitat tot ce-ţi, datoresc, iubirea, nemărginita ta iubire !

Sunt zdrobit numai scriindu-ţi aceste rânduri, căci în ele invoc un trecut întreg de visuri şi fericire.

Mă revăd la Viena [120]. Ochii tăi frumoşi pătrundeau sufletul meu.

Apoi la Iaşi, admirat şi sărbătorit în salonul tău fără a fi de faţă.

Anii însă au trecut. Sunt în Bucureşti, oraşul cel mai nenorocit, de aceea îl urăsc ca pe un duşman neîmpăcat.

Tot trecutul pe care ţi-l înşir e bun pentru poezie, dar viaţa reală şi mai ales dorinţa ta de a afla de ce nu ţi-am răspuns atâta timp; — trebuiea să-ţi răspund cu toate că eram certaţi ; îmi aduc aminte că într'o scrisoare ai rupt orice legătură cu mine, nescriindu-mi multă vreme.

Azi, ca prin minune, primesc o nouă scrisoare care cred că ar fi ultima, dacă eu nu-ţi răspundeam.

Motivele, iubite judecător, sunt numeroase ; voi înşira pe cele principale : lipsa de timp, petrecerile, calomniile prietenilor cari au influenţat caracterul meu împăciuitor.

Ascultă, dragă, toţi mi-au interzis ca să-ţi scriu, ziceau că purtările tale sunt nedemne pentru un răspuns din partea mea !

Fiecare scrisoare a ta redeşteaptă în mine o revoltă împotriva acestei inconştienţi, dar... eram abrutizat, lipsit de voinţa pentru a îndepărta aceste sfaturi neprieteneşti.

Iartă-mă, iartă-mă !

De azi voi scrie şi voi fi un alt om, căci am pus stăpânirea în fine pe firea mea. Cu neţărmurită dragoste

EMINESCU

XLIII

21 Februarie 1882

DRAGA MEA VERONICA,

Iartă-mă că nu ţi-am scris imediat, căci am primit scrisoarea ta ieri seara şi-ţi răspund abia azi. Am o cumplită nostalgie la cap — efectul unei binevoitoare şi premature primăveri se vede — şi chiar acum nu-ţi scriu decât pentru a-ţi cere iertare că nu ţi-am răspuns imediat la scrisoarea ta gentilă şi dulce. Nu-i aşa că tu mă scuzezi şi nu mi-o iei în nume de rău în consideraţia nostalgiei. Ce or fi având scrisorile de c'am întârzie? In 18 mi-ai trimis una, pe cea din urmă, abia la 20 am primit-o. Mă frec cu mâna pe frunte şi încep a-ţi spune mii de lucruri pe care le aveam alaltă seară în minte şi capul mă doare, dacă ai fi aici n'ai şti ce să-mi faci ca s'adorm. Se vede că durerea asta e o urmare a concertului al doilea al lui Sarasate [121], care a fost admirabil, ca şi cel dintâi. Apropos! D-nul în cestiune aud că după cererea sa proprie va fi permutat la Curtea de Argeş în aceeaşi calitate în care e la Neamţ. Această cerere a făcut-o deacum opt sau zece zile la minister şi i s'a acordat. Signe de la profondeur du sentiment [122]. Vorbă să fie. Asta niciodată pentru a arăta că nu este nimic solid în acest om.

Miţico dragă, tu poate îi fi dormind, căci eu scriu înaintea plecării trenului — adică mai sunt două ceasuri până atunci şi-ţi voi duce scrisoarea la gară. Tot mă doare capul, afară-i răcoare şi senin de lună — poate mi-o trece. Te sărut de multe, multe ori, fii voioasă, te rog să-mi erţi indispoziţia în care-ţi scriu şi să-mi trimeţi o guriţă pe aripele vântului. Dacă ar ajunge azi, desigur că mi-ar trece durerea.

Al tău,

EMINESCU

XLIV

28 Februar, 1882

IUBITĂ FEMEE,

Din toate scrisorile tale aproape respiră nemulțumirea, în toate observ, pe de o parte imputări de infidelitate, de cari nu sunt capabil, din toate presumțiunea că aş putea veni la Iaşi, că aş putea să fiu cu tine împreună şi, că singura piedică e că nu voi.

Bolnav, neavând nici o poziție socială sigură, prin care să-ți pot pregăti un trai modest şi poate fericit alături de mine ; sărac, precum bine ştii că sunt şi având pururea grija zilei de mâni, tu crezi că eu aş putea fi atât de nelegiuit să pot veni lângă tine şi să nu veau să viu ; crezi că în starea în care mă aflu, îmi abate a-ți face infidelități, mă crezi în sfârşit de o sută de ori mai mizerabil de cum sânt în stare a fi. In momentele în cari îmi simt nefericirea şi slăbiciunea de caracter, în momentele în cari văd că nu sunt bun de nimic în lumea aceasta şi că în zadar trăesc, atunci când sunt descurajat şi sătul de viață, te-am rugat femee dulce şi fermecătoare, să ierți că am îndrăznit a te iubi, să ierți că am aruncat această umbră de mizerie asupra vieți tale, care, după caracterul tău, trebuia să fie veselă şi luminoasă. Eu nu tăgăduesc că am făcut o crimă iubindu-te, o crimă ce zilnic o expiez. Nu tăgăduesc, că făgăduindu-ți lucruri ce nu le-am ținut, pentrucă n'am fost în stare a le ține, n'am comis cel mai mare păcat față cu singura ființă în lume care neiubită de nimeni şi antipatică tuturor muritorilor, mi-a dăruit o rază de fericire ce n'o merit. Toate acestea nu le tăgăduesc, toate acestea le-am mărturisit ție şi te-am rugat să mă erți. Prețuesc pe de altă parte sacrificiile care mi le-ai făcut. Dar azi tu'mi spui că te-ai săturat de a mai aştepta, ci vrei să mergi la Viena, că eşti tânără şi viața ți-e deschisă, cu'n cuvânt îmi faci din nou tabloul unei vieți pe care eu n'o înțeleg. Eu nu mă opun fericirii tale ; dacă crezi că un alt mod de viață ar fi mai bun pentru tine, dacă în sfârşit mă poți uita, uită-mă. Eu din parte-mi te asigur de un lucru, eu nu te voi uita niciodată.

Tu ai fost şi eşti viaţa mea, cu tine s'a început şi s'a încheiat, şi dacă nu trăesc pentru a gândi la tine, nu am la ce trăi.

Dar nu te amăgesc cu asta. Nu văd nici o perspectivă deocamdată de-a trăi împreună, pentru că nu mi s'a oferit până acuma nimic în Iaşi cu care aş duce o viaţă convenabilă cu tine şi în mizerie nu voiu să trăeşti. Un lucru crede. Nu voiu iubi nici odată o altă femee şi tu rămâi în mintea şi sufletul meu ceeace ai fost totdeauna : visul de aur al vieţei mele, singura mea aspiraţie şi viaţa cu tine, singura mea speranţă. De aceia nu-mi face imputări nedrepte. Oricând, oriunde ar fi cu putinţă de a fi unul al altuia pentru totdeauna, voi primi-o cu plăcere ; oricând voi fi în culmea fericirii mele de a fi împreună. Dar ce oare să fac în contra imposibilităţii materiale ? Nu pot face nimic şi mă lupt în contra şi zadarnic şi fără chip de a putea învinge. In această luptă simpt că viaţa mea şi chiar puţinul talent ce mi l'a îngăduit natura, se mistue fără nici un rezultat. Te sărut dulce, femeea mea iubită şi dragă, şi dacă, după toate cele zise, tot poţi să mă mai iubeşti, iubeşte-mă, dacă nu, dă-mă uitării, dar nu crede că vreodată te voi uita sau voi înceta a te iubi.

EMINESCU

XLV

Martie 1882

DULCEA MEA NICUŢA,

Iartă că nu-ţi scriu mult, dar am treabă la club azi şi e aproape 8. Insă n'am voit să te las fără un răspuns imediat ; mâini, Duminică fiind, îţi scriu mai pe larg. Te sărut de multe, multe ori drăgălaşul meu copil, şi-ţi mărturisesc că mi-e dor de tine ca şi ţie de mine. De pe acum am aranjat; deci e definitiv aranjamentul că până la Sf. Dumitru mă mut în Podu Mogoşoae în două trei odăi unde ai să ai loc îndestul şi unde o să am şi eu loc şi timp pentru zile nebune. De la Sf. Dumitru încolo, e treaba ta să alegi şi să aranjezi cum ţi-o plăcea ţie. De atunci intru paj şi cavaler

şervet pentru eternitate în suita M. Sale Doamnei Veronica, supus ca un câne şi înamorat ca un cărăbuş.

Atunci ceea ce [e] şti în versuri şi anexatele versuri a[le] subscrisului, — ar zice Roşca — vor fi recitite. Până atunci însă te sărut şi te rog să mă ierţi că nu-ţi scriu mai mult, dar mă aşteaptă moşnegii să le citesc o buletă. Paaa ! Momoţel !

EMINESCU

XLVI

3 Martie, 1882

DRAGĂ VERONICUŢĂ,

Am vorbit azi cu Madame Slavici, cum ar fi de făcut ca să te aducem mai curând la Bucureşti, şi iată anume de ce am vorbit : Dumniasa găseşte casa asta în care şed că e şi umedă şi nepotrivită şi nu mă sfătueşte s'o iau până la Sf. Dumitru. Dumniasa mai ia o casă pe Podul Mogoşoaii, deci în centrul oraşului, unde are şapte odăi în şir pe o galerie cu geamlâc din care poate închiria ori câte. Aici ţi-oi putea aranja pentru tine un salonaş şi o cameră de culcare şi pentru mine asemenea s'ar găsi o odăiţă... lângă bucătărie sau în pod în care să-mi ţin cărţile.

Toate aceste până la toamnă (Sf. Dumitru), căci am colindat amândoi Bucureştiu ca să-ţi găsesc o casă după placul tău, încăpătoare şi comodă.

Pentru a hotărî toate acestea, Madame Slavici cere un timp de cugetare de trei zile, când îţi voi scrie iar ce vom fi pus la cale. Eu aş vrea să-ţi trimit oricând bani de drum, căci o pot face acum, totul e numai ca să găsesc un chip cât se poate de facil pentru şedere ta aici, să stai mai la centru, să te poţi amuza, să poţi mânca mai bine de cum ai avut aici. Grija asta mă preocupă mai mult decât toate, căci dacă te iubesc ca un nebun, mi-e milă de tine. Şi tot de milă am şters câte-va şiruri din această scrisoare : îţi spuneam în ele un lucru bun, dar pe care nu ştiu dacă-l pot împlini până la toamnă şi nu voiu să-ţi dau durerea unei speranţe prea mature.

Momoţelul meu cel drag şi dulce, te iubesc mult, mult, atât de mult încât aş vrea să mor, dacă aş şti că asta ar adăoga câtuşi de puţin la fericirea ta sau ar scădea nefericirea ta şi poate că voiu şi face-o atunci când îţi voi fi de folos !

E o zi frumoasă de primăvară afară şi mi-e dor de tine şi sunt trist, atât de trist şi nervos, atât de obosit şi sufleteşte atât de bolnav, în câ simt trebuinţa de a scăpa de întristarea aceasta scriindu-i sufletului tău, al Veronicuţei mele, sufletului tău dulce şi generos şi vesel, care o să-mi dea tot ce face fericit pe

EMINESCU

XLVII

27 Mai 1882

DRAGĂ NICĂ,

Incep prin a-ţi spune c'am rămas foarte gelos şi că teama mea constantă e dragostea mea lipsită de tine. Să nu cumva să râvnească cineva la ea, — te pun păzitoare înainte de toate pe tine.

Al doilea te sărut de mii de mii de ori din creştet până' la vârful picioarelor şi-ţi declar că m'au fermecat cu desăvârşire ca şi altădată.

Indealtmintrelea, vorba ta, nu mai făgăduesc nimic, dar mă pun pe treabă şi sper că vei avea mai bune rezultate decât în trecut.

E natural ca trecând fericirea să reînceapă nefericirea. Picioarele iar mi se coc, căci tu ducându-te mi-ai luat şi sănătatea cu tine. Dar aceasta să n'o iei în înţeles rău, ci în cel bun, că dacă te văd, înviez din morţi şi mă desmlăştuez, iar când nu eşti faţă, nu mai e viaţă. Momoţelul meu cel scump, te sărut din nou şi te rog să nu te mânii că nu-ţi scriu mai mult.

Al tău,

EMINESCU

XLVIII

31 Mai 1882

MOMOŢEL,

Mă mir cum de n'ai primit scrisoarea mea, căci am trimis una a doua zi după plecare-ţi. Tu-mi zici că mi-ai spune ceva, dar te temi că aş deveni gelos. Nu trebue să devin, căci sunt. Alaltăeri deci la 29, când mi-ai scris, am adormit peste zi puţin şi am visat că un tânăr cu mustăţile subţiri şi negre şedea în colţul unei sofale verzi şi te săruta. Tu te făcuşi roşie ca racul şi aveai aerul ambarassant. Eu am leşinat — în somn se înţelege — mi s'a părut că m'a lovit damblaua, dar m'am trezit din somn c'o grozavă batere de inimă.

Pentru curiozitatea lucrului şi pentru interesul lui psihologic, te rog să-mi scrii — nu ca să mă faci gelos — dar dacă acel om de care ai vrut să-mi vorbeşti e... de talie de mijloc, cu mustaţa subţire şi neagră şi palid la faţă ? Dacă-i putea să mi-l descrii foarte detailat — fără a-i cita numele, căci nu-mi trebue numai pentru a şti dacă există sau nu *vise fătidici,* precum se zice. Timpul şi l-am trimis Sâmbătă şi Duminică. Postul de Iaşi, profesor de l. germană, s'a rezervat păn' acum şi se va da la toamnă. Dacă'l cer până atunci şi dacă nu intervine vr'o batjocură la adresa lui Ureche, poate să mi-l dee mie. Dar însfârşit... c'est trop pour mourir et trop pour vivre. Te sărut, Momoţelule, de mii de ori şi rămân al tău,

EMINESCU

XLIX

3 Iunie 1882

DULCEA ŞI DRAGA MEA COPILĂ,

In caz de lipsă de bani, care te-ar împiedeca să vii, te rog scrie-mi şi poate să-ţi pot trimete eu.

Câte-va zile am avut mult de lucru şi de aceea de alaltăeri nu ţi-am scris.

Şi de aceea sunt atât de mâhnit că nu eşti aici şi am atâtea gânduri, încât nu-ţi pot scrie pe plac şi în toată liniştea. Nicuţa mea, dulcea mea Nicuţă!

N'est ce pas, que nous serons heureux... foarte, foarte, nesfârşit de mult.

Când gândesc la neagra mea aptitudine, la mizeria sufletească de care am fost capabil, mă simt atât de puţin vrednic de tine, atât de om de nimic, încât aş intra în pământ.

Eu singur n'am ştiut niciodată, n'am ştiut până acum ce mult dragă îmi eşti, ce mult scumpă eşti pentru mine.

De acuma m'am învăţat minte şi nici nu mai trăesc nici nu mai mor fără tine.

Avem să fim, nu te înduri, cei mai fericiţi oameni din lume. Avem să fim? Dacă mă vei iubi, avem să fim, căci pentru mine viaţa s'a încheiat pentru totdeauna, căci tu eşti cel întâi amor al meu şi vei cel din urmă, unicul precum şi unică eşti, aşa mititică şi gingaşă şi cochetă pentru al tău

EMINESCU

N. B. — Te jenează că scriu numai pe o pagină, Mimi? Zău dacă am două fire de nisip în casă şi asta-i cauza.

Până ce scriu a doua pagină se usucă cea dintâi. Mâţule, măi Mâţule, mânca-ţi-aş ochii!

L

M. Eminescu către (?)

[*1882*]

PREŢUITUL MEU DOMN,

D. Mandrea [123], venind la Craiova, mi-a spus împrejurarea fericită pentru mine, iar pentru Dv. poate cam supărătoare, că sunteţi deja păstrătorul acelor o mie lei noi, a căror destinaţie pare a fi în parte cel puţin de a vizita ţara Oltului. Locul, în care sunt e cât se poate de frumos. Râuri, codru, şes, dealuri, munţi în depăr-

tare, frumos adecă în puterea cuvântului, încât să fiu Bodnărescu [124], aş nenoroci poate Convorbirile cu «amintiri de călătorie ale unui june» [125]. Dar numai grija asta n'o am, ci mă mărginesc a mulţumi zeilor în deobşte şi D-lui Mandrea în deosebi de îngăduirea un[ui] colţ de pădure, care-mi dă toane bune şi sănătate.

Venind la vorba de mai sus Vă rog să-mi trimiteţi o sută de franci spre ilustrarea existenţei cu oarecari călătorii la Turnu-Severin şi prin împrejurimi. Adressa: M. Eminescu com. *Floreşti* plasa Jiul de sus, judeţul *Dolj*. Staţia telegrafo-poştală *Filiaşi*.

Incolo salutări multe pentru boieri şi pentru Doamne, eu care rămân al D-voastre supus

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2262 f. 89.

LI

M. Eminescu: Sărdariu

A.

[1883]

DOMNULE REDACTOR [125],

Vĕ rog să binevoiţi a publica această scrisoare din care o alta tot în terminele acestea am adresat-o cătră D. prefect al poliţiei capitalei Bucureştii şi spre a nu se face mută precum şi altele, că numai ce le convine Dumnialor, arată; dară ce nu le convine opreşte, Precum mi se pare mie onorabila justiţie voieşte să mĕ aibă pe mine de instrument că şi onor. Tribunal din Prahova de cinci ani de zile de când se luptă cu mine ca să fiu judecat fără să fiu întrebat sau interogat. Inţelegeţi Dumneavoastră ce poate fi aceasta, că eu nu înţeleg nimica. Poate să înţeleagă onor. public, de aia o public, că ai României impiegaţi, ei toţi sunt juraţi, ca numai ei să fure, sunt învĕţaţi ca să fure numai ei, dacă îngădue România pe ei; că se vor deştepta ei odată când vor remânea visteriile toacă şi ţara da-

toare şi vĕndută toată şi tocmai atunci mi se pare că plugarii n'au să aibă cu ce să mai are şi boierii cu ciocoii vor ajunge să care apă cu găleata la cei ce le-au încredinţat dreptatea cu toate că şi au ajuns unii din ei; au vĕndut moşii şi case de au făcut la cucoane mode peste mode de mătasă şi aur; au vândut case şi moşii, de le-au făcut şi mode cenuşii, şi ei au ajuns hărşii, înfăsuraţi în fâşii. Dară de unde devin acestea ? De la guvernul român ? Nu, nu devin dela guvernul român. Devin de la argintul şi aurul cel mult, ce l'au făcut imprumut. Dară cine le prevede acestea, poate că au banii de pe câmp, că guvernul român nu are timp.

Da ce ?

Parecă guvernul s'au pus să observe acestea? Nu ştiu. Că nu s'au pus că să observe acestea; s'a pus că să şi facă somele Dumnealor. Apoi dacă ştii că guvernul nu s'au pus pentru binele ţării şi s'au pus pentru a lor de ce vorbeşte şi pretinză, că de ce nu observă şi interesul ţĕrii? Apoi n'aş pretinde şi n'aş vorbi, dacă nici cei de nimic n'ar vorbi, cum pe ale lor fapte le'nvĕleşte cu ţĕrînă, ca să nu se vază şi pe-ale mele le-au suit în vĕrful prăjinii şi le arată lumii şi strigă: «Iată, ce a făcut banditul Sĕrdariu!» Eu mĕ mir de unde şi când m'am făcut bandit, că ieri nu eram. Abia m'apucasem şi eu acum să scot ceva invenţiune, vezĕndu-vĕ, că vă interesaţi de mine prea mult ca să mĕ scoateţi calfă şi eu nici din anii uceniciei n'am eşit şi Dumneavoastră din când în când m'aţi tot chemat şi eu câte un examen v'am dat; la Focşani, Margineni şi la poliţia Bucureşti şi D-voastră nici un premiu nu mi-aţi dat, de aia şi eu v'am lăsat, şi acum aud, că premiul pe la Caifi l-aţi dat. Voi nu ştiţi că ale voastre caifi nu merită nici a mĕ vedea, da decum ca prizonier a mĕ avea. Nu, nici odată, sau ce să faceţi, voi cu ei vorbiţi să nu-i adormiţi, ca pisica cand nu poate prinde şoareci, aaleargă cu gura după muşti, asemenea şi D-voastră numai alergaţi vĕnt, inzădar, că nu puteţi prinde, că şi de m'aţi avut la mână de câteva ori, dară nici unul de ai justiţiei n'au fost capabili a mĕ prinde numai prin ale mele greşeli sau a oamenilor mei, in fine D-voastră trebue să ştiţi, că afacerile mele nici odată nu vor remâne începute. Să vĕ mai aduceţi aminte, că mi-aţi rĕmas datori de astă iarnă de când m'aţi intors de la post indĕrĕt. Iată acum v-aţi plătit de mine şi, zic, mi-am completat opera mea, fără să am trebuinţă de ajutorul altuia şi sper

şi de aci 'nnainte, că ori unde oiu fi arestat, cu planurile mele filosofice intotdeauna am să fiu scăpat fără ajutorul nimănui numai cu al lui Dumnezeu, cu toate că strigaţi voi contra mea, că cele mai mari fapte am făcut. Dară aratați-mi, ce-am făcut ? Omorît-am, zic, pe cineva? Nu. Forțat-am pe cineva prin torturi? Nu. Lăsat-am pe cineva sărac fără boi la jug ? Nu. In fine n'am cauzat nici o nenorocire națiunii române; dară voi mi-ați cauzat mie, că m'ați luat din brațele societății ,ş m'ați aruncat în intunericul temnițelor, pentru prima oară fără să fiu vinovat. Iată coruptiunea cum preface pe om. Apoi în România nici nu puteam, zic, să stau mai mult, că dacă Bulgaria s'au liberat şi independența şi-au câştigat, apoi zic, cum puteam să stau închis, leat cu lanț de fier de picere ferecat, că ar fi fost pentru mine o mare ruşine şi pĕcat, dacă, zic n'aş fi scăpat. Destul, că in calitate de prim procuror v-am funcționat şi nici leafa nu mi-ați dat-o. Iată o biată femee vĕduvă, numită . . . ? . . . s'au găsit leafa de mi-au plătit ca la un prim procuror nou venit, cincisprezece mii de napoleoni mi-au plătit. Apoi cu aşa leafă cum dracu să nu funcționez ? Ba da, voiu funcționa mereu, până la moarte, dară nu la guvern; tot la particulari economici.

Ştiu că vĕ pare rĕu şi vĕ costă, dară şi pe mine mai mult me costă, că Bulgaria mĕ aşteaptă; că guvern nou vor avea şi un bandit nou le trebuea, poate şi vr-o funcție să-mi dea, dar eu'i voiu refuza, ca funcție singur, zic îmi voiu lua şi o leafă aleasă, căt voiu putea ridica, din casă. precum şi D-voastră aveți obiceiu, pe ce vedeți, că are ceva dreptate îl nedreptățiți, de aia şi eu răpesc averile altora fără drept, pentrucă nu este dreptate. Inţelegeţi-o D-voastră cum poftiți că eu aşa o înţeleg.

SĂRDARIU

B.

MARELE VESTIT BANDITUL SĂRDARIU

Haideți haideți după mine — băieți, copii voi cu mine să vĕ câştigați renume, că iată timpul meu iar au venit, că Dumnezeu cu mine au vrut. Ia beți, ia beți şi măncați voi copii băieți şi pe Serdariu să'l urați, că de temniță şi de fiară au scăpat şi pe voi v'am adunat şi'n alt stat că am trecut—ca să'mi plătească tribut că Romă-

nia mi au plătit — pe cât mi au trebuit şi eu cu ea m'am răfuit—le au remas dossarele suvenirea şi fiarele să de aibă le la mine, că eu le am purtat prea bine, de rugină că le-am şters şi fără să le fiu vre un pretenţios. Ia măncaţi şi beţi,voi copii băieţi că hai să incalecaţi şi pe mine să mĕ urmaţi, că iată merg şi eu cu voi pe la cănii de ciocoi, că au obiceiu din ei, intreabă pe musafirii noi de profesiunea lor, de unde sunt şi cum ii cheamă, şi pe voi de v'o ntreba s'o lăsaţi pe conta mea, că voi nu ştiţi a vĕ da seama de ea, că ii voiu respunde aşa profesiunea mea : iarna string bani imprumut cu dobândă de prin mahalale insemnate de la cucoane bogate şi vara string turme de oi şi mi aleg dintr'ênşii mii şi trec spre Milcov cu ei şi bag în codru pe miei cu ciobănaşi după ei, sunt tot din băieţii miei şi Serdariu stă'ntre ei să nu răpească lupul vr-o unul din ei. Şi astfel boierule mĕ ocup eu iarna precum şi toată vara şi că m'ai intrebat, că cum, da cum, cum mĕ chiamă, iată cum mĕ chiamă : îţi voiu spune negândit că sunt Sĕrdariu cel vestit. Au tu păn-acu nu m'ai ştiut, că sunt Serdariu cel vestit ? Poate că nu m'ai ştiut, de aia şi zic la tine acu am venit, ca să mĕ ştii şi să mĕ cunoşti şi bine să mĕ plăteşti cu aur nesocotit, necăntărit, că Serdariu pe unde s'a ivit el tot aşa s'au plătit. Şi când eu astfel am grătit, voi băieţi raza armelor s'o desvĕliţi, dară fără să fie vr'un dintr'ĕnşii rănit fiind oameni de cuvĕnt. Iară dacă n'or fi oameni de'nţeles şi din gură n'or tĕcea să mi-i tocaţi ca cănepa, ca şi alţii auzind când noi la dĕnşii mergĕnd să ne scoaţă banii mai curĕnd. Şi astfel, că vom urmà. Voi copii băieţi, ia beţi ia beţi şi măncaţi, cai să-i incălecaţi şi pe mine să mĕ urmaţi. Veniţi toţi după mine să trecem in ţeri străine, c'acolo vom trăi bine. Adio Românie ! De tine mĕ depărtez. Ia trageţi hora măi flăcăi, că din România ne-am scăpat noi; trageţi hora ş'o lăsaţi, să mergem in munţii Carpaţi şi acolo să v'aşezaţi măncari să măncaţi ; căprioare să vĕnaţi c'o dulceaţă aşa de bună, care ţine o sĕptemănă şi prin munţii Carpaţi avem şi ciocoi bogaţi, voi cu mine să-i vizitaţi şi numai raza armelor s'o arătaţi şi banii la chimiriu să-i băgaţi, şi când din casă vom eşi pe drum de vom întâlni săraci femei şi bărbaţi căte-o liră să le daţi, să spuneţi că-i dela Serdaru din munţii Carpaţi şi de poteră să-i întrebaţi şi voi potera să mi-o aflaţi şi după ea ca să plecaţi şi să mi-o legaţi, să-i lăsăm aşa încurcaţi păn vom intra în munţii Carpaţi. Şi astfel să urmaţi, că

'ntotdeauna putem să fim scăpaţi fără să fim urmăriţi de femei şi bărbaţi, când noi vom intra în munţii Carpaţi, in munţii de stâncă şi de piatră unde isvoarele nu mai sacă şi numai căprioarele joacă, — iată vedeţi voi băieţi, ce loc frumos v'am ales, la căprioare să-mi vĕnaţi şi cu ele'n târg ca să-mi plecaţi şi gratis să nu le daţi pe la boierii bogaţi şi pe unde daţi; sama bine să luaţi carele să le'nsemnaţi pe unde sunt boieri bogaţi, ca eu la dĕnşii mĕ voiu duce şi-i voiu intreba c'un cuvĕnt dulce, caprioarele era dulci, să mi dai bani câteva pungi şi din casă vom eşi, tacticoşi că vom păşi şi în munte iar că vom sosi, in muntior la un izvor unde păsĕrile sbor, şi-mi cântă de te adorm; isvoraş cu apă limpede Sărdarule pe unde vrei plimbă-te pe viorele culcă-te şi dorurile uită-le. Nu le pot uita nici odată, că în toată lumea şi în piatră mĕ cată. Că dacă ar fi doruri mai multe, le aş putea uita, dar îi numai unu'n toată lumea şi de aia nu'l pot uita.

Ia măncaţi, măncaţi şi beţi voi copii băieţi. Ce dor am să nu mĕ mai intrebaţi, voi caii să-i adapaţi şi la iarbă să-i daţi şi caraole din voi să-mi staţi şi pe Dumnezeu să nu'l uitaţi, că el vĕ păzeşte în munţii Carpaţi şi voi măncaţi, măncaţi şi beţi, voi copii băieţi, ş'o să mergeţi voi cu mine, să vă căştigaţi renume.

SĂRDARIU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255 ff. 424—433.

LII

M. Eminescu către A. Chibici Rêvneanu

Döbling 12/24 Ianuarie 1884

IUBITE CHIBICI,

Nu sunt de loc în stare să-mi dau seama de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul în care am fost internat aici în ospiciul de alienaţi. Ştiu numai atât că boala intelectuală mi-a trecut, de şi fizic stau îndestul de prost. Sunt slab, rău hrănit şi

plin de îngrijire asupra unui viitor care de-acum înainte e fără îndoială şi mai nesigur pentru mine decât oricând.

Ceea ce-aş voi să ştiu dela tine este dacă cărţile şi lada mea sunt în oarecare siguranţă şi dacă pot spera să le revăd. In ladă trebue să se fi aflând şi ceasornicul pe care l-am fost scos dela Simţion. Incolo aş voi să ştiu dacă pot scăpa de aci, unde în adevăr îmi pare că stau fără nici un folos. Tratamentul pare a consista în mâncare puţină şi proastă şi în reclusiune ; — încolo n'am observat nimic în maniera de-a mă trata. Sufăr cumplit, iubite Chibici, de lovitura morală pe care mi-a dat-o boala, o lovitură ireparabilă care va avea influenţă rea asupra întregului rest al vieţii ce voiu mai avea-o de trăit. Asemenea nu ştiu nimic asupra poziţiei pe care mi-aţi creat-o în acest institut. Cine plăteşte pentru mine aci şi cine are grijă de mine? D-l Maiorescu a trecut pe aci într'o zi, dar a stat mai puţin de un minut şi nu mi-a spus nimic în ce mă priveşte, încât, de şi mi-am venit în fire de mai bine de două săptămâni, nu ştiu absolut nimic asupra sorţii care mă aşteaptă, căci sper că nu voiu fi condamnat a petrece aci ani întregi fără necesitate.

Doctorii mi-au spus că trebue să-ţi scriu ţie în privirea aceasta. Mi-aduc în adevăr aminte c'am venit cu tine în tren, dar încolo nu mai ştiu nimic decât că am stat închis şi am suferit nu numai de halucinaţiuni, ci şi mai mult încă de foame. Mă 'ntreb acum dacă e vorba ca, cu cheltuială şi anume, să continue regimul sub care trăesc, regim cu totul fără folos atât pentru mine cât şi pentru amicii cari au binevoit a se interesa de mine şi a mă trimite aici.

Fii bun, iubite Chibici, şi respunde-mi cum stau lucrurile cu mine. Doctorii de aici îmi vorbesc de d. Maiorescu şi de tine. Eu ştiu despre tine că tu n'ai mijloace pentru a îngriji de mine în starea în care sunt. Imi sunt dar necunoscute măsurile pe cari d. Maiorescu va fi binevoit să le ia în privire-mi şi văd pe de altă parte că doctorii dela institut nu ştiu asemenea nimic, ci se mărginesc a-mi cita numele d-sale şi al tău, ceea ce — în izolarea în care mă aflu — nu e de natură a mă satisface. Şi, în adevăr, nu-ţi poţi închipui starea în care un om se află într'un institut de alienaţi, după ce şi-a venit în fire. Neavând nimic de lucru, închis alături

c'un alt individ, hrănit rău precum se obicinueşte la spitale şi lăsat în prada celor mai omorîtoare grije în privirea viitorului, mi-e frică chiar[125] de-a-mi plânge soarta căci şi aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebunie. Astfel, fără speranţă şi plin de amare îndoieli, îţi scriu, iubite Chibici, şi te rog să-mi lămureşti poziţia în care mă aflu. Eu aş vrea să scap cât se poate de curând şi să mă întorc în ţară, să mă satur de mămăliga strămoşească, căci aici, de când mă aflu, n'am avut nici odată fericirea de-a mânca măcar până la saţiu. Foamea şi demoralizarea, iată cele două stări continue în care petrece

Nenorocitul tău amic

M. EMINESCU

Adresa mea e : Michael Eminescu $\frac{\text{Ober-Döbling bei Wien.}}{\text{Hirschengasse No. 71.}}$ Privatheilanstalt[126].

LIII

M. Eminescu cătră Titu Maiorescu

Viena 4/16 Fevruarie 1884.

STIMABILE DOMNULE MAIORESCU,

Astăzi, eşind din casa de sănătate pentru vr'o două ore, mă folosesc de vizita ce o fac nepotului D-voastră, d-lui Papasu[127], pentru a Vă adresa aceste şiruri. Sunt mai bine de trei săptămâni de când au încetat toate simptomele boalei de care care am suferit, încât, dacă ar fi stat în putinţa mea, aş fi părăsit institutul, fie pentru a schimba mediul în care mă aflu, fie pentru a mă întoarce în ţară. Cu toate acestea nu ştiu dacă, pentru un asemenea sfârşit, va fi cu putinţă a se realiza mijloacele necesare.

Amintirea stării mele trecute e foarte slabă, încât pe mine însumi mă miră lungimea timpului, în decursul căruia nu mi-am putut da seama de nimic. Punând în socoteala acelei stări toate neajunsurile şi supărările pe care le-am putut cauza atât D-voastră cât şi

altor amici binevoitori, cutez a solicita din nou îngăduinţa D-voastre şi a vă cere ca, prin câteva şiruri, să mă lămuriţi dacă am perspectiva de-a mă întoarce curând în ţară. In aşteptarea unui răspuns, rămân al d-voastre

cu toată supunerea şi stima

M. EMINESCU

LIV

M. Eminescu cătră A. Chibici Rêvneanu

Iaşi 20 Octomvrie, 1884

DRAGĂ CHIBICI,

De vreme ce residez la otel România (vechiul han al lui Bacalu), într'o hulubărie puţin recomandabilă din orice punct de vedere, e lesne de 'nţeles că nu am unde pune lucrurile mele, încât ar fi foarte bine, dac'ai păstra tu încă câtva timp aşa numita mea ladă, deşi presupun că acest lucru nu e tocmai plăcut.

Sănătatea mea scârţie într'una ca o moară de mult stricată, ba poate ireparabilă. Săptămâna aceasta am avut friguri şi dureri de cap; cât despre picioare — ele sânt într'o stare aşa de plâns, precum erau în Bucureşti. O tristă iarnă mă aşteaptă şi o tristă viaţă. Te rog dar să iei tu lada de la Simţion, dacă nu mai e cu putinţă să stea acolo, pănă ce starea mea se va 'ndrepta, dacă e cu putinţă să se 'ndrepte vr'o dată.

Am mai încăput — fără voie — într'o belea greu de descurcat. Fiind vacante mai multe catedre la şcoala comercială, cerusem suplinirea istoriei. Dar catedra aceasta dându-se altuia, m'a însărcinat pe mine cu geografia şi statistica, cu un program foarte încărcat, obiect care are inconvenientul că nici cărţi nu există pentru studiarea lui, iar el însuşi consistă dintr'un dicţionar de mii de nume proprii şi de cifre statistice. Cât despre onorata biblio-

tecă, e atât de încurcată şi îngrămădită, încât ar trebui un an sau doi pentru a introduce orânduială în acest haos ereditar.

Te rog, spune salutări din parte-mi tuturor amicilor şi primeşte călduroase strângeri de mână dela

al tău

M. EMINESCU

LV

M. Eminescu către Vasile Burlă

Liman 18 August 1885.

DRAGĂ BURLĂ,

Au trecut peste două săptămâni de când sunt aici şi mă coc zilnic în băi de glod cald de 30 grade Réaumur. Nu pot zice că vremea aceasta a trecut fără să-mi facă bine. Durerile necontenite pe cari le aveam în Iaşi, nu le mai simt aici, însă încă nu toate ranele s'a[u] închis şi mă tem că, de s'ar închide chiar, vindecarea să nu fie timporară, şi să nu apară din nou, când mă voiu întoarce în ţară. La Odesa n'am fost în timpul acesta decât de vr'o două ori ca să-mi iau medicamente şi tutun. Cel din urmă e şi scump şi rău, încât în privirea aceasta orientalul din mine o duce greu.

E timp asemenea să chibzuiţi în privinţa lui *nervus rerum*, căci de m'oiu vindeca, de nu m'oiu vindeca, de plată ştiu că nu pot să scap. Imi trebuesc 100 de ruble cel puţin — dac'or fi mai multe nu vor strica nimic. In cazul când mi le veţi trimite, rămân încă cu 60 franci pentru întoarcere, din care am să plătesc o zi sau două remănerea în Odessa, pentru vizarea pasportului, biletul de drum şi neapăratele bacşişuri. Iar de nu mi le veţi trimite, vor îngriji cinovnicii ruşi pentru mine în vr'o încăpere a onorabilei poliţii.

Vremea pe aici e cam răcoroasă şi deşi ameninţă pururea să ploae, totuşi nu face decât să picure din când în când.

Incolo duşmanul cel mare al singurătăţii mele e urîtul. Persoanele câte sunt aici nu vorbesc decât ruseşte sau leşeşte, abia vr'o două din ele rup câte un cuvânt nemţesc ori franţuzesc. Ast fel, deşi nu tocmai vorbăreţ de felul meu, sunt condamnat la un mutism absolut. De citit n'am asemenea ce citi, decât o ediţie a lui Heine, rătăcite printre bucoavnele doctorului secundar... Pân'acum nici un român nu-mi interesează existenţa şi n'o împinge la o mai mare activitate; — vântul şi valurile lacului cu freamătul lor neîncetat, iată singurul acompaniament al zilelor şi nopţilor, cari se scurg uniforme şi monotone ca bătăile unui ceasornic de părete.

Rugându-te dar să [nu] mă uiţi aici irosit printre Ruşi, rămân al tău credincios prieten

M. EMINESCU

Adresa mea : Andrejevsky Liman à Odessa (Russie).
Etablissement du Dr. Iachimovicz.

LVI

[*8/20 April — 21 Noe./3 Dec. 1886*] [128]

EPISTOLĂ DESCHSĂ
către homunculul Bonifacius.

Azi venind din întâmplare şi sub ochii noştri «Pruncul»
Am citit critic'adâncă renumitului homuncul
El cu mintea sa câlţoasă şi cu stil greoiu, bombastic
Cearcă să ne arăte *nouă* ce-i frumos şi ce e plastic
Intinzând pe a noastre versuri groasa minţii sale labă
El ni spune cum se cade să rimeze-un om de treabă
Poate cumcă rime proaste şi în capul său bate-s'or
Şi de aceea unul astăzi pune masca de profesor
Astfel e maşina lumii, ciubotari sunt şi politici
Găseşti sculptori făr de mână, orbii pictori, urşii critici
Ba încă îţi cer cu toţii, ca să fii politicos

Să nu dai cumva cu parul, să le mângâi capul gros
Să găsești că ei sunt genii și să-i lauzi, să nu zici
Cumcă muzica e proastă, dacă surzii ajung muzici...
Toți pretind egali să-ți fie, să te'mpaci cu a lor soiu,
Cărui Joe i-a dat viață, resuflând pe dinapoi.

Dar în vremea noastră tontul, fără minte, fără carte
Fie care ψvχη δοῦλος[129], negustor de coji deșarte
Fie care, cărui mintea e o ștearsă, neagră tablă
Iți încalică o vorbă din Bouillet, o veche rablă
Dur la deal și dur la vale și atuncea te aține
Amblătoare-a minții sale un isvor pustiu devine.

De-o ciudată buiguire din acest isvor mefitic
Ese criticele sale, când homunculul e critic.
Dragul meu învață carte și ascultă-mi îndemnul
Cine vrea să zugrăvească, să învețe'ntâiu desemnul
Criticul întâiu să știe singur cum să-și șteargă nasul
Inainte de-a atinge cu piciorul său Parnasul —
Tu vrei să mă'nveți acum ce e rimă, ce e metru
Crastaveți la grădinar vinzi și... lui Sfântu Petru !
Cum s'așează lac pe pânză vrei tu să me'nveți pe mine
Când nu știi de-i bun desemnul și coloarea pusă bine !
Cu ale tale vorbe goale, câte-o sută de para
Nu ești critic, nici istoric, numai simplă mascara
De-aș gândi la tine odată, totdeuna-aș scrie recte
Și mi-ar curge cu grămada toate rimele corecte,
Dar nici pot s'urmez vr'odată al scrisori-vă tipic
Scriind vrute și nevrute, sugând degetul cel mic.
Și să cat numai atâta cum cuvintele se'nnoadă
Hărbuite, fără normă să le așez...... din coadă
Să cos vrute și nevrute cum pe pânză coși bibiluri
Și pe public s'amețească săltărețele dactiluri
Când pe mine forma, limba abia poate să mă'ncapă,
Tu pretinzi să scriu ca tine o istorie pe apă ?
Și cuvinte hârbuite metric eu în lemn să toc —
De ți-ar place ție versu-mi, eu l'aș arunca pe foc. —

Dară pentru un car de oale e destul zic un ciomag
Şi de aceea în urma urmei ca s'arăt cum îmi eşti drag
Eu îţi zic întoarce încă fila mea cum ai întors-o—
Căci de astăzi înainte îmi întorc spre tine *torso*...

Izvoare: Academia Română, Ms. Eminescu 2262 f. 86.

LVII

M. Eminescu cătră Ştefan Emilian

1887, August în 26

MULT STIMATE DOMNULE,

Am primit scrisorile D-voastre de 'mpreună cu 225 fiorini, din cari scrisori am putut vedea cu bucurie interesul ce bine-voiţi a-mi purta. In urma băilor făcute pân'acum mă simt mai bine şi, fiind că doctorul crede că o lună de cură e de ajuns, voiu pleca la finele lunei aceştia. Sosind în Iaşi, voiu avea plăcuta ocasiune de-a vă mulţumi pentru buna voinţa ce-mi arătaţi.

Remân cu toată stima al D-voastre devotat

M. EMINESCU

LVIII

M. Eminescu cătră V. G. Morţun

Botoşani 10 Noemvrie 1887

MULT IUBITE AMICE,

Boala îndelungată de care am suferit m'a impedicat de la ţinerea unei corespondenţe regulate. Acum fiind întru câtva mai restabilit, vin a Vă ruga să V'aduceţi aminte de mine de lipsa a-

proape absolută de mijloace de subsistenţă, în care mă aflu. Dacă vă este cu putinţă de-a-mai veni în ajutor, Vă rog a o face cât de curând, căci cea mai neagră mizerie mă ameninţă [130].

In aşteptarea unui răspuns rămân al D-Voastre

devotat amic

M. EMINESCU

Izvoare: Profesor Valentin Bude (†). Iaşi.

LIX

M. Eminescu către Cornelia Emilian

Botoşani, 1887 Noembrie în 20.

MULT STIMATĂ DOAMNĂ !

Să nu credeţi că vrâsta D-voastră m'a împiedecat de a vă scrie până astăzi, ci îndelungata mea boală m'a făcut să fiu foarte descurajat. Astăzi, simţindu-mă bine, vă satisfac dorinţa de a vă trimite fotografia cerută de mult timp.

Cu astă ocazie mulţumesc Domnişoarei Weitzsecker, de şi în fond înţeleg bine că este o binefacere din partea D-voastră.

Complimente Domnului Emilian şi tuturor cunoscuţilor, iar D-voastră primiţi sărutările de mână de la al d-voastră devotat

M. EMINESCU

LX

Botoşani, 26 Noembrie 1887

MULT STIMATĂ DOAMNĂ !

O nouă lovitură a venit asupra nenorocitei noastre familii, murind cumnatul nostru şi remăind sora cu doi copii şi pensia se'nţelege de la sine puţină, căci n'a 'mplinit anii de serviciu [131].

Cu privire la întrebarea ce ne-o faceţi despre D-nii Moţoc, Alexandru şi C. Mille, vă putem respunde că n'am primit nici un ban de la ei. Prin urmare aveţi deplină dreptate a publica numele persoanelor cari au primit liste de la fiica D-voastră [132].

Cu ocazia aceasta mulţumesc din inimă D-lui Emilian pentru felicitarea de ziua mea onomastică; complimente tuturor cunoscuţilor şi D-voastre primiţi sărutările de mâni de la al D-voastră devotat

M. EMINESCU

LXI

Botoşani, 26 Decemvrie 1887

MULT STIMATĂ DOAMNĂ!

Scusaţi, vă rog, dacă o serie de scrisori au rămas fără respuns, însă o indispoziţiune a surorii mele [133] care ţine aproape de cinci-spre zece zile a fost piedeca, căci speram că'i va fi mai bine. Azi, văzând că Doctorul nu se pronunţă cât timp va dura slăbiciunea ei, mă mărginesc de astă dată de a vă aduce sincerile noastre felicitări de anul nou şi tuturor amicilor şi cunoscuţilor recunoştinţa ce le-o păstrez, pentru bună-voinţa ce au faţă de mine.

Primiţi, vă rog, mult stimată Doamnă, asigurările distinsei consideraţiuni ce vă păstrează

Al D-voastră devotat serv

M. EMINESCU

LXII

Botoşani, [*Ian.-Febr.*] *1888*

MULT STIMATĂ DOAMNĂ,

Cu părere de rău vă înştiinţez că sora mea, azi a noua zi, de când e foarte grav bolnavă, de infamaţiune de plămâi. Suferinţa ei a împiedecat-o de-a vă da detalii despre afacerea cu care aţi

bine-voit a o însărcina. Scusaţi-mă, vă rog, că nu v'am înştiinţat până astăzi, aşteptând să-i fie mai bine.

Primiţi, vă rog, respectuoasele sărutări de mâni de la al D-voastre prea supus

M. EMINESCU

LXIII

Botoşani, 12 Martie 1888

MULT STIMATĂ DOAMNĂ,

Vă înştiinţez că surorii mele'i este puţin mai bine; după aplicarea unei ventuze, a trecut junghiul şi fierbinţeala, însă îndealtmintrelea e tot încă slabă. Vă alăturez două chitanţe, pe cari ar fi trebuit să vi le trimit de mult şi vă rog să exprimaţi Domnişoarei Weitzsecker sincera noastră recunoştinţă.

Vă rog a primi sincere sărutări de mâni de la al D-voastre supus serv

M. EMINESCU

LXIV

M. Eminescu către Titu Maiorescu

Botoşani 14/26 Martie, 1888.

MULT STIMATUL MEU DOMN,

Vă cer iertare din toată inima pentru greşala mea de-a nu fi răspuns imediat la scrisoarea d-voastră, ce mi-a fost comunicată prin bunăvoinţa d-lui dr. Isac [134].

Cauza întârzierii este că singur nu ştiam ce să respund cu siguranţă, căci o veste ce-mi sosise din Iaşi mă pusese în îndoială de mai pot scoate o a treia ediţie sau nu [135]. Incă pe când eram în Iaşi, d-l V. G. Morţun, actual deputat în adunare, 'mi făcuse propunerea de-a scoate la lumină a treia ediţie şi 'ntr'o scrisoare ce mi-a adresat-o în urmă, 'mi anunţă chiar: «pe săptămâna viitoare scot în vânzare volumul ce-am editat». Nici până acum însă nu

ştiu pozitiv, dacă această ediţie s'a făcut în adevăr sau nu. Multele îndatoriri ce mi le-a făcut d-l Morţun în timpul boalei mele, m'au îndemnat să ezitez a da un răspuns afirmativ.

Daca însă d-l Morţun ar fi renunţat la idea de-a scoate ediţiunea a treia, atunci vă rog a da urmare binevoitoarelor d-voastre intenţiuni şi a încheia cu d-l Socec, iar prisosul eventual dela ediţia a doua sau un acont asupra ediţiei a treia, vă rog să binevoiţi a le trimite sub adresa mea prin mandat poştal (M. Eminescu, Botoşani).

Poezii nepublicate, de intercalat în noua ediţie, nu am.

Vă rog, mult stimatul meu domn, a primì mulţumiri din inimă pentru interesul ce pururea mi l-aţi arătat şi să-mi daţi iertare pentru involuntara mea intârziere. Vă rog tot odată a primì respectuoase salutări dela al d-voastră prea plecat şi prea supus

M. EMINESCU

LXV

M. Eminescu cătră Veronica Micle

[Botoşani] 1888, Decembrie

DRAGĂ VERONICĂ,

Uit totul. Nenorocirea care m'a lovit e destulă pedeapsă că n'am voit să te ascult [136].

Ce viaţă desordonată am dus; toate sfaturile tale erau aşa de sincere, aşa de bune, aşa de drepte, încât dacă îndeplineam o parte din ele, azi n'aş zace pe patul de suferinţi.

Amintindu-mi de bunătatea inimei tale, simt remuşcări de faptele din trecut.

Ar fi o zi de sărbătoare, ar fi o mare plăcere ca să vii la Botoşani, să mă vezi unde sunt bolnav, şi din minut în minut îmi aştept sfârşitul, căci pentru Societate sunt de mult mort [137].

Imbrăţişări prieteneşti

EMINESCU

LXVI

Titu Maiorescu către M. Eminescu [138]

București, 17/29, I, [18]74

DOMNULE EMINESCU,

Cum stai cu doctoratul de filosofie ? Il faci în Berlin ? Nu vreai mai bine să-l faci altundeva ? Se 'nțelege, numai în caz, când nu ai avea încă pentru Berlin trienniul cerut, de care la alte Universități mai mici ai fi dispensat.

Fă bine, răspunde-mi la aceste întrebări, adresând scrisoarea la Iassi.

In timpul din urmă mai mulți dintre noi încep a avea oarecare influență asupra direcției lucrurilor în Țară, și se poate ca Ministerul Cultelor în deosebi să fie încredințat vre unuia din noi. In acest caz am dori să-ți propunem Dumitale catedra de filosofie la Universitatea din Iassi, căci — după cât te cunosc — gimnaziul nu este pentru D-ta.

Cum știi însă, Doctoratul — în sine o nimica toată — este folositor pentru regularitatea unei asemenea numiri.

Te rog, să nu vezi în această întrebare mai mult decât cuprinde, în privința realizării practice. Sigur nu este încă nimic, deși este foarte cu putință. In ori-ce caz însă te rog să vezi și în această întrebare un semn de atențiune și considerare, ce o avem toți cei din cercul nostru pentru D-ta; asemenea cuvinte ar fi de prisos pentru alții, căci ei ar simți de la sine ceea ce se cuprinde în ele; dar pessimiști de felul D-tale trebue, poate, să fie din când în când deșteptați din visul prea concentrat al microcosmului lor interior și îndreptați în atenția lor spre legăturile intime, ce-i unește cu nouele încercări de viață în patria comună.

Al D-tale ca totdeauna

T. MAIORESCU

LXVII

Czernowitz, 19 Aprilie (1 Mai) 1874

LUI MIHAIL EMINESCU,

Charlottenburg bei Berlin
Orangenstrasse, 6.

Im Einverständniss mit hiesigen Freunden muss ich Sie doch wieder bitten, Ihr Doctorat vorerst zu machen. Meine Ernennungen müssen *tadellos correct* sein. Das Doctorat beweist zwar fast nichts, aber doch mehr als das Nichtdoctorat.

An dem Tage, wo Sie mir Ihren Doctortitel ankündigen, sind Sie zum supplirenden Professor der Philosophie an der Univ[ersität] Iassy ernannt für 1 Jahr, nach dessen Ablauf Sie sich zum Concurs melden müssen. Ich erwarte Ihr Doctorat Mitte Juli. Leider muss, wegen Ihrer Zögerung, noch der ungenügende Leonardescu dort belassen werden, während ich den N. Ionescu an Stelle des Florescu reintegrirt habe.

Und nun: wie viel Geld brauchen Sie? Als *Vorschuss*, ratenweise abzuziehen von Ihrem künftigen Professorgehalt. Unter dieser Form kann die Sache für Sie nichts Peinliches haben. Also bitte nicht «ticăit», sondern *genaue* Angabe der Geldsumme und der Zeit Ihres Doctorats. Am besten telegraphisch nach Bucarest. Ich bin morgen dort und bleibe

Ihr ergebener
T. MAIORESCU

(Traducere)

Cernăuţi, 19 April/1 Mai 1874

LUI MIHAIU EMINESCU,

Charlottenburg bei Berlin
Orangenstrasse, 6.

In înţelegere cu preteni de aci, trebue totuşi să te rog din nou, să-ţi iai mai întâiu doctoratul. Numirile care le fac, trebue să

fie perfect corecte. Adevărat că și titlul de doctor nu spune aproape nimic, totuși însemnezi mai mult decât fără el [139]. In ziua când îmi vei anunța titlul d-tale de doctor, vei fi numit pentru un an profesor suplinitor de filosofie la Universitatea din Iași; iar după acest răstimp vei trebui să te anunți la concurs. Aștept doctoratul d-tale pe la mijlocul lui Iulie. Cu părere de rău, din cauza tărăgănării d-tale, insuficientul Leonardescu [140] trebue să mai rămână acolo ; pe N. Ionescu [141] l-am reintegrat în locul lui Florescu [142].

Și acum : câți bani îți trebue ? *Ca avans*, care se va scade treptat din viitorul d-tale salar de profesor. In forma aceasta, chestiunea nu poate fi pentru d-ta nicidecum penibilă. Deci, te rog : nu «ticăit» [143], ci răspunde clar: de ce sumă ai nevoe și pe când doctoratul. Răspunde cel mai bine telegrafic, la București[144]. Mâne voiu fi în capitală. Rămân al d-tale devotat,

T. MAIORESCU

LXVIII

C. Popasu cătră Titu Maiorescu

Viena 26/11 1883

D-LUI TITU MAIORESCU LA BUCUREȘTI.

Eminescu e tot cum îl știi D-ta [145]. Diagnoza încă nu s'a putut face pentru că a patra zi după ce l-am internat, a fost lovit de un atac de paralisie cu crampe, care însă n'a durat decât scurt timp și a trecut fără să lase urme. Acest atac îngreuiază mult diagnoza, iar prognoza o face și mai puțin favorabilă decât era înainte. Trebue încă așteptat, căci e posibil să urmeze o paralisie ; până acum nu se poate observa nimic.

Nu știu cum era Eminescu în internatul din București [146]. Mi se pare ceva mai liniștit. Prof. Obersteiner [147], tovarășul lui Leidesdorf [148], a constatat unele momente, deși puține, mai bune, când e conștiu de starea în care se află — devine melancolic și de tot liniștit.

A botezat întreg personalul din internat. Leidesdorf ist der König von China, Obersteiner: H. Heine, König der Juden [149]; fie-

care e rege. Mai zilele trecute a discutat cu Obersteiner despre vechimea limbei române aşa : fiindcă limba română e urmaşa celei dacice, care a fost cea mai veche, limba română e astăzi cea mai veche.

Obersteiner îmi spuse că în decursul acestei convorbiri, care a durat 15 minute, Eminescu a vorbit binişor.

Al D-tale prea devotat

C. POPASU [130]

LXIX

Viena 28/12 1883

D-LUI TITU MAIORESCU, LA BUCUREŞTI,

Astăzi am fost la Eminescu. Starea lui nu s'a schimbat de loc. Atacul care l-a avut, se vede că n'a fost de paralisie, căci după atâtea săptămâni a rămas fără urmări. Poate a fost numai o iritaţiune mai mare a centrelor motorice, care a trecut imediat.

Momente mai limpezi are. Mai cu samă. dacă cineva insistă cu întrebări, dă răspunsuri destul de bune. Din nefericire însă atari momente are prea puţine şi trec prea iute. Intr'un atare moment săptămâna trecută a întrebat pe doctor ce să facă, că se simte slab şi ostenit. Doctoru-i zice că e natural să fie aşa, dacă toată ziua se învârteşte în odae şi mereu vorbeşte. Eminescu-i răspunse că el e ca un ceasornic, care până e întors, merge ; aşa şi el trebuie să umble şi să vorbească mereu până când nu mai poate.

Am rugat pe profesoru, dacă se poate să-l înduplece să scrie ceva. Până acum însă nu i-a succes decât să-l facă să promită că va scrie D-lui Chibici. Dacă însă-i dă hârtie ca să scrie scrisoarea, zice că acum nu poate, dar are să scrie.

De câteva zile are un catar la ureche (otitis). Profesorului i-a spus că asta a avut-o când era de opt ani.

Al d-tale prea devotat,

C. POPASU

LXX

Viena 30/1 1884

D-LUI T. MAIORESCU, LA BUCUREŞTI,

Dela plecarea d-tale[151] am văzut pe Eminescu de mai multe ori. Starea lui se ameliorează din zi în zi şi dacă progresul spre bine se va face tot aşa de grabnic ca până acum, atunci este bună speranţă că peste puţin timp va putea eşi din institut — profesorul crede că peste o lună.

Eri am conversat cu el aproape o oră. Tot timpul a fost liniştit şi clar. M'a întrebat cu mult interes cine îngrijeşte de el şi cine plăteşte pentru el, cum era în iritaţiune, căci el presupune că era foarte rău. De câteva zile a început a ceti câte ceva. Cu un cuvânt merge spre bine; este mult mai bine de cum era, când l-ai văzut d-ta. Şi dacă nu va veni ceva la mijloc, de pe acum trebue gândit ce este de făcut cu el imediat după ce va eşi din institut, căci de o ocupaţie serioasă şi obositoare va trebui ferit mult timp. Cred că o călătorie (poate în Italia) [152] i-ar prinde bine, ba este chiar indicată. Al d-tale prea devotat

C. POPASU

LXXI

Viena 9/2 1884

D-LUI T. MAIORESCU, LA BUCUREŞTI,

Astăzi am scos pe Eminescu la preumblare. Teama că sgomotul şi lumea de pe strade vor produce asupră-i vre-o iritaţie din fericire a rămas neîndeplinită. Tot timpul a fost liniştit şi se vedea că se simte bine.

Dela ultima mea vizită până astăzi Eminescu a progresat relativ binişor fisic[eşte]. Nu ştiu ce să zic despre starea lui psihică. Primeşte a intra în orice conversaţie, vorbeşte clar şi mi se pare că memoria i-a rămas neatinsă. Ceea ce mi se pare curios e intere-

sul ce-l arată de a şti, dacă se plăteşte pentru el la institut şi cine plăteşte. Este o deosebită dispoziţie, care-l preocupă în momentele când vorbeşte despre asta — o îngrijire, o întristare. Mult se plânge de reaua mâncare din institut. Dela un om care ştie cât de greu bolnav a fost — şi Eminescu ştie — se aşteaptă să se bucure mai mult că a scăpat de boală şi să nu se ocupe mereu cu un lucru atât de secundar.

Pentru ca să fie cel puţin câteva momente pe zi în societate, am rugat pe prof. Leidesdorf să-l ia la masă la el. In fiecare zi îl invită, dar nu voeşte să meargă. Astăzi, întrebându-l pentru ce refuză, mi-a răspuns că n'are haine curate şi astfel nu e destul de prezentabil. Se vede că încă nu-i place societatea. Cred însă că cu timpul se vor îndrepta toate şi de pe acum cam timpului va trebui lăsat rolul. Ce crezi d-ta că e de făcut după ce va eşi din institut? N'ar fi indicat un voiagiu?

Deputaţii români [153] de aici, care se interesează mult de Eminescu, doresc să aibă poeziile lui [154]. Mă rog la ocazie a mă informa unde se găsesc de vânzare. Al D-tale prea devotat,

C. POPASU

LXXII

Prof. Dr. Obersteiner cătră Titu Maiorescu

Wien-Döbling 10 Fevruar 1884

STIMATE DOMN,

Spre răspuns la scrisoarea Dv. vă aduc vestea îmbucurătoare că starea d-lui Eminescu se îndreaptă încet dar statornic. Părerea ce v'aţi făcut asupra scrisorii d-sale este cu totul justă. In convorbirile sale chestiunea hranei este punctul central. El nu-şi poate încă da samă asupra stării prin care a trecut. Insă şi în această privinţă avem un progres netăgăduit. Nu mai este aşa de închis în sine şi se poate discuta cu el asupra tuturor chestiilor ce nu-l privesc personal, de pildă asupra literaturii germane ş. a. Până

nu de mult Eminescu nu era în stare a ceti ceva fără întrerupere, şi petrecea cea mai mare parte a zilei fără ocupaţie. Acum însă citeşte dramele lui Hebbel [155], pe care i le-am recomandat.

D-l Rosetti [156] a vizitat odată pe d-l Eminescu, iar d-l Popasu a făcut eri o mică primblare cu Eminescu, în trăsură, care l-a înveselit în chip vădit şi de atunci s'a hotărît a lua parte la masa familiei mele, ceea ce mai înainte mereu a refuzat. In chipul acesta dorim să-l deprindem cu libertatea şi cu lumea din afară.

Pe de altă parte ar fi bine dacă s'ar găsi cineva care să se ducă cu d-l Eminescu pe câtva timp în Italia bunăoară, de oare ce întoarcerea sa în ţară din felurite puncte de vedere nu se poate poate încă recomanda. Asta îmi pare o transaţie mult mai preferabilă — având în vedere ocupaţiunea lui de mai înainte — decât să fie ţinut în institut peste timpul absolut trebuincios, unde, cu toate libertăţile ce i se înlesnesc, trebue să se simtă strâmtorat. Imi iau dar permisiunea a supune binevoitoarei Dv. aprecieri propunerea de mai sus, etc.

OBERSTEINER

LXXIII

Titu Maiorescu către A. Chibici-Rêvneanu

Bucureşti, 8/20 Martie 1884

IUBITE DOMNULE CHIBICI,

Prima scrisoare a d-tale, cea dela Viena *nu* am primit-o. De câtva timp, posta noastră e mai negligentă. Am primit numai o scrisoare din Florenţa. Nu am trebuinţă să-ţi spun impresia ce ne-a făcut-o.

Te rog acum de un lucru. Fiindcă amicul nostru E[minescu] pare aşa de doritor de Ţară, întreabă-l, unde anume şi cum vrea el să trăiască aici? De «Timpul» nu mai poate fi vorba, fiindcă toată această întreprindere ziaristică e în momentul de a înceta sau de a se contopi cu «Binele public» şi alte asemenea idei [156 a].

Ştii că Teod. Rosetti a oferit d-lui Eminescu să şadă la ţară

la d-sa, la Soleşti, câtva timp. Nu ştiu, dacă d-l Em. va fi mulţumit în singurătatea aceea completă la Soleşti.

Vrea să meargă deocamdată la Iassi la Creangă? Noi am despăgubi pe Creangă în semenea caz de cheltuiala sa, şi am continua a da d-lui Em. un ajutor lunar până va găsi o ocupaţie definitivă care să-i convie.

Vrea să meargă la Râmnicul-Sărat la fratele său ofiţerul? [157]

Poate să meargă la Botoşani la căsuţa părintească?

Fă bine răspunde-mi, pentru a-ţi mai scrie atunci şi eu un rând poste-restante la Viena. Căci d-ta dela Viena vei avea a hotărî, dacă te întorci direct la Bucureşti cu Em. sau mergeţi întâiu împreună la Iassi, şi te întorci apoi singur la Bucureşti.

Mai scrie-mi totdeodată, fiincă s'a perdut scrisoarea din Viena, care este părerea lui Obersteiner asupra dietei de urmat mai departe.

Şi în ori ce caz nu uitaţi că toţi prietenii vă urmăresc cu cea mai caldă simpatie prin frumoasele locuri, unde vă aflaţi, şi vă doresc la amândoi să petreceţi cu voe bună puţinele momente de călătorie, cari au să vă distragă din cenuşeria vieţii de toate zilele, care vă aşteaptă cu toată plictiseala ei la întoarcere.

Dar amicul Em. de ce nu-mi răspunde la scrisoarea mea, ce sper că a primit-o la Viena în preziua plecării de acolo?

Pe aici revizuirea Const[uţiei] la ordinea zilei. Săptămâna viitoare va începe dezbaterea publică. Pe la 4 Aprilie se va trimite Camera acasă. Prin Iulie noue alegeri [158].

Sesiunea generală a Acad[emiei Române] s'a deschis. Bariţ, Babeş sânt aici, Sbiera şi Marian [159] nu vin.

Hatmanul Baltag [160] s'a dat cu succes de vr'o 3 ori şi se va mai da.

Slavici şi-a terminat nuvela «Pădureanca» [161], ne-a cetit-o, a plăcut foarte mult.

Al d-tale cu o amicală strângere de mână,

T. MAIORESCU

LXXIV

T. Maiorescu către H. Eminescu

București, 14/26 Martie 1884

DOMNIȘOARĂ,

Departe de a fi supărat, că mă întrebați despre starea actuală a fratelui D-voastră Mihail, dați-mi voe a vă spune, că m'am mirat, cum de nu m'a întrebat nimeni din familia lui despre soarta și întreținerea lui, de când este trimes de noi în Viena Nu'mi pot explica această indiferență a familiei ; mai ales găsesc inexplicabil pe fratele său, ofițerul [162].

Dar, în fine, bine că mă întrebați măcar acum.

Mihail Eminescu și-a revenit în fire și după sfatul Doctorilor din Viena a eșit din Institutul de alienați al lui Leidesdorf [163] ca *însănătoșat*. Tot după sfatul lui Leidesdorf se află acum într'o călătorie de distracție, împreună cu amicul său Chibici, pe care l-am însărcinat noi ca să-l însoțească. In momentul de față sunt la Florența ; peste vr'o 12 zile se vor întoarce prin Viena în țară. Despre paralizia la mână și picior nu am aflat nimic ; trebue să fie scorniri absurde din Provincie.

Intrebarea este acum, în ce mod să trăiască vr'o 4 sau 5 luni la țară, cât îi mai trebue până se va întrema pe deplin? După acest timp ne vom îngriji noi, ca să aibă o funcțiune mai liniștită.

Poate să vie la Ipotești ? Sau aveți altă propunere ?

Incă o întrebare îmi permit. Bătrânul D-voastră tată, când a fost pe la mine la București în August anul trecut, mi-a spus, că tot capitalul său mobil era de 18.000 franci ! Care este partea, care îi revine acum lui Mihail, după moartea tatălui său ? aud că și fratele cel de la țară a murit [164].

Așteptând răspunsul D-voastră vă rog, Domnișoară, să primiți încredințarea deosebitei mele stime,

T. MAIORESCU

LXXV

T. Maiorescu către A. Chibici-Rêvneanu

Bucureşti 14/26 Martie 1884

IUBITE DOMNULE CHIBICI,

Ţi-am scris la Florenţa «Pensione Pera». Nu ştiu, de vei fi primit scrisoarea mea. Eu pe cea d'intâi a d-tale din Viena n'am primit-o. Am primit până acum numai una din Florenţa [165].

La toată întâmplarea îţi scriu, după indicarea d-tale, la Viena poste-restante.

Te rog, vino cu Em., dacă starea sa continuă a se îndrepta, direct la Iassi. Vorbeşte acolo cu Missir [166]. Noi credem, că Em. să stea deocamdată sau cu Creangă, sau cu preotul Ienăchescu [167] în Iassi. Sau poate să meargă la Ipoteşti, unde se află acum soru-sa Harieta. (Aflu dintr'un ziar de aici, că fratele său mai mare, care se afla acolo, a murit de câteva zile) [168]. Am scris sorei pentru succesiunea rămasă dela bătrânul [169]. Indată ce-mi va răspunde comunic rezultatul lui Missir pentru ca să-l afli d-ta la sosirea în Iassi.

Şi din vânzarea cărţilor la Socec vor fi vr'o 500 fr. [170].

Nu ar fi bine să întrebi la Viena pe Obersteiner [171] cum să fie dieta lui Em. mai departe ? Şi ce ocupaţiune sfătueşte el ?

Să-l duci pe Em. ca să-l vadă, va fi cu greu.

De ce nu-mi răspunde Em. la scrisoarea mea, primită încă la Viena ?

Al d-tale devotat şi nerăbdător după ştiri

T. MAIORESCU

LXXVI

A. Chibici-Rêvneanu către T. Maiorescu

Florența 14/26 Mart 1884

PREA STIMATE DOMNULE,

Mult prețuita dv. scrisoare am primit-o alaltăeri. Am pregetat de a vă răspunde neîntârziat, fiindcă Eminescu n'a putut să se hotărască până azi asupra locului în care să petreacă până la momentul când împrejurările și puterile lui îi vor permite a-și asigura existența prin propria sa muncă.

Alaltăeri nu avea încă nici o opiniune formală în această privință ; eri oscila între Iași și București (petrecerea la țară nu-i convine); astăzi s'a hotărît definitiv pentru locul care-i este mai puțin priincios, adecă pentru București. In zadar i-am demonstrat că ar fi pentru dânsul mult mai bine ca să stea la Iași; nici amintirile neplăcute ale boalei, nici căldurile grozave ale Bucureștilor, care, de sigur, au contribuit foarte mult la declararea boalei, nici alte considerente... n'au putut schimba această a lui hotărîre.

Ziua sosirii noastre în București nu o pot indica ; totul depinde dela vroința lui Eminescu. La 17/29 cr. plecăm din Florența spre Viena, unde, după prevederile mele, vom ajunge pe la 5 sau 6 Aprilie st. nou ; încolo nu este nimic cert.

Am stăruit pe lângă Eminescu ca să scrie câteva rânduri d-lui Slavici, rugându-l să-i pregătească, sau mai bine zis, să-i închirieze undeva o locuință, spre a nu fi nevoit a trage la hotel la sosirea în București ; se vede însă că preferă a sta la hotel, căci tot îmi răspunde că n'are ce scrie d-lui Slavici [172].

Starea sănătății lui Eminescu s'a îndreptat mult la Florența și cred că impresiile călătoriei la întoarcere în țară o să aibă un efect și mai salutariu ; el privește însă călătoria în Italia ca cea mai nenorocită idee și mă dușmănește că l-am adus aici.

In privința dietei de urmat i-a recomandat D-rul Obersteiner ca să se abție de bături aromatice și alcoolice ; până la o litră de vin însă, poate să bea la masă.

Nainte de o săptămână era Eminescu doritor de Ţară, acum, se pare, că s'a mai potolit această dorinţă, dar în schimb a devenit mai nervos, nu-i place nimic !

Cu banii ce-i am la mine cred că vom ajunge până la Viena, fără ca Eminescu să aibă nevoie a recurge la mia de franci ce o are în păstrare.

Vă aduc, prea stimate domnule, atât din parte-mi cât şi din partea prietenului şi tovarăşului meu de călătorie, neîngrăditele noastre mulţumiri pentru simpatiile cu care aţi binevoit a ne onora. Vă datorim cea mai adâncă recunoştinţă pentru bunăvoinţa care ne-aţi arătat-o întotdeauna.

Asemenea mulţămim din suflet şi prietenilor, despre care ne asiguraţi că nu ne-au uitat ; li transmitem şi noi la rândul nostru, cele mai călduroase salutări, şi dorim a-i revedea cu bine. Al dv. devotat

A. CHIBICI-REVNEANU

LXXVII

P. Missir cătră T. Maiorescu

Iaşi, 25 Martie 1884

IUBITE DOMNULE MAIORESCU,

Mă ertaţi că am întârziat a vă face cunoscut rezultatul însărcinării ce mi-aţi dat în privinţa lui Eminescu [173]. Ştiam însă că d-na Humpel [174] v'a făcut cunoscut acest rezultat, care este că nu s'a găsit alt adăpost mai bun pentru amicul nostru, decât casa lui Pompiliu[175], care ca unul ce este prezident de Caracudă [176] are o singură odae, şi acea într'o casă locuită de mai mulţi în centrul oraşului, fără grădină. Cum însă ţine locuinţa lui cu luna, ar fi uşor să se multe la un loc mai potrivit. De altmintrelea el primeşte cu mare bucurie a da ospitalitea ce i se cere.

In cursul acestei săptămâni voiu trimete banii adunaţi pentru Fevruarie şi Martie şi resturi din Ianuarie. Al dv. devotat amic

P. MISSIR

LXXVIII

Iaşi 13 Mai 1884

IUBITE DOMNULE MAIORESCU,

Mă ertaţi că am întârziat să vă răspund pentru primirea banilor dela Soccec, ceea ce n'am lipsit de a face faţă cu acesta, îndată după primirea banilor, pe care i-am dat lui Eminescu. Voiam să vă scriu de mult ca să vă comunic amănunte despre starea lui sufletească. Nefiind bine cunoscut cu dânsul de mai înainte, când m'am întors la Iaşi după Paşti m'am ferit de a-i intra în suflet, pentru ca să nu-l penez. Incetul cu încetul am intrat însă în intimitatea lui prin Pompiliu, astfel că azi când îi dau prilej, îmi spune multe şi-l cunosc foarte bine în ceea ce este şi cum este, şi de când îl cunosc, m'a cuprins un fel de milă şi de afecţiune pentru dânsul, pare că mi-ar fi frate. Cu atât mai mult mă doare convincţiunea ce mi-am făcut că nu slujba ce el o aşteaptă este singurul lucru ce ne rămâne să-i dorim lui Eminescu. Este de dorit un lucru mai greu şi anume ca să-şi revină într'o stare normală sufletească, ce-i lipseşte astăzi. Va fi fost el melancolic şi blazat înainte de boală, dar nu cred ca împrejurările externe şi teoriile pesimiste, cu care se îndeletnicea pe atuncea, să-i fi smuls tot gustul de viaţă. Astăzi însă pare că nu i-a mai rămas nici un stimulent, care să-i activeze, fie gândirea, fie simţirea lui ; pare că nu există nimic pe lume care să-l poată atrage, lucru care l-am constatat în multe ocaziuni. Aşa d. ex. trebuea să se mute dela Pompiliu, fiindcă se dădea cu chirie odaea ce o ocupă alăturea cu Pompiliu. A fost mutat la Burlă [177]. Aci a rămas nemulţumit de comunitatea locuinţei cu Burlă. I-am propus atunci să se mute singur într'o odae mobilată, şi fiindcă era o asemenea odae în casa unde şed eu, am voit să-l aduc la mine. Aceasta i-ar fi plăcut, dar n'a avut energia să o voească, nici energia să se despărţească de 40 de franci pe lună. I-a trebuit haine subţiri. Şi-a făcut cu Pompiliu, şi a dat 60 fr. — cu greu nevoe, fiindcă i se păreau scumpe. Ii trebue lucruri de schimb şi se căinează că n'are; îi propun să meargă să-şi cumpere, lasă lucru baltă. Regretă că n'are biblioteca lui lângă dânsul ; îi

spun să scrie el să i se trimeată sau să scrim noi ; el ne obiectează însă că degeaba scrim, că s'a împrăştiat totul şi nu se mai ştie ce s'a făcut. In fine credem că ocupaţia ce i s'a dat îi va deştepta amorul propriu, ca să facă ceva, pentru ca să arate lumei că poate. Credeam că este năcăjit de frică că lumea nu s'ar încrede în el şi pentru a-l vindeca de o asemene grijă, facerea acelui inventar de documente era ceva. In adevăr le-a căutat, dar a venit înapoi descurajat şi desgustat că nu poate face nimic, că e mult de lucru, că hârtiile nu sânt de nici o valoare. Mai dăunăzi îmi spunea că el este «ein aufgegebener Mensch»[178] şi în adevăr acesta e sentimentul ce pare că-l are despre sine. Cu două zile în urmă dispăruse cu provisorul dela liceu, cu Dogaru, şi nu-l mai vedeam. Am avut eri o adevărată surprisă întâlnindu-l mai vesel şi mai comunicativ, istorisindu-ne că s'a dus cu Dogaru la Pesther — Dogaru e rudă cu Ureche [179] — şi că a dormit acolo, că mănâncă la masă cu Dogaru şi îşi trece timpul cu el, că d-na Dogaru e o femeie tare bună. Asară a venit la Junimea şi era iar întunecat la faţă.

Iubite domnule Maiorescu ! Dacă nu va fi şi nu va fi de chip să i se dea postul lui Caraiani [180], i se poate găsi un alt post. La 1 Septemvrie e pusă la concurs catedra de limbă română la liceu, fostă a lui Lambrior [181]. Pentru această catedră se prezintă la concurs junimistul nostru Filipide [182], cel cu cronica lui Hur [183], şi e foarte probabil că va reuşi. In acest caz se face vacant postul de subbibliotecar ocupat acum de Filipide. Aflu că e plătit cu 200 fr. pe lună şi d-l Culianu [184] i-ar putea da o odae în casele Universităţii, şi până una alta ar fi cred bine pentru Eminescu, mai ales că dacă ar fi complect restabilit, ar putea să aibă lecţiuni particulare.

Am primit dela Chibici un mandat de 170 de fr. pentru Eminescu şi nu ştiu dacă e bine să-i dau acum toţi banii. Trebue să ştiţi că el are acum cel puţin 1.500 fr. asupra sa, deoarece 600 dela Socec, 200 de aice, a primit acum în urmă şi Pompiliu îmi spune că dinainte avea alţi 800. Acum eu deşi strâng înainte, nu ştiu dacă este de vr'un folos să-i dăm acum aceşti bani şi cei ce se vor mai strânge, sau dacă nu ar fi mai bine să-i dăm pe urmă în timpul vacanţelor sau şi mai târziu, când ar fi nevoie.

Despre partea cărţilor lui n'ar fi rău dacă s'ar da de urma lor şi s'ar aduna la un loc, d. ex. la Chibici şi i s'ar scri lui deadreptul că i se ţin cărţile la dispoziţie şi că le poate avea oricând va voi. A se trimete acum aice n'ar fi bine, fiincă Burlă, în casa căruia şede Eminescu, nu prea e gospodar şi n'are unde să le pună; ş'apoi în vacanţă, poate că Eminescu să se mute în locul lui Pompiliu, care pleacă (la Keşkemet) [185] sau în odaea mea.

Al d-voastră devotat amic

P. MISSIR

LXXIX

Iaşi 30 August 1884

IUBITE DOMNULE MAIORESCU,

Reîntorcându-mă în Iaşi... l-am găsit pe Eminescu mult mai bine decât l-am lăsat. E mai vesel, vorbeşte şi râde mai mult, adecă spune în formă veselă ceea ce înainte tăcea cu resignaţie şi ceea ce-l roade încă la inimă : starea în care se află şi viitorul său. Am uitat să vă spun că am fost la Răpedea, unde însă n'a voit să facă hidroterapie, fiindcă n'a fost nimeni să-l silească. Este prin urmare aceeaşi lipsă de iniţiativă în sufletul său ca şi mai înainte. Mi-a spus că ar vrea să lucreze şi n'are îndemn, care ar trebui să-i vie numai dacă ar fi silit. Oricum ar fi însă, acum în această toamnă trebue să ştim ce se face cu Eminescu. Sau i se poate găsi ceva, sau dacă cotizaţiile trebue să urmeze mai departe, atunci trebue să ştim, pentru ca să o spunem celor ce le plătesc şi să se continue pe atât pe cât fiecare poate şi vrea să dea, fără să se simtă îngreuiat. Vă rog dar, d-le Maiorescu, să aveţi bunătate să-mi spuneţi ce să fac.

Eminescu este foarte econom sau mai bine zis zgârcit, poate fiindcă se jenează să cheltuiască banii despre a cărora origine nu-şi face iluziuni. Din când în când fără ştirea noastră îşi scaldă năcazurile cu ceva vin, deşi ştie şi nu lipsim de a-i spune că nu e bine pentru sănătatea lui. Dar cât ţine Eminescu la sănătatea lui, ob-

servaţiile noastre nu-l împiedecă a se lăsa să fie sedus de către Petru Grigoriu [186], ca să petreacă împreună. Dealtmintrelea tot glumeşte, ba că vrea să se facă călugăr, ba că nu găseşte stricnină, ca să-şi curme zilele.

Al d-voastre devotat amic

P. MISSIR

LXXX

DIN «INSEMNĂRILE ZILNICE» ALE LUI TITU MAIORESCU, REFERITOARE LA M. EMINESCU

Luni 30 Mai/11 Iunie 1883. Bucureşti. La noi la masă ministrul american Schyber, Gane, Jacques Negruzzi cu nevastă-sa, D-ra Anette Rosetti şi Eminescu. După părerea mea Eminescu începe să înnebunească.

Joi, 23 Iunie/5 Iulie 1883. E o căldură cumplită la Bucureşti... la noi la masă D-nul şi Doamna Theodor Rosetti, tânărul Beldimano şi Eminescu. Acest din urmă, după părerea mea, e din ce în ce mai nebun. E foarte excitat, are o mare ««suffisance», cu totul nenaturală pentru caracterul lui. Vrea să înveţe limba albaneză, chiar acum vrea să se facă călugăr, fără să plece din Bucureşti.

Marţi 28 Iunie 1883, la şase ore dimineaţa, primesc o carte de la Doamna Slavici, la care şade Eminescu, în care spune : Eminescu a înnebunit, vă rog faceţi ceva, să mă scap de el, căci e foarte rău. — Pe la zece Eminescu a venit la noi. Mai înainte fusesem la doctorul Soutzo «maison de santé», unde am închiriat pe socoteala mea o odaie pentru Eminescu, 300 franci pe lună. Am înştiinţat pe Rosetti, iar la zece ore cum am spus, veni Eminescu. A binecuvântat cu ochii aţintiţi în zid pe nevasta şi pe fiica mea[187], iar pe mine m'a strâns în braţe, tremurând în toată firea. Ii arătai Statua lui Hermes şi a «Venus de Milo», atunci el spuse cu o privire estatică «Lasă că va reînvia arta antică». Conform celor hotărîte de noi, i-am spus că-l aşteaptă Simţion, pentru a vorbi cu el despre societatea Carpaţilor. El îmi ceru 5 franci pentru

birjar şi s'a dus. De-acolo îl vor duce la Suţo, numai de s'ar putea fără mare greutăţi. Veni apoi Caragiale la dejun la noi şi aflând toate despre Eminescu începu să plângă.

Luni 15/27 Aug. 1883. Am fost la Sanat. Soutzo să văd pe Eminescu. Deliriu necontenit. Nu m'a cunoscut. Trist aspect. Venise fratele său la mine — a profitat de ocazie ca să ee ceasornicul de aur a sărmanului nebun. Şi tată-său a venit la mine.

T. Maiorescu către George Eminovici

DOMNULUI GEORGE EMINOVICI

Ipăteşti (Distr. Botoşani)

Bucureşti 8/30 Octomvrie 1883.

STIMATE DOMNULE,

Starea fiului D-stră şi amicului nostru literar Mihail Eminescu nu s'a îndreptat încă şi aşa am hotărît cu toţii cei de aici, să-l trimetem pe cheltuiala noastră la Institutul de alienaţi din Viena şi să-l lăsăm acolo vreme de un an. Dacă nu se va îndrepta până atunci, va fi timpul venit să-l aşezăm la Golia sau la Mărcuţa, ca pe un bolnav fără leac.

Cu prilejul venirii D-stre la Bucureşti ne-aţi declarat, că lăsaţi asupra noastră toată îngrijirea materială şi morală pentru nenorocitul D-stră fiu. Cu toate aceste m'am crezut dator a vă da de ştire despre cele de mai sus. Primiţi, vă rog. încredinţarea deosebitei mele stime

TITU MAIORESCU

Joi 20 Oct./1 Noemvrie 1883. Azi, la 9 de dimineaţă, am fost la gară, unde plecau Eminescu cu Chibici şi un păzitor la Viena. Bietul om.

Miercuri 2/14 Fevruarie 1884. Bucureşti. Scrisoarea Prof Obersteiner despre Eminescu din Ober-Döbling. Heilanstalt Leidesdorf-Obersteiner, lângă Viena, că şi-a venit în fire [188].

T. Maiorescu cătră M. Eminescu

DOMNULUI EMINESCU

WIEN, Ober-Döbling

in der Heilanstalt Leidesdorf-Obersteiner.

IUBITE DOMNULE EMINESCU,

Şi scrisoarea D-tale cătră mine [189] şi scrisoarea de mai nainte cătră Chibici [190] le-am cetit eu cu familia mea şi toţi amicii D-tale, cu o nespusă bucurie. Căci ne-au fost dovada sigură despre deplina d-tale însănătoşare. Nu te mira că-ţi vorbesc mai întâi de *bucurie*, deşi amândouă scrisorile sunt triste şi concepute sub un fel de «deprimare a moralului», cum ar zice galomanii noştri. Căci eu cred că tristeţa D-tale trecătoare şi de sigur neîntemeiată, pentru noi rămâne dar bucuria curată.

Vezi, D-le Eminescu, diagnoza stării D-tale trecute este astăzi cu putinţă şi este absolut favorabilă. Se vede că din cauza căldurilor mari, ce erau pe la noi în Iunie 1883, D-ta ai început a suferi de o meningită sau inflamaţie a pieliţei creerilor, mai întâi acută apoi cronică, din care cauză ai avut un deliriu continuu de peste 5 luni, până când s'a terminat procesul inflamaţiunei. In tot timpul acestui vis îndelungat ai fost de o veselie exuberantă, încât e păcat că nu ai păstrat nici o aducere aminte a trecutului imediat. «Was nützt die Heiterkeit, wenn sie nur im erinnerungslosen Traum verläuft ? [191]. Ei, acum ai eşit din vis, precum trebuiai să ieşi, şi ţi-ai recâştigat conştiinţa. De-aici nu poţi lua motiv pentru atâta greutate sufletească, cu tot pessimismul D-tale. Nici griji materiale nu trebuie să ai. In privinţa aceasta, iată cum stau lucrurile. Chibici pleacă poimâne Duminecă la Viena şi va fi dar Luni la 4 oare la D-ta în Ober-Döbling, precum ţi-am telegrafiat alaltăeri. El vine pentru-ca, în înţelegere cu Dr. Obersteiner şi după sfatul lui, să te scoată din Institut şi să facă împreună cu D-ta o excursiune de vre-o 6 săptămâni spre sudul Alpilor, poate până la Venezia, Padua sau Florenţa. Are mijloace băneşti pentru aceasta precum şi — se'nţelege — pentru împrospătarea garderobei D-tale, care va fi stat şi ea ca în vis în aceste 7 luni [192].

După aceasta, dacă nu va fi indicată vre-o cură la băi, la Hall de ex. vă veţi întoarce împreună în ţară, unde trebue să te mai odihneşti câte-va luni, pentru a te întrema fiziceşte deplin. Teodor Rosetti te invită să petreci aceste luni la moşia lui Soleştii. unde îţi va pregăti primirea în modul cum îl vei dori D-ta.

După aceasta, aşa dar pe la August, în urma intervenirei Reginei (Carmen Sylva), care îţi poartă cel mai sincer interes, vei fi numit în vre-o funcţie, care să-ţi convină d. ex. Bibliotecar al Universităţii. De aici înţelegi, că despre vre-o îngrijire pentru existenţa D-tale materială, în viitor, nu poate fi vorba.

De vreai să ştii cu ce mijloace eşti susţinut deocamdată? Bine, Domnule Eminescu, suntem noi aşa străini unii de alţii? Nu ştii D-ta iubirea şi (dacă'mi dai voie să întrebuinţez cuvântul exact, deşi este mai tare) admiraţia adeseori entusiată ce o am şi eu şi tot cercul nostru literar pentru D-ta, pentru poesiile D-tale, pentru toată lucrarea D-tale literară şi politică? Dar a fost o adevărată exploziune de iubire cu care noi toţi prietenii D-tale şi *(numai aceştia)* am contribuit pentru puţinele trebuinţe materiale ce le reclama situaţia. Şi n'ai fi făcut şi D-ta tot aşa din multul-puţinul ce l-ai fi avut când ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoarea D-tale?

Acum trebue să mai ştii, că volumul de poezii ţi l-a publicat Socec, după îndemnul meu în Dechemvrie anul trecut, a avut cel mai mare succes, aşa încât Socec stă încă uimit. In aceste 7 săptămâni de la apariţiunea lui, s'au vândut 700 de exemplare; o mie este toată ediţia, şi de pe acum trebue să te gândeşti la ediţia doua, care va fi reclamată pe la toamnă şi în care vei putea face toate îndreptările ce le crezi de trebuinţă. Poeziile D-tale sunt astăzi cetite de toate cocoanele, de la Palat până la mahala la Tirchileşti, şi la întoarcere în ţară te vei trezi cel mai popular scriitor al României. «Was ich mir dafor Koofe»! Aşa cam este, dar tot nu este rău, când te simţi primit cu atâta iubire de compatrioţii tăi.

Aşadar, fii fără grijă, redobândeşte-ţi acea filosofie impersonală ce o avei întotdeauna, adaogă-îi ceva veselie şi petrece în excursia prin frumoasa Italie şi, la întoarcere, mai încălzeşte-ne

mintea şi inima cu o rază din geniul D-tale poetic, care este şi va rămâne cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române [193].

La revedere cu bine şi o caldă strângere de mână de la toţi, de la toţi prietenii şi mai ales de la

al D-tale devotat

T. MAIORESCU

Mai scrie-mi câte-un rând din Italia, dacă ai vreme în mij locul impresiilor de acolo.

LXXXI

Miron Pompiliu către T. Maiorescu

Iaşi, 14 Maiu 1886

DOMNULE MAIORESCU,

De Paşti aflându-mă la Bucureşti, mi-a părut foarte rău că nu v'am putut întâlni pentru ca să ne înţelegem ce s'ar mai putea face în interesul lui Eminescu. Am vorbit cu Doamna şi mi-a promis că îndată ce aveţi să vă întoarceţi, are să se înţeleagă cu d-voastră. Am vorbit cu d. Nica [194] şi în mai multe rânduri cu d-nii Ganea şi Negruzzi şi cu alţii şi cu toţii mi-au spus că vor stărui să i se voteze de comeră o pensiune viageră sau o recompensă naţională. Dar până azi încă nu văd nici un semn că se face ceva [195].

Daţi-mi voe să vă arăt în următoarele rânduri, că trebuesc numaidecât luate măsuri pentru a veni în ajutorul Eminescu, dacă nu voim ca să-l vedem iarăşi în starea nenorocită în care a fost, sau în starea celui mai decăzut şi mai ticălos om din lume.

De un timp încoace, deşi nu mai prăpădeşte nopţile pe la cafenelele chantante, deşi nu-l stăpâneşte patima băuturii ca mai înainte, dar a contractat alte apucături nu mai puţin înjositoare. Aşa de pildă cere cu stăruinţă parale nu numai dela prieteni, dar şi dela persoane pe care le-a văzut odată sau de două ori ; mai departe, ca un om care ş'a perdut bunul simţ şi buna cuviinţă ce

se cere dela fiecare între oameni, pe uliţele pe unde trece, loveşte cu băţul în zaplazuri şi ziduri. Mai zilele trecute, spărgând nişte oale de pe un zid, feciorii dela casă dimpreună cu un sergent l-au dus la comisie, de unde se înţelege, recunoscându-se cine e, i s'a dat îndată drumul. Intr'o sară fiind la teatru în parter, după un interval de timp, s'a culcat pe bancă, spre cea mai mare surprindere a publicului.

De asemene nu mai ştie nimic de respect şi de ruşine. Damele i-au luat frica, încât de departe îl încunjură când îl văd pe stradă, căci nu mai e chip să treacă în linişte şi nesupărate de dânsul.

Nu mai puţin a perdut conştiinţa de împlinirea datoriei şi simţului de onestitate. — In timpul ce-şi face serviciul la bibliotecă, ese în oraş, lăsând uşile deschise şi cărţile în voea întâmplării; liberează cărţi fără să le noteze în registru. Şi mai pe sus de toate aceste, cheltueşte toate depozitele de bani ce i se lasă pentru cărţi. La mustrările ce-i fac uneori în această privinţă, răspunde că nu-i adevărat. Şi dacă n'are încotro în faţa dovezilor ce-i aduc, întreabă : s'a plâns cineva că nu i-am dat paralele înapoi ?

Intr'un cuvânt e de tot prăpădit, nu numai în privinţa intelectuală şi a îngrijirii de sine, dar şi în privinţa morală.

Când după boală, a venit în Iaşi, era melancolic, desgustat de traiu şi vecinic tânguitor. Aceste însuşiri îl făceau foarte simpatic. Acum, cu purtarea sa, cu apucăturile cele necuviincioase, în scurt cu toată atitudinea sa, se face de pe zi ce merge mai nesuferit.

Judecând dar atât starea sa sufletească cât şi lipsa de mijloace îndestulătoare, e groază minţii omeneşti ca să gândească în ce hal şi la ce soartă poate să ajungă cu timpul.

Deci vă rog pe d-voastră cu toată stăruinţa să închipuiţi vr'un mijloc ca să fie trimis într'un stabiliment de cură, într'un stabiliment unde să fie liber, dar privighiat de aproape de către medic şi supus unui regim de cură potrivit cu relele de care sufere.

In speranţa că veţi face cele cu putinţă, rămân al d-voastre stimător

M. POMPILIU

LXXXII

Henrietta Eminescu către D-ra Cornelia Emilian

Botoşani, 1887 Mai 3/15

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ !

Aseară s'au decis doctorii a'l transporta pe Mihai earăşi la mine, văzând că numai ieu pot să'l fac să ieie doctroii ori să mânânce ceva.

Chiar acum l'am hrănit, schimbat, în fine totul ; numai mâna mea o sufere şi mă ascultă. De luni când v'am scris, este mult mai bine. D-zeu să aibă milă cu mine !

Cum v'am scris în scrisoarea de la 1 Iunie [196], aşa voi urma a vă scrie tot a treia zi.

Un bărbat am tocmit cu 55 franci pe lună şi o femeie cu 20 de spălat şi mâncare, căci nu se simte de loc ce-i cu dânsul. Doctorii mă asigură, de 2 ori pe zi mă vizitează, spesele sânt numai trăsura care este birjă, că în câte-va zile, are să-şi vie cu totul în sine. Susţin cu toţii că este la cap o rană ca la picioare, din a cărei cauză nu poate articula nici un cuvânt.

De toată persoana se teme, fie bărbat sau femeie, numai de mine nu.

Ne mai având ce'ţi scrie în momentul de faţă,

Primiţi vă rog adânca mea recunoştinţă ce v'o conserv,

HENRIETTE EMINESCU

P. S. Acuma am primit epistola D-voastră de care vă mulţumesc din adâncul inimei.

In momentul de faţă n'am trebuinţă de bani. O sută de franci ce-am primit dela D-voastră, mi-am cuprins de-odată totul, 200 franci ce'mi-a trimis Doamna Humpel [197] îi am încă.

De azi voi începe a cheltui neapărat pentru aducerea doctorilor cu birja, medicamentele le eau de-ocamdată pe cont, servitorii la finele lunii îi voi plăti. Cu cea mai bună chibzuinţă mă e-

conomisesc ca să aibă el mai bine bani când va fi sănătos, să'i pot economisi să nu ducă lipsă de nimic. Repet mulțumirile mele, și sărutări de mâni părinților matale. Mata primești îmbrățoșările sincere din parte-mi cu tot respectul salutări.

H. EMINESCU

LXXXIII

Botoșani, 1887 *Mai* 12/24

STIMABILĂ DOMNIȘOARĂ !

Mă găsesc dispusă a vă aduce o duzină de mulțămiri pentru buna-voință ce o aveți către nenorocitul meu frate. Dacă din principiu nu aș fi contra mulțămirilor formale, rezerv însă o adâncă recunoștință în taina sufletului meu, pe care pana-mi de ar vrea să vi le exprime n'ar putea nici odată. Scuzați vă rog că nu v'am răspuns îndată la scrisoarea D-voastră de la 6 Mai. eată cauza : Am vroit să vă dau oare-care detalie asupra boalei lui Mihai pozitiv.

In ziua care ați avut bunătatea a'i trimite 200 franci. am chemat doctorul pentru ranele de la picioare. Ordonanța este de 3 ori pe zi, iod de băut, și extern unsuri în baie fiartă cu romaniță (mușețel).

Azi sânt 6 zile de când este în cură, progresul este până în momentul de față foarte mic.

Cu mintea este cu totul bine, numai îngrije că ranele de la picioare ar fi o boală incurabilă. Doctorul îl asigură că de va mântui medicamentele să meargă la Lacul-Sărat să facă băi de glod si-i garantează că va fi pentru totdeauna sănătos.

Pentru momentul de față atât vă pot da detalie că, de când șede la mine, de la 9 Aprilie, e cu mult mai liniștit și a scris trei poezii.

Domnul Pompiliu [198] îmi scrie să vă trimet o chitanță de primirea banilor, Vă alăturez aci în scrisoare mulțumindu-vă din a-

dâncul inimei la toate Doamnele din Comitet, pentru generoasa îngrijire ce-o aveţi în nenorocirea în care se găseşte iubitul meu frate.

Cu această dureroasă ocazie primiţi vă rog deosebita mea stimă ce vă conserv la toate.

Salutări

HENRIETTE EMINESCU

LXXXIV

Botoşani, 1887 Mai 19/31

STIMABILĂ DOMNIŞOARĂ !

Nu găsesc cuvinte îndestul să vă pot manifesta mulţumirea ce am simţit-o când am primit epistola D-voastră, cu atâta bună voinţă de care mi-a fost o adevărată surpriză, că vă îngrijiţi chiar şi de băile ce-i trebuesc neapărat.

Ieu sânt paralizată de amândouă picioarele de la etatea de 5 ani şi pot merge destul de rău numai prin ajutorul unor maşini cari sânt în greutate de 5 oca de fier. Ei bine, sincer vă scriu că sunt mai mulţumită cu soarta mea de cât cum este boala fratelui meu, plini de răni picioarele.

Iată cauza c'am întârziat cu răspunsul către D-voastră. La întrebarea ce aţi bine-voit a'mi scrie câtă sumă de bani este necesară, m'am întrebat foarte lămurit, de multe persoane care au fost la Lacul Sărat *o mie de franci* este de ajuns să merg şi ieu cu el.

Dacă va fi prin putinţă vă rog din adâncul inimei a'i face acest bine, a'i trimite o mie de franci, ca să pot merge mai de vreme, adică până nu-s ferbinţelele mari, căci bag de samă că sufere cu mult mai tare dureri, când este căldura mare; ear ceea ce priveşte că v'am trimis chitanţa, cum mi-a scris Domnul Pompifiu, nu strică nimica, pentru că Mihai singur v'a scris'o numai mi-a zis s'o iscălesc ieu. Vă rog să nu vă supăraţi că nu v'a scris

iel singur mulţumirea de bani ce aţi bine-voit a'i trimite. Aşa a fost el tot-deauna greu la scris epistole.

A primit 100 de franci de la unul Mortzun [199] şi o scrisoare foarte amicală şi încă nu i-a respuns !

Contez pe generozitatea D-voastră cu deplină încredere a'l ajuta şi astă dată.

Primiţi vă rog toate şi toţi mulţumirile noastre din tot sufletul cu tot respectul primiţi vă rog stima ce v'o conserv.

Salutări,

HENRIETTE EMINESCU

LXXXV

Botoşani, 1887 Mai 27/Iunie 8

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ !

Epistola D-voastră mi-a fost cea mai dulce consolare care am primit-o în 4 ani ce am remas singură. Sânt gata a face sacrificii chiar până la ultimul moment ce voi mai trăi, de s'ar putea însă ! Bietul Mihai a ajuns în starea cea mai teribilă care poate să fie. Numai pe mine mă cunoaşte, ieri au avut furie îngrozitoare.

Domnul Frangolea ce locueşte tot în casa asta a avut bunătatea a mă ajuta în toate privinţele alergând după toţi doctorii cari au ţinut consiliu 3 ore şi rezultatul a fost că toată perderea lui mentală ieste din boala fizică adică totala stricare de sânge.

Azi i-am injectat morfină prin răni şi s'a liniştit cu totul. D-zeu să aibă milă cu mine, să mi'l dăruească, în sănătate cum a fost săptămâna trecută în care mă simţeam cea mai fericită dintre muritori. Doctorii şi domnii ingineri, care locuescu tot în casa asta, duc mare grijă să nu ajungă un moment fatal a nu mă mai cunoaşte nici pe mine, căci numai ieu pot să'i injectez morfină. In fine tot singură îl îngrijesc, dacă l'aţi vedea cât ieste de descompus la faţă, v'ar face cea mai mare milă ! Fără să putem înţelege care

parte a corpului îl doare mai tare. Din picioare numai sânge curge, materia aceasta câteva zile s'a reîntors cu totul. Ceia ce este probabil că-şi perde mintea.

Doctorii spun că boala mintală ieste cu totul curabilă de i-ar putea curăţi sângele.

Mulţumesc din adâncul inimei de dulcea scrisoare ce aţi binevoit de-a mi-o trimite rămâindu-vă recunoscătoare în tot restul vieţei mele. Sărutăm mânele mamei matale, pe mata te îmbrăţişez cu toată stima şi respectul ce vă conserv

HENRIETTE EMINESCU

LXXXVI

Botoşani 1887 Iunie 1/13

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ!

Din adâncă inimă vă cer scuze că nu v'am putut da răspuns la telegrama D-voastră din urmă.

Am fost bolnavă de nu am fost în stare a'mi da cont de datoriele mele. De astă noapte [lui] Mihai îi ieste mai binişor. Sub o cură foarte serioasă, fricţiuni cu mercur într'o cantitate enormă, iod de 6 ori pe zi. Doctorii mă asigură că în 15 zile mi'l va da cum a fost venit de la Neamţ. Deie bunul D-zeu să fie drept, că perderea lui mintală ieste din stricarea de sânge totală, asta ieste foarte adevărat.

Vă rog cu lacrămi şi din toată simţirea sufletului meu de voi avea nevoe să'l aducă doctorii în starea ce-a fost să bine-voiţi a trimete banii ce-i aţi binevoit a'i aduna pentru ca să nu pierd nici un moment a'l duce la lacul Sărat.

Doctorii susţin că se va face cu totul bine. Eu, sub ori care caz va fi, vă voi înştiinţa tot a treia zi. Servitori 2 am angajat cu 50 franci pe lună, totul ce'i trebue îi duc de acasă, de ieri am putut să-l hrănesc, astăzi la 10 oare l'am primblat o oară pe câmp, cu mare greutate l'a putut medicii să'l despartă de mine. In momentul acesta am primit epistola D-voastră cu data 30 Mai. la care vă răspund

că boala lui ori aici sau în Viena, cura ieste tot aceia, adică iod, mercur, Ţitman [200] cât ceia ce priveşte apele minerale, care conţin mai mult iod acele sunt folositoare, prin urmare rămân la ce am scris mai sus, de'l vor aduce doctorii în starea ce-a fost, nu pierd nici o zi a'l duce la Lacul-Sărat. Cât despre fricţiuni şi luarea iodului sânt mulţămită că m'ascultă şi că face ori ce'l rog. In caz de nu-ţi putea strânge, voi pleca cu banii cari îi am de la Doamna Humpel [201] şi pe urmă veţi avea bunătate de a'mi trimete de unde vă voi scrie.

Lucrul principal, în prezent, este să-l văd mai bine. Contez pe bunătatea D-voastră, când vă voi înştiinţa, veţi bine voi a'mi da ajutor de bani.

Vă rog a arăta sincerile mele sărutări de mână mamei matale. Cu această dureroasă ocazie primiţi adânca mea recunoştinţă şi stima ce vă conserv.

Salutare
HENRIETTE EMINESCU

LXXXVII

Botoşani, 1887 Iunie 4/18

SCUMPA DOMNIŞOARĂ !

Scuzaţi vă rog că nu v'am putut ţine regulat de a vă scrie tot a treia zi, eată cauza : focul grozav ce-a fost în oraş, de care groază nu am fost scutită nici eu. Cea mai mare nenorocire totul scosesem din casă, numai patul cu nenorocitul meu frate rămăsese la care pierdusem tot curajul, ce puteam face cu el care este într'o slăbiciune de nu se mai poate rădica singur. Insă bunul D-zeu a ştiut cel puţin în momentul fatal de mine.

Răpegiciunea pompierilor şi a vecinilor m'a scăpat de cel mai mare pericol, care s'ar fi desfăşurat tot mai mult asupra lui bietul Mihai pe care l'aşi fi calicit fizic din nou scoţîndu-l afară, cu fricţiunea de 4 grame de mercur ; era un vânt răce ca toamna, cura lui nu-i permite cea mai mică răceală. De astă noapte a început a vorbi, faţa îi este cu totul senină, a mâncat singur, la medicamentul Ţitman a zis nu mai pot lua, este foarte greţos.

Părerea mea ieste că fricţiunile cu mercur în fiecare zi un gram mai mult, l'au agitat mai mult decât medicamentele care le ea aproape de 40 zile. Am speranţă că se va face bine, şi tot odată cred că, dacă a început a mânca în fiecare zi, se va întări cel puţin să se râdice singur.

O singură grijă mă persecută, este să nu aibă paralizie la beşica udului, căci a 7-a zi este astăzi de când nu simte de fel ce'i cu dânsul. Doctorii mă asigură că provine pur şi simplu din fricţiunile cu mercur. Deie Dumnezeu să fie aşa cum cred ei. Ne mai având nimic important a vă scrie, vă rog a arăta sărutări de mână părinţilor matale. Mata primeşte cele mai călduroase îmbrăţişări şi stima recunoştinţei ce vă conserv la toate şi la toţi,

Salutare

HENRIETTE EMINESCU

LXXXVIII

Botoşani, 1887 Iunie 18/24

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ !

Din adâncul inimei vă mulţumesc de bunătatea matale cea necurmată ce purtaţi lui bietu Mihai. Douezeci şi una de zile nu am fost în stare de a'i da ceva în gură să poată mesteca, de două zile azi mânâncă o bucăţică de carne, de şi foarte mică, însă i-a cauzat mult bine. Vorbeşte, cunoaşte, se simte, însă este foarte slăbit. I-am dat biletul matale, l-a cetit, ieu i-am zis : *cunoşti tu pe domnişoara ?* Da, este frumoasă şi foarte inteligentă. Vei merge tu de ţ'ar fi bine să-i mulţămeşti de bunăvoinţa ce are pentru tine ? Voi merge. In fine vă pot asigura, scumpă domnişoară, că are să se facă cu totul bine. Asigurându-vă că cum ne vom întoarce de la Lacul-Sărat am să vin cu Mihai la mata, să vă putem manifesta personal recunoştinţele noastre. V'am scris şi vă repet că numai fricţiunele cu mercur l'au adus în bună stare, în toate simţirele. Medicamentele numai bani cheltuiţi în zădar, voiu urma şi la băi fricţiunele în toată regula. Sunt fericită din zi în zi cum merge.

Cum ar fi în stare de a întreprinde un voiaj, vă voiu înştiinţa îndată ca să bine-voiţi a trimite bani. Servitorul l'am angajat pe tot timpul cât voiu avea necesitate, chiar şi la băi tot cu 50 de franci pe lună şi mâncare. Eu sunt preparată cu toate, numai să-l ajute puterile fizice, vom pleca. D-nul Cuza [201], în 18 zile de suferinţa lui Mihai, eri mi-a scris o mulţime de condiţii, ceia ce m'a blesat mai tare este de îl îngrijesc eu oare bine ? Bietul frate ! De ar fi fost el căutat şi în institutele ce au fost internat, ca de mine! Zilele cele când nu putea nici vorbi, Isac [202] susţinea că boala lui este foarte gravă din necăutare, dară nu'i mortală că n'o ajuns la ciolan. De bună speranţă că cura urmată incontinuă îl va scăpa; nenorocirea este numai că coastă foarte scump, mai cu seamă pentru . . . . care la boala lui nu i se poate da ori şi ce . . . . . . de cât tot aceiaşi şi iar aceiaşi. Ceia ce face mai mult de cât întâiu sunt compresele calde la osu spinărei şi jos. De aseară mâncă dietă foarte strictă şi cea mai mică răceală să nu-l ajungă, fac de două ori foc pe zi, a cincea zi azi. Până n'a venit Isac eri, căldura o făceam de 16 grade, el ordonă dou-zeci până la două-zeci şi două, temperatura să fie zi şi noapte.

Ne mai având ce vă scrie în momentul de faţă, vă sărut cu adâncă recunoştinţă.

Salutări

H. EMINESCU

LXXXIX

Botoşani, 1887 Iunie în 20/2

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ !

Mihai se află foarte bine în tot feliu fizicului. Patru fricţiuni de şepte grame de mercur mai are să facă, pe urmă o bae de pucioasă, pe urmă o pauză de două zile şi vom putea pleca la Lacul-Sărat. Având deplină convingere că se va face cu siguranţă bine. Ordonanţa medicilor este ca să mai iau cu mine două zeci fricţiuni de mercur, fie-care de 4 grame. Băi să facă trei zeci şi cinci calde, să-i evaporeze mercurul ce i-ar produce mai târziu o

slăbiciune uricioasă. Sincer vă scriu, dragă domnişoară. că nu m'am aşteptat la aşa progres favorabil în tot corpul lui, ce i-a produs opt fricţiuni de 7 grame, pentru care a ţinut şese medici consiliu de s'ar putea să nu întrebuinţeze. Bătrânul doctor Isac a esecutat singur el opt fricţiuni şi l'a scăpat pot zice în toată puterea cuvântului chiar de la moarte. Nu-ţi pot descrie crizele ce le-a avut la a patra fricţiune. De frică şi de supărare, am căzut iarăşi bolnavă la pat, din care causă nu v'am putut scrie atâtea zile. Mulţămesc lui Dumnezeu că a scăpat cu totul, poate merge, se simte bine, este foarte cuminte ; numai slab, are faţa aşa de curată. cum n'a fost bietul de patru ani, de când este bolnav. Vă rog din inimă a avea bunătate a trimete bani peste câte-va zile. Miercuri în 24 mântui fricţiunile, pe la 28 să putem pleca pozitiv. Contez pe bunătatea matale că nu veţi întârzia mai mult de cât vr'o opt zile cu trimeterea banilor.

Cu tot respectul că rămân din inimă recunoscătoare amică,

HENRIETTE EMINESCU

XC

Botoşani, 1887 Iuniu 23/5

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ,

Epistola D-voastră ce am primit'o în momentul când a plecat Doctorul Isac în Bucovina, la o moşie a domniei-sale. pe două sau trei zile, din a cărui causă nu vă pot trimete certificatul în epistola asta.

Principala părere a lui Isac este de a merge nenorocitul meu frate la Lacul-Sărat.

Mi-a scris Domnu Pompiliu [203] să viu cu Mihai la Iaşi să-l pui în salce [204]. Doctorii au râs, zicând că asta i-ar fi ajutat cu mulţi ani înapoi, dar e prea târziu : Numai cu fricţiuni de mercur şi Ţitman [205] interior îl poate scăpa. Băile sunt neapărat necesare de a evapora mercurul prin apă minerală, să nu ajungă a se paraliza peste un timp oare-care.

Deci dar, dragă domnişoară, singura mea rugăminte este, din adâncul inimei, la toată societatea [206], ce aveţi atâta generositate pentru fratele meu. Vă rog a da ajutor numai până ce îl voiu putea vedea sănătos. Să mă lăsaţi cu toţii a-l căuta serios, măcar acum când s'a tras el din instinct la mine. De patru ani este el nebun, numai din sifilis încarnat ce este în corpul lui. Oare n'a ştiut toţi pretinşii săi amici, de nu li-au venit în minte să-l pue în salce ? de au ajuns starea de a-i pune şepte grame de mercur pe corp? Eu i-am propus de mult să-l iau la mine, ei au zis că la mine n'are distracţie, ba încă şi mai mult, m'am dus să-l văz de două ori la Iaşi şi am şezut două zile în otel până mi-au dat amicii voe să-l văd. Nici o dată în vieaţa mea n'oiu uita lovitura mea morală, când l'am văzut aşa mizer, nefericitul a fost totdeauna neglijent şi numai sub o priveghere a altei persoane ar fi scăpat cu totul de ne norocirea în care se află. Cred şi sunt convinsă că Doctorul Isac are să-l vindece. Poate veţi zice de ce nu-l am chemat de cât în timpul din urmă, iată de ce : El este bolnav de inimă, bătrân şi s'au abzis cu totul de a face vizite, la nimeni. Văzând că eu am căzut bolnavă, cunoscând adevărata mea durere ce o port fără nici un ajutor, l'a mişcat moralminte aşa de tare, că s'au hotărît a-l căta el singur, la care bine-facere ce manifestează în fie-care zi, pot zice positiv, că azi de este Mihai în viaţă, numai lui Isac o datoreşte şi ne va rămânea lui Mihai şi mie, în tot restul vieţei ca ceva sfânt numele lui. Intreabă mata singură, de ori cine voeşti, merge Isac la vr'un bolnav ? Chiar când s'a făcut domnului P . . consult la spital, de a voit Isac să meargă. Pentru prima oară în viaţa mea regret amar că nu posed bani să-l pot căuta trei ani de-a rândul cum zice Isac, fără a apela nicăieri. Mai de timpuriu nu ar fi reclamat boala lui aşa de mari cheltueli, dar acuma este ceva îngrozitor ! Şese franci şi patru zeci de bani purgativul pe zi, opt franci pe o zi jumătate Ţitman [207] care îl ia în interior, patru franci fricţiunea, un franc cinci zeci bani pucioasă în baie, servitorul cinci-zeci franci pe lună şi încă am avut noroc că a venit cu azi cincisprezece zile în simţire şi am putut da drumul femeei, care sta în permanenţă de spăla. Sincer vă scriu că mă mir cum am putut resista, în slăbiciunea în care mă găsesc, la atâta trudă şi durere morală. Cheltuelile se urcă la două-zeci franci şi două-zeci

şi cinci bani pe zi, fără să plătesc lui generosul şi nobilul Isac, de cât numai birja, că el nu ţine trăsură. La toţi ceilalţi am plătit când veneau. De cum v'am scris c'au ţinut şese medici consiliu, de s'ar aplica şepte grame de mercur ; ei s'au retras. Isac a zis că dă garanţie de sănătatea lui Eminescu. A doua zi s'au şi publicat în «Curierul din Botoşani» [208] că veteranul doctor Isac a luat în cură pe Eminescu.

Dacă nu se poate să'mi trimeteţi bani, până nu voiu trimete certificatul doctorului, voiu mai aştepta până s'ar întoarce el din Bucovina. Eu nu's contra, îl duc şi la Viena, numai bani vor trebui dublu şi tot acest rezultat are să ia, zice doctorul, când în toate părţile lumei boala lui Mihai tot un fel se caută şi mai mare progres face boala într'un institut care în fond este pentru doctori mai mult pratica de cât interesul moral: Acum mă întrebaţi câtă sumă de bani mi-ar trebui pentru băi, v'am scris că am întrebat şi mi s'a spus că o mie de franci, eu singură nu ştiu, doctorul îmi comandează mare pază, locuinţă retrasă, să fac mâncare acasă, cea mai mare linişte să aibă după bae; o zi să-i fac fricţiuni, două zile pauză. De va avea noroc să capăt bani, ştiu sigur că nu va duce nici o lipsă şi nu-l voiu părăsi, după cum nu-l părăsesc nici acum. Polonul ce'l-am tocmit îl ieau cu mine, să-i facă baea cum i-a prescris.

In fine tot aşi face de voiu avea cu ce.

Cu această dureroasă ocazie arătaţi vă rog sărutările mele de mâni părinţilor matale, mata primeşte adânca mea recunoştinţă şi stima ce vă conserv. Salutări,

HENRIETTE EMINESCU

XCI

Botoşani, 1887 Iunie 28/10

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ !

Din adâncul inimei vă cer scuze că nu m'am exprimat bine în epistola din urmă. Eu nu sunt nici de fel jignită din partea Societăţei de Dame, ci numai mă doare în suflet, bărbaţii toţi cari

susţineau că-l îngrijesc. Lucru foarte probabil este că de când au luat Doamnele asupra-le îngrijirea de el, este spre vindecare radicală. Deci dară rămân din inimă recunoscătoare la toate doamnele din Comitet pentru generoasa îngrijire ce au pentru nenorocitul meu frate.Doctorul nu s'a întors încă din Cernăuţi. Din cauza lui nu pot azi pleca, nu am curaj până nu mi-a zice el. Mihai este foarte bine, numai e slab. Aseară au mântuit şi baea de pucioasă. Cum v'am scris, aşa repet că, cum ne vom întoarce de la Lacul-Sărat, direct venim la D-voastră şi atunci veţi vedea singură că o căutare serioasă şi din inimă îngrijit scoate pe om din cea mai mare nenorocire.

Cea mai mare satisfacţie morală voiu avea, putând a vă mulţămi amândoi personal de bunătatea ce aţi binevoit a avea pentru noi. Mulţămesc de bani, scumpă Domnişoară, şi fiţi convinsă că de v'am cerut miia de franci toată, este numai pur şi simplu de frica să nu rămânem în loc străin fără bani, cu o persoană aşa de bolnavă. De va fi prin putinţă, vă rog a slobozi şi acele cinci sute de franci, nu vă temeţi că nu voiu fi capabilă de a îngriji să pierd nici cinci bani. Cea mai mare grijă a mea este să nu întimpin lipsă şi să nu o înţeleagă el, că-l coastă moralminte mai mult de cât vă puteţi face idee. Observ că, cum se supără, boala îl necăjeşte cu mult mai tare. Vă cer încă o dată scuze de ce a fost eroare în scrisoarea mea. Contând pe bunătatea matale că nu'mi veţi lua de rău, că tot ce am greşit este numai din o adâncă durere ce simt.

Bietul Mihai, patru ani trecuţi nebun !

In prezent vă asigur pe toţi că îi merge foarte bine. Ce să mai înşir. veţi vedea singură peste câte va săptămâni, cinci sau şese, după cum va putea suporta băile. Vă rog a mi face acest bine de a slobozi şi acele cinci sute de franci ca să fiu scutită de grijă. De şi voiu scrie în toată săptămâna cum îi merge, dar să nu fie grijă de bani. ci numai de sănătate. In ziua în care vom pleca, vă voiu trimite şi certificatul doctorului.

Vă rog a arăta sărutările mele de mâni părinţilor matale şi adânca mea recunoştinţă la toată societatea. Mata primeşte recunoştinţa şi stima ce vă conserv. Salutări,

HENRIETTE EMINESCU

XCII

Botoşani, 1887 Iulie 16/28

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ!

Cea mai mare grijă morală de sănătatea lui Mihai, cum va merge şi o stare nervoasă destul de nesuferită, mă pun să-ţi scriu matale. Poate astfel mi s'ar însenina tablourile negre ce'mi învălesc cugetarea, cum razele soarelui limpezesc ceriul. In adevăr aşi fi vrut să fiu veselă, să vă scriu o scrisoare ca să râdeţi, cel puţin spre o slabă amintire de nenorocita soră a lui Eminescu.

Dară, în adevăr, nu pot. Sunt momente în care nu mă pricep eu pe mine însumi, când îmi pare o . . . . ., când nemulţumită de mine şi de lume aşi vvea să nu mai fiu. Oare de ce te supăr cu ast-feliu de reflecţiuni? Când sunt convinsă că nenorocitul şi fericitul are tot aceiaşi venire şi trecere în repaosul de veci. Când soarele apune, când stelele pic, îmi vine a crede că totul e nemic. Lumea întreagă nu 'şi poate da cont de ce a venit în lume şi pentru ce dispare fără un scop altul de cât instinctul de a trăi şi cu cât pătrunzi durerile morale şi fizice, vezi că eşti martirul, fără a putea pătrunde causa.

La Paşcani, lui Mihai i-a venit o mare slăbiciune, de ni-am speriat. La Verescí ne-am despărţit. Nu sunt în stare a vă descrie impresia lui şi a mea, fără s'o putem esprima. Eu am avut curajul a-l mângâia cum mi-a dictat în momentul cela spiritul.

Ah! de s'ar ţinea de cuvânt domnu Focşa [209] să ne înştiinţeze îndată din Viena, cum a ajuns. Eu de la gară m'am dus direct la Isac, mi s'a spus că doarme. La cinci ore a venit la mine. Cea mai mare bucurie am citit pe fizionomia lui. Că l'a dus la Viena, el zice, că de l'ar căuta doctorul bine, el mă asigură că-l trimete la Aachen, că nu crede el că n'a pătrunde doctorul din Viena că cea mai mare grijă este capul lui Mihai. El susţine că cu rana ce o are la cap, este expus a se paraliza crierul. De doctorii din Iaşii mai zice că sunt . . . . . ., o ştie de când l-a trimis la Neamţ şi nu s'a interesat nici unul de boala lui, care chiar de nu se suia la crier şi totuşi era perdut. De şederea în Tătăraşi, l'a frapat aşa de

tare, de a strigat . . . . . . de am tresărit !... Ei au voit să facă practică cu dânsul, cu siguranţă ! Doctorul Isac a plecat azi la Viena. Mi-a promis că, cum va ajunge, mi-a scrie cu care doctor l'a consultat şi ce rezultat a luat. El pe toţi Profesorii specialişti îi cunoaşte personal, Dumnezeu să aibă milă să-l scape !

Ne mai având ce vă scrie în momentul prezent, adaug numai că am luat din odaia lui domnu Frangolea hărtie şi covertă ca să nu ţi se pară că iarăşi v'a venit vr'o petiţie de unde-va. N'am făcut furt cu infracţiune, ci îi voiu spune drept când va veni, căci fapta mărturisită nu merită pedeapsă multă. Aşa-i că am dreptate?

Arată te rog sărutări de mână părinţilor matale şi recunoştinţa ce li voiu păstra tot restul vieţei mele. Mata primeşte îmbrăţoşerile cele mai sincere de la a matale amică. Salutări ţi-aşi trimite şi pe vânt, de mi-ar fi cu putinţă, cu o dulce poesie, care mi-ai inspirat-o de şi nu va fi poate perfectă, dar vei vedea multă inimă în ea !

HENRIETTE EMINESCU

XCIII

Lacul-Sărat, August 2 [*1887 ?*] [200]

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ,

Cu neaşteptată ocazie am venit cu o damă, care suferă de rac. La Lacul-Sărac având pe ea sprijin, am căpătat două-zeci băi calde gratis. Şederea este la spital. Până la 31 Iulie n'am primit nimic de la d-nu Focşa, prin urmare nu ştieam unde să scriu lui Mihai. Acum pot scrie, că el tot-deauna zicea că îl enervează foarte tare că nu ştiu a scrie. El este convins că nu-l uit ori unde mă voiu afla. Ceia ce zice Mihai că are muci pe creer, nu este o idee greşită, ci este foarte adevărat, că în dreptul craniului are pe creer materie închegată, de la care eu una până nu va obţine operaţie nu cred bietul că va scăpa.

Băile de la Hal cred că sunt prea de ajuns 30 până la 35 de băi. Cum scrie domnul Boghean este foarte drept, adăugând părerea mea că, constituţia lui poate l'ajutat, pe lângă îngrijirea mea

şi influenţa morală, de care nu cred că se va îndoi nimenea. Eu la 20 August sunt acasă. Băile de aicea sunt mizere şi spitalul în cea din urmă mizerie ; aşa în cât mi-am făcut o idee că am comis o crimă şi sunt pedepsită, 40 zile ca închipuire; ca realitate am o lovitură mai mult morală şi o experienţă mai bogată. Glodul este minune pentru paralizie, însă nemic mai mult ar trebui cu toţi din guvern . . . . fără picătură de milă, că tot ce este în ţară noastră bun, este lăsat în cea mai mare mizerie. In 11 băi am simţit o putere în picioare. Dama care într'o durere o duce zi şi noapte i-a îngăduit cu totul. Sărăcia m'a adus să fiu nenorocită pentru tot restul vieţei mele, dovadă îmi sunt băile că o boală din copilăria mea încă îmi lasă speranţa a lepăda fiarele.

Loviturile nenorocite ce totdeauna au persecutat toată familia noastră, ne-a înrădăcinat pesimismul cel mai nemărginit, fără remediu şi fără vindecări. Vă rog a arăta sărutările mele de mână părinţilor matale.

Cât ceia ce priveşte că d-nul Focşa nu mi-a scris nemic, cred că din punct de economie de trei creiţari, ca şi cu lumânarea de la otel cu cinci cruceri. Cumpăra o chiflă şi resultatul este productiv. Vă trimit scrisoarea înapoi cu biletul de băile ce le-am făcut până Duminică.

Primeşte te rog recunoştinţa şi stima la toate şi toţi ce-i cunosc. Din Botoşani îţi voiu scire.

Vă sărut din inimă

H. EMINESCU

XCIV

Botoşani, 1887 August 24/5

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ !

Joi 20 noapte m'am îmbolnăvit de nu am fost în stare să vă scriu până azi. Boala mea a provenit din mizeria ce am dus'o în toate privinţele, nu face nimic, mi-a fost şi asta destinat să trag ;

prin urmare ce lovitură mai mult morală şi ce experienţă mai bogată ?

Domnu Frangolea pretinde a zice că mi-a trimes 3 scrisori de la mata ; eu nu am primit nici una de cât cea recomandată, la care v'am dat răspuns. Sunt cu totul în întuneric, neştiind ce aţi bine-voit a'mi scrie. In scrisoarea recomandată îmi amintiţi când vine Mihai, vine la 1 Septembrie ? Vă rog fiţi bună a'mi scrie de vine, eu nu am primit nemic de la d-nu Focşa, nici de la Mihai, de care sunt foarte descurajată, neputând pătrunde adevărul de este bine sau numai vorbe de consolaţie.

Doresc din inimă a şti adevărul, ori sub care condiţii ar fi, pentru noi binele nu'i destinat.

De'mi scriţi, vă rog a nu uita să mă înştiinţaţi de este drept că mi-aţi scris de 3 ori. Eu, cu pesimismul meu, nu cred până nu voiu vedea de la mata scrisoarea. Dureri mari mi-au produs băile în picioare. Acolo erau patru doctori şi toţi unanim au zis că, din necăutare, sunt expusă la nenorocirea în care mă găsesc. Doctorul Drăghescu din Bucureşti mi-a recomandat o nouă cercare să fac, să port colţuni de gumilastic. Dar de unde să iau aşa ceva şi cine ştie cât costă aşa ceva. Vai de capul meu, în toate privinţele.

Sărut mânele părinţilor matale, complimente la toţi şi toate ce le cunosc. Pe mata te rog din inimă a mă înştiinţa de vine Mihai, îmi pare când l'aşi vedea, aşi uita toate necazurile.

Primeşte te rog sărutările şi adânca recunoştinţă ce vă port.

HENRIETTE EMINESCU

XCV

Botoşani, 1887 August 27/8

SCUMPA MEA !

Cea mai mare bucurie mi-a causat primirea epistolei matale, mulţumindu-ţi din tot sufletul, că mi-ai liniştit moralul. M'a luat groaza gândind că într'un timp aşa de scurt, s'a cheltuit o sumă enormă. Eu nu'mi pot închipui că fără medicamente interioare s'a

cheltuit atâţia bani, ce aţi trimis. Poate d-nu Focşa, i-a dat bani în mână lui Mihai; el, dragă domnişoară, nu ştie nici odată pe ce dă banii şi nici nu pune valoare pe greutăţile ce le poate întim pina când nu-i are. Mie mi-a dat d-nu Frangolea chiar pe trei luni pentru casă, o sută cinci zeci de franci şi am două-zeci băi şi încă am ajutat pe biata femee ce era cu mine, ce este mai săracă de cât mine şi mi-au ajuns o sută cinci zeci lei. Prin urmare am rezon să mă îngrozesc ce mai de bani a cheltuit Mihai. Dumnezeu să'şi facă milă să'i deie sănătate, să nu fie cheltuiala în zadar. Cel puţin să vă rămâe o satisfacţie morală, cât v'aţi muncit pentru el ; pentru care muncă nu suntem în stare nici odată a vă recompensa cu nimic.

Eu una, când am un bine de la cine-va şi nu-i pot răsplăti, port o sarcină absolut sau o barieră grea de trecut în inimă, fără s'o pot uita. Sărut mânele părinţilor matale regretând că părăseşti ţara, şi nu te voiu mai putea vedea. Cred că Mihai este în Iaşi [210] Vă trimet scrisoarea cerută a lui Mihai. Vă rog a primi sincerele mele îmbrăţoşări şi recunoştinţa ce vă conserv. Salutări

HENRIETTE EMINESCU

XCVI

Botoşani, 1887 Septembrie 1/13

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ !

Am fost trăsnită ca de fulger la vederea lui Mihai în starea ce l'a adus d-nu Focşa, a stat până eri sara nemâncat, nebăut şi cu totul fără cunoştinţă. Ce se petrecea cu dânsul aseară ? După nişte friguri teribile s'a linişti cu totul la 9 oare seara. Azi este deplin cuminte şi e curat la faţă. Sunt convinsă că tot ce scriea Focşa că mânca două cafele şi două mese pe zi erau poveşti ca şi ceia ce scrie Boghieanu este iarăşi un neadevăr deplin. Doctorul Isac mi-a spus că băile au să-i facă foarte rău, fisic şi moral, depărtat de mine. Pe când aici, la sfârşitul curei, după câte-va zile

de repaus, fisic și moral, am să văd un progres neașteptat. Este drept, positiv.

Acuma viu a vă ruga pe toți și toate din comitet să bine-voiți a'mi asculta cererea. Doamna casei, în care locuesc eu, mi-a zis că a dat casa cu chirie pe trei ani, prin urmare sunt silită a eşi din casă. Vă rog a căuta o căsuță în Iaşi cu chirie, să vin cu Mihai acolo și atuncea veți vedea cu toții adevărul și va fi și pentru mine cea mai mare fericire de a fi aproape de o societate cu atâta bunăvoință pentru noi și în ori-ce cas nu sunt părăsită în cas grav. Am cercetat de pensiunea care a fost apelată de Botoşeneni pentru Mihai, mi s'a spus că n'a voit Ministerul a o afirma [211]. Copil fără noroc! Nemic mai mult. Contez pe bunătatea matale că mi-i da răspuns în ceia ce vă rog mai sus, că nu am ce face alta.

Sărut mânele părinților matale, complimente la toți, mata primește îmbrățișările mele din inimă și respecte.

Salutări

HENRIETTE EMINESCU

XCVII

Henrietta Eminescu către D-na Cornelia Emilian

Botoșani, 1887 Septembrie 12/24

SCUMPĂ DOAMNĂ!

Scrisoarea Domnișoarei mi-a causat bucurie și durere; bucurie că încă odată mi-a scris, durere că singura persoană ce mă consolam cetindu-i scrisorile, a plecat. Mă mir mult de ce nu v'a adus d-nu Focșa chitanța ce'i-am dat de o sută unsprezece franci ce mi-a dat domnia sa. Eu m'am certat cu B[ădescu] pentru minciuna ce a scris în Curier. El a zis că a făcut'o cu intențiunea de a'i scoate pensie lui Mihai, adecă să se afirme de Ministeriu. N'aveam ce'i face, se'mbată ş'apoi vede lucrurile dublu! Mihai se află destul de bine, doctoru Isac n'a venit încă din streinătate. Eu îl caut după ceia ce mi-a zis el, că cum se va întoarce de la băi iarăși cura cea serioasă s'o urmez, numai diferență cu gradul de mercur, de jos în sus urcat. Sper că'l voiu vindeca și a da Dum-

nezeu ca poveştile lui d-nu Bogheanu şi Focşa vor rămânea tot poveşti. M'am mirat şi de ceia ce'mi scrie Domnişoara c'au văzut în jurnal un apel de la mine, eu nici odată n'am apelat şi nici nu voiu apela. Cine a făcut asta, nu'mi pot închipui de fel. Singurul apel ce l'aşi face şi nu ştiu cui este la un avocat de inimă şi onest, să'mi caute acele 3400 franci, pentru cari n'am primit nici un franc procente de la moartea tatei, care este patru ani la 8 Ianuarie. Acest apel, sincer v'o scriu, că l'aşi face. Eu voiu scrie lui d-nu Savul şi Pompiliu să cate o căsuţă cu chirie în Iaşi, cât se va putea mai curând, căci în Botoşani este cunoscut că chiriile sunt foarte scumpe şi la ce să stăm într'un oraş, în care până în timpul de faţă nu s'a îndurat nimeni încă de a ne veni cu vr'un ajutor. Mercurea trecută a fost la Prefect o discuţie de pensia lui Mihai şi mai mulţi profesori, mai cu seamă d-nu Savinescu, a zis că destui ani de sănătate au avut Mihai ca să'şi facă avere, dar nu acum de pe spetele lor să aibă pensie. Aşa în cât Prefectul s'a înfuriat, zicându-i că are să pue pe toţi belferii la respect, dacă nu înţeleg ce însemnează Eminescu pentru cultura română [212].

Am primt de la D-voastră încă 50 de franci prin mandat postal, de care vă mulţumesc din toată inima. Cu banii de la d. Focşa se fac 161 franci.

Vă rog a primi sărutările mele de mână, complimente la toţi şi toate ce le cunosc.

Cu toată stima rămân supusă,

HENRIETTE EMINESCU

XCVIII

Botoşani, 1887 Septembrie 16/28

SCUMPĂ DOAMNĂ !

Nu găsesc cuvinte în destul de a vă mulţămi de bunătatea D-voastră cu care m'aţi consolat, scriindu-mi. Imi scrieţi, între altele, să nu râd de scrisoarea D-voastră, eu nu râd, ci sunt fericită că sunt stimată de o familie aşa de onorabilă cum este a D-voastră

Preţuesc în totdeauna inima şi caracterul nobil, iar nu numai cultura. Ea pune numai mască caracterului rău, de aceia în vechime fiind mai puţină cultură, se cunoşteau oamenii îndată de au inimă. Era mai puţină falşitate de cât în timpul de faţă. Inteligenţa şi caracterul bun este născut cu omul, prin urmare cultura are singurul rol de a te putea exprima mai lesne. Pe deputatul ce v'a promis că la 6 Octomvrie va face pensie lui Mihai, nu-l cred, pentrucă cine a stăruit, în adevăr n'a putut face nimic. Guvernul este în contra lui Mihai [213]. Eri a venit doctorul Isac din străinătate şi îndată a venit să-l vadă. Tot cu părerea de mai înainte a rămas, că are să se vindece cu totul, zicându-mi că va da cu numele lui un articol, descriindu-i toată boala şi că profesorii [214] ce l'au căutat sunt în cea mai mare eroare, zicând că ar fi bolnavă mintea. Că Isac are reson, este probabil cu totul. Cum am întreprins cura prescrisă de el, cu totul este bine ; ba eri mai că era şi dispus să poetizeze o copilă de 9 ani, ce este foarte frumoasă. Mare dorinţă am să aibă vre unul din Comitetul lui vr'un interes în Botoşani, să-l vadă, şi apoi s'ar convinge că numai ticăloşia de sifilis îl face să îndure atâta.

Vă rog a primi sărutările mele de mână, complimente la toţi şi la toate.

Cu toată stima rămân supusă

H. EMINESCU

XCIX

Botoşani, 1887 Septembrie 22/4

SCUMPĂ DOAMNĂ !

Nu vă puteţi imagina destul cu câtă mulţămire cetesc scrisorile domnişoarei, câtă mângăere morală îmi produc. Tot acea dorinţă reciprocă o simt de a trăi aproape de D-voastră, care mi-ar produce liniştea sufletului. Dacă ar fi să se găsească o căsuţă cu chirie, în Iaşi, mai înainte de Sf. Dumitru, din causă că aceasta în care locuesc este dată în chirie şi al doilea este foarte frigu-

roasă pentru boala lui Mihai. In ceea ce priveşte pe doctorul Isac, el mi-a prescris cum să-l caut, în cât executarea mea este mai mult de cât ştiinţa lui. De mi s'ar permite apoi, eu singură aşi scrie reţetele, aşa de bine mi s'a întipărit în memorie toată diagnoza boalei şi esecutarea ei. Sâmbătă am primit un mandat poştal de 150 franci din Iaşi, [dela D-ra] Weitzseker. Aşi fi mulţumit, dară nu ştiu adresa. Până voiu şti, arătaţi vă rog D-voastră recunoştinţa şi mulţumirile lui Mihai, căci sub adresa lui s'a trimis.

Despre sănătatea lui Mihai sunt din zi în zi mai mulţumită, de şi Isac susţine că după două luni are să se facă progresul ce-l cunoaşte el, atât al băilor de la Halle, cât şi a curei.

De aceia vă rog din toată inima să daţi scrisoarea alăturată lui Domnu Savul, rugându-l de a bine-voi să caute casă. Eu cred că d-lui mult mai practică va căuta-o de cât d-nul P.[ompiliu?] [215] care este cavaler, ceia ce numesc eu fără căpătâi ; cu toată bunăvoinţa ce ar avea, nu pricepe. Comptez pe bunătatea D-voastră ca totdeauna, că veţi sprijini cele repetate mai sus.

Cu tot respectul vă sărut mânele, supusă.

HENRIETTE EMINESCU

C

Botoşani, 1887 Octombrie 2/14

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Scuzaţi vă rog că nu v'am scris aşa de multe zile. Cauza este că, văzând din scrisoarea D-voastră că nu mă pot muta în Iaşi, am fost silită a aştepta pe jidovul care a luat casa în chirie a inginerului ce locuesc eu. M'am învoit a sta în două odăi până la Sf. Gheorghe cu două sute nouă-zeci şi cinci franci.

Pe urmă l'am rugat şi s'a dus la Comitetul de bine-facere cu petiţia din partea mea. Mi-au promis Doamnele că la Sf. Dumitru vor plăti jidovului.

Altfel ne găsim foarte bine, atât eu cât şi Mihai. Contez şi sperez că la primă-vară veţi rămânea cu toţii miraţi de minunea

ce a făcut doctorul Isac cu el. Pe mata te rog din inimă, şi pe d-nul Emilian, ca la Sf. Gheorghe 1888 să'mi iei cu chirie căsuţa în ograda bisericei, că eu voiu plăti chiria, de va căpăta Mihai pensia. B.[ădescu?] iarăşi a scris o minciună în Curier [216] venind îndată şi rugându-mă să nu mă supăr că el prieşte lui Mihai şi numai cu minciuni va putea face pe Domnii din Botoşani să stărue la Ministeriu. Doctorul Isac s'a înfuriat de minciuna lui, zicându-i că, de nu va reuşi, apoi are să-l compromită de faţa tuturora. Mihai nu numai că urmă de rană n'are nicăeri dară este cu totul bine, ve'ţi vedea publicat chiar ce a scris la o societate în Bucureşti. De acea doresc din inimă să trăesc lângă D-voastră, că tare m'am săturat de oamenii de aicea fără inimă şi fără caracter. Drept că n'are voe Mihai să iasă din casă, dar este bine mai mult decât am avut speranţă.

Vă sărutăm mânele împreună cu Mihai. Complimente la toţi cunoscuţii. Cu tot respectul supuşi

M. H. EMINESCU

CI

Botoşani, 1887 Octomvrie 18/30

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Veţi fi mirată de îndelungata mea tăcere. Eată causa : am aşteptat resultatul pensiei ştiute. Tot numai d-nul Franck a stăruit, ca şi data trecută la Mai, numai cu deosebire că m'a pus să dau din parte'mi două petiţii : una la Ministru şi una cătră Regina. Rezultatul numai Dumnezeu îl ştie. B.[ădescu?], iarăşi bat, ne având o minciună ca cea trecută, atinge pe tinerii din Botoşani, că proectul ce l'a publicat este zis pe toate tonurile încă de la 1 Iunie. Poate va reuşi mai bine de cât cu pensia ! Domnu Rusu de trei ori l-am poftit în numele matale să vie la mine, dar nu mi-a făcut încă onoarea până în momentul de faţă.

De ar fi fost cu putinţă, la moment m'aşi fi mutat în Iaşi, de fanfaronii iştia din Botoşani care se compun numai de evrei şi mafleri. Mihai este foarte bine, de acea vă rog fiţi bună ca tot-deauna şi rugaţi pe d-nul Savul să publice mulţumiri lui doctoru Isac, de bunătatea cea ne mărginită, cum va fi mai măgulitoare, că-i leah şi îi place a fi lăudat, de şi în fond a făcut adevărată minune cu ştiinţa, mai probabil de cât Christos.

Mihai s'a apucat de lucru mai serios de cât ori când, în curând veţi vedea publicat în Convorbiri [217]. V'am scris că am apelat la Comitet pentru a-mi plăti chiria până la Sf. Gheorghe. Doamna Preşedinta, mi-a promis cu sfinţenie, însă până azi ea a dat d-lui de casă o sută de franci, eu contez că până la semestru ea va da totul, adecă încă o sută nouă zeci şi cinci franci. Oare-şi cum de casă sunt asigurată. In scrisoarea viitoare vă trimit şi scrisoarea lui Mihai, rugându-vă a o da adresantului. Vă mai rog să'i scrie din amicii lui, că sunt sigură că are să le răspundă cu multă plăcere.

Mihai stă toată ziua în casă, că nu are voie să iasă afară. Fricţiunile, în număr de cincizeci, le mântui Mercuri. Băi de pucioasă tot trei pe zi, numai cu constipaţia este o muncă mare şi pentru el şi pentru doctor. Isac are mare speranţă să iasă din mâna lui cu totul sănătos, că mintea este o adevărată minune. Eu una uit toate necazurile mele de bucurie că'l văd din zi în zi mai bine. Ori care este mirat de schimbarea cea mare ce a luat în toate privinţele. Dar sincer vă scriu că şi căutare ce are, nu cred că există nici într'un institut din lume. Vă rog din adâncul inimei de a mă scuza că nu v'am scris aşa de lung timp. Eu sunt în felul meu foarte econoamă şi când n'am materie de scris, îmi pare rău de cincisprezece bani. Nu vă puteţi imagina cu câtă mulţămire mă gândesc să trăesc într'un oraş cu D-voastră, ş'apoi voiu avea şi o satisfacţie morală că veţi avea ocazie să mă cunoaşteţi cu toţii.

Vă sărut mânele la toţi şi toate cu tot respectul şi stima ce vă conserv, supusă.

HENRIETTE EMINESCU

CII

Botoşani, 1887 Octomvrie 28/11

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Cu cea mai mare mulţămire sufletească primesc scrisorile matale, de care vă mulţămesc din inimă. Eu nu am uitat să vă trimet scrisorile medicilor din Viena, numai am uitat în scrisoarea trecută să vă dau detalie din ce causă nu vi le-am trimis. Doctorul Isac mi-a zis că le va păstra el, până va fi Mihai cu totul bine, şi, la moment ce va vedea că constipaţia este combătută fără medicamente, va publica, cum v'am scris toată diagnoza boalei şi vindecarea ei radicală. Despre chestia cu pensia încă nu am ştiri positive, din causă că în familia Franck e o mare nenorocire şi încă n'a venit nimenea să'mi spue. Petiţii am trei, cum mi se pare că v'am scris, din parte-mi, la judeţ, la ministru şi la Regină. Atâta ştiu că i s'a mai rupt din suma de una sută două zeci franci şi a votat numai o sută. Se vede că li s'a părut prea mare suma. Ce să faci, dragă Doamnă, om fără noroc şi se încheie totul. De voiu afla positiv totul, vă voiu scrie îndată şi Mihai singur va scrie mulţumiri lui d-nul Savul şi Pompiliu. Despre mulţumiri către Isac, vă rog, de aveţi «Liberalul» [218], bine-voiţi a ni-l trimete şi nouă, că am trimes să-l cumpăr şi nu l'am putut căpăta de nicări. Mihai este foarte bine, are chiar permisiune de a se primbla pe trotuar; se'nţelege de la sine numai când e timpul frumos.

Cu astă plăcută ocaziune vă sărutăm mânele amândoi. Complimente la toţi cunoscuţii. Rămân cu toată stima şi respectul ce vi-l conserv

HENRIETTE EMINESCU

P. S. In momentul în care îmi făcea Mihai adresa, a venit Isac de la Consiliu de la d-nul Franck, aducându-mi o ştire destul de tristă în privinţa pensiei, că n'a putut face pe domnii ceia de a nota, de cât de la Aprilie anul viitor 1888.

De apucăturele de bine-facere a tinerimei Botoşănene, s'a amânat teatrul de diletanţi până la 15 Ianuarie, că's dame multe

în doliu. In fine tot nuvele de tot dureroase pentru mine, care mă lupt cu toate greutăţile, fără ca bietul Mihai să le înţeleagă, că-l cruţ de ori-ce apăsare morală. De Mercurea trecută de când a mântuit cura mercurială, Isac i-a ordonat trei ocă de lapte pe zi să beie în loc de apă, poamă un kilo la 6 oare dimineaţa, o dată pe săptămână tot o bae de pucioasă. In fine cea mai mare muncă este constipaţia. Isac uneori este înfuriat pe el însuşi, cum de nu poate să cunoască din ce causă provine. Spune Isac că de când e el doctor n'a gândit la un pacient aşa de mult ca la Mihai ; s'apoi zice: răbdare şi timp, toate vor fi pe gustul meu. In fine, toate speranţele de ajutor sunt în timpul de faţă într'un somn adânc în oraşul nostru natal. Vă rog din inimă a ruga pe domnişoara ce ţine locul fiicei matale a'mi mai trimete vr'o leacă de parale, căci sunt din nou pusă la cheltueli neprevăzute.

Contez pe mata, ca în totdeauna, că'mi veţi linişti grijile presente. Salutări

H. E.

CIII

Botoşani, 1887 Noembrie 20

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Scuzaţi întârzierea răspunsului meu, sau mai bine primiţi adâncele mele mulţămiri că ne ajutaţi, cari am fi peritori de foame de n'aţi bine-voi D-voastră a ne da ajutor. Vă trimit şi scrisoarea alăturată s'o citiţi singură ca să vă încredinţaţi că ajutorul este târziu sau poate n'a fi nici odată ca şi teatrul Botoşenenilor, care a rămas cu totul mort.

Vă rog a'mi trimite scrisoarea lui d-nu Moţoc înapoi, poate să am trebuinţă de ea. Mihai este foarte bine. Numai . . . . . îl munceşte încă. Doctorul zice răbdare şi timp, boala grea nu se vindecă repede. Crede-mă pe mine că-l voiu vindeca radical. Are lipsă de cărţi de cetit, el a scris d-lui Maiorescu să-i trimată biblioteca lui, dară până în prezent n'a primit nici un răspus. Ceia ce-l supără mult este că a văzut din scrisoarea lui Moţoc că s'a

mai făcut încă o partidă, care să facă liste. Apoi oare va mai putea Domnişoara Weitzseger să adune bani? Foarte trist ar fi să nu ne vie de nicăieri nici un ajutor. Fotografia lui Mihai a reuşit foarte bine. Trei m'au costat cinci-spre-zece franci, una lui Moţoc, care a cerut-o telegrafic, una matale şi una pentru noi. Cura lui Mihai este tot în categoria în care v'am scris în trecut.

Cu asta încheiu spuind la toţi cunoscuţii complimentele noastre pline de recunoştintă, rugându'i a nu ne uita nici de acum înainte. Mata primeşte sărutări de mână, remâindu-vă din toată inima recunoscătoare.

Cu toată stima ce vă conserv

H. EMINESCU

CIV

Botoşani, 26 Noembrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Lovitura de care vă scrie Mihai, ne-a împiedecat a vă mulţumi îndată de bunătatea ce o aveţi pururea pentru noi. In ceia ce priveşte pe Societatea cu Preşedintele Moţoc nu am căpătat nici un ban, şi de aceia nu mai scriu nemic, până nu voiu mai primi vr'o scrisoare de la ei, pe care am s'o trimit D-voastră, ş'apoi le voiu răspunde. De la nimeni n'am primit bani de când s'a întors Mihai de la Hall, afară de la D-voastră şi Domnişoara Weitzsecker. Intr'o zi a venit Bădescu aducându-mi două-zeci de franci de la un domn din Calafat şi zece florini de la un preut din Cernăuţi, pe care i-a şi publicat.

Mihai a scris la un domn Morţun, rugându-l să-i deie ajutor, două scrisori recomandate, dar până azi n'a primit nici un răspuns. Ori cât l'aşi menaja a nu înţelege, totuşi simte că cura lui ţine foarte mult. De azi începe o cură nouă : hapuri de fer de trei ori pe zi, băi odată pe săptămână fără pucioasă, primblare două ore pe zi pe jos când nu plouă. — Chiar acuma este la plimbare — mâncare bună, vin vechiu o litră ; în restul zilei de câte

ori poate bea lapte crud. Eu sunt convinsă de vindecarea lui și fericirea mea va fi complectă când voiu trăi aproape de D-voastră, bine făcătoarea noastră. De s'ar fi putut face pensia de 200 franci, era toată viața asigurată. Cu economia ce-l învăț eu, n'ar duce lipsă mai mult. Am stăruit să se'nvețe a se rade singur, ceia ce și face. Blană i-ar trebui numai decât, acuma nu este frig și se plimbă cu paltonul.

Complimente la toate și la toți. Mata primește sărutările mele de mâni — devotată,

HENRIETTE

CV

Botoșani, 1887 Noembrie 27.

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Eri, după expedierea scrisoarei noastre, sara am primit epistola D-voastre, de care am fost destul de lovită eu și Mihai cu notița din jurnal. Apoi gândind cu sânge mai rece, de ce oare m'ași mira, dacă Bădescu, local, și scrie totdeauna minciuni, apoi de ce m'ași mira de un alt jurnalist. De și în fond de l'ași ști, apoi l'aș învăța minte ca și pe Bădescu.

Societatea «Eminescu» [219] de a căpătat voia lui Mihai a purta numele lui, iată cum a fost: Venind cumnatu și sora la noi [220], parcă era un instinct că nu ne mai vede, în timpul cela a venit o rugăminte iscălită de mai mulți băeți rugându-l pe Mihai a li da numele lui ; cumnatu și sora au stăruit cinci zile până l-au înduplecat să li dea voie prin propria lui scrisoare, fără a-i trece prin minte că ar fi o speculație din partea lor. Cumnatu și sora ziceau între altele : Dă-le Mihai dragă că's băeții din Liceu și le vei face o mare bucurie, fără ca tu să perzi în fața altor persone. Apoi a doua scrisoare v'am trimis-o și ați cetit-o, câtă stăruință îmi fac să le scriu, ceea ce a și făcut-o Mihai în numele meu. După expe-

diare Mihai mi-a zis: Imi pare că scrisoarea este o înşelăciune, după adresa jurnalistului pe care îl cunosc de om necinstit. Dară era deja prea târziu. Cum v'am scris şi v'o repet, nimenea nu mi-a dat ajutor de cât D-voastră şi Domnişoara Weitzsecker. De aceea sunt decisă de a mă muta în Iaşi, ca să am ocazia să mă cunoaşteţi cu toţii bine, să mă vedeţi singură, că poate merit mai multă consideraţie de cât credeţi şi nu voiu mai fi victima calomnielor jurnaliştilor. Până la primăvară voiu trimite ori ce scrisoare va veni lui Mihai sau mie, şi numai de'mi veţi da voie, voiu răspunde, alt-fel, cum zice Românul, să se şteargă pe pept ori cine ar fi.

Ceia ce a supărat adânc pe Mihai este că are presupus că amicul său Morţun ar fi făcut aceasta, căci lui în adevăr i-a scris de două ori, cerându-i un ajutor sau un sfat, de care v'am scris şi în scrisoarea trecută. De va fi aşa, apoi bun principiu am .i voiu avea în tot-deauna, că nici un amic adevărat nu are bietul şi de ar fi luat iniţiativa Doamnele şi Domnişoarele cu vr'o trei ani mai înainte, nu ajungea în starea dureroasă ce o petrece sărmanul. Sexul femeesc a avut, are şi va avea totdeauna mai multă simţire şi spirit de pătrundere pentru a face bine la o nenorocire adevărată. Morţun nu i-a trimis încă răspuns, cum v'am înştiinţat în scrisoarea trecută. Noi suntem vizitaţi totdeauna numai de familia Franck şi Doctorul Isack. Cu durere trebue să'ţi mărturisesc că amândoi nu sunt români, şi tocmai de la aceştia se va trage pensia lui Mihai. Cât despre ceia ce priveşte pe Rusu şi alţii, fac paradă de vorbe, ca şi societatea din Bucureşti şi teatrul, scris de Bădescu că-l vor da Botoşinenii [221].

Eu, scumpă şi stimată Doamnă, până nu voiu avea de unde-va ajutor, nu cruţ nimic pentru bietul Mihai. Am rugat pe d-nu Franck şi mi-a slobozit două sute de franci din capital, căci dobânda, mi-a dat-o de mult. Mihai nu are lipsă de nimic ce ordonează Isack. Cel puţin voiu avea satisfacţia morală că am făcut totul ca să-l scap. Hârtie se găteşte, alta zău nu am.

Vă sărutăm mânele cu tot respectul şi devotamentul,

HENRIETTE

CVI

Botoşani 3 Decemvrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

O indispoziţie ce m'a cuprins pe neaşteptate, m'a împiedecat de a vă răspunde la trei epistole ce cu-atâta bună-voinţă mi le aţi trimis şi cari sunt o adevărată consolare la nenorocirile noastre. Vă alăturez adeverinţa cerută pentru D. Mille [222]; banii trimişi din partea d-lui A. C. Cuza nu i-am primit încă. Indată ce'i voiu primi, voiu trimite chitanţa cerută. Arătaţi vă rog complimente şi deplina noastră recunoştinţă tuturor cunoscuţilor, iar D-voastră primiţi sărutările noastre de mâni.

A D-voastră devotată

HENRIETTE EMINESCU

CVII

Botoşani, 5 Decemvrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ,

In ziua expedierei epistolei către D-voastră am primit seara al doilea mandat, pentru care am onoarea a trimete chitanţa cerută. De la D-şoara Weitzsecker am primit răspuns la epistola ce m'aţi sfătuit a'i scrie ; cuprinsul lui e foarte amabil şi bine-voitor, drept care vă rog a esprima recunoştinţa mea faţă cu Domnia Sa.

In privinţa economiei ce mi-o recomandaţi, fiţi convinsă, scumpă Doamnă, că numai pentru trebuinţele neapărate cheltuesc, probă este puţinul cu care trăesc, adecă din venitul de la 5000 franci, pe când de la alte 3000 nu pot căpăta nici un ban de la moartea tatei încoace.

D-lui Cuza i-a scris Mihai.

Arătaţi vă rog, din parte-ne, recunoştinţă şi stimă tuturor cunoscuţilor, iar D-voastră primiţi sărutările noastre de mâni. A D-voastre mult devotată

HENRIETTE EMINESCU

CVIII

Botoşani, *1887 Decemvre 8/20*

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Scrierile matale mă fac fericită şi nefericită, fericită că totdeauna aud cuvântul de mamă şi bine-voitor, nefericită că sunt departe de mata şi nu vă pot îmbrăţoşa, manifestându-vă sentimentele ce le-aţi înrădăcinat în mine, de care mă simt legată cu toată inima. Intâia zi în care pot să vă scriu singură, din cauza indispoziţiei ce v'am scris, şi să am mângăerea şi fericirea de a mă jelui matale. Iată causa din care m'am îmbolnăvit. 1) Un bonjurist, într'o dimineaţă, a găsit de cuviinţă să iasă înaintea lui Mihai dimineaţa, când făcea plimbare, să'l ieie la dejun cu d-sa, dându-i rachiu, mâncări sărate, vin etc., cu totul contra curei şi chiar boalei lui. Venind acasă, i-a fost foarte rău : eu, de frică că va cădea iarăşi în starea din trecut, plângând mult şi tulburându-mă, mi s'a făcut aşa de rău că am crezut că mor. Al 2-lea, în fie care zi sunt torturată până voeşte să ieie hapurile. Al 3-lea iarăşi simt frica de două ori pe zi, când ese la plimbare să nu abuzeze de el vre unu ca Bădescu. Azi sunt convinsă că nu i se întâmplă nimic, căci l'a dus doctorul la plimbare. Cât ceea ce priveşte că cereţi D-voastră scuze lui Mihai c'aţi trimes banii pe numele meu, foarte bine faceţi şi din parte-mi este către D-voastră o datorie a vă face atentă ca în totdeauna aşa să faceţi, pentru că eu nu pot merge cu Mihai, ş'apoi s'ar putea foarte lesne întâmpla să'i iasă vr'un cunoscut rău voitor şi s'ar întâmpla ca şi la Mai când i-a trimis Morţun o sută de franci ! Ce să fac, dragă Doamnă, el nici odată n'a ştiut a se chivernisi.

De ceia ce mă rugaţi a vă scrie de primesc de aiurea bani. Nu, dragă, nimeni. De când s'a întors Mihai de la Halle, nu mi-a trimis bani de cât D-voastră şi Domnişoara Weitzsecker. Prin urmare pot domnii cari v'au spus să cerceteze adevărul. Şi chiar înainte de a merge Mihai la Halle, tot numai D-voastră mi-aţi trimes bani şi d-nul Hmpel [223], precum ştiţi. Fiţi convinsă scumpă

Doamnă că puteţi cu toţii a vă asigura de adevăr, cercetând pe domnul care a zis că contribue a ne trimite bani lunar.

Cu bucurie vă mulţumesc că aţi avut bunătatea a'mi trimete adresa fiicei D-voastre, pe care aşi fi cerut-o de mult şi n'am avut curaj, ne ştiind că i-ar face plăcere s'o plictisesc cu vre-o petiţie de ale mele ca astă vară. Acuma se schimbă lucru, am şi eu secretar, îi vom scrie amândoi şi eu, ca miniştrii, numai voiu iscăli. Chiar azi îi va scrie Mihai, căci este deosebit îndatorat de a-i mulţumi câtă bunătate a avut pentru el. Ori cine vă va spune, scumpă Doamnă, că ne trimite bani, vă rog totdeauna cereţi dovada, căci ori care va face aceasta va avea o chitanţă scrisă de mâna lui Mihai şi iscălită de amândoi. Şi aceste scrise mai sus vor fi o probă la toţi şi toate ce compun comitetul D-voastră de adevărul ce vă scriu. Mihai va scrie la toţi despre cari aţi scris D-voastră.

Ne având altă-ceva mai bun de a vă scrie în momentul de faţă, sfârşesc rugându-vă a arăta complimentele noastre la toţi şi toate, iar D-voastră primiţi, vă rog, sărutări de mâni, cu recunoştinţa şi stima ce vă conserv. A D-voastră mult devotată.

HENRIETTE EMINESCU

CIX

Botoşani, 10 Decembrie 1887

SCUMPĂ DOAMNĂ !

Nu sunt nici odată în stare a vă descrie cu ce bucurie deschid scrisorile D-voastre, asigurându-vă din toată inima că ne face o adevărată mulţumire şi Mihai zice mişcat : «cum am stat eu in Iaşi şi n'am cunoscut bunătatea familiei aceştia». Ori care scrisoare este scrisă de dânsul, mă iscăleşte, zicându-mi că n'are curaj de-a purta cu D-voastră corespondenţă, că la rândul lui nu ştie cu ce v'ar putea recompensa bunătatea D-voastră cătră el. Lucru ce are mare dreptate, căci această simţire mă persecută şi pe mine. Veţi vedea din scrisoarea lui Mihai o nouă escrocherie pe numele lui. O persoană, amploiat mic ne-a asigurat că banii tri-

mişi de domnul cu scrisoarea alăturată i-a mâncat două sute franci, primarul din Botoşani, vestitul Hasnaş, cumnat cu Generalul Pilat.

Acum înţeleg de ce D-voastră îmi faceţi într'o scrisoare întrebarea de primesc bani de aiurea, de şi Mihai v'a scris singur cu data de zece Decemvrie. Vă rog a vă sfătui cu cine veţi socoti D-voastră, cum să fac ca să pot scoate banii din mâna oamenilor fără caracter, eu l'aş publica şi mi-e frică că nu se va afirma pensia la ministeriu, pentru că făptuitorul este încarnat guvernamental. Las cum v'am scris de mult şi vă repet şi acuma că nu voiu face nemic fără voia D-voastră. Proba vă trimet. B.[ădescu?] iarăşi se teme să-l publice pe Hasnaş, şi el este convins că primarul însuşi a mâncat banii, însă el, care ţine cu guvernul, îi vine foarte greu. El mi-a zis : «Faceţi cum veţi voi, numai pe mine nu mă amestecaţi, dar nu tăceţi că poate a mâncat şi alţi bani, de cari noi încă nu ştim nemic».

Repet rugămintea de a ne sfătui cum să facem. Lui Mihai 'i merge în toate privinţele bine. Chiar constipaţia este deja combătută, lucru care începuse a'l cam descuraja pe doctor.

Dieta, cura, foarte strictă.

Cu astă ocazie primiţi vă rog sărutările noastre de mâni, scumpă mamă.

Supusă toată vieaţa

HENRIETTE EMINESCU

CX

Botoşani, 10 Decemvrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ,

In privirea întrebării ce-mi faceţi, dacă primim sau am primit bani pe fiecare lună dintr'o colectă, făcută pe numele fratelui meu, vă pot asigura că, afară de banii trimişi prin D-voastră şi prin D-şoara Weitzseker, n'am primit nimic din nici o parte. Dacă este un Domn care afirmă că contribue în fiecare lună la colecte ce s'ar fi făcând, atunci ar trebui cercetat care e adevărul acestei

asertiuni, căci, precum am spus mai sus, noi nu avem nici o ştiinţă despre o asemenea colectă. Vă rog dar a comunica Domnilor cari v'au spus aceasta, ceea ce vă scriu, ca să poată cerceta care-i adevărul.

Am simţit mare bucurie că aţi binevoit a-mi comunica adresa Domnişoarei, pe care v'aşi fi cerut-o de mult, dac'aş fi avut curajul şi aş fi ştiut că doreşte să-i scriu.

Rog a arăta complimentele noastre tuturor cunoscuţilor, iar D-voastră primiţi sărutări de mâni de la a D-voastre

mult devotată

HENRIETTE EMINESCU

CXI

Botoşani, 13 Decemvrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Aveţi deplina convingere că noi n'am luat în rău scrisoarea de consolare a D-voastră că aţi iscălit familia Emilian, ci vă aducem viile noastre recunoştinţi pentru bună voinţă ce-o aveţi pururea faţă cu noi.

Astăzi, primind o scrisoare către D-nul Bădescu, o alăturez, dându-vă dovadă atât D-voastră cât şi tuturor din Comitet că sunteţi rău informaţi c'am primit bani de aiurea. V'am scris şi v'o repet că nu voiu lua nici o demarşă fără învoirea d. Bădescu.

Cât priveşte notiţele din ziare, pe cari bine-voiţi a ni le trimite, nu prea am mare încredere în ele, căci de aceste am văzut multe în Curierul d-lui Bădescu.

In caz de va fi adevărat, ar fi bine ca d-nii cari dau concertul să trimită banii direct, iar nu prin primărie, căci altfel ar avea soarta celor scrişi mai sus.

Primiţi vă rog asigurarea deosebitei mele stime şi sărutări de mâni de la a D-voastră mult devotată

HENRIETTE EMINESCU

CXII

Botoşani, 1888 Ianuarie 3/15

IUBITĂ ŞI SCUMPĂ MAMĂ !

Azi după un interval de două-zeci şi două zile, pot să-ţi scriu câte-va linii matale, care mi-ai permis de mult a vă zice mamă, dulcele cuvânt pe care nu l'am cunoscut nici odată. Vă scriu singură numai ca să fii convinsă că trăesc încă, rezemată între perini pot să-mi fac această gingaşe plăcere. Tuşesc, am bătae de inimă, insomnie, slăbiciunea totală. Secretarul meu îmi spune că v'a scris că sunt bolnavă, nu ştiu însă de nu mă amăgeşte.

Aşa-i, drept că v'a scris ? Căci, scumpă mamă, toţi bărbaţii din lume nu au simţire ca femeile. De când am picat bolnavă, s'a jucat într'o seară teatru în folosul lui Mihai de cătră Fraţii Vlădicescu [224], prin stăruinţa doctorului Isac şi a d-lui Franck. Ei mi-au spus că numai pentru a da impuls guvernului de a'i afirma pensia de la 1 Aprilie de o sută de franci pe lună, ei au dat lui Mihai două sute patru zeci şi şeasa franci în numerar şi patru sute franci au depus la Casa de Economie, ca să ia în fie-care lună câte o sută de franci, până se va afirma pensia. Scrisorile matale, cum se vede din două mai ales, totuşi este drept că primarul din Botoşani a îndosit cei o sută şepte zeci şi cinci de franci din Constanţa. Eu sunt convinsă că bunul d-nu Savul are să descopere adevărul. Intr'una dintre scrisorile matale, îmi ziceţi că voeşte Societatea de a cumpăra o casă. De va fi cu putinţă, vă rog iubită mamă să fie tot în Iaşi, unde sunt bine-făcătorii lui Mihai şi din alte două cauze : Intâi că are societatea cultă de care are mare trebuinţă obositul lui creer, al doilea, oraşul e curat şi poate merge oare întregi pe jos, fără a se murdări până la genunchi. Mihai în toate zilele zice : «Oare când voiu scăpa eu de oraşul ista murdar şi unde nu'i nimic de văzut şi de ascultat». Nu fac prin scrisori, scumpă mamă, nici o pretenţie, ci numai fiind convinsă de bunătatea matale suntem franşi în dorinţele noastre, căci calul

de dar nu se caută la dinţi, ori unde va voi comitetul va fi o adevărată facere de bine, neştearsă tot restul vieţii. In caz de rămâne Societatea în ideia de a lua o casă în Botoşani, în scop de a fi Mihai aproape de bunul Doctor Isac, apoi iarăşi mă unesc, de şi am speranţă că nu va avea trebuinţă poate de el.

In tot cazul, eu sunt rugată de d-nul Savul a căuta aice o căsuţă uscată, lucru care m'am şi interesat, de şi nu ştiu ce ar cere pe ea. Numai atâta ştiu că este de vânzare şi e pe strada cea mai curată şi mai cu seamă aerul este mult mai bun, căci prin împrejur sunt case tot cu grădini foarte mari. Acea casă este vis-avis de doctorul Isac şi e a unui om sărman. Simt ca o datorie din parte-mi a vă comunica totul. V'aşi scrie mai mult, dar mă simt cu totul obosită şi slăbită. Arătaţi, vă rog, scumpă mamă complimentele noastre tuturor cunoscuţilor. Mata primeşte sărutări de mâni, din inimă supusă şi ca o adevărată fiică ce din inimă vă iubeşte.

H. EMINESCU

CXIII

Botoşani, 1888 Ianuarie 14/26

SCUMPĂ MAMĂ!

Azi pentru întâia oară am putut părăsi patul, de şi nu mă simt încă bine, dar cel puţin pot sta lângă masă să vă scriu, singura mea mulţămire, de care îmi simt toată inima cuprinsă. Dragostea ce-mi scrii mata că o simţi pentru noi este reciprocă şi va rămâne pentru tot restul vieţei noastre, mie şi lui Mihai. De întrebarea ce'mi faceţi dacă am primit cei o sută şepte-zeci şi cinci de franci, n'am primit nimic, scumpă mamă, şi azi am cetit în «Curierul» [225] că a primit Mihai de la concertul din Iaşi patru sute de franci şi aceasta este iarăşi o minciună, ca multe altele de d-nu Bădescu scrisă. Chiar şi acei patru sute de franci ce v'am fost scris că s'au pus la Casa de Economie şi provenite de la teatrul jucat de d-nii Vlădicescu, nu l'am lăsat pe Mihai să-i scoată, cum

era vorba, să ieie câte o sută de franci pe fie-care lună, ci îi voiu lăsa acolo până se va alege ceva cu pensia lui Mihai.

Eu sperez că va putea ocupa şi un post, de va trece iarna. Cu sănătatea, slavă lui Dumnezeu, îi merge foarte bine. Până acuma a luat cinci sute patru-zeci hapuri şi mai are de luat, până la 1 Aprilie, încă şese sute şese zeci, peste tot o mie două sute, de neapărată trebuinţă, că până a da căldura să mântue cura. Băi odată pe săptămână şi lapte cât poate să beie pe zi.

Atâta vă pot asigura, scumpă mamă, că toată boala curată şi serioasă are leac. Cât pentru mine, spune doctorul că din lipsa de sânge mi-e rău şi iarna asta aspră ce a fost de la 20 până la 24 grade de ger, mi s'a făcut de odată aşa de rău, fără ca să poată doctorul să mă ajute de cât pe încetul. Dacă aşi putea să-ţi descriu bucuria ce o simţim noi că ne-ai scris că veţi veni cu scumpa Domnişoară Cornelia la noi! Mihai îndată a zis : «Oare va veni, noi n'am primit răspuns la scrisoarea ce i-am trimis». De veţi bine-voi, vă rog să'mi scriţi, poate nu ne-am adresat bine, ş'apoi am şi alt interes, să-i trimit o poezie ce i-a făcut-o Mihai, care pe lângă frumoasele lui idei, vă spun sincer că-i încă puţintel în comparaţie cu acea ce merită îngeraşul matale, scumpă mamă. El, ca bărbat, o poetizează cu totul înalt şi eu cu prostia mea, mă voiu amesteca cu câte-va fraze, tot în rime, cel puţin să facă haz de ideile mele. Pe lângă Mihai mă voiu trece şi eu ca marfa cea rea în iarmaroc. Cum am înţeles, comitetul din Iaşi are intenţie de a lua casă aicea în Botoşani. De'mi-ar fi mai bine, voiu merge cu Mihai la casa despre care v'am scris şi vă voiu da detaile despre preţ şi cum e casa. Data asta am voit eu singură să vă scriu de multă plăcere ce am a vă scrie ş'apoi secretarul meu nu-i modest ca al matale, ci nu totdeauna voeşte să scrie ceia ce zic eu zicându-mi că nici o regulă n'au scrisorile mele. Când ceteşte ce scriu eu, apoi sute de greşeli îmi găseşte, însă eu nu mă prea supăr, căci ştiu bine că ori ce lucru trebue să'l înveţi, pe când eu singura carte ce am învăţat e abecedariul. Cât am învăţat, atâta ştiu.

Vă rog, scumpă mamă, a arăta complimentele noastre tuturor cunoscuţilor. Mata primeşte sărutările noastre de mâni, rămâind a matale mult supusă fică,

H. EMINESCU

CXIV

Botoşani, 16 Ianuarie 1888

SCUMPĂ MAMĂ !

In adevăr azi a sosit lui Mihai patru sute de franci de la concertul din Iaşi, lucru de care m'am supărat de ce i-a trimis şi nu i-a lăsat la Comitet; cum mi-ai scris mata, lui Mihai nu'i trebue aşa de mulţi bani în mână. De-i voiu putea lua, apoi vă asigur că'i pun la Casa de Economie ca şi pe acei ce i-a pus Doctorul cu Doamna Frank. Vă rog din adâncul inimei şi pe toţi din Comitet să nu lăsaţi această Casă, de care vă scrie mai detailat Mihai, măcar de nu vor fi bani îndeajuns cu aceşti opt-sute de franci ce vor fi la mine. Măcar pe jumătate să se poată da bani Maicelor, căci eu, cum iconomisesc, voiu putea plăti şi în rate. Casa este foarte bună şi la aer curat, într'o stradă ce nu-i frequentată şi vis-a-vis de doctorul Isac. Vă mai rog, scumpă mamă, în caz de va voi Comitetul să facă acest bine lui apoi simt o datorie sfântă a vă lumina, ca să faceţi actele de cumpărare, ca el să nu aibă voie toată viaţa a o vinde, sau a face datorii pe ea şi ori care bonjurist i-ar da bani pe ea, să rămâe pierduţi, din causa foarte simplă că Mihai n'a ştiut a chivernisi şi nici nu ştie, cum mi-ai scris mata, oameni cu idei de economie, ca el, nu sunt nici pentru ei, nici pentru alţii.

Contez cu tot sufletul pe bunătatea matale că voiu avea un răspuns positiv, în caz de nu s'ar putea să'mi pot căta o căsuţă cu chirie, căci aicea nu mai pot rămâne din multe cauze, dar mai ales că e foarte scumpă chiria şi e friguroasă de mă ia groază ce mai de lemne am ars. Vă rog a arăta tuturor din Comitet rugămintea mea şi complimentele pline de recunoştinţă. Mata primeşte sărutări de mâni, rămâind a matale supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXV

Botoşani, 17 Ianuarie 1888

SCUMPĂ MAMĂ!

Precum v'am scris, aşa am şi făcut. Profitând de o zi caldă, m'am dus la casa despre care V'am scris. Casa este foarte bună, strada retrasă şi aerul curat. Casa a fost a unei cucoane care, ră mâind văduvă, s'a călugărit la monastirea Agafton. Murind, a lăsat-o să se vânză numai de cât până la Sf. Gheorghe 1888 Aprilie 23, pentru datorii. Executoarele testamentului sunt trei călugăriţe: actuala maică stariţă Olimbiada Iuraşcu, Agapia Ghergheł econoamă şi Eupraxia Herescu. Un raport al defunctei cere 6000 franci, însă pe mine m'a asigurat că sunt siliţi a o da cu 4000 franci şi poate cu mai puţin chiar. Maica Olimbiada Iuraşcu este mătuşa noastră, soră cu mama şi de aceea nu mă pot adresa eu direct, să n'o compromit înaintea soborului ei, crezând că, ea mătuşa voeşte a ne îndatori. In caz de a rămas în Comitet ideea de a cumpăra o casă, vă rog a pune o persoană străină de noi să se adreseze călugăriţelor scrise mai sus, rugându-vă a ne da răspuns positiv de va fi cu putinţă să se cumpere sau nu, pentru că, în caz de nu, să putem a ne căuta mai de timpuriu o căsuţă cu chirie, căci de la Sf. Gheorghe suntem siliţi a ne muta aiurea.

Cu privire la întrebarea ce'mi faceţi de am primit cei 175 franci, vă asigur că până acum n'am primit nimic.

In aşteptarea unui răspuns sigur, vă rog a arăta din partea noastră tuturor cunoscuţilor complimentele pline de recunoştinţă, iar D-voastră primiţi sărutările noastre de mâni, rămâind a D-voastră mult supusă ca o fică,

HENRIETTE EMINESCU

CXVI

Botoşani, 1888 Ianuarie 20

SCUMPA MEA MAMĂ !

Până azi încă n'am putut să iau banii de la Mihai, căci nu voesc să înţeleagă că'l ţin din scurt: dacă nu ar fi fost perdut de minte, apoi aşi putea găsi multe cuvinte de zis, dară aşa nu voesc să presupue că nu-l cred de cuminte şi-l epitropisesc. Dacă oamenii ce-l întâlnesc ar fi oameni de inimă, nu mi-ar fi frică că i-ar pierde, însă lucrurile sunt cu totul alt-fel, persoane de felul lui B.[ădescu?], profită îndată de un om care nu gândeşte ce poate ajunge şi la care totul este nimic. De aceea v'am scris că, de voeşte comitetul să-i iee o casă, apoi să o lege ca să nu o vânză într'o zi. De scriitorii ce'mi scrii mata c'au murit în cea mai mare mizerie nu mă mir, că Mihai, de nu făceaţi D-voastră comitet pentru el, de astă vară era mort cu siguranţă şi de acuma înainte, de nu va fi nime lângă el, tot în cea mai mare mizerie ar fi, precum cred că aveţi idee cum era în Iaşi. In timpul de faţă, este îmbrăcat curat, căutat ca un prinţ, fără a-i lipsi o iotă din tot ce ordonează doctorul şi tot deauna are în buzunar două-zeci franci, fără ca, scumpă mamă, să se intereseze de cel mai mic lucru a-l cumpăra.

Scumpă mamă, de la 20 am voit să trimit scrisoarea aceasta şi nu am fost în stare. N'am putut parveni să-mi deie banii ce avea de pe concertul din Botoşani, ci numai acei cari i-a trimis nu ştiu cine de la Concertul din Iaşi. Eu am pus opt sute franci arvună cum vă scrie Mihai, patru sute ce mi i-aţi trimis D-voastră de la d-nu Cuza şi patru sute ce mi s'au dat dela concertul din Iaşi. In scrisoarea viitoare voiu scrie tot ce s'a petrecut până am ajuns la scopul ce vă scrie Mihai, de bine, este cu totul bine, lucrează; chiar şi astă noapte a lucrat până la oara 12; dar atâta-i numai de el. Chiar de se'mbracă curat, numai prin stăruinţă se spală.

Vă sărut mâinile, a matale mult supusă fiică,

HENRIETTE

CXVII

Botoşani, 29 Ianuarie 1888

SCUMPA MEA MAMĂ,

Veţi fi poate mirată de îndelungata mea tăcere. Iată cauza Am voit să vă dau detalii lămurite atât D-voastre cât şi tuturor din comitet despre însărcinarea cea generoasă ce-aţi bine-voit a mi-o da. D-voastră îmi scriaţi să stăruim prin D-nul Franck ca să sfârşească cu preţul casei. Eu am făcut altfel.

Fiind că casa de care v'am scris este în stăpânirea călugăriţelor din monastirea Agafton, m'am adresat lor eu singură, căci am crescut în mijlocul lor. Cu sprijinul moral ce l'am găsit la ele, mă preferă în stăruinţa ce le-am făcut şi mi-au promis că n'or vinde casa D-lui inginer Saint-Georges [226], până ce nu vor avea răspunsul meu, adecă până la 9 Fevruariu 1888.

Am vorbit şi stabilit următoarele :

Preţul casei este de 4000 franci, plus cheltuelile de transcripţiune la tribunal.

Le-am dat precum mi-aţi scris D-voastră opt sute de franci arvună. Aceste toate le-am făcut provisoriu pe zece zile, începând de la 30 Ianuariu până la 9 Februariu. In caz dacă Comitetul D-voastre s'ar retrage, pot lua înapoi cei 800 franci.

Eu am arvunit dându-le bani numai în baza ordinului D-voastră, ca să nu vă ies din cuvânt.

Acuma rog din inimă pe tot Comitetul să bine-voiască a-mi da răspuns dacă a rămas în ideea de-a cumpăra casele sau nu ca până la 9 Fevruarie să pot da răspuns călugăriţelor ca să vândă inginerului scris mai sus casele, iar eu să-mi iau înapoi cei 800 franci ce-i am depus ca arvună provisorie la 27 Ianuariu.

Cât despre ceea ce-mi scrieţi ca să stăruim a scoate cei 175 franci de la primărie, vă rog să bine-voiţi a-mi trimite scrisorile de probă a D-lui primar din Constanţa şi a D-lui Ionescu, ca să le pot arăta unui domn de multă încredere, care va scoate banii fără vorbă şi fără a compromite numele lui Mihai. După rezultatul obţinut vi le voiu retrimite.

Vă rog a arăta tuturor cunoscuţilor complimentele noastre pline de recunoştinţă, iar D-voastre vă sărutăm mânile, rămâind a D-voastre mult supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXVIII

Henriette Eminescu cătră D-ra Cornelia Emilian

Botoşani, 1888 Ianuarie 29.

SCUMPĂ SORIOARĂ !

«O puternică plecare ce nu rabdă 'mpotrivire
«Mă îndeamnă să-ţi scriu astă-zi acea tânără simţire
«Ce numai în singurătate îşi are locaşul său
«Dar ceresc trimis în lume din sânul lui Dumnezeu.

«Fie ca aceste scrisori ce curând vor fi uitate
«Să-ţi aducă alinare unor zile întristate
«Şi resfirând pe a lor cale nişte nemernice flori,
«Să-ţi împrăştie necazul ş'al supărărilor nori.

Acum, sorioară, nu ştiu ce vei crede de prostiile mele, de cari sunt convinsă că sunt greşite în ortografie, rimă etc.; însă în total, în lume se sacrifică ideia pentru rimă şi în viaţa oamenilor inima pentru situaţia socială. Pentru asta sunt de scuzat, cum n'am învăţat de cât abecedarul şi din causa boalei îmi lipseşte chiar şi aceia ce aşi fi putut câştiga umblând în societate cu persoane culte, adecă cum zice românul, m'aş fi ros cu o oare care ştiinţă. Mai la urmă, şi dacă aşi fi cultă, ce folos aşi aduce societăţei sau ştiinţei ? Din nimic rămâne tot nimic. In prezent îmi rămâne cel puţin regretul că nu's ceva, însă având cultură, aşi cunoaşte şi mai mult răul şi poate atunci m'aşi simţi moral şi mai sdrobită de cât cum sunt.

Să las filosofia de o parte, că nu-i de samă, şi să vin la o veste nouă ce voesc să-ţi scriu şi de care poate eşti încă străină. Te-am întitulat sorioară, aceasta provine dintr'o schimbare ce s'a făcut între mine şi mama matale, de când ai părăsit Patria şi te-ai dus în lumea mare. Mama matale, rămâind fără mata, s'a hotărît să mai aibă o fiică din poveste.

Vineri m'a făcut
Sâmbătă am crescut
Duminică m'a botezat
Luni de fiică m'a închinat.
Şi de atunci fiică îmi scrie mereu
Draga sufletului meu
Iar eu mamă o numesc
Cu simţ Dumnezeesc
De care mă simt legată
Pe viaţa'mi toată.

Scumpă sorioară, în adevăr ţi-am scris, Mihai şi eu, însă se vede că adresa am primit-o ne corectă de la scumpa mea mamă. Pe urmă, mi-a trimis-o, însă îmi scrie că până n'oi primi de la mata scrisoare să-mi ţin dorul. Azi le'am primit pe amândouă de o dată şi de frică să nu se piardă, o dau recomandată, de şi cuprinsul ei n'ar merita, însă voesc să o primeşti, ca să fii convinsă câtă dorinţă şi iubire ai înrădăcinat în inima mea pentru totdeauna. Şi mă voiu simţi cea mai fericită dintre muritoare, când scumpa mamă a veni la mine cu mata, în timpul vacanţei, după cum mi-a scris; Mihai, ţi-a făcut o poesie, dedicată D-rei C. E., în semn de recunoştinţă ce ţi-o poartă de bună voinţa ce ai avut contribuind la ajutorul din care şi-a câştigat sănătatea.

Mihai nu voeşte să'şi dea poesiile la tipar până nu va vedea de va putea căpăta pensia, şi din causa asta nu le scrie pe curat şi eu, cu puţina carte ce o ştiu, nu sunt în stare să le descifrez, îndată însă ce le va scrie pe curat, îţi voi trimete-o în dată recomandată, ca s'o ai mata înainte de tipar.

Ştiu sorioară că te interesezi de sănătatea noastră, de aceia îţi satisfac dorinţa cu multă plăcere. Mihai se află cu totul bine

ca minte, numai ca corp se află încă sub cură, şi de corp, te asigur, că se vindecă şi nu va mai fi nici o dată bolnav, căci a prins frică ca poporul de dracu, eu însă am fost foarte bolnavă şi nici acuma nu sunt bine, să mă vezi cum am slăbit parcă's sfânta Vinere din poveste; dar sorioară, beteşugul meu, atâta trudă cu boala lui Mihai şi iarna grea a trebuit să mă ajungă !

Sfârşesc sărutându-te cu drag şi să mă numeşti ţaţă când îmi vei scrie. Rămân sora care te iubeşte

H. EMINESCU

CXIX

Henriette Eminescu către D-na Cornelia Emilian

Botoşani, 1888 Februarie 3

SCUMPA MEA MAMĂ !

Dacă ai fi lângă mine, cu lacrimi ţi-aşi săruta mânile, mulţămindu-ţi de bunătatea cea nemărginită şi adevărată de mamă, drept ce ai făcut scriindu-mi şi cerându-mi socoteala de bani. Cea mai mare înfluenţă ai avut asupra lui Mihai. El îmi zise : «Oare cum să-i scriu să nu înţeleagă c'am cheltuit două sute de franci, nu ştiu zău cum am făcut aceasta, îmi es totdeauna nişte oameni înainte şi eu nu sunt în stare a-i refuza, când mă chiamă între ei». Acuma nu ştiu ce-ţi va scrie matale mâne, după întâlnirea cu primarul nostru ca să ne deie detalii de cei o sută şepte zeci şi cinci de franci. Ora de întâlnire e la 9 ore dimineaţă. Rezultatul are să vi-l scrie Mihai. Despre banii, cari au fost depuşi de d-na Franck şi de d-nul Doctor la casa de Economie, sub condiţie de a nu se lua de cât o sută de franci pe lună, el o sută a scos cu d-nul Bădescu la 1 Fevruarie, stil nou şi trei sute încă sunt la Casa de Economie. La 1 Martie iarăşi are să ieie o sută de franci. Din aceşti bani adecă cu suta luată la 1 Fevruarie şi cu o sută primită de la d-nu Morţun, s'a ales că şi-a cumpărat hârtie pentru lucru şi alte mărunţişuri cari îi trebuiau, ear pentru şese fiorini a comisionat un dicţionar din Berlin, care de va veni zilele aceste, să vezi că va trebui să-l scot eu cu alţi bani de la poştă.

Ş'apoi curioasă natură are, scumpă mamă. Până a nu-i veni în mână banii scrişi mai sus, avea două zeci franci din banii de la Mile şi nu i-a cheltuit, însă cum are mai mulţi, apoi are un fel de patimă de a-i nimici, par'că banul ar produce un rău nemărginitului său talent.

Alţi bani nu-i la ştirea mea să fi primit de unde-va, căci Mihai nu-mi tăgădueşte când primeşte bani de unde-va, numai nu voeşte să mi-i deie spre păstrare. Dacă nu-l amenințam că ţ'oiu scrie matale de banii de la concertul din Iaşi, nu puteam da arvună pe casă numai cu banii de la d-nu Cuza.

De-ar avea el noroc să-i pot cumpăra casa până la 9 Fevruarie, apoi vei vedea mata ce condiţii de cumpărare-i voiu face, ca nici odată să nu o poată vinde, sau să se îndatorească pe ea, fără consimţimântul comitetului întreg al D-voastre.

Mihai, de va căpăta pensie, apoi vă asigur eu, scumpă mamă, că nu se desparte nici odată de mine, măcar că Doamna M[icle] îl chiamă la Bucureşti în fie-care scrisoare ; dar necăpătând pensie, va fi silit să-şi caute un post, căci el mai are încă un defect în natura sa, căci după ce-i sărac, apoi e şi mândru de nu mai are pereche.

Judecă scumpa mea mamă dacă sărăcia este o ruşine? Bunii şi străbunii noştri au fost oameni foarte bogaţi şi chiar părinţii noştri n'au fost săraci şi nu pot roşi c'au pierdut vre'unul averea în vânt, ci numai în urma multor nenorociri. Şi este lucru de mirare cui seamănă Mihai de-i aşa de risipitor, de vreme ce familia noastră era ca un exemplu între proprietarii din Botoşani. Eu nu m'aşi supăra de se va duce în caz de nu va căpăta pensie, numai aşi duce vecinic grijă să nu se apuce de viaţa cea fără judecată, care l-a adus în aşa tristă stare. Mihai îmi zice că preferă în oraş mare să-şi câştige hrana cu o sută de franci pe lună, de cât să trăească în provincie, fie chiar cu o sumă mult mai mare. Vă alăturez scrisoarea d-lui Morţun. Dacă este adevărat că cărţile lui Mihai sunt la tipar, apoi vă rog să se deie matale banii, ca împreună cu cei ce vor mai aduna, să se poată da călugăriţelor încă două mii două sute de franci, ca împreună, cu arvuna de 800, să facă peste tot trei mii şi să rămâe numai o mie de dat pe urmă.

Sărut mânile, a matale supusă,

H. EMINESCU

CXX

Botoşani 4 Fevruarie 1888

SCUMPA MEA MAMĂ !

Nu m'am supărat de loc că'mi cereţi socoteală de banii ce mi-aţi trimis, ci cu mulţumire v'o dau precum urmează :

400 franci ce mi i-aţi trimis de la D-nul Cuza şi 400 produşi de concertul din Iaşi, i-am dat arvonă pentru casă, precum v'am scris, iar 400 franci produşi de teatrul din Botoşani, sunt puşi la casa de economie şi împrumut de aici, cu condiţia ca frate-meu să primească în fie-care lună câte o sută numai. Despre rest, adecă de la D. Mille, D-ra Weitzseger, v'am scris că aveam cea mai mare trebuinţă de a plăti farmacia, de la care îmi trimitea răspuns că nu mă mai poate credita. Apoi avea nevoie de haine, încălţăminte etc.

Chiar acea sută de franci ce i-a trimis-o D. Morţun după rugămintea lui însuşi, a fost în timpul cel mai trist în care se afla, văzând că în zilele acelea nu-i venea de la nimeni nici un ajutor. Abea în urmă mi-aţi trimis D-voastră suma pe care mi-o citaţi.

In privinţa banilor de la primar, astăzi în 4 Fevruarie am fost la el acasă. Nu mi-a tăgăduit că sunt banii, dar a afirmat că din eroare i-a considerat ca bani pentru incendiaţi, făgăduindu-mi că Sâmbătă la 6 Fevruarie sau Duminecă dimineaţa mi-i va trimite prin secretarul de la primărie. De va fi adevărat, în momentul când voiu primi banii, vă voiu scrie îndată.

Repet rugămintea din scrisoarea trecută să am răspuns la 9 Fevruarie în privinţa casei, căci de se va întârzia, ea se va vinde la 12 curent inginerului Saint Georges, lucru de care în inimă m'ar durea, căci casa e foarte bună şi ieftină.

Arătaţi, vă rog, tuturor cunoscuţilor complimentele noastre, ear D-voastră primiţi sărutările noastre de mâni.

A D-voastră mult supusă ca o fiică

HENRIETTE EMINESCU

CXXI

Botoşani, 1888 Fevruarie 4

SCUMPA MEA MAMĂ!

Profit şi eu de răspunsul lui Mihai, de şi mă iscăleşte pe mine, de a vă mai da detalii, cari sunt sigură că vă interesează. D-nu C[uza] a răspuns lui Mihai şi între altele îl roagă să-i corijeze o poesie, sau mai bine zis să-şi deie opinia lui.

Mihai i-a şi răspuns şi cu astă ocazie de scriere incontinuă, a scris şi fiicei D-voastră din partea mea şi a lui, ceia ce mi-a făcut mare bucurie. Mihai iarăşi nu e bine, din causa ce v'am scris ieri. Doctorul Isac zice că, pe cât e de necesar ca Mihai să beie o litră de vin vechiu la masă, pe atât este de otrăvitor în timpul curei peste zi.

Ştiu atâta, scumpă mamă, că numai atâta doresc, să-l văd pe el vindecat şi de are el vr'un noroc pe lume, apoi sunteţi D-voastră care m'aţi înlesnit a-l căuta, căci, deşi am avut întotdeauna deplina voinţă, însă mi-ar fi fost cu neputinţă fără bani şi desigur, de va avea noroc să trăesc eu, negreşit că scapă. Azi am cetit în «Curierul»[227] că fraţii Vlădicescu vor da o reprezentaţie în folosul lui Mihai, lucru ce nu-l cred; dar Bădescu, când îşi închipue că-l va prinde pe Mihai undeva pe uliţă cu bani şi va be 8 butelci de şampanie, apoi este deplin satisfăcut. Las că nu cred în această representaţie, d'apoi de va fi aşa, să vezi cum voiu priveghea lucrurile, să nu mai meargă după voinţa oamenilor fără inimă şi judecată. Doctorul este cunoscut şi de copiii de pe uliţă că este beţiv, de ce dacă ştie că e rău pentru alţii, el nu îndeamnă pe nimeni să-l imiteze, ci din contră face morală fiecăruia zicând că băutura este foarte nesănătoasă.

Vă sărut mânile, scumpă mamă. Cât sunt fericită de acest cuvânt!

A D-voastră supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXII

Botoşani, 1888 Fevruarie 5

SCUMPA MEA MAMĂ !

După expedierea epistolei lui Mihai cătră mata a venit doctoru Isack aducând o scrisoare de la d-nul Maiorescu adresată lui, rugându-l s'o deie lui Mihai în mână. Doctorul a pretextat că scrisoarea adresată lui personal a uitat-o acasă, făgăduindu-mi că îmi va arăta-o mai pe urmă. Cătră Mihai scrie relativ la tipărirea ediţiei a 3-a a poesiilor lui, cerându-i şi ce a mai scris nou să trimeată la tipar [228]. De scrisoarea doctorului încă nu pot să-ţi spun nimic, până nu voiu putea rămânea singură cu doctorul.

Pentru ca Mihai să răspundă d-lui Maiorescu, îi trebue numai decât scrisoarea d-lui Morţun ce v'am trimis'o. Vă rog, scumpă mamă luaţi o copie de pe ea, şi ni-o trimiteţi imediat înapoi. Sara am primit amândouă scrisorile matale, în care se cuprind scrisoarea primarului nostru şi răspunsul lui Crupenschi. De răspunsul lui Crupenschi vă scriu că mi-a sdrobit inima, cetind ca să pun termin de două luni la un interes ce v'am scris că nu poate dura de cât până la 9 Fevruarie. Este cu putinţă a mai putea noi cumpăra casa, căci se vinde pentru datorii. Azi am gândit mai cu sânge rece şi m'am liniştit, zicându-mi singură : când a mai fost în familia noastră noroc, ca să mai fie şi de astă dată un bine, care să ne producă liniştea vieţii ?

Crede-mă scumpă mamă, că casa ce am ales-o eu, este preţeluită de oameni cunoscători în 8000 franci apoi să fie convins tot Comitetul că eu, care sunt născută să ştiu cum s'o învârtesc, numai eu am fost în stare s'o scot aşa de eftină, ajutată şi de sprijinul moral ce-l am între călugăriţe, ca una ce am crescut în mijlocul lor şi fie-care mă cunoaşte, mai mult sau mai puţin că am un caracter neschimbăcios şi că, prin urmare, mă voiu supune cu destulă durere la o afacere, ce în adevăr nu depinde de mine, stricând târgul cu casa.

Scusă-mă, scumpă mamă, că'mi prea iau libertate a vă scrie tot ce simt, dar în momente de necaz, fie-care om îşi găseşte o oa-

recare mângăere, spuind altora durerile sale. Mai ales matale, care sunt convinsă în toate privinţele că de-ar depinde de mata, nu am fi găsit nici o împotrivire. Cum îmi vei trimite scrisoarea lui Morţun, apoi cu siguranţă scrie Mihai pe curat poesiile şi eu voiu copia poesia scumpei mele surioare, şi am să vă o trimit îndată ca s'o cetiţi, în urmă am s o trimit la Paris, după cum am promis în scrisoarea mea din urmă. Imi scrii, scumpă mamă, că n'am picioare, dar cu capul mă pot conduce. Vai ! şi Ah ! dragă. Dacă aşi avea o posiţie sigură aşa ar fi, dar aşa cum mă găsesc, cu tot capul meu, lipsa picioarelor reclamă chieltuială la fie-care pas al meu. Acuma numai de când trebue să mă mut, şi, cum încă sunt slabă de pe boală, mută-te din casă dacă poţi ! Aceste toate greutăţi nu le înţeleg oamenii sănătoşi ; ei cred că numai cu capul poate trăi omul sărac. Nu ştiu dacă primarul nostru se va ţinea de cuvânt să trimată banii, după cum v'a scris Mihai. Vă voiu scrie îndată ce voiu căpăta banii.

Vă sărut mânile cu adâncă iubire de adevărată fiică supusă

HENRIETTE EMINESCU

CXXIII

Botoşani, 1888 Fevruarie 10

SCUMPA MEA MAMĂ !

Cu cea mai mare bucurie vă înştiinţez că eri am putut amâna vânzarea casei până la 1 Martie, mai adăogând la arvuna de 800 franci şi aceste două sute de franci, de cari vă trimit chitanţa de la călugăriţe. Acei o sută şeptezeci şi cinci lei de la primărie, i-am reservat pentru cheltuelile ce se vor cere la tribunal. Acuma vă fac cunoscut că d-nu Avocat Manea cere o procură din partea unei persoane din comitet. Eu cred să mi-o dai mata, eu care port corespondenţă şi afară de aceasta şi asupra lui Mihai o influenţă morală, pe care nu sunt în stare a v'o descrie.

Procura să sune că m'a împuternicit a lua casa pe numele lui *Mihail Eminescu* cu ori cari condiţii sau învoaială de plata ca-

sei. Chestiunile de învoire mă privesc pe mine, singură şi în urmă, dacă d-nul Crupenschi îmi va trimite bani sau va veni singur, sper că va rămânea foarte mulţumit de mine.

Chitanţele vi le trimite Mihai recomandate. Vă rog, scumpă mamă, din adâncul inimei, a mă ierta că vă supăr neîncetat cu afaceri cari ştiu bine că costă trudă şi cheltuială, însă contez pe bunătatea matale că nu mă vei refuza nici astă dată. Vă rog ca procura să fie legalisată de tribunal de un avocat. Aceste sunt cuvintele d-lui avocat Manea de aicea. Ba încă mai mult, să nu se pue cuvântul de comitet, ci numai numele persoanelor, cari mă împuternicesc a lua casa pe numele lui Mihai. In fine contez că o veţi face bună, sfătuindu-vă cu un avocat şi în urmă a mi-o trimite mie direct.

Cum veţi primi scrisoarea lui Mihai cu chitanţele, vă rog să-mi scrieţi şi să-mi cereţi iarăşi socoteala de banii representaţiunei teatrale din Botoşani, adecă cei patru sute franci depuşi la casa de economie, căci numai cu influenţa matale voiu putea să dau şi aceşti bani pe casă, altfel vor avea soarta sutei ce a scos la 1 Fevruarie stil nou. Mata ai văzut ce mare influenţă ai asupra lui şi eu sper că, cum l-aţi scos din boală, dându-mi ajutor bănesc tot aşa, prin influenţa D-voastră morală, îl veţi scoate din cusurul ce a apucat, învăţându-se a duce o viaţă ce nu-i demnă de nemărginitul său talent.

D-nu Maiorescu scrie doctorului ce crede de boala lui Mihai şi de garantează să-l facă sănătos, sau este numai o ameliorare, care poate mai târziu să se ivească cu şi mai mare furie şi dacă s'a lăsat de băut. Doctorul i-a răspuns franţuzeşte, el româneşte nu se poate exprima bine, că se va face cu totul bine făcând şi la vară 30 băi la Halle, numai pentru evaporarea mercurului ce este în corpul său. Despre băut, atârnă de la banii cari îi va avea. Dacă are bani mulţi în mâni, apoi îi place să beie în companie cu mai mulţi ce-i voesc răul din invidia talentului său. Scurt, dar sigur şi adevărat.

In aşteptarea procurei, vă sărut mânile cu inima plină de recunoştinţă. A matale mult supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXIV

Botoşani, 12 Fevruarie 1888

SCUMPA MEA MAMĂ !

Vă rog a mă scuza că nu v'am trimis chitanţele în ziua în care am primit banii de la primarul din Botoşani. Cauza întârzierii a fost ca să vă pot da lămuriri şi despre afacerea cu care m'aţi însărcinat.

Cu casa stă astfel : am adaos la arvuna ce v'am scris încă două sute franci ceeace face la un loc una mie franci, daţi la călugăriţe, dela cari posed chitanţă deocamdată fără termin, din cauză că advocatul D. Manea mi-a zis că, fără o procură, din partea D-voastră, nu se poate face vre-o învoire de plată. Procura să fie făcută în terminii că mă autorisaţi a cumpăra casa pe numele fratelui meu cu preţul de patru mii franci, plus toate cheltuelile de transcripţie. Fără procură ori-ce învoială nu-i valabilă.

Vă rog a-mi trimite procura cât mai curând, ca să fie gata afacerea când va sosi D. Crupenschi. D-lui Crupenschi i-a scris Mihai îndată, după cum mi-aţi ordonat, dovadă recipisa postală ce v'o alăturez.

Rog totodată a arăta din parte-ne sincerile noastre mulţumiri D-şoarei Weitzsecker pentru banii ce mi-a trimis, de cari vă alătur chitanţa. De la trimisul D-lui primar care a adus cei 175 franci am cerut asemenea chitanţa care v'o alăturez, ca probă că eu, ori de unde am primit bani, v'am înştiinţat.

Contez pe bunătate D-voastre ce-o aveţi pururea cu noi, că veţi aproba şi de astă dată cererea de mai sus.

Arătaţi, vă rog, complimentele noastre tuturor cunoscuţilor şi deplină recunoştinţă, ear D-voastre primiţi respectuoase sărutări de mâni de la a D-voastre mult devotată ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXV

Henriette Eminescu către D-ra Cornelia Emilian

Botoşani, 14 Fevruarie 1888

SCUMPĂ DOMNIŞOARĂ !

Ne-am simţit foarte măguliţi cetind scrisoarea D-voastră, căci am văzut că nu ne uitaţi, de şi atât de departe de noi. Cred că n'aţi primit scrisoarea noastră întâia, căci când e vorba de a scrie franţuzeşte, 'mi e chiar cu neputinţă, însă n'aveţi ce regreta, Domnişoară dragă, căci o scrisoare de la mine nu poate să aibă multă valoare. Regret că nu sunteţi cu totul mulţumită în Paris, afară de cât de arte. Imi scrieţi că Francezii sunt superficiali şi falşi, în adevăr, chiar eu care n'am nici o cultură, am înţeles că Francezii nu sunt născuţi pentru a fi oameni de caracter, ori cât de mare este îndealtmintrelea însemnătatea lor pe terenul artelor şi al ştiinţei. Că unele dame sunt bigoate, e după părerea mea bine, căci mai cu seamă în nenorociri aceasta este mai sigură mângâiere.

Am auzit că în Francia nu sunt sobe, ci numai căminuri; din causa asta se vede dormitoarele sunt ca nişte termometre. La noi în ţară temperatura e foarte aspră şi au ajuns în unele zile chiar până la 24 grade sub zero.

Ca noutăţi politice vă pot comunica că la noi în Botoşani opoziţia n'a reuşit de fel. In Iaşi majoritatea celor aleşi e din opoziţie, însă peste tot ea e puţin numeroasă [229].

Muma D-voastră ne-a promis că în vacanţii ne va vizita împreună cu D-voastră, ceea ce ne-a bucurat foarte mult.

Primiţi, vă rog, complimentele respectuoase a fratelui, iar din parte'mi îmbrăţişeri sincere, rămâind a D-voastră devotată amică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXVI

Henriette Eminescu cătră D-na Cornelia Emilian

Botoşani, 14 Fevruarie 1888

SCUMPA MEA DOAMNĂ !

Vă fac cunoscut îndată după primirea scrisorii D-voastre, că D-nul Avocat Andrei Mane este absent de eri la Bucureşti, unde va sta până la 18 c. Dacă veţi crede de cuviinţă, scrieţi D-lu. Crupenschi la Bucureşti ca să vorbească cu D-nul Andrei Manea. Vă rog primiţi mulţumirile şi sărutările noastre de mâni. A D-voastră mult supusă,

HENRIETTE EMINESCU

CXXVII

Botoşani, 1888 Februarie 15

SCUMPA MEA MAMĂ !

Eri, plimbându-se, Mihai a primit scrisoarea matale cu copia d-lui Manea şi el s'a întors la poştă şi v'a respuns într'o carte postală că Manea este absent, ca să ştiţi că n'are cine să vă răspundă. Eu, pe cât cunosc pe Manea, mă cam îndoesc de va voi să steie în corespondenţă cu Crupenschi. Manea este D-zeul Armenilor, se bucură de o reputaţie nemărginită de om, cinstit şi bun când voeşte să sprijine pe cineva. Insă, după toate calităţile scrise mai sus, are un defect, cum zice neamţul : «Ueberall langsam» [230], aşa încât ca ce fel de influenţă ar putea să'l grăbească a scrie cuiva. Eu aşi fi mers, la un altul, dar acela în care am mare încrede şi e un om capabil de a face treabă e un opozant încarnat,

şi trăeşte rău cu guvernamentalii. Altul, d-nul Advocat Neculeanu, este iarăşi renumit, însă nu ia nici o afacere fără să-i dai bani înainte. Insă nefiind sigură de a se putea cumpăra casa, m'am hotărît să merg la Manea, pe bază că părinţii lui au trăit foarte bine cu ai noştri. Sincer vă scriu, scumpă mamă, că îmi bătea inima când m'am dus la casa lui de frică să nu mă refuze, cum face la foarte multă lume. Insă m'a primit cu aşa bună voinţă, în cât am cunoscut deplin stima ce are de memoria tatălui meu, spuindu-mi foarte ritos, că va face fără să ieie nici un ban. El mi-a scris că numai procura să'i trimit, ca să ştie pe a cui nume să fie casa, iar preţul şi arvuna să fie trecute în procură, pentru ca călugăriţele să nu întoarcă vânzarea. Aşa dară, să nu crezi mata că eşti responsabilă de restul banilor, v'am scris că influenţa morală ce am asupra călugăriţelor, mi-ar învoi chiar să le plătesc în rate mici, dar singurul lucru ce mă supără e că procentele sunt mari şi anume două şi jumătate la sută, dar poate că şi cu asta m'aşi împăca. Ele sunt tustrele femei bătrâne şi foarte ciudate şi au frică că nu li s'ar da banii. Cunoscând frica lor, mă tem şi eu să n'o vânză altora, înapoindu-mi mia de franci. Dacă ai fi văzut mata cu câtă greutate mi-a dat hârtiile casei ca să le cerceteze d-nul Manea la Tribunal, dacă nu cumva e o sarcină pe casă. Mi-a fost lehamete, fiind că în toate zilele trimiteau să mă'ntrebe când le dau actele înapoi. Până Sâmbătă nu pot merge la d-nul Manea, căci e dus la Bucureşti. Acuma mai sfătueşte-te şi mata şi, de vei crede bine, apoi trimite-mi Procura mie sau lui d-nu Manea. Mihai ştiu bine că are să aibă mare bucurie când are să vadă casa cumpărată, dar cum este el pesimist, nu crede că se va putea cumpăra, are o natură că numai ce vede cu ochii crede. Doctorul zice totdeauna că mare nenorocire este pentru el pesimismul; chiar şi în boala lui, necrezând în efectul medicamentelor, progresul în bine merge cu mult mai încet. Răul cel mare, despre care mă 'ntrebaţi, e combătut, şi numai când face vr'un abus revine, căpătând greaţă şi mâncărime de piele. Altfel aşi dori acuma să'l vadă doctorii din Viena, pentru a se convinge cu câtă uşurinţă s'au pronunţat asupra boalei ca incurabilă. Doctoru Isac are să publice

diagnoza, după cum mi-a promis, îndată ce va sfârşi Mihai hapurile. Eri, i-a dat cea din urmă doză mare, căci el azi la amiază pleacă pentru 20 de zile în Italia, sufere şi el de boala sa mai tare din cauza iernei.

Sărutându-vă mânile, rămân a matale din inimă supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXVIII

Botoşani, 1888 Fevruarie 27

SCUMPA MEA MAMĂ!

Azi abia am căpătat rezultatul de la D-nu Manea, cum că nu este nici o sarcină pe casă. De scrisoarea matale nu mi-a zis nimic, eu iarăşi am tăcut, după cum mi-ai scris mata. Numai trei zile mai sunt până la termin, nu ştiu singură ce să mai fac şi cum să mai amân terminul.

Gândindu-mă mult, mi-a venit o idee, pe care v'o scriu, rugându-vă de a mă sfătui de'i bine să fac sau nu. Eat'o: Oare să iau eu din capitalul meu o mie opt sute franci şi să le dau călugăriţelor ca să fie sigură cumpărătura casei? Numai cu arvuna ce am dat-o, ele nu mai vor să aştepte, din cauză că au datorii şi datornicii nu le îngăduesc. Sfătueşte-mă, scumpă mamă, că cuvintele matale sunt sfinte pentru noi amândoi. De voiu avea siguranţă că voiu putea căpăta de unde-va banii înapoi, atunci le dau îndată, căci aceste 5000 franci sunt plasate de bietul tata într'un loc de unde mi se dă ori când îi voiu cere. De la nimenea n'am încă răspuns dacă d-nul Crupenschi va da banii promişi. Vă rog, scumpă mamă, a vă gândi şi a'mi da răspuns dacă ideia mea este bună. Eu nu înţeleg de ce d-nul Manea nu mi-a zis nimic de scrisoarea matale, ba şi mai mult, azi l'am rugat să facă actele de cumpărare şi el mi-a răspuns că, până nu vor fi banii ce cer călugăriţele, nu-i necesar să le facă, că în caz de nu vor fi banii, taxele de la Tribunal sunt nule.

Dacă v'aşi putea descrie influenţa ce ai făcut mata cu scrisoarea din urmă asupra lui Mihai, cred că ai rămânea pe deplin satisfăcută; şi ai să-l corigezi şi de defectul lui, după cum mi-ai dat şi bani pentru a-l vindeca. Acest om vă datoreşte viaţa şi prin însănătoşirea lui, pot zice şi ceea ce a mai scris. D-lui Maiorescu nu i-a scris să-i tipărească a treia ediţie, zicându-mi că, de nu va putea căpăta pensie, va tipări o ediţie nouă şi atunci îşi va procura mulţi bani [231]. El e cam supărat pe d-nul Maiorescu, pentru că i-a scris recomandat, rugându-l foarte călduros pentru Biblioteca lui şi nişte manuscrise, pe cari el ar voi să le mântue şi nici un răspuns n'a primit până acum. Scriind doctorului, el nu pomeneşte de fel de rugămintea lui. Mihai îmi spune că, în Biblioteca din Iaşi, are un Dicţionar lucrat de dânsul din limba sanscrită, aproape iarăşi gata şi doreşte să ştie de mai este sau nu [232]. Eu vă rog, de vei putea afla de este, apoi înştiinţează-ne, pentru ca el să-l ceară. Eu mă bucur foarte mult când îl văd că lucrează şi singur că varietatea lucrului îi face mai mult gust. De aşi putea, i-aşi aduce cărţile din Bucureşti, însă cine mai ştie de sunt, şi de sunt irosite de mult.

Doamnă scumpă, ce timp îngrozitor este pe la noi. De şese zile când poşta nu pleacă şi nu vine. Iarnă ca asta puţini oameni au apucat. Eu una sunt martira timpului geros, pierd cu totul simţirea din picioare. Vă repet rugămintea a mă sfătui ca o sfântă ce eşti şi vei rămânea totdeauna pentru mine. Vă sărut mânele de mii de ori. A matale supusă ca o fiică

HENRIETTE EMINESCU

CXXIX

Botoşani, 1888 Martie 14

SCUMPA MEA MAMĂ !

Fiind puţin mai liniştită, vă rog a nu mă lăsa în ceia ce vă rog. Călugăriţele au vândut casele altora şi d-nul Manea le-a dat hârtiile cu cea mai mare uşurinţă, ştiind că eu sunt grav bolnavă.

Călugăriţele au venit ieri la mine să-mi întoarcă arvuna. Eu am avut atâta presenţă de spirit, să le spun că chitanţa este la mata şi că ele, fără voia comitetului nu pot vinde casa aşa de lesne. Vă trimit chitanţa şi de vei putea, scumpă mamă, scrie-le, însă nu pomeni nemic de mine, numai că de o stricat vânzarea d-nul Crupenschi are să le ceară arvuna dublă. Vezi, scumpă mamă, de făceam în regulă prin tribunal având procura, scăpam de necazul ista.

Ştiu bine că te-ai încrezut în Crupenschi, cum m'am încrezut şi eu în Manea. De nu cădeam bolnavă, Manea tot făcea ceva. Scumpă mamă, roagă să vie D-nul Crupenschi sau advocatul Macedon, fiind că eu pot lua banii de la d-nul Franck ca s'o plătesc îndată; după cum îmi scrii şi mata într'o scrisoare.

Nu pot să-ţi scriu mai mult, căci sunt într'o stare de tot slabă şi tusea mă topeşte. Vă rog scrieţi călugăriţelor şi cu chitanţa fă mata cum ştii, că ori ce faci este foarte cuminte. Mă doare în inimă de purtarea lui Manea că a dat hârtiile călugăriţelor. Oamenii bogaţi n'au inimă !

Cu tot respectul şi din inimă iubire rămân a matale mult supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXX

Botoşani, 1888 Martie 17

SCUMPĂ MĂMUŢĂ !

Azi am primit de la Mănăstirea Agafton scrisoarea pe care o alăturez. Se vede că poate n'am primit scrisoarea matale, căci eu de bolnavă ce sunt nu le pot scrie. Dacă n'ai fi pus adresa «Agafton», nu ştiu zău dacă scrisoarea nu va veni iarăşi la Iaşi. De nu se va putea cumpăra casa asta, apoi tot la Iaşi îmi va fi sfârşitul[233], afară doară dacă nu mă voiu mai putea scula din pat. Acum doctorii îmi spun drept că este o adevărată minune c'am scăpat, şi susţin că numai din boala lui Mihai, adecă din rănile şi din căutarea lui, cu încetul s'ar fi aşezat sânge închegat pe plămânii mei.

Stau între perini şi azi am stupit puţin sânge. Mata îmi scrii că călugăriţele prea mare titlu ţi-au dat. Asta nu provine de la mine, Manea le-a pus să scrie, zicându-mi că, cu astfel de femei fără judecată cum sunt călugăriţele, numai cu frică le poţi ţinea în respect şi în baza cuvintelor lui v'am rugat să le impuneţi mai cu seamă să nu strice vânzarea, căci vor plăti arvuna dublă. Când ai şti ce tălhărie fac şi în monastire şi cu cuvântul de Dumnezeu te vinde pentru câţi-va franci. sincer vă scriu că, de veţi avea ocazie să întrebaţi de oameni de seamă, vei auzi că singurele călugăriţe de treabă, cum rar se găsesc într'o monastire, sunt Iuraşcu, mătuşele noastre. Dar ce pot face ele, două bătrâne într'o turmă de rele. Cea cu casa a luat ruşfert (mită) ca s'o vândă la altul şi când am zis că chitanţa este la mata şi că nu primesc banii, cea vinovată s'a făcut galbenă.

Manea a fost azi cu doctorul să mă vadă, arătând cele mai mari regrete de boala mea şi cerându-mi scuze şi mi-a dat dovadă pe doctorul că n'a mai crezut că voiu scăpa cu vieaţă. Călugăriţele l'au bocit cerându-i hârtiile, iar el, neavând procură, ce putea face. Eminescu era disperat cu totul.

Scumpă mamă, eu nu ştiu ce bani a trimis d-ra Weitzsecker de când am căzut bolnavă. Ştiu că doctorul m'a ţinut şi Mihai m-a pus de am iscălit, însă nu ştiu cât şi când.

De-mi vei scrie, vă rog a mă înştiinţa de v'a trimis Mihai chitanţa , căci el este tare neregulat. El îmi spune că n'a scris şi de supărare nu ştie să-mi spue nimic. Mata îmi scrii că D-ra Weitzsecker îmi trimite încă cinci zeci lei. Despre datoriile lui Mihai le voiu plăti, după cum îmi vei scrie mata. Iară mata, îngerul scăpător în toate privinţele, mai scrie lui Mihai şi cere-i socoteală şi spune-i să nu beie, căci dacă vor afla binefăcătorii lui, n'au să-i facă pensie. El foarte mult ţine la mata şi te ascultă : Numai păcatele mele că m'am îmbolnăvit şi iarăşi are prea mulţi bani în mână şi nici n'are cine îmi spune cât a primit şi de unde. Eu nu-i zic nimic, fiindcă mă tem să nu-i fi cheltuit şi de mă voiu supăra, apoi nu mă mai voiu putea scula nici odată. Aşi vrea să scrii la călugăriţe.

Sărut mânele, a matale supusă ca o fiică,

HENRIETTE

CXXXI

Botoşani, 22 Martie 1888

MULT STIMATĂ DOAMNĂ!

Ideea de a aduce pe soră-mea din Bucovina împreună cu copiii să trăim la un loc, am avut-o noi de mult; însă lucrul este cu neputinţă. Intâiu că copii surorii mele sunt de 14 şi 12 ani şi nu mai pot intra în şcolile de aici; al doilea, trecând frontiera, nu i s'ar mai da cei 300 florini stipendiu pentru copii pe care-i capătă, pentru că copii sunt premianţi. Pe de altă parte în turburarea împrejurărilor actuale, nu e până acum persepectiva că se va vota pensia, precum nu este nici pentru cumpărarea casei.

Mie-mi este mai bine, mai cu seamă de astă noapte a încetat fierbinţeala şi tusea seacă. Doctorii dau speranţe de vindecare. Doamna Franck e în fie-care zi la mine şi doctorii sunt faţă cu mine de-o bunătate excepţională.

Vă trimit şi chitanţa din urmă, mulţumind din inimă Domnişoarei Weitzsecker, ear D-voastră primiţi sărutări de mâni de la a D-voastră supusă ca o fică,

HENRIETTE

CXXXII

Botoşani, 1888 Martie 30

SCUMPA MEA MAMĂ!

Până azi la 9 oare dimineaţa, nimeni nu s'a prezentat de la monastire în interesul casei. Azi am fost surprinsă cum s'a luptat mătuşa noastră cu celelalte două călugăriţe şi n'a putut reuşi, fiindcă vânzându-se casa cu cinci mii de franci, ele mi-au dat mia de franci îndărăt şi eu le-am dat chitanţă, spuindu-mi că mâne are să-ţi scrie matale, că de veţi da cinci mii de franci şi toate cheltuelile, apoi o vinde lui Mihai. Eu vă rog din adâncul inimei a le răspunde că daţi patru mii cinci sute şi cheltuelile. Şi de vor voi

să vie la mine să sfârşească. Contez ca totdeauna că nu mă veţi refuza nici de astă dată. Eu voiu pune banii mei sau mă voiu învoi cum voiu putea. Marţi a venit doctorul Isac şi s'a sperit în ce stare m'a găsit. El deocamdată mi-a dat arsenic, într'o cantitate destul de mare, căci am slăbit îngrozitor. Să nu crezi, scumpă mamă, că am părăsit patul sau îl pot părăsi, vă scriu pe braţe. Imi merge mai bine, dar foarte încet, însă cred că D-zeul nostru Isack mă va scula din pat cel puţin.

Nu mai ştiu nimic ce s'a petrecut cu mine. Atâta ştiu că Mihai este foarte schimbat de grija că mă pierde. Se vede că D-zeu sau Natura, şi-a adus aminte că suntem pe lume, de vreme ce a făcut ca Mihai să fie econom şi să mă îngrijească ca o mamă. Doctorul Isack mi-a spus că societatea «Eminescu» iar a publicat că dă o representaţie teatrală în folosul lui Mihai, oare ce să fac ca să-i stăpânesc să nu mai publice minciuni, ei cari nu dau nici un franc lui Mihai.

Vă sărut mânile, din toată inima supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXXIII

Botoşani, 1888 Aprilie 1

SCUMPA MEA MAMĂ !

Mă doare în suflet că'mi faci nedreptate, parcă v'am cerut bani în scrisoare ? Oare de luam eu casa. cum făcusem cu călugăriţele la 1 Martie numai cu 4000 franci, nu aveam azi unde mă muta ? Acum se'nţelege de la sine nefăcând nici o legătură prin tribunal, a fost lucru uşor pentru ele de a-mi lepăda arvuna, mai cu deosebire că mătuşa noastră s'a retras de la testament, căci şi ea este bolnavă de pept, boală ereditară a tuturor din familia noastră; ori la care etate ne apucă, de pept murim toţi. D-lui Manea şi d-lui Crupenschi li este de neiertat, că numai ş'a bătut joc nefăcând

nimic. De şi Manea susţine că de era procură din partea cuiva din Iaşi, casa era bine vândută cu 4000 franci. Eu, scumpă mamă, v'am rugat numai ca cineva strein să impue călugăriţelor şi cu această impunere scăpa mătuşa noastră de presupusul soborului ei că'şi sprijineşte nepoţii, căci mătuşa noastră este stariţă la monastire. Drept probă este că v'a scris în numele ei, spuind că alţii dau pe casă 6000 lei. Aşa în cât, îndată ce i-am arătat scrisoarea, a fost foarte surprinsă şi s'a tulburat, zicându-mi : vezi dragă Henriettă dacă la noi în monastire se fac înşelăciuni, apoi ce să mă mir de cei din lume.

De boală şi băile lui Mihai nu te îngriji scumpă mamă. Mihai este rugat să primească un post destul de însemnat ; chiar de nu va avea pensie, nu mă tem că vom muri de foame. Ştiu acum cum să fac ca Mihai să merite stima prin purtare cum merită prin talent. Sincer şi din inimă vă asigur, scumpă mamă, că boala mea a deşteptat pe Mihai ca din somn şi a prins minte, gândindu-se ce ar face dacă m'ar pierde pe mine ? Proverbul turcului : o lovitură grozavă aduce cu sine o experienţă de mare folos. Repet că voiu să trăesc până voiu vedea pe Mihai sănătos, de acolo

De acolo voiu mai trăi o zi, două
Şi vă las lumea vouă
Obosită de durere şi de sarcina vieţii
Nici că voiu să'mi amintesc de anii tinereţii

De m-aşi potrivi ideilor din momentul de faţă, v-aşi rima şi două coli : vor găsi însă şi în urma mea scrisori destul de multe. Trebue să sfârşesc scrisoarea că-mi tremură mâna prea tare şi doctorul zice să nu mă obosesc, nu mă lasă nici a vorbi. De s'a încălzi vremea, mă trimite la monastire la aer curat.

Vă sărutăm mânile amândoi, remâind ca totdeauna supusă ca o fiică,

H. EMINESCU

CXXXIV

Henriette Eminescu către sora sa Aglaia

Botoşani, 7 Aprilie 1888

DRAGĂ AGLAE,

Cu bucurie mare am primit răspunsul tău şi de la tine atârnă să stăm totdeauna în corespondenţă.

Tu îmi spui că mai poţi găsi o fată virtuoasă ca D-ra P. Eu nu mă gândesc dragă, la virtutea ei ci numai să fie gospodină bună, econoamă stăpânilor săi. Se'nţelege că toată casa are să fie pe mâna ei şi ori care daună s'ar întâmpla, ea-i răspunzătoare. Te rog din inimă de cunoşti vr'o femee sau o fată statornică (nu tânără) şi de va voi să vie cu leafă de 12 fiorini pe lună, fii bună a o trimite la mine, numai te rog să aibă hârtie la mână sau garanţie că nu va face vr'o tâlhărie.

Te mai rog 'ncodată a-mi face această îndatorire căci crede-mă că ar fi o faptă bună din partea noastră către aceea ce-o vei trimite, căci la noi, în Moldova, la oameni cu avere poate cineva foarte lesne să-şi asigure viitorul.

Mihai va căuta să-ţi împlinească dorinţa în privinţa versurilor. Te rog răspunde. Eu în adevăr sunt bolnavă şi dac-am scăpat data asta, se vede că am zile câte buruiene şi zile mi se trag de la Pallauz.

Te sărutăm amândoi cu drag, pe tine şi pe copii. La revedere

a ta soră

HENRIETA

CXXXV

Henriette Eminescu către D-na Cornelia Emilian

Botoşani, 1888 Aprilie 15/27

SCUMPA MAMĂ!

Cu adâncă durere vă înştiinţez că Mihai a plecat la Bucureşti, spuindu-mi că pensia lui dacă s'a votat numai în Cameră şi în Senat, apoi nu ie sigură şi că trebue să-şi caute un mijloc sigur de existenţă. A plecat Marţi şi eu, plângând peste puterile mele, mi-a fost rău nespus, aşa că nu am fost în stare a vă scrie până azi. Dar aceste toate scuse de mai sus au fost pretexte de plecare faţă cu mine, şi adevărata causă este că Doamna M.[icle] care a venit şi, până n'a pus mâna pe el, nu s'a lăsat. Toată ziua nu-l părăsea şi cine ştie ce planuri şi-a mai fi făcut D-nei. Oare de ce nu l'a luat bolnav, să-l caute? Acuma sănătos cred şi eu că are gust să fie Doamna Eminescu. Ştiu că, în adâncul inimei, mă doare şi mi-e frică că nu se va duce şi vara asta la Hall, lucru de care are neapărată trebuinţă. L'am rugat să-mi scrie cum şi ce ocupă, însă până azi n'am primit nimic. De vei afla mata ceva, apoi vă rog din adâncul inimei înştiinţează-mă, în caz dacă dragostea Doamnei M.[icle] va stânge armonia şi recunoştinţa ce el mi-o datoreşte. Mare nenorocire a fost femeea asta pe capul lui Mihai şi se vede că s'a pus să-l scoată la capete. El o crede şi plânge. Mi-a adunat în casă nişte nespălaţi, cunoştinţe de ale ei, de m'au luat fiori de soarta bietului Mihai, el care are trebuinţă de o femee statornică şi cuminte ca să-l conducă, dar nu de o cochetă.

Sfârşesc scrisoarea, înecată în durere, regretând că nu am murit, ca să fiu scutită şi de această durere morală, ce mi-a venit pe cap ca un trăsnet. Vă sărut mânile şi rămân a matale mult supusă şi iubitoare ca o fiică,

H. EMINESCU

CXXXVI

Botoşani, 1888 Aprilie 20

SCUMPĂ MAMĂ !

Mai întâiu vă răspund la scrisoarea de eri. De când am rămas singură, pentru întâia oară am găsit o persoană, căreia aşi spune tot ce am pe sufletul meu. Acea persoană eşti numai mata ! Simt în inimă o legătură sfântă, care mă face să mai simt plăcerea de a mai trăi, gândindu-mă că încă am pe cine iubi. In a doua scrisoare vă miraţi cum crede Mihai pe Doamna M.[icle]. Nu vă miraţi. Acest om iubeşte pe femeea asta că numai moartea ar putea să-l desfacă, iară în viaţă nimeni nu-i în stare să-l facă s'o urască. Ş'apoi, dacă ţi-aşi putea eu descrie cu ce fel de maniere l-a luat, declarând faţă cu persoane de cea mai bună condiţie din Botoşani, că preferă să fie metresa lui Mihai de cât femeea unui prinţ. El, de la venirea ei aicea, era aşa de emoţionat, de m'a băgat în toate spaimele. Azi sunt opt zile de când a plecat şi încă n'am primit nici o ştire cum se află. Eu nu ştiu unde să-i scriu şi aşa sufăr şi sunt îngrijită, de nu sunt în stare a-ţi putea descrie. Ne aşteptându-mă la această lovitură, am luat o casă cu chirie şi acum nu mă ajunge capul ce să fac şi cum să mă descurc cu proprietarul, care nu se află în Botoşani. Femeia asta acuma sunt convinsă că este răutăcioasă şi presupunerea doctorului este cu totul bazată pe adevăr, un presupus pe care nu am curaj a vi-l scrie.

La plecare, Mihai mi-a promis că de se va angaja, mă ia şi pe mine la Bucureşti, însă vorba Românului : «să mă culc pe cea ureche». Cât ie de cochetă bibica lui, apoi venitul lui numai pe tualetele şi ghilele de obraz n'are să-i ajungă, dar încă să mă ia şi pe mine. Ş'apoi ea este geloasă că el ţine la mine, căci ne-a zis : viu la voi fără de veste, căci sora ta e capabilă să nu mă primească. In fel de moduri a venit şi tot hai şi hai Mihai, iar la toamnă ne vom muta la Botoşani. Până nu s'a dus, nu l'a lăsat. Durerea mea este numai boala lui, dacă l'ar iubi cum zice ea, n'aşi avea nici o

grijă. Dar eu nu o cred, căci cine iubeşte adevărat, întâiu îngrijeşte persoana iubită, dar nu vine să-l ia îngrijit de alţii.

Dorindu-vă din inimă să petreceţi sărbătorile cu toate mulţămirile, vă sărut mânile de mii de ori, a matale supusă ca o fică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXXVII

Botoşani, 1888 Mai 21

SCUMPĂ MAMĂ !

Mă mir că eşti supărată pe mine că nu ţi-am răspuns, eu care răspund îndată ori căruia, dar mai ales matale, căreia mă simt legată cu toată iubirea unei inimi curate. La cea din urmă scrisoare ce am primit-o de la mata, v'am răspuns foarte detailat; cum de nu ai primit-o vă mărturisesc că este o taină pentru mine. Domnu Pompiliu, mi-a scris joi 19 Mai şi i-am răspuns. De la Mihai am primit o carte postală, că ie bine şi, de se va regula, doreşte să viu şi eu la Bucureşti, fără a-mi scrie unde locueşte. Eu, i-am scris şese scrisori recomandate, n'am primit nici un răspuns şi de aceea am rugat pe Domnul Pompiliu să-mi scrie pe o carte postală de va afla adevărata lui adresă, de şi eu am presupus că Domnia ei nu i-a dat scrisorile, cari poate l-ar fi înduplecat să se'ntoarcă la Botoşani. Durerea mea este mare, dar ce să mă mir, n'am nici pacea sufletească. Tocmai când era Mihai sigur de scăpare şi poate şi cu pensie, tocmai atunci s'a depărtat de mine, ca eu să rămân iarăşi ca vai de mine, lipsită şi de sprijinul moral ce-l aveam în el. Şi pentru cine ? Pentru o femee care, crede-mă pe mine, de nu ştia ea că are să i se voteze pensia, nu venea la Botoşani să insiste de năucit până l-a luat. Banii ce am primit de la Domnişoara Weitszecker îi voi depune Luni la Casa de Economie, căci astăzi Sâmbătă 23 Mai e sărbătoare, mâni e Duminică şi Casa de Economie nu-i deschisă. Vă rog a arăta din parte-mi viile mele mulţumiri şi adâncă recunoştinţă tuturor ce au atâta bună-voinţă de a se interesa de noi. Dacă aşi cunoaşte adresa Domnişoarei

Andrei i-aşi scrie ; poate mi-ar putea da ştiri despre Mihai. De va eşi de sub tipar poesia «Recunoştinţa», poate femeea nu va voi să pue intitulaţia «dedicată domnişoarei Cornelia Emilian», ci numai «Recunoştinţa», apoi să ştiţi bine că este pentru fiica D-voastră, pe care, de o vor tăgădui, eu mă oblig a vă o da scrisă de Mihai cu creionul şi persoanele cari cunosc scrierea lui, o vor descifra, fiind c'am văzut-o îndrăcită, când a cetit scrierile lui Mihai cele din urmă, zicând c'un zimbet luător în râs: «o facere de bine până la tine, Mihai, n'a fost poetizată !» El însă a răspuns liniştit că aşa a fost inspirat [234].

Vă rog, scumpă şi iubită mamă, să nu vă supăraţi, vă sărut mânile de mii de ori, rugându-vă a-mi scrie şi a fi convinsă de asigurarea de mai sus, a matale mult supusă ca o fică,

H. EMINESCU

CXXXVIII

Botoşani, 1888 Iunie 10/22

SCUMPĂ MAMĂ !

Veţi fi mirată de îndelungata mea tăcere, eată cauza : Am fost absentă din oraş 16 zile. M'a luat la ţară familia Zapan, şepte ore departe de oraş, unde am făcut o cură de lapte şi de aer curat. Venind aseară, am găsit scrisoarea matale împreună cu adresa d-rei Andrei. Regret absenţa mea, şi tot azi mă pun să-i scriu. Tot odată scriu şi surorii mele la Cernăuţi să trimată poesiile lui Mihai, pe cari le-a luat zicându-mi că le va descifra. Am mai găsit un avis postal de 50 franci, cari stau la poştă de 13 zile şi pentru cari vă alăturez o chitanţă rugându-vă călduros a o trimite D-rei Weitszecker mulţumindu-i din inimă că tot poartă interes pentru Mihai, care a părăsit oraşul natal cu atâta uşurinţă. Şi aceşti 50 de franci îi voiu pune la Casa de Economie.

De la cuconu Mihai nu am găsit nici o buche, lucru ce mă costă cum nu sunt în stare a vă descrie, căci nu pot să-mi fac o idee sigură, ce face şi de ce nu-mi scrie nimic ? Bată-l Dumnezeu

de Bucureşti, de n'ar fi aşa de mare, tot îl găsea un domn ce merge acolo foarte des, că-i este femeea bolnavă la spitalul d-lui Sutzu. Insă m'a asigurat c'o zi întreagă l-a căutat şi n-a fost în stare să-i deie de urmă. Doresc din inimă să aflu de sunteţi cu toţii bine şi de vei aduce în vacanţă acasă pe sorioara mea.

Poate mata, în absenţa mea, vei fi aflat ceva de Mihai, căci eu parcă aşi fi în America. Scriu Domnişoarei Andrei cu deplină convingere că voiu primi răspuns, de nu va fi ocupată cu examenile. In fine voiu face şi astă încercare.

Ne ştiind nimic nou, ca una ce abia am venit, vă sărut mânile de mii de ori, a matale supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

P. S. In momentul când scrieam că nu ştiu nimic nou, aud larmă. Intreb ce este şi mi se spune că sunt alegerile de la consiliul comunal şi s'a încins o bătae între ţărani şi beţivi. Cine ştie ce are să se mai aleagă cu atâtea scandaluri ce se fac la fie-care alegere? Ei voesc să pue iarăşi primar pe Hasnaş acel ce a mâncat şi tăgăduit acei 175 franci, pe cari, de nu-ţi trimeteam matale epistola lui Ionescu şi nu făceai o strictă cercetare, nici azi nu se da banii lui Mihai trimişi de primarul din Constanţa.

CXXXIX

Henriette Eminescu către D-ra Cornelia Emilian

Botoşani, 1888 Septembrie 26/14

SCUMPĂ SORIOARĂ!

Fiind absentă două luni din Botoşani, am fost cu totul streină de tot ce ador pe lume. Până la 23 August am stat la ţară. La 23 August m'am dus la Lacul-Sărat şi am făcut numai 15 băi, pentru că la 5 Septemvrie s'au închis băile. De la Lacul-Sărat m'am dus la Bucureşti să văd pe Mihai. Ce am întimpinat, nu sunt în stare a-ţi descrie, lucru ce s'a însărcinat a-ţi scrie buna şi nobila Dom-

nişoară Adela Andrei. Viind la Botoşani am găsit o cartă poştală de la mata şi m'a surprins vestea care, mi-o spui că eu aşi umbla fără maşină la picioare. Deie bunul Dumnezeu ca menirea matale să se împlinească! Insă, până în momentul de faţă, nu simt alt bine, de cât numai că pot umbla mai uşor. Insă de mi-ar fi cu putinţă de a face mai mulţi ani băi la Lacul-Sărat, poate voiu putea merge fără fiare. Nu ştiu de voiu avea noroc să te găsească scrisoarea mea în Iaşi, însă eu sper că scumpa mea mamă ţi-o va trimite. Mihai este bine, dar am trebuit să fac multe închinăciuni adoratei lui până mi-a permis să-l văd. Piesa ce a lucrat-o e la mine şi era mai aproape gata, s'a cetit într'un cerc intim şi a găsit-o că este bună. S'a luat decisiunea de a se juca în sezonul iernei [235]. Eu rămân mulţumită că prin îngrijirea mea i-am redat sănătatea care-i lipsea de cinci ani.

Te rog arată scumpei mame sărutări de mâni din parte-mi şi complimente la toţi cunoscuţii; iar mata primeşte sărutări şi îmbrăţoşări de la ţaţa matale, care îţi doreşte din inimă tot binele,

Soră,

HENRIETTE

P. S. Domnişoara Andreiu mi-a spus o tristă veste, că d-nu Pompiliu este foarte bolnav, ceea ce mi-a causat o adâncă durere. De-l vei vedea, te rog fă-i amarnice reproşuri din parte-mi că nu m'a ascultat, că se făcea cu totul bine [236].

CXL

Henriette Eminescu către D-na Cornelia Emilian

Botoşani, 1888 Septemvrie 28/9

SCUMPĂ MAMĂ!

In toate privinţele eşti bunătatea personificată cu care te-a împodobit D-zeu sau Natura. Ideia asta îmi vine văzând cu câtă bunătate îmi scrii de amicul lui Mihai.

Scrisoarea matale am primit-o Duminică, însă întârzierea

răspunsului meu provine din causă că n'am putut întâlni pe cumnata doctorului Isack, să pot şti positiv reîntoarcerea lui din străinătate. Ea mi-a spus că nu vine până la finele lui Octomvrie. Ce-i lipseşte domnului. . . . . . . o ştiu de mult şi i-am scris rugându-l să nu facă băi reci, însă n'am avut noroc să mă asculte. In ceea ce priveşte dilataţia de stomach, spune-i să urmeze sfatul meu numai 10 zile şi va avea convingere a se încrede pe viitor în cuvintele mele.

Dieta, iat-o : dimineaţa să mănânce 2 ouă proaspete şi să beie un păhăruţ de vin roş vechiu natural ; la masă numai pârjoale de crieri şi peşte fript în puţin unt, repetând vinul tot în cantitate mică ; apă să nu beie de loc; restul zilei, de va avea sete să bea lapte fiert şi rece sau să mănânce poamă. De ori ce lichid să se ferească. După 10 zile îi voi scrie ce să întrebuinţeze pentru a putea dormi. Vă rog din inimă stăruiţi să mă asculte şi în timpul dietei să nu iee nici un medicament intern. Să umble mult, însă încet, ca să nu se simţească ostenit.

Eu, scumpă mamă, am de gând să viu la Iaşi; în interesul surorii mele cu advocatul Nanu şi poate voiu avea noroc să-mi scoată şi banii mei ce i-a dat tata unui domn, ce am auzit că locueşte în Iaşi şi stă bine, am stăruit la berecheta de V.[eronica] să stărue ca el să se poseze la Bucureşti; ea mi-a promis, însă nu ştiu de-i drept, având destule rezoane a mă 'ndoi.

Ca noutăţi, lupte îngrozitoare pentru alegerile de la 14 Octomvrie [237]. Timpul este minunat de cald şi frumos, numai e o prea mare secetă pentru pânea de toamnă.

Hârtia am mânjit-o toată, la revedere cu o altă scrisoare. Sărutându-vă, rămân a matale devotată fiică,

HENRIETTE

CXLI

Botoşani, 1888 Noemvrie 10/22

SCUMPĂ MAMĂ !

Scuzaţi că nu v'am răspuns la scrisoarea de la 26 Octomvrie. Să vă spun cum s'a întâmplat de am putut să vă satisfac dorinţa

să aveţi fotografia mea. Un proprietar, care avea multe afaceri în Cernăuţi, m'a rugat să-l recomand surorii mele ca să nu cadă în mâna barăşnicilor [238]. M'a luat cu el şi ne-am dus cu o cupea cu patru cai la Cernăuţi, unde am stat trei zile. La plecare el a stăruit să-i spun ce să-mi cumpere ; după multă stăruinţă eu am zis cà voesc a mă fotografia, ceea ce am şi făcut pozându-mă cu cruciuliţa la gât, ceea ce însemnează vecinica pomenire, că va fi prima şi ultima fotografie. Vă trimet şi fotografia lui Mihai când era în etate de 19 ani ; seamănă cu mine, cu deosebire că el pe atunci era mai tânăr de cât sunt eu azi, judecă scumpă mamă la ce etate îl turmenta Mi[cle], că el pentru hatârul ei s'a fotografiat. Eată de ce el o iubeşte cu fidelitate, pentru că ea a ştiut cum să înrădăcineze dragostea în inima lui. In scrisoarea viitoare vă voiu scrie încă ceva, de care veţi rămânea înmărmurită. Imi vine foarte greu a-l căuta pe D-nul. . . . fiindcă îmi este streiu, al doilea e timp de iarnă şi n'am decât două odăi, dintre cari una e tot rece. Cu toate aceste însă, să vie la mine pentru două sau trei luni, căci nu pot şti cât va dura cura. Eu, după 10 zile, voiu şti cât are să dureze. De căutare fii convinsă, scumpă mamă, că nici o deosebire nu voiu face de fratele meu şi cred că nu mi-ar scoate sufletul, ca Mihai, să nu voiască a lua medicamente. Il rog numai să vie cu trenul de zi, căci noaptea pentru mine este o tortură şi să fie bine îmbrăcat, ca să nu răcească şi îl rog să-şi închipue că sunt sora lui, fiindcă nici nu visează în ce soponeală are să între. Am convingerea că are să se vindece cu totul şi mai ştii când va eşi din cuşcă, frumos şi curat la faţă, dacă nu vor înebuni fetele din Botoşani după el ?

Complimente la toţi şi la toate ce mă cunosc şi mai cu seamă societăţei socialiste [239]. Mata şi d-nu Emilian primiţi sărutări de mâni dela a D-voastre supusă ca o fiică,

HENRIETTE

CXLII

Botoşani, 1888 *Noembrie* 16/28

SCUMPĂ MAMĂ !

Mata mi-ai scris că D-nu[239] a vine la mine Luni sau Marţi : azi este Mercuri şi pacientul meu nu mai vine. Ce-i causa ? Oare s'a îmbolnăvit mai tare ? sau nu voeşte să vie ? Vă rog a-mi face cunoscută cauza. V'am promis că în scrisoarea aceasta vă voiu spune ceva de care veţi rămâne foarte mirată. Iată : Cred că vă aduceţi aminte că m'aţi sfătuit să fac un apel călduros cătră D-nii din Comitet să-mi deie mie pensia lui Mihai de una sută lei pe lună. Ţi-am ascultat sfatul cu sfinţenie. Ducându-mă singură la Comitet să rog pe toţi d-nii, unii păreau a voi, alţii mi-au arătat dificultăţi. Eu m'am retras destul de jenată. Simţindu-mă blesată, am plâns amar. După 10 zile mă pomenesc cu o vizită neaşteptată a D-lui Primar, zicându-mi c'un aer misterios că, în privinţa rugămintei mele de a mi se da pensia, n'a putut să-mi spue de faţă cu cei-l'alţi consilieri, fiind un caz foarte delicat şi tot odată m'a rugat să fiu discretă, că el va face totul spre a mi se da mie pensia. Iată ce mi-a spus : Dumneata trebuiai să apelezi cu vr'o trei luni mai înainte, căci în prezent este foarte greu din cauză că d-nu Eminescu a dat o chitanţă D-nei M[icle], care de trei săptămâni e aici în oraş şi stărue în fie-care zi să-i dăm pensia. Chitanţa este în toată regula, numai legea nu permite a slobozi banii numai pe chitanţă, ci trebue să fie o petiţie din partea lui Eminescu cătră consiliul judeţian. Acuma, adause Primarul, eu mă duc la Bucureşti şi, de voiu putea să iau de la Eminescu o petiţie şi o chitanţă, fii convinsă că mai de grabă te vom prefera pe D-ta să-i dăm banii, de cât pe Doamna M[icle].

Nu poţi să-ţi faci idee scumpă mamă cât am rămas de încremenită de cele ce am auzit şi eram intrigată de ce n'a venit ea la mine !

Despre vestea ce'mi dai că d-na Jecu are să vie la Botoşani, mă bucură din inimă, numai ea fiind socialistă, mă tem că lumea de aici să nu-i deie concurs la concert. Alte noutăţi nu ştiu

de cât că boala între copii s'a pornit iar cu furie ; mor câte 8—10 pe fie-care zi.

Vă rog arătaţi complimente la toţi cunoscuţii, iar D-voastră primiţi sărutări de mâni, rămâind supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXLIII

Botoşani, 1888 Noemvrie 27

SCUMPĂ MAMĂ !

Veţi fi mirată de tăcerea mea. Cred că ştiţi că azi opt zile a venit d-nul... într'o stare de m'am speriat. Intâia noapte am plâns de mila lui. El este foarte greu bolnav şi ceia ce-i mai de temut, este că e de o constituţie mai slabă de cât mine : numai cu trei grame de mercur pot să-i fac fricţiuni şi trei linguri pe zi medicamente interne. Aseară i s'a făcut a 6-a fricţiune şi se simte ceva mai bine. Dar este bietul foarte descurajat.

Doctorul mi-a spus că nu se poate pronunţa până nu va împlini 20 de fricţiuni, căci are o constituţie foarte debilă. Boala lui este localisată la rărunchi. Se miară doctorul cum de medicii din Iaşi au lăsat să ajungă la un aşa grad un om, care probabil s'a căutat de sifilis, însă se vede n'a fost căutat cu seriozitate. Poate să aibă noroc să scape ! Azi, fiind că se simte mai bine, voeşte să scrie la Iaşi; eu însă, după ordonanţa medicului, nu-l las să facă nimic, căci şi creierul îi este bolnav. Acuma m'a rugat să-ţi scriu matale să spui la amicii lui să-i scrie, că par-că aceasta l-ar mai uşura moralminte.

In scrisoarea viitoare am să-ţi scriu mult de *bălăuca* [240]. Mihai este bine şi mi-a scris că i s'a votat pensia şi la Senat şi anume 250 franci pe lună.

Scumpă mămuţă, scuză-mă că te supăr, rugându-te a te întâlni cu D-na Culianu [241] şi a o ruga să stărue pe lângă D-nu Nanu, să pue termin cât mai curând în procesul meu. Repet rugămintea a nu uita de D-nul.... care zice, bietul, că numai matale îţi va rămânea recunoscător de se va vindeca.

Cornelițel[242] scrie-i te rog, că de voiu avea noroc să scap pe pacientul meu, am să-l rog să-mi scrie el toate ideile și poesiile mele, să fac o carte să i-o trimet la Paris.

Pacientul meu, când a venit, mi-a adus scrisoarea Doamnei Jecu. Mă mir cum nu mi-a trimis scrisoarea mai de timpuriu, prin poștă, fiind că acuma nu mă pot ocupa de ceia ce mă roagă, de vreme ce am un bolnav în casă ; totuși, voiu face pentru domnia sa tot ce-mi va sta prin putință. Pacientul meu e foarte slab și sufere de insomnie.

Primiți, vă rog, sărutări de mâni de la a matale supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXLIV

Botoșani, 1888 Decemvrie 7/19

SCUMPĂ MAMĂ !

Mai înainte de toate vă comunic următoarele, pacientul meu e grav bolnav și, eu nu primesc nici o cunoștiință de a mele ca să nu-l supere. Dar cum îți pare că și acest pacient are slăbiciune pentru Bălăuca[243]. Iată cum am înțeles aceasta. Luni la 3 oare după amează s'a deschis ușa cu impertinență și apare Bălăuca. Pacientul, din starea cea fără mișcare de părea că e mort, s'a sculat pe cot ș'a început a plânge, fără ca mai o oară să poată zice un cuvânt. Eu am rămas încremenită. Ea a stat cu multă îndrăzneală până a venit medicul. Erau deja 6 oare seara. Medicul, neștiind ce-i cauza, a strigat la mine cu asprime, zicându-mi : «ce ai făcut de este bolnavul de zece ori mai rău de cum l-am lăsat dimineața». Eu i-am făcut semn arătând-o pe bălăuca. Doctorul a început a se plimba prin odae ocărând. Nu cred că a mâncat ea vr'o batjocură cum i s'a întâmplat Luni sara. Ea s'a sculat și a ieșit, cu toate că pacientul i-a zis să mai rămâie. Doctorul se întoarce către mine și zice : «Dudue, să nu mai primești pe nimeni până nu ț-oiu da eu voie, căci, de vei face altfel, nu-ți mai intru în casă niciodată».

In urmă toată noaptea pacientul meu a suferit o criză teribilă, care a ţinut de Luni sara până azi dimineaţă la 4 oare.

Iubită mamă, tare's necăjită în toate privinţele, se vede că nu-i Dumnezeu!

Domnişoara Adela Andrei [243] a mi-a scris şi-mi spune că Mihai este salvat de orice suferinţă şi că săptămâna viitoare va ieşi de sub tipar un ziar literar a lui Mihai. Domnul C[uza?] a scris pacientului meu, dar el nu poate răspunde.

Vă sărut mânele cu supunere, rugându-vă a-mi mai scrie, a matale supusă ca o fiică,

H. EMINESCU

CXLV

Botoşani, 1888 Decemvrie 15/27

SCUMPĂ MAMĂ!

Nu-mi pot da cont eu singură, cum am uitat să-ţi scriu cum a refuzat Doctoru Isack a-l cura el în persoană pe pacientul meu, zicându-mi că el va da ordonanţa şi va trimite un doctor în care el are încredere. Aşa a şi fost. El a trimis un medic militar care este tot aşa de nebun ca şi Isack, numai că nu-i beţiv. Şi acest doctor a făcut reproşuri Bălăucăi. Doctoru Isack, la toate rugăminţele ce i le-am făcut, mergând eu însămi la el acasă, mi-a răspuns foarte varvar, zicându-mi că nu înţelege nici de fel, cum de am primit pe acest pacient.

Eu m'am scuzat zicându-i că e amicul lui Mihai. El mi-a zis, aşa; apoi poate dacă toţi amicii lui Eminescu vor fi sifilitici, ai să le fii gardianca lor? Ai noroc că am ţinut la întreaga d-tale familie şi îţi voiu face şi asta. Te rog însă să mă scuteşti cu ori ce rugăminte mai mult, numai în caz când vei fi D-ta bolnavă, sau dacă doctorul ce am recomandat eu va fi ambarasat cu bolnavul. D-ta ştii ca şi mine de ce sufere pacientul. Azi întâia oară a venit să vază cum se execută masagiul. Marţi au mântuit douăzeci fricţiuni de mercur; mercuri i-am făcut băi. Azi Joi l-a pus pentru cinci zile la masagiu. In urmă vă voiu scrie de

poate scăpa. Până acuma numai durerea din şele şi călcâi a dispărut. In urma durerilor a rămas o arsură şi o mâncărime de piele. El e într'o stare fără voinţă şi fără nici o mişcare ; parcă-i mort. Eu una sunt descurajată şi singura mea mângăere este că-mi scrii mata.

Mata îmi scrii să scriu lui Mihai să-mi deie pensia ; dar mata nu ştii ca şi mine că Mihai ca om lasă de dorit. Bălăuca îmi trimite să cetesc în fie-care zi scrisoarea lui, cum îi scrie numai ei şi de mine nici pomeneşte; ba şi jurnalul ce l-a scos îi trimite ei şi Bălăuca mi-l trimite numai cu scop ca să-mi sdrobească inima, însă nu pentru a-mi face bucurie. De când a ocărît-o doctorul n'a mai venit la mine, dar caută cu ori ce preţ să-mi facă supărări. Iată ce mi-a mai făcut. Aicea în Botoşani a venit un doctor strein, tânăr şi ca un brad; eu nu-l ştieam. Eri vine şi-mi spune că voeşte să vadă pe bolnav. Eu îl întroduc la pacientul meu, în bună credinţă că l-a trimis un amic al lui. De odată îl aud zicându-i, că doamna M[icle] l-a trimis să vadă de este căutat bine. Mi s'a revoltat tot sângele de ciudă şi l-am oprit înadins că ştiam că doctorul curent are să vie îndată. Apoi deie Dumnezeu bine răspunsurile ce a primit Bălăuca prin trimisul său. Doamne, scumpă mamă, când ai şti câtă indignare simt în mine, văzând că persoane decăzute au iubirea şi stima bărbaţilor, aşa în cât m'am desgustat să-i văd. Bălăuca stă în Botoşani până se va întoarce primarul din Bucureşti.

Sărut mânile, a matale supusă ca o fiică,

HENRIETTE

CXLVI

Botoşani, 1889 Ianuarie 2/14

SCUMPĂ MAMĂ !

Că tac şi eu, am rezon, căci mă găsesc în cea mai mare grijă şi nesiguranţă ; dar mata de ce taci şi nu-mi scrii măcar vr'o cugetare a vieţii, care mi-ar aduce o consolare în nemărginitul meu

necaz. La 20 Ianuarie sper că pacientul meu va fi la postul său în Iaşi. Despre aceasta mai mult nu am ce vă scrie.

Vă sărut mânile mai adăugând că am petrecut nişte sărbători triste şi că, în ziua de Anul Nou îmi venea să mă ucid, să pun capăt supărărilor mele.

Rămân a matale nenorocită fiică, ce vă roagă din inimă să n'o uitaţi,

HENRIETTE EMINESCU

CXLVII

Botoşani, 1889 Ianuarie 30

SCUMPĂ MAMĂ !

Aseară, cu trenul de 5 oare, a plecat pacientul meu. Doi doctori mi-au zis că boala lui s'ar fi pronunţat la cap inflamându-i-se peliţa pe crieri ; însă eu sper că medicii se înşeală, fiindcă şi de Mihai ziceau că creerul îi este paralizat şi astăzi este sănătos. Dacă s'ar face şi el deplin sănătos, să ştii, scumpă mamă, că am să m'apuc să studiez medicina, fiind că pentru mine boala lui Mihai şi a prietenului său a fost un adevărat studiu. Crede-mă scumpă mamă, că cea mai mare faptă în lume este a ajuta pe om în nenorocirea lui.

Vă rog din inimă a nu mă uita, sărutându-vă mânele de mii de ori, rămân a matale supusă ca o fiică,

HENRIETTE

CXLVIII

Botoşani, 1889 Fevruarie 5/17

SCUMPĂ MAMĂ !

Te rog să-mi mai scrii cum se mai află pacientul meu, fiind că mă'ngrijesc să nu-i mai vie atacul la creieri, după cum îi venise când era la mine şi, dacă nu l-am putut ţinea aici, este că a

venit sora mea la proces. Dacă se ducea deplin sănătos, nu te-aşi supăra să'mi scrii despre el.

Rămân a matale supusă ca o fiică

HENRIETTE EMINESCU

CXLIX

Botoşani, 1889 Martie 7/19

SCUMPĂ MAMĂ !

Am primit scrisoarea matale prin d-nu Radu şi îţi mulţumesc din inimă că mă mângâi ca o adevărată mamă, căci în adevăr, cum îmi scrii mata că pe mine n'are cine mă căuta când sunt bolnavă, dar nici nu o pretind. Mie ceva îmi este mai bine, dar de şi bolnavă, m'am rugat la mai mulţi din Societatea aleasă să sprijine şi să deie concursul lor la concertul ce-l va da Doamna Jecu în Botoşani. Ştii, scumpă mamă, ce răspuns mi-au dat ? Ce — îmi ziceau ei — ai înebunit şi D-ta ca Eminescu, de voeşti să susţii o socialistă dintre cele mai încarnate ? D'apoi D-ta nu ştii că noi Botoşinenii suntem mai cuminţi de cât acei de prin alte oraşe. Cine nu ştie că numita Doamnă e socialistă. Poate voeşte s'o închidem ca pe Argente ? Eu am rămas încremenită şi nu ştiu ce să-i scriu acelei stimate femei care posedă o inimă aşa de nobilă, pe când egoiştii îşi bat joc de ori ce simţire mai deosebită. Despre Bălăuca am auzit că e în Iaşi şi mă tem să nu facă ca să pierdem procesul, fiindcă s'a lăudat către o doamnă de aici, că vom câştiga procesul, când ni v'a plăti ea. Ce rău a făcut ea de l-a luat pe Mihai de lângă mine. Mi s'a spus că este iarăşi plin de bube. De aceea ce m'am temut, n'a scăpat, pentru că n'a mântuit cura şi mizerabila boală s'a ivit cu putere de i-a luat iarăşi mintea. De ce nu-l caută ea acuma ? Şi pe acest talent l-a nenorocit tot ea şi amândoi ticăloşii, nu li voiu zice mai bine, ţin la ea ca nebunii. Cele scrise de mai sus m'au desgustat de tot, par-că am trăit o sută de ani.

Sfârşitul scrisoarei matale în care îmi scrii că ai dori să fiu şi eu în mijlocul persoanelor ce stau cu mata, m'a încurajat

în dorinţa, nutrită de mult în inima mea, de a trăi restul vieţii mele în Iaşi, mai cu samă că este cuibul inteligenţei şi al culturei, pe care în Botoşani s'o cauţi cu lumânarea că nu o vei găsi. In Botoşani sunt mai de-a rândul bogaţi, egoişti la culme, însă cu totul lipsiţi de inimă şi de bogăţie intelectuală.

Te rog cercetează, scumpă mamă, după o odae bună şi uscată, şi dacă voiu avea noroc s'o pot închiria, voiu avea fericirea să fac sărbătorile aproape de mata.

Sfârşesc sărutându-vă mânile de mii de ori şi rugându-vă a nu vă supăra de cererea ce vă fac, rămân a matale supusă ca o fiică

HENRIETTE EMINESCU

CL

Botoşani, 1889 Martie 24

SCUMPĂ MAMĂ !

Vezi mamă că şi cu procesul am păţit-o; s'a anulat vânzarea cu desăvârşire şi ca să mai putem căpăta ceva, ar trebui să reîncepem procesul din nou după o luptă de patru ani. N'am avut eu dreptate să mă tem de Bălăuca, care s'a lăudat de multe ori că vom lua banii când ne va plăti ea ? V'aşi scrie mai mult, însă sunt aşa de necăjită, încât capul nu mă slujeşte şi simt un ce că mă tem de nebunie.

M'aşi duce unde-va ca să pot uita, dar unde să mă duc şi ce să fac ? Dacă n'am picioare şi sunt săracă ! Nu trebue viaţă, dacă dreptate nu poţi găsi nicăeri. Unde să mă duc s'o caut ? Iartă-mă că te supăr poate prea mult.

Daţi-mi vă rog şi răspuns despre casă poate ducându-mă aiurea voiu putea suporta soarta mai uşor. Vă sărut mânile de mii de ori, a matale supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CLI

Botoşani, 1889 Martie 31

SCUMPĂ MAMĂ,

Vă cer de o mie de ori ertare fiindcă nu m'am exprimat să fiu bine înţeleasă de persoanele pe cari le iubesc din inimă şi le stimez de nu sunt în stare a li descrie niciodată. Să nu crezi că am perdut vr'o scrisoare de a matale. Imi vine rândul mie să mă jeluesc că nu mă cunoşti; toate scrisorile matale stau la mine, ca un talisman de credinţă sacră. Eu nu's capabilă să supăr persoanele ce le iubesc şi ştiu că sunt puţine ; Billroth şi al doilea te-am cunoscut pe mata. Eu nu trăiesc în contact la Botoşani cu oamenii, căci văz că nici unii nu sunt cu inimă, fiind oameni mai toţi bogaţi şi cu fumuri de boeri mari şi în tot Botoşanii am o singură amică, Sophie Franck, pe care aţi cunoscut-o de copilă şi de ea crudul destin m'a despărţit.

Vă sărut mânile de mii de ori.

A matale supusă până la moarte,

HENRIETTE EMINESCU

CLII

Botoşani, 1889 Iunie 6/18

SCUMPĂ MAMĂ !

Ştiu că veţi fi mirată de tăcerea mea. Iată causa: V'a fi spus Domnu Emilian că n'am putut pleca la Lacul-Sărat, din causă că nu erau bilete dus şi întors. Venind la Gara din Botoşani, am întrebat pe casierul când are să aibă bilete, el mi-a zis că are să capete la 20 Iunie. Eşind de la Casier am întâlnit pe Archimandritul de la Suceava [244] care venise să viziteze mânăstirea de lângă Botoşani. El era însoţit de Econoama Mânăstirei. Eu văzând o ocazie bună de a mă duce la Agafton, fără să mă coste bani, am plecat cu

dânşii şi am stat acolo până la 6 Iunie. Venind azi în oraş, am găsit ziarul «Naţionalul» [245] pe care mi l-ai trimes mata şi am cetit ce scrie despre bietul Mihai. Mi s'a umplut inima de durere, mai cu deosebire că acuză rudele că nu-l îngrijesc. Eu, care voiu să renunţ la Lacul-Sărat şi să pornesc la Bucureşti, să am numai cu cine să-l aduc. Mămuţă dragă, oare D-nu Lateş sigur că-l va aduce ? Invaţă-mă să mă duc la Bucureşti cu banii ce-i am de la d-nu Nanu, şi îl voiu putea oare aduce singură ? Aşa sunt de supărată, în cât nu ştiu ce să fac să-l scap de spital, căci ştiu bine că el se supără peste firea omenească când îşi vine în fire şi se vede în spital. Singura mea speranţă eşti mata, scumpă mamă, ca să rogi pe studenţi să se grăbească a-l aduce, poate este încă timp. Vezi mata că nimenea nu plăteşte la spital, apoi de ce să-l las eu de batjocura nu ştiu cui ?

Mă las în deplină credinţă că mata vei avea bunătate să spui un cuvânt lui d-nu Lateş sau alt cuiva, să-l aducă la Iaşi.

Vă rog din inimă a nu mă lăsa în neştiinţă de cauză, dacă d-nul Lateş [245 a] a luat vr'o demarşă. Imi tremură mâna, de nu mai sunt în stare să scriu. Sărut mânile d-lui Emilian. Pe mata te rog, cu lacrimi în ochi, a-mi scrie ce să fac. Complimente la toţi cunoscuţii. Mata primeşte scuzele mele că te supăr peste măsură, căci singura mea mângâiere eşti mata şi ca la o mamă îmi permit a vă ruga să stăruiţi, ca şi altă dată, pentru binele lui bietul Mihai şi liniştea mea.

In aşteptarea unui răspuns sărut pe Domnişoara Isabela Andrei. Mata primeşte sărutările mele de mâni, a matale supusă ca o fiică.

HENRIETTE EMINESCU

CLIII

Lacul-Sărat, 1889 Iunie 22

SCUMPĂ MAMĂ !

Nu sunt în stare a vă descrie nici ce am privit cu ochii mei, nici ce am întâmpinat, de nu am fost în stare a vă scrie nimic.

Atâta vă spun şi vă rog să spuneţi la toţi că nenorocitul meu frate a murit, în cea din urmă *mizerie* şi moartea i-a fost cauzată prin *spargerea capului* ce i-a făcut-o un nebun, anume *Petrea Poenariu* [245 b]. Să ferească D-zeu şi pe cei mai răi oameni din lume să fie instalaţi la D-rul Suţu, că fie care va avea sfârşitul iubitului meu frate.

Moartea lui Mihai şi ologirea mea provine numai din sărăcie! Ce nedreptate este în lume, unii se răsfaţă în lux şi eu n'am cu ce mă căuta. Sdrobită cum n'am fost nici odată, vă rog scumpă mamă nu mă părăsiţi.

Sărut mâna, a matale supusă ca o fiică.

H. EMINESCU

Izvoare: Scrisorile LVII, LIX—LXIII, LXXXII—CXXXIII, CXXXV—CLIII, se găsesc în posesiunea d-lui inginer **Dimitrie St. Emilian** şi a doamnei **Cornelia Emilian**, Bucureşti, fiul şi fiica lui Ştefan şi Corneliei Emilian.

CLIV

Şerban cătră Mihaiu Eminescu

Bottoşani, 3/II [*1*]*872*

IUBITE MICHAIU!

In absenţa Tatei astă-zi am priimit epistola ta către D-lui, din ea m'am informat, ceea ce fórte mult regretu, cum că tu nici măcar te-ai inscrisu la Universitate, almintri ai trebuit să fii primit epistola mea, care de mult timpu ţi-am adressat (acolo la Universitate). Eri chiar a fost vorba de tine, că de atâte septămâni ai plecat, foră sĕ ne fi însciinţat pĕnă acum, şi că décă vei scrie, apoi numai, ca sĕ ţi se trimetă banni. Tata măne trebue să fie la Bottoşani, unde aproape de 6 septămâni mĕ aflu împreună cu Iorgu, care a fost fórte bolnavu şi âncă este. Tóte aceste le vei afla mai cu deamĕnuntul din epistola care décca nu ai primit'o deja, o vei primi, mergênd la Academie. Trebue se'ţi observu ânsă,

cum că tata după cum s'a esprimat eri, nu ţi poate trimite banii, înainte de 10 Dechemvrie stilul vechiu (22 stil nou) şi chiar putând nu va vroi [246]. Asta este aşia de sigur, încât nici trebue să mai ascepţi, de aceea ar fi bine sĕ te adressezi la Junime unde e possibilu ca sĕ ai mai multă trecere. Eu voiu face împreună cu Iorgu tot ce ne va sta în putere pentru a'l îndupleca [247]... îmbrăţesându-te ramân ca totdeuna al teu frate

ŞERBAN

Spĕru că 'mi vei respunde la epistola cea dintăiu.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255 f. 301.

CLV

Nicolae Eminescu către tatăl său

Botoşani, 1881 Iunie 19

IUBITE TATĂ,

Am priimit al doilea scrisoare della mata din Bucureşti; la cea dintăi ţi[-]am rĕspuns luni şi sper ca dupa adresa care mi-ai comunicat o ai şi primit.

Ai fost numit espert intr[']o comisiune de esperţi, pentru evaluarea stricăciunilor la acaretele din Cucorani. Neputîndu[-]ţi inmanua citaţia au schimbat numele matale şi au scris al meu. Marţi au fost comisiunea compusă din delegaţii tribunalului, din Arapu, inginieriu Zotta şi de mine cît şi de o mulţime martori locali în Cucorăni.

Sunt nevoit a veni în toate zilele la Botoşani pentru formarea actului, care va fi mîne încheiat. La 27 a. cur. se va judeca chestia la curtea de Apel, care a ordonat acea espertisă. Din partea institutului au fost advocatul Pavlov, un amicu bun a lui Mihaiu, iară pentru Storfer advocatul Botez [248]; pentru Bastiţa n'a fost re-

presentant. — Iazul, morile sunt cu desăvîrşire distruse pe Cucorani, asemenea şi toate acaretele. Storfer nu s'a mutat încă cu familia, repareazâ casa.

Am avut şi încă avem ploae, care n'ar trebui de feliu; grîul în parte mare e cam culcat. Orzul puţin indreptat şi cam cu tăciune. Pe Cucorani e orzul şi mai prost decît la noi. Rapiţa Lipovenilor e bună şi cam intr[']o septamena de secere.

Pentru popuşoi de peste Şima caut oameni spre ai prăşi în parte. Ungurii la Movitu n'au venit.

Hristachi m'au rugat se'l duc până la ţară, pentru că are se tragă o linie la padure în hotar cu Catamareşti, fiind parţile padurii ajunse cu creşterea. Crede, că se vor tăea copaci mari; sunt nevoit a[-]i da trăsura mîne.

Caii nu s'au îndreptat şi despre Leon ţi-am scris, că'l voi cita la judele de pace, spune tot minciuni şi nu mai dă docariu.

Harieta nu se află acasă, mĕ voi repezi duminică la Cernăuţi spre a o aduce [249].

Posed 2620 fr. în numerar din banii prinşi pe 3 wagoane popuşoi. Restul cum ţi-am scris au rĕmas nebătut şi chiar ne va trebui, pentru că n'avem mai mult decît 3 fălci, pe care putem conta.

M'am bucurat foarte că-ţi merge bine în cura doctorului şi dorind se te reîntorci cît de curînd, sărut mânele şi sum a matale

supus fiu

NICU

D-SALE D-LUI GHEORGHE EMINOVICI

LA BUCUREŞTI

Strada Bisericei Eni, No. 1

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu, 2255, f. 342.

CLVI

Nicolae cătră Mihaiu Eminescu

Cernăuţi, 1883 April

IUBITE MIHAI !

Am primit epistola ta, ne bucurăm cu toţii — Tata — Harieta şi eu — despre cele comunicate. Trimite-ne din banii împrumutaţi — cît vei pute. După Paşti contează pe persoana şi caracterul meu — macar, că oamenii mă numea cu : «Nec. cel prost».

Tate[-]i [îi] mai bine; mai mult smintit la minte, după tipicul său. De la Mathe[i] n'am ştiri, nici cunosc adresa sa.

Al tău frate

NICU

Cern. Hotel Lam. I/3.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu; 2255; f. 333.

CLVII

Iacob C. Negruzzi cătră M. Eminescu

Iaşii 2/14 Oct. [*1*]*880*

IUBITE AMICE !

Iţi scriu cu dorinţa de a avea un răspuns, prin urmare te rog să pui pentru un moment la o parte reaua deprindere de a arunca scrisorile în panerul cu hârtii. Intreabă, te rog, pe Slavici pentru ce nu mi-a răspuns un cuvânt la scrisoarea ce i-am adresat încă pe când mă găseam la ţară ? Mi se pare, la dracu !, că cea

întâi regulă, chiar între oameni ce nu se cunosc, este de a răspunde la scrisori, cu atât mai mult când există oarecare relaţii între dânşii. 2) Mă sâcâe D. Cecropide cu scrisori nefrancate să achit un abonament la Timpul. Apoi, te rog, să-l faci să înţeleagă că eu plătesc 120 fr. pe an contribuţii la Club, deşi sunt locuitor în Iaşi, ear nu în Bucureşti, fiindcă i-a plăcut lui bietul Epureanu [250] de a mă pune, *fără a mă întreba,* între membrii fundatori. Afară de aceasta, dacă toată calitatea mea de redactor şi, dragă doamne, de om de litere nu mi-a făcut nici un bine, apoi cel puţin atâta mi-a făcut că toţi redactorii mi-au trimis gratis jurnalele lor, chiar jurnalele roşe [251]. Nu e destul că pun din pungă ori ce deficit s'ar arăta la Convorbiri? Insfârşit nu trebue uitat că noi mai avem şi contribuţii *pe aici, locale.* La dracu! 3) Aveai odată un manuscript interesant al unui călugăr Varlaam[252]; de mult te-am rugat să mi-l trimiţi pentru Convorbiri. De ce îl ţii în saltar? Voi deacolo nu-mi mai daţi nimic, apoi cum am s'o duc mai departe. 4) Cine este autorul romanului «Brazi şi putregai» [253]. Că este scris de un moldovan, nu mai este îndoială, chiar frumuseţa limbei dovedeşte aceasta, dar de cine ? Imi bat capul zadarnic şi nu mă pot dumeri. Am cetit numai începutul în Timpul din 1 Octomvrie şi, afară de ceva prea lungi descripţii, acesta mi-a părut foarte bun. Nu-i vorbă că începe cam ca Mihai Vereanu [254]. Boerul şi Cucoana la ţară, fata bine crescută în casă, fiul în străinătate, dar însfârşit toate pot fi altfeliu până încolo — aştept urmarea cu mare interes. 5) Se mută Clubul Conservatorilor în alt local ? şi unde ?

Eată punctele la care te rog să-mi răspunzi şi pentru ca să nu uiţi nici unul, le-am numerotat. Salutări lui Caragiale şi la alţi amici. A propos 6) Pentru ce n'aţi publicat scrisoarea mea din Franzensbad relativă la Cihac ?

Salutare şi frăţie

I. C. NEGRUZZI

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu, 2255, f. 335.

CLVIII

Editarea Poesiilor lui Eminescu

D-SALE D-LUI I. V. SOCEC, LIBRAR-EDITOR,

BUCUREŞTI

Bucureşti, 17/29 Dechemvrie 1892

Sânt acum vre-o 8 ani de când v'am rugat să luaţi asupra D-voastră imprimarea şi editarea unui volum cu poesiile lui Eminescu, care pe atunci erau apreciate în adevărata lor valoare numai de un mic cerc de iubitori ai literaturei, pe când poetul însuşi se afla greu bolnav într'un institut de sănătate la Viena [255], susţinut acolo numai prin mijloacele a câtorva prieteni.

Cu bunăvoinţa curagioasă ce aţi arătat-o de atâtea ori pentru întreprinderile literare române, aţi primit îndată propunerea; iar volumul astfel editat de D-voastră sub îngrijirea mea a avut un succes excepţional de mare. Intr'un timp foarte scurt s'au urmat relativ multe ediţii, şi astăzi poesiile lui Eminescu au devenit opera de predilecţiune a tinerimei române.

De venitul acelui volum, pe care fireşte l-aţi dat în primirea lui Eminescu, s'a putut bucura poetul în cei din urmă ani ai vieţei sale.

De la încetarea lui din viaţă, în Iunie 1889, vă spusesem că tot venitul viitoarelor ediţii, ce se vor publica sub îngrijirea mea, să fie destinat — în memoria marelui poet — la premiarea acelor lucrări literare scrise de studenţi români, care — pe lângă valoarea lor — să fie în oarecare legătură cu concepţiunile caracteristice cuprinse în opera lui Eminescu.

Acum că prin stăruinţele aceloraşi prieteni, care s'au interesat de Eminescu nu numai prin vorbe, ci şi prin fapte, s'a îndeplinit şi ultima datorie de pietate şi s'a aşezat pe mormântul poetului din cimitirul Belu un monument funerar cuviincios, asigurându-se totodată o sumă anuală pentru întreţinerea lui în bună stare — este momentul venit ca să precizăm cele convenite atunci oral.

Să hotărîm dar că pentru fiecare nouă ediţie de una mie exemplare din poesiile lui Eminescu publicate sub îngrijirea mea, D-voastră să plătiţi în totul 600 lei, care să stea în păstrarea D-voastră pentru premierile menţionate. In limitele sumelor astfel adunate, vă voiu ruga prin scrisoare deosebită să număraţi fiecărui student premiat suma destinată lui, luând de la el chitanţă pentru plata efectuată şi păstrând chitanţele la D-voastră.

Scuzaţi, vă rog, mult stimate Domnule Socec, acest mic adaos la foarte întinsa D-voastră comptabilitate şi primiţi împreună cu mulţumirile mele, încredinţarea vechii şi deosebitei mele consideraţiuni.

T. MAIORESCU

Dar această alcătuire deabia începuse a se executa prin acordarea a două mici premii, între cari unul răposatului N. Basilescu, când totul fu zădărnicit după o înştiinţare apărută în «Monitorul Oficial» din *9 Dechemvrie 1894,* în aceşti termeni.

«Subsemnatul, căpitan Mateiu Eminescu, domiciliat în comuna urbană Mizil, fac cunoscut că nimeni nu are dreptul a edita şi vinde scrierile rămase dela decedatul meu frate poetul Mihail Eminescu, şi că voiu urmări şi sechestra ori unde voiu găsi asemenea ediţii, apărute de la moartea dânsului încoace».

Fireşte că în urma acestei înştiinţări şi a primirii unei somaţiuni deosebite, casa Socec a suspendat editarea poesiilor lui Eminescu.

GH. TEODORESCU-KIRILEANU
(*Conv. Lit.* 1906 XL 1092/93)

CLIX

Data naşterii lui Eminescu

DOMNULE DIRECTOR,

E mai bine de un an de când stăpânesc date temeinice asupra locului şi anului naşterii lui Mihail Eminescu şi de când

văd în toate încercările biografice greşeli mari în această privinţă şi abia m'am hotărît, având încredere în ospitalitatea «Convorbirilor Literare», să le dau în vileag [256].

Datele pe cari vi le comunic le datoresc împrejurării că fusesem trimis, ca student, la Botoşani, împreună cu D. C. Vasiliu, ca să încercăm o stabilire a locului naşterii, unde trebuia, după frumoasele intenţiuni deatunci, să se ridice o şcoală în amintirea poetului.

Iată câteva date — toate greşite, — culese din cele mai autorisate biografii apărute:

Mai întâi pe mormântul de «sub teiul sfânt şi dulce», sub numele «Mihail Eminescu», stau săpate, în peatra rece, două clipe din vecinica vreme : «1850—1889».

In prefaţa ediţiei a IV, D. Maiorescu scrie că e «născut la 20 Decembrie 1849, în satul *Ipoteşti*, lângă Botoşani». Tot asupra acestei date, ca an al naşterii lui Eminescu se opreşte şi D. N. Pătraşcu [257], în partea studiului său publicat în Numerul jubiliar al «Convorbirilor» [258], «dată găsită scrisă chiar de mâna lui în registrele Direcţiei «Convorbirilor Literare» [259].

In matricula gimnasiului din Cernăuţi se găseşte anul 1849, 14 Decembre.

Intr'alte schiţe biografice greşeala e şi mai mare : aşa într'un articul, bogat într'unele fapte adevărate, întru cât însumi am putut să le controlez, publicat întâi pare-mi-se în «Românul», reprodus însă în unicul număr al ziarului «Eminescu» [260], eşit cu prilejul desvelirii bustului la Botoşani, stă scris : «a văzut lumina zilei în satul *Dumbrăveni*, judeţul Botoşani, la anul 1848, luna Noembrie 8, în ziua de Sfinţii Arhangheli, pentru care i s'a şi dat numele de «Mihai» din botez».

Dacă atâtea deosebiri sunt în scrierile apărute departe de locul naşterii, nicăeri mai mult ca în Botoşani nu se pot culege date mai false, ca întâmplări din viaţă, ca împrejurări de familie, ca timp şi loc al naşterii. (Ba Dumbrăveni, ba Ipoteşti, etc.).

După o zadarnică escursiune ce am făcut în Ipoteşti, satul copilăriei lui Eminescu, D. G. Cerchez atunci prefect al judeţului, a primit următorul răspuns la o scrisoare ce adresase maicăi Agapia Gherghel, stariţa schitului Agafton, unde trăeşte o mătuşă a poetului.

1891, Martie 29, Agafton.

DOMNULE PREFECT,

«D-l Poet Eminescu este născut în Botoşani; aceasta este foarte sigur, căci am întrebat pe maica Fevronia Joraşcu, care au fost faţă când s'au născut. Este cunoscut încă că Botezul i s'au cetit de cătră preotul Dimitrie, de la Ospenia.

(s) AGAPIA GHERGHEL

Am pornit spre Biserica Uspenia, ce-i mai zice şi Biserica Domnească, — Catedrala din Botoşani, — am căutat pe preotul Dimitrie şi după răscolirea câtorva groase volume, prăfuite de vreme, în cari erau trecute numele tutulor botezaţilor de «Dumnealui preotul Iconom Ion Stamati», acum răposat, începând cu anul 1832, am găsit în «Metrica, partea I, de naşteri şi botezuri» următoarele rânduri, pe cari le dau în exactă transcriere :

«Născut la 15 Ghenarie 1850, din părinţi : *Gheorghe Eminovici*, proprietar şi soţia sa *Ralu*, născută Vasile *Juraşcu*, care primi botezul în 21 Ghenarie; s'a numit *Mihail*, având naş pe Dumnealui Stolnicul Vasile Iuraşcu».

Acest volum se află în buna păstrare a preotului Dimitrie, de la mai sus pomenita biserică.

Cum vedem, în aceste puţine rânduri nu se spune *locul* naşterii lui, dar fiind dată afirmarea maicăi Juraşcu, mătuşa lui Eminescu, care încă trăeşte şi care a fost de faţă la naşterea sorei sale, muma poetului, şi cum nu se poate admite, — presupunând că s'ar fi născut la Ipoteşti (Dumbrăvenii sunt mult mai departe), — ca părinţii lui să nu-l fi botezat la biserica satului, unde sunt îngropaţi toţi ai familii şi care e lângă Curtea lor şi să-l fi dus pe el, copilul crud de şase zile, în gerul lui Ghenarie, cale rea de trei ciasuri, numai aşa... ca să-l boteze în Botoşani, rămâne *cu totul* sigur că :

Mihail Eminescu s'a născut în Botoşani în ziua de 15 Ianuarie 1850.

Buzău, Mai 1892.

N. D. GIURESCU

CLX

D. Titu Maiorescu ne comunică următoarea scrisoare, pe care a primit-o dela un student al facultății de litere din București.

Noi o publicăm [261] spre completarea notițelor anterioare apărute în revista noastră cu privire la aceeaș chestie.

DOMNULE MAIORESCU,

In numărul festiv al revistei «Ateneul» [262], apărut cu ocazia inaugurărei bustului dela Dumbrăveni al poetului Eminescu, am găsit un articol al D-lui Corneliu Botez întitulat : *Unde s'a născut poetul Eminescu?* Citindu-l, am văzut că D-sa închee acolo astfel : «Rămâne dar definitiv stabilit că Eminescu s'a născut în orașul Botoșani la 15 Ianuarie 1850, primind botezul la 21 Ianuarie».

D-sa scoate acest «definitiv stabilit», bazându-se pe «însuși actul original care constată în mod legal nașterea și botezul poetului».

Cu toate acestea nu cred că data nașterei poetului e încă stabilită și pentru asta voiu încerca să arăt că e mai probabilă ziua de 20 Dechemvrie 1849.

Această convingere mi-a fost sugerată în urma unor identice întâmplări în stabilirea datei nașterei mele : afirmarea mamei că m'am născut «în noaptea Ajunului», precum și găsirea (într'o carte veche a tatălui meu) însemnărei că sânt născut la 24 Dechemvrie 1881 se opunea celei «născut alaltăeri», existentă în extractul de botez cu data de 6 Ianuarie 1882. Lămurirea mi-a venit în urma cuvintelor mamei : «și ai fost botezat în ziua de Bobotează». Atunci am zis : în actul de botez nu poți pune toată încrederea, deoarece cei însărcinați cu facerea lui, cel puțin atunci, erau mai mult sau mai puțin indiferenți față de exactitatea zilei nașterei; o confundau, înlocuind-o adesea, dacă nu totdeauna, cu cea de botez.

Așa dar e de crezut că într'un timp și mai îndepărtat (1850) decât cel dela 1882, când actele stărei civile mai erau și în seama preotului, să se fi comis vre-o eroare.

Că ziua de 20 Dechemvrie 1849 e adevărata zi a naşterei lui Eminescu, mi-o întemeez între altele pe următoarele argumente ce concură în favoarea acestei date :

1. Eminescu însuşi a scris într'un registru păstrat de D-nul Iacob Negruzzi[263]—în care membrii societăţei «Junimea» îşi înscriu data şi locul naşterei — că s'a născut «în ziua de Ignat» (20 Dechemvrie) în satul Ipoteşti de lângă Botoşani. Cuvintele expresive şi aşa de categorice «în ziua de Ignat» m'au făcut să cred că trebue să fie reproducerea fidelă a celor spuse de însăşi mama poetului şi că Eminescu nu face acolo altceva decât reproduce întocmai afirmarea celei mai în putinţă să ştie exact.

2. Intr'o psaltire veche, în care sânt scrise consecutiv de însuşi tatăl poetului naşterile tuturor copiilor săi, stă scris : «Astăzi 20 Dechemvrie anul 1849 la patru ceasuri şi cinci-spre-zece minute europeneşti, s'a născut fiul nostru Mihai».

Credem că părintele nu s'a putut înşela în scrierea acestei date, mai întâiu că el, indicând, după cum se vede, şi ora şi minutul, pare a fi scris-o îndată după naştere şi apoi chiar scriind-o mai târziu — după cum ne povesteşte fratele poetului — «era om dotat dela natură cu o aşa memorie, încât cunoştea pe toţi contimporanii săi, boeri şi boierinaşi din toată Moldova». Aşa dar nu e de mirat că actul de botez să fie eronat, ci e mai de mirat ca cineva să nu creadă ceea ce ne-a spus mama prin gura poetului şi ceea ce ne-a lăsat scris tatăl.

3. Cu atât mai mult ziua de 15 Ianuarie 1850 se poate crede a fi fost ziua botezului, cu cât, calculată matematiceşte, cade într'o Duminecă, şi este ştiut că de obiceiu botezurile se fac sărbătoarea. E lucru prea curios ca ziua de 21 Ianuarie să fi fost ziua de botez, pentrucă sânt numai cinci zile deabia trecute dela naştere, şi ce aşa grabă pe părinţi să-l boteze îndată tocmai într'o Sâmbătă.

In privinţa locului naşterei e mai greu de afirmat. Totuşi din cuvintele poetului că s'a născut la Ipoteşti — unde era moşia tatălui său — în timp ce actul de botez s'a găsit în matricola de născuţi a bisericei Uspenia din Botoşani, ar rezulta probabilitatea naşterei la Ipoteşti, aproape de Botoşani; iar pentru botezul copilului au venit la oraş, mai ales că se găseau tocmai în timpul

sărbătorilor Crăciunului, când ştiut este că se petrece mai bine la oraş, găsind distracţii mai variate acolo.

Pentru botez şi maica Fevronia, mătuşa poetului, a afirmat că s'a săvârşit la biserica Uspenia, luând ea însăşi parte.

MIHAIL N. POPESCU-COLIBAŞ

CLXI

Facsimilul poeziei lui Eminescu *La Baudius* scrisă de poet în limba germană şi tradusă de A. D. Xenopol.

Izvoare: Arhiva Familiei A. D. Xenopol.

N O T E

I

[1] In originalul lui Eminescu dela Academia Rom. nu se arată, cui urma sau cui s'a expediat cuprinsul acestei scrisori. Am arătat în Introducere (XVII—XXI) motivele care ne-au determinat, să ne gândim la revista **«Familia».**

[2] Din acest timp se găsește un articol **«Teatrul românesc și repertoriul lui»**, reprodus de **I. Scurtu** în «Scrieri Politice și Literare». Cfr. Introducere pg. XVIII—XIX.

[3] **esundă** latinism dela **exundo,** — are = a curge din ceva, a se revărsa.

II

[4] Din cauza războiului franco-german **Serbarea dela Putna** s'a amânat pentru anul următor (1871—14/26 — 15/27 **August**).

[5] **inteligenții** = bucovinism, ardelenism = cărturari, intelectuali.

[5] a pretinească = răspândească.

[6] **Nicolae Teclu,** ardelean * Brașov 25 Oct. 1839 — † 26 Iulie 1916 în Viena și înmormântat în cimitirul Hietzing lângă Schönbrunn. A studiat la Viena chimia și după terminarea studiilor a rămas acolo, fiind profesor la Academia de comerț. A fost inimos român și părintesc călăuzitor al tineretului nostru din Ardeal, Bucovina și Vechiul Regat, care se ducea la studii în capitala fostului imperiu habsburgic. Cfr.: **Teodor Bălan,** Serbarea dela Putna, Cernăuți 1932, pg. 12.

[7] **Petru Pitei,** bucovinean * Cernăuți 1850 — † ibid. 5 Martie 1883. După terminarea studiilor în celebrul institut «Theresianum» din Viena, s'a înapoiat în patrie și a ocupat un post administrativ în direcțiunea «Fondului religios ort. or.» din Cernăuți. Cfr. **T. Bălan,** op. cit. pg. 8.

[8] **M. Eminescu,** așa dar: **Vechiul Regat, Transilvania, Bucovina** — un simbol care spune mai mult decât cel mai clar discurs. De notat e că **Vechiul Regat** reprezintat prin Eminescu, în calitate de secretar, nu-și schimbă reprezintantul din comitetul inițial dela 1870, până când ideea congresului pan-românesc sub titlul «Serbarea dela Putna» nu devine un fapt împlinit. Ba purtătorul de cuvânt, **A. D. Xenopol,** trebuea să vină tot din leagănul culturii și civilizației românești.

III

[9] **Vasile Bumbac,** bucovinean, fiu de țăran * Costâna jud. Suceava, 7 Februarie 1837 — † 27 Febr. 1918 în Suceava. Profesor de limba română la vestitul liceu ort.-or. din Suceava, azi cu numele Ștefan cel Mare, instituție din care s'au ridicat mulți dintre cei mai de seamă cărturari ai Bucovinei. Fostul său elev, **Victor Morariu,** astăzi profesor de limba și literatura germană la Universitatea din Cernăuți, a scris înduioșătoare pagini despre omul Vasile Bumbac, o analiză critică a poetului și realizărilor sale, încadrate cu toată înțelegerea pentru ambianță și epocă. Cfr. **Victor Morariu:** Vasile Bumbac / Pagină din istoria literaturii bucovinene / Conferință ținută la A-

teneul din Suceava, în 11 Faur 1923 / Publicată în **Junimea Literară** 1923 XII, 75, 136, 181, 237, 321, 403. Aprecieri juste şi pline de sobrietate, fără a precupeţi recunoaşterea meritelor sau a-i suprapreţui valoarea, găsim, în ce priveşte figura lui Vasile Bumbac, în Istoria Literaturii Române din Bucovina de **Constantin Loghin**. (Cernăuţi 1926, pg. 112—127).

[10] **Teodor Bălan** se întreabă în amintita sa lucrare (pg. 92) dacă **Belesiu** «nu e cumva Teclu?». Răspundem: nu, fiindcă în autografele lui I. Slavici — Tribunistul am întâlnit numele lui Belesiu, compatriot al nuvelistului din timpul studiilor dela Viena. Când se vor publica şi aceste autografe în colecţia noastră, se va putea verifica afirmaţia şi ne vom strădui să-i dăm de urmă.

[11] Fiul fostului mitropolit al Bucovinei Silvestru Morariu, consilierul aulic **Vasile Morariu** (†) are şi el scrisori adresate lui Slavici, cari se vor publica la rândul său. Astfel în aceste nepretenţioase Studii şi Documente Literare se ivesc pe îndelete toţi acei cari altă dată au gândit şi lucrat, mână în mână, pentru noi, pe cari pământul i-a rechemat unul câte unul, mai curând sau mai târziu şi pe cari noi urmaşii, datori cu recunoştinţă pentru cât s'au nevoit să ne netezească drumul şi lumineze întunerecul, suntem obligaţi să-i adunăm la un loc.

[12] **senţescu** latinism dela **sentio, -ire**, a simţi.

[13] **Pamfil Dan**, («om de diamant», după cum îl numeşte I. Slavici), * 10 Febr. 1848 în comuna Ciocăneşti, jud. Câmpulung (Bucovina), şi-a făcut studiile liceale în Cernăuţi, terminându-le la 1869. A urmat apoi dreptul şi a fost judecător în Stockerau (Austria), ajungând până la una din cele mai înalte trepte la care se putea gândi un român bucovinean: consilier la tribunalul din Viena; a murit în 1914 la Viena şi a fost înmormântat la Stockerau. Cfr. **T. Bălan**, op. cit. pg. 36.

[14] Hadicfalva = Dorneşti.

IV

[14 a] In şedinţa din 5/17 August 1871 Consiliul municipiului Bucureşti votează un ajutor pentru serbarea dela Putna. Studenţimea îi aduce mulţumiri printr'o scrisoare, care apare în «Românul» din 10 Aug. 1871.

Asupra comisiunii designate de comitetul central al serbării pentru examinarea celei mai bune cuvântări festive ce avea să se rostească la Putna, s'au produs oarecari diversiuni. Astfel **G. Dem. Teodorescu** afirmă că acea comisiune ar fi fost formată din **T. L. Maiorescu, V. Pogor şi I. Negruzzi**, la România Jună din Viena se nasc conflicte din această cauză, deoarece o parte din studenţime credea că aceşti membri ai comisiunii ar fi antinaţionali şi ar fi urîţi de toată lumea. Timpul fiind prea înaintat, nu s'a putut constitui altă comisiune, dar aceasta n'a avut amestec la festivităţi şi «nici nu s'a pomenit să asiste la serbare». Cfr. **G. Dem. Teodorescu**, Serbarea dela Putna, **Românul** 1871, 28 August. — Probabil ca răspuns la aceste şi la alte atacuri similare, îndreptate în contra lui Titu Maiorescu, în deosebi, l-a făcut pe **Eminescu** să scrie articolul **Naţionalii şi Cosmopoliţii**, pe care l-am datat 1871.

Dealtfel pentru învrăjbirea tineretului din România Jună avea toată grija politicianismul din Vechiul Regat, care furniza «informaţiile» necesare. Astfel un «oarecare

Alexandru Lupașcu din București, trimițând 87 lei pentru serbare, amintește trista impresie ce a produs în toată țara (!) numirea Domnului Maiorescu și a campaniei internaționale din Iași ca auguri ai serbărei, pe cari îi numește «agenți ai străinilor», «întreprinzători ai colonizării țării cu Germani și cu Judovi». Cfr. **I. Grămadă**, op. cit. pg. 26.

Familia lui **Iosif Vulcan** află din **Semănătorul** (Bârlad, nr. 27 din 11 Iulie 1871), că comitetul central al **României June** a ales comisia care să decidă asupra cuvântării admisibile a se rosti la Serbarea dela Putna, în persoana lui **T. Maiorescu**, **I. Negruzzi** și «cutare» **Vasile Pogor**. Familia se îndoește de veracitatea știrii și consideră faptul ca o profanare a memoriei lui Ștefan cel Mare. Cfr. **Familia** 1871 VII 1/13 Aug. Tot Semănătorul (l. c.) din Bârlad laudă inițiativa serbării dela Putna, arată din cine va fi compus comitetul pentru examinarea cuvântării festive și se întreabă ce caută T. Maiorescu, Pogor și Negruzzi într'un asemenea comitet, când se cunosc ideile, pe cari aceștia le profesează despre românism.

Familia din 29 August (10 Sept.) VII. 1871, face o amănunțită dare de seamă despre serbarea dela Putna, stăruind asupra discursurilor cari s'au rostit, și asupra imnurilor religioase naționale cântate. Se vorbește de sunetul clopotului Buga, turnat încă de pe timpul lui Ștefan cel Mare, sunet care întovărășea procesiunea și așezarea darurilor pe mormânt. «După serbare, junii prezenți ținură un congres, unde între altele se decise a se edita un ziar al tineretului. Acesta trebuia să apară la Viena, sub titlul «**Naționalismul**». Insistând asupra grandioasei manifestații și asupra impresionantului număr de participanți, **Familia** constată, cu tristețe, că «Boerimea Bucovinei — din cause mai înalte politice — a excelat prin absența sa admirabilă» — și că «Transilvania fu reprezintată prin trei inși».

La început a figurat și Iacob Negruzzi în comisiunea de lectură. (cfr. I. Grămadă, M. Eminescu, Heidelberg, 1914, pg. 25). Mai târziu pare că rămân numai cei trei amintiți de Eminescu: Maiorescu, Alecsandri, Pogor.

A. D. Xenopol greșește schimbându-l pe V. Alecsandri, cu **M. Cogălniceanu** (v. Istoria Ideilor mele, din acest vol.).

15 Numai o singură cuvântare festivă, cea a lui **A. D. Xenopol**.

16 «CUVENTARE FESTIVĂ / rostită / La serbarea națională pe mormĕntul lui / ȘTEFAN CELU MARE / în 15 (27) Augustu 1871, / de / A. D. XENOPOL. / Prețul unu sorocovățu rusescu. / Profitul în folosul fondului pentru ridicarea unui monumentu lui **Ștefan celu Mare** / (Reproducțiunea este oprită). / IASSI, 1871 / TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII JUNIMEA», și în «**Conv. Lit.**» 1871/2 V 186—192.

V

17 **Dumitru Brătianu** răspunde scrisorii lui **Eminescu**, aprobând în totul sentimentele și credințele tinerimii. Serbarea este un eveniment important în viața românismului, o nouă epocă începe. Scrisoarea se adresează **Domnilor membri ai comitetului central pentru serbarea dela Putna**, și-i datată 11/23 August 1871. Cfr. **Românul**.

Interesantă este atitudinea guvernului austriac față de evidenta manifestație politică a panromânismului în jurul mormântului lui Ștefan cel Mare. Bunul român,

Orest Renney, prefect al judeţului Rădăuţi, cere instrucţiuni dela centru, cum să procedeze faţă de o manifestaţie pioasă, inofensivă. Ministerul Taaffe, deşi îşi dă seama că serbarea aniversării a 400 ani dela întemeerea mănăstirei Putna este numai un pretext şi că adevăratul scop e «ca să se întărească sentimentul naţional românesc, ca să se demonstreze legătura Românilor din Bucovina cu cei din Principatele Dunărene şi din Transilvania, şi în urmă, să aranjeze o serbare naţională, profitând de momentul religios» —, totuşi vigilenţa este însoţită de prudenţă. Nici un fel de provocare din partea stăpânirii austriace, deşi cuvântarea lui **A. D. Xenopol** nu ocoleşte adevărul istoric, prin care îşi exprimă speranţa într'un viitor comun... «La ora 12 din zi se servi masa în portic. Se vorbeşte de 1600 de tacâmuri. Au servit studenţii. **Mihail Cogălniceanu** avea să prezideze masa. Dar prefectul Renney, din prudenţă, se opuse, şi Slavici ocupă scaunul prezidenţial, având la dreapta şi la stânga sa pe Cogălniceanu şi pe prefectul Renney. Când sosi rândul vinului, Slavici închină pentru împărat, iar prefectul Renney mulţumeşte din partea guvernului şi închină pentru prosperitatea poporului român. Din partea **Academiei Române** vorbeşte **I. G. Sbiera**». (Cfr. **Teodor Bălan**, op. cit. pg. 17/18 şi anexe, 45/46).

Un film istoric de o grandioasă strălucire, cu melodia lui **A. Flechtenmacher** intonând în surdină apoteozarea eroului prin profeticele versuri ale lui **V. Alecsandri**:

In timpul vitejiilor,
Cuprins de un sacru dor,
Visai unirea Daciei
Cu-o turmă şi-un păstor

O! mare umbră eroidă,
Priveşte visul tău!
Uniţi suntem în cugete,
Uniţi în Dumnezeu!

Sau ultima strofă din imnul religios al aceluiaş Flechtenmacher, cu ruga lui Alecsandri:

«Etern Atotputernic, o Creator sublime,
«Tu care ţii la drepta-ţi pe Ştefan, erou sfânt,
«Fă'n lume să străluce iubita-i Românime,
«Glorie ţie'n ceruri, glorie pe pământ!

Apoi **Ciprian Porumbescu**, fermecând mulţimea cu fermecătorul să arcuş şi unind-o într'o simbolică horă, şi trubadurul **Grigori Vindireu** înmuind inimele cele mai împietrite şi transportând fiinţele omeneşti în sfere sublime, până la eterisare... (Cfr. **Leca Morariu**, Ce a fost odată în Bucovina). Şi cât bun simţ, cât tact, câtă dovadă de maturitate din partea aranjatorilor congresului, cari în cele din urmă nu erau decât doar nişte tineri, supuşi mai mult exploziilor sentimentale decât rezervelor raţiunii: **Eminescu 22 ani, I. Slavici 23 ani, A. D. Xenopol 24 ani.**

[18] recepute lat. recipio, recipere, a primi dela cineva.

VI

[19], [20] In ms. lui Eminescu nu se arată nici ziua, nici anul. Indicaţia noastră e după **I. Grămadă**, Mihail Eminescu, Heidelberg 1914, pg. 24 şi urm.

[21] **Ion I. Bumbac**, frate al amintitului Vasile Bumbac, profesor şi apoi director la liceul din Cernăuţi (* 1843 — † 1902), adeient înfocat al curentului latinist şi deci

antagonist al direcției noui inaugurată de Titu Maiorescu și reprezintată la Viena prin Eminescu, Slavici, filologul Ștefan Ștefurea, Chibici Rêvneanu etc. Bibliografie amplă a lui Ion I. Bumbac în **Leonidas Bodnărescul**, Autorii Români Bucovineni, Cernăuți 1903, pg. 11, 31, 40 și 55—56. Portretul omului și literatului **Ion Bumbac** în **Constantin Loghin**, Ist. Lit. din Bucovina, Cernăuți 1926 pg. 188—192.

[22] Eminescu, Slavici, Chibici și Ștefurea. Cfr. **I. Grămadă**, op. cit. pg. 25.

[23] Conflictul între tinerii bărnuțiști și junimiști din Viena este studiat după procesele verbale ale «României June» de către **I. Grămadă**, **op. cit. cap.** M. Eminescu la «România Jună» pg. 22—30 și monografia României June 1871—1911, Arad 1912. Protagoniștii curentului junimist erau Eminescu și Slavici.

[24] sulevare (lat. sublevare, fr. soulever) — a ridica.

[25] castra, — orum = **tabără.**

[26] **Societatea literară științifică** și societatea **România**. Cfr. I. Grămadă, op. cit. pg. 18.

[27] Aci se întrerupe articolul lui Eminescu, foaia fiind ruptă, urmarea este scrisă pe alt format de hârtie.

[28] Retipărit în ediția Clasicilor Români Comentați sub îngrijirea lui N. Cartojan (Craiova, f. d.) de către **D. Murărașu**, M. Eminescu, Scrieri Politice; pg. 15—31.

[29] «Apoi am avut și supărări care de care mai minunate; pro primo: un proces de presă, al cărui capăt nu sânt încă în stare de a-l prevedea». (**M. Eminescu** către **I. C. Negruzzi**, scris. din Viena 11 Febr. 1871, în St. D. L. I. pg. 319).

[30] **Să facem un congres**, reprodus de **D. Murărașu**, op. cit. la nota 28.

[31] Probabil se proectase apariția la Budapesta a unui ziar românesc «Noua Presă Liberă», după modelul vienezului «Neue Freie Presse». Nu-l vedem însă trecut în «Publicațiunile periodice românești» de Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, ceea ce ne face să credem că intenția nu s'a realizat și prin urmare articolul lui Eminescu a rămas nepublicat.

[31 b] Cfr. acest vol. pg. 83/4 și nota 17.

[32] **Simion Bărnuțiu**, Dreptul public al Românilor, Iași 1867.

[32 b] Afară de Al. Macedonski, ceilalți: obscuri versificatori ai timpului.

[33] **Johannes Scherr** * 1817 Hohenrechberg — † 21 Noembrie 1886 Zürich; și-a făcut studiile universitare în Zürich și Tübingen; a fost profesor, deputat, conducător al partidului democrat, în timpul revoluției dela 1848, din care cauză a trebuit să se expatrieze, fugind în Elveția (1849); fu numit profesor de istorie și literatură. A scris foarte mult: romane, povestiri, istorie, istorie literară, între cari cităm numai câteva: **Bildersaal der Weltliteratur**, Stuttgart 1848, ed. III-a 1884 (Fresca literaturii universale); **Bildersaal der deutschen Literatur**, 1887 (Fresca literaturii germane); **Allgemeine Geschichte der Literatur**, Stuttg. 1851; ediția 10-a. **Illustrierte Geschichte der Weltliteratur**, ibid. 1900, 2 vol. (Istoria ilustrată a literaturii universale); **Schiller und seine Zeit** ibid. 1859, 1865. 1902 (Schiller și epoca sa); **1848, ein weltgeschichtliches Drama;** ibid. 1875 (1848, o dramă istorică mondială). In istoria literaturii universale, citată de Eminescu și apărută întâia oară la 1851, I. Scherr vorbește în termeni foarte călduroși de limba și literatura română. Era pe când, în cultura și civilisația germană încă nu se furișase spiritul rânced și disolvant al semitismului, care spre pildă prin

pătimaşul **Paul Wiegler** informează lumea despre Români prin Geschichte der Weltliteratur (Ullstein, Berlin 1926) astfel: «der Deutsche **Peter Maior**, der siebenbürgische Deutsche **Klein**, der **Zigeuner Anton Panu»**; Costache Negruzzi, un ucenic al lui Puschkin; Alecsandri, un liric cu pretenţie de olimpian; Caragiale moare exilat la Berlin; despre Eminescu «savantul» Paul Wiegler ştie doar că e un fatalist liric schopenhaurean, că a murit în casa de nebuni, că a scris «Făt frumos din lacrimă» şi că la 1904 s'a publicat corespondenţa cu Veronica Micle «Liebe und Schmerz» (Iubire şi Durere). Lirica după 1880 e reprezintată prin Al. Vlahuţă şi George Coşbuc, iar teatrul prin H. G. Lecca şi Ronetti Roman, fireşte. Despre Goga, domnul Paul Wiegler are cunoştinţă că a scris numai o satiră electorală «Domnul Notar» şi nu uită să spună că autorităţile maghiare au şi confiscat-o. Pe o singură pagină (492) se găsesc îngrămădite toate aceste inepţii şi cu acest aport de grosiere injurii cu pretenţie de ştiinţă figurăm în Istoria literaturii universale a domnului Paul Wiegler, în 1926. Biata Germanie!

[34] **Franz Aurel Pulszky**, scriitor maghiar, * 17 Sept. 1814 la Eperies — † 9 Sept. 1897 Budapesta; sau fiul său **August von Pulszky**, * Iulie 1846 în Viena — † 11 Sept. 1901, în Budapesta. La 1871 deputat, dela 1875 profesor de filosofia dreptului la Universitatea din Budapesta.

[34] b Maiorescu se îmbolnăvise de urechi şi plecase la Berlin pentru a se trata.

VI

Hynek despre care aminteşte Eminescu în scrisoarea sa din Viena (16/12—1871) este **Marian Hynek**, doctorul oraşului Botoşani, predecesorul lui Francisc Isac. (Cfr. **Vladimir Şardin**, Figuri dispărute, pg. 74).

[35] ...«prin 2 Octombrie 1869 [Eminescu] a locuit în Alsergrund IX, Porzellangasse No. 9; prin 8 Aprilie 1871 în Landstrasse III, Kollergasse 3, I. Stock, T[ür] 19; în Octomvrie 1871 în Wieden-Schaumburgergasse No. 15, iar prin April (?) 1872 locuinţa lui Eminescu era III Landstrasse, Gärtnergasse No. 5» Cfr. **I. Grămadă**, op. cit. 12.

[36] E vorba de a V-a expoziţie mondială din Viena, care a aflat loc abia în anul 1873. I-a exp. Londra 1851; a II-a Paris 1855; a III-a Londra 1862; a IV-a Paris 1867. La cea din Viena au participat 42 mii expozanţi; 7 milioane 225 mii vizitatori; s'au cheltuit 48 milioane coroane şi s'au încasat numai 9 milioane coroane. Preparativele au durat vr'o doi ani şi în acest timp viaţa se scumpea, pe măsură ce se apropia termenul inaugurării expoziţiei.

[37] cruceri = Kreuzer = monedă divizionară austriacă. 1 Kreuzer corespundea cu 2 bani româneşti.

VIII

[38] **Eminescu** locuia în acest timp în III Landstrasse, Gärtnergasse 5. cfr. **I. Grămadă**, op. cit. pg. 12.

IX

[39] Cfr. nota 36.

XI

[40] pg. 97. **I. V. Pătrășcanu** izbutește să identifice imobilul în care a locuit Eminescu în semestrul de vară 1873: «Albrechtstrasse Nr. 6»; pe atunci otel numit «Bremer Hof", iar după 1900 «Hotel Bürger», «5 minute depărtare de Universitate» (I. V. Pătrășcanu, Eminescu student la Berlin, pg. 6). Șerban locuia desigur în alt cartier.

[40] pg. 98. Un an și câteva luni mai târziu Șerban se stingea, chiar acolo la Berlin. (Cfr. pg. 125 din acest vol.: «**Șerban e alienat**» 4/16 Noem. 1874; «**Șerban a murit ieri**».., anunță Mihai pe tatăl său între 4/16 Noem. și 26 Noem. 1874).

I. A. R.[ădulescu-Pogoneanu] scrie în **Conv. Lit. 1919** LI 394: «Cea de a doua scrisoare pare a se referi la un caz grav de boală a unuia din frații săi care se vede că se afla atunci la Berlin (Șerban, doctor în medicină de la Erlangen și care se spune a murit în 1874?)» Astăzi toate aceste îndoeli cad: prin scrisoarea XI, a lui Mihai către părinți (Berlin 18 Iunie 1873) care dovedește precis că Șerban era în Berlin, că practica medicina, **fără să aibă titlul de doctor,** apoi prin scrisorile XXII, XXIII și **XXIV** se arată care a fost soarta lui Șerban: alienarea (4/16 Noembrie 1874) și moartea (înainte de 26 Noembrie 1874). vezi pg. 124—127, în acest vol.

XII

[40] a Eminescu scrie întâi: «auzit».

[40] b Urmează cuvintele tăiate: «**a lui Șerban**».

[40] c Frază tăiată: «Dacă'mi făgăduești că te-i însănătoșa, se poate că de Paști voiu veni acasă ca să te văd».

XIII
(La textul român)

[40] a pg. 103. **Johann Friedrich Herbart** (* 1776 — † 1841), profesor la Univ. din Göttingen și Königsberg; filosof influențat de **Eleați** (Xenofan, Parmenide, Zenon și Melissus), **Platon, Kant** și **Leibnitz.** Plecând dela principiul unității, simplității și inmuabilului existentei, eleatismul consideră multiplul, mișcarea și devenirea numai o ilusie. Nu există mișcare, spun eleaticii, ci o stare pe loc în infinit de mici spații. De aci pentru Herbart filosofia înseamnă prelucrarea noțiunilor, logica trebue să le lămurească, metafisica să le rectifice, adică să înlăture contradicțiile, estetica să le completeze prin definirea valorilor.., Sufletul e un ce real; sediul său este un unic punct în crier...

[40] b pg. 103. **Robert Zimmermann** (* 2 Noem. 1824 Praga — † 1 Sept. 1898), estetician și filosof, din 1869 profesor la Universitatea din Viena, discipol al lui Herbart și adversar înverșunat al lui Hegel.

[41] Omul este prin însăși firea sa un element politic.

42 pg. 104. Directiva dată de T. **Maiorescu** în ştiinţă, artă şi literatură: «naţionalitatea în marginele adevărului» şi frumosului (cfr. pg. 90—91 din acest vol.), directivă acceptată şi urmată de toţi junimiştii aşa încât Eminescu vorbeşte cu drept cuvânt de «directiva noastră».

42 pg. 105. **Nicolae Creţulescu**, agentul diplomatic la Berlin, succesorul lui Teodor Rosetti. Asupra felului cum s'a tradus şi a circulat acest pasagiu din scrisoarea lui Eminescu, cfr. Introducerea, pg. XXXI/II.

42 a Lucrurile nu s'au prea schimbat în bine pentru Eminescu, dela plecarea lui Teodor Rosetti, care îi ridicase «leafa de Agenţie la 16 napoleoni pe lună» (cfr. pg. 119. în acest vol.) pe când «excelenţa sa [Creţulescu] m'a redus la 30 taleri» pe lună. (Cfr. ms. 2258 Ac. Rom. f. 178). Diferenţa este evident mare: 16 napoleoni × 20 franci = 320 franci subt Rosetti; un Vereinstaler, monedă curentă germană din 24 Ian. 1857 până la 1 Oct. 1907, reprezenta în moneda dela 1907 până la războiu 3 mărci germane. Aşadar: 30 taleri × 3 mărci = 90 mărci, ceeace însemna aproximativ 100 franci. Deci: o reducere dela 320 franci la 100 franci pe lună. Dealtfel Eminescu se şi plânge de sgârcenia lui Creţulescu în scrisoarea către tatăl său, (XXIV), pe care am datat-o 1874 (pg. 126 în acest vol.); adevărat, că poetul foloseşte în această epistolă un ton moderat şi cuviincios: «Kreţulescu este, după cum v'am spus un om care trece cu economia peste marginile cuvenite». Intr'un concept de scrisoare însă, menită probabil lui Rosetti, concept în limba germană, care se găseşte la Acad. Rom. ms. 2258, f. 178, îl numeşte pe Kreţulescu: «bătrâna mea excelenţă», «un pergament» («ein altes Leder») şi-i dedică şi patru versuri parafrazând finalul goethean (Chorus misticus) din partea a II-a a lui **Faust**:

Goethe:	**Eminescu:**
Das Unbeschreibliche	Das Unbeschreibliche
Hier ist's getan;	Hier ist's gethan
Das Ewig = Weibliche	Das Ewig = Lederne
Zieht uns hinan.	Riss uns hinan.

Altă dată vom publica întregul text dela cota 2258 f. 178. din care rezultă că Eminescu îşi făcea haz de necaz din causa felului de a fi al lui Creţulescu şi a modului cum înţelegea să se comporte în postul ce-l deţinea.

XIV

(La textul român)

43 Cfr. şi ms. Ac. Rom. 2258 f. 178: «Seit wann Sie **versetzt** sind, bin ich **entsetzt**, und Ihre **Reise** macht mich **laufen**» —. «De când aţi fost transferat; sunt îngrozit, şi călătoria D-voastre mă face să alerg». In limba germană însă e un spiritual joc de cuvinte:

Sie — versetzt,
ich — entsetzt;
Sie — reisen,
ich — laufe...

44 Teodor Rosetti, înaintașul lui N. Crețulescu, la Berlin.

45 Dar tocmai aici e buba.

46 N. Crețulescu; cfr. nota 42 a.

47 Din când în când «excelența sa» pleca din Berlin în orașele învecinate și atunci Eminescu pridideа cu ale sale: «Acum n'am timp de loc. Deoarece însă idolul meu [Crețulescu] a plecat la Dresda pentru câteva zile, am găsit timp să vă scriu» (Conceptul scrisorii către Teodor Rosetti, Ac. Rom. ms. 2258, f. 178).

XV

(La textul român)

47 a Cfr. cuprinsul telegramei, pg. 113.

48 **I. A. Rădulescu-Pogoneanu** care publică aceste scrisori în **Conv. Lit.** 1910 XLIV 186—209 se întreabă dacă **Janet** nu e cumva Leonardescu, despre a cărui insuficiență ca profesor, Titu Maiorescu vorbește în scrisoarea din 19 April 1874 adresată lui Eminescu (Cfr. pg. 170/1 în acest vol.).

49 Lipsește fila a II-a, care cuprindea lista: pe fila I-a este scrisoarea, iar pe a III a: P. S. Nicolae **Oncu** etc...

50 **Nicolae Oncu**, transilvănean după terminarea studiilor în străinătate s'a înapoiat în patrie, unde a fost avocat, director de bancă la **Arad** și **deputat**.

51 roșu = liberal, nu «notat numai cu roșu», cum se traduce textul german al lui Eminescu în ediția «Operelor Complecte» ale lui Eminescu, dela Iași. Dealtfel însuși poetul explică ce vrea să înțeleagă prin **roșu**: «Deși nu roșu propriu zis, totuși îl cred foarte ambițios, și toți ambițioșii sunt liberali» etc. Cfr. și Introducerea la acest vol. pg. XXXII.

XIX

(La textul român)

52 Credem a nu greși datând acest text din 1874, deoarece e străbătut de acelaș suflu din scrisorile dela Charlottenburg adresate lui Maiorescu.

53 Poate fi vorba de **poetul Johann Georg Jacobi**, * 2 Sept. 1740 — † 4 Ian. 1814 contemporan cu Goethe sau în ambianța preocupărilor filosofice Eminescu se gândea probabil la **filosoful Jacobi**, care însă se numește **Friedrich Heinrich** * 25 Ian. 1743 — † 10 Martie 1819 și este frate cu poetul.

54 Cu prilejul comemorării centenarului dela moartea filosofului german **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** (* 1770— 1831), Societatea Română de Filosofie din România printr'o serie de conferințe, precum și prin **Revista de Filosofie**, atunci ca și altă dată, a expus principiile filosofice ale lui Hegel, arătând cari sunt aderenții și adversarii filosofului, iar profesorul **Tudor Vianu**, în documentatul său studiu «Influența lui Hegel în Cultura Română», a epuizat subiectul trecând prin cultura și cugetarea filosofică românească, generația: Radu Ionescu — Titu Maiorescu, I. Eliade-Rădulescu, M. Kogălniceanu, M. Eminescu. De altfel **Academia Română** care publică lucrarea lui Tudor

Vianu în Memoriile Secţiunii Literare (S. III., T. IV., Mem. 10), a şi distins-o premiind-o cu premiul Năsturel. Totuşi un studiu complet asupra vieţii şi operii filosofice a lui Hegel rămâne să se facă de aci înainte.

[55] **Johann Gottlieb Fichte** (* 1762 — 1814), este pus de Eminescu, ni se pare, pe nedrept în tovărăşia lui Hegel. Idealismul subiectiv întemeiat pe doctrina eului a fost mult timp elementul dinamic pentru tinerimea germană înflăcărată, gata să urmeze cu generositate calea sacrificiului pentru înălţarea naţională. Idealismul animator al lui Fichte şi pesimismul creator al lui Eminescu duc la aceeaşi purificare şi desăvârşire a individului ca parte integrantă din sfera mai mică sau mai mare a unei colectivităţi omogene — naţiunea. Inainte de războiu numele lui Fichte şi celebrele sale «Reden an die deutsche Nation» se citau adesea în legătură cu acţiunea politică şi culturală a lui N. Iorga. Atunci atributul «apostol» ce se dedea lui N. Iorga, însemna un renume pentru dânsul şi o mândrie pentru naţie, astăzi inconştienţa unui public şi conştiinţa vinovată a altui anumit public, au căutat să schimbe renumele în poreclă, spre satisfacţia însă numai a ocultului cosmopolitism interesat. Totuşi, în pofida operii de întuneric a licuricilor, atunci comparaţia cu Fichte a acelei geniale culminări apostolice a fost un adevăr prins în structura lui, azi, — după ţelurile împlinite — nesocotirea acestui adevăr nu poate atinge ce a fost, ce rămâne. Ba, acum când se tot vântură ideea de creare a unui stat ţărănesc, al plugarilor, ca lucru nou-nouţ —, cunoscătorii specificului etnic semănătorist — îi urmăresc firul direct în opera politică şi culturală a lui Eminescu-junimistul, cu interdependenţă în statele civilisate şi în operele marilor animatori — ca Johann Gottlieb Fichte.

[56] Şi cu **Eduard von Hartmann** (* 1842 — † 1906) Eminescu procedează sumar şi necruţător. Judecata poetului este apoi şi prematură, fiind că Hartmann, până la 1874 publicase doar câteva lucrări, ale filosofului în devenire, cetitor al inconştientului. Când ne gândim că filosoful a murit la 1906, că numai o antologie din lucrările sale cuprind 13 volume compacte, verdictul ironizator al lui Eminescu ne apare cu totul neîntemeiat. «Sistemul lui Hartmann este o sinteză Hegel-Schopenhauer, care cuprinde noţiunea inconştientului din filosofia lui Schelling, a individualismului lui Leibnitz şi a realismului modern şi duce la un monism concret» (H. Schmidt, Philosophisches Wörterbuch, Leipzig 1931, pg. 175).

[57] **Oskar Freiherr von Redwitz**, * 1823 Lichtenau lângă Ausbach (Germania) † 1891, în sanatorul Gilgenberg lângă Beyreuth — poet liric, epigon, şi autor dramatic; a fost chemat şi ca profesor de estetică la Universitatea din Viena, unde însă nu s'a oprit decât un an.

[58] **Emanuel Geibel**, * 1815 — † 1884. poet liric de minoră factură heineană. S'au tradus unele poezii şi în literatura noastră. Amănunte Cfr. St. D. L. I 267 şi Indice.

[58 a] **Friedrich Wilhelm Schelling**, german * 1775 Leonberg — † 1854 Würtemberg; profesor, filosoful clasic al romanticilor. Sub influenţa lui Kant, Fichte, von Bruno, Descartes şi Spinoza, Leibnitz, Platon şi Plotin, Schelling, reprezintă astfel diferite aspecte luminate în deosebi «de idealismul lui Fichte şi panteismul lui Spinoza». (H. Schmidt, op. cit. 367).

XX.

59 **Teodor Rosetti;** cfr. n. 42, 42 a şi 44.

60 **N. Creţulescu;** cfr. n. 42, 42 a şi 47.

61 Banca Wertheimer.

XXI

62 **Ioan Al. Samurcaş,** secretar al agenţiei noastre diplomatice la Berlin.

63 N. Creţulescu.

64 Maiorescu trimise lui Eminescu 300 taleri (aproximativ 1000 franci) pentru a-şi continua studiile şi a-şi lua titlul de doctor, la Jena, în vederea numirii sale la catedra de filosofie din Iaşi. Poetul însă călătoreşte — «pe malurile Rinului şi la Weimar, aşa cum ar reeşi dintr'o scrisoare a cărei autenticitate nu ne este încă dovedită». (Cfr. **G. Călinescu,** Viaţa lui Eminescu, ed. I-a pg. 260). Apoi la Königsberg, în partea opusă a Germaniei, ca să cerceteze izvoare istorice cu privire la Români, care însă erau tot atât de opuse intenţiunilor lui Maiorescu ca şi pregătirii sale pentru catedra de filosofie.

65 Colecţie de documente.

66 Vacanţe.

67 Ieremia Movilă (Moghilă), domn în Moldova (1595—1605), înscăunat în locul lui Ştefan Răzvan de cancelarul polon Zamoiski; susţinut şi de Turci, pentru că le plătea tributul, şi de Poloni, a trebuit totuşi să fugă, de frica lui Mihaiu Viteazul (în primăvara 1600), la Hotin, până în toamnă când Polonii îl ajutară să-şi recucerească tronul, după înfrângerea lui M. V. în Ardeal. Avea legături de sânge în Polonia, iar soţia sa Elisabeta să fi fost de fel din Ungaria. I. M. a restaurat mănăstirea Suceviţa, unde este înmormântată Doamna Elisabeta. (Cfr. **Dimitrie Dan,** Mânăstirea Suceviţa, Tip. Bucovina, Bucureşti 1923, pg. 68, unde se dă şi fotografia «Capsulei cu părul Doamnei Elisaveta». Tot aci se reproduce şi «Portnetul lui Ieremia Movilă Voevod», pg. 53).

67 şi 68 Pentru a pune la îndemână o informaţie cât mai precisă asupra preocupărilor lui Eminescu şi asupra cunoştinţelor istorice din vremea sa faţă de cercetările şi rezultatul lor din timpul nostru, ne-am adresat reputatului slavist, profesorul dela Universitatea din Bucureşti, d. **P. P. Panaitescu,** şi d-sa ne-a dat, cu toată bunăvoinţa caracteristică eminenţilor oameni de ştiinţă, următoarele lămuriri: **Biserica Movileştilor** din Liov, numită şi **Biserica Moldovenească** (Woloska Cerkiew), cu hramul **Adormirii Maicii Domnului,** şi azi în fiinţă, este clădită cu bani moldoveneşti, în special cu ajutorul familiei Movileştilor. Ea a fost însă dela început în mâinile comunităţii Rutenilor ortodoxi, trecuţi în ultimii ani ai sec. XVII-lea la unirea cu Roma. Domnii moldoveni nu făceau decât să ajute cu daniile lor această comunitate, fără să aibă drept de proprietate asupra bisericii.

Stemele Movileştilor cu bourul Moldovei se aflau în biserică până la restauraţia de pe la 1885, după vizita lui Eminescu. Portretele de care vorbeşte manele nostru

Biserica Moldovenească din Liov (Lemberg).

КОНСТАНТИНЪ КОРНІАКТЪ.

Constantin Corniact

poet sunt în număr de trei. Cel dintâi, al «Armaşului din ţara românească», «ajuns mare cancelar al Poloniei», este al lui **Constantin Corniact**, grec din Creta (1517—1603). Inscripţia în limba latină depe portret spune că a stat în «Valachia Cisalpină», sub principele Alexandru (Lăpuşneanu), unde a ocupat funcţia de «**praefectus administrationi Valachiae**», ceea ce **Eminescu** a înţeles că însemnează **armaş**. In realitate se ştie că grecul în chestiune a fost conducător al vămilor, pe care le luase în arendă. După aceea, cum spune aceeaş inscripţie, Corniact a trecut în Polonia, unde i s'a dat rang de nobil, şi că «**officio maximo cum reipublicae emolumento perfunctus esset**», adică a împlinit cele mai înalte servicii, fiind recompensat de stat. **Eminescu** socotind că «officium maximum» înseamnă cea mai înaltă demnitate a crezut că personajul a ajuns **mare cancelar**. In realitate a fost administrator al vămilor şi al veniturilor regale în provincia Rusiei Roşii (Galiţia orientală şi Podolia). Prezenţa portretului lui în biserică se explică prin aceea că a reparat-o şi a ridicat clopotniţa bisericii pe socoteala lui. A şi fost îngropat în această biserică.

Celelalte două portrete, doi tineri îmbrăcaţi în haine roşii, n'au nici o inscripţie, şi **Eminescu** a crezut că e vorba de membrii familiei Movileştilor, ctitori ai bisericii. In realitate sunt însă **portretele celor doi fii ai lui Const. Corniact**. Toate aceste portrete pictate pe pânză se aflau până în anul 1924 în biserică, iar acum se găsesc în muzeul bisericii moldoveneşti.

Despre **biserica moldovenească din Liov** (Lemberg) şi rolul Movileştilor şi al lui Corniact pentru ridicarea ei, vezi: **P. P. Panaitescu**, Fundaţiuni religioase româneşti în Galiţia, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice 1929 XXII 1—19 (la pg. 3 e reprodus portretul lui Corniact).

Colecţia de documente din Arhivele din Cracovia de care pomeneşte Eminescu este foarte probabil: «**Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia**», care se publică la Cracovia. Până acum au apărut 19 volume, începând din anul 1874.

69 **Titu Maiorescu** în guvernul Lascar Catargiu.

70 Nu s'a mai înapoiat în Germania.

71 Dacă mă va favoriza soarta.

72 latina vulgară.

73 N. Creţulescu.

74 Formulă de politeţe, fiindcă pe N. Creţulescu îl preocupă mai mult economiile financiare, decât ajutorarea poetului în cariera academică, cfr. nota 42 a.

75 Sora lui I. A. Samurcaş; cfr. nota 79.

XXII

76 «Gh. Eminovici, nu se afla la Botoşani, ci la Praga, în căutarea celor două fete ale sale, îmbolnăvite de tifos la întoarcerea dela băile Teplitz (Boemia)». (G. **Călinescu**, op. cit. 270).

76 b **Şerban Eminescu**, cfr. nota 40 pg. 98.

77 Cfr. **A. D. Xenopol**, Istoria ideilor mele, în acest volum.

78 Scrisorile următoare (XXIII şi XXIV) lămuresc despre ce e vorba: alienarea şi apoi moartea lui Şerban, la Berlin.

79 Maria, cfr. nota 75.

XXIII

80 **Ioan Al. Samurcaş.**

81 **N. Creţulescu.**

82 **T. Maiorescu,** în guvernul Lascar Catargiu, dela 7 April 1874 ministru al cultelor şi instr. publice, până la 30 Ian. 1876.

XXIV

83 Scrisoarea XXVI (pg. 127) ne îndrituește să datăm astfel: între 4/16 şi 26 Noemvrie 1874.

84 Cfr. n. 80.

85 Cfr. n. 82.

86 Cfr. n. 42 a.

XXV

87 Am arătat pe larg în vol. I-iu din St. D. L. 324/5 influenţa lui Schiller cu poezia sa «Jeremiada» asupra «Epigoniilor» lui Eminescu. In recent reeditata monografie M. Eminescu, cu date de altfel unele învechite, altele necontrolate, d. **N. Petraşcu** îşi însuşeşte descoperirea noastră şi vorbeşte de influenţa lui Schiller şi Jeremiada, şi Eminescu, şi Epigonii, evitând că citeze izvorul, ca şi când ar mai fi ştiut-o d-sa şi la prima ediţie, însă nu i-a venit s'o spună.

XXVI

88 In scr. XXIV ni se vorbeşte de datoriile rămase la spital (160 franci) «şi alte datorii mici» (pg. 126); acum poate că vin datoriile pentru locuinţă, ş. a.

89 Ioan Al. Samurcaş.

XXVII

90 Despre I. Creangă, institutorul şi autor de cărţi didactice cfr.: **Leca Morariu:** Institutorul Creangă, Cernăuţi 1925. — **Lucian Predescu,** Ioan Creangă, Viaţa şi Opera, II vol. Bucureşti, edit. Bucovina 1932. — **N. Ţimiraş,** Ioan Creangă, Bucureşti, Edit. Bucovina 1932.

91 Este numai o copie fotografică: cfr. introducere XXXV.

XXVIII

92 **Ioan Manliu,** biobibl. cfr. St. D. L. III 133.

93 Cfr. n. 90.

XXIX

94 Facsimile după original se reproduc de către **Constantin Capră** în Buletinul **Mihai Eminescu,** Cernăuţi 1932 III 197—199.

XXX

95 Dela 4 April 1876 — 27 April guvernul de tranziţie m. preş. I. Em. Florescu (general), faimosul Chr. Tell (general) la finanţe; între guvernul lui Lascar Catargiu cu P. P. Carp la culte şi instrucţie publică şi guvernul lui Costache Manolache până la 24 Iulie, când vine la cârma Statului I. C. Brătianu. La 4 Mai 1876 ministru al cult. şi instr. publice e **G. Chiţu.**

96 Iaşi şi Vaslui.

97 Nu se găseşte la minister acest raport.

XXXI

98 Poetul bucovinean **Dimitrie Petrino** scrisese, câţiva ani după moartea lui Aron Pumnul, fostul profesor al lui Eminescu, o broşură în care reproba principiile filologice ale lui Pumnu şi ale urmaşului său I. G. Sbiera: «Puçine cuvinte despre corupere limbei române în Bucovina, de Dimitrie Petrinó / Cernăuţi 1869 / Tiparul lui Bucoviecki şi comp/». Eminescu îl combate pe Petrino atât în şedinţele dela România Jună, cât şi într'un articol apărut în **Albina** din Pesta (n-rele 3 şi 4 din 7/19 şi 9/2 Ian. 1870): «Despre curentele filologice româneşti din Bucovina». Aşa că pe lângă nedreptatea ce i se făcea de tradiţionala noastră politică «scoală tu, să şed eu», de a-l fi îndepărtat din postul de bibliotecar, mai e nevoit să predea gestiunea adversarului său **D. Petrino.**

99 Samson Bodnărescu.

XXXII

100 **Stéua Romaniei,** Iaşi 22 Mai 1877 — 29 Martie 1881.

XXXIII

101 După cuprins se poate presupune că scrisoarea este adresată lui **Iacob C. Negruzzi.**

102 Cfr. n. 103.

103 In numărul din 1 Martie 1878 se tipăresc poeziile lui Eminescu «tuspatru de odată», şi anume: **Povestea Codrului, Povestea Teiului, Singurătate, Departe sunt de tine şi singur lângă foc** — Conv. Lit. 1878 XI 453—456.

104 **Nicolae Gane:** «Drăgan Drăgănescu, numele unui bacal, acum chiar a doi bacali din Iaşi. Pogor a dat porecla **Drăgănescu** sau pe scurt **Drăgan** lui **N. Gane** şi-l întrebuinţează totdeauna când era să dovedească că acest vestit novelist are o natură prosaică» — **Iacob Negruzzi,** Dicţionarul Junimei, în **Conv. Lit.** 1924 LVI, pg. 781.

105 ...«complet ramolit din causa micilor modiste».

106 Celebrul artist dramatic italian **Ernesto Rossi;** amănunte în St. D. L. II 312. Apoi: «Mă întrebai de întrunirile literare dela Bucureşti. La începutul «sesiunei» erau minunate. De când a venit însă Rossi la Bucureşti, abia mai e chip de a aduna

oamenii. Despre Rossi nu vă scriu nimic, fiindcă am de gând să scriu o dare de seamă în «Timpul» şi sper că o veţi ceti pe aceea. Deocamdată mă mărginesc a Vă mărturisi, că eu unul mă simt fericit de a putea zice, că am gustat în această viaţă trecătoare şi arta lui Rossi. Cu atât viaţa îmi este mai bogată. — Eminescu zice, că Vă trimite poesiile» (**I. Slavici**, scrisoarea datată: Bucureşti 8 Febr. 1878 către **I. C. Negruzzi**, în St. D. L. II 288). Cfr. şi nota 103 de aci, despre trimiterea poesiilor de către **Eminescu**. Pe temeiul acesta am datat scrisoarea XXXIII.

107 «Novela **Gura Satului** nu Vi-o pot trimite. După ce am cetit-o Doamnei Kremnitz, m'am hotărît a o scrie încă odată şi a mai adăuga trei episoade întregi la ea»...: **I. Slavici** către **I. C. Negruzzi** (1878), în St. D. L. II 288. Nuvela a apărut cu un an mai târziu: **I. Slavici, Gura Satului,** Conv. Lit. 1879 XII 425—454; a fost tradusă în l. germană de Mite Kremnitz. Cfr. nota 168, pg. 308 din St. D. L. II.

108 «Era vorba să Vi se trimită traducerea foarte bună a lui Ruy Blas, făcută de Olănescu» — **I. Slavici** către **Iacob C. Negruzzi** (1878), în St. D. L. II pg. 288. — **D. C. Olănescu** «Ruy-Blas», dramă în cinci acte de **Victor Hugo**. actul I, trad. în Conv. Lit. 1 Iunie 1878 XII 89—100. Cfr. şi nota 4 din St. D. L. II pg. 413.

109 Nu toţi sunt membri ai Junimii. Despre Teodorescu, Cfr. indice St. D. L. II. Slavici scrie lui I. C. N. că Teod. are «o poveste», care este «una din cele mai bine scrise poveşti române, dacă nu chiar cea mai „formgerecht" [impecabilă ca formă]». Cfr. St. D. L. II 288. — Puşcariu = **Ilarion Puşcariu,** dela care avem un respectabil număr de scrisori primite dela Iacob C. Negruzzi. Ele ne-au fost puse la dispoziţie de către d. profesor şi membru al Academiei Române **Dr. Sextil Puşcariu** şi vor forma începutul volumului a V-lea din St. D. L.

XXXIV

110 **Ştefan Micle**, † 6 August 1879.

111 Ştefan Micle, soţul Veronicăi.

XXXV

112 Datarea 1880 nesigură.

113 **Nicolae Eminovici** * 2 Februarie 1843 — † (sinucidere) 9 Martie 1884 (Ipoteşti). Cfr. scrisorile lui N. E. în acest vol. pg. 270—271.

XXXVII

114 Datarea problematică.

115 **Aglaia Eminovici,** (1852—1906) măritată la 1870 cu Ioan Drogli, profesor la Şcoala Normală de Invăţători din Cernăuţi; inspector pentru districtele Suceava şi Câmpulung, † 1887. Aglaia s'a recăsătorit cu Heinrich Garreiss von Döllizsturm, căpitan în armata austriacă.

116 **Henrietta Eminescu** († 14 Oct. 1889).

XXXVIII

117 Proclamarea României ca Regat la 14/26 Martie 1881, iar încoronarea Domnitorului Carol I-iu ca Rege al României 10/22 Mai 1881.

XXXIX

[119] **Ioan Scipione Bădescu** prieten al lui Eminescu * 15 Mai 1847, Restolțiu (Transilvania); membru în Junimea din 1868, ziarist, scriitor. Amănunte despre I. Sc. Bădescu, în Buletinul Mihai Eminescu de **G. Bogdan-Duică** (1931 II 101/2) și **Leca Morariu** (ibid. pg. 123, 124). Tot acolo Leca Morariu se întreabă dacă domnișoara Isabela Andrei este cunoscuta noastră scriitoare doamna **Isabela Sadoveanu.** Răspundem afirmativ. **Adela Andrei** (pg. 256) este doamna Adela Dr. G. Proca (soția cunoscutului poet O. Carp); **Isabela Andrei** (-Morțun) (pg. 268) este doamna Isabela Sadoveanu, apreciata noastră scriitoare. Cfr. și introducerea pg. LXXII în acest volum.

XLII

[120] «După cele ce-mi spunea [Eminescu], îmi închipuiam o femee tânără [Veronica Micle], greu bolnavă, care în timpul suferințelor sale îndelungate, în străinătate, îl avusese numai pe el, tânărul student, plin de entusiasm, care o mângăia, îi forma și îi înveselea spiritul, cetindu-i cu răbdare» (**Mite Kremnitz**, pg. 36; în acest vol.).

XLIII

[121] **Pablo Martin Meliton Sarasate** celebru violonist, * 10 Martie 1844 în Pamplona din provincia spaniolă Navarra, † 1908.

[122] Dovada profundității sentimentelor.

L

Datarea problematică.

[123] **Neculai Mandrea,** * Focșani 22 Mai 1842, membru în Junimea din 1864.

[124] Samson Bodnărescu.

[125] **S. Bodnărescu,** Mici Escursiuni, în **Conv. Lit.** 1870 IV 17, 40, 60, 73, 90 și 213.

LI A

[125] In fața ms. lui M. Eminescu (2255 ff. 424—433) se află o foaie cu inscripția: **Alienație mintală?**

Balada în versuri:

SERDARIU

Haideți, haideți după mine
Să vă'nvăț a trăi bine
Că din fiară am scăpat
Și pe voi v'am adunat
Și'n alt stat că am trecut
Ca să-mi plătească tribut
România mi-au plătit
Pe cât mie-au trebuit
Și cu ea m'am răfuit,
I-au rămas dosarele,

Temnița și fearăle
Să le aibă dela mine
Că eu le-am purtat prea bine,
De rugină că le-am șters
Și n'am fost pretențios
Ia mâncați, mâncați și beți,
Voi copii băeți
Ș'apoi să încălecați
Și pe mine mă urmați,
Iată merg și eu cu voi

Pe la cânii de ciocoi
Că au obiceiu din ei
De 'ntreaba pe musafiri
De unde sunt și cum îi cheamă.
Și pe voi de v'o 'ntreba
S'o lăsați pe seama mea,
Că voi nu știți a vă da
A vă da seama de ea,
Iar eu le-oiu răspunde-așa,
Iată profesiunea mea,
Iarna strâng bani împrumut
Cu dobândă
Din mahalale 'nsemnate
De la cucoane bogate.
Vara strâng turme de oi
Și mi-aleg dintr'înșii miei
Și trec spre Milcov cu ei
Și-i bag în codru pe miei
Cu ciobănași după ei,
Sunt toți din băieții mei
Și Serdariu stă'ntre ei.
M-ai întrebat cum mă cheamă?
Iți voi spune negândit,
Sunt Serdariu cel vestit
Pân'acum nu m'ai știut...
Pentru că nu m'ai știut
De aia la tine-am venit
Să mă știi, să mă cunoști
Și bine să mă plătești
Cu aur nesocotit
Necântărit.
Serdariu pe unde-au venit
Tot așa i s'au plătit
Când astfel oiu fi grăit
Voi băieți stați neclintit
Raza armei desvăliți
Fără însă să-i răniți
De-or fi oameni de cuvânt,
De n'or fi oameni de'nțeles
Și din gură n'or tăcea
Mi-i tocați ca cânepa,
Ca și alții auzind
Când noi la dânșii mergând
Să scoată bani mai curând.
Voi copii, băeți
Ia beți, ia beți și mâncați
Și apoi să 'ncălecați
Pe mine să mă urmați
Veniți cu toți după mine
Să trecem în țări străine
C'acolo vom trăi bine.
Trageți hora măi flăcăi,
Trageți hora ș-o lăsați,
Mergem în munții Carpați,
Acolo să v'așezați,
Mâncări bune să mâncați,
Căprioare să vânați
C'o dulceaț-așa de bună
Care ține-o săptămână,
Și prin munții Carpați
Avem și ciocoi bogați
Voi cu mine să-i călcați,
Raza armelor să le-arătați
La chimir bani să băgați
Când din casă vom eși
Și pe drum vom întâlni
Săraci, femei și bărbați
Câte-o liră să le dați,
De poteră să'ntrebați
Potera să mi-o aflați
După dânsa să plecați
Cot la cot să mi-o legați,
Să-i lăsăm așa 'ncurcați
Până vom intra'n Carpați.
Și tot astfel să urmați
Să putem să fim scăpați
Și să fim neurmăriți
De femei și de bărbați.
Vom intra'n munții Carpați
Munții destânci și de peatră
Isvoarele nu mai seacă
Și căprioarele joacă.
Ia vedeți voi băeți
Ce loc frumos v'am ales,
Căprioare să-mi vânați
Cu ele'n târg să-mi plecați,
Degeaba să nu le dați
Pe la boerii bogați,

Ci pe unde mi le daţi
Sama bine să luaţi,
Casele să le'nsemnaţi
Pe unde sunt boeri bogaţi,
Eu la dânşii mă voi duce
Să-i întreb cu cuvânt dulce
De-au fost căprioara dulce;
De-au fost căprioare dulci
Să-mi dea bani câteva pungi
Şi din casă c'om eşi
Tacticos că vom păşi
Şi'n munte iar vom sosi
In muntior la un isvor
Unde pasările sbor
Şi-mi cântă de te adorm.
Isvoraş cu apă limpede
Pe unde vrei Serdare plimbă-te
Pe viorele culcă-te
Dorurile uită-le.
Nu le pot uita vr'odată
Că'n toată lumea mă cată
M'or găsi până şi'n peatră.
Că de-ar fi doruri mai multe
Le-aş putea uita pe toate,
Dar e numai unu'n lumea toată
Şi de aia nu-l pot uita.
Ia mâncaţi, mâncaţi şi beţi
Voi copii băeţi,
Ce dor am nu mă'ntrebaţi
Ci caii vi-i adăpaţi
Şi la iarbă să mi-i daţi,
Caraule din voi să-mi staţi
Pe Dumnezeu nu-l uitaţi
El vă păzeşte'n Carpaţi.

LII

125 pg. 159. Cuvântul **chiar** a fost şters.
126 Sanator particular.

LIII

127 **C. Popasu** ale cărui scrisori din Viena către **Titu Maiorescu**, se tipăresc pe pg. 171 şi urm., în acest vol.

LVI

128 **C. Botez** crede că **Epistola deschisă către homunculul Bonifacius** din ms. Ac. Rom. 2262 f. 86 este «mai veche decât versiunea I» — Satira a II a publicată în Conv. Lit. dela 1 April 1881. Cum însă poetul începe această epistolă cu versurile:

Azi venind din întâmplare şi sub ochii noştri «Pruncul»
Am cetit critic'adâncă renumitului homuncul

se pare că e vorba de **Bonifaciu Florescu** (* 1848 — † 1899), profesor la Bucureşti şi publicist, şi de ziarul **«Pruncul Român»**, care a apărut în Bucureşti dela 8/20 April. — 21 Noem./3 Dec. 1886, sub direcţia lui **Vintilă C. A. Rosetti**, considerându-se ca o continuare la **«Pruncul român»**. Bucureşti 12 Iunie — 11 Sept. 1848, de sub conducerea lui **C. A. Rosetti** şi a lui **Vinterhalder**. Nefiind probabil să-i fi căzut astăzi. **din întâmplare** «Pruncul» [român] din 1848 şi mai puţin probabil ca la 1848 să fi avut ziarul amintit preocupări de estetică literară, indicaţiile susţin părerea că lui Eminescu i-ar fi căzut în mână **«Pruncul [român]»** dela 1886 şi atunci versiunea **scrisorii deschise** n'ar putea fi «mai veche» decât cea dintâi, publicată, la 1 Aprilie 1881, din simplul motiv că «Pruncul» al doilea se născu cinci ani mai târziu, iar în timpul scurt cât a trăit întâiul «Prunc», **Bonifaciu Florescu** era abia în vârstă de câteva luni (n. 27 April 1848 Pesta-Ungaria). In numărul din Noemvrie 1886 XX pg. 715 **Convor-**

biri Literare dau la „Corespondență" sub inițialele Fl.[orescu] B.[onifaciu] în C.[apitală] următorul răspuns: „**«Să nu căutăm într'o poezie formă, regulă și ritmu, ci numai sentiment»?** Noi însă credem că sentimentul singur nu ajunge, altfel cei mai mulți oameni ar fi poeți". Cuvintele subliniate sunt cuprinse chiar de redacție între ghilimele.

Răsfoind însă **Pruncul Român** dela 1886, n'am găsit nimic de Bonifaciu Florescu; pe acesta îl întâlnim însă ca redactor la revista lui **Macedonschi: Literatorul** (apariție neregulată între 1880—1904); acolo sunt suficiente articole ale lui B. Fl., dela care ar fi putut deveni pentru Eminescu punct de plecare la această scrisoare deschisă. Oricum, datarea noastră este problematică și nu este exclus ca C. Botez să aibă dreptate.

129 Inșelător.

LVIII

130 «Scrisoarea alcătuită de poet către Morțun, la 10 Noemvrie 1887, trebuie cetită cu toată rezerva cuvenită produsului unui om sdruncinat» (**G. Călinescu,** op. cit. 441).

LX

131 **Aglaia Drogli,** al cărei prim soț Ioan Drogli muri în 1887. O foarte frumoasă planșă fotografică reprezintând pe Aglaia cu băeții ei (Ioan și George), tustrei îmbrăcați în costume naționale, se găsește în **I. Grămadă** (op. cit. între pg. 30—31).

132 **Domnișoara Cornelia Emilian.**

LXI

133 **Henrietta.**

LXIV

134 Despre doctorul **Francisc Isac** s'a insistat pe larg în introducere, pg. LXV—LXVII.

135 Ediția I-a: **Poezii,** București Socec 1883. Prefață de **T. Maiorescu.** Ediția a II-a 1887, a IV-a, a VI-a 1892, a VII-a 1895, a VIII-a 1901, etc. — **Ediția V. G. Morțun: Proză și versuri,** Iași 1890.

LXV

136 «Revederea poeziilor sale a trebuit să readucă în sufletul lui Eminescu toată dragostea pentru Veronica cu atât mai suavă, întotdeauna, cu cât era mai îndepărtată. Poetul îi scrie fără știrea Harietei» [**G. Călinescu,** op. cit. 443].

137 «Veronica veni pe neașteptate, pe primăvară» [1889]... «și într'o bună zi Eminescu și Veronica plecară la București» (**G. Călinescu,** op. cit. 443), pentru ca la 15 Iunie 1889 să se stingă viața poetului și flacăra unei minți atât de geniale încât dacă ar fi scris în limba franceză, germană sau engleză aceia ce a simțit și gândit, numele lui Mihai Eminescu ar fi fost trecut printre acele ale celor mai străluciți poeți și cugetători ai lumii.

LXVI

[138] Răspunsul lui Eminescu la această scrisoare se găseşte la pg. 99/102 în limba germană şi la 102/105 în traducere românească. Scrisoarea LXVI trebue deci conexată cu scrisoarea XIII.

LXVII

[139] ...şi totuşi Eminescu a rămas fără titlul de doctor...

[140] **C. Leonardescu** (Janet? pg. 112), care totuşi a colaborat la **Convorbiri Literare,** publicând întinse şi serioase studii din domeniul filosofiei: **Darwin şi ştiinţa contimporană** XVI, 102. — **Introducţiune la metafisică** XVIII 319. — **Idealul popoarelor în secolul nostru** XIX 773. — **Criza actuală a moralei** XXIV 866. — **Filosofia veche şi filosofia nouă** XXVI 527. — **Problema şi metoda esteticei contimporane** XXVII 700. — **Filosofia artei şi a literaturii** XXVIII 150. — **Socialismul şi romantismul** XXIX 1044.

[141] **Nicolae Ionescu,** liberal înverşunat şi adversar al lui T. Maiorescu. Cfr. pg. 167—172 din St. D. L. II.

[142] (?).

[143] Este chiar cuvântul românesc al lui Eminescu în textul scrisorii sale germane; cfr. pg. 106.

[144] Vezi telegrama pg. 113.

LXVIII

[145] T. Maiorescu l-a vizitat pe poet în sanatorul dela Ober-Döbling în ziua de 12 Ianuarie 1884.

[146] Sanatorul «Caritas» al medicului Suţu. Cfr. n. 21 pg. XLVI din introducere.

[147] Cfr. scrisoarea profesorului Dr. Obersteiner către Titu Maiorescu, pg. 174/5 din acest volum.

[148] In desele retipăriri ale acestei scrisori numele lui Leidesdorf apare greşit **Reidesdorf.**

[149] L. regele Chinei, Obersteiner: H. Heine, regele Evreilor.

[150] **C. Popasu,** nepotul lui Maiorescu.

LXX

[151] Cfr. pg. 151, scr. LXVII şi nota 145.

[152] In ziua de 26 Februarie 1884 poetul însoţit de statornicul său prieten Al. Chibici-Răvneanu plecă spre Italia.

LXXI

[153] **Bucovineni.**

[154] In prima ediţie îngrijită de T. Maiorescu şi cu o prefaţă de el, apărută la Bucureşti, în 1883 (Socec).

LXXII

155 **Friedrich Hebbel**, poet și autor dramatic, * 18 Martie 1813 în Wesselbrun (Dithmarschen), — † 13 Dec. 1863, este destul de cunoscut la noi, prin traduceri de poezii: Gr. N. **Lazu** în antologia sa dela Șaraga, **Virgil Tempeanu**, în diferite reviste, **Valentin Bude, N. Dracinschi** ș. a., apoi: excelenta traducere a tragediei **Inelul lui Giges**, datorită lui **G. Bogdan-Duică**, în **Conv. Lit.** XXXIV 277 și urm. și în Biblioteca pentru toți nr. 615, **Iudita și Holofern**, trag. în 5 act. trad. de **E. D. Fagure** (Bpt. 197), **Maria Magdalena**, dramă în 3 acte trad. I. E. Torouțiu, publ. în Revista Protopopului **Dr. Ilie Dăianu** «Răvașul», Cluj 1909 pg. 420 și urm. și în ediția separată, Cluj. Tip. «Carmen» 1909.

Pe **Eminescu** îl fascinase clasicul poet și creator de tragedii **Fr. Hebbel** încă în tinerețe. Astfel prin anii 69/70 vorbește de «sublima dramă a lui Hebbel **Maria Magdalena**». Cfr. Introducerea XX/XXI, din acest vol.

156 **Teodor Rosetti.**

LXXIII

156 a Fuzionând partidul conservator cu partidul liberal-sincer, sub numele de partid liberal-conservator, ziarul **Timpul** (15 Martie 1876 — 17 Martie 1884) fuzionează cu **Binele public** (29 Noemvrie 1878 — 17 Martie 1884), și în locul lor apare organul part. lib.-cons. **România** (București 18 Martie 1884 — 29 Martie 1892); cfr. N. Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, Publ. per. Rom. 68/69.

157 **Matei Eminescu** (1856—1929). O fotografie a locotenentului o publică **Sextil Pușcariu** în Junimea Literară 1909 VI 129; alta «îl înfățișează locotenent în uniformă neagră de ceremonie cu epoleți» și cu șase decorații — și a treia fotografie a căpitanului Matei Em.; aceste două din urmă le dă **Leca Morariu** în Revista sa **Mihai Eminescu** 1931 II nr. 7.

158 Sub guvernul de istoric-lungă durată **I. C. Brătianu.**

159 **I. G. Sbiera** și **Simeon Fl. Marian**, Bucovinenii nu vin; ceilalți doi sosiți sunt Transilvăneni.

160 **Hatmanul Baltag**, operă bufă în 3 acte și 5 tablouri, de **I. Negruzzi** și **I. L. Caragiale**, «reprezintată pentru întâia oară pe scena teatrului național din București, în 1 Martie 1884», Cfr. **Conv. Lit.** 1884 XVIII 56. Tot aci începe și tipărirea ei în numărul din 1 Mai 1884. «Hatmanul Baltag» a fost tradus în limba germană de către Mite Kremnitz, care în scrisoarea din 9/21 Iunie 1884 către Iacob Negruzzi dă și o probă de 4 strofe. Muzica este de **Eduard Caudella**. Cfr. St. D. L. I 426/8 și nota 6 pg. 430.

161 **Pădureanca**, nuvelă de **I. Slavici**, n'a apărut în **Conv. Lit.**, ci în Bibl. populară a **Tribunei**, nr. 1, Sibiu 1884.

LXXIV

162 **Matei Eminescu**. cfr. nota 157.

163 Cfr. scr. LXX și LXXII.

164 **Nicolae Eminescu**, care s'a sinucis la 9 Martie 1884 în Ipotești.

LXXV

165 Nu ştim dacă s'a publicat undeva această scrisoare.

166 **P. Missir,** ale cărui scrisori către T. Maiorescu se publică în pg. 180 şi urm.

167 «**Preotul Ienăchescu**» este Gh. Ienăchescu, institutor în acelaş timp şi colaborator al lui Creangă la manuale didactice.

168 Cfr. n. 164.

169 Cfr. sfârşitul scrisorii LXXIV, pg. 177.

170 Ediţia din 1883.

171 Prof. Dr. Obersteiner, coproprietar al Sanatorului din Ober-Döbling.

LXXVI

172 La 4/16 Martie 1884 **I. Slavici** «primeşte însărcinarea de director» al ziarului **Tribuna**, în Braşov. Cfr. actul de angajament semnat: Diamandi Manole, George B. Popp şi Dr. Neagoe, în St. D. L. III 134.

LXXVII

173 Prin scrisoarea adresată lui A. Chibici Răvneanu; cfr. pg. 178.

174 **Emilia Humpel,** soţia compozitorului şi prof. de muzică Wilhelm H., sora lui Titu Maiorescu. Cfr. n. 5, pg. 322/3 din St. D. L. III.

175 **Miron Pompiliu,** membru în Junimea; scrisori de-ale sale şi amănunte în St. D. L. I 147—158 şi St. D. L. III 228—230. Cfr. şi Indicele vol. I—III St. D. L.

176 «**Caracudă,** poreclă dată de A. Naum, cu ocasiunea unei aniversări, unui număr destul de însemnat de membrii ai Junimii, care mai tineri şi mai modeşti şed obicinuit prin colţuri, vorbesc foarte puţin, cârtesc pe la ureche foarte mult şi aşteaptă cu nerăbdare momentul când se aduc ceaiul, cafeaua şi cozonacul» **Iacob C. Negruzzi,** Dicţionarul Junimii, **Conv. Lit.** 1924 LVI 460.

LXXVIII

177 **Vasile Burlă,** * 9 Febr. 1840 în com. Opăiţeni (Bucovina) — † 1905, membru în Junimea din 1870. Cfr. şi **Indice** St. D. L. I, II, III. Harnic şi apreciat colaborator cu studii filologice, la **Conv. Lit.**

178 ...«sunt un om sacrificat».

179 Vasile Alexandrescu Ureche.

Pesther era o grădină în apropiere de Iaşi. Acum pe acest loc se află Şcoala Normală «**Vasile Lupu**».

180 **Caraiani,** directorul bibliotecii centrale din Iaşi.

181 **Alexandru Lambrior,** profesor şi membru în Junimea din 1872 (născ. 10 Sept. 1845 — † 20 Sept. 1883). Scrisori şi note: St. D. L. I 189—191.

182 **Alexandru Philippide,** profesor, savant filolog, * 1 Mai 1859 Bârlad † 14 August 1933 Iaşi.

183 **A. I. Philippide**, Cronica lui Hur. în **Conv. Lit.** 1882 XVI 245—258. A fost şi membru în Junimea din 1879. («**Huru**, porecla dată lui Filipide, de când a scris un articol asupra cronicei lui Huru. El intra întotdeauna cu paşi repezi, ca o furtună în Junimea, şi obicinuit când se aude vuetul paşilor săi, Junimea strigă în chor: «Huru! Huru! Huru! — **I. C. Negruzzi**, Dict. J., **Conv. Lit.** 1924 pg. 953).

184 **Nicolae Culianu**, * 28 August 1834 Craiova, membru în Junimea din 1864. Mort 1915. Amănunte cfr. St. D. L. I 390 nota 43.

185 **Miron Pompiliu** * Com. Ştei (Crişana). Scrisorile lui, amănunte şi note: St. D. L. I, Indice pg. 464.

In faimosul **Dicţionar al Junimii**, I. C. Negruzzi dă la **Kézskemet** următoarea explicaţie: «Localitate în Austro-Ungaria. In Junimea numele Kézskemet se întrebuinţează pentru toată România transcarpatină. Cuvinte, ziceri, construcţii de frase româno-ardelene, amestecate cu nemţească, ungurească şi latinească, precum şi scrieri de felul acesta, Junimea le declară pe toate venite din Kézskemet» (**Conv. Lit.** 1925 pg. 52/3).

LXXIX

186 **Petru Grigoriu**, * 1 Mai 1855 Iaşi — † Dec. 1903. Membru în Junimea din 1877.

LXXX

187 **Livia Maiorescu**, căsătorită Dymsza, trăeşte în străinătate.

188 Cfr. scr. LXXII pg. 174—5, în acest vol.

189 Cfr. scr. LIII pg. 159—160, în acest vol.

190 Cfr. scr. LII pg. 157—159, în acest volum.

191 «De ce să ne bucurăm, când totul nu-i decât un vis ce se pierde în uitare».

192 10 Iulie (st. n.) 1883 îmbolnăvirea, în sanatorul din Ober-Döbling dela 2 Noemvrie 1883 până 26 Febr. 1884.

193 Asupra acestei scrisori a insistat pe larg **Perpessicius** în **Cuvântul**, Bucureşti 15 Sept. 1932.

LXXXI

194 **Teodor Nica**, * Braşov 10 Febr. 1846, membru în Junimea din 1875. Fost director în ministerul Instrucţiunii, pe timpul lui Maiorescu. O scr. a lui T. N. adresată lui I. Slavici, în St. D. L. III 131.

195 Camera i-a votat o pensie de 250 lei pe lună.

LXXXII

196 — ?

197 Cfr. nota 174.

LXXXIII

198 **Cfr. nota 185.**

LXXXIV

[199] **V. G. Morţun**, căruia mai târziu, după primirea acestei sume, poetul i s'a mai adresat odată, cerându-i ajutor, «căci cea mai neagră mizerie mă amenință». (Scr. LVIII pg. 164—165, în acest vol.).

LXXXVI

[200] **Decoctul lui Zittmann** (Decoctum Sarsaparillae compositum), care se folosea ca medicament împotriva sifilisului în stadiul terţiar, cu efect laxativ şi transpirativ.

[201] Cfr. nota 197.

LXXXVIII

[201] pg. 197. **A. C. Cuza**, membru în Junimea din 1883.

[202] Cfr. nota 134.

XC

[203] **Miron Pompiliu**: cfr. n. 185.

[204] Modul primitiv de a încerca vindecarea de maladia sifilisului, prin fumuri mercuriale. In salce s'ar fi pus şi **A. D. Xenopol**, Cfr. **Introducerea** la acest vol. pg. LXXXVI şi **Amintirile din Junimea** de **I. C. Negruzzi**.

[205] Cfr. n. 200.

[206] Cfr. Introducerea: **Cornelia Emilian**.

[207] Cfr. n. 200.

[208] **«Curierul Român»**, organ politic, comercial, agricol şi literar, Botoşani, 2 Martie 1886 — 26 August 1904. Redactor şi proprietar: **Scipione Bădescu** (* 2 Mai 1847 — † 4 Oct. 1904).

XCII

[209] Doctorand, care l-a însoţit pe Eminescu. După câte ştim, nu există nici o scrisoare dela acest însoţitor al poetului.

XCIII

[200] pg. 203. Probabil scrisoarea este din 1887.

XCV

[210] După înapoierea dela Hall.

XCVI şi XCVII

[211] şi [212] «Onoratul Consiliu judeţean ce se întruni peste vreo două săptămâni (14 Iunie 1887) găsi lucrurile mult mai încurcate. D-l **C. Leca**, îngrijorat de soarta patriei, zise că **Eminescu** era prea mare pentru judeţ, căci el a servit ţara, că ar fi in-

corect să i se dea ajutor, că s'ar crea precedent, și că în sfârșit trebuesc „căzarme". Mult mai prudent, d-l **Savinescu** propune a se da bani poetului „precompănit", nu odată cât îi trebue, ci după mijloacele bugetului, la care d-l Leca răspunde că admite în principiu a se da ajutor „însă să nu se precipiteze", ci să se lase pe toamnă. **Prefectul Th. Boldur-Lățescu,** a sfătuit atunci pe consilieri să nu ajungă „la un diapazon străin de animațiune", să nu rămână surzi și muți și în întuneric, pentrucă Eminescu fiind „o idealitate în carne și ciolane trebue să mănânce". In urma acestui argument hotărâtor, se votă un ajutor de 120 lei lunar, din Iulie 1887 până la 1 Aprilie 1888, din care s'au ordonanțat abia în Ianuarie 1889, 1000 de lei, restul refuzându-se sub cuvânt că poetul „product din sângele acestor locuri" căpătase pensia dela Stat» (**G. Călinescu,** op. cit. 437/8).

XCVIII

213 Dela Stat i s'a votat poetului o pensie viageră de 250 lei pe lună.

214 Consult de medici acasă la Ștefan Emilian, în Iași; medicii Otremba, Bottez, Filipescu, Negel și Riegler, în ziua de 14 Iulie, apoi în drum spre Halle la Viena consultarea medicilor Neumann, Nothnagel și Meinert. (Cfr. **G. Călinescu,** op. cit. 438).

XCIX

215 **Miron Pompiliu.** Pentru exactitate garantează și Domnișoara Cornelia Emilian și Dumitru Ștefan Emilian, copiii Doamnei Cornelia Emilian, cari sunt în viață și păstrează originalele scrisorilor Harietei.

C

216 Desigur **Scipione Bădescu** în **Curierul Român;** cfr. n. 208.

CI

217 In 1887 după această dată, precum nici în 1888 nu s'a publicat nimic în Convorbiri de Em. «Poezia **Kamadeva,** pe care o găsește **A. C. Cuza** pe jos, în odaia lui **Eminescu»** și care se publică în **Conv. Lit.** dela 1 Iulie (pg. 347) «era pe cât se pare, un lucru mai vechiu» (**G. Călinescu,** op. cit. 440).

CII

218 **Liberalul,** Iași 26 Noemvrie 1880 — 31 Martie 1888.

CV

219 Probabil o inițiativă de avânt tineresc, dacă e vorbă de «băeți de liceu».

220 Aglaia Eminescu și soțul ei Ioan Drogli, care a și murit în acest an.

221 (?).

CVI

[222] In acest timp de grea încercare a poetului, circulau numeroase liste de subscripţie pentru ajutorarea lui Eminescu. **Constantin Mille, A. C. Cuza,** şi în deosebi acţiunea condusă de Doamna Cornelia Emilian adunau întotdeauna mai mult chiar decât ar fi fost nevoe, ca un om normal să poată trăi în linişte şi fără grijă de cele materiale.

CVIII

[223] Cfr. nota 174.

CXII

[224] Cunoscuţi din trupa Doamnei Ştefania Tardini, repr. la 15 Dec. 1887, ale cărei reprezentaţii la Cernăuţi îl prinseră în vâltoarea dorinţelor de a se face artist şi autor dramatic, în tinereţe, părăsindu-şi astfel studiile liceale dela Cernăuţi. Cfr. scr. lui **I. G. Sbiera** către **Titu Maiorescu,** în St. D. L. III 116—117.

CXIII

[225] Cfr. nota 208.

CXVII

[226] ...«talentatul muzicant arhitectul Saint-Georges, de fapt un Sîngiorz ardelean»... (N. **Iorga,** O viaţă de om, Bucureşti 1934. vol. I: Copilărie şi tinereţă, pg. 38).

CXXI

[227] Trupa Fanny Tardini-Fraţii Vlădicescu au dat o reprezentaţie în seara de 15 Dec. 1887, cu un beneficiu de 646 lei, sumă pe care au şi pus-o la dispoziţia lui Eminescu.

CXXII

[228] Ediţia a II-a: 1887; ediţia a IV-a : 1889; ediţia a III-a — ?.

CXXV

[229] După înfrângerea **Roşiilor** în alegeri, dela începutul anului 1888, la 12 Martie 1888 avem guvernul conservatorilor junimişti, în frunte cu **Th. Rosetti**, cu **P. P. Carp** la externe, **Al. Marghiloman** la justiţie, **T. Maiorescu** la Instrucţie şi culte.

CXXVII

[230] ...«Pretutindeni **pe îndelete»...**

CXXVIII

231 Cfr. nota 228.

232 «Dar acesta [Maiorescu] — fără îndoială dintr'o înaltă prudență de arhivar — nu răspunse nimic, ceea ce supără pe poet» (**G. Călinescu,** op. cit. 439).

CXXX

233 Câteva luni după moartea poetului, Harieta se stingea și ea în Botoșani.

CXXXVII

234 Domnișoara Andrei de care se pomenește aci este sau Doamna Isabela Sadoveanu, sau Adela Dr. G. Proca. Cfr. nota 119.

CXXXIX

235 **Laïs** («Le joeur de flûte» de **Emile Augier**), comedie antică, în versuri, tradusă de M. Eminescu. S'a tipărit întâia oară în **Conv. Lit.** 1895, apoi, cu o introducere de **I. Scurtu,** la 1908 (București). «Piesa cumpărată de Direcțiunea Teatrului Național cu 50 lei, nu era decât o traducere»... (**G. Călinescu,** op. cit 446).

236 Celebra maladie făcuse ravagii, și în sistemul nervos al lui Miron Pompiliu, care după insomnii groaznice, se sinucide la 19 Noemvrie 1897 la Iași.

CXL

237 Dela 12 Martie — 12 Noemvrie 1888 guvernul lui Theodor Rosetti (conservator junimist). Probabil niște alegeri locale, nu generale.

CXLI

238 «**Barășnic** s. m. Courtier. — (In Mold.; rusism) Samsar, misit. [Și: **barișnic** s. m.] — Din rus. barysniku, idem» (**Sextil Pușcariu,** Dicționarul Limbii Române, Academia Română, pg. 490).

239 (?)

CXLII

239 a (?).

CXLIII

240 **Veronica Micle.**

241 Cfr. nota 184.

«D-nul...» este **Miron Pompiliu.**

242 Domnișoara **Cornelia Emilian.**

CXLIV

[243] **Veronica Micle.**

[243] a **Adela Dr. G. Proca,** soţia poetului O Carp. Cfr. nota 119.

CLII

[244] M'am adresat scumpului meu fost profesor dela Suceava, catehetul **Dr. Oreste Tarangul,** (astăzi inspector diecezan şi scriitor apreciat în domeniul studiilor religioase), care a binevoit să-mi răspundă următoarele: «Stimate şi iubite amice, Ilie am primit scrisoarea matale şi m'am informat la păr.[intele] [**Pancratie**] **Sidorovici** în chestie. Mi-a comunicat că dela 1888 până la 1903 arhimandritul Sucevii a fost părintele **Emanuil Ciuntuleac.** Era deci în 1889 tânăr arhimandrit. Despre personalitatea părintelui Ciuntuleac cred că sunteţi informat. Bărbat de mare trecere chiar la curtea imperială din Viena, unde era numit «der schöne Bischof», naţionalist înfocat, sprijinitor al **Şcoalei Române** [citadela cultural-economică pentru rezistenţa Românilor din judeţul Suceava, v. Monografia Şc. R. de **Iorgu G. Toma**], vizita în fiecare an vechiul regat, unde avea conexiuni între boeri şi oameni politici. Pe timpul lui Ciuntuleac **mănăstirea Suceava** a fost loc de întâlnire pentru personalităţi din vechiul regat. Imi amintesc că de un Sânzieni — eram teolog — a slujit fostul Mitropolit **Conon Aramescu,** atunci episcop»... — **Oreste Tarangul».**

[245] **Naţionalul,** organ liberal-conservator. Bucureşti, 9 Martie 1889 — 12 Oct. 1894. Director politic: **Ion N. Iancovescu.**

[245] a **Teodor Lateş**; cfr. introducere XLIX.

CLIII

[245] b. Procesul verbal de deces se publică de către **G. Călinescu** (op. cit. 464), după **Registrul stărei civile pentru morţi** (nr. 2935).

CLIV

[246] Scrisoarea este adresată, după cât se pare, la Viena şi s'ar putea pune în legătură cu scrisorile poetului din Viena către părinţi (VII—X). N'ar fi exclus ca data acestei scrisori să fie 3/11 nu 3/II, altfel n'ar fi explicabil ca Şerban să-i scrie în Febr. că «tata după cum s'a esprimat eri, nu-ţi poate trimite banii înainte de 10 Decemvrie».

[247] Scrisoarea e lipită cu o bucată de hârtie şi nu se poate ceti restul.

CLV

[248] **Conu Nastase,** cunoscut avocat botoşănean, **Nastase Botez,** * 1834 — † 16 Febr. 1891, a cărui figură este prinsă în câteva frumoase pagini din lucrarea lui **Vladimir Şardin** (pg. 36—41).

[249] Harieta pleca la Cernăuţi, unde se găsea soră-sa Aglaia.

CLVII

250 **Manolache Costache Epureanu** (* 1824 — † 1880).

251 roşe = liberale.

252 **M. Eminescu,** ms. Ac. Rom. 2307, ff. 6—24; **Vedenie ce-au văzut un schimnic Varlaam de la mânăstirea Secului din Moldova.**

253 **Nicolae Xenopol;** cfr. introd.

254 Roman de **Iacob C. Negruzzi;** Cfr. Indice St. D. L. II.

CLVIII

255 Dauer des hiesigen Aufenthaltes: 2. November 1883—26. Februar 1884. — 26. Februar. Reist mit Herrn Chibici nach Florenz. (Adică: Durata internării [poetului în sanatorul Dr. Obersteiner & Leidesdorf din Ober-Döbling]: 2 Noemvrie 1883 — 26 Februarie 1884. — 26 Februarie plecarea cu d-l Chibici la Florenţa). Extras din Registrul bolnavilor; cfr. **I. Grămadă,** op. cit. 37—38. Prima ediţie îngrijită de T. Maiorescu, şi cu o prefaţă de el, Bucureşti 1883.

CLIX

256—259 **N. D. Giurescu,** Când s'a născut Eminescu, în Conv. Lit. 1892/3, pg. 183/4, după care se şi reproduce textul lui N. D. Giurescu. Dealtfel I.[acob] N.[egruzzi] pune la pg. 183 următoarea notă: «In adevăr în lista membrilor Societăţii Junimea din Aprilie 1878 şi aflătoare la mine, Eminescu notat la numerul de ordine 49, a scris cu mâna lui în rubrica „Data naşterii" următoarea însemnare: „1849 Decem. 20 (Sf. Ignat) Botoşani". I. N.».

Spre deosebire de **„Dosarul Junimii"**, care se găseşte în posesiunea noastră şi va fi dăruit, la timpul său, Academiei Române, exista şi **«Albumul Societăţei Junimea înfiinţat la Aprilie 1878».** Nu cunoaştem dacă acest «Album» s'a alcătuit în mai multe exemplare şi nici nu ştim unde se găseşte originalul. După informaţiile ce le avem, ar fi circulat 3 sau 4 exemplare din acest «Album», dintre cari un exemplar se găseşte, dăruit de N. Gane, în Muzeul Folticenilor. L-am reprodus la sfârşitul acestor note, atât în text de tipar, cât şi în facsimile, pentru a evidenţia următoarele: Dacă Albumul a fost copiat exact după originalul, care se găsea în posesiunea lui Iacob C. Negruzzi, atunci hotărît autorii n'au scris cu propria lor mână: 1) pentru că la numărul 14 îl vedem pe **Vasile Alexandri;** ori se ştie că poetul iscălea nu cu x ci cu cs. Avem scrisori originale, şi credem că asupra acestui fapt nu mai trebue să insistăm, deoarece şi elevii din clasele inferioare de liceu ştiu să-i scrie numele lui Alecsandri; 2) la numărul 49 se află numai **«20 Decemb.»**, nu şi adaosul «Sf. Ignat». Dar să nu anticipăm. Poate se va găsi originalul Albumului.

260 **«Eminescu»**, ziar comemorativ, Botoşani, Septemvrie 1890.

CLX

261 In **Conv. Lit.** 1904 pg. 1018 şi urm.

262 **«Ateneul»,** număr festiv, Botoşani, Februarie 1904.

263 Cfr. notele 256 — 259. Astăzi, nu mai încape îndoială că poetul s'a născut la 20 Dec. 1849 în satul Ipoteşti. Diversiunea produsă de N. D. Giurescu nu se poate menţine faţă de argumentele lui Mihail N. Popescu-Colibaş (pg. 279).

CLXI

Intr'un carnet gros, pe care A. D. Xenopol l-a purtat cu dânsul din 1866 până după 1900, prin Germania, Hall, Berlin, prin Franţa, Paris, se găseşte un foarte bogat material: cugetări, poezii originale, traduceri, imitaţiuni (Lamartine, Byron, Heine ş. a.). judecând după grafie şi cerneală (violetă), traducerea poeziei germane a lui Eminescu dedicată artistei **Auguste Wilbrandt,** soţia poetului şi scriitorului Adolf von Wilbrandt datează din 69/70. Ca artistă ea şi-a păstrat numele tatălui ei adoptiv artistul Baudius (1796—1860). Auguste Baudius s'a născut la 1 Iunie 1845 în Leipzig, s'a dedicat scenei în vârstă de 15 ani, iar între 1861—78 a avut mari succese pe scena teatrului imperial din Viena. — De altfel însuşi A. D. Xenopol dă relaţii asupra genezei poeziei lui Eminescu.

Transcriem facsimilul după: Mihail Eminescu / Poezii Complecte / Cu o prefaţă de A. D. Xenopol / Ed. Şaraga — Iaşi / f. d.

LA BAUDIUS
(Tr. din Eminescu)

In pară fierbinte ard stelele sus
Pe-albastrul întins al tăriei
Adânc îns' în mare
Lin, tainic apare
A lunei figur' argintie

Aşa 'n al meu suflet pe ceriul înalt
Ca stelele, gândiri multe, blânde
In taină profundă
La luna rotundă
Icoana ei palid s'ascunde

A. D. Xenopol însoţeşte textul traducerii de următoarea notă: «Această poezie a fost scrisă de Eminescu în limba germană, pe când era în Viena, şi dedicată actriţei germane Baudius. Traducerea e de mine. Originalul l-am pierdut: mi-aduc aminte numai de cele 4 versuri finale.

Wie Stern' viel Gedanken mild
Im tiefen Grund
Wie Mondenrund
Ihr teueres bleiches Bild

A. D. X.»

Examinând facsimilul în comparaţie cu textul tipărit, constatăm trei modificări: Strofa I-a, v. 4. — **A lunei figur' argintie,** pe când în ms. nu este elisiunea: **figură argintie,** ceea ce desigur este mai puţin forţat, decât **figur'.** — In strofa a II-a v. 2; **stelele,** în manuscript **stele;** v. 4 pare să fie o eroare de tipar, căci **La luna rotundă,** este un nonsens, şi nici nu corespunde cu ideea eminesciană: **Wie Mondenrund** = **ca luna rotundă.** Dealtfel cercetând cu atenţiune facsimilul, observăm în strofa I-a, versul al 4-lea că **L**[in) tainic apare] este altfel scris, decât iniţiala versului al 4-lea din strofa a II-a, care seamănă mai curând cu iniţiala C din versul al 2-lea, strofa a II-a.

ALBUMUL SOCIETĂȚEI

JUNIMEA

înființat în Aprilie 1878

No.			Anul intrărei în Societate	Data nașterei				
				Anul	Luna	Ziua	Locul	
1	Titu Maiorescu	Epoca fondărei Junimei în Oct.		1840	Fevruar	15	Craiova	
2	Theodor Rosetti			1837	Mai	4	Iași	
3	Vasile Pogor		1863	1833	August	20	Iași	
4	Iacob Negruzzi			1842	Decemb.	31	Iași	
5	Petre P. Carp			1837	Iunie	29	Iasi	
6	Neculai Culianu		1864	1843	August	28	Iași	
7	Gheorghe Racovitza		„	1839	Iunie	29	Iași	
8	Neculai Mandrea		„	1842	Mai	22	Focșani	
9	Neculai Burghelea		„	1831	Octomb.	8	Iași	
10	Neculai Scheleti		„	1837	August	15	Iași	mort 21 Iunie 1872
11	Neculai Niculeanu							mort
12	Neculai Ganea		1865	1838	Februar	1	Folticeni	
13	Ioan Melic		„	1840	August	15	București	
14	Vasile Alexandri		„	1821	Iulie		Bacău	
15	Ioan Ianov		„	1836	Iunie	24	Iași	
16	Mihail C. Cerchez		„	1839	Iulie	8	Bârlad	
17	Pavel Paicu		„	1831	Iunie	27		
18	Nicu Cazimir		„	1843	April	1	Iași	mort 22 Oct. 1867
19	Leon Negruzzi		„	1840	Iunie	5	Iași	
20	Scarlat Capșa		„					mort 1869
21	Lascar Ciurea		„	1834	Mai	1		mort 11 April 1881
22	Mihai Cornea		„	1844	Octomb.	13	Iași	
23	Ioan Caragiani		„	1841	Februar	11	Avella [Maced.]	
24	Gheorghe Roiu		„	1843	April	10	Iași	
25	Ștefan Nei		„	1830	Sept.	16	Iași	
26	Alecsandru Fara		„	1844	Noembr.	1	Iași	
27	Dimitrie Rosetti		„	1830	Octomb.	6	Iași	
28	Niculai Cassu		„	1839			Ciutalești Basarabia j. Soroca	

No.		Anul intrărei în Societate	Data naşterei Anul	Luna	Ziua	Locul	
29	Neculai Quintescu	„	1841	Februar	21	Craiova	
30	Samson Bodnărescu	1866	1841	Iunie	12	Galaneşti Bucov.	
31	Grigori Buiucliu	„	1840	Decemb.	15	Iaşi	
32	Teodor Cerchez	„	1841	Februar	8	Iaşi	
33	Constantin Lepadat	1867	1836	Octomb.	12	Tecuci	
34	Victor Castano	„	1842	Octomb.	22	Strasburg	
35	Ioan Sc. Bădescu	„	1847	Mai	15	Restolţiu (Trans.)	
36	Teodor Şerbănescu	1868	1839	Decemb.	24	Tecuci	
37	Gheorghe Bengescu	„	1844	Iulie	23	Bucureşti	
38	Gheorghe Negruzzi	„	1849	Decemb.	29	Iaşi	
39	Ioan P. Florentin	„	1843	August	8	Poptelei (Trans.)	
40	Telemac Ciupercescu	„	1839	Septemb.	27	Piatra	
41	Miron Pompiliu	1869	1848	Iunie	20	Ştei (Crişana)	
42	Vasile Burlă	1870	1840	Februar	9	Opăiţeni (Bucov.)	
43	Gheorghe V. Liteanu	„	1840	August	30	Liteni, j. Suceava	
44	Petru Verussi	„	1847	Iunie	17	Mărunţiş (Dâmb.)	
45	Ştefan G. Vârgolici	1871	1843	Octomb.	13	Borleşti, j. Neamţ	
46	Alex. D. Xenopol	„	1847	Mart.	23	Iaşi	
47	Teodor Christodulo	„	1845	Iulie	1	Focşani	
48	Calimah Catargi	„	1830	Februar	24	Iaşi	mort Paris 9 noem. 1882
49	Mihail Eminescu	„	1849	Decembr.	20	Botoşani	
50	Gheorghe Panu	1872	1848	Mart.	9	Iaşi	
51	Vasile Tasu	„	1845	Februar		Baia, jud. Suceava	
52	Alex. Lambrior	„	1845	Sept.	10	Soci, jud. Neamţ	mort 20 Sept. 1883
53	Anton Naum	„	1829	Ianuar	17	Iaşi	
54	Eugeniu Filipescu Dubău	„	1840	Februar.	19	Iaşi	mort
55	Neculai Lazu	„	1845			Bacău	
56	Vasile Conta	1873	1845	Noemb.	15	Ghindăuani, j. N.	mort 21 Apr. 1882 Buc.
57	Gheorghe Radu	„	1852	Iunie	2	Focşani	
58	Ioan Slavici	1874	1848	Ianuar	7	Siria, lângă Arad	
59	Dr. Christea Buiucli	„	1840	Noemb.	14	Roman	
60	Grigori Creţu	„	1848	Ianuar	25	Tg.-Neamţului	

No.		Anul intrărei în Societate	Data naşterei: Anul	Luna	Ziua	Locul	
61	Mihai Strejan	1875				Craiova	
62	Ioan Foti	„	1843	Mart.	4	Galaţi	
63	Ioan Creangă	„	1837	Mart.	1	Humuleşti	
64	Ioan Dospinescu	„	1849	Mart.	4	Poiana Cârn., Vas.	
65	G. Zaharia	„	1845	Sept.	19	Iaşi	
66	Gheorghe Bejan	„	1847	Iulie	2	Ţoleşti, j. Suceava	
67	Teodor Nica	„	1846	Februar	10	Braşov	
68	Daniil Ilariu Mănăstireanu	„	1845	Decemb.	24	Sân Marghita (Tr.)	
69	Teodor Buiucli	1876	1837	Mai	9	Iaşi	
70	Vasile Ionescu	„	1853	Sept.	25	Folticeni	
71	Gheorghe Greceanu	„	1836	April	18	Iaşi	mort 21 Noemb. 1878
72	Petru Grigoriu	1877	1855	Mai	1	Iaşi	
73	Neculai Xenopol	„	1858	Sept.	11	Iaşi	
74	Alex. A. Beldiman	„	1855	Mai	16	Iaşi	
75	Ioan S. Nenițescu	„	1854	April	11	Galaţi	
76	Neculai Volenti	„	1856	Iunie	17	Galaţi	
77	Abgar Buiucli	„	1848			Iaşi	
78	Victor Cuciureanu	„	1850	Octomb.	1	Iaşi	
79	Manolache Christodulo	„	1838	Iulie	18	Focşani	
80	Teodor Burada	1878				Iaşi	
81	Dimitrie Olănescu	„	1849	Mart.	21	Focşani	
82	Ioan Caragiali	„	1853	Ianuar	29	Mărgineni, Prahova	
83	Titus Istrati	„	1851	Iulie	15	Iaşi	
84	Gheorghe Scheleti	„	1836	Mai	5	Iaşi	
85	Const. Constantiniu	„	1834	Decembr.	20	Sulița, Botoşani	
86	Vasile Bosie	„	1855	Octomb.	22	Iaşi	
87	Dimitrescu Costandin	„	1849	Februar	25	Iaşi	
88	Meisner Const.	„	1854	Mai	27	Iaşi	
89	Neculai Beldiceanu	1879	1844	Octomb.	26	Preuteşti, j. Suc.	
90	Alexandru Suțu	„	1837	Mart.	30	Iaşi	
91	C. Leonardescu	„	1846	Decemb.	3	Craiova	
92	Jean Buiucli	„	1838	Iuliu	16	Iaşi	

No.		Anul intrărei în Societate	Data naşterei			
			Anul	Luna	Ziua	Locul
93	Xenophon Gheorghiu	1880	1850	Octomb.	14	Iaşi
94	Petru Missir	,,	1856	Octomb.		Roman
95	N. Mihalcea	,,	1852	Octomb.	23	Cârlig, j. Roman
96	A. I. Philippide	,,	1859	Mai	1	Bârlad
97	Ştefan Văleanu	1881	1856	Februar	7	Avereşti, j. Roman
98	Neculai Gabrielescu	1882	1854	August	21	Râmnicu-Sărat
99	D. Boghian					
100	A. C. Cuza	1883	1857	Noemv.	8	Iaşi
101	Agură	1874				
102	Grigore Cobâlcescu	1884				
103	Al. Bădărău					
104	Ioan N. Roman					
105	Al. Blancfort					
106	Gh. Irimescu					
107	V. A. Urechiă					
108	Hajdeu					
109	A. Vlahutza					
110	E. Max					
111	Gh. Marcu	1885	1860	Iunie	12	Vaslui, com. Tăcuta

Pe dosul acestui tablou, mai sunt scrise următoarele nume şi indicaţii:

Bucureşti.

Barbu Ştefănescu [şters, cu o trăsătură de condei]
D. Laurian
St. Mihailescu
Vlahuţă (şters; figurează în Album)
Gabrielescu (şters; figurează în Album)
V. Forescu (şters)
A. A. Balş (şters)
Marghiloman deputat
Mihail Gheorghiu, Iaşi (prof.)
Bodescu
Iaşi Peride
Riegler
Ralet
Caragiali (Trei-Ierarhi)

Albumul Societăței

JUNIMEA

[illegible] 1873

Nº		Anul intrărei în Societate	Data nașterei: Anul	Luna	Ziua	Locul	
1	Titu Maiorescu	Erau fondatorii în Octombrie 1863	1840	Fevruar	15	Craiova	
2	Theodor Rosetti		1837	Mai	4	Iași	
3	Vasile Pogor		1833	August	20	Iași	
4	Iacob Negruzzi		1842	Decembrie	31	Iași	
5	Petru P. Carp		1837	Iunie	29	Iași	
6	Nicolae Culianu	1864	[illegible]	August	23	Iași	
7	Gheorghe Racoviță	" "	1834	Iunie	29	Iași	
8	Nicolai Mandrea	1864	[illegible]	Mai	[illegible]	[illegible]	
9	Nicolai Burghele		[illegible]	[illegible]mbrie	8	Iași	
10	Nicolai Skeleti		[illegible]	August	5	Iași	[illegible]
11	[illegible]						[illegible]
12	Nicolae [illegible]	1865	[illegible]	Februar	1	Folticeni	
13	Ioan [illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]		[illegible]	
[illegible]	[illegible]		1830	[illegible]	22	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	6	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]		
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]						[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	5	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		1841	[illegible]	31	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		1830	[illegible]			
[illegible]	[illegible]		1844	[illegible]		[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]		[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]			[illegible]	
[illegible]	Nicolai [illegible]		1841	Februar	21	Craiova	
[illegible]	[illegible] Bodnărescu	1866	[illegible]	Iunie	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible] Burada		1840	Octombrie	12	Iași	
[illegible]	Teodor [illegible]		[illegible]	Februar	3	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	1867	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	Mai	[illegible]	[illegible]	

Nº		Anul intrarei în Societate	Data naşterei: Anul	Luna	Ziua	Locul	
36	Theodor Şerbănescu	1868	1839	Decembri	24	Tecuci	[illegible]
37	Gheorghe Bengescu	. .	1844	Iulie	23	Bucureşti	
38	Gheorghe Negruzzi	. .	1849	Decembri	29	Iaşi	
39	Ioan G. Sbiera	. .	1843	August	8	Poplelei (Transilvania)	
40	Filomac Cupercescu	. .	1839	Septembri	25	Piatra	
41	Aron Pumnul	1869	1848	Iunie	20	Sleü (Bucovina)	
42	Vasile Burlă	1870	1840	Februar	9	Spătăreni (Bucovina)	
43	Gheorghe V. Lateanu	. .	1840	August	30	Lelmi (Jud. Suceava)	
44	[illegible]	. .	1847	Iunie	17	Com. Mărunţei Jud. [illegible]	
45	Ştefan G. Vârgolici	1871	1843	Octombri	13	Com. Borleşti Jud. Neamţ	
46	Alexandru D. Xenopol	. .	1847	Mart	23	Iaşi	
47	Theodor Cristodulo	. .	1845	Iulie	11	Focşani	
48	Calimah Calarge	. .	1830	Februar	24	Iaşi	Mort Iaşi [illegible] 1862
49	Mihail Eminescu	. .	1849	Decembri	20	Botoşani	
50	Gheorghe Panu	1872	1848	Mart	9	Iaşi	
51	Vasile Pasu	. .	1845	Februar		Com. [illegible] Jud. Suceava	
52	Alexandru Lambrior	. .	1845	Septembri	10	[illegible] Jud. Neamţ	Mort 21 Septembrie 1883
53	Anton Naum	. .	1829	Ianuar	17	Iaşi	
54	Lucreţiu Filipescu Dubău	. .	1840	Februar	19	Iaşi	Mort
55	Nicolai Pacu	. .	1845			Bacău	
56	Vasile Conta	1873	1845	Noembri	15	Ghindaoani Jud. Neamţ	Mort 21 Aprilie 1882 [illegible]
57	Gheorghe Radu	. .	1852	Iunie	2	Golliceni	
58	Ioan Slavici	1874	1848	Ianuar	7	[illegible]	
59	[illegible]	. .	1840	Noembri	14	[illegible]	
60	[illegible]	. .	1848	Ianuar	25	[illegible]	
61	[illegible]	1875					
62	[illegible]	. .	1843	[illegible]	4	[illegible]	
63	[illegible]	. .	1855	Mart	1	[illegible]	
64	Ioan [illegible]	. .	1849	Mart	4	[illegible]	
65	[illegible]		1845	[illegible]	19	[illegible]	
66	[illegible]	. .	1847	Iulie	2	[illegible]	
67	[illegible]	. .	1846	Februar	10	[illegible]	
68	[illegible]	. .	1845	Decembri	24	[illegible]	
69	[illegible]	1876	1837	[illegible]	9	[illegible]	
70	[illegible]	. .	1845	[illegible]	25	[illegible]	
71	[illegible]	. .	1830	[illegible]	18	[illegible]	Mort 21 [illegible] 1883
72	[illegible]	1877	1853	[illegible]	1	[illegible]	
73	[illegible]	. .	1853	[illegible]	11	[illegible]	

Nº		Anul intrării în Societate	Data nașterei: Anul	Luna	Ziua	Locul	
[illegible]	Alecsandru Lambrior	1877	1855	Mai	16	Iași	Sofia
[illegible]	Ioan Nenițescu	. .	1854	April	14	Galați	
[illegible]	Nicolai Volenti	. .	1856	Iunie	17	Galați	
[illegible]	Abgar Buiucli	. .	1848			Iași	
[illegible]	Petru [illegible]	. .	1850	Octombri	1	Iași	Berlin
[illegible]	Manolachy [illegible]	. .	1838	Iulie	18	Focșani	
8	Theodor Burada	1878				Iași	
[illegible]	Dimitrie Ollănescu	. .	1849	Mart	21	Focșani	[illegible]
82	Ioan Caragiali	. .	1853	Ianuar	29	Haimanale (Prahova)	
[illegible]	[illegible]	. .	1851	Iulie	15	Iași	+
84	Gheorghe [illegible]	. .	1836	Mai	5	Iași	
[illegible]	Constantin [illegible]	. .	1834	Dechembri	20	[illegible]	
[illegible]	[illegible] Bogdan	. .	1855	Octombri	22	Iași	
[illegible]	[illegible]	. .	1849	Februar	25	Iași	
[illegible]	[illegible] Constantin	. .	1854	Mai	27	Iași	
[illegible]	Nicolai [illegible]	1879	1844	Octombri	20	[illegible]	
90	[illegible]	. .	1837	Mart	30	Iași	
91	[illegible] Leonardescu	. .	1840	Decembri	3	Craiova	
92	Ioan Buiucli	. .	1838	Iulie	10	Iași	
93	Xenofon Gheorghiu	1880	1850	Octombri	14	Iași	
94	[illegible]	.	1850	Octombri		Roman	
95	[illegible]		1852	[illegible]	23	[illegible]	[illegible]
96	[illegible]		1859	Mai	1	Bîrlad	
97	[illegible]	1881	1850	[illegible]uar	7	[illegible]	
98	Nicolaie [illegible]	1882	1854	August	21	[illegible]	
99	[illegible] Bogdan					[illegible]	[illegible]
100	[illegible]	1883	1857	[illegible]	6	Iași	[illegible]
101	Agura	1884					
102	Grigore Cobălcescu	1884					
103	M. Bădărău						
104	Ioan Al. [illegible]						
105	Al. [illegible]						
	[illegible]						
[illegible]	[illegible]						
[illegible]	Hajdeu						
109	A. Vlăhuță						
[illegible]	[illegible]						
111	[illegible]	1885	1860	Iunie	2	[illegible]	

Bucureşti

~~[illegible]~~
D. Laurian
St. Mihăilescu
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~A. A. Bals~~
Marghiloman deputat
Mihail Gheorghiu Iaşi — (prof.)
Conta Bodnea
Kaijler
Ralet
Caragiale (Bucureşti)

Izvoare: Autografe N. Gane Muzeul Folticenilor.

Dimitrie Xenopol cătră fiul său Alexandru

Scrisori din anii 1867—1871

I

Iassy, le 14/26 Octobre 1867

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Nous rendons grâce au Ciel pour ton heureuse arrivée á Berlin, et nous sommes charmés des relations que tu nous donnes sur ton voyage. Cher fils, te voilà maintenant dans un pays étranger où tu as été envoyé pour assurer ton avenir et peut-être aussi le nôtre ; profite donc de l'occasion. Sois bon chrétien et fréquente l'église, prie le bon Dieu et il te protégera. Fais des études sérieuses et ne fais point d'efforts cependant; soigne-toi et ménage ta santé: c'est l'essentiel; ne bois point trop de bière; cela pourrait te faire du mal, attendu que tu n'y es pas habitué; sois soigneux de ton argent et use de la plus stricte économie, vu les moyens minimes dont tu disposes : on trouve aisément de la politesse; mais de l'argent non. Songe bien, fils chéri, songe aux vicissitudes de la vie (Lebensumstände) sois poli avec tout le monde; mais ne te jette point à laveugle dans les bras du premier venu ; étudie bien ceux que tu hantes et principalement ceux avec lesquels tu dois vivre ; je crois devoir te recommander comme norme de conduite un proverbe allemand : Trau und schau wem; ménages tes habits et je te le repète de veiller à ta santé ; ne mange pas trop de Wurst : du boeuf, du veau et de la volaille te profiteront mieux. Tâche de t'initier dans la langue allemande, fais-toi parler par ceux qui la

parlent bien et donne toi de la peine à les imiter; j'entends par là plus parler qu' écrire: c'est la langue vivante qui te fera parler. Perfectionne-toi au piano ; écris moi ce que tu dois en payer mensuellement et je t'en ferai avoir le montant par Mr. Neuchotz; j'offrerai tout ce qu'il me sera possible pour subvenir à tes menus plaisirs; fils chéri, étudie bien les moeurs du pays; Mr. Fraenkel m'a dit, qu'à Berlin, comme dans toute l'Allemagne, après avoir été quelque part invité à table, il est d'usage de faire une seconde visite le dimanche suivant et que les prussien y tiennent beaucoup: conforme-toi donc à cet usage; écris-moi le plus souvent possible et décris-moi en détail tout ce que tu trouves de remarquable. N'affranchis jamais tes lettres, je les paierai toutes les fois qu'elles me seront adressées soit pour moi soit pour des autres. Vas voir le frère de Mr. Wagner il est attaché au Ministère et pourra t'être utile; je viens de faire connaissance personelle avec Mr. Wagner, il est venu me voir, nous sommes presqu'amis, il m'a dit qu'il pourrait décider son frère à t'installer chez lui, fais donc immediatement cette visite, voyons ce qui en résultera. Tu me dis t'être installé chez une allemande; tu as donc un chez-toi, pourquoi donc ton adresse à l'hôtel Roth; la maison de ton allemande n'a-t-elle pas de rue, de numero ? est-ce une vielle, mariée ou non, a-t-elle des enfants, quel est son état, son nom ? Ist es eine ehrenhafte Familie ?

Fils chéri, écris le plus prochainement possible à Mr. Maïoresco; nous devons beaucoup à cet ange d'homme, fais-lui tes remerciments et prie-le de te continuer sa bienveillance.

On m'a promis de faire tout ce qui sera possible pour obtenir une subvention pour toi; mais il faut patienter, fils chéri, tu sais que les hommes sont faciles à promettre; espérons très cher fils, ce qui est à nous ou pour nous ne sera jamais perdu; en attendant, tu n'es pas mal placè; espérons et tu le seras mieux. Sois seulement sage, modéré, tempérant, économe et Dieu pourvoira du reste.

Adieu Alexandre, fils chéri, fils bien-aimé, adieu et mille fois adieu, tes frères et soeurs, Philippe, Marie, Nico, Adèle et Lucrèce, dans les bras de ta mère, nous t'adressons tous cet adieu qui ré-

sonne si joyeusement dans nous coeurs et se perd dans le fond de nos âmes !

Ton père
XENOPOL

Je te salue mon frère
M. Xenopol

Je te salue mon frère
N. Xenopol

Meine herzlichsten Grüsse
D. Xenopol

Je te salue mon frère et je t'ambrasse
F. Xenopol

Dragă alixandri mam bucurat den sufletu che ai ajuns bine a ta mamă
M. Xenopol

I

(Traducere)

Iaşi 14/26 Octombrie 1867

SCUMPE ALEXANDRE, MULT IUBITE FIU,

Mulţămim Cerului că ai ajuns cu bine la Berlin şi suntem încântaţi de ştirile ce ni le dai despre călătoria ta. Drag copil, iată-te acum într'o ţară străină unde ai fost trimis pentru a-ţi asigura viitorul tău şi poate şi al nostru: profită deci de ocazie. Fii bun creştin şi mergi des la biserică, roagă pe bunul D-zeu şi el te va avea în pază. Fă studii serioase, totuşi nu face eforturi prea mari; îngrijeşte-te şi cruţă-ţi sănătatea: aceasta-i esenţialul; nu bea prea multă bere, căci ar putea să-ţi facă rău, cum nu eşti obişnuit cu ea; ai grijă de bani şi foloseşte-i cu cea mai mare economie, potrivit mijloacelor modeste de care dispui: politeţă se găseşte cu uşurinţă, dar bani nu. Gândeşte-te bine, scumpe fiu, gândeşte-te la împrejurările vieţii (Lebensumstände), fii politicos cu toată lumea; dar nu te arunca orbeşte în braţele primului venit; studiază-i bine pe cei cu care te aduni, şi mai cu seamă pe cei cu care trebue să trăeşti; cred de datoria mea să-ţi recomand ca nor-

mă de purtare un proverb german: Trau und schau wem [1]; cruţă-ţi hainele şi ţi-o repet, veghiază de sănătatea ta; nu mânca prea mult cârnaţi; carnea de vacă, de viţel, de pasăre îţi vor face mult mai bine. Cată să te iniţiezi în limba germană, lasă-te prins în conversaţie cu cei care-o vorbesc bine şi dă-ţi osteneală să-i imiţi; înţeleg prin aceasta vorbirea mai mult decât scrierea : limba vie te va face să vorbeşti. Desăvârşeşte-ţi cunoştinţele de pian; scrie-mi ce ai de plătit lunar pentru aceasta şi voi face să ai suma prin D-l Neuschotz; voiu oferi şi tot ce-mi va sta în putinţă pentru a-ţi înlesni măruntele plăceri ; scumpe fiu, studiază moravurile ţării ; D-l Fraenkel mi-a spus că la Berlin, ca'n toată Germania, după ce-ai fost invitat undeva la masă, e obiceiul să faci o a doua vizită duminica următoare şi că prusacii ţin mult la aceasta: conformează-te obiceiului; scrie-mi cât mai adesea posibil şi descrie-mi amănunţit tot ce găseşti deosebit. Nu franca niciodată scrisorile tale, eu le voiu plăti totdeauna, când îmi vor fi adresate mie sau celorlalţi. Du-te de-l vezi pe fratele d-lui Wagner, care-i ataşat la Minister şi-ţi va putea fi folositor ; am făcut de curând cunoştinţă personală cu d-l Wagner, a venit să mă vadă, suntem aproape prieteni şi mi-a spus că ar putea convinge pe fratele său să te instaleze la el acasă; fă deci îndată această vizită, să vedem ce va eşi din ea. Imi spui că te-ai instalat la o germană; ai deci o locuinţă, ce'nseamnă deci adresa la hotel Roth; casa germanei n'are stradă, număr ? e'n vârstă, căsătorită ori nu, are copii, care i-i situaţia şi numele ? Ist es eine ehrenhafte Familie ? [2].

Scumpe fiu, scrie cât mai curând posibil d-lui Maiorescu ; datorăm mult acestui înger de om, adu-i mulţumirile tale şi roagă-l să-ţi acorde şi de-acum bunăvoinţa sa.

Mi s'a promis să se facă tot posibilul ca să capeţi o subvenţie; dar trebue să ai răbdare, scumpul meu copil, tu ştii că oamenii promit uşor; să sperăm, dragul meu, că ce-i al nostru sau pentru noi, nu va fi niciodată pierdut; în aşteptare, eşti bine aşezat; să sperăm şi vei fi şi mai bine. Fii însă cuminte, măsurat, cumpătat, şi Dumnezeu va avea grijă de celelalte.

Adio, Alexandre, fiu scump, fiu prea iubit, adio, mii de ori adio, fraţii şi surorile tale, Filip, Maria, Nicu, Adela şi Lucreţia,

în brațele mamei tale, noi toți îți trimitem salutul nostru care răsună voios în inimile noastre și se pierde în adâncul sufletelor noastre !

Tatăl tău
XENOPOL

Te salut frate
M. Xenopol [3]

Te salut frate
N. Xenopol [4]

Meine herzlichen Grüsse
D. Xenopol [5]

Te salut frate și te'mbrățișez
F. Xenopol [6]

Draga alexandri, mam bucurat den sufletu che ai ajuns bini a ta mama
M. Xenopol [7]

II

Iassy le 19/31 Decembre 1867

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

J'ai lu avec étonnement ta lettre en date du 24 courant qui nous est parvenue hier soir, et par laquelle tu te plains de ce que je ne réponds pas aux lettres que tu m'adresses; tu dis qu'il y a trois semaines qu'aucune de nos nouvelles ne t'est parvenue, que ce silence de notre part t'inquiète, te donne des soucis qui préoccupent ton esprit par des idées extravagantes etc. etc.

Fils chéri, objet de notre affection, de notre tendresse, tu as bien tort de te livrer à des chimères, de tourmenter ton esprit qui a tant besoin de calme, de tranquillité, de sérénité ! Tu te désoles à propos de rien. Est-ce de notre faute si la poste est lente, le temps mauvais, si une circonstance quelconque retarde l'arrivée de nos lettres ? Il y a dix jours que je t'ai adressé un gros paquet de lettres pour lequel, suivant ton désir je n'ai pas demandé un récépissé ; ce paquet te seras parvenu, je suppose, si non, c'est bien de ta faute; car si j'avais un récépissé il me servirait de titre à faire ma réclamation ou je saurais au moins à quoi m'en tenir; mais n'en ayant pas, il faut tout bonnement attendre ta réponse à faire le plus promptement possible.

Va, enfant chéri, sois tranquille, il n'y a rien qui presse, nous sommes tous parfaitement bien portants, le bon Dieu veuille que tu le sois de même; mais pour le Ciel, ne fais point d'efforts dans tes études, n'y sacrifie point tout ton temps; nous te le répétons, modère-toi n'étudie que ce qui est absolument besoin à l'état auquel tu te voues en ne forçant point ton esprit, soigne ta santé, considère que tu es d'une constitution faible: tu nous fais trembler par l'énormité de leçons que tu prends tout d'un coup : qui trop embrasse mal étreint. Je sais le meilleur gré du monde à Mr. Maioresco pour la phrase qu'il t'a adressée; c'est un conseil aussi éclairé que salutaire que tu dois suivre; cet ange d'homme, vraiment, te veut du bien et tu dois en tenir compte ; nous te le répétons mille et mille fois, sois modéré dans tes études et soigne ta santé. Keine Anstrengung, greife dich nicht sehr an, alles mit Bedacht, Gelassenheit und Geduld; all zu viel ist ungesund. Tu dis que la curiosité te manque lorsqu'il s'agit de te divertir; tu as encore bien du tort, au contraire tu dois tâcher de faire provoquer la curiosité par des divertissements variés que l'on trouve aisément dans une grande ville telle que Berlin; le piano n'est que diversion mais fatigante; j'entends par divertissements, promenades, théatre, spectacle, conversations solides.

Je suis charmé du choix que tu as fait relatif à ton maître de piano; tu me demandes si je suis disposé â payer mensuellement ton piano; sans doute, enfant chéri, je t'énverrai de l'argent aussitôt que tu m'en demanderas; mais accuser-moi reception des *deux ducats* que je t'ai déjà envoyés depuis et dont tu ne m'as pas prie. Nous sommes bien aises d'apprendre que tu as touché ta bourse pour Janvier [1]868. Mr. Maioresco a eu la bonté de me le dire et je lui en ai fait mes vifs remerciments. Pour ta subvention, je t'ai fait savoir la démarche que j'en ai faite, espérons, fils chéri, Dieu est avec nous; il faut encore patienter.

Le 25 courant, nouveau style, nous avons été, moi, ta mère et Marița chez Mr. Vagner où nous avons passé une très-belle soirée; comme toi chez le digne Mr. Kremnitz, nous avons vu l'arbre de Noël; il y avait grand concert, les élèves, à tour de rôle, ont executé des pieces au piano à 4 mains et à 8 mains; à la fin Mr. Vagner les Caudela, père et fils, puis des enfants, flûtes, violon, violon-

celle, fifre et tambourine, musique vocale, tout cela a duré jusqu'à une heure après minuit; Iassy n'est pas couvert mais encombré de neige, des tas de neige en masse obstruent les rues, jamais neige en si grandes masses n'a été vue en Moldavie; s'il y a abondance de neige il y a aussi abondance de maïs qui est à très bon marché. Marie va rentrer pour les vacances ainsi que Philippe et Nico qui apprend fort bien; Adèle est paresseuse; mais Lucrece est grâces à la Providence parfaitement retablie, elle est charmante à croquer, je l'aime à la folie, son langage ordinaire est : ham ham (manger) àpapa (papa) niou niou (non) hahar (sucre) et puis elle contrefait tout le monde et ne se moque pas mal de toi.

Dein [dich] zärtlich liebender Vater

XENOPOL

IUBITE ALEXANDRU,

Eşti pre santimantalu trebui să fi mai cu flegmatecă la asemene imprejurări dacă vi primi scrisoare me ai destul de cetit te sarut de mii şi mii de ori a ta mamă

M. XENOPOL

IUBITE ALECU,

Fiind că nu am locu mult de scris apoi te rogu mai înscurt cele ce urmiadia. Te rog în modul cel mai mare ca să scrii lui Mr. Stihi căci el nu vroeşti a crede că nu l'ai uitat macar nişte complimente ştii mai aparte. Te rog semi spui dacă dumniata plăteşti scrissorile ce le priimeşti de la noi căci póte nu le plateşte Matei carui îie dau parale pentru acest scopu. Noi intram în vacanţia de Craciun şi avem essamenul în doue Ianuare pană la 12 Ian.

M'am întălnit cu Hociung vechiul coleg al dumitale caruia i-am comunicat Adressa si miau spus că are seti scrie cat de curand. Hogaş [8] au fost în maiu multe rînduri pe la noi. Complimente de la Philipescu, Bardiu şi Ciudin.

Acum eu ţiam scris de doue ori şi vad că tot nu eşti mulţumit cu mine.

Te sarut cu dulce (Nicu invatia fórte bine).

F. XENOPOL

II

(Traducere)

Iași 19/31 Decembrie 1867

DRAGĂ ALEXANDRU, SCUMPUL NOSTRU FIU,

Am citit cu uimire scrisoarea ta din 24 curent, care ne-a sosit eri seară și prin care te plângi că nu răspund scrisorilor pe cari mi le trimiți ; spui că de trei săptămâni, nu ți-a venit nici o știre de la noi, că tăcerea aceasta te neliniștește, îți dă griji care-ți preocupă mintea cu idei extravagante etc., etc.

Scumpe fiu, dragostea și afecțiunea noastră, faci rău că te lași în voia himerelor, că-ți chinui mintea care are atâta nevoie de calm, de liniște, de seninătate ! Te'ntristezi amarnic pentru nimica toată. Noi suntem de vină că poșta e înceată, timpul rău și vre-o împrejurare oarecare întârzie sosirea scrisorilor noastre ? Acum zece zile ți-am adresat un mare pachet cu scrisori, pentru care, după dorința ta, n'am cerut recipisă ; presupun că acest pachet a ajuns la tine, dacă nu, e din vina ta; căci dacă aș avea recipisa, mi-ar servi ca să fac reclamație sau aș ști cel puțin la ce să mă aștept ; dar așa, neavând, trebue să aștept binișor răspunsul tău ca să fac reclamație cât mai iute posibil.

Ei, scump copil, fii liniștit, nu-i nici o grabă, suntem toți perfect sănătoși, să dea D-zeu să fii și tu tot așa; dar, doamne, nu prea fă sforțări în studiile tale, nu sacrifica pentru ele tot timpul; ți-o spunem iarăși, stăpânește-te, nu studia decât ce-i absolut de nevoie pentru starea căreia te dedici, fără să-ți sforțezi spiritul, îngrijește de sănătate, ia seama că ai o constituție slabă : ne faci să tremurăm prin enormul număr de lecții pe care le urmezi deodată: cine aleargă după doi iepuri, nu prinde nici unul. Sunt cât se poate de recunoscător d-lui Maiorescu pentru fraza pe care ți-a adresat-o, e un sfat tot atât de înțelept ca și de salutar pe care trebue să-l urmezi; acest înger de om, într'adevăr îți vrea binele și trebue să ții socoteală de aceasta; ți-o repetăm de mii și mii de ori, fii

moderat în studii şi îngrijeşte-te de sănătate. Keine Anstrengung, greife dich nicht sehr an, alles mit Bedacht, Gelassenheit und Geduld; all zu viel ist ungesund [9]. Imi spui că-ţi lipseşte curiozitatea, când e vorba să te distrezi; faci foarte rău, din contră, ar trebui să'ncerci să-ţi provoci curiozitatea prin distracţii variate care se găsesc uşor într'un oraş mare ca Berlinul. Pianul nu-i decât o diversiune obositoare; eu înţeleg prin distracţie plimbări, teatru, spectacol, convorbiri solide.

Sunt încântat de felul cum ai ales profesorul de pian ; mă'ntrebi dacă-s dispus să plătesc în fiecare lună pianul; fără'ndoială, scump copil, îţi voiu trimite bani îndată ce-mi vei cere; dar înştiinţează-mă de primirea celor doi ducaţi pe care ţi i-am trimis şi de care nu m'ai rugat. Suntem forte mulţumiţi de vestea că ţi-ai primit bursa pe Ianuarie [1]868. D-l Maiorescu a fost atât de bun ca să mi-o spună şi i-am mulţumit călduros. In ce priveşte subvenţia, ţi-am făcut cunoscut demersul, să sperăm, drag copil, că D-zeu e cu noi; dar trebue să avem răbdare.

La 25 curent, stil nou, am fost eu cu mama ta şi cu Mariţa la D-l Wagner unde-am petrecut o seară foarte frumoasă ; ca şi tine la distinsul domn Kremnitz [10], am văzut pomul de Crăciun ; era mare concert; elevii, rând pe rând au executat la pian cu patru şi opt mâni; la sfârşit d-l Wagner, Caudella [11], tatăl şi fiul, apoi copii, flaut, vioară, violoncel, fluer şi tamburină, muzică vocală, totul a durat până la unu după miezul nopţii; Iaşul nu-i acoperit, ci-i astupat de zăpadă; grămezi de zăpadă în masă închid străzile; niciodată nu s'a mai văzut în Moldova zăpadă în aşa cantităţi mari; dacă-i zăpadă multă, e şi belşug de porumb care-i eftin. Marie vine acasă pentru timpul vacanţei, şi tot aşa Filip şi Nicu, care învaţă foarte bine; Adela e leneşă, iar Lucreţia este, mulţumită Providenţei, perfect restabilită, e fermecătoare de s-o mănânci, o iubesc la nebunie, limbajul ei obişnuit e : ham ham (a mânca), àpapa (papa), niou, niou (nu) hahar (zahar) şi apoi imită pe toată lumea şi-şi bate bine joc şi de tine.

Dein[dich]zärtlich liebender Vater [11 a].

XENOPOL

III

Iassy, le 9/21 Janvier 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Suivant ta demande, j'y joins un mandat assigné sur la maison Meyer où tu toucheras la somme de seize thaler qui est l'équivalent de celle de 5 galb. et un sorokvetz; paie donc tes bottes, répare tes habits et paie ton piano; je viens t'envoyer également par l'intermediaire de Mr. Reischer et comp. une petite caisse contenant 5 pots de confitures diverses *şi o cutie cu rahat Liky;* tu disposera de tout cela à ton gré et suivant ton bon plaisir ; mais n'oublie point de m'en accuser reception.

Tu auras appris, sans doute, que j'ai adressé une lettre à Monsieur Kremnitz, lui exprimant mes plus vifs remerciments pour le bon accueil qu'il a bien voulu t'accorder; je suis curieux de savoir quel effet a pu produire cette lettre ; si tu en sait quelque chose tu feras bien de satisfaire ma curiosité.

Il est difficile de te decrire, fils chéri la satisfaction que m'a donnée ta dernière lettre en date du 12 courant; je te vois enfin rassuré, calme, hors de toute inquiétude; état de santé parfait voila tout ce que je désire ; l'érudition peut venir après, même un peu tard c'est égal; tu me dis que tu éprouves de la difficulté dans la langue allemande, que cela ne te fasse pas reculer; ne vas pas croire que la langue allemande soit plus difficile que toutes les autres langues; il ne faut que de la patience bien ou parle toujours, on se moquera de toi et tu finira par te moquer a ton tour; procure-toi une gramaire, français-allemand mèthodique où il y ait des thèmes à traduire, traduis-en deux ou trois par jour et tu verra qu'en très-peu de temps tu seras à même de comprendre et de te faire comprendre; si tu veux, envoie-moi des phrases moldaves et je te les traduirai en allemand; je te le répète, fils cheri, ne fais point l'empressé, marche toujours à pas lents et je suis convaincu que tu arriveras au but proposé.

Pour ta subvention aucun résultat encore, on me fait ésperer et pas plus; espérons donc, soyons fermes en la confiance de Dieu

qui fera tout pour nous comme il l'a fait jusque à ce jour, pour le moment nous serions injustes de nous plaindre. Encore une fois, sois sage, garde une conduite honnête, ne te fais pas d'ennui, arme-toi d'une diplomatie fine, use de la politesse envers tous ceux qui t'entourent, fais ton devoir et marche tête levée; sois heureux, fils cheri, je te mets sous l'égide de la Providence divine.

Pour nous, graces à Dieu nous sommes tous bien portants. Philippe subit l'examen ainsi que Marie, Nico apprend parfaitement bien, il a commencé a faire des progrès dans la langue allemande qu'il étudie avec goût; Adèle est toujours pleurnicheuse et la petite Lucrèce est vraiment charmante.

Lebe wohl, viel geliebter Sohn, das ist der innigste Wunsch deines Vaters.

XENOPOL

III

(Traducere)

Iași 9/21 Ianuarie 1868

DRAGĂ ALEXANDRE, SCUMPE FIU,

Conform cererei tale, alătur un mandat asigurat pentru casa Meyer unde vei încasa suma de 16 taleri care-i echivalentul a 5 galbeni și un sorcoveț; plătește-ți deci ghetele, repară-ți hainele și achită-ți pianul; ți-am trimis deasemeni acum, prin d-l Reischer și Comp. o mică lădiță conținând cinci oale cu dulceață diferită și *o cutie cu rahat Liky,* de care tu vei dispune după poftă și plăcere; dar nu uita să mă înștiințezi de primire.

Vei fi aflat, fără 'ndoială, că am adresat o scrisoare d-lui Kremnitz, exprimându-i viile mele mulțumiri pentru buna primire ce a binevoit să ți-o acorde; sunt curios să știu ce impresie a putut să producă această scrisoare; dacă știi ceva, vei face bine să-mi satisfaci curiozitatea. E greu să-ți scriu, scumpe fiu, satisfacția pe care mi-a dat-o ultima ta scrisoare de la 12 curent; te văd însfârșit liniștit, calm, în afară de orice neliniște ; stare de să-

nătate perfectă, iată tot ce doresc; erudiţia poate să vină după accia, chiar puţin mai târziu n'are aface; îmi spui că simţi greutate în vorbirea limbei germane, aceasta să nu te facă să dai înapoi; să nu crezi că limba germană e mai grea ca toate celelalte limbi; e nevoie de răbdare multă sau vorbeşte mereu, se va glumi pe socoteala ta, dar vei sfârşi prin a glumi şi tu la rândul tău; procură-ţi o gramatică franceză-germană, metodică, în care să se afle teme de tradus, tradu două, trei pe zi şi vei vedea că'n scurt timp vei fi în stare să'nţelegi şi să te faci înţeles; dacă vrei, trimite-mi fraze moldoveneşti şi ţi le voi traduce în germană; ţi-o repet, scumpe fiu, nu te pripi, mergi mereu încet şi sunt sigur că vei ajunge la scopul propus.

Ce priveşte subvenţia, nici un rezultat încă, mi se dau speranţe şi nimic mai mult; să sperăm deci, să fim tari în încrederea în D-zeu care va face pentru noi totul ca şi până acum ; pentru moment am fi nedrepţi dacă ne-am plânge. Incă odată, fii cuminte, păstrează o conduită cinstită, nu-ţi pricinui necazuri, înarmează-te cu o diplomaţie fină, fii politicos faţă de toţi care te'nconjoară, fă-ţi datoria şi mergi cu capul sus; fii fericit, scumpe fiu, te pun sub paza Providenţei divine. In ce ne priveşte pe noi, mulţămită Domnului, suntem bine sănătoşi. Filip trece examenul ca şi Maria, Nicu învaţă perfect şi a'nceput să facă progrese la limba germană pe care-o studiază cu plăcere ; Adela e mereu plângăcioasă şi mica Lucreţia e'ntr'adevăr fermecătoare.

Lebe wohl, viel geliebter Sohn, das ist der innigste Wunsch deines Vaters [12].

XENOPOL

III A

Jassy 5/17 Fevrier 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Ta lettre en datte du 5 fev. n. s. m'a donné, une grande satisfaction ; tes portraits en phothographe ont impressionné tout le monde de notre sphère; suivant ma manière de voir, on a donné trop de lumière à ta chevelure qui te représente en baron poudré,

c'est égal, je vais faire encadrer ton portrait dont je décorerai mon bureau pour me mirer dans tes yeux, étoils de mon âme.

Ce fut une bonne idée de faire venir de la farine de maïs et du fromage pour te procurer du mamaliga que tu prépares avec le concours de ton compatriote anonyme; je suis vraiment fâché d'ignorer le nom de ce brave compatriote et je ne suis pas moins désireux de savoir le prix qu'a couté cet approvi[sio]nnement. Ce n'est pas étonna[n]t que les Berlinois trouvent extraordinaire ce qui chez nous n'est qu'ordinaire. «Chacun vraiment a son roman». Lass dir nur deine Mamaliga gut schmecken: es sei dir sehr wenig daran gelegen ob die Leute dieselbe begaffen oder verschmähen.

Ne va pas oublier de m'accuser reception des confitures. (urmează o frază iligibilă) me désig[n]er l'état dans lequel tu les as reçues et l'usage que tu en as fait.

Suivant ma manière de voir (meiner Ansicht nach) tu ne t'es pas bien adressé avec ta lettre et la petition : je connais mieux que tout autre la fausseté de cet homme là (jenes Mannes) qui m'a toujours fait de brillantes promesses qu' il n'a jamais réalisées j'en ai causé avec Mr Maïoresco qui m'a dit que ce n'était que négligence de la part du Ministère actuel et que tu devrais avoir patience : tu auras tout de même ton diplome : c'est le moindre de tes soucis ; du reste j'attends la réponse de mon homme de Bucarest et je ne manquerai point de te la communiquer.

A Jassy il fait toujours froid: c'est l'hiver des hivers, hiver long à n'en plus finir; la nature gelée porte en général une ample chemise de neige garnie de glaçons — sous l'égide providentielle nous sommes ici presque dans l'abondance.

Ne parles point de subvention, elle en viendra s'elle en doit venir, en attendant fais de l'économie et moi je ferai de mon mieux de subvenir à tes petits besoins ; s'il te faut quelque chose pour les paques, tu m'écriras et sois sur et certain que tes demandes ne seront jamais refusées von Seiten deines dich zärtlich liebenden Vaters

D. XENOPOL

III A

(Traducere)

Iaşi 5/17 Februarie 1868

IUBITE ALEXANDRE, DRAGUL MEU COPIL,

Scrisoarea ta din 5 febr. st. n. mi-a făcut mare plăcere; portretele tale fotografice au impresionat pe toţi din jurul nostru; după mine, e ceva prea multă lumină pe păr, ceea ce-ţi dă înfăţişarea unui baron pudrat, dar mi-e egal, vreau să-l încadrez şi să-mi împodobesc biroul cu el, pentru ca să pot privi în ochii tăi, stelele sufletului meu.

Ai avut un gând fericit că ţi-ai comandat făină de păpuşoi şi brânză ca să-ţi faci mămăligă împreună cu compatriotul necunoscut; sunt într'adevăr supărat că nu cunosc numele acestui compatriot cumsecade şi nu mai puţin aş dori să ştiu cât v'a costat aprovizionarea aceasta. Nu e de mirare că Berlinejii găsesc extraordinar ceea ce la noi e de toate zilele. Fiecare îşi are, ce-i drept, cântecul său. Mănâncă-ţi deci sănătos mămăliga şi nu-ţi pese că cineva se uită la ea curios sau cu dispreţ.

Nu uita să-mi confirmi primirea prăjiturilor (o frază nedescifrabilă) şi să-mi spui în ce stare au ajuns şi cum le-ai folosit.

Părerea mea este că ai greşit adresa cu scrisoarea şi petiţia : cunosc mai bine decât oricine falşitatea acestui om, care mi-a făcut făgădueli strălucite, fără a le realisa vre-odată; am vorbit despre aceasta cu D-l Maiorescu care mi-a spus că totul n'a fost decât neglijenţă din partea Ministerului actual şi că trebue să ai răbdare; tu îţi vei avea în tot cazul diploma, de asta să nu-ţi faci nici o grijă; dealtfel, aştept răspunsul omului meu dela Bucureşti, pe care ţi-l voiu comunica numaidecât.

In Iaşi e mereu frig : este iarna iernilor, iarnă lungă fără sfârşit ; natura îngheţată pare că ar avea o haină mare de zăpadă împodobită cu sloiuri de ghiaţă — din mila Domnului la noi e aproape belşug.

Nu-mi mai aminti de subvenţie, va veni ea dac'o fi să vie; până atunci restrânge-te, iar eu voiu face tot ce pot ca să-ţi uşurez nevoile mărunte; dacă-ţi trebue ceva de Paşti, scrie-mi, şi fii sigur că dorinţele tale nu vor fi niciodată respinse de către tatăl tău care te iubeşte atât de mult.

D. XENOPOL

IV

Iassy, le 8/20 Mars 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Dieu est avec nous, l'objet de nos voeux semble être atteint. Lis, fils chéri, la ci jointe copia de la lettre officielle que j'ai reçue aujourd'hui de la part du Ministère de l'Instruction publique; sache que nous n'avons pas beaucoup à attendre; la chambre étant en train de voter le budget et tu auras sûrement ta subvention, sois donc tranquille là dessus; espérons et tout ira bien certainement. Je t'ai adressé deux lettres et tu ne m'as répondu à aucune; cela me donne un peu d'inquiètude. Es-tu malade ? (à Dieu ne plaise) es-tu chagrin ? trouves-tu quelque chose à dire ? parle fils chéri, ne te renferme point dans un silence qui m'impatiente, me fâche, m'inquiète; écris-moi bien souvent, ne crains point le frais de poste ; instruis-moi des avantages que tu trouves ou des incoveniens que tu éprouves, je veux savoir tout et tu auras toujours tort de me rien cacher; sois franc avec ton père qui t'aime, qui t'affectionne; je ferai pour toi tout ce qu'il me sera possible de faire, sors donc de ce fâcheux silence et écris-moi à l'instant même, relate moi l'état de ta santé et la phase de ta situation. Si tu as absolument besoin d'habits, tu ne ferais pas mal de m'envoyer la mesure, il me sera bien facile de t'en procurer par l'intermédiaire de notre charmant Mr. Fränkel.

Pour nous, grâces au Ciel, nous sommes tous bien portants, ton frère Philippe a tout-à-fait changé de conduite, il étudie assidument et il a gagné mes affections; je lui ai fait faire un habillement complet ainsi qu'à Nico qui donne de l'espérance; tes soeurs

sont également bien montées en habits et la petite Lucrece est toujours charmante; elle parle déjà et vient de commencer à marcher; ta mère passe bien sont temps; mais elle ne pense qu'à toi: à chaque propos de rien, c'est toujours le: que fait Aleco ? que mange Aleco? que bois Aleco? Comment dors Aleco? etc. etc., écris-nous donc bien souvent, quand même tu te croiras à bout de ta correspondance.

Le pauvre et brave Mr. Maiorescu est poursuivi par ses ennemis qui semblent être acharnés contre lui; il a perdu son poste à l'école de Trois-Saint et je crois qu'on n'en restera par là seulement. Voilà fils chéri ce que vaut dans notre pays un des plus honnêtes, des plus instruits, des plus braves hommes; je suppose que c'est le Gouvernement qui lui en veut et je n'en saurais devener la cause.

Adieu fils chéri, adieu précieux objet de ma prédilection

ton père

D. XENOPOL

COPIA

România

—:—

Ministerul Instrucţiunii Publice
şi al Cultelor

—:—

Divisiune Scholelor
Oficiul invatiamantului

—:—

No. 2417

—:—

Bucureşt Martie 2/14 1868

DOMNULE,

La petiţiune D-stra d'in luna Noembre, anul espirat, adressată Inalţimei Salle Principului Domnitor, recomandată acestui Ministeriu şi inregistrata la No. 622, prin care cereţi a se face un ajutor anual fiului D-vóstră Alexandru, spre a merge in streina-

tate pentru terminaré studiilor, sub semnatul are onoare a ve respunde ca se adastaţi votarea bugetului pe anul curent.

Primiţi D. assecurare consideraţiuni mele

Ministru (iscalit) D. GUSTI

Capul divisiunei (iscălit) *Menescu*

Domnului

D. Xenopol Director la Penitenciar d'in Jassi.

Iubite Alecule. Văzu că tiam scrissu duoue ori până acum şi dumniata nici odată şi tot spui să-ţi scriu şi că sunt un leneşu. Scriemi cand vei scriie. Ţiaşi fi scrissu maiu mult dară mă împedică Classul lui D. Kolumb [13] căci acuma diminiatia la 8 ore şi 5 minute tiam scrisso.

Te sarut cu dulce

XENOPOL

DRAGU MAMI BAIŢEL,

Cu ajutorul domnului acuma suntem seguri că vei capata suvenţia m'am bucuratu din sufletu când am primitu hartia aceeia dela minister pe care papa îţi trimite copie. alixandru dragă nu uita că eşti fiu [care trebue să facă] onoare parinţi[lor] care să se spovedească in postu cel mare am dor [de tine]; mama te roagă să te împărtăşeşti de paşte nu ţi uita legea ta cea scumpa, că nici bunul dumnezeu nu te va [u]ita

IV

(Traducere)

Iaşi, 8/20 Martie 1868

DRAGĂ ALEXANDRE, SCUMPUL NOSTRU FIU,

Dumnezeu e cu noi, obiectul dorinţelor noastre pare să fie atins. Citeşte, scumpe fiu, alăturata copie a scrisorii oficiale pe care-am primit-o azi din partea Ministrului Instrucţiei publice;

să ştii că n'avem mult de aşteptat; camera fiind pe cale să voteze bugetul, vei avea cu siguranţă subvenţia, fii deci liniştit despre aceasta; să sperăm şi totul va merge bine cu siguranţă. Ţi-am adresat două scrisori şi nu mi-ai răspuns la niciuna; aceasta mă nelinişteşte. Eşti bolnav ? (ferească D-zeu) ai vre-o supărare? ai ceva de spus ? vorbeşte, scumpe fiu, nu te'nchide în tăcere, care mă face să-mi pierd răbdarea, mă supără, mă nelinişteşte; scrie-mi adesea, n'ai grijă de cheltuelile de poştă; fă-mi cunoscut avantajele ce le găseşti ori nemulţămirile ce le'ncerci, vreau să ştiu totul, şi va fi o greşală din parte-ţi dacă-mi tăinueşti ceva; fii sincer cu tatăl tău, care te iubeşte; voiu face pentru tine tot ce-mi va fi cu putinţă, eşi deci din această supărătoare tăcere şi scrie-mi imediat, arată-mi starea sănătăţii şi situaţia în care te găseşti. Dacă ai absolută nevoie de haine, n'ai face rău să-mi trimiţi măsura, îmi va fi uşor să ţi le procur prin intermediul încântătorului nostru domn Fraenkel. In ce ne priveşte, slavă Cerului, suntem cu toţii sănătoşi, fratele tău Filip şi-a schimbat cu totul purtarea, învaţă cu sârguinţă şi şi-a câştigat dragostea mea; i-am făcut un costum complet şi lui ca şi lui Nicu care dă mari speranţe; surorile tale deasemenea sunt bine gătite în haine şi mica Lucreţia e fermecătoare ca totdeauna; vorbeşte deja şi începe să meargă; mama ta îşi petrece bine timpul, dar nu se gândeşte decât la tine: la orice lucru de nimic, vorba ei e: ce face Alecu ? ce mănâncă Alecu? ce bea Alecu? Cum doarme Alecu? etc. etc., scrie-ne deci cât mai des, chiar când vei socoti că nu mai ştii ce să spui în corespondenţă.

Bietul şi bunul domn Maiorescu e urmărit de duşmanii săi care par să fie înverşunaţi contra sa; şi-a pierdut postul la şcoala Trei-Erarchi şi cred că nu se vor opri aci. Iată, scumpe fiu, ce valorează în ţara noastră unul din cei mai cinstiţi, din cei mai instruiţi, din cei mai cum se cade oameni; presupun că guvernul e pornit contra lui şi n'aş putea ghici pricina [14].

La revedere scumpe fiu, la revedere, dragostea noastră.

Tatăl tău

D. XENOPOL

V

Iassy, le 4/16 Juin 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Je t'accuse reception de ta dernière lettre, accompagnée de celle de Mr. Negroutzi l'avocat; l'éloge qu'il fait de ton essaie sur la culture nationale, la description de ton excursion à Potsdam m'ont vivement satisfait; je n'ai aucun doute du progrès que tu dois faire dans tes études à Berlin où tout est concentré: culture, sagesse, bonnes moeurs, religion et où la théorie marche bras dessus dessous avec la pratique; observe, fils chéri, refléchis, pense et repense mais toujours de sang rassis, point de fougue ni de verve; si tu te lances dans quelque voie tiens-en la direction pour ne point t'en écarter; l'essentiel que j'ai à te recommander, c'est de ne point faire d'efforts; ménage ta santé qui m'est plus chère que le succès que je me promets de tes études.

Tu dois avoir reçu la somme de dix thalers que je t'ai envoyés par la voie de Neuschotz *); accuse m'en reception.

Pour ta subvention il y a toujours de l'espoir; voici ce qu'entre autres Mr. Dodun m'écrit à ce sujet : «Pour votre fils il ne faut pas désesperer, le buget n'est pas encore reglé, j'espère encore obtenir un bon résultat».

Dieu est avec nous, ne désespérons jamais. Nous sommes tous bien portants; si tu voyais ta soeur Lucrèce, tu ne la reconnaitrais plus; c'est une fille faite, elle marche, court, saute, joue, toujours bonne, toujours charmante, sage, propre et d'une vivacité admirable, consequente en ses demandes et réponses. Je te retourne la lettre de Mr. Negrouți et je te recommande à mon tour que: *Ein Ideenschmid soll sich mit reichlichen Wörtervorrathe versehen.* Am cumpărat un dictionar Romano francesu de Raoul Pontbriant și déca ai trebuința de un asemine auxiliar se mi scrii și ți lu voiu trimite.

*) bancher din Iași.

Meine Emfehlung an H. Schmidt, deinen deutschen Lehrer, versichere diesen rechtschaffenen Mann, dass ich seine Bemühung zu schätzen wissen will.

Dein dich zärtlich liebender Vater

D. XENOPOL

V

(Traducere)

Iaşi 4/16 Iunie 1868

SCUMPE ALEXANDRE, DRAGUL NOSTRU FIU,

Te înştiinţez de primirea ultimei tale scrisori, însoţită de aceia a d-lui Negruzzi[15] avocatul; lauda pe care-o face studiului tău despre cultura naţională[16], descrierea escursiei tale la Potsdam mi-au făcut multă mulţumire; nu mă'ndoesc de progresul ce-l faci în studiile tale la Berlin unde totul e concentrat: cultură, înţelepciune, bune moravuri, religie şi unde teoria merge braţ la braţ cu practica; ia seama, scumpe fiu, chibzueşte, gândeşte şi răsgândeşte cu sânge rece, nu te avânta, evită verva; dacă te-arunci într'o cale, ţine direcţia ca să nu te abaţi, esenţialul pe care ţi-l recomand e de-a nu face eforturi; cruţă-ţi sănătatea care mi-i mai scumpă de cât succesul pe care mi-l făgăduesc în ce priveşte studiile tale.

Trebue să fi primit suma de zece taleri pe care ţi i-am trimis prin Neuschotz; înştiinţează-mă de primirea lor.

In ce priveşte subvenţia, sunt încă nădejdi; iată ce, între alţii, îmi scrie d-l Dodun[17] despre aceasta: «Pentru fiul D-voastră nu trebue să pierdeţi speranţa, budgetul nu-i încă stabilit, sper încă să obţin un bun rezultat».

Dumnezeu e cu noi, să nu ne pierdem niciodată speranţa. Suntem bine sănătoşi; dacă ai vedea-o pe sora ta Lucreţia, n'ai mai cunoaşte-o; e o fată'n toată puterea cuvântului, merge, aleargă, sare, se joacă, totdeauna bună, totdeauna încântătoare, cuminte, curată şi de o vioiciune adorabilă, consecventă în întrebări şi răspunsuri. Iţi înapoez scrisoarea d-lui Negruţi şi-ţi recomand la rân-

dul meu că : Un făuritor de idei trebue să se înarmeze cu un bogat material lexic. Am cumpărat un dicţionar Românо-francez de Raoul Pontbriant [18] şi dacă ai trebuinţă de un asemenea auxiliar, să-mi scrii şi ţi-l voiu trimite.

Salută-l din parte-mi pe dascălul tău de limba germană şi asigură pe acest cinstit bărbat, că voiu ştie aprecia osteneala sa. Al Tău tată iubitor din toată inima

D. XENOPOL

VI

Iassy le 30 Decembre 1868

CHER ALEXANDRE. FILS BIEN AIMÉ,

Voilà bien du temps que nous ne t'avons pas écrit; la cause de ce retard n'est autre que l'attente passionnée où nous sommes de voir enfin le budget voté par la Mairie et approuvé par le Ministère; j'espère que nous ne mettrons pas long temps à attendre. le moment approche et tu auras sûrement ta subvention, seul objet qui nous préoccupe.

Tu nous as fait grand plaisir par ta dernière lettre qui nous apprend le bon état de ta santé et la rélation amicale où tu es avec la jeunesse roumaine, principalement avec le jeune Negroutsi que j'estime et que j'aime presqu'autant que toi ; entretiens toujours une amitié sincère; mets de côté tout amour propre et donne toujours le dessus à ceux qui font le renchéri.

Pour nous, sache, fils chéri, que grâce à la Providence divine nous sommes tous bien portants; mais je suis tellement gêné dans ma situation pecuniaire qu'il m'est de toute impossibilité de t'envoyer quelque chose; c'est la suite de nos constructions qui nous ont absorbé toutes mes ressources; par compensation nous avons mis nos maisons en bon état et la maison neuve est l'admiration de tous ceux qui la voient; il n'y a que la peinture de l'interieur qui y manque et qui sera faite le plus prochainement possible.

A Iassy on s'occupe avec grande activité du terrasement de la gare qui comprendra la plaine du Bahlui à partir du terrain du

M-me Joie jusqu'au basfonde situé derrière le Penitencier; la plaine fourmille de travailleurs, chariots et charrettes; je vais y faire occuper 200 à 300 condamnés; tout le pays est traversé de terrassement, de chaussées, on en fait dans chaque commune, ainsi que des chemins vicinaux.

Ta grande-mère Zoïtsa, mère de Costinesco vient à l'âge de 82 ans de payer le tribut à la nature; toute notre famille s'est rendue à la vigne pour y assister aux funérailles. Ta mère, ta soeur Marie ta grande maman et Ephrosine y sont aussi et c'est de là que ta mère t'adresse la lettre ci-jointe; ci inclus un tas d'autres lettres et le portrait de ta soeur Marie.

Adèle est toujours pétulante tandis que Lucrèce est charmante à ravire.

Nous t'adressons nos bénédections pour le nouvel an, que le bon Dieu te guide dans la voie de la prudence et de la sagesse, qu'il te protége et te maintiene en bonne santé, dans la louable résolution que tu as pris d'être la gloire et la consolation de tes parents qui t'aiment tendrement.

ton père

D. XENOPOL

P. S. J'y joint un moniteur No. 277.

VI

(Traducere)

Iaşi 30 Decembrie 1868

SCUMPE ALEXANDRU, DRAG COPIL,

Iată mult timp de când nu ţi-am scris; cauza întârzierii nu i decât aşteptarea pasionată în care suntem de-a vedea în sfârşit bugetul votat de Primărie şi aprobat de Minister; sper că nu vom aştepta mult timp, că momentul se apropie şi că vei avea cu siguranţă subvenţia, singurul obiect care ne preocupă.

Ne-ai făcut mare plăcere cu ultima-ţi scrisoare care ne înştiinţează de starea bună a sănătăţii tale şi de legăturile prieteneşti în care eşti cu tinerimea română, mai ales cu tânărul Negruzzi [19] pe care-l stimez şi-l iubesc aproape ca pe tine; întreţine mereu o prietenie sinceră; lasă la o parte orice amor propriu şi dă preferinţă celor care se lasă greŭ ca să facă ceva.

In ce ne priveşte, scumpe fiu, să ştii că mulţămită Providenţei divine suntem cu toţii sănătoşi; dar sunt atât de jenat în situaţia materială, că mi-e imposibil să-ţi trimit ceva; continuarea construcţiei mi-a absorbit toate veniturile; ca compensaţie, am adus casele în bună stare şi casa cea nouă e adorată de toţi care-o văd; numai zugrăvirea interioară lipseşte şi va fi făcută cât mai curând.

La Iaşi se ocupă toţi cu mare activitate de terasamentul gării care va cuprinde câmpia Bahluiului cu'ncepere de la terenul D-nei Joie până la fundătura situată în dosul Penitenciarului ; câmpia furnică de muncitori, căruţe şi care ; voi trimite să lucreze 200—300 de condamnaţi; tot ţinutul e străbătut de terasament, şosele, se fac în fiece comună şi drumuri vicinale.

Bunica ta Zoiţa, mama lui Costinescu la vârsta de 82 ani şi-a plătit tributul naturii; toată familia noastră s'a dus la vie ca să asiste la înmormântare. Mama ta, sora ta Maria, mama mare şi Eufrosina sunt şi ele acolo şi de acolo îţi trimite mama ta alăturata scrisoare [20]; alătur o grămadă de alte scrisori şi portretul surorii tale Maria. Adela e tot sburdalnică, iar Lucreţia e încântătoare.

Iţi trimetem binecuvântări pentru anul nou, bunul D-zeu să te călăuzească în calea prudenţei şi înţelepciunii, să te protejeze şi menţină în bună sănătate, în lăudabila hotărîre ce-ai luat-o de-a fi gloria şi mângăierea părinţilor tăi care te iubesc cu afecţiune.

Tatăl tău

D. XENOPOL

P. S. Alăturez monitorul nr. 277.

VII

Iassy, le 11/23 Octom. 1869

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Ta dernière lettre m'a donné de la satisfaction, en apprenant surtout que ta santé est bonne; l'expression des tes sentiments à nos égards, me charme, m'entraîne; tu es toujours notre fils bien-aimé, l'objet precieux de notre tendresse; tous ceux qui t'on vu à Berlin nous disent du bien de toi; tu es donc notre honneur, notre gloire; le jeune Emandi a eu l'obligeance de venir nous voir; qu'il est aimant ce jeune homme; il parle de toi comme s'il parlait de son frère aimé, de son ami le plus intime, je l'aime presqu' autant que toi, et je suis heureux du choix que tu as su faire dans tes relations d'amitié.

Fils chéri, tu auras sans doute reçu les 8 galb. que je t'ai envoyés par l'intermediaire de Mr. Fraenkel; il est vrai, la somme est minime; mais tu n'attendras pas long temps, je l'espère, à en avoir davantage. Mr. Gousti, comme tant d'autres m'a assuré que tu aurais ta subvention au mois de Janvier; en attendant, fais de ton mieux pour subvenir aux besoins pressants; je te l'ai souvent dit ou plutôt je n'ai pas besoin de te le dire qu'une grande charge pèse sur moi, les exigeances de la famille vont toujours en croissant; mais la Providence est avec nous, elle sait ce qu'il nous faut et Elle pourvoira sûrement.

Ton frère Philippe va parfaitement bien, ainsi que Nico; Marie ta soeur ne leur cède point en sagesse et en bonne volonté; la petite Adèle toute volage qu'elle est, commence déjà à connaître ses lettres, la petite Lucrece la mignonne, le bijou est charmante à ravir; ta grand maman est toujours souffrante, elle est chez nous et ta mère lui prodigue tous les soins que réclame sa situation; elle va de mieux en mieux et nous espèrons qu'elle ne sera pas long temps à se rétablir.

Je t'embrasse de coeur

ton père

D. XENOPOL

IUBITE ALECU,

In tóte scrisorile tale 'mi spui că 'mi vei scrie cu scrisórea viitóre inse eu tot asceptu, inse in zadaru căci nu'mi scrii de felu acum mai bine de vr'o 2 luni. Eu sunt bine — sănătosu urmezu la Clasŭ regulatu. Aşŭ dori se'mi mai spui ceva despre D-ta. Iamandy [21] cand au fost in Iaşi am petrecut fórte bine cu elu spunei complimente din partemi de va fi la Berlin.

Al teu frate

PHILIP XENOPOL

IUBITE ALECSANDRU,

Tu iar ai început a întârzia cu scrisorile tale acei ce îmi este mai scumpi şi mai doriti de cât ori şi ce în lume alexandru dragu mamei mai avem foarte bună nădejde că vei căpăta bani dela primărie cât de curând fără alergatura multa noi nu am inchiriatu nici hanu nici casele cele mici dacă am fi închirietu ţ-am fi tremesu încă ceva mama te roagă să scrii ca la mama ta ori şi ce cerere vei ave sau vo curs respunde cat de curând că eu sânt foarte ingrijită de tine, vei şti ca am avut onoare cu vizita Madam şi demoasele Moruzzi au facut mi de scuze te sarut

[Mama]

VII

(Traducere)

Iaşi, 11/23 Octombrie 1869

DRAGĂ ALEXANDRE, SCUMPUL NOSTRU FIU,

Ultima ta scrisoare mi-a procurat mulţumire, aflând mai cu seamă că eşti bine sănătos; expresia sentimentelor tale pentru noi, mă încântă, mă răpeşte; tu eşti mereu fiul nostru prea iubit, obiectul preţios al dragostei noastre; toţi care te-au văzut la Berlin ne spun numai bine despre tine; eşti deci onoarea noastră, eşti

gloria noastră; tânărul Emandi [22] a avut bunăvoinţa să vină să ne vadă; ce amabil e acest tânăr; vorbeşte de tine parcă ar vorbi de un frate scump, de prietenul său cel mai intim, mi-e drag aproape cât tine şi sunt fericit de alegerea ce-ai ştiut să-o faci în legăturile de prietenie.

Fiule drag, vei fi primit fără 'ndoială cei 8 galbeni ce ţi i-am trimis prin intermediul d-lui Fraenkel; e adevărat, suma-i mică dar nu vei aştepta îndelung, sper, ca să ai mai mult. D-l Gusti [23] ca atâţia alţii, m'a asigurat că vei avea subvenţia în Ianuarie; în aşteptare, fă cum vei şti mai bine ca să-ţi împlineşti nevoile grabnice, ţi-am spus-o adesea sau, mai degrabă, n'am nevoie să ţi-o spun, o mare sarcină apasă asupra mea, cerinţele familiei sunt din ce în ce mai mari; dar Providenţa e cu noi, ea ştie ce ne trebue şi va avea grijă cu siguranţă.

Fratele tău Filip merge foarte bine, deasemeni şi Nicu; sora ta Maria nu le rămâne în urmă în ce priveşte cuminţenia şi bunăvoinţa; mica Adela nestatornică cum este, începe şi ea să cunoască literele, mica Lucreţia, micuţa, odorul, e fermecătoare; bunica ta e mereu suferindă, e la noi şi mama ta îi dă toate îngrijirile pe care le cere situaţia; merge tot mai bine şi sperăm că nu va trece mult şi se va restabili.

Te îmbrăţişează din suflet

tatăl tău

D. XENOPOL

VII A

Iassy le 7/19 Avril 1870

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN-AIMÉ,

N'oublie point, fils chérie que c'est le 12 courant que le monde orthodoxe fête la resurection de notre Sauveur Jésus Christ; tu es de la croyance orthodoxe, donc il faut que tu fêtes de même ce jour là. Ta mère toute joyeuse prépare ses paques au milieu de ses chéris, de tes frères et soeurs, elle ne saurait cependant

se désoler de te voir absent du cercle de ses entourés, ce grand et solennel jour de paques; bien souvent des pleurs perlant de ses yuex elle repète «de aşi vide pe Sandu mâncând d'in acest cudunacŭ». Dieu ! quelle tendresse, quelle sollicitude maternelle, si je vis pour toi, ta mère le fait au centuple; la moindre occasion la fait penser à toi, la fait parler de toi; elle m'a prié de te dire qu'elle désire beaucoup que tu fréquentes l'église orthodoxe ce grand jour qui ranime toute la chrétiannete; fais lui ce plaisir et écris-moi si tu t'es acquitté de ce saint devoir.

Nous sommes enchantés du continu de ta dernière lettre; tu t'es libéré en partie de tes petites dettes et ta subvention t'a donc mis au large, ton brave tailleur, te voyant exact fera certainement son possible de se rendre plus ami, non de toi, mais bien de tes *paraluţe*. Tu ne nous parles point de la dépêche par laquelle je t'ai anoncé l'envoi de ta mi-subvention.

Le jeune George Negroutzi étant de retour de Berlin est venu nous voir, il nous a dit du bien de toi et nous en sommes charmés; crois fils chérie, qu'en le voyant ce fut comme si nous te voyions toi-même.

Ici les travaux de la gare avancent et l'on assure qu'avant la fin du moi de mai, les trains seront mis en circulation. On espère aussi obtenir la concession du chemin de fer Iassy—Pruth; si cela se réalise, il y aura quelque avenir à espérer pour notre ville, autrement aucun avantage marqué pour elle.

Il règne une grande crise dans les finances, je n'ai encore encaissé aucun de mes mandats pour cette année ci; des réclamations nombreuses de tous les cotés et notre pauvre caissier ne sait plus de quel bois faire des flèches.

Use de l'économie, fils chérie, l'argent est très rare et se gagne bien difficilement.

Pour nous, grâces au Ciel nous sommes passablement bien ; la petite Lucrèce est dodue, gaie, babillarde, sa mère lui a acheté des bottines, un chapeau et elle en est plus fière que sa soeur qui en a autant; Nico a eu un habillement complet qui a absorbé une dépense de 5 galb.; ta mère ainsi que ta soeur Mariţa a eu une robe neuve et une paire de gants; Philippe a reçu une paire de bottines et un chapeau; moi je ne me contente qu'un simple cravate.

Moi et Philippe nous avons eu un petit accès de fièvre, grâce aux soins du docteur Fraenkel, nous sommes mieux et presque rétablis.

Les articles que tu fais publier dans la Convorbiri font grand effet dans notre monde de lecteures, c'est de Bucarest qu'on m'a adressé la demande: si celui qui signe ces articles était mon fils, j'y ai repondu affirmativement par des remercimens chaleureux.

Courage Alexandre, et victoire, porte toi bien, soigne ta santé, fais ton devoir et marche front levé, la Providence divine fera le reste.

Adieu fils chéri, je t'embrasse de coeur et d'âme

D. XENOPOL

VII A

(Traducere)

Iaşi, 7/19 April 1870

DRAGĂ ALEXANDRE, IUBITUL MEU COPIL,

Nu uita, dragul meu, că în 12 curent lumea ortodoxă serbează învierea Mântuitorului nostru, Isus Hristos ; eşti ortodox şi tu, deci şi tu trebue să serbezi ziua aceasta. Mama foarte veselă, pregăteşte pasca încunjurată de dragii ei, fraţii şi surorile tale, totuşi ea nu-şi pierde cumpătul ştiindu-te departe de noi, în această zi mare şi solemnă a Paştilor; nu odată cu lacrimi în ochi, repetă: «de aşi vide pe Sandu mâncând d'in acest cudunacŭ». Doamne, câtă gingăşie, câtă grijă de mamă; cât sunt eu de plin de griji pentru tine dar mama e însutit; la cea mai mică ocazie se gândeşte la tine, vorbeşte de tine; m'a rugat să-ţi spun că doreşte mult să mergi neapărat la biserica ortodoxă în ziua de Paşti, ziua care însufleţeşte toată creştinătatea; fă-i plăcerea aceasta şi scrie-mi apoi dacă ţi-ai îndeplinit sfânta datorie.

Ne-a bucurat conţinutul scrisorii tale din urmă ; te-ai eliberat în parte de unele datorii iar subvenţia sosindu-ţi, eşti şi tu

acum la larg, croitorul văzându-te precis cu plata, va face desigur tot posibilul să fie mai prietenos, nu atât de dragul tău cât de părăluțele tale. Dar nu ne spui nimic de telegrama prin care ți-am anunțat că ți-am trimis jumătate din subvenție.

Tânărul Negruzzi, întorcându-se dela Berlin, a venit pe la noi și ne-a spus de bine despre tine, ceea ce ne-a bucurat; crede-mă dragul meu, că văzându-l a fost ca și când te-am fi văzut chiar pe tine.

Aici lucrările la gară sporesc și se spune cu certitudine că la finele lunei Mai, trenurile vor fi puse în circulație. De-asemenea există speranța de a obține concesie pentru calea ferată Iași—Prut; dacă proiectul se realizează, atunci putem spera un viitor pentru orașul nostru, altcum nici un folos important.

E o mare criză financiară, încă nu mi-am încasat nici un mandat pentru anul curent; mereu reclamații din toate părțile, încât bietul nostru casier nu mai știe cum s'o scoată la capăt.

Fă deci economie dragul meu, banul e foarte rar și se câștigă cu greu.

Cât despre noi, mulțumită Domnului, suntem să zicem bine; mititica de Lucreția e durdulie, veselă și gureșă; mamă-sa i-a cumpărat ghete, o pălărie, iar ea e mai fudulă decât soră-sa care are de astea destule; Nicu are un rând de haine care au costat 5 galbeni; mama și sora-ta Marița, au și ele rochii noi și câte o pereche de mănuși; Filip a primit o pereche de ghete și o pălărie, iar eu m'am mulțămit cu o simplă cravată.

Eu și Filip am avut ceva febră; mulțumită îngrijirilor doctorului Fraenkel, suntem mai bine, ba aproape restabiliți.

Articolele tale publicate în Convorbiri fac vâlvă în lumea noastră de cetitori; chiar din București mi s'a pus întrebarea: dacă cel ce semnează aceste articole, este fiul meu. Am răspuns afirmativ, cu mulțumiri călduroase.

Curaj Alexandre, și izbândă; s'auzim de bine, vezi-ți de sănătate, fă-ți datoria și mergi cu fruntea sus, cât despre celelalte va îngriji pronia cerească.

La revedere dragul meu copil, te sărut din inimă

D. XENOPOL

Iassy le 7 Avril 1870
19

Cher Alexandre, fils bien aimé

N'oublie point, fils chéri que c'est le 12 courant que le monde orthodoxe fête la résurrection de notre Sauveur Jésus Christ, tu es de la croyance orthodoxe, donc il faut que tu fêtes de même ce jour là. Ta mère toute joyeuse prépare ses pâques au milieu de ses chéris, de tes frères et soeurs, elle ne saurait cependant se désoler de te voir absent du cercle de ses entourés, ce grand et solennel jour de pâques, bien souvent des pleurs perlant de ses yeux elle répète „de aşi vide pe Sandu mâncând şi ouă cu dunaci" Dieu! quelle tendresse, quelle sollicitude maternelle, si je vis pour toi, ta mère le fait au centuple, la moindre occasion la fait penser à toi, la fait parler de toi; elle m'a prié de te dire qu'elle désire beaucoup que tu fréquentes l'église orthodoxe ce grand jour, qui ranime toute la chrétienté, fais-lui ce plaisir et écris-moi si tu t'es acquitté de ce saint devoir

vertatur

Nous sommes enchantés du contenu de ta dernière lettre; tu t'es libéré en partie de tes petites dettes et ta subvention t'a donc mis au large; ton brave tailleur, te voyant exact, fera certainement son possible de se rendre plus ami, non de toi, mais bien de tes Napoléons. Tu ne nous parles point de la dépêche par laquelle je t'ai annoncé l'envoi de ta mi-subvention.

Le jeune George Negruzzi étant de retour de Berlin est venu nous voir, il nous a dit du bien de toi et nous en sommes charmés; crois, fils chéri qu'en le voyant ce fut comme si nous te voyions toi-même.

Ici les travaux de la gare avancent et l'on assure qu'avant la fin du mois de mai les trains seront mis en circulation. On espère aussi obtenir la concession du chemin de fer Jassy-Pruth; si cela se réalise il y aura quelque avenir à espérer pour notre ville, autrement aucun avantage marqué pour elle.

Il règne une grande crise

dans les finances, je n'ai encore encaissé aucun de mes mandats pour cette année-ci, des réclamations nombreuses de tous les côtés et notre pauvre caissier ne sait plus de quel bois faire des flèches.

Use de l'économie, fils chéri, l'argent est très rare et se gagne bien difficilement.

Pour nous, grâces au Ciel nous sommes passablement bien; la petite Lucrèce est dodue, gaie, babillarde, sa mère lui a acheté des bottines, un chapeau et elle en est plus fière que sa soeur qui en a autant; Nico a eu un habillement complet qui a absorbé une dépense de 5 ff; ta mère ainsi que ta soeur Mariette a eu une robe neuve et une paire de gants. Philippe a reçu une paire de bottines et un chapeau; moi je ne me contente qu'une simple cravate. Moi et Philippe nous avons eu un petit accès de fièvre, grâce aux soins du docteur Fraenkel, nous sommes mieux et presques rétablis

Les articles que tu fais publier dans la Convorbire font grand effet dans notre monde de lecteurs c'est de Bucarest qu'on m'a adressé la demande si celui qui signe ces articles était mon fils, j'y ai répondu affirmativement par des remercimens chaleureux.

Courage, Alexandre et victoire, porte-toi bien, soigne ta santé, fais ton devoir et marche front levé, la Providence divine fera le reste.

Adieu fils chéri, je t'embrasse de coeur et d'âme

D. Xénopol

VIII

Iassy le 7/19 Mai 1870

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN-AIMÉ,

Mon silence à ce que je vois, t'a fait perdre patience, de manière que tu es allé éclater en menaces par ta lettre adressée à ta soeur en lui disant que si dans huit jours tu ne reçois pas de mes

lettres, tu irais télégraphier, c'est-à-dire faire une folle dépense, jetter ton argent par dessus le fil électrique, et pourquoi, pour aller vite, pour satisfaire ta curiosité le plus vite, le plus tôt possible.

Hé bien, me voici, fils chéri, ça va bien, parfaitement bien, on ne saurait mieux aller, je jouis d'une bonne santé ainsi que toute notre famille, ta mère flane tous les jours; il est impossible, par ce temps magnifique surtout, de retenir dans la chambre la pétulente Lucrèce qui court toute la journée à faire des connaissances avec un monde de gamines de sa trempé; Adèle fréquente soit-disant l'école, dechire ses livres, gâte du papier, abime l'ouvrage qui-a le malheur de tomber entre ses mains; Marie grandit à vu d'oeil et sa coque et les talons de ses bottines la rendent bien plus haute de taille que sa mère qui à son tour ne s'en donne pas mal, qui me fait dépenser tout ce que j'ai d'argent; depuis la matin jusqu'au soir elle chante au même gamme «dă-mi parale, dă-mi parale» que faire, c'est un fardeau, il faut bien que je plie.

Il m'a fallu, à ressources forcées, habiller notre petit monde: habillement pour Philippe, habillement pour Nico, habillement pour Marie, habillement pour ta mère, habillement pour les deux petites gamines; pour moi, pas plus qu'une cravate, encore ne va-t-elle pas bien, elle glise tantôt en haut, tantôt de coté, de travers; c'est comme si cette pauvre cravate disait: tu ne fais pas bien de te mettre en frais pour ton compte, c'est à tes enfants que tout appartient.

Voilà, fils chéri, bien de la blague de ma part, tu peux en conclure que je vais bien et en effet je me porte parfaitement bien.

Maintenant dis-moi, fils chéri, comment va ta santé, mais dis-moi la verité toute pure, es tu bien portant? te soignes-tu? te prommènes-tu? je ne parle point de tes études, je n'en ai pas besoin, l'essenciel pour moi c'est ta santé, va-t-elle vraiment bien? Sois donc franc avec ton père, ne lui caches rien, es-tu bien portant, manges-tu avec du l'appétit, as-tu de la force? je veux que tu me dises toutes ces choses là qui pour moi, ce sont les plus belles au monde.

Dans notre pays, toute va mal, changement de Ministères, dissolution de la Chambre, mille partis d'esprit, à Iassy principa

lement, dissolution de la Mairie, rassemblements libres pour la formation d'une nouvelle Mairie; dissension, tumultes, querelles, mésintelligence, les uns veulent à droite, les autres à gauche; vrai cahots de volontés. Il faut, fils chéri, attendre que l'orage soit passé que la Mariie soit rétablie, tu auras surément ta subvention. Aie donc patience et tout ira bien.

On assure que le 21 courant la ligne de Iassy à Roman sera ouverte. On déplaie une activité étonnante aux travaux de la gare: unc bonne kirielle de vagons de bagages y est arrivée, les curieux féneants y fourmillent; Dieu sait si le chemin de fer est pour le mal ou pour le bien du pays.

Je t'embrasse de coeur et d'ame

ton père

D. XENOPOL

IUBITE ALEXANDRU,

Eu asceptu pi o persoana să vie de la ţeara şi indata ce va veni îţi voi tremite promisiunea de 7 galbeni până atunce fii liniscit şâ sigur căţi voi tremete, eu ti aştept cu mare nerăbdare papa este bini nu fi ingrijat asemeni şâ eu cum dorim ca şi tu să fii sănătos şi săţi ajute dumnezeu să vii cu bini acasă ti saruta de mi de ori a ta mamă

M. XENOPOL

VIII

(Traducere)

Iaşi 7/19 Mai 1870

DRAGĂ ALEXANDRE, PREA SCUMP FIU,

Tăcerea mea după cum văd, te-a făcut să-ţi pierzi răbdarea, aşa că ai isbucnit în ameninţări prin scrisoarea adresată surorii tale, spuindu-i că dacă 'n opt zile nu primeşti scrisoare de la noi, vei

telegrafia, vei face adică o cheltuială nebună, vei arunca banii peste firul electric şi, dece, pentru a-ţi satisface mai repede curiozitatea, cât mai repede cu putinţă.

Ei bine, iată-mă, scumpe fiu, totul merge bine, cât se poate de bine, nici nu s'ar putea mai bine; mă bucur de deplină sănătate şi tot aşa întreaga familie, mama ta se plimbă în fiecare zi; e imposibil, pe timpul splendid de-acum mai ales, să-o reţinem acasă pe zglobia Lucreţia care toată ziua aleargă făcând cunoştinţă cu o lume de ştrengăriţe de soiul ei; Adela frecventează, aşa zicând, şcoala, rupe cărţile, strică hârtie, distruge lucrarea care are nenorocirea de a-i cădea în mână; Maria creşte văzând cu ochii; cocul şi tocurile ghetelor o fac mai înaltă ca mamă-sa care la rândul ei nu se bucură puţin de aceasta, mă face să cheltuesc toţi banii pe care-i am ; de dimineaţă până seara cântă pe-acelaş ton: «dă-mi parale, dă-mi parale», ce să fac, e o sarcină şi trebue să mă încovoi în faţa ei.

A trebuit, cu orice mijloace, să îmbrac mica noastră lume : haine pentru Filip, haine pentru Nicu, haine pentru Maria, haine pentru mama ta, haine pentru cele două ştrengăriţe; pentru mine, numai o cravată, şi aceea nu-mi stă bine, alunecă ori în sus, ori într'o parte, ori de-acurmezişul; ca şi cum biata cravată mi-ar spune: rău faci că cheltueşti pentru tine, totul aparţine copiilor tăi.

Iată, scumpe fiu, poveşti din partea mea, tu poţi trage concluzie că merge bine şi'n adevăr sunt perfect sănătos.

Acum spune-mi, scumpe fiu, cum îţi merge cu sănătatea, dar spune-mi adevărul curat; eşti sănătos ? te'ngrijeşti? te plimbi? nu vorbesc de studiile tale, n'am nevoie de ele, esenţialul pentru mine e sănătatea ta, stai bine cu ea într'adevăr ? Fii sincer cu tatăl tău, nu-i ascunde nimic, eşti sănătos, mânânci cu poftă, eşti voinic ? Vreau să-mi spui toate acestea, pentru mine sunt tot ce-i mai frumos pe lume.

La noi în ţară totul merge prost, schimbări de Miniştri [24], disolvarea Camerei, mii de partide, la Iaşi mai ales, disolvarea Primăriei, adunări libere pentru formarea unei noi Primării, desbinări, tumulturi, certuri, nemulţumiri, unii trag la dreapta, alţii la stânga; adevărate sbuciumări de voinţe. Trebue, scumpe fiu, să

aşteptăm să treacă furtuna, să se restabilească Primăria şi vei avea subvenţia. Ai răbdare şi totul va merge bine.

Se asigură că la 21 curent linia Iaşi-Roman va fi deschisă. Se desfăşoară o activitate uimitoare la lucrările dela gară; un lung şir de vagoane de bagaje a sosit, curioşii leneşi furnică; Dumnezeu ştie dacă drumul de fier e spre binele ori spre răul ţării.

Te îmbrăţişează din tot sufletul
tatăl tău
D. XENOPOL

VIII A

Iassy le 9/21 Juillet 1870

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

C'est dans le bureau de la Banque de Moldavie que je t'adresse cette lettre, y joignant 24 Louis d'or ce qui fait 132 Thaler; subvention que je viens d'encaisser dont il m'a fallu payer la dette de 10 galb. faite pour toi; pas un banquer ne veut se charger de faire remettre l'argent par l'intermédiaire d'un correspondant et cela à cause des terribles événiments qui se passent; Le directeur de la banque de Moldavie, Monsieur Huttes, prussien qui a de l'amitié pour moi, a été si complaisant de faire cacheter le group que je vais remettre à la poste; tu m'accuseras donc reception de cette somme de 24 Louis d'or et prends garde fils chéri d'en user avec la plus grande économie ; grâce à mes nombreuses connaissances, tu as été payé préfèrablement à tous les autres. Sois prudent, et lorsque tu m'écris ne me parles jamais de la guerre; parles moi plutôt de tes études, et si tu crois qu'il n'y pas de danger pour les voyages dans ces lieux-là, tu pourra venir nous voir ; à mon avis tu ferais mieux de rester à Berlin pour y continuer tes études; sois sage et strict économe, les temps sont difficiles et l'argent très rare ; moi je suis hors d'état de te donner quelque chose, mes besoins sont multiples, et les moyens fort minimes ;

nous nous portons bien tous, et nous ne désirons autre chose que ta santé, soigne toi, ne promène guère là ou il y a du ressemblement; grade toi de raisonner avec qui que se soit relativement à la guerre, c'est la Providance qui en décidera et cela ne nous regarde point du tout.

Je t'embrasse du coeur et d'âme ton père

D. XENOPOL

VIII A

(Traducere)

Iaşi la 9/21 Iulie 1870

DRAGĂ ALEXANDRE, IUBITUL MEU COPIL,

Iţi scriu din biroul Băncii Moldovei, alăturând 24 ludovici de aur, ceea ce face 132 taleri, subvenţia pe care tocmai am încasat-o şi din care am fost nevoit să plătesc datoria de 10 galbeni făcută pentru tine ; nici un bancher nu se însărcinează să trimită bani prin mijlocirea unui corespondent, asta din cauza evenimentelor teribile ce se petrec. Directorul Băncii Moldovei, Domnul Huttes, un prusian care mi se arată prieten, a fost atât de îndatoritor să-mi sigileze gropul pe care-l trimit la poştă ; să-mi răspunzi deci de primirea acestor 24 ludovici şi ia seama, dragul meu, să-i foloseşti cu cea mai mare chibzuinţă ; mulţumită numeroaselor mele cunoştinţe, ţi s'a dat precădere la plată, faţă de toţi ceilalţi. Fii prudent şi când îmi scrii, nu vorbi niciodată de războiu; mai curând vorbeşte-mi despre studiile tale şi dacă crezi că nu-i primejdie să călătoreşti prin acele părţi ai putea veni să ne vezi; după părerea mea, ai face mai bine să rămâi la Berlin şi să-ţi urmezi studiile; fii cuminte şi strict econom, vremurile sunt grele şi banul foarte rar; eu nu sunt în stare să-ţi dau nimic, nevoile mele sunt numeroase şi mijloacele foarte reduse. Noi suntem toţi sănătoşi şi dorim să fii la fel, îngrijeşte-te, nu te mai

plimba pe unde vezi adunări; fereşte-te de a-ţi da părerea asupra războiului, faţă de oricine, lasă în grija Domnului lucrurile acestea, cari pe noi nu ne privesc de loc.

Te sărută din toată inima

tatăl tău

D. XENOPOL

IX

Iassy le 14/26 Mars 1871

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN-AIMÉ,

Grâces au Toutpuissant, nous avons réussi; je t'envoie un groupe contenant la somme de 88 galb. ainsi que le reçu ci-inclus de Mr. Roïu pour celle de 12 galb.: c'est ta subvention intégrale que je viens de toucher. Comme je te l'ai parlé dans ma lettre en date du 12/24 courant, l'obtention de cette somme si nécessaire, si désirée a eu lieu par un nombreux concours de personnes de haute influence. Tu sauras sans doute apprécier les difficultés du temps où nous sommes et tu feras un bon usage de cet argent. Tâche, fils chéri d'en finir avec tes études pour que nous te revoyions au milieu de nous le plus prochainement possible. Nous désirons toute-fois que tu ne fasses point d'efforts et que tu ménages ta santé que nous préférons à tous les avantages de distinction. Mettons notre confiance en Dieu et tout ira bien. Le 28 courant, vieux stile, tu fêteras la saint jour de pacques en fréquentant l'église orthodoxe; aie, fils chéri, toujours la religion dans toi, devant toi et principalement devant le monde. Ne parle jamais politique, on en est ordinairement mal compris, mal vu et bien souvent compromis.

Ta mère et la mère de ta mère délibèrent continuellement sur l'article *Cozonaci:* telle farine est trop rude, telle autre molle et tendre, 20 okas suffisent, une plus grande quantité ne sera pas superflue, puis 20 okas de beurre, ensuite la grande question des oeufs que les poules n'en peuvent plus à force de faire enfin la problème indéfinissable de la levure et de tant d'autres ingrédiens; on en parle, on discute, on s'échauffe de manière à faire venir l'eau

à la bouche à Adèle, à Lucrèce surtout qui toutes les deux semblent à chaque moment croquer à belles dents ces *cozonaci* si désirés et sais-tu la conclusion de cette délibération maternelle : Ah ! Domnidieule ori când voiu vide pe Sandu se faca pascele cu noi !

Je t'embrasse de coeur d'âme, ton père

D. XENOPOL

IUBITE ALECSANDRU

Te sarută de mi și mi de ori papa iți scrie destul asa dară eu nu iți scriu mult a ta mamă

M. XENOPOL

IUBITE ALECU

S'a întămplatu ca tocmai cănd papa ăți scrie suntu și eu acasă de aceia ăți scriu câteva rănduri, noi preste vr' uo 5 dile avem vacantie inssa mai inainte avem concurs in scrissu. — Suntu prea sigura ca acum ești tare ocupatu și de acea n'uți pretind sămi scrii; papa a dissu ca nu cumva să-i scriu mult fiind ca tu n'ai avea timpu de cetit. Dacă cu ajutorul D-lui vei fini essamenul să nu uiți sa'mi faci discursul sau mai bine dicând multemirea acea care trebue să o facu profesorilor și delegatiloru (representatorii guvernului) cănd voi fini classa a IV-a (peste 2½ luni). Toti profesorii ăși dau multa silinta anul acesta cu clasa III cu ossebire: — suntem numai 7 *copchilițe* da totu *una* și *una* de mititele...

Te sarutu iubite Alecu de mii de ori

A ta sora ce te iubesce

MARIȚA

P. S. Dupa Pasti am să jocu la uă nuntă; nu știu anume la care fiind că am să fiu invitate la mai multe; însse totu familii de cele mai bune.

IX

(Traducere)

Iaşi, 14/26 Martie 1871

DRAGĂ ALEXANDRU, SCUMPE FIU,

Mulţămită Atotputernicului, am reuşit ; îţi trimit un grop conţinând suma de 88 galbeni şi chitanţa alăturată de la D-l Roiu [25] pentru 12 galbeni : e subvenţia ta întreagă pe care-am încasat-o. Cum ţi-am spus în scrisoarea mea de la 12/24 curent, obţinerea acestei sume atât de necesară, atât de dorită a avut loc printr'un concurs numeros de persoane de mare influenţă. Vei şti fără 'ndoială să apreciezi greutăţile vremii în care ne aflăm şi vei întrebuinţa cum trebue aceşti bani. Caută, scumpe fiu, să sfârşeşti odată cu studiile tale, ca să te vedem în mijlocul nostru cât mai curând posibil. Dorim în orice caz ca să nu faci sforţări şi să-ţi cruţi sănătatea pe care-o preferăm tuturor foloaselor distincţiei. Să avem încredere în D-zeu şi totul va merge bine. La 28 curent, stil vechiu, vei sărbători sfânta zi de Paşti mergând la biserica ortodoxă ; să ai întotdeauna, scumpe fiu, religia în sufletul tău, înaintea ta şi mai cu seamă înaintea lumii. Nu discuta niciodată politică, de obiceiu eşti rău înţeles, rău văzut şi foarte adesea compromis.

Mama şi bunică-ta delibereează mereu asupra articolului *Cozonaci :* cutare făină e prea aspră, cutare moale, 20 kgr. sunt de-ajuns, o cantitate mai mare nu va fi de prisos, apoi 20 kgr. de unt, apoi marea chestiune a ouălor pe care găinele nu le mai pot face după atâtea, însfârşit problema indefinibilă a drojdiei şi a atâtor alte ingrediente; şi vorbesc, şi discută, se aprind de le lasă gura apă Adelei şi Lucreţiei mai cu seamă, care amândouă parcă la fiece moment mestecă din cozonacii atât de doriţi, şi ştii tu încheierea acestei deliberări materne: Ah, Dumnezeule oare când voiu vide pe Sandu se faca pascele cu noi !

Te îmbrăţişează din suflet

tatăl tău

D. XENOPOL

IX A.

Iassy le 10/22 Mai 1871

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

La douce expression «Magna cum laude», comprise dans ta lettre du 16 courant, m'a fait verser des larmes de joie. Oui, fils précieux, comme je te l'ai toujours répété dans mes lettres; Dieu, le grand Dieu est avec nous, rendons Lui grâces de la précieuse victoire que tu viens de remporter. Docteur en droite, cela fait battre nos coeurs bien profondément, bien harmonieusement et dont l'écho ne trouve guère d'issue.

Aici lipseşte o parte a scrisorii, apoi continuare :

fais de ton mieux, fils chéri de t'arranger avec cet argents; crois que pour qui que ce soit je n'aurais point fait actuellement ce sacrifice; mais pour toi trésor de mon âme, rien au monde ne me fait reculer ; sois toujours sage, ménage ta santé et le vrai Dieu fera le reste.

Dein dich zärtlich liebender Vater

D. XENOPOL

IX A.

(Traducere)

Iaşi 10/22 Mai 1871

IUBITE ALEXANDRE, SCUMPUL MEU COPIL,

Cuvintele «Magna cum laude» atât de dulci, din scrisoarea ta dela 16 curent, m'au făcut să plâng de bucurie. Da, nepreţuitul meul copil, cum ţi-am spus mereu în scrisorile mele : Dumnezeu, marele Dumnezeu e cu noi, se cuvine să-I mulţumim pentru iz-

bânda prețioasă ce ai câștigat-o. Doctor în drept, aceasta face să ne bată inimele adânc, armonios și ecoul acestor emoții persistă.

Lipsește o parte din scrisoare, apoi continuare :

fă tot ce poți, dragul meu, ca să ieși la capete cu banii aceștia ; crede-mă că oricine ar fi fost n'aș fi făcut nicidecum acest sacrificiu acuma ; pentru tine însă, comoara sufletului meu, nimic nu mă poate face să dau îndărăt ; fii mereu cuminte, cruță-ți sănătatea și Dumnezu cel adevărat va avea grijă de celelalte.

Tatăl tău care te iubește mult

D. XENOPOL

X.

Iassy le 13/25 Juin 1871

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

C'est avec la plus grande satisfaction du monde que je viens de recevoir tes thèses imprimées et les copies de ton diplôme : les disputations sont heureuses, brillantes, j'en ai remis à la Mairie en lui adressant une lettre dont copie ci jointe.

Rendons grâces à Dieu qui t'a fait triompher; ton avenir est donc assuré; tu n'as besoin que d'une bonne santé, c'est toujours le bon Dieu qui te la donnera; en Lui j'ai toujours mis et je ne cesserai de mettre toute ma confiance; tu es et tu seras sous l'égide de la Sagesse divine; c'est elle qui couronnera l'oeuvre d'un fils qui fait la gloire de ses parents; il ne te reste dorénavant que de marcher dans la voie glorieuse que la haute Providence a frayé à ton avenir. Si tu as profité des leçons de touts les savants, tu sauras, sans doute mettre à profit les conseils de ton père qui est toute vie pour toi :

Sois sage, prudent, modéré, peu communicatif, réservé, céde à l'entêté, au présomptieux, ne blesse jamais la délicatesse de qui que ce soit, parle toujours au coeurs des hommes, garde-toi des séductions; fais parfois de petits sacrifices afin de pouvoir parvenir à des résultats désirés, sois économe et soigne surtout ta santé.

Tu ne m'as accusé reception des dix louis d'or que tu m'avais demandés et que je n'ai pas tardé à t'envoyer; tu fais très-mal, fils chèri de me faire planer dans la doute.

Grâces au Ciel, nous sommes tous bien portants, nous n'avons qu'un seul désir, une seule et unique préocupation, c'est de te revoir le plus tôt possible au milieu de nous.

Les logements sont très rares à trouver; au pis aller, j'en ai trouvé un vis à vis la mairie; mais c'est le moindre de nos soucis.

Je t'embrasse de coeur et d'âme

ton père

D. XENOPOL

IUBITE ALECU

Mai întâi de tóte te felicitezu din sufletu de succesul briliantu cu care ai castigatu procesul tău ce 'lu ai de apròpe 4 ani [26] şi care 'ţi asigurează viitorulu celu mai fericitu ce poate se dorească cineva. Eram siguru că precum ai reuşitu aice ai se reusişci şi acolo, precum ai reusitu in tóte şi totu-de-una.

Te felicitu inca odata din sufletu, iubite frate, şi dorescu ca în ţara se mergi pe aceasu cale de glorie pe care ai mersu in strainatate

Al teu frate

F. XENOPOL

IUBITE ALEXANDRU,

nuti pot descrie bucuria ce am avut când am primit tezele tale acum sa finitu de a şede pe bancile scoalilorư mulţumită Domnului de toate bunătăţile care ţau dat până acuma aşa sa-ţi ajute ca şi în viaţa care ai să intri de acuma inainte să fi aranjat.

M. XENOPOL

X

(Traducere)

Iaşi 13/25 Iunie 1871

DRAGĂ ALEXANDRU, SCUMPE FIU,

Cu cea mai mare bucurie din lume am primit tezele tale tipărite [27] şi copiile după diplomă: discuţiile sunt fericite, scânteietoare, le-am trimis şi la Primărie adresându-i o scrisoare de pe care-ţi alăturez copia.

Să mulţumim lui D-zeu că te-a ajutat să triumfi; viitorul tău e deci asigurat; nu-ţi mai trebue decât bună sănătate, şi tot D-zeu ţi-o va da; în El mi-am pus în totdeauna şi nu voiu înceta să-mi pun încrederea; tu eşti şi vei fi sub paza Inţelepciunei divine; ea va încununa opera unui fiu care-i gloria părinţilor săi; nu-ţi mai rămâne decât să mergi pe calea glorioasă pe care Providenţa a deschis-o viitorului tău. Dacă ai profitat de pe urma lecţiilor atâtor savanţi, vei şti fără 'ndoială să tragi folos şi din sfaturile tatălui tău care trăeşte pentru tine:

Fii cuminte, prudent, cumpătat, puţin comunicativ, rezervat, cedează în faţa încăpăţinatului, închipuitului, nu jigni delicateţea oricui ar fi el, adresează-te totdeauna inimii oamenilor, fereşte-te de seduceri; fă uneori mici sacrificii ca să ajungi la rezultate dorite, fii econom şi îngrijeşte-te mai ales de sănătate.

Nu mi-ai răspuns de primirea celor zece ludovici pe care mi i-ai cerut şi pe care n'am întârziat să ţi-i trimit; faci rău, scumpe fiu, lăsându-mă în îndoială.

Mulţumită Cerului, suntem cu toţii bine sănătoşi, dar nu avem decât o dorinţă, o singură şi unică preocupare, să te vedem cât mai curând în mijlocul nostru.

E greu de găsit locuinţă; pentru cel mai rău caz, am găsit una vis-à-vis de primărie; dar asta-i cea mai mică grijă a noastră.

Te îmbrăţişează din tot sufletul

tatăl tău

D. XENOPOL

Izvoare: Autografe A. D. Xenopol Bucureşti. Arhiva familiei. Domnişoara Lucreţia Xenopol.

N O T E

I

[1] Increde-te, însă vezi mai întâiu în cine.
[2] E o familie onorabilă?
[3] Maria, soră.
[4] Nicolae, frate.
[5] Dimitrie, tatăl.
[6] Filip, frate.
[7] Maria, mama.

II

[8] **Calistrat Hogaş**; v. «Istoria ideilor mele» şi scrisorile lui C. H., în acest volum.

[9] Nu face sforţări prea mari; totul cu socoteală, calm şi răbdare.

[10] Probabil **Dr. Wilhelm Kremnitz**, născut în Berlin la 1846, mort în Sinaia la 21 Iulie 1897. Doctorul Kremnitz a venit în ţară abia în toamna anului 1874 (cfr. St. D. L. III 131 şi Indice).

[11] **Francisc Caudella**, tatăl. **Eduard Caudella** fiul, compozitor muzical, violonist, care-şi făcuse studiile în Germania şi care mai târziu avea să alcătuiască muzica pentru opera bufă «Hatmanul Baltag», scrisă de **Iacob C. Negruzzi** şi **I. L. Caragiale**, tradusă în limba germană de **Mite Kremnitz**, soţia doctorului **Wilhelm Kremnitz**, cumnatul lui **Titu Maiorescu**, în prima căsătorie a acestuia (cfr. St. D. L. I 52, 426, 427, 430 şi Indice: **Caudella, Allan George**).

[11] a. Al tău tată iubitor.

III

[12] Sănătate, mult iubite fiu, este dorinţa cea mai fierbinte a tatălui tău.

IV

[13] **Zaharia Columb**, profesor, originar din Transilvania; despre el aminteşte **Alexandru D. Xenopol** în «Istoria ideilor mele» (vezi acest vol. cap. II).

[14] In Martie 1868: Guvernul lui **Ştefan Golescu**, preşedinte de consiliu şi externe; **Ion C. Brătianu**, interne şi ad-interim finanţe; **Panait Donici**, lucrări publice; colonelul **G. Adrian**, războiu; **Dimitrie Gusti**, culte.

V

[15] **Iacob C. Negruzzi** (cfr. St. D. L. III 335, 337, 350 şi Indice).

[16] **I. C. Negruzzi** răspunde din Iaşi lui **A. D. Xenopol** la Berlin despre primirea studiului, la 3/15 Mai 1868: «Am primitu scrisoarea D-voastră împreună cu începutul articolului asupra Culturei Naţionale şi-ţi facu pentru această lucrare sincerul meu complimentu. Ieri [2/14 Mai 1868] s'a cetitu în Societatea Junimea şi întreaga Societate a fostu nu mai puţin mulţămită decât mine şi m'a însărcinatu să-ţi trimitu salutările sale» (St. D. L. III. 365).

[17] **Dodun de Porrieres**. («Pe de altă parte însă trebue să ştii că întreaga organisare şi administrare a arestelor este încredinţată unui Francez **Dodun de Porrieres**».

— **A. D. Xenopol** către **Iacob C. Negruzzi** în scris. din Berlin Ian. 1870 — publicată în St. D. L. II 58—60).

18 **Raoul de Pontbriant**, francez stabilit în România, ca profesor de liceu, în București a publicat, între altele, un dicționar româno-francez (1862); o gramatică franceză (1867) și o metodă practică pentru învățarea limbilor străine (1870).

VI

19 Fratele lui Iacob, **George Negruzzi**, care se afla la studii în Germania și despre care A. D. Xenopol amintește adesea în scrisorile sale către I. C. N. (v. St. D. L. II Indice : George Negruzzi).

20 Scrisoarea menționată nu s'a păstrat, precum nici «grămada de scrisori» etc., de care se pomenește aci.

VII

21 «Eu plecai din Iași în Septemvrie 1867 împreună cu Gheorghe Negruzzi, fratele lui Iacob, ambii fii ai lui Constantin Negruzzi, apoi cu Dimitrie Iamandi și Constantin Jianu, amândoi din Botoșani spre capitala Prusiei, mergând până la Cernăuți cu o butcă jidovească, căci drumul de fier încă nu era înființat în România» (v. începutul capitolului al III-lea din «Istoria ideilor mele», în acest volum). Despre începerea construirii drumului de fier dă relațiuni Dimitrie Xenopol în scris. VI din 30 Dec. 1868 și finea scr. VIII din 7/19 Mai 1870, în care se spune că la 21 Mai 1870 se va deschide linia fierată Iași-Roman.

22 Cfr. n. 21.

23 In Octombrie 1869 **Dimitrie Gusti** nu mai era ministru din Noemvrie 1868, deoarece întregul cabinet cedase locul după cel al lui **Nicolae Golescu**, prințului **Dimitrie Ghica**, în a cărui compoziție ministerul cultelor și instrucției publice era ocupat de **Al. Crețescu** — până în 12 Dec. 1869, apoi de **G. Mârzescu**.

VIII

24 Până la 2 Febr. 1870 guvernul prințului **D. Ghica**; dela 2 Febr. — 20 April un guvern **Alexandru G. Golescu**; dela 20 April — 23 Mai guvernul lui **Manolache Costache** (cu **V. Pogor, Petre Carp**); la 23 Mai remanierea acestui guvern, care rămâne până la 18 Dec. 1870.

IX

25 **Gheorghe Roiu**, násc. 10 Aprilie 1843, Iași; membru în Junimea din 1865.

X

26 Examenele, doctoratul.

27 Titlul disertației : «De publicanorum societatum historia ac de natura iuridicale, Berolini 1871».

I

A. D. Xenopol: Istoria Ideilor Mele [1]

A RIRIA

Comment veux tu que je comprenne
Quand mon amour est si géant
Quand il me tire du néant
Néant de l'âme où j'ai vécu
Jusqu'a ce que je t'ai connu ?
Comment veux-tu que je comprenne ?

6 Août 1901 Vörishofen [2]

A. D. XENOPOL

Mai mulţi oameni, cari au găsit hrana sufletului lor în lumea cugetării, au scris amintirile vieţii lor personale. In paginile ce urmează stau cuprinse acele ale desfăşurării zilelor mele, însă privită aproape numai din punctul de vedere al desvoltării ideilor asupra lucrurilor şi a lumii. Deşi idealismul nu e product al individualităţii, şi aceasta nu poate fi pe deplin cunoscută fără cercetarea fiziologică şi psichologică a fiinţei ce-i dă naştere, voiu căuta să desfac, pe cât se poate, înflorirea minţii de trunchiul de care se ţine şi să povestesc mai mult înşirarea logică a gândirilor mele, decât să analizez substratul lor pasional. Voiu reproduce deci din viaţa mea numai ceea ce voiu crede neapărat pentru înţelegerea modului meu de a cugeta şi de a reproduce cugetările mele. Cu acest sistem mă voiu feri de a înconjura adevărul, lucru la care sileşte uneori destăinuirea vieţii mai intime. Apoi voiu putea să'mi întemeiez [expunerea] mai adese ori pe dovezi scrise, ceea ce este o puţină garanţie a celor expuse. Mai la urmă, cum am simţit eu, florile sau spinii existenţei, mă privesc pe mine, şi ele pot să intereseze, numai într'un grad mai restrâns lumea ce voiu lăsa-o după mine. Cele ce am cugetat însă, vor rămâne întrupate în scrierile ce am alcătuit şi a arăta chipul cum ele s'au

născut în mintea mea, poate să aibă oare care însemnătate şi pentru alţii.

Sunt născut în 23 Martie 1847 în Iaşi, mahalaua Păcurari în nişte case de zestre ale mamei mele, care case acuma au fost dărâmate fiind vândute de părinţii mei primăriei de Iaşi. Casa în care m'am născut era ieşită cu colţul în drum şi în acest colţ era o fereastră pe care o vedeam de departe când coboram strada ce duce către bariera Păcurari. Mi se părea totdeauna acea fereastră că era ochiu deschis asupra viitorului. Acum chiar, deşi de mult timp dispărută, o văd încă înnegrind ca o pată pătrată albul peretelui. Acea fereastră e una din amintirile matinale cele mai puternice ale minţii mele.

Tatăl meu Dimitrie Xenopol se trăgea din o veche familie anglo-saxonă, după tată Brunswick, după mamă Smith. El a rătăcit în tinereţe, în urma unei dureri sufleteşti, prin Suedia, pe mare până la Constantinopole, de unde venise la Galaţi. Aici fu botezat de colonelul Schelety, tatăl generalului Carol Scheleti, care-i dădu numele de Dimitrie şi-i schimbă tot odată şi familia din Brunswick în Xenopol, adică fiul stăinului. Acest botez a trezit uşor bănuiala protivnicilor familiei mele, mai ales a celor ai fratelui meu, omul politic [3], că noi am fi de origină Evrei. Tatăl meu fusese în adevăr botezat, însă nu din Evreu, ci din protestant şi întors la credinţa ortodoxă. El se strămută la Iaşi, unde fu mai mult timp dragomanul consulatului prusac de aici, încă o dovadă că el nu era Evreu, de oare ce pe atunci Evrei[i] nu erau primiţi în funcţiile prusiene. In Iaşi el se căsători cu Maria Vasiliu, fiica unui fabricant de ţigle din Păcurari, cu care soţie născu 6 copii, care trăesc după majoritate. Din aceşti[a] au rămas acuma când încep a scrie aceste amintiri (1913) patru: Eu cel mai mare, fratele meu Neculai, actualul ministru al Comerţului, sora mea Adela, scriitoarea noastră şi sora mea Lucreţia, o profesoară minunată. Tatăl meu se apucă de o afacere de schimb împreună cu Vasile Pogor cel bătrân. Apoi se lăsă de această afacere, deschise un pension, ceea ce se potrivia mai bine caracterului său de om învăţat, decât îndeletnicirile comerciale.

Dimitrie Xenopol era într'adevăr un om foarte cunoscător în sfera limbilor şi a literaturilor. El vorbea afară de limba lui

maternă, germană, tot aşa de bine şi limbile franceză şi polonă. Cunoştea şi ruseasca şi puţin italiana; iar cunoştinţele lui se întindeau şi la literaturile acestor deosebite graiuri ; dar ele se concentrau mai ales în partea lor curat linguistică. Ceea ce-l interesa, era vocabularul deosebitelor limbi şi redarea prin termenii corespunzători a aceloraşi noţiuni în deosebitele feliuri de a vorbi, fineţa deosebirilor sensurilor, sinonimele, particularităţile sintactice şi etimologice ale limbilor ce cunoştea. Cetirea lui cea mai plăcută era — lucru ce ar putea părea straniu — dicţionarele, din care avea o bogată bibliotecă. Tatăl meu mai avea şi o voce foarte plăcută şi cânta destul de bine. Amintirile cele mai îndepărtate ale copilăriei mele mi-l arată luându-mă pe genunchi şi alintându-mă cu melodii triste şi melancolice *din ţara lui îndepărtată*. Apoi mai cânta cu mare plăcere şi un cântec francez :

Malborough s'en va-t-en guerre
Mirionton ton ton mirion terre
Malborough s'en va-t-en guerre
Ne sait quand reviendra [4]

Mai zicea apoi cu mare haz şi cântecul lui Cadet Roussel:

Cadet Roussel a une maison
Cadet Roussel a une maison
Qui n'a ni poutres ni chevrons
Qui n'a ni poutres ni chevrons
Ah, Ah, Ah oui vraiment
Cadet Roussel est bon enfant [5]

Din această practicare a muzicei s'a zămislit poate în sufletul meu acea arzătoare iubire pentru această artă care m'a format şi îndemnat pe drumul vieţii şi m'a făcut s'o învăţ chiar, e drept însă mult mai puţin decum aş fi vrut.

Amintesc aceste lucruri, fiindcă ariile şi cântecul tatălui meu mi-au dat acea pasiune mare pentru muzică, care m'a împins a cultiva mult şi a gusta această artă.

Tatăl meu era un om foarte harnic şi de o exactitate neştirbită în îndeplinirea îndatoririlor lui şi de o cinste fără pereche. Despre

această cinste a lui face dovada împrejurarea că după ce a fost aproape 20 de ani director al penitenciarului de Iași, mânuind pentru aprovizionare sutimi de mii de lei pe an, a murit absolut sărac, nelăsând mamei mele nici măcar cu ce să-l înmormânteze. Sărăcia lui este cu atât mai chinuitoare, cu cât el avea o numeroasă familie, care crescuse pe rând până la 6 copii, din care eu sunt cel mai mare (trei băeți, Alexandru, Filip și Neculai și 3 fete : Maria, Adela și Lucreția). Mijloacele restrânse și greutățile vieții îl făcură să'și concentreze toate activitățile lui în susținerea gospodăriei, la care îi stătea în ajutor mama mea Maria, femee cu puțină cultură, cum erau pe atunci femeile în țările române, însă înzestrată cu o inteligență deosebită și cu mari însușiri sufletești.

Tatăl meu era un om foarte strângător și econom și avea pentru ce. In stare de avuție restrânsă, cu 6 copii, trebuia să îngrijească mult de ținerea casei, la cari îi stătea de ajutor mama mea și ea o femee econoamă, cu puțină cultură, însă cu o inteligență vie și pătrunzătoare. Imi amintesc cum tata din când în când deschidea sipetul legat în fier, în care își strângea economiile lui, scotea *besecteaua* de mahon ferecată cu argint, un dar de nuntă al mamei mele, și așezându-se pe colțul sipetului, își număra galbenii pe cari îi aduna unul câte unul. Imi aduc aminte că într'o zi, când eram față la așa numărătoare, am auzit numărul quatrevingt și mă miram eu cum puteau să fie așa de mulți !

Viața noastră bine înțeles era foarte restrânsă, petrecută numai între noi ; Duminica ne duceam la biserică, căci tatăl meu îmbrățișase credința ortodoxă cu sfințenie și hotărîse de a fi un bun închinător al ei. La Paști și la Crăciun era sărbătoare mare și așteptam totdeauna acele zile cu mare nerăbdare pentru mâncările mai alese ce le pregătea mama, la Paști mai ales cozonaci, foarte bogat în ouă roșii.

Sara tata ne întrunea în jurul lui la cetit românește sau franțuzește, căci și mama învățase puțin această limbă de la tata.

Mai așteptam aceste două mari zile și din pricina că atunci ni se primeneau hainele pe care tata avea totdeauna de grijă să le facă mai largi de cum cerea talia noastră «căci, spunea el, copiii cresc».

În această încunjurime de muncă şi de intețire intelectuală s'a deşteptat prima mea copilărie. In pensionul tatălui meu lucram alături de tovarăşii mei mai răsăriți : Vasile Ureche; Alexandru Radovici şi Scarlat Scheletti (aceşti doi din urmă acum generali în retragere), Emil Costinescu (fost ministru de finanțe), Iancu Ghițescu, un proprietar de moşii şi alții, al căror nume îmi scapă din memorie. Invățarea celor dintâi începuturi ale cărței şi anume după sistemul de atunci al pensionatelor franceze în limba franceză, limbă ce era de obiceiu vorbită în şcoală şi de care tatăl meu se slujea mai totdeauna față cu copii săi, cu toate că ştia germana. El voia să ne deprindă şi cu limba aceasta; dar ea nu'mi era pe plac şi o învățam fără gust, în cât propăşirea mea în cunoştința ei, rămase totdeauna slabă. Din această practică timpurie şi de toate zilele a limbei franceze se explică cum de o posed, îndestul de bine în scris şi vorbire, cu toate că după cum se va vedea, studiile mele superioare le-am făcut în Germania [6] şi nici odată nu am învățat în Franța. Cu toate aceste întreaga mea carieră ştiințifică am făcut'o în aceste din urmă țări. Cea întâi legătură a inimei mele în afară de frați şi părinți, fu acea cu vărul meu. Emil Costinescu, care închegă pentru mult timp o comunitate de gândiri şi un schimb de cugetări între noi, despre care voiu vorbi mai la vale, întru cât a avut o înrâurire asupra desvoltării mele intelectuale, mai ales în ce priveşte cunoştințele mai desăvârşite ale limbei franceze.

Tată meu primind propunerea marelui ban de pe atunci Iordache Ruset, din Bacău, de a merge la moşia lui *Filipenii* pentru a pregăti pe doi copii ai lui, desfăcu pensionul, şi familia noastră se strămută la acea moşie, lângă Bacău, unde stăturăm doi ani. Aci se desvoltă în mine iubirea vieței de țară şi plecarea pentru țăranii, ai căror copii îmi erau tovarăşi în toate jocurile. După aceea, pe timpul când Austriacii ocupaseră Moldova 1855—1857, părăsirăm moşia şi ne aşezarăm în Bacău în nişte case ale lui Ruset de lângă casele în care stătea el, şi unde tatăl meu urma înainte a da lecții copiilor lui, mai luând şi alte lecții prin oraş. Imi aduc aminte de doi soldați, unul Neamț, numit Franz şi celălalt Ungur, dați în cvartir, cum se zicea pe atuncea, la noi, care soldați erau oameni foarte detreabă, îngrijind de toate nevoile casei şi multu-

mindu-se cu tratarea ce le-o puteam oferi. Neamţul Franz îmi făcea jucării şi mai ales zmee foarte frumoase care au fost totdeauna desfătarea mea cea mai plăcută. Şi astăzi, când văd un zmeu zbârnâind prin aer, nu mă pot împiedeca de a nu mă opri spre a privi la el. Această pasiune a mea pentru zmee, denotă o plecare a minţei mele către desfătările ideale.

In Bacău mergeam ades în casa doctorului Prodan, cu al cărui fiu, de şi mai mare decât mine, legasem o strânsă prietenie. Ioan Prodan a ajuns până la a fi membru la Curtea de Casaţie, dar acum e mort şi el.

După ce ne întoarserăm din Bacău iarăşi în Iaşi, când aveam vârsta de 9 ani (1856), şi ne aşezarăm iarăşi în casele noastre din Păcurari, tatăl meu făcu cunoştinţa unui grec *Constantin Athanasiade*, care ţinea un pensionat de băeţi greco-francez în apropiere de casa noastră şi mă dădu la el la învăţătură. Grecul era un om foarte învăţat, inteligent şi bun cunoscător şi al limbei franceze. In şcoala lui însă se învăţa tot după sistemul vechilor şcoli fanariote, din care acest pension era o ultimă rămăşiţă rătăcită încă pe pământul românesc. Se învăţa anume cu deosebire limba elină cu traducere în cea greacă modernă, ceea ce putea aduce un folos copiilor de greci din acel pension, dar nu avea nici un înţeles pentru acei de Români, cari alcătuiau cu toate aceste majoritatea elevilor. Aşa şi eu trebuia să învăţ Iliada lui Omer pe de rost, mai multe sute de versuri din cântul I şi cu traducerea lor, neînţelegând nici un cuvânt nici din limba originală, nici din cea în care se traducea. Totuş, din această învăţătură mecanică mi-a rămas un fel de instinct al limbei greceşti antice care'mi ajuta mult în studiile mele din liceu în această limbă. Mai păstrez încă o scriere a lui Athanasiade din 7 Fevruarie 1860, prin care mă cheamă la un examen după o boală ce zăcusem şi în care îmi spune în o bună franceză :

«Vous viendrez demain chez nous; vous serez préalablement parfumé et purifié; ensuite vous passerez vos examens, vous dinerez avec vos condisciples, ensuite vous vous retirerez».

In timpul ce învăţam la Athanasiade, nişte Francezi zidiseră o moară cu aburi în Păcurari, lângă barieră, şi tatăl meu făcuse cunoştinţă inginerului François Gaildry şi a unui asociat al

lui, Paul Burguet; Gaildry propuse tatălui meu să mă învețe desemnul liniar și luam regulat două lecții pe săptămână timp de mai bine de un an, în care răstimp deprinseiu destul de bine desemnul pe planșetă, învățam a mănui compasul, liniatorul, echerul și a copia în destul de curat planurile, pe care mi le dădea profesorul meu. Acest studiu îmi desvoltă gustul formei, preciziei și matimaticei și îndrumă mintea mea spre exactitate și claritate în concepții.

Tot în acest răstimp mă ocupam mult cu grădinăria. Casele părintești aveau un loc foarte mare și în fundul lui era un deal înalt de vo 8 metri, pe care se întindea un frumos tapșan de iarbă. Tatăl meu îl prefăcuse în o grădină de pomi roditori și de vie și eu îmi petreceam tot timpul liber la lucrarea acelei grădini, întocmind straturi, greblând și curățind iarba, plantând flori și copaci, ba chiar deprinsesem și a altoi arbori de la un grădinar Neamțul Masapust, care întocmise grădina. Această îndeletnicire a mea cu pământul și cu plantele spori plecarea pentru agricultură, dobândită încă din petrecerea mea la țară și care îmi îndrumă mai târziu mintea către natură și cei ce stau mai aproape de ea, nu mai puțin. Din aceste se desvoltă în mine acea mare iubire a naturei care a dat mai târziu naștere la însemnarea amintirilor mele de călătorii și a impresiilor mele din natură.

Mai mulți prieteni ai tatălui meu îl sfătuise însă să mă iee de la Athanasiade și să mă dee la școalele statului, spre a învăța cursul regulat al învățăturilor; în anul 1861 intrai în clasa IV primară de la școala din Trei Erarhi, luând gazdă la bunica mea de pe mamă Nastasia Bădălescu, după al doilea ei bărbat ce locuia în dosul bisericei în niște case, de la care se intindea o vedere foarte frumoasă asupra șesului Bahluiului. In acea școală avui fericirea de a încăpea pe mânile unui eminent profesor *Ioan A. Darzeu*, om cu cunoștințe întinse și robul datoriei și al exactității. Fiind silitor la învățătură, eram privit de bunul nostru profesor ca unul din fruntașii clasului. Mai erau încă doi băeți foarte buni și ei, Ioan Tăzlăuanu și Vasile Ciudin, ambii morți acuma. Intr'o zi se întâmplă — lucru cu totul afară din cale — ca Darzeu să nu poată veni la clas, din cauza de boală, și el ne scrise nouă celor 3 fruntași ai clasului următoarea scrisoare :

Amicilor Xenopol, Tăzlăuanu și Ciudin,

Astăzi sunt bolnav și nu pot veni la școală. Fiți buni dar și împliniți-mi locul; puneți la exerciții pe toți la fizică, la cetire și la aritmetică. Preparanzii vor ținea liniște. Vă trimit 2 fizici pentru figuri.

Al vostru amic

I. A. Darzeu

22 Iunie 1861.

La examen ieșiiu întâiul la clasificare și trecui la liceu (1861).

II.

Pe atunci era ca școală secundară în Iași numai așa numita Academie (astăzi Liceul Național). In decursul studiilor mele în această minunată școală s'au făcut mari schimbări în lumea ideilor mele. Dintre profesorii ce au avut asupra mea cea mai mare înrâurire însemn pe *Zaharia Columb*, originar din Transilvania și profesor de limba latină, o fire aspră și întunecată, dar foarte cunoscător în materia lui și unul din oamenii cei mai drepți și mai exacți ce am întâlnit în viață. Inaintea lui toată clasa tremura de frică, căci toți se temeau a nu fi înfruntați cu vocea lui cea răsunătoare și cu privirea lui cea încruntată. Imi aduc aminte că într'o zi el care locuia tocmai la Socola și venia la clasă cu o trăsurică, întâlnise un băiat din clasa II venind prin noroiul străzilor ce pe atunci era îngrozitor, tot către școală și'l luase în trăsură; dar întrebându-l cum face perfectul de la verbul *facio* și băetul răspunzând greșit, îi spune : «mișelule, coboară din trăsură !». La Columb am învățat foarte bine latinește, ceea ce mi-a fost apoi de mare ajutor în studiile mele de drept roman la Universitatea din Berlin, unde chiar fui obligat să trec teza și examenul oral de doctorat în limba latină[7]. Alt profesor ce deșteptă în mine iubirea de țară și acea a istoriei era Mihail Buznu care făcea lecții foarte frumoase și elocvente de istoria Românilor. Pe cât însă mă încântase Buznu în cursul inferior, pe atâta mă desgustase declama-

ţiile pompoase şi fără rost a profesorului de istorie din cursul superior C. Chirnischii care avea poate scuza că era şi telegrafist!

Pe când eram în clasa IV de la Academie dădui în biblioteca tatălui meu peste scrierea lui Volney, *Les Ruines* [8]. Cunoştinţa mea cea temeinică a limbei franceze dobândită de la tatăl meu şi de la contactul cu Athanasiade şi cu inginerul Gaildry, îmi dădu putinţa înţelegerii acestei scrieri elocvente şi adânc cugetată, de şi cam declamatoare. Această carte îndrumă mintea mea spre citiri către care îi deschise calea profesorul Boznu. De abia sfârşisem această cetire şi dădui peste altă lucrare de acelaş gen, de şi scrisă în cu totul alt spirit, anume *Istoria Civilizaţiei în Europa şi în Franţia* de F. P. G. Guizot [9]. Mergând într'o zi la *Vitlimescu* bibliotecarul principelui Grigore Sturza, şi căutând prin bogata bibliotecă a principelui, dădui peste cele 5 volume ale lui Guizot care mă fermecase prin titlul lor, şi mă rugai de tatăl meu să le împrumute pentru mine. Tot la Vitlimescu încă văzui eu creşterea gândacilor de mătase care mă interesa şi mă pasiona într'un grad foarte mare şi de unde mi-a rămas un gust deosebit pentru această îndeletnicire practică, pe care mai târziu o puseiu în aplicare prin o cultură la grădina lui Rivalet, fostă a principelui Sturza, de la Socola lângă Iaşi.

Istoria civilizaţiei de Guizot mă câştigă cu desăvârşire pentru istorie, cu toate că îmi era îngreuiată prin faptul că cunoaşterea evenimentelor pe care se întemeia expunerea autorului nu'mi era pe deplin însuşită. Pe atunci tatăl meu intrase ca Director al Penitenciarului central din Iaşi şi'mi aduc aminte cum îndată ce dobândeam un ceas liber de la ocupaţiile mele şcolare, mă duceam în grădina penitenciarului, unde cu cartea pe masă şi cu capul sprijinit pe mâni, sorbeam cu o nespusă sete magistralele expuneri ale marelui istoric francez.

De la începutul cugetării mele mai libere, ea fu îndrumată prin o fericită întâmplare tocmai către îndestularea hranei de a cerceta ideile care stăpâneau desvoltarea popoarelor. De aceea să nu se creadă că lucrarea mea, poate cea mai însemnată, *Teoria Istoriei* [10] este o scriere întâmplătoare, răsărită sub pana mea din imboldirea mai târzie a minţii. Ea este crescută împreună cu mine din cele dintâi clipe, când mintea mea începea să înţeleagă rostul cugetării.

In 1866 fiind în clasa V la Academie, mai mulţi băeţi întemeiarăm societatea de elevi, întitulată *societatea studioasă* al cărei preşedinte fui ales eu. In şedinţa din 22 Aprilie 1866 cetii în această societate o lucare asupra *importanţei şi utilităţii istoriei* *, în care atingeam întrebări de teoria acestei ştiinţe, pe care, bine înţeles, le expuneam după ideile timpului. Istoria era pentru mine pe atunci învăţătoarea vremilor de faţă şi anume din intreitul punt de vedere: moral, politic şi ştiinţific. Insemnătatea de căpetenie a istoriei îmi părea a consta în aceea că ea învăţa pe un popor cum să scoată din studiul trecutului învăţătura trebuitoare pentru a realiza la el ideile libertăţii şi a egalităţii. De pe atunci, la vârsta de 19 ani, istoria nu mai era pentru mine «cunoştinţe cu deamănuntul a tuturor faptelor ce le au făcut Domnii, toate luptele ce le au purtat; ci cercetarea stării societăţii sub cutare sau cutare regim». Stilul în care am scris această primă a mea încercare pe câmpul ştiinţei, şi asupra căruia de aceea şi stăruiesc mai mult, este încă încărcat cu neologisme; dar se observa în el un avânt al gândirei şi frumoase asemăluiri: Aşa spun într'un loc : «Mintea este o undă limpede, în care se refletă faptele şi obiectele ca în o oglindă. Imaginea e pură cât timp unda e liniştită şi dacă arunci în ea o peatră, o bucată de ţărnă, şi îndată imaginea va apărea tremurândă şi difuză ochilor noştri. Aruncaţi în mintea noastră acea piatră, acea ţărnă, pasiunile şi ignoranţa, n'ar deveni imaginea faptului şi prin urmare exprimarea — istoria lui ?». Şi aiurea, unde vorbesc de caracterele istoriei mai vechi care cunoşteau mult mai puţin evenimentele cum le cunosc cercetările mai noue cu toate că erau mai apropiate de ele, închei cu minunata comparaţie : «Şi soarele, de şi este vara mai depărtat de pământ decât iarna, totuşi vara el încălzeşte mai mult».

In această întâia a mea încercare de autor, se văd însuşirile care vor desvolta pe acele de mai târziu, precumpănirea ideilor în expunerea trecutului şi stilul meu limpede şi colorat.

Pe când eram în liceu, mai multe împrejurări venise să adaua izvoarele din care mintea mea să-şi soarbă cultura. Mergând în casa verii mele Cleopatre Petit, fiica lui Teodor Stamate, unul din Mol-

* Reprodusă de *Arhiva* din Iaşi XII. 1901, p. 424.

dovenii ce fuseseră pentru întâia oară trimişi la învăţătură în ţările străine, împreună cu al doilea al meu unchiu, ambii veri buni ai mamei mele (Alexandru Costinescu arhitectul cazărmei de la Copou din Iaşi), aveam prilejul de a asculta muzică aleasă, căci vara mea cânta foarte bine din piano şi ea începu să'mi dea lecţii din acest instrument, pe care le urmai apoi la Conservatorul din Iaşi, condus pe atunci de *Francisc Caudella,* tatăl D-lui *Eduard Caudella,* eminentul nostru compozitor; aci în conservator luai lecţii de la profesorul *Constantin Groş,* până ce absolvii conservatorul urmând mai departe studiile muzicale şi la Berlin cu pianistul Radecke [11]. Bărbatul Cleopatrei, un Francez Paul Petit ce era coafor, fusese pictor înainte de a îmbrăţişa această meserie şi el se apucă să'mi dea lecţii de desemn de figuri în care ajunseiu iarăşi la oare care progres. Prin aceste doue arte îmi desvoltai mintea şi pe calea artistică, cum fusese deşteptate spre iubirea naturii prin petrecerea la ţară şi grădinărie, cum fusese deprinsă cu liniile precise prin desemnul liniar, încât din toate părţile mintea mea se disciplina şi se îmbogăţea, pe când trunchiul ei principal se răsădise în câmpul istoriei.

Tot pe atunci unchiul meu Alexandru Costinescu, care nu ştiu pe ce temeiu se gândea să ajungă Domn al Principatelor-Unite şi în aşteptarea realizării acestui vis, se retrăsese din toate ocupaţiile lui şi trăia la via fratelui său Dimitrie Costinescu, lăsându-şi copiii fără învăţătură regulată. Fiul său, bunul şi vechiul meu prieten Emil Costinescu, ajunse unul din oamenii cei mai însemnaţi ai ţărei, datorită unei cultivări autodidacte şi a unei inteligenţi bogat înzestrate, Alexandru Costinescu, săturat de o aşteptare care nu s'a mai realizat, se hotărî în 1863 să se strămute la Bucureşti în postul de arhitect al Statului şi luă cu el şi pe copii lui. Se legă atunci o corespondenţă foarte stăruitoare între mine şi Emil, fiul lui Alex., care corespondenţă ţinu mulţi ani şi din care posed şi acuma mai multe sute de scrisori. Această corespondenţă în afară de nobila hrană sufletească ce mi o dădea prin cultivarea unei prietenii din cele mai sfinte, mai contribuise la desvoltarea cunoştinţelor mele în limba franceză, de oare ce este toată scrisă în această limbă.

In 1866 sfârşind clasa a V a liceului statului intram în *Institutul Academic*, o şcoală privată eminentă, în care predau cele mai însemnate puteri profesorale din Iaşi şi în deobşte din ţară: *N. Culiano, T. Maiorescu, Gr. Cobâlcescu, I. Caragiani, I. Melik, P. Poni, I. Paicu* şi alţii. Maiorescu văzându-mă sârguitor şi priceput, prinse o mare simpatie pentru mine şi mă luă sub a lui protecţie. Mă duceam adeseori în casa lui, unde mai ales mă atrăgea muzica cea foarte bună ce se făcea din când în când. Imi aduc aminte mai ales de o serată în care avui prilejul de a asculta din instrumentul pe care'l cunoşteam şi eu, pianul, pe D-ra *Hrisoverghi* acuma *D-na Binna*.

In Iunie 1867 la vârsta de 20 de ani dădui bacalaureatul ce tocmai atunci se înfiinţase în Iaşi, încât en avui onoarea de a'l inaugura. Dar cu prilejul acestui examen mintea mea fu pusă în o grea cumpănă. Eram foarte legat cu familia Ciurea şi mai ales doctorul Ioan Ciurea, medicul Institutului Academic, mă preţuia foarte mult. Avea un frate Gheorghe Ciurea care se pregătea şi el de bacalaureat. Acest examen era pe atunci îndestul de împovărat, mai ales materiile matematice; învăţând între altele şi trigonometria sferică şi cosmografia matematică, pe lângă toate obiectele litere ca greceasca, latina şi franceza. Bietul prieteul meu Gheorghe era o minte foarte pricepută în toate trebile practice şi avea cele mai bune apucături pentru agricultură; dar cele teoretice şi mai ales abstracţiile algebrei şi ale trigonometriei, atât plană cât şi mai ales sferică, nu erau pentru capul lui. Pentru a îndatora familia, întreprinseiu sarcina peste putinţă de îndeplinit, de a face să pătrundă în mintea lui Gheorghe gustul demonstraţiei algebrei şi trigonometriei. M'am chinuit atât de mult cu această însărcinare ce mi-o luasem asupra-mi, încât am contractat un fel de ameţeală, ca un fel de învârtire a ideilor în cap, aşa că nu mai puteam lega cuvintele unele de altele. Mă temeam să nu înnebunesc şi această zdruncinare a facultăţilor mele intelectuale ţinu mai mulţi ani şi mă prigoni şi la Berlin pricinuindu-mi cele mai cumplite suferinţi, căci nu cred să fie ceva mai grozav în lume decât teama de a-ţi pierde mintea.

III.

Cum sfârșii bacalaureatul, Maiorescu propuse societății *Junimea* ce fusese înființată de el, de V. Pogor și de T. Rosseti și de Iacob Negruzzi [12] cu câțiva ani mai înainte, să mă trimită cu ajutorul ei la Berlin, pentru a urma studiile superioare. Societatea îmi făcu o bursă de 150 de galbeni pe an și eu plecai din Iași în Septemvrie 1867 împreună cu Gheorghe Negruzzi, fratele lui Iacob, ambii fii ai lui Constantin Negruzzi, apoi cu Dimitrie Iamandi și Constantin Jianu, amândoi din Botoșani spre capitala Prusiei, mergând până la Cernăuți cu o botcă jidovească, căci drumul de fier încă nu era înființat în România. In tot timpul cât am stat în Berlin, Iacob Negruzzi casierul societăței Junimea mi-a trimes regulat banii și cu ceea ce mai putea rupe tatăl meu dela întreținerea familiei noastre, am trăit în Berlin 4 ani, până la 1871. Fiind că recunoștința niciodată nu a fost străină de sufletul meu, aduc și aici prinosul ei către acești doi bărbați Maiorescu inițiatorul și Negruzzi îngrijitorul carierei ce mi'am făcut'o. Acuma relațiile cu Maiorescu s'au cam răcit; pentru ce se va vedea mai la vale. Cu Negruzzi, deși mai puțin străin, ele nu s'au rupt.

Să arăt ce înrâurire a avut asupra mea petrecerea mea în Germania și studiile ce le-am făcut în universitățile de acolo, la Berlin și la Giessen.

Cum ajunseiu la Berlin, cu o slabă cunoștință a limbei germane, însă înscris la ambele facultăți juridică și filosofică, ascultând chiar în anul I, când mă îngreuia necunoștința temeinică a limbei, un număr prea mare de 8 cursuri, patru juridice și patru filosofice. Cea întâi scrisoare pe care Maiorescu mi-a trimes la Berlin este din 2/14 Decemvrie 1867 sfârșind cu cuvintele:

«Ecrivez moi quelque chose sur l'impression que les professeur vous ont faits, surtout pour la philosophie. Je trouve que vous avez prie un peu trop de leçons. C'est du reste une précipitation que caractérise les étudiants de talent» [13].

Pe lângă cursurile universitare mai urmam și lecții de piano la un vestit profesor de muzică *Radecke* [14] care însă fiind scum, 3 taleri (10 lei) ½ de oră, nu puteam lua decât o lecție pe săptămână, pe lângă că mai trebuia să plătesc și chiria unui piano. Cu-

noştinţele mele muzicale însă sporeau şi prin ascultarea de bună muzică clasică, mai ales la concertul poporan al lui *Bitse* şi prin aceea că mergeam în casa a două familii, a căror fete învăţau la Berlin desăvârşirea studiilor de piano: acea a *D-nei Barozzi*, mama avocatului I. C. Barozzi din Bucureşti. Fata ei — măritată mai târziu cu Socrate Boscoff, acum moartă, ca atâţia alţii cu care începusem viaţa, a căruia fiu *George Boscoff* este şi el un pianist de talent — cânta minunat din piano. A doua pianistă era din Rusia, D-na *Timanoff*, a căreia fată, *Vera*, era pe atunci una din cele mai bune eleve a Conservatorului din Berlin şi care acuma a ajuns o mare executantă.

Studiile la care mă dădui cu mai mare sârguinţă erau dreptul roman şi istoria universală. Dreptul roman îl ascultam regulat 2 oare pe zi la profesorul *Rudorff*[15] un mare romanist, cunoscut mai ales prin cartea lui *Edicti perpetui quae supersunt*[16]. Dreptul roman nu se poate pătrunde fără o cunoştinţă cât mai deplină a limbei latine şi cunoştinţa acestei limbi dobândite de mine de la Columb[17] îmi uşură mult studiul acestei discipline juridice fundamentale. Posed şi astăzi o condică mare în folio în care este scris de mine după notiţele din clasă cursul pandectelor învăţatului profesor, sporit şi adaos cu nenumărata listă din alte cursuri.

La istorie ascultam cursurile lui *Mommsen*[18], *Curtius*[19], *Ranke*[20], *Gervinus*[21] şi alţii, precum mă mai ocupam şi cu estetica, cu istoria muzicii şi vizitam foarte des muzeul de pictură şi sculptură din Berlin, pentru a cunoaşte din monumente chiar istoria acestor arte.

Căutam astfel să mă folosesc pe toate căile de petrecerea mea în un aşa de mare centru cultural ca Berlinul. Dar lucru curios; de şi am învăţat destul de bine limba germană, nu am uitat de loc pe acea franceză şi gândirea mea a rămas tot sub înrâurirea acestei din urmă limbi, cu toată însuşirea din partea mea pentru germană.

In 1871 dădui ambele doctorate obţinând la ambele notarea *magna cum laude*[22]. Doctoratul în drept îl trecui la Berlin şi anume în limba latină. Pentru a putea vorbi latineşte, luai ore de exerciţii cu un bătrân profesor de latineşte *Apitius* care'mi revăzu şi textul latin al tezei mele, spre a-i îndrepta limba. Apitius se mi-

Anul 1869

nuna unde am învăţat aşa de bine latineşte, de nu mi-a găsit în 98 de pagini decât vr'o 15 greşeli de stil. Cu câtă bucurie putui să-i spun, că aceasta o făcusem cu profesorul meu din Iaşi, Zaharia Columb.

Luasem ca subiect de teză o întrebare de cele îndrăzneţe, dar care îmi reuşi pe deplin, anume dovedirea că şi la Romani principiul participării la o societate numai cu o răspundere bănească limitată (societatea în comandită, ear nu pe acţiuni) era cunoscută. Disertaţia mea *De publicanorum societatum historia ac natura iuridicali*, Berolini 1871, făcu oare care senzaţie şi acum după 37 de ani de la tipărirea ei am primit o cerere de la Lepsius [23] să trimit unei librării câteva exemplare. Imi aduc aminte că la susţinerea în public a tezei, pregătisem cum era obiceiul întimpinările şi răspunsurile de mai înainte cu trei colegi de ai mei, bine înţeles şi unele şi altele în latineşte; dar mi se spuse că puteam fi interpretat de oricine asupra celor conţinute în teză. Şi într'adevăr în ziua disputaţiei se rădică unul în *corona* cum se zicea pe atunci şi îmi făcu o întimpinare la care răspunseiu destul de bine în latineşte, deşi nepregătit pentru întâmpinare. In urmă întreaga adunare izbucni în aplauze.

In timpul studiilor mele la Berlin cad cele dintâi ale mele publicaţii româneşti pe tărâmul sociologic şi istoric. Cea dintâi scriere a mea ce văzu lumina tiparului fu *Cultura naţională* * în care pun de la început principiul că «Trebue bine să ne însemnăm, noi Românii că ori ce pas pe calea propăşirii nu poate avea însemnătate pentru noi, decât în măsura în care reflectează asupra naţionalităţei noastre. Cosmopolitismul nu e pentru noi» [24].

Intâile cuvinte puse de mine spre a fi cetite de public au fost deci o închinare către naţionalitatea română. Naţionalist am fost de la cea dintâi îngânare a minţii mele pe tărâmul cugetării şi aşa am rămas până acum şi aşa nădăjduesc să trec în pământ. E curios să povestesc cum mi-a venit această primă inspiraţie a gândului meu. Profesorul meu de piano Radecke [25] îmi dăduse să învăţ o sonată de Beethoven op. I al cărei final aduce aşa de bine cu un cântec românesc. Imi veni în minte să cercetez, pentrucă caracterul muzicei lui Beethoven îmi păru asemănător mu-

* *Convorbiri Literare;* anul [II], 1869, pg. [159 şi urm.].

zicei româneşti; cu alte cuvinte dacă muzica se poate colora deosebit după graiul poporan. O idee începu să'mi zbârnâie prin minte, când tocmai cântam finalul sonatei.Deocamdată mă sculai repede de la piano şi pusei pe hârtie frase, din care apoi se desfăşură în chip logic studiul întreg. După ce sfârşii lucrarea, o trimeseiu lui Iacob Negruzzi, care'mi răspunse într'un chip foarte măgulitor [26] şi aşa am început a scrie. Această scriere a mea înfăţişază un interes fiind că este o lucrare absolut originală, neluată de la nimenea; căci nici un popor nu avea nevoie de a reflecta la aşa ceva sau la cele ce ar fi trebuit s'o facă, nu se ivise omul. La cele mari şi civilizate se desvoltă cultura pe cale inconştientă. La noi ea se introdusese pe cale voită şi precugetată şi era deci prin lucrul ce s'a dat teoriei, şi această teorie am dat-o eu, generalizând lucrarea ca pentru toate popoarele.

Puţin timp după ce sfârşisem de scris *Cultura naţională* începu să mă preocupe ideea altei lucrări, căci demonul scrisului fusese deslănţuit în mintea mea şi nu era să se mai astâmpere. Anume, împins de dorinţa mea după idei în desvoltarea omenirii, puţin timp după scrierea mea în Berlin, şi cu toate că eram foarte ocupat cu cele 8 cursuri şi cu studiul muzicei, cetiiu câteva recenziuni asupra unei cărţi ce pe atunci făcea mare zvon în lumea învăţată: *Istoria civilizaţiei în Anglia* de *Henric Tomas Buckle*[27] şi mă puseiu să cetesc această carte care mă interesă în gradul cel mai înalt. Dar părerile istoricului englez se loviră în mintea mea de o împotrivire îndărătnică şi mă hotării să'l combat. Fiind că cunoşteam *Istoria civilizaţiei în Europa şi în Franţa de Guizot*[28] şi mai cetisem şi *Istoria civilizaţiei de Hartpole Lecky*[29] şi acea a *desvoltărei intelectuale a Europei* de *W. Draper*[30] apoi întreprinseiu un studiu comparativ asupra *Istoriilor civilizaţiei* [31], în care analizaiu aceste patru scrieri. Mai ales însă îmi dădui silinţa a combate părerile greşite ale lui Buckle, şi aceasta am făcut'o aşa de bine încât după 30 de ani de la acea critică, am reprodus în Principiile fundamentale 1899 [32] şi mai în urmă în *Théorie de l'histoire* 1908 [33] argumentele aduse de mine încă de atunci contra părerilor lui Buckle. Şi acest studiu asupra Istoriilor Civilizaţiei [34] fu publicat în *Convorbirile literare* *.

* Convorbirile Literare, anul III, 1870.

Altă scriere a mea apărută tot în revista lui Iacob Negruzzi în *Studiile asupra stărei noastre actuale* [35], în care atinseiu mai ales o întrebare capitală, acea a stărei noastre economice atât de înapoiată pe atunci. Cu acest studiu gândirea mea se aruncă asupra vieţii materiale a poporului român, parte ce devine mai târziu un element esenţial al cercetărilor mele istorice, dar care pe atunci urmăria mai mult atragerea luarei aminte asupra rolului însemnat pe care chestiile economice îl aveau şi în viaţa actuală a ţării noastre.

Dela această cercetare care ţintea mai mult pe Români, mă îndreptai iar către o întrebare generală în analiza *Operei lui Edgard Quinet: La création* [36], operă admirabilă a unui poet-filosof care cel întâi aduce geologia în câmpul istoriei şi puse principiul cel mare că evoluţia de la o vreme va părăsi materia pentru a trece în domeniul inteligenţei, iar cataclizmul trecut al pământului s'a prefăcut acuma în schimbările neîncetate ale civilizaţiilor.

Astfel începu acea clătinare neîncetată a minţii mele într'o istorie pragmatică şi teoria ei care s'a mănţinut şi accentuat şi în decursul lungii mele cariere ştiinţifice.

Pe când eram la sfârşitul studiilor mele în Berlin se frământa în ţară şi în Viena între studenţii români planul de a se face o mare sărbare pe mormântul lui Ştefan cel Mare la mânăstirea Putna în Bucovina. Hotărându-se lucrul, se publică un concurs pentru cea mai bună cuvântare de ţinut pe mormântul eroului. Comisia ce trebuia să judece lucrările trimise era alcătuită din *Cogălniceanu, Maiorescu* şi *Alecsandri* [37], şi ea hotărî ca să mă însărcineze pe mine cu ţinerea cuvântărei *, ceea ce făcui în mijlocul unei mulţimi nesfârşite de Români adunaţi din toate părţile locuite de ei, spre marea mulţumire a tuturor. Cuvântarea fu tipărită în mii de exemplare [38] şi răspândită în toate ţările române, contribuind la înviorarea simţimântului naţional şi la rădicarea conştiinţei neamului. Inţelege ori cine cât de mult a trebuit să contribue această izbândă a mea la întărirea îndreptării naţionaliste a cugetului meu.

* Cuvântare festivă la mormântul lui Ştefan cel Mare. Iaşi, 1871, publicată şi în *Conv. Lit.* 1871 (IV).

A. D. Xenopol, într'un grup de țărani bucovineni, la serbarea de Putna, 1871. După port, țăranii sunt chiar din împrejurimile Putnei (jud. Rădăuți).

IV

După serbarea de la Putna, unde mă dusesem deadreptul la întoarcerea mea de la studii, mă întorseiu la Iaşi, unde fui numit curând după aceea procuror de secţie la Tribunalul din Iaşi în 1871, post în care stătui 4 ani, după care fui înaintat prim procuror în 1876. In 1878 îmi dădui demisia din magistratură în urma unei neînţelegeri cu procurorul general de atunci Teodor Mândru, şi devenii avocat exercitând această profesiune până la 1883, când intrai profesor de Istoria Românilor la Universitatea din Iaşi, fără a părăsi însă cariera avocăţască, dar lăsând-o pe al doilea plan.

In acest răstimp de 12 ani mintea mea făcu următorul drum în lumea ideilor. Mai întâi daraverile judecătoreşti, ca procuror, îmi limpezise judecata, fiind necontenit îndemnat a cerceta adevărul, în a căuta să'l dovedesc, îndeletnicire ce era o bună pregătire pentru cariera de istoric, care şi ea nu urmăreşte alt scop decât aflarea şi dovedirea adevărului în faptele omeneşti. Aceasta cu atât mai mult, că tratând chestiile juridice fără a fi interesat în a lor soluţie, decât din punctul de vedere al dreptăţei, adică al adevărului în sfera binelui, puteam cerceta adevărul cu nepărtinire, lucru ce nu se întâmplă la avocat care caută să dovedească adevărul care-i convine lui. Cariera de avocat ar fi putut deveni o stavilă pentru îndrumarea spiritului istoric care fierbea în mine. Dar avocatura a fost pentru mine totdeauna o ocupaţie de a doua mână, şi pentru care, de şi foarte bine pregătit, pentru ea, prin studii juridice serioase, şi înzestrat cu un dar de expunere îndestul de îmbelşugat, nu am ajuns nici odată a face mari isprăvi în această ramură. Mintea mea era plecată pentru studii şi'mi aduc aminte cum, când mă preocupa scrierea vreunui articol, refuzam chiar primirea unor procese mici, fără de care nici cele mari nu se pot ademeni.

In ori ce caz practica şi teoria dreptului îmi fură una din cele mai bune pregătiri pentru tratarea istoriei; căci judecata juridică este îndreptată asupra unor fapte omeneşti şi se deprinde cu închegarea lor, care este, adese ori, stăpânită de o altă logică decât de aceea a înlănţuirei ideilor curate şi anume logica drep-

tului se îndreptă mai mult după acea a faptelor, care nu totdeauna e acea a ideilor. Apoi ideea dreptului este acea care străbate istoria de la un capăt la altul, căci ce sunt toate frământările popoarelor decât năzuinţa de a realiza ideea dreptului sau de a apara această idee atât în relaţiile dintre popoare, cât şi în acele dintre clasele sociale ? In sfârşit nu este cu putinţă de înţeles viaţa lăuntrică a popoarelor, fără cercetarea aşezămintelor lor, care toate sunt întemeiate pe raporturi juridice. De aceia şi un mare istoric francez a spus :

«Tout jurisconsulte doit être historien et tout historien doit être jurisconsulte» [39].

Şi în timpul cât am fost procuror şi după ce am ieşit avocat, am fost ocupat şi ca profesor de istorie mai întâi la *Institutul Academic,* unde îmi sfârşisem studiile secundare, apoi de la 1883 înainte la *Universitate.* La Institut, ajunsesem colegul foştilor mei profesori, tot sub direcţia lui I. Melik [40], om de o desăvârşită şi drămăluită exactitate, care nu învoia profesorilor nici cea mai mică întârziere de la cursuri, fără a o nota şi a reduce leafa în proporţie cu oarele şi chiar cu minutele lipsite. La Junimea îl râdea spunându-i că era Melik mindirigiul (era de origine arman) care coase la absenţe. Am fost deci însoţit în anii de formare a caracterului meu de mai mulţi oameni exacţi în îndeplinirea datoriilor lor. Mai întâi neuitatul meu tată, apoi I. A. Darzeu, profesorul de la clasa IV primară, Zaharia Columb, profesorii mei din Berlin şi I. M. Melik. Din această educaţie s'a împlântat şi în mine simţul exactităţii în îndeplinirea datoriei, a căruia lipsă m'a jignit totdeauna mult la conaţionalii mei.

Tot în 1871 cu prilejul reînturnării mele în Iaşi, fui introdus în societatea Junimea de la care spiritul meu primi multe şi folositoare imboldiri. Era o societate care cu nedreptul a fost numită societate de admirare mutuală, fiind că societate în care membrii să se sfâşie mai mult unii pe alţii prin critica lucrărilor lor, decât Junimea nu cred ca să fi fost pe lume, dar critica era suportabilă, fiind că nici odată nu era făcută cu amărăciune, ci tot deauna din glumă şi cu voie bună. De aceea şi fie care membru primea observările, dacă nu cu plăcere, cel puţin fără revoltă. Cât de mult m'am folosit eu de critica Junimei, atât pentru a mânui eu în-

sumi acest gen, cât şi aplicată la scrierile mele istorice, îmi aduc aminte că de la un timp, mă hotărisem să'mi schimb stilul, să mă feresc de neologismele pe care le întrebuinţam prea des. Căzui, bine înţeles, în excesul protivnic, aşa că încercarea mea stărni în Junimea o protestare şi un râs unanim care mă învăţă să reduc excluderea neologismelor la o proporţie mai moderată.

Lucrările făcute în răstimpul de 12 ani, de la întoarcerea mea în ţară până la intrarea mea la Universitate, fură următoarele publicate toate în Convorbirile literare : *Ceva despre literatura poporană* 1872 [41]; — *Reforma aşezămintelor noastre* 1873 [42] ; — *Despre învăţământul şcolar în genere şi în special despre acel al istoriei* 1873 [43]; — *O corespondenţă între I. Eliade şi C. Negruzzi* 1873 [44] ; — *Despre Epigramă* 1874 [45] — *Jurământul la Români* 1875 [46] ; — *Herodot în raport cu istoria noastră* 1875 [47] ; — *Despre Rumänische Studien de Rob. Rösler* 1876 [48] ; — *Baza geografică a Istoriei Românilor* 1876 [49] ; — *Strabon în raport cu istoria noastră* 1876 [50] ; — *Starea noastră economică* 1878 [51]; — *Bălcescu şi Teutschländer, doue scrieri asupra lui Mihai Viteazul* 1881 [52] ; — *Studiu asupra poziţiei geografice a Românilor* 1882 [53] ; — *Politica franceză în Orient* 1882 [54].

In afară de aceste lucrări mai restrânse tipării în *Convorbiri* şi apoi în 2 volumuri, unu mai întins: *Răsboaele dintre Ruşi şi Turci şi înrîurirea lor asupra ţărilor române*, Iaşi 1882, cea întâi lucrare a mea mai cuprinzătoare asupra istoriei Românilor, în care expuneam şi cele două mari dureri ale poporului nostru; pierderea Bucovinei şi a Basarabiei, ceea ce'mi dădu prilej a vărsa în aceste scrieri focul de care sufletul meu era cuprins pentru — dragul neamului — în contra principiilor adevărate ale istoriografiei, la care nu cugetasem încă până atunci. Aceste doue volume le dedicai iubitului meu profesor T. Maiorescu.

Tot în acest an reluai mai pe larg tema articolului meu din Convorbirile anului 1878: *Starea noastră economică*, publicând în *Steaua României* [55], organul *Liberalilor moderaţi*, o serie de articole asupra economiei ţării noastre, care articole făcură mare sensaţie. Studiile economice fură apoi editate în volum de către librăria *Samitca* din Craiova. Pentru a'mi aduna cunoştinţele trebuitoare în tratarea Istoriei, trăsesem în câmpul studiilor mele şi Economia

politică, de pe când eram la Berlin şi studiasem mai ales cu mare osârdie pe economiştii *Carey* [56], Americanul, şi pe Germanul *Fr. Liszt* [57]. Aplicând teoriile lor la starea României, am scos unele principii şi învăţături care pe atunci erau lucru aproape necunoscut în ţara noastră, cauză pentru care *Studiile economice* tipărite la Craiova [58] avuse un aşa de mare succes.

Dela ele a început o mişcare mai însemnată în idei pe tărâmul economic, căci eminentele îmboldiri ale lui *T. Martian* fusese aproape uitate. Tot pe atunci în Bucureşti lucra în acelaş sens P. S. Aurelian, încât după Martian, Aurelian şi cu mine am fost promotorii cercetărilor economice în România.

Colaborarea mea la Steaua României, organul *Liberalilor moderaţi*, în 1879, se explică prin înrolarea mea în acest partid, în care intrasem în 1878 îndată după ieşirea mea din postul de procuror de curte. Acest partid se formase în Iaşi sub presiunea reformei Constituţiei din 1878 de la care se cerea, după tratatul din Berlin, împământenirea în masă a Evreilor. Capii Junimei Carp, Pogor, Maiorescu şi alţii câţiva erau de părere a se primi condiţia cu care ni se dădea neatârnarea. Singur Iacob Negruzzi dintre Junimişti nu vroia să cedeze nimic din antisemitismul său neîmpăcat; dar el rămase în Junimea, pe când un grup întreg, între care Vasile Conta, Grigori Buicliu şi eu părăsirăm partidul Junimei *politice*, rămânând numai în societatea literară, care însă primi o grea lovitură prin desbinarea politică şi apoi fu desfiinţată prin strămutarea lui Iacob Negruzzi în Bucureşti, care luă cu el şi organul Societăţii, *Convorbirile Literare* (1881).

Această despărţire a Societăţii Junimea, din cauza introducerii politicii în ea, aduse răcirea mea cu Maiorescu, căci Liberalii moderaţi, desfăcându-se în curând prin atragerea lui Conta de către Brătianu în minister [59], eu trecui la liberali, ceea ce mă înduşmăni politiceşte cu Junimiştii politici, din care unul din cei mai cu vază era Maiorescu şi care rămăsese în tabăra conservatoare.

Răceala lui Maiorescu pentru mine se văzu în curând. In un articol inserat în Convorbiri întitulat: [Literatura Română şi Străinătatea] [60], Maiorescu aminteşte mai multe scrieri istorice apărute în România [Şincai, Petru Maior, N. Bălcescu, Laurian şi M

Kogălniceanu][61] până la [1881][62], răstimpul tocmai în care apăruse cartea mea : Răsboaele între Ruşi şi Turci[63], pe care i-o dedicasem lui, fără ca Maiorescu să pomenească în acel articol nici un cuvânt despre scrierea mea. Adânc jignit prin această trecere cu vederea, eu care cu toată desbinarea politică îi rămăsesem adânc recunoscător, pentru tot ce făcuse pentru mine, îi trimeseiu o scrisoare în care mă jeluiam pentru lipsa lui de băgare în samă a unei lucrări ce nu putea fi trecută cu vederea tocmai de acela căruia o închinasem. Intr'un răspuns îngăimător, Maiorescu cată să explice această omitere prin faptul că scrierea mea nu ar fi intrat în cadrul arătării sale. De atunci relaţiile între mine şi Maiorescu merseră tot înrăutăţindu-se cu toate că eu m'am silit întotdeauna să'l reţin de pe povârnişul desbinării[64].

V.

In 1883 s'a petrecut un mare eveniment în viaţa mea intelectuală. Am fost numit profesor de istoria Românilor la Universitatea din Iaşi. Iată cum s'a întâmplat lucrul: pe atunci catedra de istoria Românilor era îmbinată cu acea de literatura română şi era ocupată de Andrei Vizanti[65], un om nenorocit care de şi ajunsese la mari demnităţi atât culturale cât şi politice, stăpânit de patima jocului de cărţi, mâncase mai mulţi bani de la casa teatrului, unde era preşedinte al comitetului şi pentru a scăpa de urmărire fugise în America, de unde i s'a pierdut urma. Primul ministru I. C. Brătianu[66] avea o bună idee de mine din lucrările mele, despre care i vorbiseră mai mulţi oameni politici. Fiind invitat într'o zi la masă la Brătianu, îl rugai să desfacă catedra de istoria Românilor de acea de literatură, ca să pot să mă prezint la concurs pentru ocuparea celei de istorie. Brătianu ascultă de rugămintea mea şi desfăcu catedra pe care eu o luai, prezentându-mă la concurs şi la 1 Octomvrie începui cursul de Istoria Românilor, îndeplinind astfel unul din cele mai fierbinţi visuri ale vieţei mele. Eram în vârstă de 36 de ani.

Tocmai pe atunci, întărit prin cercetările ce le făcusem asupra istoriei poporului meu, despre care am vorbit mai sus, între-

prinsesem o lucrare mai mare, *Teoria lui Rösler*[67], o desvoltare a articolului meu din *Convorbiri* din anul 1876, tratând chestia stăruinţei Românilor în Dacia în toate amănunţimile. Nefiind deocamdată pregătit pentru un curs deplin de istoria Românilor, aleseiu ca materie de predare pentru anul intrării mele în Universitate combaterea părerilor lui Rösler şi ale tuturor acelor ce tăgăduesc formarea naţionalităţii române la Nordul Dunărei. Cursul meu nou şi bine studiat plăcea şi interesa nu numai pe studenţi, dar şi pe mai multe persoane din public, care veneau să'l asculte. In anul următor, publicai acest studiu într'un volum[68] şi pregătii până atunci cursul de istoria Românilor propriu zis, prin acel al istoriei vechi, până la fondarea Principatelor. De atunci îmi puseiu în minte să scriu istoria completă a poporului meu, la care mă pregătisem de la 1868 prin lucrările neîntrerupte, adică de 16 ani. In trei ani schiţai astfel în cursul meu întreaga istorie a Românilor. Când reluai cursul iar din cap, în 1887, lucram cu un avânt şi un dor nemaipomenit spre a'l vedea tipărit. Redactam Istoria Românilor, potrivit cu înaintarea lecţiilor. Lucram câte 8—10 ore pe zi, aşa că în 1888 văzui apărând de sub tipar volumul I al *Istoriei Românilor din Dacia traiană,* în cuprinderea de 619 pagini şi conţinând aproape 1000 de note culese din numeroasele mele cetiri şi care reproduceau referinţele la izvoare. Prezentându-l Academiei Române în 1889, el fu premiat cu 5000 de lei şi fui ales totodată membru corespondent al Academiei. Volumurile ce urmară regulat în fie care an, câte unul, aşa că la 1893 după 10 ani de muncă aplicată redactării şi 16 ani de pregătire anterioară în total 26 de ani, putui vedea desăvârşită una din lucrările cele mari ale vieţei mele: Istoria deplină a Poporului Român. Mi-se dădu în Iaşi un mare banchet pentru sărbătorirea acestei opere naţionale şi Academia Română mă alese de membru ordinar al ei. Lumea se mira cum de scoteam regulat în fiecare an câte un volum. Dar când începusem tiparul în 1888, patru volume erau aproape redactate, al V-lea, Fanarioţii, era gata ca adunare de material şi singur al VI-lea era numai conceput.

Cum spuneam în Prefaţă la vol. I, întreprinderea era îndrăzneaţă şi cu îndrăzneală a fost condusă; dar ce e mai mult, adusă la îndeplinire, lucru ce încă nimenea înaintea mea de la

Şincai nu săvârşise de a scrie dintr'o întinsoare o istorie completă a poporului român. Şi era îndrăzneaţă întreprinderea, mai întâi fiindcă multe izvoare erau nepublicate şi chiar necunoscute şi că trebuia suplinite lipsurile divinaţii prin istorice. Mai era îndrăzneaţă, fiind că multe părţi, ba aproape toate, trebuiau create din nou, întru cât lucrările pregătitoare erau «puţine şi înguste». Nu căutaiu la nici o piedică şi mă puseiu la muncă cu o râvnă fără samăn, aşa că în curând capitolele prinseră să se înşire după capitole şi părţile istoriei poporului român să se închege în toturi sistematice, oglindind desvoltarea lui în idei obşteşti, însă totdeauna întemeiată pe un bogat material de fapte. S'a întâmpinat de răuvoitori că informaţia în Istoria Românilor ar fi neîndestulătoare. Este adevărat, dacă o judecăm după izvoarele cunoscute acuma după scrierea ei; dar potrivit cu starea cunoştinţelor, e o lucrare conştiincioasă şi bine întemeiată. Ce e mai neaşteptat poate, este împrejurarea că acuma, când pregătii a doua ediţie, de şi numărul izvoarelor a crescut în chip nemăsurat, ideile fundamentale, canavaua pe care am ţesut expunerea, a rămas aproape neschimbată. Cu toate că pe atunci încă nu reflectasem asupra naturii disciplinei căreia îmi închinasem viaţa, şi nu ajunsesem nici la convingerea că ideile generale în istorie nu sunt legile, ci seriile de desvoltare, totuşi din un sănătos instinct executasem în mod neconştient ceea ce mai târziu reflecta şi cugetarea adusă la înflorire în mintea mea. Toată istoria Românilor nu este decât o înmănunchere de serii istorice care se ţin una de alta, se prefac una în alta, se înrâuresc mutual, se combat sau se sprijinesc între ele. Aşa bună oară am arătat, cum din stăpânirea turcească izvora înrâurirea grecească, din aceasta cea franceză şi din aceasta din urmă regenerarea Românilor, intelectuală şi politică. In alte priviri, am dovedit cum introducerea limbei române în biserică a dat avânt unei desvoltări intelectuale româneşti, care în timpul Fanarioţilor nu a fost stânsă, ci numai înăbuşită şi care aprinsă din nou la soarele renaşterii minţei româneşti în Ardeal, trebuia să se îmbine cu înrâurirea franceză pentru a readuce iarăşi cu onoare la Români viaţa naţională. In relaţiile economice, am arătat cum pe de o parte apăsarea turcească care se *rezolva* în grele dări, pe de alta istovirea pământurilor domneşti, împinseseră pe boieri spre ro-

tunjirea moşiilor lor pe sama părticelelor ţăranilor liberi (moşneni şi răzeşi), cari deveniau ţărani supuşi boierilor şi mănăstirilor. Din cauza interesului încasării contribuţiilor după sistemul cislă, ei aduceau cu sila ţăranii ce fugeau din un sat şi aşa se introduse şărbirea. Existând însă în ţările române robia Ţiganilor, ţăranii fură în curând amestecaţi cu ei, aşa că şi ţăranii ajung în adevărata robie. Cu toate acestea, situaţia lor economică nu era ră, căci ei aveau mult pământ la îndemână pentru păşunarea vitelor lor celor numeroase. După deschiderea Mării Negre prin tratatul din Adrianopol, 1829, boierii simţesc nevoia unei agriculturi mai întinse. Ei se folosiră de Regulamentul organic pentru a restrânge pământurile date ţăranului. Pentru a putea creşte vitele, ţăranul era nevoit să iee pământ în arendă de la stăpân, care i'l dădea scump şi-i robia munca. Legea din 1864 suprimând îndatorirea proprietarului de a da pământ însurăţeilor, ţăranii ajunseră prin înmulţirea poporaţiei în nevoia de a lua de la proprietar şi pământul de hrană pentru muncă, încât robirea braţelor lor deveni tot mai grea. Aşa l'a găsit timpurile în care trăim. Relaţiile ţărilor române cu Turcii au fost închegate în următoarele idei obşteşti. La început lupta de împotrivire contra copleşirei otomane (Mircea, Vlad-Ţepeş, Ştefan cel Mare); după căderea Românilor sub Turci, încercare de a se rescula (Ioan cel Cumplit, Mihai Viteazul). Apoi vine ca un corolar al stăpânirei turceşti înrâurirea grecească, mai întâiu întâmpinată cu răscoală. Dar nervul împotrivirei slăbeşte şi protestarea, din armată violentă devine numai intelectuală şi literară (cronicarii epocii Turceşti). Moartea poporului român se îndruma cu încetul, dacă alt curent crescut alăturea cu acel al căderii, acel al reînvierii, nu ar fi rechemat poporul la viaţă prin revoluţia din 1821. De acolo înainte prin revoluţia din 1848 şi prin unire, se îndrumă domnia cea însemnată a lui Cuza Vodă care puse temelia regenerării româneşti. De aceste închegări, de serii mari de fapte, care explică desvoltarea poporului român este plină lucrarea în cursul celor 6 mari volumuri ce o cuprind.

Dar cele 6 vol. de Istoria Românilor mai au o însuşire, aceea de a fi pătrunsă de la un capăt la celălalt de jocul ascuns al iubirii de ţară şi de neam, care străbate adese cu scânteele sau flăcările

ei prin spuza gândirilor, poate mai mult chiar de cum o învoeşte o tratare absolut ştiinţifică a istoriei. Pe atunci, cum am spus'o, nu cercetasem încă natura istoriei şi nu formulasem principiile, după care ea trebue tratată. Acuma, în această privire am scris'o cam altfel, tot aşa cum după publicarea *Principiilor fundamentale* [69], am scris pe acea a lui Cuza Vodă [70].

Şi cu toate aceste m'am silit să nu ascund nicăieri adevărul, chiar atunci când el lovia în chipurile şi ideile care au stat ca rădicători ai vieţei noastre naţionale. Aşa am susţinut nu numai amestecul Dacilor, dar şi acel al Slavilor, în alcătuirea naţionalităţii noastre, lucru ce mai înainte era încunjurat de scriitorii noştri; am expus urmările pierzătoare ale politicei interne a lui Mihai Viteazu asupra stării ţăranului; am coborît pe Vasile Lupu din nimbul de domnitor cu simţiminte româneşti, care din iubire de românism ar fi introdus limba română în biserică, arătându-l după izvoarele timpului ca un domn pe deplin grecizat care favoriza pe greci în toate chipurile şi care numai silit de împrejurări obşteşti, luă măsura de a schimba limba slujbei bisericeşti. Epoca Fanariotă am arătat-o în ceea ce era într'adevăr, o continuare a unei stări anterioare de jaf şi despuiere către care se adaose şi conştiinţa unei apăsări străine pe un simţimânt naţional redeşteptat. M'am ferit deci de a mă face nici hulitorul dar nici apărătorul acestei epoce care prin apropierea şi mai mare de noi, adunase asupra ei toată urgia vremurilor trecute. Şi Tudor Vladimirescu l'am arătat iarăşi conform cu documentele, ca iniţiatorul, nu a[l] revoluţiei Românilor contra Grecilor, ci a[l] unei revoluţii sociale îndreptate contra tuturor boierilor, fără deosebire de Români şi Greci, şi că această mişcare din 1821 luă un caracter naţional numai prin amestecul boierilor în ea. De aceea în Moldova unde de la început se amestecară boierii în mişcare, ea avuse din întâile zile chiar caracterul naţional. Aşa am căutat pretutindeni a restabili adevărul întunecat de simţimânt; dar nici odată nu am depăşit măsura şi nu m'am silit a face pe placul străinilor, coborînd toate figurile mărețe ale trecutului nostru şi răspingând numai pentru pretextul de a face ştiinţă şi nevoind mai ales să slujesc de autoritate românească pentru imputările

străinilor, ideile pe care se razimă întreaga desvoltare a poporului român.

Am căutat apoi, eu cel întâiu, a da un loc însemnat desvoltării culturale şi acelei a aşezămintelor şi a nu înneca întreaga istorie numai în fapte politice. Sunt cel dintâiu care am cercetat în tot lungul istoriei Românilor desvoltarea boierimei, a producţiei şi bogăţiei ţărilor, starea ţăranilor, aşezămintele juridice şi sociale ca breslele, modul ocârmuirei, starea financiară, moravurile şi deprinderile, literatura lumească şi bisericească, căutând totdeauna a forma şi legătură asemenea desvoltării cu mersul obştesc al poporului. Din 6 volumuri în care am expus istoria Românilor, de sigur că cuprinsul a două este consfinţit tratării părţilor culturale.

Limba în care am scris aceste volumuri este pe cât s'a putut adevărata limbă românească, ferită pe cât de archaisme nefolositoare, aşa şi de neologisme de prisos.

Efectul cărţii mele a fost covârşitor. Cu toate că preţul ei era destul de urcat (pentru abonaţi 48 de lei, pentru librării 60), totuşi cele 1500 de exemplare în care fu tipărită, se desfăcură îndată, aşa că fui nevoit a retipări vol. I din care se părădui un număr de exemplare. Lucru în destul de neobicinuit în ţara noastră, nu numai că desfacerea cărţii acoperi cheltuelile tiparului îndestul de însemnate (vr'o 20.000 de lei), dar îmi rămase şi un folos. Nevoia unei istorii a Românilor era simţită de toată lumea şi cartea mea venise la timp tocmai în momentul când înălţarea prezentului trebuea să caute în trecut rădăcinile pe care crescuse.

VI.

Până la acest moment al vieţii mele intelectuale, mintea mea se avântase din când în când şi pe tărâmul poeziei. Cea dintâi încercare în versuri de care îmi aduc aminte, fu scrisă de mine în fuga trenului, când mă întorceam din Berlin şi străbăteam frumoasa grădină a Moldovei, Bucovina, în care eram să ţin o cuvântare la mormântul lui Ştefan. Dar simţimântul ce însufleţi această primă a mea inspiraţie pornise de la natură, pentru a se

urca în cutele inimei mele. Era în spre toamnă şi frunzele pădurilor de fag începuseră a-şi schimba coloarea. Inchegai atuncea următoarele strofe :

S'intinde codru'n depărtare
Pătat de mii culori
Prin verdele rămas se pare
Ca acoperit de flori

Dar nu sunt frunzele uscate
Ce nu s'au deslipit
Şi roşii, galbene
Pe arbori au murit

Un codru e şi-a mea iubire
Un codru înşălător
Speranţe, visuri, amintire
Sunt frunze uscate 'n dor.

De atunci isvorul poeziei s'a deschis în mintea mea şi el curge mai bogat sau mai domol, după cum bate pulsul simţimântului. *Arhiva* cuprinde multe poesii de mine publicate sub pseudonimul *Laur* [71] şi *Rama* [72], căci mi se părea că nu era potrivit a mă avânta sub numele meu pe un tărâm, în care vorbea inima, dar din care nu era să culeg roadele cele mai alese. Dacă notez însă această trăsătură a inteligenţei mele este pentru că totdeauna am avut şi darul de a întrupa gândirea şi icoana şi dacă scrierile mele istorice au şi însuşiri stilistice, ele sunt datorite acestei plecări a mele către poesii care totdeauna au dat fără de voe rostirii concepţiilor mele, fie din viu graiu, fie în scris, un colorit deosebit.

Această vibrare puternică a simţământului în inima mea s'a manifestat şi în muzică. Deşi nu am studiat nici odată compoziţia muzicală, ci numai execuţia pe piano, am compus mai multe melodii în destul de izbutite, cea dintâi a fost o arie pusă pe cuvintele lui Şerbănescu «Unde eşti ?» [73], a doua pe un sonet a lui François Copée «Pour toujours me dis-tu». Nu le-am publicat nici odată cu toate că prietenii mei, cărora le plăcea foarte mult caracterul a-

cestor arii, mă îndemnau necontenit să o fac; dar mie mi se părea ridicul şi apoi că mă compromit.

Din această notă sentimentală a fiinţei mele se explică mai multe din însuşirile gândirii mele, precum şi din faptele săvârşite de mine. Sunt un optimist cu neputinţă de urnit din gândurile lui spre bine. Nu-mi pot închipui ca răutatea oamenilor să meargă atât de departe cum a mers tocmai cu mine care n'am căutat decât să fac binele şi obştesc şi individual. De câte ori caut a'mi arăta în adevărata lor fire pe acei pe care îi socot prieteni, nu pot crede şi apoi când faptele mă aduc la adevărata convingere, rămân ca trăsnit; dar tot pare că mai rămâne o speranţă, că poate să fie vre-o înşălare sau în ori ce caz vr'o aiurare a celui rătăcit. Această părere prea bună despre oameni mi-a făcut mult năcaz; dar nu-mi pare rău de dânsa; mi-a menţinut totdeauna sufletul deasupra mizeriilor omeneşti.

Tot din această notă sentimentală se explică adânca mea iubire de ţară; dorniţa de a desgropa trecutul unui popor întunecat, pentru a arăta în sfârşit şi străinătăţii cine suntem, ca să ne cunoască şi să ne apreţuiască.

Aceeaşi trăsătură a firei mele mai de samă se vede şi din iubirea mea mai restrânsă pentru colţul de ţară ce'l locuesc, Moldova, şi pentru oraşul în care m'am născut, Iaşul, pe care nici odată nu am vrut să'l părăsesc cu toate că de mai multe ori am avut prilejul de a mă strămuta în Bucureşti, către care gravitează tot ce în această ţară poate ca să ducă în el. Când mă întorsesem de la Berlin, înainte de a intra în magistratură, mă asociasem la un birou de avocatură cu Mihail Cornea [74], care ajunse mai târziu cel mai mare avocat român şi în tovărăşia căruia puteam ajunge la o frumoasă poziţie materială. Dar Cornea se strămută la Bucureşti; şi când mă gândeam să-mi părăsesc iubitul meu Iaşi, mă apucă o jale adâncă, aşa că pe de o parte dorul de locul meu de naştere, pe de alta plecarea mea către gândirea teoretică mă împiedicase de a mă duce în centrul României, unde aş fi putut ajunge la averi şi poziţii înalte. Rău am făcut, bine am făcut, aceasta să o judece acei ce văd ce am lucrat până acuma şi ce nu aş fi putut îndeplini, dacă aş fi fost răpit de vârtejul vieţii de toate zilele.

Prilejul de a mă strămuta cu catedra la Bucureşti se mai deschise încă la moartea lui V. A. Urechie[75], când n'aveam decât să cer transferarea mea la Bucureşti, dar nu am făcut-o, ci am recomandat pe Dimitrie Onciul, profesor din Bucovina. Ca să vadă lumea care nu ştie aceste lucruri, ce fel de om sunt, voiu arăta cum s'a făcut această recomandare. Dimitrie Onciul era austriac şi profesor la Gimnaziul din Cernăuţi. Scrisese câteva mici lucrări asupra istoriei Românilor. Cea mai însemnată era o critică a cărţii mele *Teoria lui Rösler*[76], în care însă depăşind marginele obiectivităţii, mă atăcase chiar personal. Figuram ca titular de Istoria Românilor în juriul ce trebuia să recomande pe profesorul la catedra din Bucureşti, concursul ţinându-se la Iaşi, după legea de atunci. Onciul se temea, că dacă vor afla autorităţile austriace, că se prezintă în ţară străină pentru a concura la o catedră, să nu-l elimineze din postul lui[77], înainte de a fi sigur că'l dobândeşte pe cel din România. El veni să mă roage mult pe de o parte să'l susţin, pe de alta, ceea ce era mai grav, căci era în contra legii care cerea prezenţa la concurs a candidaţilor, să fac ca recomandarea lui să se facă în absenţa lui, căci nu poate răspunde la apelul nominal. Cu toate că mă atăcase personal în articolul lui, dar scrierea lui era bună şi mă gândii mai mult că Universitatea din Bucureşti va căpăta un bun profesor, pe lângă că făceam bine unui Bucovinean, de a cărui ţară mă lega scumpă amintire, aşa că lăsând la o parte chestia personală, când se făcu apelul nominal, eu spusei că Onciul fusese dimineaţa în oraş — ceea ce nu era adevărat — şi că trebue să vină îndată. Comisia procedând la lucrări, la întrebarea lui Maiorescu, preşedintele comisiei că ce zic eu de Onciul, l'am recomandat cu căldură ca un om ce'şi cunoaşte materia ce era să predea, şi comisia l'a recomandat cu unanimitate şi a fost numit[78].

Onciul începu lecţia lui de deschidere la Universitatea din Bucureşti în 1897 cu cuvintele : «Până acuma, domnilor, nu avem o istorie a Românilor şi omul care trebue să o scrie nu s'a născut încă». Cu toate acestea în 1897 apăruse Istoria cea mare a Românilor, scrisă de mine.

Fiind însă că a venit vorba despre oamenii de talent, la a căror carieră am contribuit, voi mai însera aici pe câţiva. Neculai Iorga îmi fusese elev la universitate şi admirasem mult întinsele

cunoştinţe ce le poseda încă de pe băncile şcoalei. El vroia să dea licenţa înainte de a sfârşi cursul de 3 ani: dar avea în această chestiune de protivnic pe profesorul Aron Densuşianu. Susţinui pe eminentul elev din toate puterile şi obţinui să-i fac majoritatea care dispuse trecerea licenţei dupe 1½ an de ascultare numai. Licenţa în literatura clasică o trecu cu cea mai mare distincţie, obţinând toate bilele albe şi deci *magna cum laude*. Imi veni în minte să sărbătorim pe minunea de om ce aveam înainte şi propusei să'i dăm un banchet, lucru cu totul neobicinuit la noi în ţară cu studenţii universitari. Banchetul despre care ziarele vorbise, pusese pe Iorga într'o bună lumină. Ministerul de atunci al Instrucţiei publice [79] îi dădu un ajutor spre a face o călătorie în Italia şi a'şi întrema puterile zdruncinate prin prea marea încordare a muncei. Când veni înapoi fu numit profesor definitiv la Ploeşti şi dobândi o bursă pentru străinătate plecând la Paris. Aici el părăsi filologia clasică şi se apucă de Istorie. După ce trecu în Germania, scrise două opuri voluminoase asupra «Une collection de lettres de Philippe de Maizières» 1892 şi «Thomas III, marquis de Saluces» 1893, se întoarse în ţară, unde se deschisese un loc vacant de istoria medie şi modernă la Universitatea din Bucureşti. Iorga se prezentă înaintea juriului din Iaşi din care făceam parte.

Al treilea profesor universitar creat tot prin stăruinţele mele a fost *A. C. Cuza*. Cunoşteam de mult şi apreţuisem cunoştinţele şi talentul extraordinar de scriitor al lui Cuza şi cu toate că mă atăcase într'o epigramă antisemită, crezând svonul că eu aş fi de origină Evreu, totuşi ca şi la Onciul, nu am căutat la acest păcat al lui faţă de mine şi l'am luat cu mare dragoste.

Il îndemnam mereu să scrie o lucrare mai însemnată pentru a putea dobândi un premiu la Academie şi a se putea înfăţişa la o catedră ce era să se creeze la Iaşi pentru economia politică. Mă ascultă şi scrise un foarte bun studiu asupra *poporaţiei* [80]. Mă silii să fie primită la Academie, ceea ce nu fu greu, fiind dată însemnătatea scrierei şi apoi îndemnându-l iarăşi să se prezinte la concurs pentru catedra ce se crease, am izbutit după mult năcaz şi multe stăruinţe şi fu numit în acest post. Cuza recunoaşte

el singur cele ce făcusem pentru el, în lecţia de deschidere a cursului său de la Universitate.

Mai sunt însă şi alţii, în alte ramuri de activitate, care îmi datorau cariera şi situaţia în care se află astăzi. Aşa pictorul *Ştefan Popescu* pe care eu l'am recomandat Maiestăţii sale Regelui de i-a dat o bursă pentru studiul picturei şi i-am obţinut apoi şi un ajutor de la Minister. Era un simplu institutor talentat, nu e vorbă, şi care îşi luase congediu şi studia pictura la München cu 100 de lei pe lună, ne putând nici lucra, nici progresa. A ajuns acum un pictor de samă. Apoi *Cristea Georgescu,* care a ajuns primar la Constanţa. Acesta avea o voce superbă de bas şi era scriitor la Tribunalul de Iaşi. M'am înflăcărat aşa de mult pentru vocea lui, că mă duceam din oraş în oraş spre a ţinea prelegeri iar el spre a cânta şi a-şi aduna astfel câteva mii de lei, cu care putea pleca la Paris.

Era prea în vârstă însă (32 de ani) pentru a putea face carieră muzicală; dar el dobândi o măestrie în cântec care 'i deschise toate uşile din ţară şi dacă el ajunse ceva, datora mai mult muzicei decât dreptului pe care'l învăţase. Bietul om a murit nu de mult de o congestie la inimă. *Calistrat Hogaş*, un prieten al meu din copilărie şi conşcolar de la liceu, al cărui talent de scriitor mai ales în descrierea frumoşilor noştri munţi îl cunoscusem din Revista din Peatra, *Asachi* [81] şi pe care stăruii să fie adus la Iaşi din directoratul gimnaziului din Alexandria pentru a'l pune într'un mediu mai cult, iar apoi scrise în *Arhiva* [82], mai târziu în *Viaţa Românească* frumoasele lui *amintiri din călătorie ; Ioan Tanoviceanu* care cu toate că, fiind judecător, mă condamnase la o lună de închisoare pentru o palmă ce o dădusem unui funcţionar de la poştă într'un moment de dreaptă indignare, totuşi îl luai de asemenea în dragoste, îi deschisei coloanele *Arhivei* [82], unde a ajuns, ca prin lucrări de samă, să atragă luarea aminte asupra lui. Acuma este profesor de universitate şi membru corespondent al Academiei române. *Teodor Burada* [84], neobositul cercetător al ţărilor locuite acum sau altă dată de Români, care iarăşi şi a făcut reputaţia prin Arhivă şi ale cărui scrieri treceau toate sub ochii mei, de oare ce el nu avea încredere în el însuşi şi până nu revedeam eu scrierile lui pentru forma lor stilistică, nu publica nimic. *Gheor*

ghe Ghibănescu, un harnic cercetător al trecutului nostru, care iarăşi îşi făcu numele prin *Arhiva* şi pentru care stăruii să fie ales membru corespondent al Academiei române [85].

Dacă am amintit toate aceste fapte ale mele, am făcut'o fiind că germenul din care ele plecase, avu o înrâurire asupra mersului gândirii mele şi în scrierile mele se va găsi uneori răsunetul acestei imboldiri ale caracterului meu. Nu se poate doar desparte cu totul cursul ideilor de albia în care ele alunecă.

VII

Cugetul meu fusese totdeauna frământat de dorinţa de a face cunoscută cât mai mult ţara şi poporul meu lumei străine, căci mă gândeam că, fără înălţarea neamului românesc în ochii civilizaţiei apusene, de geaba ne mai frământăm pe pământ şi până atunci, când mă apucai şi de această intreprindere, ce puţin se lucrase în această direcţie !

Pe calea istoriei, mai ales, doar numai marele Mihail Cogălniceanu căutase să facă cunoscută Europei istoria poporului român, prin scrierea lui apărută la Berlin în 1837 *Histoire de la Dacie* [86]. Reluând firul rupt de la Cogălniceanu, mă adresai în anul 1881 lui Emile Picot [87], profesorul limbei romane de la şcoala limbilor orientale din Paris, rugându-l să facă a fi primit un articol al meu asupra desmadulărilor Moldovei (Răpirea Bucovinei şi a Basarabiei) *Les démembrements de la Moldavie*, în *Revue des deux Mondes*. Picot îmi răspunse că cu acea revistă nu are legătură, dar că poate să intervină la Gabriel Monod [88], directorul Revue historique [89]. Articolul meu fu primit şi publicat în fruntea numărului *Mai-Iunie* şi *Iulie-August* 1881 al marei reviste franceze. Monod mă rugă curând după aceea să'i scriu buletinul istoric asupra României, adecă dare de samă critică asupra scrierilor istorice ce apar în România sau în străinătate despre Români. Am urmat de atunci regulat a publica asemenea buletine în revista D-lui Monod, prin care străinătatea a fost pusă în cunoştinţă cu mişcarea intelectuală românească pe tărâmul istoriei. Am publicat buletine în anii 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1890 (pe 3 ani), 1892, 1894, 1900 (pe 6 ani) şi 1908 (pe 8 ani) [90]. Pe

lângă aceste dări de seamă anuale, am mai inserat în Revue historique mai multe articole, dintre care enumăr pe următoarele, afară de cel întâiu amintit mai sus : De l'origine du peuple roumain[91]; Les guerres dacique de l'Empereur Trajan[92]; l'Empire Valaho-bulgare[93]; Observation historique des Daco-Roumains[94]. Am mai inserat tot pe atunci un articol în *Revue de Géographie a lui Ludovic Drapeyron:* Les Roumains et les Grecs, și: Situation géographique du peuple roumain[95].

Numele meu fiind cunoscut la Paris prin colaborarea mea la aceste reviste, am fost învitat de mai multe alte reviste a scrie articole privitoare la Români. Așa eruditul abate Van der Gheyen[96] din Louvain îmi ceru colaborarea la *Muséon*[97] din acel oraș, unde am trimis însă numai două lucrări mai mici, întrucât revista fiind consacrată chestiilor din extremul orient, publicitatea ei nu-mi convenea.

Tot pe atunci însă publicai în franțuzește și combaterea lui Rösler sub titlul *Les Roumains au Moyen Âge, une ènigme historique,* un volum, Paris 1885.

Toate aceste lucrări îmi deschiseră calea către o lucrare mai însemnată. Anume pe la 1892 o societate de istorie întreprinse a scrie o mare *Histoire génerale de 795 jusqu' a nos jours.* Mă îngriji îndată modul cum acei învățați străini de țara noastră erau să înfățișeze pe Români și cerui de la unul din directori Alfred Rambaud să le dau părțile privitoare la Români, ceea ce D-sa primi cu mare plăcere prin o scrisoare foarte măgulitoare pentru mine. Scrisei deci pentru vol. III și V ale acelui corp de Istorie două capitole. Pentru celelalte volumuri, Românilor nu li se mai dădu din lipsă de spațiu decât câteva pagini, pentru care eram consultat. Dar nu mă mulțămii numai în această răspândire a istoriei Românilor in străinătate, ci întreprinseiu reproducerea în franțuzește a Istoriei complecte a Românilor, pe care o reduseiu însă la cele ce puteau interesa pe străini omițând puzderia de domni fără nici o însemnătate pe care trebuisem să-i înșir în ediția românească. Apăru deci în Paris 2 mari volumuri de 1000 de pagini împreună, sub titlul *Histoire des Roumains de la Dacie trajane,* Paris, 1896, pentru care Alfred Rambaud scrise o prea frumoasă și cuprinzătoare prefață de 70 de pagini, în care rezuma

în stil cald şi elocvent întreaga desfăşurare a istoriei româneşti. Această carte avu un mare succes, atât de presă, fiind foarte favorabil apreţuită de critica franceză, engleză şi italiană (Germania se ocupase de ea numai în 2 Reviste), cât şi de librărie, desfăcându-se destul de repede ediţia ce o scosesem [98].

Până acuma însă mă ocupasem atât în româneşte cât şi în franţuzeşte mai mult cu istoria pragmatică, cu expunerea faptelor bine înţeles tot deauna înţesată de idei, după cum mă împingea un sentiment sănătos al adevăratului caracter al istoriei. Nu numai atâta, acelaş sentiment mă îndrumase către o luare aminte deosebită, către data seriilor de fapte din care se constituia desvoltarea popoarelor, urmărindu-le totdeauna în expunerea mea cu îngrijire aşa ca ele să nu fie înecate ca la alţi istorici în amănunţimi prea migăloase şi în fapte lăturalnice, ci căutând tot deauna să urmăresc un şir de fapte de la originea lor, care mă preocupa totdeauna foarte mult, până ce ajungeam la un rezultat care punea capăt seriei. Nu că expunerea istoriei după serii ar fi fost o înoire iscodită de mine, de oare ce succesiunea sa însăşi este o serie, dar progresul unei ştiinţi constă nu numai în aflarea de metode nouă, ci în întărirea celor vechi şi neapărat în natura ştiinţei însaşi. Aşa că istoria a fost totdeauna expusă serial, şi capitolele fie cărei opere sunt titlurile a tot atâtea serii de fapte; dar aceste serii reieşeau oare cum pe cale neconştientă din înlănţuirea faptelor înseşi, pe când eu cer ca această înlănţuire să fie strânsă cât se poate mai de aproape de istoricul însuşi. Apoi seria nu constă numai în înşirarea după olaltă a evenimentelor, ci din înlănţuirea lor cauzală, încât nu mai stabilim cauzele faptelor ce leagă în chip sănătos şi nedeslipit în seriile istoriei.

Dar cum am spus, aceste idei pe care mai târziu le-am desvoltat în o lucrare a parte, pe atunci mijiau numai în chip mai mult instinctiv în mintea mea şi mă îmboldeau la o lucrare istorică, de care sunt mulţămit şi acuma, când teoria acestei ştiinţe a reuşit să'i lumineze natura.

Prin urmare, eu îndrumam chiar în istoria pragmatică tratată de mine până acum un fel nou de expunere a trecutului; era o concepţie teoretică în lucrarea mea practică de istorie pragmatică; teoria istoriei pe care am închegat'o mai târziu, îşi avea

rădăcinele în instinctul sănătos care mă călăuzia în expunerea faptelor trecutului românesc și teoria istoriei aștepta să iasă la lumină, cum așteaptă floarea să iasă din plantă la vremea ei și îmbobocirea acestui gând se arătase la mine de timpuriu, de la prima apropiere a cugetului meu de concepțiile istoriei. Incă din 1866, când eram încă tânăr, ba pot zice copil, scrisesem doar cea dintâiu aruncătură de gând asupra istoriei din câmpul teoriei. Mă îndeletnicisem cu *importanța și utilitatea istoriei.* Apoi, câțiva ani după aceea, una din cele dintâiu lucrări ale mele publicată în *Convorbiri literare* fusese, după *Cultura națională,* tot o lucrare teoretică asupra societății omenești, studiul comparat asupra celor 4 opere mari de *Istorie a civilizațiilor.* Mintea mea era deci aplecată către studiul teoretic al disciplinei istoriei, întâiu din fundamentul intelectual pe care se înnălța lucrarea mea practică, Istoria Românilor, apoi din cele câteva încercări anterioare de cercetări teoretice. Trebuea deci să fac numai un pas pentru a trece de la o așa dispoziție a minței la sistematizarea concepțiilor ce'mi mișunau în adâncul cugetărei. Aceasta o făcui în 1894.

VIII.

In acel an, în 6 Septemvrie, mă duceam să'mi fac obișnuita preumblare de sară pe frumoasa alee a Copoului și o gândire care întovărășea adese ori cercetările mele istorice se înfățișa din nou cugetărei mele, cu o deosebită putere, anume : cum se poate ca în istorie studiul procedării minței la cercetările ei să fie deosebit de aceste cercetări înseși și cum se poate să fie două discipline, care să se îndeletnicească cu aceste întrebări ? In fizică există numai concepțiile care se îndreaptă asupra fenomenelor naturii și nu o a doua știință care s'ar ocupa cu modul cum fizicul trebue să închghebe adevărurile sale; de asemenea în Astronomie, în Chimie, în științele naturale propriu zise, ca Botanica, Zoologia, Mineralogia. Pentru ce în istorie ar fi nevoie de o știință, care să stabilească modul cum trebue să cugete istoricul și a doua care să stabilească aplicarea acestei cugetări asupra faptelor ?

Această cugetare o regăsesc în un carnet scrisă cu plumbul astfel : «Istoria este până acuma numai o practică, teoria îi lip-

şeşte; precum a fost lung timp o practică arhitectura, agricultura. Ştiinţa istoriei este să expună principiile puse în chip ne conştient în practică, de aceea se scrie istoria». Urmează apoi în acelaş carnet vr'o 150 de cugetări asupra naturii istoriei.

Ideea de aplicare îmi destăinui răspunsul la această întrebare. Istoria este o disciplină *practică*, în felul agriculturii, arhitecturii şi muzicei, care, în afară de practica lucrurilor, trebue să aibă şi teoria lor. Istoricul, când scrie istorie, nu face altceva, de cum face agricultorul, când lucrează pământul, arhitectul, când rădică clădirea şi muzicantul, când compune bucăţile. El aplică principii teoretice la îndeletnicirea lui practică. Pe când însă celelalte 3 discipline cunosc principiile pe care se întemeiază, istoricul nu cunoaşte pe ale lui.

Lucrul nu era în tocmai aşa în realitate, căci mai mulţi autori, filosofi, oameni de ştiinţă şi istorici reflectaseră asupra principiilor pe care se razimă istoria, discutaseră caracterul ei; dar mărturisesc că, preocupat prea mult de istoria pragmatică a Românilor, lăsasem cu totul la o parte teoria disciplinei şi numai cât după ce am sfârşit vol. VI, şi am văzut înnaintea mea lucrarea uriaşă ce săvârşisem, îmi puseiu întrebarea : bine, am scris istoria Românilor, dar în fond ce am făcut ? *Inşirat'am pe miile de pagini ale groaselor volumuri, adevărul asupra trecutului şi acest adevăr poate el fi stabilit? Oare sunt garanţii logice, criteriile pe care el se întemeiază ?* Şi din această întrebare chinuitoare care ameninţa la un răspuns negativ, să reducă în pulbere munca mea de 26 de ani, se născu frământarea de gânduri asupra naturii istoriei, din care răsări ideea fundamentală a unei ştiinţe, a unei logice a istoriei, deosebită de istoria însăşi, idei pe care începui să le repet în încordatele mele cugetări şi să altoiesc tot idei noui, însemnate pe hârtie aşa răzleţe cum răsăreau în minte, dar pe care mai apoi le închegaiu în un sistem. Din această elaborare lăuntrică ieşi, după patru ani de stăruitoare cugetare şi cetire, lucrarea mea *Les principes fondamenteaux de l'histoire*, Paris 1899, un vol. de peste 300 de pagini. Chipul cum am lucrat acest volum a fost de a cugeta mai întâi prin mine însumi la problemele multiple pe care istoria le pune în fie ce clipă înaintea teoriei şi după ce aruncam pe hârtie gândirile mele, să le controlez cu ale celor ce

cugetaseră înnaintea mea la ele, a le întări prin sprijinul părerilor asemănătoare sau a combate pe acele ce nu-mi păreau a fi nimerit adevărul. Prin acest mod de a lucra, pe de o parte am ajuns a descoperi adevăruri noui, pe de alta a mă ţinea în curent cu tot ce se scrisese în această materie şi deci aveam înnainte lucruri cugetate mai înnainte de alţii ca ale mele, dar pe de altă parte a deosebi bine cele ce eu adăogisem la tezaurul de adevăruri asupra naturei istoriei.

Dacă am scris această carte mai întâiu în limba franceză şi am tradus-o apoi în româneşte sub titlul *Principiile fundamentale ale istoriei*, Iaşi 1900, am făcut-o fiind că în lipsa unei terminologii filosofice proprii româneşti, ar fi trebuit să înving două greutăţi în a ei alcătuire, întâiu acea destul de însemnată a ideilor înseşi, după cum acea a învestmântărei lor în scriere, greutate îndoită pe care o înlăturam prin cugetarea şi scrierea ei în o limbă cu terminologie filosofică formată. Traducerea pe care o făcui, este însemnată prin intenţia de a da în o limbă românească cât se poate de curată idei încât nerostite în această limbă, ferindu-mă cât puteam de neologisme, fără însă a merge prea departe în înlăturarea lor.

Volumul meu întâlni o primire foarte călduroasă în toate ţările apusene şi vr'o 35 de critice, din care unele făcându-mi puternice întâmpinări, mă sileau la răspunsuri care întăriau mai bine în mine însumi ideile ce apăram şi le introduseiu şi în cugetarea europeană. In ţară, bine înţeles, că mişcarea deşteptată prin volumul meu fu foarte restrânsă. Apăru o singură critică a D-lui Floru în *Convorbiri literare* [99], care însă, în deosebire de criticele străine care combat numai opera, nu şi persoana, este văpsită cu o nuanţă personală ce avea aerul de a'mi da lecţie, din înălţimea mărimei criticului. Tot pe atuncea, prietenul şi la fel cugetătorul logicean profesor la Univ. din Friburg im Breisgau *H. Rickert* [100] scotea un volum «*Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*» [101], pe care criticându-l la lumina principiilor puse de mine, la temelia ştiinţei istoriei, îmi întări şi mai mult convingerea că pusesem mâna pe adevăr prin deosebirea fundamentală a faptelor universale în fapte de repetare şi în fapte de succesiune prin sprijinirea, că numai faptele ce se repetă pot fi supuse no-

ţiunei de lege, că faptele succesive pot da naştere la idei generale absolut neapărate constituirii unei ştiinţi, numai celor de serii, care se desvoltă în timp, şi sunt alcătuite din fapte ce nu se repetă nici odată şi ele înseşi nu se reproduc nici când în chip identic în cursul timpului, că legătura care dă naştere ideilor generale de repeţire, legilor, este generalizarea, pe când în serii ea este reprezentată prin cauzalitate, că de aceea numai istoria este o ştiinţă adevărat explicativă, pe când *şti nţele* de legi urmăresc numai constatarea faptelor şi a legilor, fără a căuta să le dea explicarea decât în chip excepţional şi are mai departe un număr foarte mare de idei zămislit din aceste concepţii de temelie.

Articolul I contra lui Rickert apărut în *Revue philosophique* [102] a lui T. Ribot [103] din Paris în 1900, iar al 2-lea după ce ieşi şi partea a doua a studiului lui Rickert, în *Revue de Synthèse historique* [104] a lui H. Berr, 1902. Această din urmă revistă fusese întemeiată în 1900, un an după apariţia cărţei mele *Les principes fondamenteaux* şi directorul ei îmi scrise o scrisoare foarte măgulitoare, rugându-mă să colaborez la ea, ceea ce am făcut de atunci înainte cu cea mai mare stăruinţă, revista trebuind să grupeze în jurul ei pe toţi acei ce se interesau de partea teoretică a istoriei. O mai mare distincţie trebuea ca să-mi aducă cartea mea *Les principes fondamentaux,* anume alegerea mea de corespondent al *Academiei ştiinţelor morale şi politice* din Paris, în anul 1900. Datoresc mult această mare cinste lui Alfred Rambaud, care mă preţuia mult dela colaborarea mea la *Histoire générale.* Prin această alegere mă înnălţaiu în proprii mei ochi şi mă convinseiu că natura pusese în creierii mei o putere de cugetare neobişnuită, dar bucuria mea cea mare, nesfârşită, provine din razele ce se răsfrângeau din această alegere asupra Universităţii din Iaşi, precum şi asupra ţării şi poporului meu; căci eram singurul Român ce puteam adăoga la titlurile mele şi acel mult răsunător de *corespondent al Institutului din Franţa.* Innaintea mea fusese principele Gheorghe Bibescu, cu care eram foarte strâns legat: el ajunse chiar membru asociat al Institutului, însă această înnaltă poziţie ştiinţifică — cea mai înaltă pe care un străin o poate dobândi în Franţa — o urcase Bibescu mai mult prin generoasa lui împărtăşire la războiul din 1871 şi prin aceea că era mai mult Francez decât Român.

El vorbea de abia româneşte, şi prin graiu ca şi prin simţire era Francez. El scrise amintiri din timpul războiului în un stil strălucit şi cu o căldură neobişnuită a inimei, pentru care se împrumuta pagini întregi din ele într'un roman al său.

In ţară, această veste deşteptă o mişcare neobişnuită şi Secretarul general al Academiei d. D. Sturza amintea în raportul său pe 1900 despre marea cinste ce se făcu Academiei şi poporului român prin alegerea mea de corespondent al Institutului. In 1900 trebuia să mă duc la Paris spre a mulţămi în persoană Academiei ce mă alesese şi a face în ea prima mea comunicare asupra subiectului *La Psychologie et l'histoire,* una din primele scrieri care atinsese această întrebare. Tot atunci se ţineau la Paris 2 congrese, acel de istorie comparată, la care făcui de asemenea o comunicare *L'hypothèse dans l'histoire* [105], în care făceam eu cel întâiu deosebirea între modul de verificare al ipotezelor privitoare la faptele generale şi acel la faptele individuale. La congresul de învăţământ superior făcui o comunicare asupra nevoii *de a se introduce cursuri de teoria istoriei în Universităţi* [106], arătând că numai aşa se va putea pune capăt anarhiei ce domneşte în concepţiile asupra naturei şi a metoadelor în istorie.

Un scriitor ungur sau mai bine zis un muzicant amator şi de scrieri istorice publicase tocmai în vederea congresului de istorie din Paris un volum intitulat *Roumains et Maghyars devant l'histoire,* Paris 1900, pe care-l împărţi gratuit la toţi membrii congresului. Mă puseiu îndată să-i răspund pentru a paraliza înrâurirea pe care Rösler voia s'o pună în lucrare asupra membrilor congresului şi scriseiu o broşură în destul de cuprinzătoare care sprijinea teza stăruinţei Românilor în Dacia traiană, protivnică celor susţinute de Unguri asupra părăsirii ei [107]. Şi eu o împărţii tuturor membrilor congresului şi o mai trimeseiu şi tuturor oamenilor de samă din deosebitele ţări europene.

Această chestie a rupturilor dintre Unguri şi Români o atinsesem întâi în *Teoria lui Rösler* şi în străinătate în ediţia franceză a acestei cărţi *Les Roumains au Moyen-âge* precum şi în mai multe artcole din *Revue historique,* citate mai sus. Revenisem asupra ei cu prilejul serbării mileniului maghiar prin un articol publicat în Revue de Géographie [108] a lui *Drapeyron* [109]*: La Rou*

manie et la *Hongrie à l'occasion du Millénium maghyar* 1896 [110]. Mai revenii asupra subiectului în 1902 în revista *La Renaissance latine* [111] a principelui Brâncoveanu: *Roumains et Hongrois* [112].

In deobşte combaterea teoriei părăsirei Daciei fu întreprinsă de mine, după Petru Maior [113], pentru întâia dată, şi astăzi pot spune cu multămire că toate minţile nepreconcepute admit stăruinţa Românilor în Dacia. Bine înţeles, că pe Unguri nu-i poate convinge nimeni să scrie, că au interes de a nu fi convinşi.

IX.

De abia sfârşisem cu Principiile fundamentale ale istoriei şi-mi puseiu în gând să explic aceste principii la o lucrare de istorie pragmatică. Incât de pe când scriam Istoria Românilor şi ajunsesem la alegerea lui Cuza Vodă, mă gândeam să scriu odată viaţa şi domnia lui, pentru a pune în lumină o personalitate, care după puţinele lucrări ce ştiam despre dânsul, îmi apăruse ca mare şi însemnată. Unindu-se acum această dorinţă cu aceea de a pune în practică principiile mele teoretice asupra chipului de a scrie istoria, mă apucaiu de aşternut pe hârtie faptele domnitorului care răsărea tot mai mare sub pana mea, cu cât înnaintam în cercetările mele. In această lucrare [114], căreia trebuea să'i jertfesc patru ani (1899—1903) m'am călăuzit de principiile seriilor istorice, urmărind naşterea, creşterea şi ajungerea unor şiruri de fapte care conduceau toate la un rezultat mai mult sau mai puţin statornic, unul din ele găsindu-şi capătul în urma formaţiei desăvârşite, altele poposind numai câteva pe calea timpului, pentru a se pregăti de acolo spre o mare desvoltare. In capitolul introductiv redau seriile şi modul cum ele s'au înfăptuit şi rezultatele la care am ajuns. Scrierea e întemeiată pe un foarte bogat material de documente, aşa că acesta fu aproape istovit; cel puţin în ceea ce priveşte documentele cunoscute, aşternui o expunere a timpului în care această domnie şi-a desfăşurat inelele, din care răsărea pe deplin măreţia faptelor îndeplinite şi rodnicia lor pentru desvoltarea viitoare. Urmând sistemul stabilit de mine, că istoricul trebue să se abţină pe cât se poate mai mult de la judecarea evenimentelor şi a personalităţilor, prin mijlocirea cărora ele se îndeplinesc, putui

atinge toate întrebările şi expuseiu toate împrejurările fără nici o umbră de părtinire, şi nu mă temuiu deci de loc de frica ce mi-o arătau prietenii, că mă apucam de scris istorie contimporană. Lucrând totdeauna numai cu fapte stabilite, pe cât era cu putinţă, mai conform cu adevărul şi cu spusele înseşi ale personagiilor ce le săvârşeau, lăsasei asupra faptelor şi oamenilor răspunderea, pe care nu o formulam nici odată cu judecăţi personale.

Efectul acestei scrieri a mele asupra cugetului ţării fu de tot covârşitor. Ea deşteptă pe criticii mari pentru figura înfăptuitorului României moderne, care ameninţa să fie acoperită prea timpuriu cu valul uitării. Dările de samă asupra *Domniei lui Cuza Vodă* (aşa se întitulau cele 2 vol. ale mele consacrate lui), umplură ziarele şi revistele din care mai ales aleg pe acea lungă, dreaptă şi frumoasă a regretatului profesor Anghel Demetriescu publicată în *Convorbiri Literare* [115].

Efectul scrierii mele şi întoarcerea gândului poporului român cătră Cuza Vodă se văzu chiar îndată după răspândirea ei. Grigore Ghica Deleni, coborîtor dintr'o mare familie boierească, clasă ce nu prea avuse temeiu de a fi mulţămită cu Domnia lui Alexandru Cuza, luă iniţiativa rădicării unei statui marelui Domnitor, mărturisind în o scrisoare cătră mine, publicată în *Arhiva de Iaşi* [XIV, 183] [116], că gândul spre aceasta îi răsărise din cetirea cărţii mele.

Cât însă mă mâhni împrejurarea că subscripţia mergea foarte slab, deoarece era combătută de guvernul liberal, sub d. D. Sturza, cel mai mare duşman al lui Cuza Vodă, care avea chiar aerul de a da a înţelege, că asemenea întreprinderi nu ar fi fost bine văzute în sferele superioare. Această părere se întări încă prin faptul, că D. Grigore Ghica, supunând M. S. Regelui iniţiativa ce o luase, M. S. îl sfătuise să nu recurgă de loc la oficialităţi şi să caute ca rădicarea acestui monument să se facă numai prin subscriere privată. Şi guvernul conservator care urmă celui liberal nearătându-se mai dispus de a tolera subscrisul, se înrădăcină în gândul publicului că rădicarea unui monument întemeitorului României moderne era rău văzută de curte şi palat. După 6 ani de o stăruitoare muncă, abia se adunase vr'o 70.000 de lei. Dar norocul vru ca sculptorul italian Rafael Romanello [117] din Florenţa, căruia co-

mitetul se adresase pentru a executa statuia, să fie un artist tot atât de mare, pe cât de desinteresat, şi el se primi a executa monumentul pentru un preţ. care depăşia cu puţin suma adunată.

Guvernul liberal văzând că nu a putut împiedeca facerea monumentului, se hotărî să lovească în alt chip amintirea lui Cuza Vodă, anume împiedecând aşezarea lui în piaţa Unirii, cea mai centrală a Iaşului şi totodată aceea care prin numele ei şi prin tradiţie lega de dânsa amintirea celui mai mare act al Domniei lui Cuza: Unirea efectivă şi reală a ţărilor române. Am povestit aiurea toate peripeţiile prin care nici această chestie şi luptă energică şi mohorîtă pe care o duseiu sprijinită în momentele de desnădejde de soţia mea, Riria [118], pentru a face ca la sfârşit să înving toate piedicile şi pe partidul liberal şi intrigile din comitet şi să fac ca statuia să se înalţe în o formă mai măreaţă încă în Piaţa Unirii. Mai ales **minunată fu izbânda** repurtată de soţia mea, care distruse legenda cu opoziţia Capului statului contra sărbătoririi marelui dispărut, în urma căreia M. S. [Regele Carol I] subscrise chiar suma de 20.000 de lei pentru fondul monumentului, spre marele năcaz al partidului liberal.

Din această luptă reiese pentru desvoltarea ideilor mele dovada, cât de mult ţineam la realizarea adevărului istoric, cât de mult mă revoltasem la ideea că meritul şi gloria adevărată să fie întunecată de intrigi şi invidie, şi cât de mare îmi fu bucuria, când văzui toate uneltirile puse la pământ şi falnicul monument al lui Cuza Vodă tronând în mijlocul Iaşului, pe singurul loc pe care istoria i-l pregătise.

Este o foarte interesantă serie istorică acea care plecase de la seria domnului Cuza Vodă până la întruparea marelui domnitor, în monumentul menit să'l veşnicească.

In timpul când scrisesem lucrurile înşirate mai sus, făcusem mai multe călătorii, atât în ţară cât şi în străinătate, care deveniră fie care din ele, un izvor pentru pana mea. Inzestrat, cum am arătat mai sus, cu darul de a-mi întrupa cugetarea în icoane, descrierile acestor călătorii, precum şi alte întipăriri din natură mai mici şi mai concentrate, îmi dădură prilejul de a arăta o altă parte a însuşirilor mele intelectuale, acele de scriitor şi de stilist care răsar şi din scrisul consacrat istoriei, ba chiar şi din acele de fi-

losofie sau mai bine zis de știință a istoriei. Asupra acestui din urmă, observ că o antologie a prozatorilor francezi sau străini ce au scris franțuzește, m'a cuprins și pe mine în numărul acelora vrednici de a fi citați ca exemple de proză limpede și frumoasă în limba franceză.

Volumul meu, *Amintiri din călătorie* (Iași [119]) și multe mici tablouri din natură publicate în *Românul literar* [120] și în *Arhiva* [121], dovedesc această destoinicie a mea în încrederea descriptivă și mai ales este însemnată o altă însușire ce se observă la una din aceste descrieri «*O excursie la Karlsbad*», în care predomnește un humoresc și un comic din cele mai puternice. Aceeași notă comică se resfrânge în o poemă eroi-comică *Rața lui Burlă* [122] în care îmi bat joc de lupta cea strașnică între 3 filologi de samă: Burlă, Hasdeu și Cihac de la etimologia cuvântului *rață* [123].

Multe fuseseră izvoarele ce'mi adapaseră mintea, numeroase și bogate erau florile ce răsăriseră în grădina îmbelșugat stropită.

Altă direcție a minței mele, asupra căreia vreau să atrag luarea a minte, este acea critică. Inzestrat cu un bogat strat de idei, nu se putea ca ele să nu reacționeze în critica operilor străine, când ele se ciocneau cu ale mele, pe care după repetate recugetări, le socoteam de singurele adevărate. In câmpul cel întins al criticii mă avântaiu încă de la primele mele încercări, așa ca studiul asupra *Istoriilor civilizației* [124], în care mai ales răspingeam teoriile lui Buckle. Apoi în multe alte articole, în care elementul critic juca un rol mai mult sau mai puțin întins. Așa și studiul asupra *Invățământului școlar* [125], în *Teoria lui Rösler* [126], în comparație dintre doi istorici ai lui Mihaiu Viteazu: *Bălcescu* și *Teutschländer* [127], în studiul asupra lui *Iuga Vodă*, în care răspingeam părerea lui Onciul despre identitatea celor doi Iuga, identitate la care la sfârșit și el însuș renunță în critica *originii numelui de Arges* după Hasdeu; în critica cea distrugătoare a unei încercări neisbutite de *Istorie a Românilor de I. Șoimescu* [128] și în mai multe altele.

Dar critica mea nu se mărgini numai la scrieri românești. Ea se întinse în curând și la cele străine, unde bine înțeles că răspunderea era mai mare și întreprinderea mai grea. Cu toate aceste isbutii tot așa de bine și articolele mele care atacau mai mult sau mai puțin celebrități europene, fură primite de marile reviste fran-

ceze şi germane cărora le trimeteam, ba care adese ori îmi erau cerute de directorii lor. Aşa, în afară de critica lui Rickert, de care am vorbit şi mai sus, am inserat pe rând în marea revistă franceză «*La Revue critique*» diriguită de D. Arthur Chuquet, membru al Academiei morale şi politice din Paris la care şi eu eram corespondent, o critică contra cărţii lui *Gustav le Bon, Lois psychologiques du développement des peuples*[129]; contra lui G. Tarde şi a scrierei lui *La logique sociale*[130] şi în contra lui Labriola, *Essai sur la conception matérialiste de l'histoire*[131]. Tot pe atunci apărând o nouă *istorie universală,* concepută din punct de vedere geografic, acea a lui Helmolt[132] 1902, scrisă în contra acelui sistem absolut fals, care voia să trateze istoria după ţări şi regiuni geografice, fără a mai lua în privire cronologii, o critică foarte desvoltată în *La Revue de Synthèse historique*[133]. Obiectivul principal însă al criticilor mele era tot marele logician H. Rickert[134], care închipuia în acel răstimp o nouă teorie, acea a *valoarei,* pe care o criticam în limba franceză în *La notion de valeur en histoire*[135] în *La Synthèse*[136], apoi în limba germană în *Deutsche Litteratur Zeitung* 1906[137]. Cu prilejul acestei primiri a criticei mele în marea revistă germană, bag de samă că această revistă nu primea de obiceiu decât articole de critică, scurte, cum fac în *La Revue critique*[138] din Paris. Pentru mine mi-au făcut o *excepţie, publicând* articolul meu, *Der Wertbergriff in der Geschichte*[139], care cuprinde vreo 50 de pagini, în 4 numere consecutive, în fruntea revistei. Şi mai tot deauna revistele străine, pentru a nu vorbi de cele din ţară, unde lucrul se înţelege mai uşor, îmi publicau şi'mi publică articolele totdeauna în fruntea numerelor în care apar.

X

Pe mine mă interesase totdeauna viaţa economică a societăţilor şi în Istoria Românilor introdusesem pretutindeni, unde trebuea, cercetări în această îndreptare, fiind chiar cel întâiu care căutasem să pun în legătură desvoltarea poporului român cu sta rea lui economică. In domnia lui Cuza Vodă revenii cu mai multe amănunţimi asupra chestiei rurale, ajungând la rezultatul că totul revine în această privire şi mai ales la dovedirea că ţăranul chiar în epoca cea mai degradată a căderei lui, tot păstrase o legătură

oare care cu pământul pe care cândva îl stăpânise. Dar încă înainte de a scrie Istoria Românilor publicasem în *Convorbiri Literare* [140] în anul 1872 un studiu asupra *Reformei aşezămintelor noastre* [141], în care mă ocupasem şi de problema economică. Această materie am reluat-o în forma de mici articole separate care se opreau asupra întrebărilor de căpetenie ale economiei noastre, în gazeta politică *Steaua României* [142] 1880 şi care articole fură apoi întrunite în un volum şi publicată sub titlul *Studii economice* 1881, Craiova. In toate aceste studii atât mai vechi, cât şi mai noui pătrunde mai ales ideea nevoii de a rădica agricultura noastră, izvorul cel de căpitenie al bogăţiei noastre naturale, şi ca un corolar neapărat acea a rădicărei stărei ţăranului român pe care istoria ni'l arată pe de altă parte ca fiind căzut tot mai adânc sub călcâiul claselor conducătoare.

Asupra acestor idei am revenit şi stăruit fără încetare în tot cursul carierei mele, căutând să lărgesc şi să adâncesc patul în care ele curgeau. Ce mă mişca mai ales, era nedreptatea cu care fuseseră trataţi ţăranii în cursul veacurilor. Capitolele pe care le-am consfinţit soartei lor vitrege în Istoria Românilor sunt din cele mai bune părţi ale scrierii mele. Aşa este capitolul *Mihai Viteazul* şi *Românii Ardealului*, în care reiau istoria poporului român de peste munţi, care rămăsese numai ca pătură ţărănească, de la căderea lui sub Unguri până pe vremile eroului muntean, expunând toată seria cea lungă şi dureroasă a căderii fraţilor noştrii sub apăsarea celor 3 naţii domnitoare ale Ardealului. Tot aşa am stăruit mult asupra apăsării păturii ţărăneşti din partea lui Mihai Viteazul, netemându-mă de loc de lovitura ce aduceam prin aceasta unui mare nume din Istoria Românilor şi necăutând să acopăr adevărul sub mantia înşălătoare a unui patriotism nepotrivit; căci mie îmi stătea mai mult la inimă soarta păturei celei mai bogate a poporului român de baştină decât strălucirea unuia din reprezentanţii neamului întreg. In acelaş volum (al III-lea al ediţiei I-a, al IV-lea al ediţiei II-a) revin asupra chestiei ţăranilor în totalitatea ei, în capitolul *Starea Ţăranilor*, în care arăt cu o bogată documentare pricinele care aruncau tot mai mult elementul ţărănesc în ghiarele proprietarilor mari.

Dar nu numai în istorie m'am ocupat cu chestia ţărănească,

ci şi ca chestie socială în deosebite articole de ziare şi de reviste. Aşa în articolul *Mijloacele de îndreptare a ţărănimii noastre*, publicat în *Arhiva* 1907, publicat după cumplita răscoală din acel an. Eu văd mijlocul nu atât în împărţirea de pământ, cât în încurajarea arendărilor obştei şi în desăvârşirea cultivării pământului, care să pună pe ţăran în stare de a se îmbogăţi, pentru a putea cumpăra el însuşi pământ. Atrăgeam mai ales luarea aminte asupra primejdiei împărţirei de pământ din partea statului, fără nici o garanţie de bani şi de dări, aşa ca el să încapă numai în mânile celor destoinici. In ori ce caz tendinţa mea fundamentală era pentru reducerea prea întinselor latifundii, în care se împarte mai bine de jumătate din pământul cultivabil al ţării, dorind ca aceste întinderi să încapă în mânile celor ce chiar singuri îi preţuesc valoarea prin acea că'l cultivă singuri; dar deosebirea între mine şi economişti era că eu vroiam ca pământul latifundiar să încapă în mânile acelora ce ar avea dreptul a'l poseda prin hărnicia lor, iar nu la toţi fără deosebire, aşa ca să fie mai mult părăduit decât împărţit.

Prin punerea în putinţă a ţăranilor de a cumpăra pământ mărindu-şi venitul cu arendările, s'ar ajunge cu încetul la desfacerea latifundiilor şi la strângerea clasei proprietarilor mari, cari în o ţară agricolă este, tot deauna o ră întocmire socială. Căci nu este îndestulător ca să se sporească şi întărească proprietatea mică. Este neapărat ca cea mare să fie redusă, aşa ca să nu mai fie boieri şi ţărani, ci proprietari care să'şi cultive ei singuri, nu numai decât cu braţele lor, dar prin îngrijirea lor, pământul posedat de ei. Este o întocmire primejdioasă şi păgubitoare, ca marii proprietari să posedă întinderi nemăsurate de pământ pe care'l arendează, iar ei trăiesc în ţări străine storcând pământul ţării prin cheltueala venitului în străinătate, iar arendaşii istovesc şi pe ţărani de ultima lor vlagă.

Iată ideile pe care le-am apărat pururea în ceea ce priveşte raportul între proprietatea mare şi proprietatea mică. In legătură cu starea economică stau şi alte chestii din care cea mai însemnată este cea Evreiască. Nu sunt antisemit, dar nu pot nici măcar gândi de a da drepturi unei mâni de oameni ce şi păstrează caracterul străin în ţara noastră. Mai ales care nu vorbeşte româneşte

ci jargonul cel nesuferit germano-jidovesc. Din acest punct de vedere, am combătut totdeauna pretenţiile exagerate evreeşti la împământenire şi am susţinut că *singurul* mijloc de a-i asimila ar fi de a-i însuşi ca Români, pentru aceasta una ar trebui ştearsă deosebirea de religie şi deci ar trebui botezaţi. Nu cer botezul ca o măsură de netoleranţă, ci ca o încetare a piedicii căsătoriilor între Evrei şi Români. Aceştia nu ar putea decât să câştige prin introducerea sângelui Evreu în rasa lor, care le-ar aduce însuşiri preţioase, de care Românii sunt mai săraci, ca spiritul de economie, pricepere în afaceri, gustul de întreprinderi ş. a. m. d. Am fost combătut cu înverşunare de Evrei din această cauză imputându-mi-se că aş vrea să atentez la religia lor. Mi-am apărat ideile în un articol din anul 1902 din *La Renaissance latine*[143], revistă redactată în Paris de principele Const. Brâncoveanu, articol intitulat *La Question israélite en Roumanie.* Cu acest prilej vrau să povestesc ce mi s'a întâmplat cu Luigi Luzzatti[144], fost prim ministru în Italia, de origină evreu: cu trei ani înainte publicai cercetarea mea teoretică asupra Istoriei, *Les Principes fondamenteaux de l'histoire.* Luzzatti mi-a scris o scrisoare plină de căldură, în care mă felicită pentru fericitele mele concepţii asupra naturei istoriei şi-mi ceru voie să facă o dare de samă amănunţită asupra cărţii mele. Eu cunoscând valoarea lui Luzzatti ca economist, îi mulţămii pentru interesul ce'l arată pentru lucrarea mea. Văzând însă că trec mai multe luni fără ca să apară nici o dare de samă din partea lui, îl întrebai dacă avea de gând a-şi îndeplini făgăduiala, pe care o aşteptam cu cea mai mare nerăbdare. Nici un răspuns, precum nici la alte 2—3 scrisori ce-i adresai. Ce se'ntâmplase? In acest răstimp publicasem *La Question israélite en Roumanie,* în care combăteam pretenţiile exagerate ale Evreilor. Din acel moment eu nu mai existam pentru Luzzatti. Adevărurile desvoltate de mine în Principiile fundamentale se stânsese din mintea lui, care înainte de a fi filosof şi om de ştiinţă, el era Evreu ! ! !

Am revenit în străinătate la chestia Evreească, cu o altă împrejurarea, iar foarte de samă.

Izvoare: Arhiva Familiei A. D. Xenopol.

NOTE

[1] Textul original, care cuprinde **Istoria ideilor mele**, este scris de mâna lui A. D. Xenopol, într'un album, format octav, legat în piele cenuşie, cu o armatură decorativă de bronz, la mijloc o foiţă de sidef, în formă de inimă. Pe prima pagină se găsesc versurile dedicate Ririei. Istoria ideilor mele are 73 pagini, scrise îndesat, cu adaosuri şi ştersături, făcute de autor. Probabil că savantul nostru istoric avea de gând să continue firul povestirii fiindcă albumul are încă 84 foi albe, dar mai ales fiindcă istoricul nu ne-a scris nimic despre acţiunea sa diplomatică dela 1913, şi apoi mi se pare că istoria ideilor sale încetează prea brusc.

[2] «Cum vrei să înţeleg / când iubirea mea-i atât de mare / când mă atrage spre neant / neantul sufletului în care am trăit / până'n clipa când te-am cunoscut / Cum vrei să înţeleg?»...

Wörishofen, localitate în Bavaria.

[3] **Nicolae Xenopol**, dela 14 Oct. 1912 până la 4 Ianuarie 1914, ministru al industriei şi comerţului, în chiar guvernul **Titu Maiorescu.**

[4] Cântec ostăşesc vechiu francez, al cărui erou însă nu e învingătorul dela Malplaquet (Marlborough), ci, pe cât se pare, mai curând un cavaler sau cruciat, care cade în luptă. Marlborough după cum se ştie moare acasă. Cântecul e cunoscut de prin 1563, eroul fiind numit când Malbrou, când Malbrouc sau Malprouc şi numai în timpul mai nou greşit Marlborough. Cfr. Meyers Konv. Lex. 1906, vol. 13, pg. 163. (Malb. pleacă în războiu şi nu se ştie când se va reîntoarce).

[5] Roussel are o casă, fără grinzi şi căpriori, Roussel este într'adevăr băiat bun.

[6] La Berlin, între anii 1867—1871. Cfr. scrisorile lui A. D. X. către Iacob C. Negruzzi în St. D. L. II.

[7] Titlul tezei: **De publicanorum societatum historia ac natura iuridicali**, Berolini 1871.

[8] **Constantin François Chasseboeuf Volney**, conte, scriitor francez, (* 3 Febr. 1757 Craon-Anjou — † 25 April 1820). A călătorit mult şi a descris călătoriile sale (**Voyage en Syrie et en Egypte**, 2 vol. Paris 1787; **Tableau du climat et du sol des États-Unis d'Amérique**, 2 vol. Paris 1803; **Oeuvres complètes** 8 vol. Paris 1820). Declarându-se împotriva terorismului lui Robespierre, a fost ţinut în închisoare timp de 10 luni. Cartea despre care vorbeşte **A. D. Xenopol** are titlul: **Les Ruines, ou méditations sur les révolutions des empires**, Paris 1791.

[9] Cfr. Indice St. D. L. II.

[10] **Les principes fondamentaux de l'histoire**, Paris 1899 şi ediţia românească: **Principiile fundamentale ale Istoriei**, Iaşi 1900.

[11] a) **Robert Radecke**, componist, născ. 31 Octomvrie 1830 — † 21 Iunie 1911 Wernigerode; dela 1853 maestru de cor şi director de muzică al teatrului municipal din Leipzig; s'a mutat apoi la Berlin, 1863—86, şef de orchestră a operei imperiale. Compoziţii pentru orchestră, cor, pian şi lieduri.

[11] b) Sau fratele lui **Rudolf Radecke**, născ. 6 Sept. 1829, fost elev al conservatorului din Leipzig, din 1859 profesor de muzică în Berlin, unde a murit la 15 April 1893.

[12] ...şi **P. P. Carp.**

[13] «Scrie-mi ceva despre impresia care ți-au făcut-o profesorii, și mai ales cei de filosofie. Găsesc că urmezi ceva prea multe ceasuri. Mai la urma urmelor, aceasta este setea care caracterizează pe studenții talentați».

[14] Cfr. nota 11; mai probabil este **Rudolf Radecke.**

[15] **Adolf August Friedrich Rudorff,** profesor de drept roman, născ. 21 Martie 1803 — † 14 Febr. 1873 în Berlin; la 1833 profesor definitiv. Are o bogată activitate în specialitatea sa.

[16] Titlul corect: **Edicti perpetui quae reliqua sunt,** Berlin 1869.

[17] Cfr. nota 13, pg. 366 în acest vol.

[18] **Theodor Mommsen,** celebru arheolog și istoric, născ. 30 Noemvrie 1817 — † 1 Noemvrie 1903 în Charlottenburg. Fost profesor de drept în Leipzig (1848), de drept roman în Zürich (1852), în Breslau (1854) și dela 1858 în Berlin.

[19] **Ernst Curtius,** arheolog și istoric, născ. 2 Sept. 1814 în Lübeck — † 11 Iulie 1896 în Berlin, unde, din 1868, e profesor de istoria veche.

[20] **Leopold von Ranke,** istoric, născ. 20 Dec. 1795 Wiehe-Thüringen — † 23 Mai 1886 în Berlin. Dela 1825 profesor la Universitatea de acolo.

[21] **Georg Gottfried Gervinus,** istoric și istoric literar, * 20 Mai 1805 în Darmstadt — † 18 Martie 1871 în Heidelberg. Are o activitate foarte bogată, a scris între altele **Istoria literaturii Germane,** Leipzig 1835—1842, în 5 vol.; **Principiile Istoriei,** Leipzig 1837; un studiu analitic asupra operii lui **Shakespeare,** Leipzig 4 vol.; în Dec. 1837 din cauza participării la mișcările sociale naționaliste îndepărtat dela catedră (Univ. din Göttingen) și expulsat, împreună cu Dahlmann, Albrecht, frații Grimm, Ewald și Weber. Amănunte cfr.: **I. E. Torouțiu, Heinrich Heine și Heinismul,** cap.: Frământările sociale dintre 1815—1850, pg. 27 și urm. Se pare că A. D. Xenopol greșit crede a fi ascultat și cursurile lui **Gervinus** la Universitatea din Berlin, deoarece nu ne-am putut convinge că G. ar fi fost profesor la Universitatea din Berlin.

[22] Cfr. începutul scrisorii IX A din 10/22 Mai 1871, pg. 362 din acest vol.

[23] **Richard Karl Lepsius,** renumit egiptolog. Biobibl. St. D. L. II pg. 344, nota 6.

[24] Incă o dovadă că origina lui A. D. Xenopol nu era cea evreească. Pentrucă la noi, ca și aiurea, numai Evreii îi fac pe cosmopoliții, umanitariștii, internaționalii, ei care în fond sunt cei mai habotnici în ale lor.

[25] Cfr. nota 14.

[26] Probabil în scrisoarea din 12 April 1871 adresată de **Iacob C. Negruzzi** lui **A. D. Xenopol,** al cărei sfârșit lipsește (cfr. St. D. L. III pg. 426 și n. 192) ca răspuns la scrisoarea lui **A. D. Xenopol** către I. C. N. din 10 April 1871 (cfr. St. D. L. II pg. 102 și urm.).

[27] Cfr. St. D. L. Indice.

[28] Cfr. St. D. L. II Indice.

[29] Cfr. St. D. L. II pg. 129, nota 100 ad. 3.

[30] Cfr. St. D. L. II Indice.

[31] Cfr. St. D. L. II, introd. XXI, apoi pg. 119, 120, 128, 129.

[32] Cfr. nota 27, de aci.

[33] La **Théorie de l'Histoire,** seconde édition des **Principes fondamentaux,** un vol. de 500 pages, Paris 1908, Leroux.

[34] Cfr. și nota 31, de aci.

[35] Cfr. St. D. L. II 137, 145.

[36] Cfr. St. D. L. II 81, 85, 115, 146.

[37] **Cogălniceanu** — nu, ci: **Maiorescu, V. Alecsandri, V. Pogor** şi **Iacob C. Negruzzi.** Cfr. nota 14 a, pg. 282 şi 283, din acest vol. La argumentele ce le-am adus că lui Eminescu îi revine paternitatea ideii **Serbării dela Putna,** vom mai cita mărturia unui contemporan, cunoscut prin rigiditatea şi seriozitatea sa în tot ce a scris **Teodor V. Ştefanelli,** care spune textual în «Amintiri despre Eminescu» (Bucureşti 1914): «Eminescu mi-a spus-o singur că el a «clocit» această idee şi când l'am întrebat, de ce retace aceasta şi nu o spune ca să o ştie toţi, nu numai cunoscuţii săi cei mai de aproape, mi-a răspuns **că nu ar fi recomandabil să ştie guvernul austriac că Românii din România, adecă supuşi străini au propus aranjarea acestei serbări,** dar el (Eminescu) a sugerat ideea în mai multe părţi, aşa ca să nu se mai ştie, dela cine anume vine.

«Şi în adevăr în toate discuţiunile şi actele privitoare la serbare nu se menţionează cine a fost acela care a venit cu ideea. In scrisoarea sa adresată lui D. Brătianu, Eminescu rămâne consecvent, numai ca să nu sufere serbarea. De altfel şi modestia prea cunoscută a lui Eminescu ne explică dece nu-şi asumă el ideea serbării» (pg. 105).

[38] Cfr. nota 16, pg. 283 din acest vol.

[39] **Jos. L. Elzéar Ortolan,** jurisconsult francez, despre care **A. D. Xenopol** pomeneşte în cea dintâi scrisoare către **Iacob C. Negruzzi** (Berlin, 1 April 1868); cfr. St. D. L. II pg. 9 şi nota 1.

[40] **Ioan M. Melik,** * 15 August 1840 — † 29 Ianuarie 1889; membru în Junimea din 1865, primul administrator al tipografiei Junimii. Om tăcut şi muncitor, scriind numeroase cărţi, fără însă să publice nimic în Convorbiri Literare. A fost un devotat membru al societăţii, fără să ceară pentru dânsul vreodată avantaje, situaţii, la care totuşi ar fi putut râvni, subt guvernele prietenilor săi politici.

[41—54] Inregistrăm aci întreaga activitate a lui A. D. Xenopol la **Convorbiri Literare,** începând cu anul 1869—1901, din care se va vedea că lista studiilor şi articolelor sale este mai bogată, decum o arată A. D. Xenopol sub aceste câteva titluri. Textul cu litere grase înseamnă titlul lucrării, cifra romană — anul din Convorbiri Literare, iar cifra arabă, pagina în care începe lucrarea: **Cultura naţională** II, 159, 181, 194, 210, 231, 247, 261, 280. — **Istoriile civilizaţiunii** III, 105, 121, 145, 164, 203, 217, 235, 251, 281, 293, 309. — **Studii asupra stării noastre actuale: partea întâia** IV, 1. **Raportul nostru cu Romanii** 121.—**Reforma aşezămintelor noastre** V, 117. — **Despre învăţământul şcolar în genere şi în deosebi despre acel al istoriei** 233, 285, 316. — **Starea noastră economică** XI, 7, 41, 102, 117. — **Opul lui Quinet «La création»** IV, 177. 195, 206, 223. — **Tratat de economie politică de Strat** 273. — **Cronica Huşilor de Episcopul Melchisedec** 373. — **O inscripţiune dela Neamţu** 248. — **Conferinţa d-rei Dunca asupra femeei** 214. — **Cuvântare festivă ţinută cu ocaziunea serbării la Mormântul lui Ştefan cel Mare** V, 186. — **Notiţe istorice** VI, 134. — **O corespondenţă literară între Eliade Rădulescu şi C. Negruzzi** 177. — **Mişcarea literară în România liberă** 67. — **Ceva despre literatura populară** 174. — **Despre «Convorbiri Economice» de I. Ghica** 31. — **Fulga, roman de Gr. H. Grandea** 324. — **Cronicile României, ed. II a lui Cogălniceanu** 279. — **Despre epigramă** VIII, 285. — **Poveşti pentru copii, traduse, dare de samă** 429. — **Studii asupra vechilor noastre aşezăminte** VIII, 137, 182, 214. — **He-**

rodot în raport cu istoria noastră 465. IX, 64. — **Mica bibliotecă ilustrată pentru copii** VIII, 444. — **Patimile junelui Werther în traducerea lui B. V. Vermont** 414. — **Privire asupra monedelor și medaliilor române de D. A. Sturza** IX, 405. — **Incercări asuprea versului român** 105, 127. — **Despre Rumänische Studien ale lui Rösler** 159, 220. — **Baza geografică a istoriei Românilor** 359. — **Strabon în raport cu istoria noastră** X, 216. — **Istoria resbelului de 30 de ani, tr. după Schiller de G. de Lens** 38. — **Despre cartea «N. Bălcescu» a lui Gr. G. Tocilescu** 71. — **Hamlet al lui Shakespeare în traducerea lui Adolf Stern** XI, 273. — **Criticismul** 260. — **Panteismul** XII, 248. — **Psihologia în liceu** XIII, 163. — **Răsboaele dintre Ruși și Turci și influența lor asupra Românilor** XIII, 51, 125, 190, 235, 385. — **Două scrieri asupra lui Mihai Viteazul: Bălcescu și Teutschländer** XIV, 41. — **Studii asupra pozițiunii geografice a Românilor** XV, 385. — **Politica franceză în Orient** 85. — **Istoria critică a Românilor de Chebapci** 352. — **Câteva scrieri istorice** 475. — **O chestiune economică** XVI, 220. — **Despre studiul lui I. Negrea asupra lui Gh. Asachi** 401. — **Mehadia, impresiuni de călătorie** XVII, 376, 438, 453. — **Lecțiunea de deschidere a Cursului de Istoria Românilor la Universitatea dela Iași** 300. — **Idealismul și realismul** 75. — **Țăranii sub Mihai Viteazul** XX, 695. — **Justiția sub Fanarioți** 1058. — **Constantin Hangerli în Muntenia** XXV, 1001. — **Istoria literaturii române în sec. XVIII de N. Iorga** XXXV, 948.

[55] Cfr. nota 100, pg. 133, în acest vol.

[56] **Henry Charles Carey,** * 1793 în Filadelfia — † 13 Oct. 1879; fiu al lui **Mattheu Carey** (1760—1839), irlandez refugiat în America din cauza persecuțiilor politice, a activat, câtva timp împreună cu tatăl său în institutul de editură, pe care l-au întemeiat și l-au adus la o înflorire invidiată. Mai târziu H. Ch. C. se dedică studiilor din domeniul economiei naționale și politice și publică o serie de lucrări, cari îi asigură repede un renume universal. Cele mai de seamă scrieri ale lui H. Ch. Carey sunt: **Principles of political economy** («Principii de economie politică», Filadelfia 1837—40, 3 vol.) și **Principles of social science** («Principii de sociologie», F. 1858 — 1860, 3 vol.). **A. D. Xenopol** a luat contact cu lucrările lui **Carey** prin intermediul limbii germane, în care apăruseră, în traducere: **«Lehrbuch der Volkswirtschaft und Sozialwissenschaft** («Manual de economie națională și de sociologie», München 1866), și **Sozialökonomie** («Economie socială»), Berlin 1866. Indemnul va fi venit pentru A. D. Xenopol dela profesorul **Eugen Dühring,** care este un mare aderent a principiilor lui **Carey** ocupându-se de ele în două lucrări **E. Dühring: Careys Umwälzung der Volkswirtschaftslehre** («Revoluția lui Carey în principiile de economie națională», München 1865) și: **Die Verkleinerer Careys** («Detractorii lui Carey», Breslau 1867). Dealtfel însuși **A. D. Xenopol** pomenește și într'o scrisoare (Berlin, 19 Ian. 1870) către **Iacob C. Negruzzi** că audia cursurile lui Dühring: «Mai dăunăzi auziam aice pe Dühring, un cap minunat, vorbind asupra lui Buckle, Draper și Comte» etc. Cfr. St. D. L. II, pg. 62, nota 141.

[57] **Franz von Liszt,** penalist german (înrudit cu renumitul compozitor Franz Liszt), — * 2 Martie 1851 în Viena, a studiat în Göttingen și Heidelberg, s'a habilitat ca docent pentru dreptul penal în Graz la 1875; în 1879 profesor în Giessen, 1882 în Marburg, în 1889 în Halle, dela 1899 la Universitatea din Berlin. A. D. Xenopol nu l-o fi studiat «cu mare osârdie» pe Germanul (= austriac) Fr. Liszt, în timpul studiilor la Berlin, deoarece Liszt era și el student pe atunci; după toate pro-

babilităţile, A. D. Xenopol-magistratul în ţară, s'a ocupat cu Liszt, care este un fel de abecedar al penaliştilor. Activitatea publicistică a lui Liszt începe abia în 1876.

58 In anul 1882.

59 Filosoful **Vasile Conta** a fost Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice dela 20 Iulie 1880 — 10 April 1881, în cabinetul lui **I. C. Brătianu.**

60—61 Cuvintele cuprinse în parantese patrate reprezintă locuri goale în manuscriptul lui **A. D. Xenopol.** Completările făcute de noi, sunt după deducţiunile din text. Articolul lui **Titu Maiorescu** «Literatura Română şi Străinătatea», în care pomeneşte de «mai multe scrieri istorice apărute în România» şi în care T. M. insista asupra lui «Şincai, Petru Maior, N. Bălcescu, Laurian şi M. Kogălniceanu», s'a publicat în **Conv. Lit.** 1882 pg. 401 şi urm., deaceea:

62 ...«până la» [1881], cu anul completat de noi în ms. lui A. D. X.

63 **A. D. Xenopol, Răsboaiele dintre Ruşi şi Turci şi înrâurirea lor asupra ţărilor române,** Iaşi 1880, 2 vol.

64 Colaborarea lui **A. D. Xenopol** la **Conv. Lit.** încetează în anul 1901. Răceala însă se produce din causa politicei; **A. D. Xenopol,** intrase în partidul **Roşiilor;** şi totuşi acest oropsit Titu Maiorescu n'a ezitat să-l aibă pe **Nicolae Xenopol** în cabinetul său, ca Ministru al industriei şi comerţului; cfr. nota 253, pg. 311, în acest vol.

65 **Andrei Vizanti** («groaznicul **Veisa**», St. D. L. III, 380), adversar înverşunat al lui Titu Maiorescu; A. V. a făcut parte din comisia de judecată a lui T. Maiorescu, pentru că acesta ar fi risipit banii statului dând burse pentru străinătate generaţiei de tineri, care avea să fie mai apoi gloria culturii şi literaturii româneşti. Ceea ce însă nu-l opreşte pe Andrei Vizanti, judecătorul lui Titu Maiorescu, să comită cu adevărat fraude şi apoi să fugă în America, pentru a scăpa de rigorile legii. Cfr. şi nota 57, pg. 430 din St. D. L. III. Din faimoasa comisie de judecată făcea parte şi evreul botezat şi răsbotezat **George Missail,** recte Avram sin Moise Leiba Roşu sin Dreicop Burăh, şi rubedenia lui A. D. Xenopol, **Emil Costinescu** şi **Nicolae Fleva.** Probabil spiritului de dreptate al acestor doi din urmă se datoreşte verdictul în favoarea lui Titu Maiorescu.

66 1883. Ministru al cultelor şi instr. publice, fiind **P. S. Aurelian.**

67—68 Iaşi 1884.

69 Cfr. nota 10.

70 **A. D. Xenopol, Domnia lui Cuza Vodă,** Iaşi, 2 vol. Tipografia editoare «Dacia» P. Iliescu & D. Grossu, 1903.

71 **I. Laur** = **A. D. Xenopol,** poezii în **Arhiva:** Astrele; Cântec; Lacul (în formă antică); Poveste şi realitate; Lângă mare; Părăul (V 81, 319). — Au trecut; Opreşte-te, gândule! Iubire; Bradul; Grădina bătrână; Portret; Guriţa afumată; Fără nume; Adaos la portret (V 208). — Lângă foc (V. 304). — Vlad Ţepeş (poemă), I) Năvălirea, II) Lupta, III), Ospăţul (V 438). — Urzirea dorului; Rouă; Sărutarea; Teiul; Planetul; Cântec (V. 643, 684). — Unei artiste (Pour toujours) (VI 62, 205, 313), — Anotimpurile; Picătura; Apus-Răsărit; In formă antică (VI 446). — Frasinul (VI 581). — Dunărea; Unui gros înamorat; Pivniţei de la Klosterneuburg (VII 200). — Departe; Tovarăş de drum; Amor adânc; Iubire; Vântul; Dacă ar fi să uiţi (VII 292). — Din vremuri vechi (VII 437). — Anii trec; La A. (VII 576). — La o roză în pahar (VII 660). — Furtuna (VIII 96). — Curcubeul (VIII 156). — Anii (VIII

327). — O, suflete amarite (VIII 466). — La E.; Intunecime (VIII 679). — Singurătate (X 246, 345). — Dorul vieței; Pe lac; Liniște (X 597).

[72] **Rama** = **A. D. Xenopol,** versuri în **Arhiva:** Ție spre neuitare (XII 27). — Psalm (XII 330). — Despărțiți; Inimă și natură; Răzbunare; Reînviere; Roua; Floarea; Iubirea; Versul; Infinituri; Vei dispărea (XII 393). — Stângerea soarelui; Intrebare; Vestea; Furtuna; De-abia găsită, te-am pierdut; Pe raza gândului; Cocoarele; Intâlnire; Durere; Muntele (XII 495). — Prigonire; Ochii; Valul; Răcoare (XIII 40). — Brazii; Durere; Asfințit; Prigonire; Te iubesc; Fund de suflet; Fund de mare (XIII 147). — Maria Magdalena (legendă) (IX 286).

[73] **Teodor Șerbănescu,** Unde ești?, versuri, în **Conv. Lit.** 1871 V 151—2.

[74] Cfr. St. D. L. I: Indice.

[75] Născut 27 Febr. 1834 — † 22 Noemvrie 1910.

[76] Cfr. n. 67/8.

[77] **Dimitrie Onciul** * Straja (Bucovina) 26 Oct. 1856 — † 20 Martie 1923 București. E vorba de postul de profesor la Școala Normală din Cernăuți.

[78] **Titu Maiorescu** îl anunța telegrafic pe D. Onciul la Cernăuți, că a fost recomandat cu unanimitate profesor de istorie la Universitatea din București. Textul telegramei se va publica în vol. V din St. D. L., care va cuprinde între altele și un număr de câteva sute autografe de D. Onciul.

[79] Primul volum, de care pomenește **A. D. Xenopol,** câteva rânduri mai jos a fost precedat de «Une collection de lettres de Philippe de Maizières (Notices sur le ms. 499 de la bibl. de l'Arsenal), Paris 1892, 36. [Extrait de la Revue historique, tome XLIX, 1892], și se numește: «Philippe de Mézières 1327—1405 et la croisade au XIV-e siècle», Paris 1896, 557 pag. (Bibliothèque de l'école de Hautes études. Sciences philologique et historique. Cent, Dixième fascicule). Cfr. **Barbu Teodorescu:** Bibliografia Operelor lui Nicolae Iorga, București 1931.

[80] **A. C. Cuza, Despre Poporație,** statistica, teoria și politica ei. Iași 1899; idem București 1924. Este monumentala operă, împotriva căreia socorii Sărindarului porniseră, pe vremuri, ofensiva de distrugere, nu a lucrării înseși, ci a creatorului ei, sfârșind, ca toate campaniile pătimașe, printr'un lamentabil și ridicol bluf de presă.

[81] **Asachi,** revistă științifică literară, Piatra, 10 Aprilie 1881—10 Febr. 1885. Comitetul de redacție: Dr. **D. Cantemir, I. Negre, Victor Dogariu, L. Radu** și **V. C. Buțureanu.** In comitetul de redacție intră și C. Hogaș (10 Mai 1881).

[82] **Calistrat Hogaș,** Amintire din o călătorie, **Arhiva** IV 243 și urm.; V 61 și urm.; XII 505 și urm.; XIII 43 și urm. — Petrecerile la țară (din conferințele societății universitare), **Arhiva** XII 193 și urm.

[83] **I. Tanoviceanu:** Un zapis curios. Tipuri și obiceiur idin secolul trecut (XVIII) I. 51. — Eduardo Cimbali — Il non intervento. Studio di diritto internazionale. Roma. I. 80. — Două specimene de geografie, (notiți), I. 575. — Alexandru Pretorian. — Noul Cod comercial făcut pentru uzul ori-cărui comerciant (dare de samă). I. 755. — Suirea pe tron a primului Ghika. II. 79. — Câteva notițe bibliografice asupra cronicarului Ioan Neculce, (notiți). II. 330. — Un document prețios de limbă. II. 437. — Inceputurile Cantacuzineștilor în țările românești și înrudirea lor cu Vasile Lupu. Cu anexe. III. 14. — Observațiuni asupra proectului de lege pentru modificarea mai multor articole din codul de procedură penală. III. 65. — Alex. Pretorian. — Noțiuni de economie politică și de finanțe (dare de samă). III. 178. —

Louis Proal. — Le crime et la peine, (dare de samă). III. 264. — Menegmii sau Fraţii cei de gemene, (documente): III. 279, 403, 519, 664. — Manuscriptul «Menegmii» VI. 297. — Istoria Moşiei Slăveni, scoasă din scrisorile ei cele vechi. III. 336. Zapis din 1557. III. 423. Probe noue de falşitatea Isvodului lui Clănău. III. 470. Reforma legislaţiunei penale în România, III. 626. Studii asupra Arhondologiei Paharnicului Costache Sion. IV, 38. Delavrancea: Paraziţii, (dare de samă). IV. 190. A. Vlăhuţă. — Din goana vieţii, (dare de samă). IV. 201. — Un document istoric. IV. 335. — K. d'Olivecrona. — Ou Dödsstraffet, (dare de samă) IV. 432. — Veniticul, Suret din 7172. IV. 557. — Hrisov de la Neculai Mavrocordat, 1712. IV. 688. — Două scrisori ale D-lui d'Olivecrona, notiţi. IV. 691. — Reproducerea artificială a diamantului. Trotuşul din Moldova centru de cultură unguresc. Ultimii vornici mari ai Moldovei, (notiţi). V. 236. — O pagină din istoria boerilor V, 257. — Cugetul adevăratului român către fraţii săi români de Protosinghelul Naum Rămniceaau. Trei documente privitoare pe Iordachi Arhip şi Constantin Kogălniceanu. V. 347. — Şcoala pozitivistă penală. (cuvântare rostită la deschiderea cursurilor universitare 1893). V. 255 (514), 606 (647). — Document de la M. Racoviţă 1709. Document din 1700. O scrisoare a lui Eudoxie Hurmuzachi către Hatmanul Nastasachi Başotă din 1853. V. 551 (592). — Spiţa neamului lui M. Cogălniceanu, (notiţi). V. 556 (597). — Memuar de stegari şi cocardişti. Mavroene. (satire) V. 670 (771). — Document de la Constantin Cantemir 1692. Cu adnotări de A. D. Xenopol. VI. 100. — Creşterea criminalităţii în România. (Cauzele şi mijloacele de combatere). VI. 133, 275, 616. — Câte-va cuvinte asupra Instituţiunii juriului în România de M. Suţu, (dare de samă). VI. 215. — Bugetul Epitropiei Sft. Spiridon din Iaşi (în interval de 100 ani). VI. 430. — Replică la răspunsul D-lui M. Suţu. VI. 565. — O scrisoare a lui Mihai Băjăscu postelnic către părintele Macarie, din 1689. VII. 102. — Efectele corecţionalizării în România. VII. 279. — Articolul antepus ei, ei, ii, i la numele proprii femenine. VIII. 329. — Tocmala tipografilor care s'au aşezat să tipărească cărţi acum la luna Mart 25 leat 7255-1747. VIII. 707. — O scrisoare a boerilor Ilie Moţoc şi Savin Smucilă zis şi Smuciscîne către ducerul Cantemir din 1683. VIII. 714. — Traducătorul din 1803 al Menechmilor. (Vornicul Alexandru Beldiman). IX. 165. Document din 1689 din Arhiva ministerului de interne al Aurtriei. IX. 231. — O rectificare de genealogie, (notiţi). IX. 354. — Psihiatrie şi antropologie criminală. (Răspuns D-lui Ciceron Protopopescu). IX. 464. — Adopţiunea în vechiul nostru drept. XXV. 231.

[84] **Teodor . T. Burada:** O călătorie la Românii din Bithinia (Asia Mică). IV. 53. — O călătorie la Românii din Moravia V. 266. — Pluguşorul. V. 480. Condica Şireţilor. (O veche instituţie juridică). VI. 34. Document din 1668. VI. 220. — Cercetări despre Românii din insula Veglia. VI. 409. O călătorie la Românii din Silesia Austriacă. VI. 663. Şcoala de muzică şi declamaţiune de la Rotopăneşti. IX. 201. — Antichităţile de la Cucuteni (dare de samă). XII. pag. 270. Secţiunea valacă la expoziţia din Praga. XIII. 523. — Amintiri asupra descoperirei inscripţiei lui Ştefan cel Mare de la Biserica S-tul Ioan din Vaslui. XIV. 34. — Amintiri. Cum am fost arestat la Rawa-Ruska (Galiţia). Cum eram să mă înec în Marea Neagră la podul de la portul din Varna (Bulgaria). XIV 38, 43. — Amintiri. Cum am fost arestat în comuna Durleşti din Basarabia. Cum am izbutit să văd jucând pe vlahii (românii) din comuna Susneviţa (Istria) XIV. 144. — Ce se crede despre

zidirea bisericii din com. Şipotele. Cum am fost arestat la Fiume. XIV. 150, 444. — Amintiri. Cum am auzit «Deşteaptă-te Române» în Comuna Molovişte (Macedonia) şi «Apostolul» cetit în româneşte în biserica de acolo. XIV. 505. — Un jurământ more-judaico din 1786. XIV. 518. — Două inscripţii turceşti de la cişmelele din poarta bisericii Sft. Spiridon din Iaşi. — Un document din timpul ocupaţiunei a unei părţi din Moldova de către Austriaci (1788—1792). XV, 35, 381. — Amintiri: Cum am fost arestat în comuna Straja (Bucovina). — Cum am fost pus la carantină în staţia drumului de fier Zibefce (Turcia). — Cum am fost arestat la Astacos (Grecia). Cântecul care'l cânta di Taiani Ianismata. Caloianul. XV. 33, 80, 168, 466, 473. — Cântec ostăşesc (pe note). XV. 247. — Inscripţiunile de pe turnurile zidului ce înconjoară biserica Golia. 33. — Inceputul teatrului în Moldova, dela 1810 până la stagiunea 1887—88. Arhiva XVI—XXV. — Cercetări despre începutul Teatrului românesc în Transilvania. XVI. 293. — Privelişti şi datini populare în Moldova. XIV, 541; XVII, 81, 123, 173, 226, 332; XVIII, 92, 127, 171, 222. — Un afiş teatral din anul 1820. XVIII, 420. — O călătorie la Românii din Gubernia Kamenitz-Podolsc. (Rusia) XVIII. 536. — O călătorie la Valahii (Românii) din Kraina, Croaţia şi Dalmaţia. XIX. 281. — Amintiri din călătorie. Cum am fost trântit de vânt în drumul de la Albona la portul Rabatz din Istria. XX. 117. — Privelişti şi datini strămoşeşti în Moldova. XX. 218, 273, 289. — Despre unele formalităţi ce se obişnuiau la strămutarea proprietăţilor în vechia legislaţie a Moldovei. XX. 505. — Amintiri din călătorie cap. XVII, XVIII. Spre muntele Atos şi la Piramida Keops din Egipt. XXI. 70, 183. — Miriologhi (bocete) adunate în Macedonia. XXIV. 177. — Corurile bisericeşti de muzica vocală armonică în Moldova. XXV. 303.

[85] **Gheorghe Ghibănescu:** M. Tipeiu, Poezia lirică română de la originea ei până la 1830, (dare de samă) I. 364. — Mărturie din 1628, zapis din 1717. I. 378, 382. — Istoria unei moşii din secolul al XV-lea şi până astăzi. I. 385, 556. — Notiţă despre Bârlad de Al. Papadopol Calimah. 1889. I. 465. — Ion C. Mihalcea. Neamul Cantacuzineştilor, (teză de licenţă). I. 479. — L'Alotte, Primordialité de l'écriture dans la génèse du langage humain. I. 600. — M. I. Căprescu. Relaţiunile dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu, (teză de licenţă) I. 620. — Pascalia şi Cronicarii, (studiu). I. 718. — Două pomelnice vechi. II. 115. — Hrisov din 1495. II. 124. — Matei S. Dobrescu. Imprejurările ce au provocat sinodul de la Iaşi. — D. Boroianu. Reforma lui Luther în biserica occidentală, (dări de samă). II. 170. — Hrisov din 1533. Carte de judecată din 1628. II. 177. — Târgu-Ocna, (studiu istoric), II. 593. — Pr. Dim. Dan. Armenii orientali din Bucovina, (dare de samă). III. 399. — Loc. Col. P. V. Năsturel. Stema României, (studiu critic, din punct de vedere heraldic), dare de samă. III. 661. Notiţe. IV. 211. — Documentul, (studiu istoric şi arheologic). IV. 259. — Baba Vodoaea sau Nunta din 1834. V. 21. 149. — Vlad Vodă Călugărul, VII. 111. — Al. Roşculescu. Culegere de felurite scrisori vechi cu litere cirilice, (dare de samă). VII. 587. — Forma îma (Mama), cu prilejul unui document. VII. 651. — Alex. Ştefulescu. Manăstirea Tismana, (dare de samă). VIII. 111. — Spiţa familiei Cîrja. VIII. 189. — Document din 7263. Sept. 25 (1754). VIII. 360. — Vlad Ţepeş. (studiu critic). VIII. 373, 497. — Forma îma, (notiţi), VIII. 367. IX. 359. — Glosă literară: «întunerec=zece mii. IX. 448. — Două documente din anul 1639. IX. 477. — Note arheologice. IX. 698. — Explicarea zicerei, «trage pe sfoară». X. 178. — Donici şi Alexandrescu în 1842. X. 325. — Document din 7154 Noemv. 7. (1645).

X. 499. — Două documente din 6961 Iunie 12. (1453) şi din 6977 Octombrie 25, (1469) XI. 85. — Intrebuinţarea participiului prezent, (gerundiul), XI. 234. — Uric din 7026. (1518) Ghen. 28. XI. 278. — Organele administrative rurale, (din conferinţele societăţii universitare), XII. 289. — Gligore Ghica, Domnul Moldovei, 7166, Fevruarie—Aprilie, XII. 378. — Două scrisori ale lui Konaki. XIII. 87. — 100 de palme domneşti. XIII. 154. — Originele Iaşilor. XIV. 281, 385, 475. — Un uric din 1410 cu o notă. XIV. 465. — Surete şi Izvoade, (notiţi). XIV. 522. — Ispisoc din 7168, Aprilie 20 — Document — Document din 6968 (1459). Documente slavone din timpul lui Ştefan Vodă, din 1466, 1470, 1475, 1478, 1479, 1483, 1487, 1490, 1491, 1492, 1492, 1494, 1494, 1495, 1495, 1495, 1496, unu fără veleat — Un document din timpul lui Enemia Voevod 7111 (1603) Iunie 5. — Două documente ale familii Ghibanilor din 1692, 1693.—Documente din anii 7146 (1638) 1638, 1639, 1639, 1639, 1642, 1644, 1648, 1649, fără veleat etc. XV. 40, 192, 251, 257, 384, 432, 495. — Despre vecini sau rumâni, Ce-i cu zapisul românesc din 1523? Din domnia lui Ştefan cel Mare; 1) Data înscăunărei. 2) Marii boeri ai lui Ştefan. Caracteristica domniei marelui Voevod. Reflexii. XV. 10, 74, 197. — Document cu traducere din 6968 (1459) Decemvrie 5. XV. 151. — Document din 7119 (1611) Iunie 20. XV. 191. — Document din 7111 (1603) Iunie 5. XV. 384. — I. Bianu. Despre introducerea limbii româneşti în biserica românilor, (dare de samă). XV. 411. — Două documente ale Ghibanilor. XV. 432. — Document din 7143 Martie 23. XV. 475. — Ferîea. XIX. 393. — Geneza ideei de unire. XX. 15, 59. — Breasla Armenilor din Roman. XX. 385, 440. — Ioan Sandu Sturza Voevod către C. Conachi, (documente). XX. 466. — Din istoria vecinătăţii în Moldova. XX. 514. — Două documente (Isvod de lefi din 1827 întocmit de Sfatul ţării şi o Anaforă din 1827 privitoare la creditorii ipotecari şi proprietari). XXI. 126.—Un document vechiu românesc din secolul XVII-lea. Psaltirea lui Apostol Tecuci Uricarul, tradusă de Varlaam Mitropolitul Moldovei. XXI. 185, 211. — Cantemireştii şi Cuzeştii (Apa Elanului), Cuzeştii. Postelnicul Arghire Cuza şi Vornicul Gh. Cuza. XXII. 152, 321, 370. — O nouă lucrare a Mitropolitului Varlaam (Leastviţa lui Ion Scarariul). XXV. 65. Urice slavone din sec. XV şi XVI. XXV. 173.

[86] **Mihai Kogălniceanu:** Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens. Tome I-er Histoire de la Dacie, des Valaques Transdanubiens et de la Valachie 1241—1792. Berlin 1837. Ediţia a II-a Berlin 1854.

[87] Pentru **Emile Picot** cfr. St. D. L. I, Indice. Scrisori dela E. P. adresate lui **N. Iorga** se vor da în vol. VII din St. D. L., care după încheerea **perioadei Junimii** cu vol. VI va fi primul vol. din perioada **Semănătorului.**

[88]—[89] **Gabriel Monod** * 7 Martie 1844 în Le Havre — † 10 April 1912 Paris. Istoric francez, activitate fecundă; este dintre întemeietorii şi conducătorii reputatei **Revue historique.**

[90] Până astăzi o bibliografie completă a operei lui A. D. Xenopol încă nu există, şi ar fi un subiect pe cât de interesant, pe atât de plin de gratitudine ca să se alcătuiască.

[91] **Revue historique** XXI 1883.

[92] Ibidem XXI 1883.

[93] Ibid. XLVII 1891.

[94] **Observations sur l'origine des Daco-Roumains,** Revue historique LVIII 1894.

[95] In 1891.

[96]—[97] **Pierre le Grand** — **Les pays roumains,** Muséon de Louvain 1886.

[98] **A. D. Xenopol, Histoire des Roumains de la Dacie trajane,** 2 vol. Paris 1896, avec une préface par **Alfred Rambaud,** couronnée par l'**Académie Française.**

[99] **I. S. Floru, Constituirea istoriei ca știință,** studiu asupra operei D-lui Al. D. Xenopol: **Principiile fundamentale ale istoriei,** în **Conv. Lit. 1904 XXXVIII** 1021 și urm.; 1905.; 1905 XXXIX 122 și urm.

[100] **Heinrich Rickert,** născ. 1863 în Danzig, filosof, profesor la Univ. din Heidelberg, reprezintantul idealismului transcendental. In cartea sa **Filosofia Contemporană a Istoriei** (București 1930) **N. Bagdasar** dedică lui **Heinrich Rickert** un capitol de peste 50 pagini, și nu fără semnificație după H. Rickert, urmează imediat analiza operii filosofice a lui A. D. Xenopol. Tot atât de intens și cu competința caracteristică oamenilor de specialitate se ocupă de concepțiile filosofiei rickertiane **I. Brucăr,** în volumul său **Probleme noui în filosofie** (București 1931), în vol. **Filosofi și Sisteme** (București 1933): H. Rickert și problema ontologiei (253—324).

[101] **Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften,** 1896.

[102]—[103] **Les sciences naturelles et l'histoire.** Revue philosophique (**M. T. Ribot**), Octobre 1900.

[104] **Les sciences naturelles et l'historie.** Revue de Synthèse historique (**H. Berr**). 1902.

[105] **L'hypothèse dans l'histoire,** communication faite au **Congrès d'histoire comparée,** Paris 1900.

[106] **Nécessité de l'introduction de cours sour la theorie de l'histoire dans les universités,** communication faite au **Congrés de l'enseignement supérieur,** Paris 1900.

[107] **Maghyars et Roumains devant l'histoire,** Paris 1900; critique du livre de **A. de Bertha** portant le même titre.

[108]—[109] **Les Roumains et les Hongrois à l'occasion du millénium maghyar. Revue de Geographie.** 1896.

[110] La 1913, când A. D. X. își scrie istoria ideilor citează din memorie **La Roumanie et la Hongrie...**

[111]—[112] **Roumains et Hongrois,** Renaissance latine 1902, unde **A. D. Xenopol** mai publică un articol, în acelaș an: **La Question israélite en Roumanie.**

[113] **Istoria pentru începutul Românilor în Dachia,** Buda 1812, Ed. a II-a tipărită de **Iordache Mălinescu,** Buda 1834. Ed. a III-a Gherla 1883.

[114] **A. D. Xenopol, Domnia lui Cuza-Vodă,** 2 vol. Iași 1903.

[115] **Anghel Demetriescu, Domnia lui Cuza-Vodă.** recenzie, în **Conv. Lit.** 1903 pg. 650—669.

[116] **Grigore Ghica Deleni,** Scrisoare cătră A. D. Xenopol în chestia statuei lui Cuza Vodă, Arhiva XIV 183.

[117] **Raffaello Romanelli,** sculptor florentin * 1856; după ce a părăsit organisația masonică, în care activase în tinerețe, a plecat din Italia, unde nu putea să isbutească la nici un concurs. Și în America nu i-a mers mai bine. La noi, afară de statuia **Domnitorului Cuza,** a executat și alte lucrări (monumente sepulcrale în Cimitirul Belu, ș. a.). A ținut mult la țara noastră, în care demnitarii noștri încă nu ajunseseră la marea cinste de a se supune ordinelor masoneriei internaționale.

118 Doamna Coralia Riria, căreia îi datorăm păstrarea manuscriptului: **Istoria ideilor mele**, ca şi a multor altor pagini rămase nepublicate, după călătoria din urmă a marelui nostru istoric.

119 Apărut în 1901.

120 **Românul Literar**, Anale politice şi literare, Bucureşti, dela 1905 până în preajma războiului. Articolele lui A. D. X. din R. L. sunt indicate în **G. Adamescu**, Bibliografie Rom. III/130.

121 Titlul complet: **Arhiva Societăţii ştiinţifice şi literare** din Iaşi, fondată în Iulie 1889.

122—123 «**Originea cuventului român „raţă", în Studie Filologice** de **V. M. Burlă**» în **Conv. Lit.** 1880 XIV 217 şi urm.

124 In **Conv. Lit.** 1869/70 III 106 şi urm.

125 **Despre învăţământul şcolar în genere şi în special despre acel al istoriei**, în **Conv. Lit.** 1871/2 V 233 şi urm.

126 In **Revista pentru istorie, arheologie şi filologie**, a. I. vol. I 1883 pg. 409 şi urm.; vol. II pg. 83 şi urm. 202 şi urm.; vol. III pg. 111 şi urm. şi 289 şi urm.

127 **Bălcescu şi Teutschländer, două scrieri asupra lui Mihaiu**, în **Conv. Lit.** 1880/1 XIV 41 şi urm.

128 **A. D. Xenopol: Ion N. Şoimescu**, Istoria generală a Românilor din amândouă Daciile, Arhiva I 315 şi urm.

129 In 1896. — 130 In 1896. — 131 In 1896.

132 **Hans Ferdinand Helmolt**, istoric şi ziarist german, a cărui activitate se desfăşoară după 1905. A. D. Xenopol se gândeşte la **Istoria universală** a lui Helmolt (**Weltgeschichte**), în ed. a 2-a al 1912, care a fost tradusă în limbile: engleză, rusă şi olandeză.

133 **L'imagination en histoire**, în Rev. d. S. h. 1909 (?).

134 Pentru H. R. cfr. n. 100.

135 Noţiunea valorii în istorie.

136 Revue de Synthèse historique.

137 La care A. D. Xenopol a colaborat între anii 1906—1908.

138 Unde şi-a publicat critica asupra cărţii lui **Gustav le Bonn**; cfr. n. 129.

139 **Noţiunea valorii în istorie**, în Deutsche Litteratur Zeitung din 18 August 1906.

140 Pg. 117 şi urm. — 141 Cfr. nota 41—54. — 142 Cfr. nota 100 pg. 296.

143 Cfr. n. 111—112.

144 **Luigi Luzzatti**, născut la 1841 în Veneţia dintr'o bogată familie evreească; profesor de drept la Universitatea din Padova, apoi deputat, ministru de finanţe de mai multe ori, în cabinetul lui Giolitti; Membru al Academiei ştiinţelor morale şi politice din Paris. A publicat numeroase lucrări în domeniul economiei politice, în formă cu tendinţe social-democratice, în fond aşa cum îl arată ilustrul nostru istoric român: **evreu încarnat**. La noi i-au făcut, pe vremuri reclamă presa conaţionalilor săi, iar economiştii noştri piezis informaţi s'au grăbit să-i accepte propovăduirile nesincere, neştiind cine se ascunde subt atât de italienescul nume Luigi Luzzatti. **Câte nu ne învaţă Istoria ideilor** lui **A. D. Xenopol**, pe care până mai dăunăzi luzzattii **noştri** îl vedeau coborînd deadreptul din Israel...

Procesele Verbale ale „Junimii"

1865/6 şi 1871/1874

Còpii de pe procesele verbale a sedinteloru societătei Junimea căte s'au mai gasitu din anii trecuţi, pana la 13 Oct. 1871 de căndu cu începerea an. VII a Societatii s'a decisu la se înfiinţa condica de faţă pentru inscrierea proceseloru verbale·

Şedinţa I-a a Societăţei Junimea [1]

19 Octomvrie 1865

(la V. Pogor)

P r e z e n ţ i: V. Pogor, N. Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Maiorescu. (5).

Pentru susţinerea tipografiei pusă la dispoziţiunea societăţei Junimea, s'a decisu *cotisaţiuni mensuale* şi anume [2] :

Teodor Rosetti să contribue cu — —	5	galb. pe lună
P. Carp — — — — — —	10	g.
Pogor — — — — — —	15	g.
Schiletty — — — — — —	4	g.
L. Negruzzi — — — — —	2	g.
I. Negruzzi — — — — —	2	g.
Mandrea — — — — — —	2	g.
Culiano — — — — — —	2	g.
Niculeanu — — — — — —	2	g.
G. Racoviţă — — — — —	2	g.
Maiorescu — — — — — —	15	g.
totalu	61	galb. pe lună

cu începere de la 1 Octomvrie 1865.

Pentru tipografie se va inchirie localu pe cătu se poate la Strada Mare, se va tocmi unu dirigentu technicu, etc.; cu supravegherea acestoru lucrări şi cu ţinerea casei se însărcinează a tour de rôle fie care din membri, iar de o cam dată Maiorescu.

Tipografia are de scopu literaru: 1) De a publica gratis toate manuscriptele originale Române a căroru valoare se va fi constatatu mai ânteiu de unu comitetu alesu dintre noi, 2) De a publica cărţi de şcoală cu preţul celu mai modicu posibilu, 3) de a republica în ediţiuni critice şi portative toate lucrările déja imprimate despre a căroru meritu sau oportunitate se va fi convinsu Societatea, 4) în fine de a complecta lacunele literare şi ştiinţifice din ţara noastră prin traduceri bune de cărţi bune, mai alesu pe tărămul istoricu. Fie care publicare va fi cu litere latine·

Pentru a ajunge aceste scopuri cu mijloace corespunzătoare pe cătu se poate mai multu importanţei loru, tipografia va lucra pentru bani ori ce comandă ce i s'aru face, fără a lua se înţelege, în acestu casu, respunderea asupra 'şi pentru conţinutul lucrului tipăritu. Caştigul resultându din aceste operaţiuni se va intrebuinţa pentru imprimările menţionate mai susu, inapoindu-se totu odată membriloru contribuabili cotisările loru mensuale in proporţiunea venitului crescēndu al tipografiei.

Intre imprimările de importanţă literară şi ştiinţifică, ad 3) Societatea decide asupra propunerii lui Pogor a publica îndată I) Chronicarii Români pe fie care aparte, cu indice nominalu şi realu şi cu notiţii biografice şi critice numai în cercul cronicariloru; II) O antologie de poesii Române deja publicate, a căroru valoare să fie insă in unanimitate recunoscuta de toţi membrii societăţii presenţi; III) Testamentul celu nou, fără schimbare de cuvinte, insă cu litere latine pentru a le introduce in biserică.

Resultatul şedinţei.

1) Regularea cotisăriloru mensuale

2) Deciderea a se imprima îndată la începutu cronicarii Români

3) Idem o antologie de poesii Române

4) Idem Testamentul nou cu litere latine atătu portativu cătu şi în formatu mare pentru biserici

Subsemnatu (Maiorescu)

Şedinţa II Dumin. 26 Oct. 1865

(la Maiorescu)

Prezenţi : Schiletty, Pogor, Niculeanu, G. Racoviţă, Culianu, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Mandrea, Maiorescu (9).

S'a decisu după propunerea lui Niculeanu a se imprima de indată textul autoriloru latini cetiţi în Gimnasiu, cu o mică notiţă biografica pentru fie-care.

Se primesce asemene propunerea lui Maiorescu să se imprime după Cronicarii cei mai importanţi, toate actele *originale* istorice a le Românilor in ordinea cronologică, hrisoave, tractate etc. unu felu de fontes rerum Romanicarum [3].

Se procede apoi la cetirea şi alegerea poesiiloru pentru antologie. *I. Negruzzi* cetesce pe Donici (fabulele), *Schiletty* pe Alecsandri, *Maiorescu* pe Bolintineanu, *Pogor* pe Văcărescu. Din cei trei poeţi dënteiu se primescu câteva poesii puţin numeroase : din Văcărescu nici una, rămaindu-i insă meritul de a fi produsu cea mai memorabilă ilaritate in toţi ascultătorii.

Resultatul şedinţei a II.

1) Decisiunea a se imprima autorii latini pentru gimnasiu
2) Idem fontes rerum Romanicarum
3) Idem următoarele poesii in Antologie

1) Din Donici
    Lupul şi Cucul
    Momiţa şi doue mâţe
    Racul, broasca şi ştiuca

2) Din Alecsandri
    Groza
    Andreiu Popa
    Ceasul reu
    Cinel-Cinel
    Dedicaţie
    Pescarul Bosforului
    D'asu fi iubit'o..

3) Din Bolintineanu
Furtuna
Eu vin
Muma lui Ştefanu (p. 138)
Marioara
Mircea celu Mare
Radu Vodă şi fata din casă.

Şedinţa III Dumin. 31 Octomv. 1865

(la V. Pogor)

Presenţi: Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Mandrea, Maiorescu, Pogor (Burghelea, Fara) 6 şi 2 aspiranţi.

Se continuă lectura de poesii pentru antologie. *Pogor* cetesce pe Alexandrescu, *Maiorescu* pe Bolintineanu, *I. Negruzzi* pe Alexandri.

Resultatul şedinţei III

Se decide a se mai primi şi imprima in Antologia societăţi Junimea următoarele poesii

1) Din Gr. Alexandrescu
Umbra lui Mircea
Ucigaşul fără voie
(Cănele Azor)
Toporul şi pădurea
Cănele şi căţelul
Cănele şi măgarul
2) Din Bolintineanu
Daniil Sihastru
Monastirea Putna (p. 169)
3) Din V. Alexandri
Fetu-Logofetu
Adio Moldovei
4) De C. A. Rosetti
Astfelu nu e voia ta...
5) Niculeanu
Viaţa nu...
6) Creţeanu
Gondola
Vacarescu, Muresanu ?

Şedinţa IV Vineri 5 Noemv. 1865
(la Maiorescu)

Presenţi: L. Negruzzi, I. Negruzzi, Schiletty, Pogor, Culianu, Mandrea, Melic, Maiorescu, (Paicu) 8 şi 1.

Se incepu discuţiile asupra ortografiei Romăne. I. Negruzzi cetesce unu tractatu alu seu despre această materie. Prima divergenţă de opinie se ivesce asupra primirei literei qu în locu de k şi c in cuvintele derivate din cele latinesci cu qu. *Pogor*, susţine pe qu, Negruzzi nu'lu admite. A doua dispută se nasce asupra admiterei sau neadmiterei semneloru, deocamdata a sedilei sub d, s şi t. Negruzzi o combate, ceilalţi voru să o admită. După vii discuţiuni (prelungite până la 1½ după mezul nopţei) ne separămu, convingăndu-ne ca nici unul nu ne amu lămuritu chestiunea în toată intinderea ei. Se amână desbaterile până la vreo şedinţă viitoare cu speranţă că atunci se voru afla mai multe punturi de conciliaţiune.

Resultatul şedinţei IV

nici unul.

Şedinţa V Vineri în 12 Noemv. 1865
(la Pogor)

Presenţi: Culianu, Mărzescu, Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Paicu, Mandrea, Maiorescu, Pogor (9).

Se vorbesce mai ănteiu despre prelecţiunile publice populare. Se fixază pentru inceperea loru prima Duminică din Decemvrie. La alcătuirea programului *Pogor* emite mai ănteiu opiniunea, să se introducă şi căte-va biografii. Amplificându-se această idee, propunendu unul unu barbatu istoricu, altul pe altul, programul crescu sub influenţa tuturoru la proporţiuni de o adevărată insemnătate şi se statui daru principiul că in lecţiunile publice din această sesiune să se pertracteze barbaţi, care in succesiune istorică personifică in sine epocele mari de cultură şi treptele progresive pe care a păşitu Europa in civilisaţiunea sa. Astfelu *Pogor*, propune ca materii de prelecţiune pe Platon, Sf. Va-

sile, Michel Angelo, Voltaire, Goethe şi Proudhon. *Maiorescu* pe Catonu, Temistocle, Cromvell, Svietoslavu şi Schopenhauer. *Mărzescu* pe Regulus şi *I. Negruzzi* pe Gregoriu VII şi Luther.

Apoi se cetescu poezii de V. Alexandri, de Tăutu şi de Creţanu. Daru «Miosotis» a lui Grandea, «Poesii» de Heliade şi mai alesu «Lyra» de Aricescu se espunu risului tuturoru.

Resultatul şedinţei V

1) Pentru prelecţiunile publice populare cu incepere de la prima Duminică din Decemv. 1865 se stabilescu următoarele materii (cu titule provisorii) care se fie esplicate de următoarele persoane :

Idealismul Grecu (Platon) de Maiorescu
Statul grecu (Temistocles) — Pogor
Cetăţeanul Romanu (Regulus) — Mărzescu
Doctrinarismul Romanu (Cato) — Maiorescu
Abnegaţiunea Creştină (Sf. Vasile) — Maiorescu
Direcţiunea istorică (Svietoslavu) — Maiorescu
Creştinismul politicu (Grig. VII) — I. Negruzzi
Arta Italiană (Michel Angelo) — Pogor
Reformaţiunea (Luther) — L. Negruzzi
Geniul Francesu (Voltaire) — Mărzescu
Puritanismul (Cromvell) — Mandrea
Goethe — Schiletty
Pessimismul ideal (Schopenhauer) — Maiorescu
Socialismul (Proudhon) — Pogor

2) Se decide a se mai primi în Antologie din Tăutu
Milcovul (p. 171)
din V. Alexandri
Stelele
Doină (p. 306)
Barcarolă (p. 21).

Şedinţa VI Marţi in 16 Noemv. 1865

(la Maiorescu)

P r e z e n ţ i: Culianu, Mărzescu, Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Paicu, Mandrea, Pogor, Maiorescu, Caragiani, Melik, Dim. Rossetti (Gregoriade[7] din Galaţi) (12 şi 1).

Se decide ocupaţia fie cărui membru a societăţii şi se hotărescu mai ăntei publicări de cărţi şcolare.

Convorbiri despre ortografie fără resultatu.

Resultatul Şedinţei a VI-a

1) S'au mai primitu pentru Antologie
Din Neculeanu
Unei doamne (p. 13)
O victimă.

2) S'a insărcinatu Schiletty, Negruzeştii şi Mandrea cu traducerea Istoriei vechi de Rottesk până celu multu la finele lui Aprilie 1866.

3) S'a insărcinatu Melik cu o lucrare de aritmetică pentru gimnasiul inferioru până la Fevruarie 1866.

4) S'a insărcinatu Mandrea cu Iuliu Caesar ediţie p. şcoale (clasa III), Paicu cu Epitame hist. sacrae (cl. I), Maiorescu cu Fedru (cl. II), Plinius epistole (cl. IV) şi Curtius vita alex. (IV) cu note.

5) S'a insărcinatu Maiorescu cu elaborarea gramaticii române pentru scoalele primare pană la finele anului 1865.

Şedinţa VII Vineri in 19 Noemv. 1865

(la Pogor)

P r e s e n ţ i : Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Paicu, Pogor, Maiorescu, Mandrea, Melic, Culianu (Gregoriadi) (9 şi 1).

Lectura tratatului de scrierea română de Maiorescu (partea I principiul generalu).

Resultatul Şedinţei VII

Adaptarea ideiloru generale despre scrierea română cu litere latine.

Şedinţa VIII Marti în 23 Noemv. 1865
(la Maiorescu)

P r e s e n ţ i : Pogor, Schiletty, Culianu, Paicu, I. Negruzzi, Melik, Mandrea (Costache-Boldur-Iepureanu) (7 şi 1).

Continuarea tratatului de ortografie română de Maiorescu (partea paleografică).

Resultatul şedinţei VIII

Depărtarea din scrierea noastră a litereloru qu, th, y, k şi adoptarea semnului de sedilă sub t şi d pentru tz şi z.

Şedinţa IX Vineri 26 Noemv. 1865
(la Pogor)

Presenţi : Th. Rossetti, G. Racoviţă, Paicu, Mandrea, Pogor, Maiorescu, Melik, Caragiani, Mărzescu, L. Negruzzi, I. Negruzzi (Boldur Costache) (11 şi 1).

Discuţiuni de omnibus rebus et quibusdam aliis.

Resultatul şedinţei a IX

Asupra propunerii lui Rossetti se decide a nu se traduce istoria universală ci a se compune după *metoada* lui Pütz [5].

Şedinţa X Vineri 3 Decemv. 1865
(la Maiorescu)

Presenţi: (Câmpeanu, Panaiteanu, Cătănescu, Costache Boldur) Mărzescu, Pogor, Schiletti, Caragiani, Mandrea, Melik, Paicu, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Culianu, Racoviţă, Maiorescu (12 şi 4).

Terminarea tractatului despre scrierea rumână (critica fonetismului şi a etimologismului).

Resultatul şedinţei X

Primirea semneloru scurtărei peste a, e şi i atâtu pentru esprimarea lui ъ cătu şi a lui Ѫ ↑ [6].

Şedinţa XI Marţi 7 Dec. 1865
(la Pogor)

Presenţi : (Ianovu, Costache-Boldur), Mărzescu, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Pogor, Schiletti, Maiorescu, Culianu, Mandrea, Melik, Cătănescu. (10 şi 2).

Discuţiuni despre scopul şi intinderea societăţei «Junimea».

Şedinţa XII şi XIII

Procesele verbale lipsescu. Discuţiunea urmată în ele a fostu aceeaşi ca şi în şedinţa XI.

Şedinţa XIV Marţi 28 Dec. 1865
(la Pogor)

Presenţi: Mandrea, Schiletti, Pogor, I. Negruzzi, L. Negruzzi, Paicu, Culianu (N. Rosnovanu). (7 şi 1).

Desbateri asupra discursuriloru publice şi asupra necesităţei unui programu al lucrăriloru Societăţei.

Resultatul şedinţei XIV

Nici unul.

Şedinţa XV Marţi 4 Ian. 1866
(la Pogor)

Mitică Sturza, Rosnovanu, Mandrea, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Paicu, Maiorescu, Pogor (Riureanu, Costache Boldur) (7 şi 2).

Lectura programului generalu a lucrăriloru societăţei Junimea (de Maiorescu) şi desbateri asupra lui.

Alcătuirea listei mixte despre lecţiunile populare în anul acesta.

Resultatul şedinţei XV

Programul societăţei Junimea [7 a].

Şedinţa din 13 Octomvrie 1871
(La V. Pogor)

Presenţi: Rossetti, Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, Ciupercescu, Ianovu, Bodnărescu, L. Negruzzi, Neiu, Culianu, Melik, Mandrea, Xenopol (13).

Asupra afacerei vinderei tipografiei de D-nii Pogor şi Maiorescu societatea deliberându incuviinţază vinderea făcĕndu-se oare care modificări.

De asemene se hotaresce care datorii a societăţii să fie recunoscute de bune şi plătite de D-nul Pogor din banii incasaţi de pe tipografie, aceste toate conformu unui prescriptu verbalu incheietu şi subscrisu de membrii presenţi (afară de D-nii Rossetti şi Melik) şi care se păstrează in hărtiile societăţii in originalu.

Discuţiunea asupra acestoru afaceri ocupăndu toată sară, nu se ocupă societatea cu chestiuni literare.

p. exactitate

A. D. Xenopol

Şedinţa din 29 Octomvrie 1871
(La V. Pogor)

Presenţi : Pogor, Maiorescu, Vărgoliciu, Negruzzi I., N. Ganea, Rosseti, Ianov, Melik, Culiano, Mandrea, Xenopol (11).

Se subsamnă propunerea Melik prin care se denumesc T. Maiorescu de representantu al Societăţei in afacerile esteriòre şi A. D. Xenopolu de secretariu. Propunerea se va publica prin Curieriu şi Uniunea liberală. — Capitalul rămasu din văndarea tipografiei după plata datoriiloru se va dobenda prin ingrijirea Domnului Pogor. Asupra intrebuinţărei dobendiloru va decide Societatea.

Trecĕndu-se la lucrările literare, se dă cetirea unei traducere a unei elegii din André Chenier, de *D-nu Vărgolici* care se primesce [8]. — De asemenea se cetesce Luna senină, traducere de *V. Pogor* din V. Hugo care asemene se primesce [9]. *D. Xenopol* cetesce

partea a 2-a a studiului seu asupra învăţămēntului [10], după care apoi cetindu-se traducerea D-lui Maiorescu din Schopenhauer «Despre ceea ce este cineva» se închide şedinţa [11].

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 5 Noemvrie 1871

(La V. Pogor)

Presenţi : Pogor, I. Negruzzi, Bulaişu, Alexandri, Ianovu, Gr. Buiucli, Mandrea, Bodnărescu, N. Ganea, Xenopol, (10).

Nefiindu alte intrebări de discutatu se incepe cu partea literară, discutându-se asupra literaturei comice populare — cu ocasiunea cetirei unei colecţii de proverbe şi ziceri adusă *de D-lu Bodnărescu*. — Se cetesce o nuvelă de Iorgu Ganea (1858) care este respinsă, apoi unu fragmentu din «Anatomia Amorului» [12] găsită în hărtiile D-lui V. Pogor, de un autoru necunoscutu, care este primită, după care şedinţa se radică.

p. exactitate

Secretaru

A. D. Xenopol

Şedinţa din 12 Noemvrie 1871

(La V. Pogor)

Presenţi: V. Pogor, I. Negruzzi, Xenopol, Bodnărescu (4).

Se dă cetire unui capitolu din economia politică de Carey [13], traducere de I. Bănescu. Traducerea aprobată. După ce se discută asupra liberului schimbu, se cetesce o satiră de V. Pogor (tatăl) care este primită [14]. Apoi doue traduceri a lui V. Pogor din Louis Ratisbonne (Cerşetoarea şi Rugăciunea) care suntu primite [15]. Se incuviinţază a se da D-lui Bădescu mai multe cărţi editate de

Junimea. Se discută apoi asupra educaţiunei femeiloru şi asupra defectului radicalu al acesteia care este lipsa de a le deprinde să gândească după care se termină şedinţa literară.

Asupra baniloru societăţei D. Pogor declară că au pusu la dobândă [16] galb. la D-nul Cerchez şi [17] galb. la D-lu Balassan.

p. exactitate

Secretaru

A. D. Xenopol

Şedinţa din 19 Noemvrie 1871

(La V. Pogor)

Presenţi: Alexandri, Rosseti, Pogor, Ganea, Mandrea, Bodnărescu, Vărgoliciu, I. Negruzzi, Ciupercescu, Xenopol (10).

Se decide a se înfiinţa o condica pentru trecerea resumatului sedinţeloru. De asemene a se respunde Domnului Marcian că Societatea nu poate tipări manuscriptul seu de traducere din Caesar.

D-lu Alexandri cetesce poesii noue, pasteluri şi altele, toate primite cu marea aprobare a societăţei [18].

D-nul Vărgoliciu cetesce Lampa, traducere din André Chenier care se primesce [19].

După o discuţie asupra valoarei istorice a popoareloru latine şi germane, se rădică şedinţa.

p. exactitate

Secretaru

A. D. Xenopol

Şedinţa din 26 Noemvrie 1871

(La V. Pogor)

Presenţi : Pogor, I. Negruzzi, Balaişu, Mandrea, Caragiani, Bodnărescu, Xenopol (7).

Se cetesce căte-va poesii populare culese din Bucovina (Putna) [20] din care se primescu vr'o 3. De asemene se cetescu căteva

poesii trimise de «o abonată» din care una singură «nu me uita» se află de bunişoară. *D-nu Bodnărescu* cetesce apoi descrierea sa despre monumentul Arhiducesei Cristina de Canova care este primită, după care se radică şedinţa [21].

p. exactitate

Secretaru

A. D. Xenopol

Şedinţa din 3 Decemvrie 1871

(La V. Pogor)

Presenţi : L. Negruzzi, I. Negruzzi, N. Ganea, Mandrea, Bodnărescu, Fara, Pogor, Xenopol (8).

Se decide a se face o listă de subscriere pentru Domnul Tiron, (subvenţie p. studiul medicinei) care se va presenta de secretaru în şedinţa viitoare.

D-nu *I. Negruzzi* cetesce o copie de natură «Artistul dramaticu», asupra căreia societatea se pronunţă pentru oare care modificări [22].

Se cetesce pentru a doua oară traducerea lui Napoleon II din V. Hugo de D-nu *Pogor*, făcěndu-se din nou observări pentru corectarea ei [23].

După aceasta se cetescu mai multe poesii de V. Hugo discutându-se asupra meritului loru intei şi in genere asupra meritului poeticu a autorului.

Se hotăresce a se chema pe D-nii Paicu şi Burlă pentru şedinţa viitoare, pentru ca să se poată pune earăşi la ordinea zilei intrebarea ortografiei. De asemene se va discuta in şedinţa viitoare unde voru urma a se ţine şedinţele societăţei.

p. exactitate

Secretaru

A. D. Xenopol

Şedinţa din 24 Decemvrie 1871

(La V. Pogor)

Presenţi : Pogor, I. Negruzzi, L. Negruzzi, N. Ganea, Bodnărescu, Culiano, Rossetti, Burlă, Xenopol, Vărgoliciu (10).

Se cetescu poesii populare din Transilvania trimise de N. Petru, din care se face o alegere pentru a se tipări în Convorbiri [24]. După aceasta se dă cetire unoru părţi din poema Franciada a D-lui Zamfirolu [24 a], care se găsesce ră, sujetul luat de autoru nefiindu de natură a fi tratatu în poesie. Domnul Vărgoliciu se însarcinează cu o critică a Franciadei in acestu sensu.

Domnul Vărgoliciu cetesce nişte traduceri din Lamartine care se primescu — de asemene o legendă «duhul reu» originală, la care se observă că descrierea ocupă ceva locu prea multu şi nu destul desvoltarea sujetului legendei insuşi; se primesce. O poesie de D-sa este respinsă («Iubescu»...) [25].

Venindu la discuţie chestia ortografică, şi societatea ne voindu a se ocupa cu ea se decide a se aduna căţi va din membri la D-lu I. Negruzzi in sara de 5 Ian. (Mercuri) pentru a se înţelege asupra acestui puntu (Membrii suntu: Burlă, Paicu, Vărgoliciu, Xenopol).

Asupra prelecţiuniloru populare de ţinutu in acestu anu se propunu de D. Xenopol doue subiecte : Istoria femeiloru sau ceea ce a produsu diversele rase pentru omenire, asupra cărora ne hotarindu-se nimicu ramăne a se urma discuţia in şedinţa viitoare in care aceasta chestiune va rămăne ănteia la ordinea zilei.

Chestiuni rămase din sedinţele treoute şi nedesbătute suntu: subscripţia Tiron, localul în care au a se ţinea şedinţele societăţii.

p. exactitate

Secretaru

A. D. Xenopol

Şedinţa din 31 Dec. 1871

Presenţi : Rossetti, Vărgoliciu, Caraiani, I. Negruzzi, Roiu, Gr. Buiucli, Burlă, Bodnărescu, Xenopol, (Lambrior) Maiorescu, (10 şi 1).

Se ceteşte o poesie «gramaticală» de Soroceanu, respinsă în mijlocul celor mai mari risete a membrilor societăţei.

Stenografului Român se va respunde că nu sunt mijloace.

Mai multe poesii de autori anonimi se respingu.

Poesii de Bodnărescu «Earna veni-va» «Călător pe a lumei valuri» şi «Sub gărbovele ziduri» primite cu mare plăcere, afară de cea d'ăntei în care de către mai mulţi se contestă forma ca nepoetică [26]. Reluarea discuţiei asupra ortografiei. Dându-se cetire programului elaboratu in şedinţa preparatorie de la I. Negruzzi se hotărescu in urma unor lungi discuţii următoarele punte :

U mut se respinge cu totul (exceptăndu-se deci casurile unde este intregu sau unde este eufonicu.

2) X se admite in ortografia Română.

3) *Apostroful* să se pună unde lipseşte o vocală, *liniuţa* unde este să se facă o contragere.

4) *Duplicarea consoanelor* respinsă cu totul. Se esceptă in genere de la regula aceasta şi de la altele, numele proprii şi cuvintele curat technice, care nu vor fi intrat in usul comun.

5) Imperf. la conjugaţia a patra să se scrie cu *e* nu cu *i* (auzeam nu auziam etc.).

6) *e* la început să scrie singur şi când are sunetul ie, (epure). La mijloc însă ie (pierde).

7) *Accentul grav* numai infinitivul verbeloru de a 4-a conjugare.

8) Chestiunea lui d, z, s intre 2 vocale, a lui ă ĕ î în şedinţa viitoare.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 21 Ian. 1872

(la V. Pogor)

Prezenţi: Rossetti, Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, Burlă, Caraiani, N. Ganea, Vărgoliciu, Lambrior, Xenopol (10).

Se admite anunciul publicat de I. Negruzzi în Conv. Literare, pentru schimbarea formatului foaei, însă numai pe un an până la 1 Martie 1873 când are a se pune din nou în discuţie acestu lucru (Maiorescu şi Pogor ceruse a se reveni la 4 coli) [27].

Comitetul de redacţiune pentru primirea articoleloru: Negruzzi, Pogor, Maiorescu pe un an de zile.

Prelegeri populare. Se respinge şi programul al doilea propus de Xenopol asupra elementelor lasate de fie care popor in cultura Europeană, pentru că materia aceasta a mai fost tratată. Se admite următorul programu care are a se publica.

Prelegeri populare

Elemente de educaţie

1)	6 Febr. — —	Introducere — — —	Maiorescu
2)	13 Febr. — —	Cele cinci sensuri — —	Xenopol
3)	20 Febr. — —	Viaţa de familie (elem. moral) — — — —	Pogor
4)	27 id. — —	Religia — — — —	id.
5)	5 Martie — —	Naţionalitatea — — —	Xenopol
6)	12 id. — —	Elem. esteticu — — —	I. Negruzzi
7)	19 id. — —	Jocurile — — — —	Maiorescu
8)	26 id. — —	Şcoala — — — —	Vărgoliciu
9)	2 April — —	Viaţa practică — — —	Maiorescu

Domnul Maiorescu invită Junimea pentru o contribuţie în favoarea nenorocitului filosof Feuerbach [28]. Rămâne ca fiecare să contribue prin D-nu Maiorescu cu cătu va vroi.

Pentru subvenţia Societăţei acordată foei Convorbirilor se determină următoarele sume :

D. Rossetti	— — — —	2 galb.
Th. Rossetti prin preced.	—	1 „
I. Negruzzi	— — — —	1 „
Carp prin I. N.	— — —	1 „
Vărgoliciu	— — — —	1 „
Melik et Culiano	— — —	1 „
Ciupercescu	— — — —	1 „
Maiorescu	— — — —	2 „
Pogor	— — — — —	2 „
Xenopol	— — — —	1 „
Ganea	— — — — —	1 „
Ianovu	— — — — —	1 „
Mandrea	— — — —	1 „
		16 galb.

Se va mai cere de la căţi va din membri a contribui pentru a se realisa suma de 20 galb. cel puţin pe lună.

După cetirea meditaţiei lui Schopenhauer «despre ceea ce are cineva» se radică şedinţa.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 28 Ianuarie 1872

(La Maiorescu)

Presenţi : Maiorescu, Pogor, Rossetti, Vărgolici, Burlă, Caragiani, Lambrior, N. Ganea, I. Negruzzi, Castano, Xenopol, Gr. Buiucliu, Bodnărescu.

Se fac invitaţii pentru prelegerile populare.

După aceasta se cetesce o poesie de autor anonim (elev din classa III) care fiind bunişoară se hotareşte a se adresa prin Convorbiri un respuns de incurajare fără însă a se publica [20].

Se cetesce introducerea la scrierile lui C. Negruzzi de V. Alexandri, pe jumătate [30]; restul rămanēnd pentru altă şedinţă. De asemene articolul seu despre Povestea vorbei de Anton Pan [31].

După aceasta se ceteşte din Schopenhauer «Despre onoare» [32]; finitul tratatului rămâne pentru şedinţa viitoare fiind oarele inaintate.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 4 Febr. 1872

(La Pogor)

Presenţi: Pogor, Maiorescu, Rossetti, N. Ganea, Mandrea, Burlă, Vărgolici, Caragiani, I. Negruzzi, Bodnărescu, Castano, Xenopol.

Se ceteşte de Bodnărescu actul al III şi IV din Grigorie Vodă, tragedie in 5 acte. Actul al V in una din şedinţele viitoare, când are a se discuta asupra întregului op [33].

Se ceteşte din Schopenhauer sfirşitul tratatului dispre onoare (onoarea cavalerească şi Duelul). După o lungă discuţie asupra ideilor lui Schopenhauer despre acest obiect se ridică şedinţa [34].

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 11 Febr. 1872

(La Maiorescu)

Presenţi : Paicu, Leon Negruzzi, Iacob Negruzzi, Meisner, Maiorescu, Burlă, Castano, Tassu, N. Ganea, Culiano, Mandrea. Vărgolici, Agura, Caragiani, M. Pompiliu, Cornescu (Macri), Xenopol, Bodnărescu.

In contra ortografiei decretate de Ministerul Instrucției societatea objectează: 1) că se atinge prin aceasta libertatea învățămêntului; 2) că nu e de competența consiliului permanent, nefind afacere de administrație; 3) că este în contra usului public, a autorităților literare chiar in contra academiei; ea este ortografia unui om (Heliade) [35].

Se va propune profesorilor Universității o protestare contra acestei măsuri arbitrare. Se opinează și pentru utilitatea unei interpelări in Cameră.

Discuțiunea ortografiei mai dă următoarele resultate:

1) Accent grav pe silaba finală la verburi cand poate fi indoeală asupra ințelesului (confundarea cu substantive etc.).

2) Z primit în loc de d (sedil), fiind că este literă latină — să se scrie și în loc de s intre două vocale cu sunet dur (pază, faze, etc.) pentru că duplificarea consoanelor fiind respinsă, e intre doue vocale are sunet moale.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 18 Febr. 1872

(La Maiorescu)

Presenți :

Ședința din 25 Febr. 1872

(La I. Negruzzi)

Presenți: Alexandri, I. Negruzzi, L. Negruzzi, Caragiani, Vărgolici, Tassu, Roiu, Bodnărescu, N. Ganea, M. Pompiliu, Xenopol, Balaiș, Cristodulo.

Se cetește introducerea din «transacțiunile literare și științifice». D. Vărgolici insarcinat cu o dare de samă in Convorbiri [36].

Se cetește o poveste de Slavici partea I, ascultată cu cea mai mare plăcere hotărându-se a se tipări in Convorbiri [37].

Domnul Alexandri ceteşte o poemă naţională «Dumbrava Roşie» in 7 cănturi, apoi o poveste «Sfarmă-Peatră şi Strâmbă Lemne» ambele de o rară frumuseţă [38].

După mai multe discuţii asupra causelor voiniciei Romanilor din timpurile mai vechi, Societatea se separă după una din cele mai frumoase şedinţe ce a ţinut.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 3 Mart 1872

(La I. Negruzzi)

Presenţi: Rossetti, N. Ganea, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Castano, Vărgolici, Balaiş, T. Christodulo, Christescu, Caragiani, Tassu, Verussi, Xenopol.

Se ceteşte o scriere asupra stenografiei de Cernescu, care se aprobă [39].

De asemene sfirşitul povestei «Fĕt-frumos şi Ileana Consinzeana» de M. Pompiliu şi sfirşitul povestirei Zina Zorilor de I. Slavici ambele mai ales cea din urmă încântătoare. Se ceteşte apoi scrisoarea lui I. Slavici către Redacţie prin care esplică şi motivează povestea. Se hotărăşte a se tipări şi aceasta ca introducere [40].

D. I. Negruzzi dă cetire unei scrisori a D-lui Hurmuzachi relativă la ortografie, după care societatea se desparte [41].

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 10 Martie 1872

(La I. Negruzzi)

Presenţi : Rossetti, Bodnărescu, Lambrior, Balaiş, Vărgolici, N. Ganea, Burlă, Tassu, Meissner, I. Negruzzi, L. Negruzzi, M. Pompiliu, Xenopol (13).

Se cetesc unele părţi din No. 2 a Transacţiunilor [42]. Vărgolici însărcinat cu darea de samă.

Se cetesc inceputurile din o piesă «Mircea cel Bătrăn» de B. Penescu, care găsindu-se ră se lasă la o parte.

D. Bodnărescu ceteşte actul I din «Lăpuşneanu» [43] care se aprobă de toată societatea. I. Negruzzi observă ca scena din ţintirim samănă cu acea din Richard III. De asemene se opinează că Lăpuşneanu ar trebui să afle că e tradat de Moţoc inaintea monologului de la finea actului.

După discuţiuni asupra mai multor sujete intre care «direcţia spiritului Bucureştean» societatea se desparte.

D. I. Negruzzi arată că din abonamentele Convorbirilor au încasat până acum 183 de galbeni.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 17 Mart 1872

(La I. Negruzzi)

Presenţi: I. Negruzzi, N. Ganea, Balaiş, Bodnărescu. Pogor, M. Pompiliu, Xenopol.

Se ceteşte earăşi poesia lui Bodnărescu «Ce va să fie va fi» discutându-se asupra celor 3 versuri pe care Junimea a opinat să se suprime [44].

D. I. Negruzzi ceteşte o parte din romanul seu Mihail Vereanu [45], care este foarte bine primită de societate.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 24 Martie 1872

(La I. Negruzzi)

Presenţi: Pogor, P. Carp, Maiorescu, I. Negruzzi, M. Pompiliu, Tassu, Balaiş, Bodnărescu, Castano, N. Ganea, Lambrior, Xenopol, Culiano, Melik.

Se ceteşte o parte din critica Ortografiei impusă de Ministeriu etc. de *V. Burlă* şi se primeşte pentru Convorbiri [46].

Se ceteşte o «comedie la ţară» de *I. Slavici*, oprindu-se la actul I. Comedia e declarată de greşită şi se respinge [47].

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 31 Martie 1872

(la Maiorescu)

Presenţi: Maiorescu, Culiano, Melic, Mandrea, N. Ganea, Buicliu, Lambrior, Tassu, Meissner, Castano, Bodnărescu, M. Pompiliu, I Negruzzi, Pogor, Xenopol.

Se cetesc mai multe poesii de autori anonimi şi se resping toate fiind rele.

Se discută asupra viitorului politic a ţerei şi asupra mai multor necesităţi de prima ordine in reformele interioare (învăţătura, sistemul economic).

Maiorescu propune ca să se stabilească o comunicare mai regulată a mişcărei civilizaţiei apusană în societatea Junimea; propune deci ca fiecare membru să se insărcineze cu cetirea unor foi, dănd samă in fie care şedinţă de ce a aflat important. Se regulează de o cam dată lucrarea în modul următor:

Maiorescu	Revue des Deux Mondes [48]
	Allgemeine Zeitung [49]
I. Negruzzi	Die Gegenwart [50]
	Im neuen Reich [51]

Lambrior și M. Pompiliu } Gazetele Române Transilvanene
Xenopol Magazin f. Litter. des Auslandes [52] şi «Gazeta economică şi statistică»
Mandrea Ştiinţe de stat
Vărgolici Revue Contemporaine [53]
O gazetă Italiană
Verussi Artele frumoase
N. Ganea Journal des debats [54] şi Foile Române politice principale
Tassu Dreptul şi Uniunea liberală, Monitorul.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 7 Aprilie 1872

(la V. Pogor)

Presenţi : Pogor, Maiorescu, N. Ganea, Rossetti, Bodnărescu, M. Pompiliu, Savul, Vărgolici, G. Buicliu, Xenopol.

Se ceteşte o poesie trimisă de un D-n Vintilă, care se respinge fiind ră.

D-l Xenopol ceteşte un articul statistic asupra mişcărei ideilor in România, la care se fac mai multe observaţiuni. Se primeşte [55].

D-l Vărgoliciu ceteşte critica transacţiunilor modificată, asupra căreia se mai fac unele observări — se primeşte [56].

D-l Maiorescu ceteşte din Parenesile şi Maximele lui Schopenhauer [57]. Tot D-sa mai dă samă despre cele aflate din ziarele streine. Se decide ca fie care să le dea in scris pentru ca să se facă din ele un dosar.

Se pune apoi la discuţie prelegerile populare pentru anul viitor şi anume chestiunea localului. D-l Maiorescu propune de a cerceta dacă nu ar fi cu putinţă ca societatea să zidească o sală

a ei. După mai multă discuţie se convinge societatea că acest plan nu este uşor de realisat; totuşi se decide a se agita chestiunea pentru a vedea dacă nu va prinde cu incetul rădăcină în public.

[La ordinea zilei pe data viitoare rămâne Hildebrand, doue coli din Astronomie tipărită de Junimea s'a pierdut].

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 14 Aprilie 1872

Numerul celor prezenţi fiind foarte restrins (Pogor, Maiorescu, Bodnărescu, Xenopol) sedinţa nu se ţine.

p. exact.

A. D. Xenopol

Şedinţa din 21 Aprilie 1872

(La V. Pogor)

Presenţi: Maiorescu, Pogor, Mandrea, Bodnărescu, Melik, Lambrior, Panu, Savul, Vărgolici, Xenopol, Burlă. Mai târziu vine V. Alexandri.

Se cetesc traduceri din I. G. Fischer de A. D. Xenopol (trei poesii) care se primesc propunēndu-se oare care modificări [58].

Se ceteşte o poezie de Matilda Cugler «Durerea», care se primeşte [59].

Subsemnatul ceteşte apoi «Cugetări» asupra cărora se discută pentru fiecare in parte primindu-se cele mai multe [60].

De asemenea scrisoarea către Telegraful Român, a căruia scop este luminarea Românilor de peste Carpaţi asupra tendinţelor direcţiei culturei Iaşene. Se primeşte.

Trecându-se la darea de samă de conţinutul ziarelor, subsemnatul prezintă rezumatul din «Magazin für Litteratur des Auslandes» [61], D-lu Maiorescu din Allgemeine Zeitung [62], care se vor anexa la dosarul instituit pentru aceasta.

Se decide a se imprima cele doue coli de astronomie ce a dispărut, — cu cheltueala Societăţei.

Se decide a se publica in Convorbiri Itinerariul lui Ioan Maiorescu in Istria [63].

Domnul Maiorescu ceteşte tratatul lui Schopenhauer despre glorie [64], după care se ridică şedinţa.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 28 Aprilie 1872

(La Maiorescu)

Presenţi : Iacob Negruzzi, Leon Negruzzi, Maiorescu, Mandrea, Bodnărescu, Lambrior, Panu, Castano, Verussi, Tassu, Pogor, Xenopol.

Se discută mai ăntei asupra cărţii lui Hasdeu Istoria Critică a Romănilor, după acea trecând la valoarea lui Şincai şi a operilor sale, se discută lung şi animat asupra-i resumându-se mai la urmă că valoarea lui nu este nici ca istoric nici ca cronicar, ci numai ca acel ce a dat impuls ocupărei cu istoria naţională între Romăni, descoperind tot odată şi multe izvoare unde ea se aflâ depusă. Stilul lui Hasdeu este desaprobat avĕnd mai mult caracterul unui stil de pamflet decât de istorie serioasă critică.

După aceasta se cetesc de I. Negruzzi poesii autori anonimi, imitaţiuni slabe a pastelurilor lui Alexandri.

Iacob Negruzzi ceteşte introducerea la Copiile de pe natură la care se propun oare care modificări.

Se trece apoi la discuţie asupra poemei lui Alexandri Dumbrava Roşă, care ţine mai mult timp esprimându-se asupra-i opiniuni destul de contrare. Dintre defecte ale ei se observă de unii membri (Pogor, Maiorescu) că acţiunea este cu mult prea scurtă şi introducerea prea lungă, apoi că conţine esprimarea de sentimente barbare. Aceste se combat de mai mulţi... (L. Negruzzi, Xenopol). Multe locuri singuratice presentă insă slăbăciuni.

Opiniunea generală este insă că poema e bună unii punend-o

aproape alături cu pastelurile, alţii (Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi) cu mult mai pe jos.

După aceasta se naşte o discuţiune asupra Evreilor, asupra industriei noastre şi mijlocul de a le face concurenţă. Se iveşte ideea unei societăţi care se aibă de principiu a cumpăra numai de la Creştini obiectele ce se află la ei pentru a porni astfel renaşterea industriei naţionale. Asupra acesteia se decide a se reveni.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

P. S. D-l Xenopol dă samă despre trei ziare Române (Sămănătorul, Columna, Federaţiunea) în care se ved opiniuni mai puţin duşmane Convorbirilor de cum fusese pănă acum.

Şedinţa din 5 Mai 1872

(La Maiorescu)

Presenţi: Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, Mandrea, Savul, M. Pompiliu, Melik, Rossetti, Tassu, Bodnărescu, Xenopol.

Se discută asupra meritelor lui Heliade şi a lui G. Asaky. — I. Negruzzi descopere societăţii că intre hărtiile tatălui seu este o corespondenţă intre el şi Heliade asupra introducerei literilor latine. Societatea îl îndeamnă să facă căt mai curend o dare de seamă despre conţinutul acelei corespondenţe, in Convorbiri [65].

Luăndu-se apoi in discuţie conţinutul numerului al 2-lea din Convorbiri, in care unele lucrări a fost introduse fără a fi intrebaţi Maiorescu şi Pogor, aceştia se desistă de a mai face parte din comitetul de redacţiune, hotărindu-se ca să rămână redacţia asupra lui I. Negruzzi ca şi mai nainte.

Se cetesc poesii de G. Lazu [66] din Cernăuţi, din care vro doue se găsesc de bune. Asupra primirei lor in Convorbiri însă, născându-se impărţală de opinii, ele ramăn a nu se publica acuma.

Se hotăreşte ca in Nr. viitor a Convorbirilor să se tipărească povestea lui Slavici [67], Călătoriile in Istria a lui I. Maiorescu.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa din 12 Mai
(la V. Pogor)

Şedinţa din 19 Mai
(la Maiorescu)

Şedinţa din 26 Mai
(la Pogor)

Presenţi: Pogor, I. Negruzzi, Mandrea, Pompiliu, Bodnărescu.

Şedinţa din 2 Iuni
(la Maiorescu)

Presenţi: Catargiu, Pogor, Roseti, Maiorescu, L. Ciurea, Tasu, Lambrior, N. Ganea, Panu, Bodnărescu, Savul, Mandrea, Caraiani, Castano, Vărgolici, M. Pompiliu, I. Negruzzi, Xenopol (C. Gall).

Se ceteşte o adresă a Parohului Bartolomeu care trimite societăţei un «catehis mare» tradus din Greceşte spre tipărire. Se respinge cererea regulându-se a i se face cunoscut.

Se ceteşte programa Societăţii de bele arte din Bucureşti. Ne presentând garanţii serioase de reuşită in scopurile sale, se decide a nu se lua parte nici într'un mod la invitările ce fac, păn' mai tărziu.

D. Maiorescu ceteşte «Directiunea nouă» partea II şi anume despre Prosă, Conţinutul. Se va tipări in Convorbiri la Septemvrie [68].

p. exactitate

A. D. Xenopol

Şedinţa din 9 Iuni
(la Pogor)

Presenţi: Maiorescu, Pogor, I. Negruzzi, N. Ganea, Mandrea, Melic, M. Pompiliu, Tassu, Panu, Lambrior, Savul, Bodnărescu, Xenopol, Burlă.

Se cetesc poesii de D-şoara Cugler care se primesc cu oare care observări [69].

Se ceteşte Resbunarea lui Statu palmă de V. Alexandri, care se va tipări in Nr. de la 1 Iuli.

Maiorescu ceteşte «Direcţiunea nouă» cap. II a Partei II Prosa şi anume Forma.

Domnul Dr. Fetu cerănd Junimei detailiuri asupra acestei societăţi şi a activităţei sale, aceste i se vor da de Secretar, arătându-se in genere in ce a consistat activitatea literară a acestei societăţi de la fundarea ei pănă in prezent.

p. exactitate

A. D. Xenopol

Şedinţa din 16 Juni

(la Maiorescu)

Presenţi: Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, L. Negruzzi, Lambrior, Panu, Tassu, Bodnărescu, Mandrea, Melik, N. Ganea, Savul, Xenopol.

Se hotăreşte programul discursurilor publice ce au a se ţinea în earna 1872/73. După propunerea mai multor teme — se adoptă următoarea propusă de D. Maiorescu.

Momentele epidemice morale in viaţa popoarelor.

Maiorescu	Introducere
	Spania sub Filip II
	Epidemia Formelor
Pogor	Law
Xenopol	Renaşterea
	Comuna
	Arabii
Lambrior	Cruciatele
Vergolici	Spiritismul
Panu	Serbia sub Cara Gheorghevici
Ganea	Unirea
Pogor	Teroarea

Complectarea şi ordinea in care să se ţină aceste prelegeri a rămas de fixat in o şedinţă viitoare.

A. D. Xenopol

Anul 1872/73

Şedinţa I 1 Septemvrie [69] a

(la Maiorescu)

Presenţi: Maiorescu, Pogor, I. Negruzzi, L. Negruzzi, N. Ganea, M. Pompiliu, Eminescu.

D. Eminescu ceteşte fragmente din Diorama şi anume Egipetul şi inceputul Evului de mijloc. Apoi ceteşte novela sa Sermanul Dionisie. Asupra acesteia D. Pogor şi Maiorescu observă că sfîrşitul şi modul deslegărei nu corespunde cu caracterul întregei scrieri. Se primeşte pentru a se tipări.

A. D. Xenopol

Şedinţa II 7 Septemvrie

(la Pogor)

Presenţi: Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, N. Ganea, Eminescu, Tassu.

D. Eminescu ceteşte doue poesii : Ănger şi Demon şi Floare albastră [70], care ambele se primesc.

După ce se discută asupra chestiunei Evreilor şedinţa se ridică.

A. D. Xenopol

N. Pentru şedinţa viitoare se va lua în vedere

1) Subvenţiunea incă pe 2 luni pentru Slavici (20 galb.) pentru a'şi putea depune examenul.

2) Subvenţiunea de acordat lui Eminescu.

3) Trecerea creanţei Junimei (prin D. Pogor) de la Balasan, asupra Societăţei tipografiei naţionale.

Şedinţa din 15 Sept.

(la Maiorescu)

Presenţi: Maiorescu, Pogor, Negruzzi, Buicliu, Vărgolici, Lambrior, Panu, Roiu.

S'a cetit o poesie de Cerchez respinsă.

O traducere din Eneida de Virgil (Cartea [IX] [71]) de M. Străjanu care s'a admis.

S'a cetit critica bibliografiei a lui Branza contra zoologiei lui Măndru.

S'a hotărît a se ceti din Istoria critică a lui Hăjdeu in fiecare şedinţă.

A. D. Xenopol

Şedinţa din 22 Sept.

(la Pogor)

Prezenţi: Roseti, Pogor, Negruzzi, Maiorescu, Tassu, Castano, Panu, Pompiliu, Buicliu, Melik, Culiano, Xenopol, Vărgolici.

Se decide a se mai da lui Slavici suma de 20 galbeni.

Se decide ca să se dea lui M. Eminescu subvenţiunea acordată până acuma lui Slavici.

Contribuţiunile declarate sunt: Pogor 1 galb. pe lună, Maiorescu 1 galb., Roseti 1 galb., Culiano 1 galb. pe 2 luni, pe urmă căte ½ galb. Melik (id), Ciurea ½ galb. Negruzzi 1 galben, Vargolici ½ galb., N. Ganea 1 galb., Xenopol ½ galb., Paicu ½ galb., Neiu ½ galb., Ciupercescu ½ galb. (Carp 1 galb.).

Se ceteşte prefaţa lui Cogălniceanu la cronicele Romăniei — apoi critica bibliografiei de Xenopol asupra acestei publicaţii.

Se propun programe noue p. cursuri și anume (de Xenopol) :

Descoperiri	*Ideale*	*Principii reprezentate de popoare*
I Introducere	II Idealul în religie	III China, utilul
Focul	— — stat	India, Contempl.
Aerul	— — știință	Evrei, religia
Plugul	— in starea econom.	Fenicieni, bogăția
Corabia		Egipteni, măreția
Alfabetul	— in relaț. internaționale	Grecii, frumosul
Copernic		Romanii, puterea
Tipografia	— în viața socială	Spania, fanatismu
Pulberea de tun	— in viața individuală	Anglia, statul
Busola		Franța, gloria
Telegr. și drum de fer	— in artă	Germania, filosof.
		Italia, arta
Paleontologia		
Mașinele		
(Balon și legi atmosferice)		

După mai multe discuții se decide a se mănține de o camdată programul cel ăntei.

Se decide ca D. Pogor să cedeze proprietarilor tipografiei naționale creanța lui Balasan.

A. D. Xenopol

Ședința din 29 Sept. 1872

(la Pogor)

P r e s e n ț i: Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, Tassu, Lambrior, Panu, Roseti, Carp, Buicliu, Paicu, Vargolici, Xenopol (Goilav).

Se discută mai mult timp asupra raportului în care stăm cu Evreii.

Se cetesc căte-va poesii de autori anonimi care se resping toate.

Se cetesc traduceri din Anacreon de S. Vărgolici din care se primesc trei [72].

Se ceteşte ceva din istoria critică a lui Hăjdeu.

Pe urmă traduceri din Schopenhauer de Maiorescu.

A. D. Xenopol

Şedinţa din 5 Octomvrie

(La Pogor)

Presenţi: Maiorescu, Pogor, Rossetti, Ganea, Vărgolici, Negruzzi, Tassu, Panu, Lambrior, Castano, Străjanu, Bodnărescu. Maiorescu, ceteşte din Schopenhauer.

Şedinţa din 6 Octomvrie 1872

(la Maiorescu)

Presenţi: Maiorescu, Pogor, Melik, Culiano, Caragiani, Paicu, Roseti, Calimah Catargiu, Tassu, Panu, Lambrior, I. Negruzzi, Castano, Vărgolici, (A. Baliche şi fii lui P. Baliche).

Se cetesc poesiile lui Eminescu, publicate până acuma.

Se ceteşte din Hăjdeu Istoria critică a Românilor.

Se ceteşte din Schopenhauer traducere de Maiorescu.

Se decide ca aniversarul Junimei să se serbeze la 21 Octomvrie.

Şedinţa din 12 Octomvrie

(Maiorescu)

Presenţi: Maiorescu, Pogor, Rossetti, Leon Negruzzi, I. Negruzzi, Tassu, Panu, Lambrior, Cernescu, Strajanu, Bodnărescu, Cal. Catargiu, Varnav Liteanu, Buicliu, Lepadatu, Paicu, Vărgolici, Castano, Verussi, Şerbănescu, Xenopol.

Se ceteşte de Xenopol inceputul unui studiu asupra lui Herodot in raport cu istoria noastră. Se primeşte propunendu-se unele indreptări [73].

Se ceteşte de Şerbănescu mai multe poezii originale şi o traducere din Victor Hugo şi se primesc [74].

Se cetesc poezii de un anonim-respinse.

Se ceteşte inceputul unei poesii de Bodnărescu.

Discuţiunea asupra Cosmopolitismului şi naţionalităţei. Şedinţa viitoare la I. Negruzzi.

A. D. Xenopol

Şedinţa din 13 Octomvrie

Presenţi: Maiorescu, Pogor, Paicu, Rossetti, Negruzzi, Tassu, Lambrior, Panu, Castano, Vărgoliciu, Străjanu.

Se ceteşte din Hajdeu Istoria Critică a Romănilor.

Se hotareşte definitiv serbarea aniversarului la 21 Octomvrie. Maiorescu insărcinat cu aranjarea serbării.

Se ceteşte o poesie de un anonim a careia idee fiind bună însă forma ră se însărcinează Pogor s'o indrepte.

D. Străjanu ceteşte o traducere a unei episode din Eneida care se primeşte [75].

Şedinţa din 21 Octomvrie 1872

Serbarea aniversarului al 7-lea a Societăţei Junimea. Soupeu în sala Otelului de Angleterre la care au luat parte douezeci şi doi de membri ai societăţii : Maiorescu, Pogor, Rossetti, Leon Negruzzi, I. Negruzzi, Ianov, N. Ganea, Paicu, Melik, Neiu, Buicliu, Panu, Tassu, Castano, Verussi, Vărgolici, Balş, Roiu, Lapadatu.

Pogor ceteşte o poemă comică intitulată: [76]

I. Negruzzi de asemenea una «Pogoriada». Maiorescu un dialog.

Şedinţa din 28 Octomvrie 1872

Presenţi : Maiorescu, Pogor, Rossetti, Tassu, Panu, Negruzzi, Vărgolici, Paicu, Melik, Culiano, Ganea, Străjanu.

Se ceteşte de Maiorescu din traducerea lui Schopenhauer.

Mai multe poesii de anonimi — rele.

Bodnărescu ceteşte trei poesii care se primesc [77].

Discuţiuni asupra unei teme estetice propuse de Bodnărescu. O nouă împărţire a esteticei, după materialul artelor în arte reale (arhitectura, sculptura) care intrebuinţază insăşi materia şi ideale (musica, pictura, poesia) care întrebuinţază insuşiri ale materiei.

Se ceteşte o poezie de un anonim indreptată de Pogor şi indreptarea fiind găsită tot atât de ră se insărcinează Vărgolici cu indreptarea ei.

Anul 1873/74.

Şedinţa din 7 Septemvrie 1873

I. Negruzzi ceteşte o satiră (contra unor autori) [78] care este primită. Diverse poesii rele de anonimi. Maiorescu propune ca Junimea să intreprindă o lucrare mai serioasă (dicţionarul archeologic); după ce se discută se admite idea de a se lucra un dicţionar şi se cercetează modul cum trebue să fie precum şi procederea de intrebuinţat. — Discuţie asupra naturei versului român (silabic sau ritmic ?).

Secretar

A. D. Xenopol

Şedinţa II 13 Septemvrie

A. Xenopol ceteşte articolul asupra epigramei care se primeşte. — Negruzzi ceteşte nişte scrisori satirice anonime trimise lui a propos de romanul M. Vereanu. — Se discută earăşi asupra dicţionarului. Comisiunea ce va lua parte la lucrare se compune: Maiorescu, Culiano, Vărgolici, Tassu, Pompiliu, Xenopol, Burlă, Panu, Lambrior.

Pentru şedinţa viitoare să se cerceteze cărţile cele mai vechi Române ce esistă.

Secretar

A. D. Xenopol

Izvoare: Arhiva Familiei A. D. Xenopol.
Prescriptele verbale ale Junimii.

N O T E

[1] Ședința întâia nu înseamnă o indicație pentru data înființării Societății, care rămâne definitiv stabilită: în ultimele luni ale anului 1863. Afară de mărturisirea lui **Iacob C. Negruzzi** din **Amintiri** e și **Albumul Junimii,** care se publică între capitolul Eminescu și Xenopol și se reproduce și în facsimile.

[2] Pentru susținerea tipografiei, nu pentru cumpărarea, deoarece: «Nepotul lui Pogor, **Casu,** june Basarabean modestu binevoitoru și fórte avutu, voindu a inavuțî Besarabia cu o tipografie Romana ce cumperase de la Paris, guvernulu muscalescu i refusi deschiderea tipografiei și elu dedică tipografia sa societătiei nóstre si-abia peste cateva septemani va functiona o noua tipografie în Iassi sub numele „tipografia societatiei Junimea"»: **Iacob C. Negruzzi** către **Al. Gregoriady-Bonachi,** 17/29 Sept. 1865, în St. D. L. III 348.

[3] A rămas numai un deziderat.

[4] **Al. Gregoriady-Bonachi,** în familia căruia s'a găsit recent 15 scrisori ale lui **Iacob C. Negruzzi,** dintre anii 1863/1881, de-o valoare documentară foarte însemnată. Ele s'au pubicat în St. D. L. III. 328 și urm. Pentru Al. Gr. cf. Indice St. D. L. III.

[5] Chiar cu numărul prim al **Conv. Lit.** începe să se publice un «Apelu la autorii rumâni», în care se arată că Junimea «poside o tipografie complectă», pe care «o pune la disposițiunea autorilor rumâni», în sensul editurii de astăzi, arătând și condițiunile obligatorii pentru autori, Societatea Junimea suportă cheltuelile tiparului și ale lansării; restul venitului netto este al autorului. Socotelile se fac după un an dela apariție. «Ortografia cu care se imprimă cărțile rumânesci a le Societății este cea publicată în cartea D-lui Maiorescu: «Despre scrierea limbei rumâne"». Totuși societatea nu impune această ortografie în mod obligatoriu, ci invită numai pe autori să păstreze o uniformitate, iar dacă alții au «voi să-și vadă scrierile imprimate altfel, să-și exprime această dorință. Prețul se fixează de comun acord. Societatea editoare își rezervă dreptul de acceptare sau respingere a manuscriptelor, precum și cel de prioritate la punere supt presă. Cărțile pentru usul școalelor au preferință. Pe contrapagina acestui apel se înșiră cărțile deja apărute: **I. M. Melic, Aritmetică,** 184 pg. prețul 8 lei. — **Titu Maiorescu,** Despre scrierea limbei rumâne, prețul 1/2 icosar = 7 lei cursul pieței Iassi. — **Pavel Paicu,** Epitome Historiae Sacrae, edițiune în usul școalelor, cu adn. rumâne și cu vocabularu latino-rumân prețul 2½ lei. — **Schiller,** Moartea lui Wallenstein, traducere rumână de **E. M.,** prețul 10 lei. — **Shakespeare,** Macbeth, traducere rumână de **P. P. Carp,** prețul 5 lei. — **W. Pütz:** Geografia și Istoria evului vechiu. Manualu prelucratu pentru gimnasiele române de Dr. **I. G. Meșotă,** Profesoru in Brașovu, 1 vol. in 8-o, 356 pag. și XII (Prețul în Romănia 1 icosaru). Edițiunea și Imprimeria Societății Junimea. Iassi», anunțată în **Conv. Lit.** 1 Noembrie 1867 II 256, în recenzia lui **Titu Maiorescu.**

[6] a— e— i — = ă — ĕ și â — ê — î.

[7] a In linii generale expus însă la 1865 (17/29 Sept.) de către Iacob Negruzzi în scris. către Al. Gregoriady-Bonachi, cfr. St. D. L. III 347, 349, și în scrisoarea următoare (X), pg. 350/1. Atragem atențiunea în mod deosebit asupra scrisorilor lui Iacob C. Negruzzi adresate lui Al. Gr. B. și publicate în vol. III din St. D. L., fiind

că ele luminează în mare parte redactarea în stil telegrafic a acestor «prescripte verbale».

[8] «Se primeşte» — dar **nu** se publică.

[9] **Luna senină** (V. Hugo, Orientales X), **trad.** de **V. Pogor,** în **Conv. Lit.** 1871 V 279/80.

[10] **A. D. Xenopol,** Studii asupra stărei noastre actuale, partea a IV-a: Despre învăţământul şcolar în genere şi în deosebi despre acel al istoriei, în **Conv. Lit.** 1872 V 233, 285, 316.

[11] **Aforismul pentru înţelepciunea în viaţă** de **Arthur Schopenhauer,** în **Conv. Lit.** 1872 VI 289 şi urm. Redacţia pune în subsol nota: «Publicăm, din **Parerga und Paralipomena,** aforismele celebrului pesimist, care în mijlocul Europei creştine a făcut să reînvie metafisica budhaistă. — Traducerea e de d. **T. Maiorescu**».

[12] Nu s'a putut identifica în **Conv. Lit.** fragmentul pomenit.

[13] Nu s'a publicat în **Conv. Lit.**; pentru Carey cfr. nota 56, pag. 421, în acest vol.

[14] **Vasile Pogor (tatăl):** O satiră vechiă, «care are de obiectu Eughenismul din vremile sale [ale autorului] şi care de sigur are meritu literaru», în **Conv. Lit.** 1871 V 291/2.

[15] ...şi publicate în **Conv. Lit.** 1872 V 375.

[16]—[17] Locurile sunt lăsate goale.

[18] **V. Alecsandri,** Pasteluri: **Pe coastele Calabriei. — Pohod na Sibir. — Palatul Loredano. — Cântec sicilian. — Vânătorii. — Ieri şi Astăzi.** In **Conv. Lit.** 1871 V 297, 313, 314, 315. — De remarcat că Junimiştii îi scriu de cele mai multe ori Alexandri, în loc de Alecsandri cum iscălea poetul. In **Conv. Lit.** e **Pohod na Sibyr** (pg. 297).

[19] **S. Vărgolici,** Lampa, trad. din A. Chenier, în **Conv. Lit.** 1872 VI 133.

[20] Culese, de sigur, cu prilejul serbării dela Putna, de A. D. Xenopol sau I. Slavici.

[21] **S. Bodnărescu,** Grupa de la mormântul ducesei Cristina de Canova, aflătoare în biserica Augustinilor din Viena, în **Conv. Lit.** 1871 V 308/9.

[22] **Iacob Negruzzi,** Copii de pe natură: **Artistul dramatic,** în **Conv. Lit.** 1 Ian. 1872 V 334—339.

[23] Pentru ca în cele din urmă traducătorul însuşi să renunţe de a mai prezinta comitetului de lectură încercarea sa.

[24] Peste 30 de cântece populare, care se publică în **Conv. Lit.** 1872 V 357—360, subt semnătura: «Din colecţiunea **N. Petru**».

[24] a **S. G. Vârgolici** face o distrugătoare critică «poemei epice» **Franciada** lui **Al. G. Zamfiroiu,** în **Conv. Lit.** 15 Ian. 1872. V 349—353.

[25] **Toamna** (Lamartine, premières medit. poet. XXXV), trad. de **S. G. Vărgolici,** în **Conv. Lit.** 1872 V 396. — **Duhul cel rău,** legendă (originală), în **Conv. Lit.** 1872 VI 303—305. — Apoi trad. din **Lamartine:** Isolare (pg. 48), Valea (pg. 71) şi Ischia (pg. 133) ibid.

[26] **S. Bodnărescu,** Poesii: «Sub gărbovele ziduri» este începutul poeziei cu titlul apărut în **Conv. Lit.** 1872 VI 15/16. «Ce poate fi, va fi», la care malițiosul Gh. Panu se opreşte în Amintirile sale dela Junimea bătându-şi joc. S. Bodnărescu schimbă

începutul astfel: «Sub gârbove zidiri de vrem mucezite»... Ultima poezie: «Călător pe-a lumei valuri!» — se tipăreşte tot acolo, pg. 16.

[27] Formatul 21×27 se păstrează 18 ani, până la 1885, când se dă **Conv. Lit.** formatul de astăzi 16½×24.

[28] **Ludwig Andreas Feuerbach** * 28 Iulie 1804 — † 1872 Rechenberg (Nürnberg), filosof renumit, care la sfârşitul vieţii sale fu lovit de o mulţime de nenorociri, cari l-au adus în totală stare de ruină materială. Numeroase ajutoare din partea prietenilor şi admiratorilor din toate ţările i-au asigurat o existenţă omenească timp de 12 ani. Este interesant să se ştie cât de puternice erau legăturile Junimiştilor cu reprezentanţii culturii germane de pe acele vremuri.

[29] «**A. M. I. Iaşi.** Puteţi face încercări, dar sunteţi ăncă pre teneru pentru a aspira la publicitate» — **Conv. Lit.** 1 Febr. 1872 V 375.

[30] Cfr. St. D. L. II 186, 296.

[31] **V. Alecsandri,** Cântece de stea şi Povestea vorbei de Anton Pann, în **Conv. Lit.** 1 Febr. 1872 V 361 şi urm.

[32] şi [34] Publicarea începută în anul VI se continuă abia în anul al X-lea al Conv. Lit.

[33] Cfr. St. D. L. II 55, 150, 154, 155.

[35] **Vasile Burlă** scrie un articol: «Contra ortografiei impuse şcoalelor române de Ministeriul Instrucţiunii Publice», în **Conv. Lit.** 1 April 1872 VI 41—48.

[36] **S. Vârgolici,** Despre «Transacţiuni Literare şi ştiinţifice», în **Conv. Lit.** 1872 72 şi urm.

[37] **I. Slavici,** Zina Zorilor (poveste), în **Conv. Lit.** 1 Iunie 1872 VI 91—115, cu scrisoarea lui **I. Slavici,** care precizează rolul artistic al folkloristului. Asupra cuprinsului acestei scrisori către redacţie s'a insistat în St. D. L. II pg. 292/3 nota 6.

[38] **V. Alecsandri, Dumbrava roşie,** poem istoric, în **Conv. Lit.** 1872 VI 50 şi urm. — **Răsbunarea lui Statu-Palmă,** legendă, în **Conv. Lit.** 1872 VI 72 şi urm. Se adăuga prin asterisc la titlu, în subsol notiţa: «Sfarmă-Peatră, Strâmbă-Lemne şi Statu-palmă-barbă-cot sunt fiinţe fantastice din poveştile poporane. Statu-palmă aleargă pe pământ şi pe sub pământ calare pe un epure şchiop».

[39] **Cernescu,** Despre stenografie şi necesitatea ei, în **Conv. Lit.** 1872 VI 61.

[40] Cfr. nota 37.

[41] Nu se cunoaşte cuprinsul scrisorii.

[42] Cfr. nota 36. — [43] Cfr. St. D. L. II 117, 146.

[44] Cfr. nota 26. — [45] Cfr. St. D. L. II Indice (critică făcută de I. Slavici).

[46] Cfr. nota 35. — [47] Cfr. St. D. L. II 185, 188, 189.

[48] **Revue des Deux Mondes,** revista politică, istorică literară şi artistică, fondată în Paris la 1831 de către **F. Bulcz** şi condusă de el până la moarte (1877), apoi de fiul său **Charles Buloz** până la 1893; dela 1893 până la 1906 de **F. Brunetière,** al cărui urmaş a fost **Francis Charmes.** Prin factura, atitudinea şi sobrietatea ei, R. d. D. M. poate fi comparată cu ce a fost la noi rev. **Convorbiri Literare.**

[49] **Allgemeine Zeitung,** cotidian politic, cu un bogat supliment literar şi ştiinţific, a fost întemeiat de celebrul editor I. F. Cotta în Stuttgart, la 1798, mutându-şi sediul în diferite centre din cauze politice (Augsburg, München). Intre director, redac-

tori, colaboratori amintim pe: **F. Huber** (1798—1804), **K. Stegmann** (1804—37), **G. Kolb** (1837—1863), **A. Altenhöfer** (1863—1870), **Otto Braun** (1870—89), Hugo **Jacobi** (până la 1891), **A. Dove** (1892), **Chr. Petzet** (1893—6), **J. Jolly** (1897—8), **K. Mükling** (1898—9), **O. Bulle, H. Tournier; H. Heine, B. Börne**, K. **Gutzkow, Fallmerayer** s. a.

[50] **Die Gegenwart**, revistă săptămânală politică literatură, artă şi viaţă socială, întemeiată de **Paul Lindau** în Berlin, la 1872 şi condusă de dânsul până la 1881, apoi de **Theophile Zolling şi** dela 1901 de Richard Nordhausen. Cfr. şi St. D. L. I pg. XVII, 8, 44.

[51] — ?

[52] **Magazin für Litteratur des Auslandes**, revistă săptămânală literară, fondată de **Joseph Lehmann** în Berlin şi condusă de el până la moarte (1873). Dela 1879 s'a mutat la Berlin şi şi-a schimbat titlul în **M. f. L. des In-und Auslandes**, apoi numai **M. f. L.**; din 1904: **Neues M. f. L.**

[53] — ?

[54] **Journal des Débats**, ziar politic şi literar fondat la 1789 în Paris.

[55] Cfr. nota 41—54, pg. 420, 421.

[56] Cfr. nota 36.

[57] Cfr. nota 11.

[58] Subliniem mărturia că traducerea poeziilor **Moartă?... Al meu şi-al tău... Cursul vieţii**, din **I. G. Fischer**, publicate în **Conv. Lit.** din 1 Iunie 1872 VI 134 se datoreşte lui **A. D. Xenopol.** In revistă traducătorul apare sub iniţiala Y. Şi fiind că sub aceeaşi iniţială se găseşte şi **Enigma** din **Schiller**, ne face să credem că şi aceasta este făcută de **A. D. Xenopol.**

[59] **Matilda Cugler: Durerea**, în **Conv. Lit.** 1872 VI 115.

[60] Publicate fără semnătură, nu se pot identifica.

[61] Cfr. nota 52. — [62] Cfr. nota 49.

[63] **Ioan Maiorescu: Itinerariul în Istria**, în **Conv. Lit.** 1872 VI 117, 139, 183 şi urm.

[64] Cfr. nota 11.

[65] A. D. **Xenopol** se ocupă de «**Corespondenţa literară între I. Eliade şi C. Negruzzi din 1836**». în **Conv. Lit.** din 1 Aug. 1872 VI 177—183.

[66] In **Conv. Lit**, publică poezii **N. Lazu**, care după afirmaţia lui **Iacob** C. **Negruzzi** este acelaş **Gr. N. Lazu**. Cfr. C. L. VII, 85, 86, 161 şi 162. Amănunte despre **Gr. N. Lazu** Cfr. St. D. L. I 265 şi **Heinrich Heine şi Heinismul**, pg. 155—162. A. D. **Xenopol** l-a încurajat mai mult în Arhiva decât I. C. N. la Conv. Lit. Cunoscuta sa antologie de traduceri în 2 vol. (Şaraga) are o prefaţă de **A. D. Xenopol.**

[67] **Zina Zorilor**; cfr. **nota 37.**

[68] **T. Maiorescu, Direcţia Nouă** (Prosa: Marţian, Odobescu, Strat, Slavici, Xenopol, Burlă, Vârgolici, I. Negruzzi), în Conv. Lit. 1 Sept. 1872 VI 214 şi urm.

[69] **Matilda Cugler: In natură; Ochi ca noaptea...; In nopţi blânde**, în **Conv. Lit.** 1872 VI 192.

[69] a Comentarii la cuprinsul acestei memorabile şedinţe în introducerea acestui vol. pg. XCII—XCIV. **Egipetul lui Eminescu s'a publicat în Conv. Lit.** dela 1 Oct.

1872 VI 261/2, iar nuvela **Sermanul Dionis**, în locul de cinste, ca prima bucată care deschide numărul dela 1 Dec. 1872. Deci încă o dovada pentru neseriozitatea informațiilor lui Gh. Panu, care spune că Iacob C. Negruzzi s'ar fi văicărat: ce vor spune cetitorii... Un redactor care ar fi avut asemenea opinii despre nuvela lui Eminescu n'ar fi publicat-o în fruntea revistei.

[70] **M. Eminescu: Inger și Demon, Floare albastră**, în **Conv. Lit.** 1873 VII 16—18.

[71] **Virgiliu**, Eneida: Nis și Eurial, episod din cartea a IX, tr. de **M. Străjanu**, în **Conv. Lit.** 1 Oct. 1872 VI 272—278.

[72] **S. Vârgolici**, din odele **Anacreon: Lirei sale. — Odă către el însuși. — Odă către Amor. — Către el însuși. — In contra banilor. — Odă la vin.** — Deci șase, nu trei; în **Conv. Lit.** 1 Dec. 1872 VI 359—360.

[73] **A. D. Xenopol, Herodot în raport cu istoria noastră**, în **Conv. Lit.** 1875 VIII 465 și urm.

[74] Traducerea din **V. Hugo: Ghitara**, originalele lui **Th. Șerbănescu: Noctu. — Reminiscență** [heineană]. — **In raze de aur.** — **Conv. Lit.** 1 Dec. 18/2 VI 353—355.

[75] **M. Strajan, Turta** (tr. din Virgiliu), în **Conv. Lit.** 1873 V., 246—247.

[76] Locul este lasat alb, așa că nu se poate identifica titlul poemei comice.

[77] **S. Bodnărescu, Moartea Cersitorului**, (cuprinde trei capitole), în **Conv. Lit.** 1873 VII 100—101.

[78] **I. Negruzzi: La câțiva autori contimporani**, în **Conv. Lit.** 1874 VII 280.

Calistrat Hogaş cătră Alexandru D. Xenopol
Scrisoare din anul 1866.

1866 August 25

IUBITE XENOPOL!

După o îndelungă tăcere, motivată feră indoială, îţi scriu aceste randuri dintr'un loc de o frumuseţie poetică, ales de mine înadins spre a petrece timpul vacanţiei; causa acestei alegeri cred c'o pricepi feră a'ţi o mai spune. Iartă-mă că în aceste momente nu sunt poet, după cum zici tu: o lumină prea intensivă intunecă viderile, un loc prea poetic îţi întuneca talentul; nu poţi se judeci despre intensitatea acelei lumini de cât numai după ce au trecut, tot asemenea nu poţi inşira pe hârtie, şi mai ales în poesie, cea ce simţi de cât numai atuncea când eşti de parte de locurile în care ai primit sentimentile; un trecut fericit seu nefericit e tot deauna mai poetic de cât un present de acelaşi fel; eartă-mi aceste scuse ale indispoziţiei mele (?). — Nici o dată n'am fost filosof cu amicii mei, dară acuma facu fără se vreu; de acea me temu ca nu cum-va filosofia mea se nu fie eşita din modă.

Am aşteptat mult timp se'mi scrii dara am fost înselat in aşteptare, cred ca poate se te fi fost retras din Iaşi din cauza holerii ce au urmat şi care după cum am auzit s'au purtat cu o furie foarte mare.

Lui Ciudin i'am scris odată şi nu'mi au respuns, poate ca nu'mi au primit scrisoarea, cu toate aceste spune-i din parte'mi, dacă este în Iaşi, multe complimente şi o urechială de cele straşnice, tot odată spunei ca avem să ne refuim amendoi.

Cercetează, te rogu şi pe persoane cât se poate mai sigure. despre începerea claselor şi momentan mĕ însciinţiază şi îmi ficseaza ziua când se fiu în Iaşi, mergi chiar la colegiu şi întreabă

pe cineva, daca nu ai prea multa suparare, şi după cum te rog înştiinţeaza-mă in moment. Adresa va fi direct catre mine.

Complimente la toţi câţi se mai află în Academie [1] dintre ai noştri; aştept respunsul teu cu nerabdare; nu voiu veni pana ce nu'mi vei scrie. Iţi doresc petrecire bună în criminal dacă nu cum-va ai eşit din transul, ear dacă ai eşit se dea D-zeu se te întorci ear.

Remân al teu sincer amic

C. HOGAŞIU

Isvoare: Autografe A. D. Xenopol
Arhiva Familiei.

NOTĂ

[1] Universitatea din Iaşi, fostă Academia Mihăileană până la 1860.

Dimitrie Onciul către Alexandru D. Xenopol

Scrisoare din anul 1885.

Vicov, 7/19 Mart [*18*]*85*

STIMATE DOMNULE PROFESOR,

Citind astăzi injuriele lui Densuşanu din «Ţara nouă» [1] asupra muncii oneste a D-Voastre, am rămas indignat de caracterul acestui scriitor, fără a mai zice de impertinenţa ce o are pe lângă atâta ignoranţă de cauză.

In darea mea de samă asupra opului D-Voastre l-aş ignora de tot, căci n'aş voi să-mi batjocoresc lucrul cu combaterea unei asemenea scrieri ; doară s'o resping numai cu puţine cuvinte ca nedeamnă de a fi luată în samă în ştiinţă.

Dar din răspunsul D-Voastre în «Românul» [2] aflu că apare o adevărată critică în «Contimpuranul» [3], care n'o pot căpăta din Cernăuţi. Vă rog deci să binevoiţi a mi-o trimite pe împrumut, căci aş dori s'o cunosc până voiu sfârşi lucrul.

Pân' acum am trimis la «Convorbiri» numai partea I, care cuprinde referatul asupra opului D-Voastre [4]. Partea II cuprinzând critica, o am acum gata ; la a III, care are să conţie părerea mea despre chestiune, lucrez încă.

In câteva puncte, cum şi parţial în fond, difer de părerile D-Voastre. Eu am ajuns anume la rezultatul pentru mine aproape convingător, că Daco-Românii au primit în timpul dintâiu al stăpânirii bulgare (sec. 7—9) un adaus însemnat din cea parte a Dunării, în urma aşezării Slavilor şi Bulgarilor în peninsulă.

Cât pentru critică, cred că fiind ea justă şi cu măsură şi numai în marginile ştiinţei, ea nu va putea să Vă displacă, chiar atingând şi câte-va erori sau lipse.

Nu m'am aşteptat că opul D-Voastre ar putea să întâmpine între Români asemenea primire ca defaima lui Densuşanu. Acum, ca să nu mi se poată imputa care-va părtinire, aş dori să fac unele schimbări la referatul trimis. De-aceea scriu totodată şi d-lui Negruzzi, ca să-mi trimită înapoi manuscriptul pentru 3—4 zile, dacă nu va fi acum poate tipărit în numărul din Mart, care nu l-am primit încă [5].

Fiind în Cernăuţi, am primit epistola D-Voastre, prin care mă înştiinţaţi despre buletinul istoriografic ce-l faceţi pentru «Revue historique». V'aş ruga, ca la timpul său să binevoiţi a mă înştiinţa în care număr va fi apărut, căci mi l-aş procura.

De veţi binevoi a-mi trimite critica din «Contimpuranul», Vă rog să mi-o adresaţi la *Vicov* via *Rădăuţi*, unde mă aflu acuma, fiind la părintele meu.

Până ce voiu avea un post rămân cu adresa aici.

Dorind şi eu a face curând cunoştinţă personală cu D-Voastră, Vă salut cordial

Al D-Voastre sincer amic

D. ONCIUL

Isvoare: Autografe A. D. Xenopol
Arhiva Familiei.

N O T E

[1] **Ţara Nouă, revistă** ştiinţifică, politică economică şi literară, Bucureşti 1 Febr. 1884 — Iunie 1887. — Studiul despre care e vorba, poartă titlul: «**Note critice asupra scrierii D-lui A. D. Xenopol „Teoria lui Rösler"»**, a apărut în numărul dela 1—15 Febr. 1885 (Ţara Nouă, anul al II-lea), pg. 40—82 şi este semnat: **Un Român.** Reţinem pentru bibliografi descoperirea că **Un Român** este Nicolae Densuşianu.

[2] **Românul,** ziar politic, comercial, literar, Bucureşti 9 August 1857, cu întreruperi, până la Aprilie 1905. — Răspunsul lui **A. D. Xenopol: Cestiuni de Critică Literară** (în Rom. 1885 XXIX pg. 190). Istoricul explică inverşunanea lui **Nicolae Densuşianu** împotriva sa prin faptul că amândoi concuraseră la Premiul Năsturel al Academiei Române: «**Inde irae.** D. Densuşianu voeşte să compromită cartea mea [Teoria lui Rösler] în ochii publicului şi a represintaţiunii sêle sciinţifice, Academia Română» (**Românul** 1885 XXIX pg. 190).

[3] **Contemporanul,** revistă literară şi ştiinţifică, Iaşi 1 Iulie 1881 — Mai 1891. «Mă aşteptam la uă critică, precum bună-oară mi se face de mai mult timp în **Contimporanul** din Iaşi şi din care critică, deşi în unele punte nu mă unesc cu ea, totuşi am învăţat ceva. Alt-ceva e însă uă critică, şi alt-ceva uă batjocură ca ceea ce mi se hărăzeşte de [Ţara Nouă] organul ştiinţific al d-lui [Ioan] Neniţescu» (A. D. Xen., Românul loc. cit.), — In **Contemporanul** (Iaşi 1—15 Sept. 1884, nr. 1, pg. 108 şi urm.): o analisă critică sub titlul: «**Teoriea lui Rösler, studii asupra stăruinţei Românilor în Dacia-Traiană de A. D. Xenopol**», semnată de **I. Nădejde.**

[4] **D. Onciul: Teoria lui Rösler, studii asupra stăruinţei Românilor în Dacia Traiană de A. D. Xenopol,** dare de seamă critică în **Conv. Lit.** 1 April 1885 XIX 60 şi urm.

[5] Studiul critic al lui **D. Onciul** începe a se publica în numărul dela 1 April (cfr. n. 4). Scrisoarea către **I. C. Negruzzi** nu se găseşte în autografele sale dela Ac. Rom. Alte scrisori dela D. Onciul către I. C. N. s'au publicat în St. D. L. I. 208—225.

Ioan Bogdan către Alexandru D. Xenopol

Scrisori din anii 1889 — ?

I

Moscva, 1 Nov. 1889

IUBITE DOMNULE XENOPOL,

Scuzaţi că vă răspund aşa de târziu. Am tot aşteptat să vă pot trimete ceva pentru Archivă [1]; nu mi pot completa însă nici unul din studiile începute, deoarece sunt foarte ocupat cu nişte lu-

crări de pura filologie slavă, pentru care vreau să mi adun tot materialul ce se află aci. Peste 2—3 luni va trebui să plec de aci la Cracovia şi trebue să profit de fiecare zi. Mĕ ocup numai cu mscr. slave şi, fiindcă sunt foarte slab, nu mĕ pot ocupa mai mult decât 4 — 5 oare pe zi. Dar chiar de aş putea lucra mai mult, cu greu aş putea termina un studiu aci, unde n'am nimic din publicaţiile noastre la îndemână (un studiu de filologie slavă cred că nu poate interesa pe niciunul din cetitorii Arhivei). V'aş putea trimite vre'o două recensiuni : una asupra cărţii lui Uljanickij, *Dardanelele, Bosforul şi Marea neagră în sec. 18* (Moscou 1883)[2], în care se află mult material cu privire la chestia orientului, publicat pentru întâia oară din arhivele Moscovei. Se află şi câteva materiale, pe cât ştiu eu, necunoscute la noi, despre relaţiile noastre cu Rusia : adresa boerilor munteni către împărăteasa din 28 Nov. 1769 şi a celor Moldoveni 10 Dech. 1769 ; scrisoarea împărătesei către banul *Pârvul* Cantacuzen[3] din 19 Ian. 1769, un rescript al Ecaterinei către mitropolitul şi epp. din Moldova din 16 Dech. 1769, un rescript din 20 Ian. 1769 către Galiţin[4] unde Ecaterina îşi expune părerile asupra posiţiei principatelor, asupra propagandei între creştinii ortodoxi supuşi Turciei etc. şi alte câteva extrase privitoare la noi. Nu toate sunt editate cum trebue ; ele prezintă însă câte ceva nou. Poate că vă este cunoscută cartea. Dacă găsiţi că merită, v'aş face o recensie şi aşi extrage câteva părţi mai interesante. — O a doua, v'aş putea trimete o traducere a părţii ce ne interesează pe noi din *călătoria lui Trifon Corabeinikov*[5] la Constantinopol la 1593. El descrie drumul prin Moldova dela Hotin la Iaşi, audienţa la Aron, descrie Iaşul şi biserica Sf. Nicolai, câteva vorbe despre Suceava şi apoi drumul până la Dunăre şi Dobrogea, cu totul vreo 3 pagini. Dacă nu e tradusă de nimenea, cred că face să se publice o traducere. Aş îndrepta şi câteva greşeli ale ediţiei ruseşti, care e făcută foarte rău. Un singur lucru nu-l pot pricepe însă. Ce mitropolit poate să fie înţeles sub numele «mitropolit Belenskij» (беленскiи), în altă copie «mitropolit *Ibĕlnĭskij*» Uбелнискiи) despre care se spune că slujeşte în biserica sf. Nicolae. «*Botušan*» şi «*Stepanovci*» sunt, mi se pare, Botoşani şi Ştefăneşti ?

Dacă credeţi că aceste lucruri sunt demne de a se publica, scrieţi-mi şi pentru numĕrul viitor le voiu trimete. Voiu căuta să vă trimet şi vre-un studiu pentru numerul 5 sau 6-lea. Eu vă rog, dacă se poate, să mi trimeteţi şi nr. 3, ca să am studiul complet al d-lui Tiktin [6], un studiu foarte serios şi de mult bun simţ. Tiktin e un eminent filolog şi vă pot felicita, dacă D-v. l'aţi induplecat a lua parte activă la înfiinţarea şi susţinerea revistei. Doc. editate de dânsul sunt cum nu se poate mai bine editate [7]. In genere revista îmi place ; mă tem însă că nu va avea succes din pricina amestecului de literatură cu ştiinţă. Sunt puţini oameni care să se intereseze şi de istorie şi de filologie şi de drept şi de fosilele D-lui Cobălcescu [8]. Cobălcescu scrie într'un stil horibil, care face prea mare contrast cu al D-v. sau a lui Tiktin.

Vă mulţămesc pentru volumul al II din Istorie [9]. N'am să-i înşir destoiniciile lui, căci le ştiam înainte de a eşi. Partea aceasta am ascultat-o în lecţiile D-v. şi schimbările şi adausele ce le-aţi făcut sunt toate reuşite. Expunerea e foarte uşoară. In totul mi se pare mai reuşit decât vol. I. Cel mai migălos critic ar găsi puţin de îndreptat şi adăugat, folosindu-se numai de materialele publicate.

Vă mulţumesc pentru măgulitoarea notă asupra celor ce v'am comunicat eu. De ştiam că voiţi să mă citaţi, v'aşi fi dat câteva extrase din colecţiile de documente latino-polone asupra şoltuzilor. Eu am întâlnit în doc. din Ulj. [10] şi funcţiunea de *voit* (vogt) despre care D-v. nu amintiţi.

D-lui A. S. Vărzar i-am scris de apariţiunea v. II şi mi-a răspuns că îndată ce va avea bani, vă va trimete preţul şi adresa.

Al D-v. foarte devotat

I. BOGDAN
Vagankovskij Pereulok [10 a]
d. Kumanina, Kv. Boni

II

Moscva, 17 Dech. [*18*]*89*

IUBITE DOMNULE XENOPOL,

Vă trimit cu poşta de azi două memorii din Analele Academiei, care pentru D-v. au oare care interes [11]. Documentele editate în cel dintâiu sunt fără'ndoială foarte preţioase; dacă aş fi avut toate mijloacele la'ndemână, comentariul lor ar fi eşit mai complet şi fără două, trei greşeli ce mi pare că mi-a scăpat în el. Prin al doilea cred că am dovedit fără nici o umbră de indoială că diploma bărlădeană[12] este falşă. N'am putut da nici o părere asupra timpului şi persoanei ce a putut produce acest falşificat, neavând datele trebuincioase. Chestiunea aceasta ar fi trebuit să formeze un al 3-lea capitol al memoriului. Regret că nu m'am putut folosi de articolul d-lui Hasdeu din Trajan (pe care îl citaţi şi D-v.) [13]; în Petersb. nu l'am căpătat dela nime ; înainte de asta nu l'am cetit nici odată. Astfel lucrarea mea este cu totul independentă de a d-lui Hasdeu şi ar fi interesant a se compara amîndoue. Ştiu numai atât că d-l Hasdeu nu mai ţine acum la autenticitatea diplomei. Dovezile linguistice sunt aşa de evidente încât numai cine n'are nici o idee de istoria limbei ruseşti poate să mai stea la îndoială. Istoria lui Rostislavici va rămânea obscură cât timp tot ce ştim despre el sunt numai spusele cronicei chievene. Părerea mea despre aceste spuse o împărtăşeşte şi Soloviev [14], pe care am uitat să-l citez.

Veţi fi cetit artic. despre Iѡ din Conv. [15]. Părerea D-v din vol. II al Istoriei că Iѡ ar însemna Caesar sau *împărat* o cred greşită. Analogia cu Caesar, Augustus etc. la care a atras atenţia mea d-l Hasdeu, Cuvente [16], vol. I, nu explică pe Iѡ, care în Bulgaria nici odată n'a însemnat caesar (цaрь). Deocamdată eu ramân pe lângă explicarea ce am dat-o; la aceasta me indeamnă şi mai mult studiul doc. originale bulgăreşti asupra cărora am de gând să scriu un memoriu, în care să le reeditez din nou după fotografiile lui Sevastianov şi copiile lui Grigorovici [17] ce le-am studiat în museul Rumjantzow [18] de aici. Cele două ediţii cunoscute, deşi făcute de

doi celebri slavişti, Šafařik[19] şi Srezncosky, sunt foarte defectuoase. Afară de aceasta pentru noi ele sunt indispensabile pentru a explica unele părţi din doc. munteneşti.

Dacă veţi bine-voi a mi trimite nr. 3 din Arhiva soc. ştienţ. şi liter. adresaţi-l până la 20 Ian. aci. Dacă va eşi mai târziu, atunci aşteptaţi adresa din Cracovia, unde voiu pleca la finea lunei viitoare.

Al D-v. devotat

I. BOGDAN
Vagankovskij Pereulok
d. Kumanina, Kv. Boni

III[20]

norul D-l Hasdeu, care priveşte acum cu totul altmintrelea la aceste lucruri, decât cu 15 sau 10 ani înainte. Ca să vă dau un singur exemplu, vă atrag atenţiunea la cuv. *Mehadia*, pe care e imposibil a-l explica cum faceţi D-v. D-l Hasdeu să abţine dela orice explicare şi constată numai sufix. *adia*, despre care eu cred că este un sufix colectiv slavo-turanic sau slavo-turcesc ad + ja ce dă în unele casuri adža. Când voiŭ putea să scriu ceva despre topografie, voiŭ atrage atenţiunea asupra mai multor casuri de acest fel. Capitolul despre introd. limbei slave la noi se bazează pe fapte false: pasajul din Carstvenik ce-l citaţi din Uricariul[21] nu este o traducţie bulgărească, ci o scornitură a călugărului care a scris acea carte. Despre aceasta am un studiu gata ce-l voiŭ trimete Convorb.[22]. Notiţa din Stredowsky este deasemenea o scornitură a unui cronicar morav din sec. 16. Notiţele lui Cantemir nu sunt tradiţii naţionale, ci combinaţii de ale lui şi poate de ale altora, ce au dat acea explicare sub influenţa ideilor catolice şi uniate. Cum vedeţi, analisând critic isvoarele sĕ poate ajunge la alte resultate. Tot relativ la teoria lui Roesler chestia creştinismului român şi a liturgiei slave mi se pare acum şi mai uşor de explicat în peninsula balcanică decât în Dacia trajană. Tot în peninsula balcanică

s'au desvoltat o parte din instituţiile vechi slave, pe cât mi se pare din studiul unora. Se înţelege, aceste sunt chestiuni foarte obscure, căci nu le-a studiat nimenea anume. Aceasta mĕ face a fi mai circumspect în emiterea orişicărei opinii asupra chestiunii : unde s'au închegat primele forme de stat româno-slavone: în peninsula balcanică sau în Dacia. Deasemenea este încă o chestie nedeslegată: unde am împrumutat elementele paleoslovenice, în peninsula balc. sau în Dacia, căci însăşi patria limbei paleoslave este încă necunoscută. Cercetările din urmă ale limbei bulgare moderne ne fac să admitem teoria bulgară a limbei plslav., nu cea slovenică a lui Kopitor şi Mikl [osich]. In l. noastră sĕ vede însă că lipsesc slovenismele paleoslavei. Şi această chestiune nu sĕ poate resolvi decât după un studiu al foneticei elementelor slave în limba română. Din aceste şi altele cred că nu putem încă spune cu deplină siguranţă că liniamentele generale ale istoriei noastre vechi sunt pentru totdeauna puse. D-v. puteţi susţine aceasta după cercetările speciale de până acum ; cercetările speciale viitoare pot să modifice această părere. Repet însă: meritul Dv. trebue să-l recunoască fiece om nepătimaş. In volumele viitoare sunt sigur că lucrarea Dv. va fi cu mult mai bună : ar fi o adevărată perdere pentru istoria noastră dacă nu le-aţi scrie, căci nu sĕ va găsi în curînd un altul care să-şi ia această sarcină. Aştept cu mult interes vol. II [23], unde veţi trata începuturile statelor noastre şi cele mai vechi instituţii: despre acestea peste vreo 3—4 ani sper să scot şi eu unele studii. Dacă aş fi om independent aş face mai mult pentru istorie, căci aş putea să mĕ ocup numai într'atât cu limbile slave cât îmi trebuesc pentru istorie: trebue însă să mĕ ocup atât ca să pot fi profesor, căci altmintrelea nu ştiu cum aş putea trăi şi lucra după ce m'oiŭ întoarce în ţară. Nenorocirea noastră este că nu putem avea astfel de posiţii, care să te lase a lucra numai pentru ştiinţă: m'aş mulţămi a fi un simplu bibliotecar ori archivar, dacă aş fi sigur pentru totdeauna de astfel de posturi: nu m'aş da îndărăt nici de călugărie, dacă în ţara românească ar fi un ordin de Bulandişti; să mi împlinesc numai dorinţa mea de a contribui după puterile mele la cunoaşterea trecutului nostru. Prevăd însă că multe nu voiu face din câte aş dori şi aş putea să fac, căci la

noi sunt încă oameni carii în loc să te ajute, caută să te împedece la muncă şi carii în loc să te încurajeze dându-ţi sfaturi, te descurajază uitându-se de sus şi despreţuindu-te.

Primiţi felicitări sincere de sf. sărbători.

Al Dv. devotat elev

I. BOGDAN
Vasilijevskij Ostrov, 7 lin.
d. 36. Kv. 18.

Isvoare: Autografe A. D. Xenopol
Arhiva Familiei.

NOTE

I

¹ Ion Bogdan a publicat în **Arhiva** următoarele articole: **Călătoria lui Trifon Corobeinicov prin Moldova la anul 1593,** (tradus din limba rusească) I 762 şi urm. — **O scrisoare sârbească despre Impăratul Traian** IV 321 şi urm. — **O descriere a Moldovei din secolul al 16-lea** IX 115 şi urm.

² Nu s'a publicat în **Arhiva.** Dealtcum, istoricul rus Uljanickij este citat de **I. Bogdan** în studiul său: «Iω din titlul Domnilor Români». **Conv. Lit.** 1889 XXIII 733.

³ Nu s'a publicat în **Arhiva.**

⁴ **Golizyn** — **Galizyn** — **Gallitzin** — **Galitzin(e),** familie princiară rusă. — **Alexandru Mihailovici Galizyn,** comandantul trupelor dela Nistru (1768), cuceritorul cetăţii Hotinului (1769), mareşal şi guvernator al Petersburgului († 1783).

⁵ Cfr. nota 1.

⁶—⁷ **Arhiva** începe să apară în 1889, având ca director pentru partea ştiinţifică pe Dr. **Eugen Rizu,** iar pentru partea literară pe **H. Tiktin,** până la 3 Noemvrie 1892, când îi ia locul A. D. Xenopol. — Articolele lui **Tiktin** în **Arhiva** sunt următoarele: **Călăuza ortografică** I 16, 151. — **M. Schwarzfel: Poeziile populare, colecţia Alecsandri, sau cum trebue culese şi publicate cântecele populare,** Iaşi 1889, dare de samă, I 82. — **Documente române: Zapise din** 1603, 1636, 1646, 1651, 1636. — **Carte de judecată din 1702,** I 103. —**Otecinic din 1750; un zapis al Mănăstirii Secul din 1676.** — **Descântec din 1800,** I 121, 141. — **Gustav Weigand: Die Sprache der Olympo-Walachen,** dare de samă I. 470. — **Cărţii sau cărţei,** studiu ortoepic I 666. — **Viaţa cuvântului,** conferinţă ţinută în Aula Universităţii de Iaşi la 25 Febr. 1890, I 729. — **A. Lupu-An-**

tonescu, **Veacul al XVI-lea, limba şi literatura română**, II 247. — **Zapis vechiu din Tecuciu din 1637**, II 378. — **O chestie de sintaxă**, V 363. — **A ajunge**, specimen din dicţionarul român german, VI, 198. — **Dicţionar român-german**, traducere, VII 584.

[8] **Gr. Cobâlcescu: Observaţiuni asupra depozitelor neocomiane din bazinul Dâmbovicioarei şi a faunei de amoniţi din aceste depozite, aflaţi şi descrişi de F. Herbichi**, în **Arhiva** 1889. I. 5. — **Hugo Zapolovici: O schiţă geologică a părţei estice a Carpaţilor dintre Pocuţia şi Maramureş**, dare de seamă, în **Arhiva** 1889 I 223, 297.

[9] **A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, Iaşi** 1888—1893, 6 volume.

[10] **Uljanickij**; cfr. n. 2.

[10 a] Pereulok = fundătură.

II

[11] **Cinci documente istorice slavo-române din Arhiva Curţii Imperiale din Viena.** Bucureşti 1889, An. Ac. R. Seria II, Tom. XI. — **Câteva manuscripte slavo-române din Biblioteca imperială din Viena**, Bucureşti 1889, An. Ac. R. Tom. XI.

[12] **I. Bogdan, Diplom Bârlădena din 1131 şi Principatulu Bârladului.** Bucureşti 1889. An. Ac. Rom. S. II. I. XI.

[13] In **Teoria lui Rösler.**

[14] **Sergei Mihailovici Soloviev**, istoric rus, * 5 Mai 1820 în Moscva — † 4 Octomvrie 1879, tot aci. Dela 1845 profesor la Univ. din M. Citām dintre numeroasele studii, cea mai de seamă operă a sa: **«Istoria Rusă din timpurile cele mai vechi»**, până la 1774, în 29 volume, 1851—1880.

[15] Cfr. nota 2.

[16] **B. P. Hasdeu: Cuvente den bătrâni.** Tom. I: **Limba română vorbită între 1550—1600.** Studiu paleografico-linguistic, 448 pg., Bucureşti 1878. — Tom. II: **Cărţile poporane ale Romanilor în secolul XVI.** Studiu de filologie comparativă, Bucureşti 1879, XLVI + 768 pagini. — Supliment la tom. I: **Controverse,** Bucureşti 1880. — Tom. III: **Istoria limbii române,** Bucureşti 1881.

[17] **Dimitrie Vasiliev Grigorovici,** scriitor rus * 19 Martie 1822 în Sibirsc — † 3 Ian. 1900 în Petersburg.

[18] Museul R. e numit după familia de nobili R. şi a fost întemeiat de Nicolae Petrovici Rumjantzow (* 1754 — † 1826). Sediul museului s'a stabilit în Moscva, la 1861

[19] **Pavel Iosif Safarik,** renumit savant ceh, * 13 Mai 1795 — † 26 Mai 1861 (Praga).

III

[20] Inceputul scrisorii lipseşte.

[21] **Uricariul lui Codrescu** III 107.

[22] **Ioan Bogdan: Analisă critică a câtorva notiţe despre introducerea liturgiei slave la Români**, în **Conv. Lit.** 1889 XXIII 295—317.

[23] **Din Istoria Românilor**; cfr. n. 9.

Vasile A. Ureche cătră Alexandru D. Xenopol

Scrisoare din anul 1893.

București, 30 Mai 1893

DOMNULE COLEG.

Răspund la scrisoarea D-tale din 27 Mai.

Sunt din cei cari apreciază cu vie plăcere frumoasa și întreaga lucrare a colegului nostru D. profesor Xenopol. Știu ce muncă groaznică a trebuit D-lui profesor, ca să ajungă la capătul lucrării sale și abia sper și să am și eu această fericire : a duce la capăt imprimarea lucrării mele ! [1].

Fericitului meu coleg și de sigur, mult lăudatului cu întemeiate cuvinte, scriitor al Istoriei Românilor, nu se îndoește de stima, de iubirea ce am pentru D-Sa.

Aceste pare că le cunoaște și onor. comitet aranjator al festivității ce este a se da în Iași, în onoarea D-lui Xenopol la 12 Iunie, de oarece prin D-tre, îmi face onoarea de a mă invita la festivitate și încă de a mă însărcina cu președerea acestei festivități.

Primesc Domnule Doctor și Coleg, cu recunoștință această sarcină plăcută sufletului meu si, afară numai dacă sănătatea mea șubredă, nu m'ar impiedeca la ultimul moment (ceea ce eu vă voiu vesti în timp potrivit), voiu fi la postul ce binevoiți a-mi încrede și împreună cu luminatul și patrioticul corp profesoral din Iași, voiu aduce sincerile mele urări ilustrului autor al Istoriei Românilor.

Sunt, al D-voastre Domnule Coleg, prea devotat servitor

V. A. URECHIE

Isvoare: Autografe A. D. Xenopol
Arhiva Familiei.

N O T A

[1] Documente inedite din domnia lui Alexandru Moruzi, An. Acad. Rom. 1892/3.

Vasile Alecsandri cătră Nicolae Gane

Scrisori din anii 1876—1883.

I

Mirceşti, 26 Oct. 1876

IUBITE DOMNULE GANE,

Ve mulţemesc pentru bunatatea ce aţi avut de a me informa despre priimirea D-lui Panaiteanu [1] de a veni la Mirceşti, odată pe septamăna pentru a asista la orele de pictură a copileĭ mele.

Fiind însă că acum se găsescŭ la mine în gazdă cumnatămea cu fiica sa, şi că, după legea natureĭ, cănd doă fete sintŭ impreună, lucrul remăne baltă, îmĭ reservez de a face maĭ tărziŭ propunerea mea D-lui Panaiteanu.

Copia tablouluĭ ce aţĭ binevoit a imprumuta Marieĭ este incepută, insă cănd va fi severşită ???? Ve rog să aveţi incă rabdare şi se primiţi asigurarea amiciei mele, precum şi complimentele familiei mele.

V. ALECSANDRI

II

Mirceşti, 9 Noemv. 1876

IUBITE DOMNULE GANE,

V'am trimis la Iaşi tabloul ce aţi avut bunătatea de a împrumuta copilei mele pentru ca se'l copieze. Copia este acum sfirşită şi destul de nimerită. Venim dar amendoi a ve mulţemi pentru orele plăcute de lucru ce i-aţĭ procurat prin amabilitatea D-voastre, şi sperăm că tabloul aŭ ajuns în bună stare la destinaţia lui.

Inceput'aţi a mai scrie vre o nuvelă ? Profitaţi de timpul ernii ca se ve imbogăţiţi bagajiul literar cu noue produceri care in curănd se formeze un total original şi de un merit netăgăduit. Aţi descoperit o vănă frumoasă de exploatat. Daţi cu sapa inainte, si-

gur fiind că veţi găsi in adeveraţii cunoscători de artă nisce apreţuitori sinceri. Eŭ sint din numerul acelor care găsescŭ o mare plăcere a ve ceti scrierile şi a le recomenda precum merită.

Al D-voastre amic

V. ALECSANDRI

III

Mirceşti, 5 Ianuar 1878

IUBITE DOMNULE GANE,

Am cetit chiar acum novela D-voastre: *Andrei Florea* [2] şi am remas atît de încântat de ea, că me grăbesc a Ve adresa complimentele mele cele mai sincere. Bine cugetată, bine simţită, bine scrisă, această istorioară, este un adeverat mic giuvaer în literatura noastră. Ve urez din toată inima inspiraţii multe, aşa de nimerite ca *Andrei Florea*, pentru ca se imbogăţeşti modesta noastră avere literară.

Te imbrăţişez frăţesce

V. ALECSANDRI

IV [3]

[*1883*]

IUBITE DOMNULE GANE,

Priimind telegrama d-tale ieri, am venit astăzi la Iaşi şi te-am cautat pretutindene ca earba de leac. Obligat de a me intoarce la Mirceşti cu trenul dela 4 sara, îmi reserv se ţi scriŭ tot ce aveam a spune în privirea monumentului.

Imbrăţişări

V. ALECSANDRI

V

[*1883*]

IUBITE DOMNULE GANE,

Eată opinia mea în privirea locului ce este a se ficsa pentru statua lui Ştefan cel mare. Ve rog se binevoiţi a da cetirea ei dinaintea adunărei ce veţi convoca adhoc.

Plec mâni seară la Sinaia.

Te imbraţişez

V. ALECSANDRI

Izvoare: Muzeul Folticenilor.

N O T E

I

[1] **Baldazare Panaiteanu**, pictor, fost director la Şcoala de Belle-Arte din Iaşi, contemporan cu **Tătărăscu**. Cfr. şi St. D. L. II 162 şi 164 nota 7.

III

[2] **N. Gane: Andrei Florea Curcanul**, în **Conv. Lit.** dela 1 Ian. 1878 XI.

IV şi V

[3] **Statuia lui Ştefan cel Mare** s'a desvelit la Iaşi în 5 Iunie 1883. Aceste scrisori ar putea deci să fie datate 1883.

Vasile Alecsandri către Ştefan şi Doamna Albu

Scrisori din anii 1877 — 1889.

I

Mirceşti, 30 Dec. 1877

DOMNUL MEU,

Vin a ve mulţemi pentru graciositatea ce aţi avut de a-mĭ trimete marşul ce aţĭ compus. Sint incredinţat că trebue să fie frumos şi caracteristic fiind inspirat de nisce evenimente glorioase pentru ţeara noastră. Urmaţĭ inainte, Domnul meŭ, cu studiul musiceĭ, căcĭ va veni negreşit un timp in care scena teatruluĭ romănesc va poseda un repertoriu de opere naţionale; şi un compositor care s'ar pătrunde de geniul armonieĭ noastre ar produce frumoase pagine.

Al D-voastre devotat

V. ALECSANDRI

II

Paris, 5 Dec. 1889

DOAMNA MEA,

Am primit scrisoarea D-voastră datată din Falticeni şi fără a întărziea am făcut demersuri unde am crezut că se cuvine în favoarea fiiului D-voastră. Fi-voiu însă destul de fericit ca să reuşez ? Nu sciŭ, căci desele schimbări de Ministere in ţară aducŭ cu ele dificultăţi pentru realisarea dorinţelor.

In sperarea însă că intervensia mea nu va remane zadarnică, Ve rog se primiţi atât din partemi cat şi din partea soţiei mele, multe complimente afectuoase.

V. ALECSANDRI

Isvoare: Scrisorile din Muzeul Folticenilor ne-au fost comunicate de către bunul nostru prieten Dr. Artur Gorovei.

INDICE

INDICE

A

Abnegațiunea Creștină Sf. Vasile, (T. Maiorescu), 434.

Académie Française, 427.

Academia Mihăileană, 375, 376, 377, 469.

Academia științelor morale și politice, 408, 409, 414.

Academia Română, XVII, XXXIV, XXXV, XLVIII. 78, 83, 92, 98, 113, 120, 128, 133, 134, 136, 137, 138, 141, 153, 164, 270—273, 281, 284, 288, 289, 297, 300, 309, 311, 392, 400, 401, 408, 471. (Sesiunile generale), 176.

Adamescu G., 428.

Adio Moldovei, (V. Alecsandri), 432.

Adrian, 91.

Adrian G., 366.

Aforismul pentru înțelepciunea în viață, (Art. Schopenhauer, tr. de T. Maiorescu), 464.

Agură, 316, 446.

Ahasverus, LXXVIII.

Albina Carpaților, 75, 81, 296.

Albrecht, 419.

Albu Ștefan, 483.

Albu D-na, 483.

Albumul Soc. Junimea, XCV, 311, 313—320.

Albumul Junimei (Iac. Negruzzi) 463.

Alecsandri Maria, 480.

Alecsandri V., XIX, XLIII, LXXXIV, XCV, 82, 283, 286, 311, 313, 385, 420, 431, 439, 447, 452, 453, 464. (Către N. Gane), 480—482. (Către Ștefan Albu), 483. (La Mircești), 480, 481, 482, 483. (La Paris), 483. (Maria) 480. (Gane — **Andrei Florea Curcanul**), 481. (Panaiteanu), 480. (Statuia lui Ștefan cel Mare), 482. (Adio Moldovei), 482. (Andrei Popa), 431. (Barcarola), 434. (Ceasul reu), 431. (Cinel-Cinel), 431. (De ași fi iubit), 431. (Dedicație), 431. (Doină), 434. (Dumbrava Roșie) 448, 453, 465. (Cântece de stea) 465. (Fetu Logofăt), 432. (Groza), 431. (C. Negruzzi), 446. (Poesii), 434, 440. (Pescarul Bosforului), 431. (Pasteluri), 464. (Răsbunarea lui Statu Palmă) 456, 465. (Sfarmă piatră și strâmbă lemne), 448. (Stelele), 434. (Versuri), 284.

Alexandrescu Gr., (Cânele Azor), 432. (Cânele și cățelul), 432. (Cânele și măgarul), 432. (Toporul și pădurea), 432. (Ucigașul fără voie) 432. (Umbra lui Mircea), 432.

Alexandru cel Bun, XCII.

Altenhöfer A., 466.

Allan George, 20, 366. (pseudonimul M. Kremnitz), 73. (Fluch der Leibe), 73. (Fürst Demeter), 73. (Radu), 73. (Un caracter de artist), 40, 72, 77.
Allgemeine Litteraturgeschichte (J. Scherr), 91.
Allgemeine Zeitung, 450, 452, 465.
Amelung Heinz, XIII.
Amicul Familiei, 75.
Amintiri (I. Slavici), XXII.
Amintiri de călătorie ale unui june (S. Bodnărescu), 153.
Amintiri despre Eminescu, (T. Stefanelli), 420.
Amintiri dela Junimea din Iaşi (Gh. Panu), XCII, XCIV, 464.
Amintiri din Junimea (I. Negruzzi), LXXXV, 306, 463.
Amintiri fugare despre M. Eminescu, (Mite Kremnitz), XV, XVI, 20, 23, 73, 74.
Amintiri din călătorie, (C. Hogaş), 401, 423.
Amintiri din călătorie (A. D. Xenopol), 413.
Anacreon (S. Vârgolici), 461.
Analele Acad. Române, 474, 478, 479.
Analisă critică a câtorva notiţe despre introd. liturgiei slave la Români (I. Bogdan), 478.
Anatomia Amorului, 439.
Andrei D-ra, 309, 254, 255.
Andrei Adela, 256, 262, 298, 309, 310.
Andrei Florea Curcanul (N. Gane), 481, 482.
Andrei-Morţun Isabela, 268, 298.
Andrei Popa (V. Alecsandri), 431.
Antologie de poezii Române, 430, 431, 432, 434, 435.
Apitius, 381.
Arabii (A. Xenopol), 456.
Aramescu Conon, 310.
Arapu, 270.
Argente, 265.
Arhiducesa Cristina de Canova (S. Bodnărescu), 441.
Arhimede, 106, 107.
Arhiva de Iaşi, 397, 401, 411, 413, 416, 471, 472, 475, 477.
Arhiva Minist. Instrucţiunii şi Cultelor, 131.
Arhivele din Cracovia, 294.
Arhiva Soc. ştiinţifice şi literare, 423, 427, 428, 466.
Arhivele Statului, LXXX.
Aricescu, 434.
Aristotel, 100, 103.
Aritmetica (I. Melik), 463.
Armaşul din ţara românească, 294.
Aron, 472.
Arta Italiană, Michel Angelo (V. Pogor), 434.
Artele frumoase, 451.
Artistul dramatic (I. Negruzzi), 441, 464.
Asachi, 401, 423.
Asaky G., 454.
Aslan-Ceaur Sofia, LVII.
Astfel nu e voia ta (C. A. Rosetti), 432.
Atât de fragedă... (M. Eminescu), XV, 32, 76, 77.
Ateneul, LIX, 278, 312.
Athanasiade Const., 373, 374, 376.
Augier Emile, 309.
Augustus, 474.
Aurelian S. P., 390, 422.
Aus der rumänischen Gesellschaft (M. Kremnitz), 21.
Ausgewanderte, (M. Kremnitz), 21.
Autorii Români Bucovineni (Leonidas Bodnarescul), 285.
Avram Iancu, L.

B

Babeş, 176.
Bădărău Al., 316.
Bădescu Scipione Ioan, 143, 207, 211, 215, 217, 219, 221, 222, 224, 228, 232, 235, 306, 307, 314, 439.
Bădălescu Nastasia, 374.
Bagdasar N., X. (Filosofia Contemporană a Istoriei), 427.
Bălan Teodor, XXI, XXIII, 282, 284, (Serbarea dela Putna), 80, 81, 281, 282.
Balaiş, 439, 440, 447, 448, 449, 450.
Balassan, 440, 458.
Bălcescu, 135, 413, 422.
Bălcescu şi Teutschländer, două scrieri asupra lui Mihai Viteazul (A. D. Xenopol), 389, 428.
Baliche A., 460.
Baliche P., 460.
Balint, L.
Balş A. A., 316, 461.
Banu Constantin, 20,
Bănescu I., 439.
Bardeleben A., von, 21.
Barcarolă (V. Alecsandri), 434.
Bardiu, 327.
Bariţiu, 87, 176.
Bărnuţiu Simeon, 86, 90, 285. (Dreptul public al Românilor), 91.
Barozzi D-na, 381.
Barozzi C. I., 381.
Bartolomeu paroh., 455.
Basilescu N., 275.
Bastiţa, 270.
Baudius, 312.
Baudius Auguste, 312.
Baza geografică a istoriei Românilor, (A. D. Xenopol), 389.
Beethoven, 383.
Beldiman, A. Alex. 184, 315.
Beldiceanu Nec., 315.
Belenskij, 472.
Belesiu, 80, 282.
Bejan Gheorghe, 315.
Bengescu Gh., 314.
Berr H., 408.
Bergson, LXXXIV.
Bertha H., 427.
Bibescu Gheorghe, 408.
Bibliografia Românească (Gh. Adamescu), 428.
Bibliografia Operelor lui N. Iorga (Barbu Teodorescu), 423.
Biblioteca Familiei, 75.
Biblioteca Minerva, 75.
Biblioteca pentru toţi, 303.
Billroth, 267.
Biserica Moldovenească, 291, 292, 294.
Biserica Movileştilor, 291.
Binna D-na, 379.
Binele public, 175, 303.
Bismark, 114, 117.
Bitse, 381.
Bjӧrnstjerne Bjӧrnson, XX.
Blancfort., 316.
Blanchin, 95.
Bocoviecki, 296.
Bodescu, 316.
Bodnărescul Leonidas, 285.
Bodnărescu Samson, 132, 153, 296, 298, 314, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 446, 447, 448, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 461. (Călător pe a lumei valuri), 443. (Ce poate fi va fi), 464. (Ce va să fie va fi), 449. (Earna veni-va), 443. (Grigorie Vodă), 446. (Lăpuşneanu Vodă), 449. (Grupa de la mormântul ducesei Cristina de Canova), 464. (Moartea Cerşitorului), 467. (Poesie), 460. (Mici excursiuni), 298. (Rienzi), XX. (Sub gârbovele ziduri), 443, 465.

Boerescu Vasile, XXXVIII.
Bogdan-Duică Gh., XV, XXXIII, XXXIV, 298. (Inelul lui Giges), 303. (Eminescu şi Germanii), XXXIII.
Bogdan Ioan, LXXV, LXXVII, XCV. (Cătră A. D. Xenopol), 471 — 477. (La Moscova), 471, 474, 475. (Analele Ac. Române), 474. (Arhiva), 471, 472, 475. (Aron), 472. (Augustus), 474. (Belenskij), 472. (Boni), 473. (Bulandişti), 476. (Caesar), 474. (Carstvenik), 475. (Gr. Cobâlcescu), 473. (Cantemir), 475. (Conv. Lit.), 474, 475. (Documente bulgare), 474. (Doc. latino-polone), 473. (Doc. slave), 472. (Diploma bârlădeană), 474. (Ecaterina a Rusiei), 472. (A. Galiţin), 472. (Grigorovici), 474. (Hasdeu — Cuvente den bătrâni), 474. (Ibelnisky), 472. (Kopitor), 476. (Kumanin), 473, 475. (Miklosich), 476. (Pârvul Cantacuzen), 472. (Probleme de istorie), 475, 476. (Rostislavici), 474. (Rumjantzow), 474. (Safarik), 475. (Sevastianov), 474. (Soloviev), 474. (Srezncosky), 475. (Stredowsky), 475. (Teoria lui Roesler), 475. (Traian), 474. (H. Tiktin) 473. (Uljanickij), 472. 473. (Uricariul), 475. (A. S. Vărzar), 473. (A. D. Xenopol — Istoria Românilor), 476. (Activitatea la Arhiva), 477. (Analisa critică a câtorva notiţe despre introd. liturgiei slave la români), 478. (Călătoria lui Trifon Corobeinicov), 472, 477. (Cinci doc. istorice slavo-române din Arh. Curţii Imp. din Viena), 478. (Câteva manuscr. slavo-române din Bibl. Imp. din Viena), 478. (Iω
Bogdan Ioan (urmare) din titlul Domnilor Români), 477. (Diplom Bârladena din 1131 şi Principatulu Barladului), 478.
Boghian D., 203, 206, 208, 316.
Boldur, 436, 437.
Boldur-Lăţescu Th., 307.
Bolintineanu D., XX, 431, (Daniil Sihastru), 432. (Eu vin), 432. (Furtuna), 432. (Marioara), 432, (Mănăstirea Putna), 432. (Mircea cel Mare), 432. (Muma lui Ştefan), 432. (Radu Vodă şi fata din casă), 432.
Boni, 473, 475.
Börne B., 466.
Boscoff George, 381.
Boscoff Socrate, 381.
Bosie Vasile, 315.
Bota, 91.
Botea, 136.
Bottez, 307.
Botez C., 300, 301.
Botez Corneliu, 270, 278.
Botez Nastase, 310.
Bouillet, 163.
Boznu M., 375, 376.
Brăileanu Traian, XXIX.
Brâncoveanu Const., 410. 417.
Brandia B. Alexandru, L.
Branişte Valeriu Dr., 126, 128, 140. (Autografe), 93, 96.
Branza, 458.
Brătianu D-tru, XXIV, LXXXII, 83, 90, 283, 420.
Brătianu C. I., LXXXII, 296, 303, 366, 390, 391, 422.
Braun Otto, 466.
Braunschweig, LXXVII.
Brautnacht, (Hermann Kienzl), 73.
Brazi şi putregai, (Nicolae Xenopol), LXXXIII, 273.
Bruno, von 290.

Brucăr, I., X. 427. (Filosofi şi sisteme), 427. (Probleme noui în filosofie), 427.
Brunetière F., 465.
Brunswick, LXXVII, LXXVIII, LXXX, 369.
Buckle Henry Thomas, 384, 413, 421.
Bude Valentin, 165, 303.
Budişteanu Radu, XLVII.
Budu Ioan, 75.
Buiucliu Abgar, 315.
Buiucliu Cristea, 314.
Buiucliu Gr., LXXXI, 390, 439, 443, 445, 450, 451, 458, 459, 460, 461.
Buiucliu Jean, 315.
Buiucliu Teodor, 314, 315.
Buga clop., 283.
Bulandişti, 476.
Buletinul M. Eminescu, XXII, XXXIII, XXXV, 295, 298, 303.
Bulet. Comisiunii Monumentelor Istorice, 294.
Buloz Charles, 465.
Buloz F., 465.
Bulwer, XX.
Bulle O., 466.
Bumbacu Ioniţă, 87, 88, 284, 285.
Bumbacu Vasile, 80, 281, 282, 284.
Burada Teodor, 315, 401. (Activitatea literară la Arhiva), 424, 425.
Burguet Paul, 374.
Burlă V., 181, 183, 304, 314, 413, 331, 442, 443, 444, 446, 445, 448, 450, 452, 455, 462, 466. (Contra ortogr. impuse şcoalelor de Min. Instr. Publ.), 465.
Burghelea Nec., 313, 432.
Buteanu, L.
Buţureanu C. V., 423.
Buţureanu C. Gr., LXV.
Buznea Mihai, XLIX.
Byron, 312.

Caesar, 440, 474.
Călător pe a lumei valuri (S. Bodnărescu), 443, 464.
Călătoriile în Istria (I. Maiorescu), 454. 74.
Călin, File din poveste (M. Eminescu).
Călătoria lui Trifon Corobeinicov prin Moldova la an. 1593, (I. Bogdan), 472, 477.
Călinescu Gh., XVIII, XXI, XXXVI. (Viaţa lui Eminescu), 291, 294, 301, 307, 309, 310.
Câmpeanu, 436.
Când însuşi glasul (M. Eminescu), 74.
Când s'a născut Eminescu (N. D. Giurescu), 311.
Cânele Azor (Gr. Alexandrescu), 432.
Cânele Bălan (N. Gane), XXXIII.
Cânele şi căţelul (Gr. Alexandrescu), 432.
Cânele şi măgarul (Gr. Alexandrescu), 432.
Cantacuzino Pârvul, 472.
Cantacuzino- Zizine A. I., 21.
Cântece de stea (V. Alecsandri), 465.
Cântecul Nibelungilor, 75.
Cantemir D., 423, 475.
Capră Constantin, XXXV, 295.
Capra cu trei iezi, (I. Creangă), 16, 37.
Capşa Scarlat, 313.
Caracudă, 180, 304.
Caragiale L. I., 73, 185, 273, 286, 315, 316. (Hatmanul Baltag), 303, 366.
Caragiani I., 313, 379, 435, 436, 440, 445, 446, 447, 448, 460.
Caraiani, 182, 304, 443, 444, 455.

Carey Ch. Henry, 390, 464. (Biobibl.), 421.
Caritas, 302.
Carmen-Sylva, XC, 20, 21, 187.
Carp P. P., XXXVIII, LXXXI, 296, 308, 313, 367, 390, 418, 429, 445, 450, 459. (Tr. Macbeth de Shakespeare), 463.
Carstvenik, 475.
Cartea de cetire, (I. Creangă), 129.
Cartojan N., 285.
Casa de Economie, 223, 224, 226, 232, 253, 254.
Cassu Niculai, 313.
Castano Victor, 314, 445, 446, 448, 450, 453, 455, 458, 460, 461.
Casu, 463.
Cătănescu, 436, 437.
Catargi Calimah, 314, 455, 460.
Catargiu Lascar, XXXVIII, 294, 295, 296.
Câteva manuscripte slavo-române din Bibl. Imp. din Viena (I. Bogdan), 478.
Caton, 434.
Caudella Eduard, 303, 366, 378.
Caudella Francisc, 326, 329, 366, 378.
Cazimir Nicu, 313.
Ce a fost odată în Bucovina (Leca Morariu), 284.
Ceasul reu (V. Alecsandri), 431.
Cecropide, 273.
Cele cinci sensuri (A. D. Xenopol), 444.
Ce poate fi, va fi (S. Bodnărescu), 464.
Cerchez, 440, 458.
Cerchez G., 276.
Cerchez C. Mihail, 313.
Cerchez Teodor, 314.
Cernescu, 448, 460. (Despre stenografie şi necesitatea ei), 465.
Cerşetoarea şi Rugăciunea (L. Ratisbonne tr. de V. Pogor), 439.
Cestiuni de critică literară (A. D. Xenopol), 471.
Cetăţeanul Roman-Regulus (Mârzescu), 434.
Ce va să fie, va fi (S. Bodnărescu), 449.
Ceva despre literatura poporană (A. D. Xenopol), 389.
Charmes Francis, 465.
Chenier André, 438. (Lampa tr. de S. Vârgolici), 464.
Chernbach, 126.
Chibici-Râvneanu A., XLIV, XLV, 157, 160, 172, 182, 183, 186, 285, 304, 311. (Cu M. Eminescu în Italia), 177. (La Florenţa), 179. (M. Eminescu şi întoarcerea în ţară), 179, 180. (M. Eminescu-sănătos), 179. (Obersteiner — Dieta lui M. Eminescu), 179. (Către T. Maiorescu), 179. (I. Slavici), 179.
Chirnischi C., 376.
Chiţu G., 296.
Chopin, LXXXIV.
Chorus misticus (Faust-Goethe), 288.
Chuquet Arthur, 414.
Christescu, 448.
Christodulo, 447.
Christodulo Manolache, 315.
Christodulo Teodor, 314, 448.
Cihac A., 9, 30, 273, 413. (Dictionnaire daco-romane), 76. (Elements latins comparés avec les autres langues romanes), 76. (Elements slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais), 76.
Cinel-Cinel (V. Alecsandri), 431.
Cioculescu Şerban, 142.
Cinci doc. istorice slavo-rom. din Arhiva Curţii Imp. din Viena (I. Bogdan), 478.
Ciudin Vasile, 327, 374, 375, 468.
Ciuntuleac Emanuil, 310.
Ciupercescu Telemac, 314, 438, 440, 445, 458.
Ciurea, 379.
Ciurea Ecaterina, LXI.

Ciurea Ioan, 379.
Ciurea Gheorghe, 379.
Ciurea Lascăr, 313, 455, 458.
Clasicii Români Comentați (N. Cartojan), 285.
Clubul Conservatorilor, 273.
Cobâlcescu Eufrosina, L.
Cobâlcescu Grigore, XLIX, 316, 379, 473. (Activitatea lit. la Arhiva), 478.
Cociaș Ștefanache, LXVI.
Cogălniceanu M., L, 283, 284, 289, 385, 402, 420, 422, 458. (Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens), 426.
Columna, 454.
Columb Zaharia, 337, 366, 375, 381, 383, 388.
Comitetul Doamnelor Patronese ale Inst. Froebelean, LX.
Comitetul pentru ajut. ostașilor Români răniți, LVII.
Comitetele Unite, LVIII.
Comte Aug., 421.
Comuna (A. D. Xenopol), 456.
Congrés de l'enseignement supérieur, 427.
Congrés d histoire comparée, 427.
Conservatorul din Berlin, 381.
Conservatorul din Iași, 378.
Constantinescu Anastasia, L.
Constantinescu B. Dr., 129.
Constantinescu Mac., 76.
Constantiniu Const., 315.
Constituirea istoriei ca știință (I. S. Floru), 427.
Conta Vasile, LXXXI, 135, 314, 390, 422.
Contimporanul, 470, 471.
Contra ortografiei impuse șc. de Min. Instr. Publice (V. Burlă), 465.
Conu Nastase, 310.
Convorbiri Literare, X, XV, XVI, XVII, XXV, XLIV, XLVI, LXXII,
Convorbiri Literare (urmare) LXXXVII, 10, 18, 20, 30, 38, 73, 74, 77, 90, 153, 212, 273, 275, 276, 283, 287, 289, 296, 297, 298, 304, 305, 307, 309, 312, 384, 389, 390, 392, 405, 407, 411, 415, 420, 422, 427, 428, 442, 444, 445, 447, 449, 450, 453, 454, 455, 463, 464, 465, 466, 467, 470, 471, 474, 475, 477, 478. (Abonamente), 449.
Copée François, 397.
Copernic, 458.
Copii de pe natură (Iac. Negruzzi), 453, 464.
Corespondența literară între I. Eliade și C. Negruzzi din 1836 (A. D. Xenopol), 466.
Corjescu Elena, L.
Cornea Mihail, 313, 398.
Cornescu, 446.
Corniact Const., 294.
Corpora documentorum, 120.
Corpurile legiuitoare, LXII.
Coșbuc George, 286.
Costache, 436, 437.
Costiescu, 91.
Costinescu, 342, 343.
Costinescu Alex., 378.
Costinescu Dimitrie, 378.
Costinescu Emil, 372, 378, 422.
Costinescu Zoița, 342, 343.
Cotta F. I., 465.
Creangă Ioan, XXXIII, 7, 28, 135, 176, 178, 295, 304, 315. (Capra cu trei iezi), 37. (Cartea de cetire), 129. (Metoda nouă), 128, 129.
Creștinismul politic Grigori VIII (I. Negruzzi), 434.
Crețeanu, 434. (Gondola), 432.
Crețescu Al., 367.
Crețu Grigori, 314.
Crețulescu Nicolae, 120, 288, 289, 291, 294, 295.

Critica raţiunii pure (Imm. Kant), XXIX.
Cronica lui Hur (A. I. Philippide), 182, 305.
Cronicarii Români, 430, 431.
Cromwel, 434.
Cruciatele (A. Lambrior), 456.
Crudu Tiberiu, LXV, LXVI, LXVII.
Crupenschi, 236, 238, 239, 241, 243, 245, 248.
Cuciureanu Victor, 315.
Cugetări (A. D. Xenopol), 452.
Cugetul Ţării, L.
Cugler Matilda, 452, 456. (Durerea), 466. (Poezii), 466.
Culianu D-na, 260.
Culianu N., 182, 305, 313, 379, 429, 431, 433, 435, 436, 437, 438, 442, 445, 446, 458, 460, 461, 462.
Cultura Naţională (A. D. Xenopol), 339, 340, 366, 383, 384, 405.
Cu mâne zilele-ţi adaugi... (M. Eminescu), 9, 29.
Curierul din Botoşani, 200.
Curierul de Iaşi, XXXVI, XLIV, 80, 133, 134.
Curierul Român, 207, 211, 222, 224, 235, 306, 307.
Curtius vita alex. (T. Maiorescu), 435.
Curtea de Apel, 270.
Curtea de Casaţie, 120, 373.
Curtea de Conturi, XLIV.
Curtius Ernst, 381, 419.
Cuvântul, X, LXXV, 305.
Cuventare festivă (A. D. Xenopol), 283, 284.
Cuvente den bătrâni (B. Hasdeu), 474, 478.
Cuza C. A., XXXI, XXXII, XLVI, 197, 218, 228, 233, 234, 235, 306, 307, 308, 316, 400. (Despre poporaţie). 423.
Cuza Elena, LXII.
Cuza Vodă, LXXXVIII, 394, 410, 411, 412, 414, 427.

D

Dăianu Ilie, 303.
Dahlmann, 419.
Dancu biserica, LIII.
Dan Dimitrie, 291.
Daniel Dimitrie, 129.
Daniil Sihastru (D. Bolintineanu), 432.
Dante, 10, 19, 31, 39. (Infernul), 76. (Dante — Infernul, Alex. Mar-
Dardanelele, Bosforul şi Marea Neagră, (Uljanickij), 472.
Darzeu A. Ioan, 374, 375, 388.
Das Lebensbild (Mite Kremnitz), 20, 33.
Das Geheimniss der Weiche B. M. (Mite Kremnitz), 21.
Data naşterii lui Eminescu (N. D. Giurescu), 275, 276, 277.
Data naşterii lui Eminescu (M. Popescu-Colibaşi), 278, 279, 280.
De aşi fi iubit-o (V. Alecsandri), 431.
Dedicaţie (V. Alecsandri), 431.
De câte ori, iubito... (M. Eminescu), 74.
De l'origine du peuple roumain (A. D. Xenopol), 403.
Demetrescu Anghel, 411, 427.
Densuşianu Aron, 399.
Densuşanu N. 469, 470. (Un Român), 471.
Depărăţeanu A., (Grigore-Vodă), XX.
Departe sunt de tine (M. Eminescu), 25, 74, 296.
Despre ceea ce are cineva (Arthur Schopenhauer), 445.

Despre ceeace este cineva (Arthur Schopenhauer, tr. de T. Maiorescu), 439.
Despre Epigramă (A. D. Xenopol), 389.
Despre onoare, (A. Schopenhauer), 446,
Descartes, 290.
Despre poporație (A. C. Cuza), 423.
Despre scrierea limbei române (T. Maiorescu), 463.
Despre stenografie și necesitatea ei (Cernescu), 465.
Der Eisvogel (M. Eminescu), 5.
Despre curentele filologice românești din Bucovina (M. Eminescu), 296.
De publicanorum societatum historia ac de natura iuridicale (A. D. Xenopol), 367, 383, 418.
Despre Rumänische studien de Rob. Rösler (A. D. Xenopol), 389.
Despre înv. șc. în genere, și în special despre acel al Istoriei (A. D. Xenopol), 389, 428.
Der Werbegriff in der Geschichte (A. D. Xenopol), 414.
Deutsche Litteratur Zeitung, 414, 428.
Diamandi Manole, 304.
Dictionnaire daco-romane (A. Cihac), 76.
Dicționarul Junimii (Iac. C. Negruzzi), 296, 304, 305.
Dicționarul Cont'mporanilor (D. R. Rosetti), 77.
Dicționarul limbii române (Sextil Pușcariu), 309.
Dicționarul româno-francez (R. Pontbriant), 339, 341.
Die Bühne, (H. Kienzl), 73.
Die Gegenwart, 460, 466.
Die Fäulnis Rumäniens im Lichte rumänischer Dichter u. Schrifsteller, 21.
Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung (H. Rickert), 407, 427.
Dimitrescu Const., 315.
Dimitrie Pr., 277.
Din trecutul Botoșanilor. Figuri dispărute (Vl. Șardin), LXVII.
Diorama (M. Eminescu), XCIII, XCIV, 457.
Direcțiunea istorică Sveatoslav (T. Maiorescu), 434.
Direcția Nouă, (T. Maiorescu), 455, 456, 466.
Diplom Bârlădena din *1131* **și Principatulu Bârladului** (I. Bogdan), 478.
Docum. inedite din Domnia lui Alex. Moruzi (V. A. Ureche), 479.
Doctrinismul Roman-Cato, (T. Maiorescu), 434.
Dogaru, 182.
Dogaru D-na, 182.
Dogariu Victor, 423.
Doină (V. Alecsandri), 434.
Doina (M. Eminescu), LXX.
Döllizsturm Heinrich G., von, 297.
Domnia lui Cuza Vodă (Anghel Demetriescu), 437.
Domnia lui Cuza Vodă (A. D. Xenopol), 422.
Domnul Notar (Oct. Goga), 286.
Domșa C. Aurel, 75.
Donici Al., (Fabule), 431. (Lupul și Cucul), 431. (Momița și două mâțe), 431. (Racul, broasca și știuca), 431.
Donici Ch. Elena, LIX.
Donici Panait, 366.
Dosarul Junimii, 311.
Dospinescu Ioan, 315.
Două documente dela revizorul Eminescu, (Const. Capră), XXXV.
Dove A., 466.
Dracinschi N., 303.
Drăgescu, 91.
Drăgănescu Drăgan (porecla lui N. Gane), 135, 296.
Draghescu Dr., 205.
Dramaturgia Hamburgesă, XIX.

Draper William, 384, 421.
Drapeyron Ludovic, 403 ,409.
Dreicop Burăh, 422.
Dreptatea, L.
Dreptul, 451.
Dreptul public al Românilor (Sim. Bărnuţiu), 91, 285.
Drogli Aglaia, 301, 311.
Drogli George, 301.
Drogli Ioan, 301.
Drogli Ion, 297, 301, 307.
Dumbrava Roşie (V. Alecsandri), 448, 453, 465.
Dühring E., 421.
Durerea (Matilda Cugler), 452, 466.
Dymsza Livia, 74, 305.

E

Earna veni-va (S. Bodnărescu), 443.
Ecaterina, 472.
Echilibrul, (M. Eminescu), XXIII, 89.
Edicti perpetui quae religua sunt (Rudorff), 381, 419.
Economia politică-Carey (I. Bănescu), 439.
Egipetul, (M. Eminescu), XCIII, XCIV, 466.
Ein Lebensbild, (Mite Kremnitz), 37, 73.
Ein rumänischer Lenau (Mite Kremnitz) 73.
Einstein, LXXXIV.
Elements latins comparés avec les autres langues romanes (A. Cihac), 76.
Elements slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais (A. Cihac), 76.
Elementu estet'cu (I. Negruzzi), 444.
Elina (Mite Kremnitz), 21.
Elisabeta, 291.
Emmandi, 344, 346.
Emmerich Cristian, 138.
Emilian Cornelia D-na, XLVIII, XLIX, L, LI, LV, LVI—LXIV, LXV, 165. (Influenţa morală asupra lui Eminescu), 238. (Ajutor pentru M. Eminescu), 190 — 193, 195, 199, 200, 201, 208, 214, 215, 218, 219, 221, 222, 224, 226, 227, 228, 232, 233, 234, 238, 239, 246, 247, 248, 253, 254, 306, 307, 308.
Emilian Cornelia, D-ra, XLVII, XLVIII, 225, 231, 261, 301, 307, 310. (La Paris), 240, 261. (Poezie dedicată), 254.
Emilan Şt. Dimitrie, XLVIII, LVII, 307.
Emilian Ştefan, XLVIII, XLIX, LXIII, LXIV, 164, 165, 166, 211, 258, 267, 268, 307.
Eminescu, ziar, 276, 311.
Eminescu, societate, 248.
Eminescu Aglaia, 307.
Eminescu Henriette, XXVII, XXVIII, XLV, XLVII, XLVIII, LVIII, LIX, LXIII, LXV, LXVII, 16, 37, 93, 96, 98, 139, 177, 178, 239, 271, 272, 297, 301, 307, 309, 311. (La Botoşani), 190—200, 202, 204—211, 213—216, 218—224, 226 — 230, 232, 234, 235, 237, 239 — 241, 243 — 245, 247, 248, 250 — 268. (La Lacul Sărat), 203, 255, 268. (La ţară), 254, (La Cernăuţi), 268. (Către D-ra Cornelia Emilian), 190 — 198, 200, 202 — 206, 230, 240, 255. (Către D-na C. Emilian), 207. —211, 213—216, 218—224, 226—229, 232, 234 — 237, 239, 241, 243 — 245, 247, 248, 251 — 254, 256 — 268. (Către Aglaia), 250. (Starea morală), 204, 205, 236, 237, 251, 253, 263, 264, 266, 269. (Bolnavă), 192, 194, 198, 204.

Eminescu Henrietta (urmare) 219,223, 224, 225, 232, 237, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 256, 265. (Dorința de a veni la Iași), 207, 208, 209, 212, 223, 257, 265, 266. (Dragostea p. D-na Emilian), 252. (Versuri), 230, 231. (Ingrijirea unui bolnav), 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264. (Proces), 260, 265, 266. (Botoșenenii), 266, 267. (Politica), 240, 255, 257. (Mihai), 190 — 203, 205 — 221, 223 — 226, 228, 229, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 241 — 256, 258 — 260, 262 — 268, 269. (Bolnav), 190—200, 202, 203, 206, 235, 265, 268. (Ingrijorată de soarta lui Mihai), 255. (Mihai nebun), 201. (Boală ereditară), 248. (Insănătoșirea), 198, 201, 207, 210, 225, 242. (Sănătos), 212, 213, 214, 221, 225, 228, 232, 253, 256, 260, 262. (Ajutor material pentru Mihai), 190 — 193, 195, 199, 200, 201, 208, 210, 214, 215, 218, 219, 221, 222, 224, 226, 227, 228, 232, 233, 234, 238, 239, 246, 247, 248, 253, 254. (Pesimismul lui Mihai), 242. (Dragostea lui pentru Veronica Micle), 252, 258. (Bălăuca), 260, 263, 265, 266. (Pensia lui Mihai), 207, 208, 209, 211, 213, 217, 223, 225, 233, 244, 246, 247, 249, 251, 253, 259, 260, 263. (Infl. morală a D-nei Emilian), 244. (Mihai la București), 251 — 256, 260, 268, 269. (Poezia „Recunoștința" p. D-ra C. Emilian), 225, 231, 254. (Fotografii), 258. (Mihai lucrează), 244. (Piesa lui M.), 256. (Ziar literar), 262, 263. (Moartea lui Mihai), 269. (Casa pentru Mihai), 224, 225, 226, 227,

Eminescu Henrietta (urmare) 228, 229, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249. (Ed. III-a de poesii), 236, 244. (Despre francezi), 240. (Dicționarul lui Mihai), 244. (Adela Andrei), 254, 255, 256, 262. (Aglaia), 247. (Isabella Andrei), 268. (Argente), 265. (Bădescu), 207, 211, 215, 216, 217, 219, 221, 222, 224, 228, 232, 235. (Billroth) 267. (Bogheanu), 203, 206, 208. (Casa de Economie), 223, 224, 226, 232, 253, 254, (Convorbiri Literare), 212. (Crupenschi), 236, 238, 239, 241, 243, 245, 248. (D-na Culianu), 260. (Curierul din Botoșani), 200, 207, 211, 222, 224, 235, (A. C. Cuza), 197, 218, 228, 233, 234, 235, 262. (Dr. Drăghescu), 205. (D-ra Cornelia Emilian), 225, 231, 254, 261. (Ștefan Emilian), 211, 258, 267, 268. (Focșa), 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208. (Familia Emilian), 222. (S. Franck), 226, 232, 247, 267. (D. Franck), 211, 213, 217, 223, 229, 245, 247. (Frangolea), 193, 203, 205, 206. (Agapia Gherghel), 227. (Hasnaș) 221, 255. (Eug. Herescu), 227. (D-na Humpel), 190, 195, 219. (Ionescu), 229, 255. (D-r Isack), 197, 198, 199, 200, 202, 203, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 223, 224, 226, 235, 236, 242, 248, 257, 262. (Olimpiada Iurașcu), 227, 246. (D-na Jecu), 259, 261, 265. (D-na Lateș), 268. (Liberalul), 213. (Macedon), 245. (T. Maiorescu), 214, 236, 238, 244. (Mănăst. Agafton) 227, 229, 245, 267. (A. Manea), 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244,

Eminescu Henrietta (urmare) 245, 246, 248, 249. (Veronica Micle), 233, 251, 252, 254, 257, 258, 259, 263. (Mille), 218, 233, 234, (Morţun), 193, 215, 217, 219, 232, 233, 234, 236, 237. (Moţoc), 214, 215. (Nanu), 257, 260, 268. (Naţionalul), 268. (Neculeanu), 242. (Pallauz), 250. (G-l Pilat), 221. (Petre Poenariu), 269. (M. Pompiliu), 191, 192, 198, 208, 210, 213, 253, 256. (D-l Radu), 265. (Regina), 211, 213. (Rusu), 211, 217. (Saint-Georges), 229, 234. (Savinescu), 208. (Savul), 208, 210, 212, 213, 223, 224. (Soc. de Dame), 200. (Soc. „Eminescu"), 216, 248. (Spitalul Şuţu), 255. (Dr. Şuţu), 269. (Teatrul din Botoşani), 214. (Ţitman), 195, 198, 199. (Fraţii Vlădicescu), 223, 224, 235. (D-ra Weitzsecker), 210, 215, 217, 218, 219, 221, 234, 239, 246, 247, 253, 254. (Zapan), 254.

Eminescu Mateiu, XXVIII, 93, 95, 96 136, 272, 275, 303. (Căsătoria), 139. (Mihai Eminescu), 275.

Eminescu M., IX, X, XIV, XV, XVII — XLVII, LVIII, LIX, LXIV — LXVIII, LXXII, LXXXIII, XCII, XCIV, 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 73, 76, 77, 78, 85, 171 — 185, 188, 190 — 203, 205 — 221, 223 — 226, 228, 229, 231, 232, 233, 235 — 239, 241 — 256, 258 — 260, 262 — 265, 268 — 270, 272, 274, 275, 276, 279, 281, 283, 285, 286, 287, 228 — 291, 294, 296 — 298, 300 — 304, 306, 907, 308, 311, 312, 314, 420, 458, 463, 467. (La Berlin), 97, 98, 113.

Eminescu M., (urmare) 114, 117, 119. (La Botoşani), 164, 165, 166, 167, 168. (La Bucureşti), 134, 136, 141, 143, 145, 251. (La Cernăuţi), 80, 83. (La Charlottenburg), 99, 102, 105, 106, 108, 109, 110, 112. (La Iaşi) 120, 123, 125, 127, 128, 129, 130, 133, 160. (La Ipoteşti), 82, (La Florenţa), 176, 177. (La Floreşti-Dolj), 163. (La Königsberg), 120. (La Viena), 78, 92, 94, 95. 96, 159. (In ospiciul de alienaţi Ober-Döbling), 157, 158, 159. (La Liman-Rusia), 161, 162. (Către părinţi), 94, 95, 97. (Către tatăl său), 96, 119, 125, 127, 141. (Către Henrietta), 98, 139. (Către Şerban), 92. (Către Veronica Micle), 127, 136, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 168. (Către T. Maiorescu), 82, 99, 102, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 159, 167. (Către Iacob Negruzzi), 134. (Către A. Chibici-Rêvneanu), 157, 160. (Către Ioan Al. Samurcaş), 120, 123. (Către Dim. Brătianu), 83. (Către Prezidentul Curţii de Conturi), 132. (Protest în contra unui aviz al consiliului permanent), 130, 131, (Către „Familia"), 78. (Către o revistă germană), 114, 117. (Către Invăţători), 129. (Scrisoare către un redactor semnat „banditul Sărdariu"), 153, 154, 155, 156, 157, (Eminescu către?), 138, 140, 152, (Către Vasile Burlă), 161. (Epistola deschisă către hom. Bonifacius), 162, 163, 164. (Către Şerban Eminescu), 164. (Către V. G. Morţun), 164. (Către D-na Cornelia Emilian), 165, 166, 167. (La Universitate), 269. (Stu-

Eminescu M., (urmare)
dent), 97. (La 22 ani), 284. (Serbarea dela Putna), 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 90. (Comitetul de conducere a Serbării dela Putna), 80. (Secretarul Comitetului de conducere), 79, 80, 81, 82. (Programul Serbării), 81. (Invitarea la Serbarea dela Putna), 79, 80, 81. (Insemnătatea istorică a Serbării), 83. (Cuvântarea lui A. D. Xenopol), 82. (Junimea Română și Serbarea dela Putna), 79. (Soc. „România-Jună"), 86, 87. (Neînțelegerile între membrii societății), 85, 86, 87, 88. (România-Jună și criticele aduse lui Maiorescu), 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92. (Doctoratul), 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 122, 169, 170, 171. (I-se propune catedra de filosofie), 99, 102, 169, 171. (Reprezentant al guvernului în cercetarea docum. vechi), 120, 121. (Permis pentru arhivele secrete ale Statului Prusian), 121, 122. (Arhivele din Königsberg), 121. (Arhivele din Cracovia), 121. (Bis. Movileștilor din Lemberg), 121. (Director la Bibl. Centrală Iași), 121, 122, 124. (Slujba dela Agenție), 110, 112, 119, 120. (Demisia), 108, 109, (Revizor școlar), 128, 129, 130, 131. (Proces-Verbal de inspecție), 128, 129, 130. (Programul cărților pentru școalele primare), 128, 129. (Suplinitor la cursul de logică), 124. (Suplinitor la Școala comercială), 160. (Gazetar), 141, 142. (Conflictul cu D. Mircea), 133, 134. (Demisia dela Curierul de Iași), 133, 134. (Excursii la Turnu-Severin), 152,

Eminescu M., (urmare)
153. (Solicită o ocupațiune), 140, 141. (Eminescu-Varro), XXIII, (Dragostea lui pentru Veronica Micle), 136, 137, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150. 151, 152. (Dorința de a aduce pe Veronica Micle la Buc.), 149, 151. (Dorința de a veni V. Micle la Botoșani), 168. (Henriette și dragostea lui Em. pentru Veronica), 252. (Sănătatea șubredă), 160, 235. (Bolnav), 19, 39, 94, 95, 105, 106, 124, 139, 141, 147, 150, 160, 161, 164, 165, 168, 172, 190, 191, 192, 265. (Nebun), 184, 185. (Și-a venit în fire), 185. (In Institutul de Alienați din Viena), 18, 39, 159, 171, 185. (In Institutul din Ober-Döbling), 157, 158, 186. (Starea sufletească), 124, 137, 139, 150, 162, 180. (Demoralizat), 158, 159. (Missir — Starea sufletească a lui Em.), 181, 182, 183. (Pompiliu — Starea morală a lui Em.), 189. (Starea îmbucurătoare a sănăt.), 173, 174, 225. (Insănătoșat), 157, 158, 159, 161, 164, 165, 177, 179, 186, 232, 253. (Starea materială), 93, 94, 95, 96, 97, 105, 107, 124, 147, 148, 161, 165. (Henriette — Starea morală și materială a lui Em.), 228. (Ajutor material), 190 — 193, 195, 199, 200, 201, 208, 210, 214, 215, 218, 219, 221, 222, 224, 226, 227, 228, 232, 233, 234, 238, 239, 246, 247, 248, 253, 254. (Dorința de a se întoarce în țară), 158, 159, 160, 179. (Cu Chibici-Rêvneanu spre Viena), 185. (Henrietta — La Lacul-Sărat), 192. (Moartea), 269. (Pensia), 246, 247, 251, 259, 260. (Pom-

Eminescu M., (urmare)
piliu — Pensia viageră), 188, (Data naşterii), 275, 276, 277, 278, 279, 280. (Influenţa D-nei C. Emilian), 244. (Poezia D-rei C. Emilian), 231, 225, 254. (In casa lui Maiorescu), 3, 4, 14, 24, 25, 26, 35. (Şcoala lui Maiorescu), 85, 88. (Principiul fundamental în lucrările lui Maiorescu), 90, 91. (Maiorescu calomniat), 85. (Ajutat de Maiorescu), 110, 112, 113, 124, 158, 159, 160, 171, 187. (Maiorescu — Ministru al Instr. publice), 110, 112. (Maiorescu şi viitorul lui Em.), 176, 177. (Maiorescu — Plecarea lui Em. în Italia), 186. (Poeziile lui Em.), 187. (Maiorescu — Moartea lui Eminescu), 274. (Problema teatrului naţional), 78. (Chestiunea evreească), 91. (Chestiunea cosmopolitismului), 88, 89, 91. (Cronicele şi cântecele populare), 127. (Proclamarea Regatului), 141. (Despre Germani), 114, 115, 116, 117, 118, 119. (Germanii şi filosofia), 115, 118. (Germania şi Schopenhauer), 115, 118. (Metafizica lui Schopenhauer), 99, 103. (Filos. lui Kant), 99, 102. (Subvenţia dela Junimea), 458. (Şedinţele Junimii), 135. (Lista oamenilor de ştiinţă), 111, 112, 113. (Politice), 144. (Chestiuni familiare), 123. (Despre tatăl său), 119, 120, 139, 140, 141. (Despre Henrietta), 140. (Boala Henriettei), 166, 167. (Căsătoria lui Matei), 139. (Moartea cumnatului său), 165. (La M. Pompiliu), 180. (Adrian), 91. (V. Alecsandri), 82. (Arhimede), 106, 107. (Aristotel), 100, 103. (Bacalu), 160. (Bariţiu), 87. (Bădescu), 143.

Eminescu M., (urmare)
(Bălcescu), 135. (Bărnuţiu), 86, 91. (Dreptul public — S. Bărnuţiu), 91. (Belesiu), 80. (Bismarck), 114, 117. (Blanchin), 95. (Bodnărescu), 132. (Bodnărescu — Amintiri de călătorie ale unui june), 153. (Bota), 91. (Botea), 136. (Bouillet), 163. (D. Brătianu), 90. (Bumbac Ioniţă), 87, 88. (Bumbac V.), 80. (Chernbach), 126. (Chibici-Rĕvneanu), 157, 160. (Conta), 135. (Convorbiri), 90, 153. (Consiliul permanent), 130, 131. (Constantinescu B. Dr.), 129. (Costiescu), 91. (I. Creangă), 128, 129, 135. (Creangă—Cartea de cetire), 129. (Creţulescu), 120. (Curierul de Iaşi), 133, 134. (Curtea de Casaţie), 120. (Daniel Dumitru), 129. (Doamna Lange), 124. (Doamna Kretzulescu), 122. (Doamna Slavici), 149. (Drăgănescu), 135, (Drăgescu), 91. (Ştefan Emilian), 165, 166. (Eminovici Nicolae), 138, 142. (Emmerich Cristian), 138. (Enacovici), 92. (Expoziţia), 93, 96. (Federaţiunea), 89. (Fichte), 115, 116, 118. (Filibiliu), 136. (Geibel), 116, 118. (Ioh. W. Goethe), 116, 118. (Grădişteanu), 91. (B. P. Hâjdău), 122. (Hartmann), 115, 118. (Hegel), 101, 104, 115, 116, 117, 118, 119. (Heine H.), 162. (Henrietta), 93, 96. (Herbart), 99, 103. (Gh. Hrisoscoleu), 129. (Hynek), 92. (Iakoby Iohann), 114, 117. (Dr. Iachimovicz), 162. (Ieremia Movilă), 121. (Inalta curte de Conturi), 132, 133. (Inalta Societate a Filistenilor), 105, 107. (Institutul Academic), 124. (Iorgu), 97. (Dr. Isac), 167. (Janet),

Eminescu M., (urmare)
111, 112, (Joe), 163. (Junimea), 85, 88, 134, 135. (Aug. Laurian), 136. (Luther), 114, 117. (M. Kremnitz — Em. la 26 ani), 3, 4, 24, 25. (Lecţii de limba română), 5, 6, 7, 8, 26, 27, 28, 29. (Dicţionarul etimologic), 9, 13, 17, 18, 19, 30, 33, 37, 38, 39. (M. Kremnitz—Dragostea ei p. Em.), 11, 12, 13, 14, 18, 33, 34, 35, 38. (M. Kremnitz tr. din poeziile lui Em.), 4, 25. (M. Kremnitz tr. „Strigoii"), 9, 29. (M. Kremnitz tr. „Pescăruşul"), 5, 26. (Portretul lui Em. în „Das Lebensbild"), 16, 37. (M. Kremnitz — V. Micle şi M. Eminescu), 14, 15, 16, 17, 35, 36, 37, 38. (M. Kremnitz starea materială a lui Em.), 7, 27. (M. Kremnitz — Em. antisemit), 15, 36. (M. Kremnitz — Em. şi femeile), 8, 28. (Em. la Timpul), 5, 26. (Imm. Kant), 99, 102, 103. (Kreţulescu), 125, 126. (Macedonscki), 91. (T. Maiorescu), 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 126, 143, 158, 159. (Mandrea), 136, 152, 153. (Manliu — Gramatica română), 129. (Manea), 244, 245, 246. (Matei Eminescu), 93, 95, 96, 139. (Metoda Nouă — Creangă), 128, 129. (Veronica Micle), 139. (Ştef. Mihăilescu), 136. (Alex. Mille), 166. (C. Mille), 166. (Mircea), 133, 134. (V. Morariu), 80. (V. G. Morţun), 167, 168. (Moţoc), 166. (Movileştii), 121. (Napoleon I), 140. (A. Naum), 131. (Nica), 136. (Noua Pressă liberă), 90. (Al. Odobescu) 136. (Olănescu), 135,136. (Olănescu — Ruy-Blas), 135. (Nec. Oncu), 111, 113.

Eminescu M., (urmare)
(Dan Pamfiliu), 81, 90. (C. Popasu), 159. (Pastia), 133. (Păucescu), 136. (V. Păun), 136. (D. Petrino), 132. (Vasile Pogor), 82. („Pruncul"), 162. (Pulscky), 91. (Puşcariu), 136. (Réaumur), 161. (Redwitz), 116, 118. (România Jună), 85, 86. (Românul), 83, 90. (Roşca), 149. (Th. Rosetti), 105, 107, 119, 120, 136. (Rossi), 135. (Ioan Al. Samurcaş), 120. (Sarasate), 146. (Sărdariu), 153, 154, 155, 156, 157. (Schelling), 116, 118. (J. Scherr-Allg. Litteraturgeschichte), 91. (Art. Schopenhauer), 99, 100, 102, 1C3, 115, 116, 117, 118, 135. (Simţion), 158, 160. (I. Slavici), 80, 85, 135, 136. (Slavici — Gura Satului), 135. (Steaua României), 133. (Şaguna), 87. (Şerban Em.), 95, 96, 97, 125, 126, 127. (Studiază medicina), 97, 98. (Boala lui Şerban), 123, 124. (Alienaţie mintală), 125. (Moartea lui Şerban Em.), 125, 128. (Datoriile lui Şerban), 126, 127. (Socec), 128, 168. (Ştefan cel Mare), 79, 84. (Teatrul Naţional), 78. (Teodorescu), 136. (Timpul), 135, 151. (Tip. Naţională), 133. (D-ra Weitzsecker), 165, 167. (Wertheimer), 120. (V. Ureche), 151. (A. D. Xenopol), 82, 124, 135. (Zimmermann), 100, 103. (Atât de fragedă), XV, 12, 32, 76, 77. (Călin, File din poveste), 74. (Când însuşi glasul), 74. (Cu mâne zilele-ţi adaugi...), 9, 29, 75. (De câte ori iubito), 74. (Departe sunt de tine), 25, 74, 296. (Der Eisvogel), 5. (Dicţionar), 244. (Diorama), XCIII, XCIV, 457, (Doina), LXX. (E-

Eminescu M., (urmare)
chilibrul), XXIII, 89. (Epigonii), 127, 295. (Egipetul), XCIII, XCIV, 466. (Corpora documentorum), 120. (Despre curentele filologice rom. din Bucovina), 296. (Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius), 162, 163, 164, 300. (Făt frumos din lacrimă), 286. (Floare albastră), 457, 467. (Getrennt bin ich von dir...), 4. (Inger şi Demon), 457, 467. (La Baudius), 280, 312. (Kamadeva), 307. (Melancolie), 123, 74. (Mortua est), 23, 74. (Naţionalii şi Cosmopoliţii), XXIV. XXV, LXXXII, 85—92, 282. (Odysseea), 120. (Pescăruşul), 26. (Poezii), 167, 168, 174, 236, 301, 460. (Povestea codrului), 296. (Povestea teiului), 296. (Prosă şi versuri), 301. (Răsai din umbra vremilor încoace), 4, 25. (Recunoştinţă), 254. (Satira II), 300. (Sărmanul Dionis), XCII, XCIII, XCIV, 457, 466. (Serdariu), 298, 299, 300. (Să facem un congres), XXIII. (Singurătate), 296. (Strigoii), XXXIII, 9, 29, 75. (Te duci şi ani de suferinţă), 14, 34, 77. (Teatrul românesc şi repertoriul lui), XIX. (Versuri), 134, 135.

Eminescu student la Berlin (I. V. Pătrăşcanu), 287.

Eminescu şi Germanii. (G. Bogdan-Duică), XXXIII.

Eminescu şi generaţia de azi, (N. Iorga), XLII.

Eminescu Nicolae, 138, 142, 297, 303. (Către tatăl său), 270, 272. (Către M. Eminescu), 272. (Arapu), 270. (Bastiţa), 270. (Botez), 270. (Comisia de experţi), 270. (Curtea de Apel), 270. (Mihai Eminescu), 270. (Henrietta), 271, 272. (Henrietta la Cernăuţi), 271. (Hristachi), 271. (Leon), 271. (Matei), 272. (Moşia Cucorani), 270, 271. (Pavlov), 270. (Storfer), 270. (Zotta), 270.

Eminescu N., (urmare)

Eminescu Şerban, XXVIII, XXXV, 92, 95, 96, 97, 125, 126, 127, 2?7, 294, 310. (Către Mihai), 269. (Mihai la Universitate), 269. (Bolnav), 123, 124. (Alienaţie mintală), 125. (Moartea), 125. (Iorgu), 269, 270. (Junimea), 270. (Univ. din Viena), 269.

Eminovici Aglaia, 297.

Eminovici Gheorghe, 185, 271, 2?7, 294.

Eminovici Ralu, 277.

Enacovici, 92.

Eneida-Virgiliu (Tr. de M. Străjan), 458, 461, 467.

Enigma (Fr. Schiller), 466.

Epidemia Formelor, (T. Maiorescu), 456.

Epigonii(M. Eminescu), 127, 295.

Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius (M. Eminescu), 162, 163 164, 300.

Epitame historia sacrae (Pavel Paicu), 435, 463.

Ephrosine, 342, 343.

Epureanu Costache Manolache, 273, 311, 436.

Erdelly de Medve, XLVIII.

Esarcu C., LIX.

Essai sur la conception matérialiste de l'Histoire, 414.

Eu vin (D. Bolintineanu), 432.

Evenimentul, LXI.

Evreii în muzică (Richard Wagner), XLI.

Ewald, 419.

F

Fagure D. Emil, 303.
Fallmerayer, 466.
Familia, XVII, XIX, XXI, 75, 78, 281, 283.
Fanarioţii, 392, 393.
Fanni Tardini — Vlădicescu, 75, 308.
Fântâna Blanduziei, (V. Alecsandri), LX.
Fara Alexandru, 313, 432, 441.
Făt frumos din lacrimă (M. Eminescu), 286.
Făt-Logofăt (V. Alecsandri), 432.
Faust (I. W. Goethe), 288.
Federaţiunea, XXIII, 80, 89, 454.
Fedru (T. Maiorescu), 435.
Ferdinand I, LXXXIX.
Fet frumos şi Ileana Consinzeana (M. Pompiliu), 448.
Fetul Dr., 456.
Feuerbach Andreas Ludwig, 444, 455.
Fichte Gottlieb Johann, 115, 116, 118, 290. (Reden an die Deutsche Nation), 290.
Figuri Botoşănene (Vlad. Şardin), LXV, 286.
Filibiliu, 136.
Filipescu, 307.
Filipescu, 327.
Filipescu-Dubău Eug., 314.
Filipescu-Volanschi Clara, LIV.
Filipide, 182.
Filosofia contemporană a istoriei (N. Bagdasar), X, 437.
Filosofi şi Sisteme (I. Brucăr), 427.
Fischer G. I., 452. (Poezii tr. de A. D. Xenopol), 460.
Flechtenmacher A., 284.
Fleva Nicolae, 422.
Floare albastră (M. Eminescu), 457, 467.
Florentin P. Ioan, 314.
Florescu, 171.
Florescu Bonifaciu, 300, 301.
Florescu Em. I., 296.
Floru S. Ion, 407. (Constituirea istoriei ca ştiinţă), 427.
Fluch der Liebe (Allan George), 73.
Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu (Mite Kremnitz), 1—19.
Foaia Familiei, XL.
Foile Române politice, 451.
Focşa, LVIII, 202—208.
Forescu V. 316.
Foti Ioan, 315.
Franck D-na, 226, 232.
Franck Sophie, 267.
Franck, 211, 217, 223, 229, 245, 247.
Franciada, (Al. Zamfirolu), 442, 466.
Fraenkel, 322, 324, 333, 335, 341, 343.
Frangolea, 193, 203, 205, 206.
Fraţii Vlădicescu, 223, 224, 308.
Franz, 372, 373.
Freytag Gustav, 75.
Fundaţiuni religioase româneşti (P. P. Panaitescu), 294.
Fürst Demeter (Allan George), 73.
Furtuna (D. Bolintineanu), 432.

G

Gabrielescu Neculai, 316.
Gaildry François, 373, 374, 376.
Galiţin M. Al., 472, 477.
Gall C., 455.
Ganea Iorgu, 439.
Gane N., XXXIII, XCIII, XCIV, XCV, 21, 22, 184, 188, 311, 313, 438—442, 444 — 451, 455—458, 460, 461. (Autografe), 320. (Drăgan-poreclă), 296. (Unirea), 456.

Gane N., (urmare)
(Andrei Florea Curcanul), 481, 482.
Gaster Moses, LXXXVII.
Gavrilescu Al., LVII.
Gazetele Române Transilvănene, 451.
Gazeta economică şi statistică, 451.
Geibel Emanuel, 116, 118, 290.
Geniul francez Voltaire (Mârzescu), 434.
Geografia şi istoria evului vechiu (W. Pütz, preluc. de I. G. Meşotă), 463.
Georgescu Cristea, 400.
Gervinus Gottlieb Georg, 381. (Biobibl.), 419.
Geschichte der Weltliteratur (Paul Wiegler), 286.
Getrennt bin ich von dir (M. Eminescu), 4.
Gheorghiu Alexandru, XLIX.
Gheorghiu Mihail, 316.
Gheorghiu Xenophon, 316.
Gherghel Agapia, 227, 276. (Data naşterii lui M. Eminescu), 277. (Pr. Dimitrie), 277. (Fevronia Iorascu), 277.
Ghibănescu Gheorghe, 401. (Activitatea literară la Arhiva), 425, 426.
Ghibănescu Rozalia, LXI.
Ghica Dimitrie, 367.
Ghica-Deleni-Grigore, 411, 427.
Ghica Pantazi, XIX.
Ghiorghian Elena, L.
Ghitara (V. Hugo), 467.
Giurescu N. D., (M. Eminescu), 276, 277. (Data naşterii lui M. Eminescu), 275, 276, 277, 311, 312. (Gh. Eminovici), 277. (Ralu Eminovici), 277. (G. Cerchez), 276. (Convorbiri Literare), 276. (Pr. Dimitrie), 277. (Agapia Gherghel), 276. (Vasile Iuraşcu), 277. (Mănăst. Agafton),
Giurescu N. D. (urmare)
276. (N. Pătraşcu), 276. (Românul), 276. (Ion Stamati), 277. (C. Vasiliu), 276.
Goethe Wolf. Johann, XIII, XIV, XLI, LXIV, 74, 116, 118, 288, 289, 434.
Goethe als Persönlichkeit (H. Amelung), XIII.
Goga Oct., 286.
Goilav, 459.
Golescu G. Alexandru, 367.
Golescu Nicolae, 367.
Golescu Ştefan, 366.
Gondola (Creţeanu), 432.
Gorovei Artur, XCV, 483.
Grădişteanu, 91.
Grămadă I., XXXIX, 83, 283. (M. Eminescu), 283, 284, 285, 286, 301, 311.
Gramatica română (I. Manliu), 129.
Grandea H., (Miosotis), 434.
Greceanu Gheorghe, 315.
Gregoriadi-Bonachi Al., 435, 463.
Gregoriu VII, 434.
Grigorie Vodă, (S. Bodnărescu), 446.
Grigore Vodă, (Depărăţeanu), XX.
Grigoriu Petru, 184, 305, 315.
Grigorovici V. D., 474, 478.
Grimm fraţii, 419.
Groş Constantin, 378.
Grossu D., 422.
Groza (V. Alecsandri), 431.
Gruber-Micle Virginia, XLIV, LXI.
Grupa dela mormântul ducesei Cristina de Canova (S. Bodnărescu), 464.
Guizot G. P. F., 376.
Gura Satului (I. Slavici), 135, 297.
Gustav le Bon, 414.
Gusti Dimitrie (1933), LXXX.
Gusti Dimitrie (1868), 337, 344, 346, 366, 367.
Gutzkow K., 466.

H

Haneș V. Petre, LXXII.
Haret Spiru, LXII.
Hasdeu P. Bogdan, 122, 316, 413, 474, 475. (Răsvan și Vidra), XX. (Istoria Critică a Românilor), 453, 458, 461. (Cuvente den bătrâni), 474, 478.
Hasnaș, 221, 255.
Hartmann Eduard, von 115, 118, 290.
Hatmanul Baltag (I. C. Negruzzi, I. L. Caragiale), 176, 303, 366.
Hebbel Friedrich, XX, 175, 303. (Maria Magdalena), 303.
Hegel Fr. Wilh. Georg, 101, 104, 115, 116, 117, 118, 119, 287, 289, 290.
Heine Heinrich, LXXXIV, 162, 171, 302, 312, 466.
Heinrich Heine și Heinismul (I. E. Torouțiu), 419, 466.
Hele, LIV.
Heliade-Rădulescu I., 289, 447, 454. (Poesii), 434.
Helmolt F. H., 414, 428.
Herbart Fr. Johann, 99, 103, 287.
Herescu Eupraxia, 227.
Herr Baby, (Mite Kremnitz), 21.
Herodot (A. D. Xenopol), 460.
Herodot în raport cu istoria noastră (A. D. Xenopol), 389, 467.
Hildebrand, 452.
Histoire dela Dacie (M. Kogălniceanu), 402.
Histoire génerale de 795 jusq'a nos jours, 403, 408.
Histoire des Roumains de la Dacie Trajane (A. D. Xenopol), 403, 427.
Histoire de la Valachie, de la Moldovie et des Valaques Transdanubiens (M. Kogălniceanu), 426.
Hociung, 327.
Hodoș Nerva, 285, 303.
Hogaș Calistrat, XCIV, 327, 366, 401, 423. (Către A. D. Xenopol), 468. (Academia Mihăileană), 469. (Ciudin), 468. (Amintiri din călătorie), 401, 423. (Petrecerile la țară), 423.
Holberg, XXI.
Hrisoscoleu Gh., 129.
Hrisoverghi, 379.
Hristachi, 271.
Huber F., 466.
Hugo Victor, 297, 441, 460. (Ghitara), 467. (Luna senină, tr. de V. Pogor), 464.
Humpel Emilia, 180, 190, 195, 219, 304.
Humpel Wilhelm, 304.
Hurmuzachi, 448.
Huttes, 357, 358.
Huxley, XXIX.
Hynek Marian, 92, 286.

I

Iamandi Dimitrie, 345, 367, 380.
Iachimovicz Dr., 62.
Iancovescu N. Ion, 310.
Ianov Ioan, 313, 437, 438, 439, 445, 461.
Ibelniskij, 472.
Ideea Europeană, LXXX.
Idealismul grec — Platon (T. Maiorescu), 434.
Ieremia Movilă, 121, 291.
Ienăchescu Gh., 178, 304.
Iliada (Omer), 373.
Iliescu P., 422.
Im neuen Reich, 450.
Inalta Societate a Filistenilor, 105, 107.
Inelul lui Giges (G. Bogdan-Duică), 303.
Infernul (Dante), 31, 76.

Influenţa lui Hegel în cultura română, (Tudor Vianu), 289.
Inger şi Demon (M. Eminescu), 457, 467.
Insemnări zilnice (T. Maiorescu), 184.
Introducere (T. Maiorescu), 444, 455.
Institutorul Creangă (Leca Morariu), 295.
Institutul Academic, 124, 379, 388.
Institutul din Franţa, 408.
Invăţământul şcolar (A. D. Xenopol), 413.
In unire e tăria (M. Eminescu), XXIII.
Iω din titlul Domnilor Români (I. Bogdan), 477.
Ioan Creangă, Viaţa şi Opera (Lucian Predescu), 295.
Ioan Creangă (N. Ţimiraş), 295.
Ioan cel Cumplit, 394.
Ioan Eufrosina, LIII.
Ionescu Al.-Sadi, 285, 303.
Ionescu, 229, 255.
Ionescu Maria, L.
Ionescu Neculai, XLIX, 171, 302.
Ionescu Radu, 289.
Ionescu Traian, LXXXIX.
Ionescu Vasile, 315.
Iorga Nicolae, X, LXVI, LXXVII, XCI, XCV, 290, 399, 400, 426. (O viaţă de om), 308. (Eminescu şi generaţia de azi), VLII. (Thomas III — marquis de Saluces), 400. (Une collection de lettres de Philippe de Maizières), 400, 423. (Philippe de Mézières 1327—1405 et la croisade au XIV-e siècle), 423.
Iorgu, 97, 269, 270.
Iorgu G. Toma, 310.
Irimescu Gh. 316.
Isack Francisc, XLVII, LXV, LXVI, LXVII. 167, 197 — 200, 202, 203, 206, 207, 210 — 214, 217, 223, 224, 226, 235, 236, 235, 242, 248, 257, 262, 286, 301.
Istoria ideilor mele (A. D. Xenopol) LXVIII, LXIX, LXXII, LXXIX, LXXXI, LXXXVIII, 283, 294, 366, 367, 368, 418, 427, 428.
Istoria Literaturii Germane (I. E. Torouţiu), 76.
Istoria critică a Românilor, (B. P. Hasdeu), 453, 458, 460.
Istoriile civilizaţiei (A. D. Xenopol), 384, 405, 413.
Istoria civilizaţiei în Anglia (Henri Tomas Buckle), 384.
Istoria civilizaţiei în Europa şi în Franţa (F. P. Guizot), 376, 384.
Istoria civilizaţiei, (Hartpole Lecky), 384.
Istoria desvoltării intelectuale a Europei (William Draper), 384.
Istoria literaturii române din Bucovina (Const. Loghin), 282, 285.
Istoria pentru începutul Românilor în Dachia, 427.
Istoria literaturii universale (Paul Wiegler), 286.
Istoria rusă din timpurile cele mai vechi (Soloviev), 478.
Istoria Românilor (I. Şoimescu), 413.
Istoria Românilor din Dacia Traiană (A. D. Xenopol), LXXXVI, LXXXVII, LXXXIX, 392, 393, 394, 396, 399, 403, 405, 410, 414, 415, 478, 479.
Istoria veche (Rottesk), 435.
Istrati Elena, L.
Istrati Hersilia, L.
Istrati Titus, 315.

Iubescu (S. Vârgolici), 442.
Iuliu Caesar (Mandrea), 435.
Iuga Vodă (A. D. Xenopol), 413.
Itinerariul în Istria (Ioan Maiorescu), 453, 466.
Iudita și Holofern, (Tr. de E. Fagure), 303.
Iuga C. Victoria, LIII.
Iurașcu Fevronia, 277, 280.
Iurașcu Olimpiada, 227.
Iurașcu Vasile, 277.

J

Janet, 111, 112, 289, 302.
Jecu D-na, 259, 261, 265.
Jakobi Iohann, 114, 117, 289.
Jacobi Hugo, 466.
Jakobi Heinrich Friedrich, 289.
Jeremiada (Fr. von Schiller) 295.
Jianu Constantin, 367.
Jocurile (T. Maiorescu), 444.
Joe, 163.
Joie D-na, 342, 343.
Jolly J., 466.
Journal de Débats, 451, 466.
Junimea Literară, XXII, 282, 303.
Junimea, IX, X, XV, XVIII, XXV, XLII, XLVI, XLVII, LXXXI, XCIV, XCV, 1, 21, 23, 74, 85, 88, 134, 135, 182, 270, 297, 298, 304, 305, 306, 311, 313, 366, 367, 380, 388, 390, 420, 426, 429, 437, 444, 449, 450, 452, 456, 458, 460. (Scopul și programul societății), 437. (Activitatea), 456. (Condica soc.), 440. (Registru de membri), 279. (Ședințele la T. Maiorescu), 431, 433, 435, 436, 445, 446, 447, 450, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 460. (Ședințele la I. Negruzzi), 447, 448, 449, 450. (Ședințele la Pogor), 429, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 444, 446, 451, 452, 455, 457, 458, 459, 460. (Local pentru ședințe), 441, 442, 451, 452. (Tipografia și scopul ei), 429, 430, 463. (Vinderea tipografiei), 438. (Cărți școlare),
Junimea (urmare)
435. (Autorii latini), 431. (Banii Societății), 440. (Procesele Verbale ale Junimii), 429 — 462. (Prelecțiunile publice populare), 433, 434, 437, 442, 444, 445, 451, 456, 457, 459. (Ortografia română), 433, 435, 436, 441, 442, 443, 447, 448, 450. (Antologia de poezii române), 430, 431, 432, 433, 434, 435. (Mișcarea civilizației apusene), 450, 451, 452, 454. (Direcția spiritului bucureștean), 449. (Dicționar arheologic), 462. (Educația femeilor), 440. (Literatura comică populară), 439. (Versul român), 462. (Viitorul politic al țărei), 450. (Istoria critică de B. P. Hasdeu), 453. (Cosmopolitism și Naționalitate), 461. (Problema evreească), 454, 457, 459. (Aniversarea Junimei), 460, [illegible]. (Acte istorice românești), 431. (Subvenție pentru M. Eminescu), 458. (Subvenție pentru I. Slavici), 457, 458. (Subvenție pentru Tiron), 441, 442. (Ajutor pentru filos. Feuerbach), 444. (Convorbiri Literare), 442, 444, 445, 453, 454. (Abonamente la Conv. Lit.), 449. (Comitetul de redacție al Conv. Lit.), 444, 454. (I. Negruzzi la red. Conv. Lit.), 454. (Subvenția pentru Conv. Lit.), 445. (T. Maiorescu reprezentat al Ju-

Junimea (urmare)
nimii), 438. (A. D. Xenopol, secretar al Junimii), 438, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 446, 447, 448, 449, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 462. (Soc. de belle-arte), 455.

Jurământul la Români (A. D. Xenopol), 389.

K

Kamadeva (M. Eminescu), 307.

Kant Immanuel, XXIX, 99, 102, 103, 286, 290. (Critica raţiunii pure), XXIX.

Kézskemet, 305.

Kienzl Hermann, XV, 22. (Biobibl.), 73, 74.

Klein Sam., 286.

Kluge Hermann, 76.

Kolb G., 466.

König Karl von Rumänien, (M. Kremnitz), 21.

Kopitor, 476.

Kremnitz Clara, 74.

Kremnitz George, 7, 16, 18, 19, 27, 37, 38, 39, 75.

Kremnitz Wilhelm, 19, 21, 39, 73, 74, 326, 329, 330, 331, 366.

Kremnitz M., XV, XVI, XVII, 21, 22, 73, 75, 76, 77, 297, 298, 303. (George Allan — pseudonim), 20, 73. (Idem — pseudonim), 20. (Baby), 7, 16, 18, 19, 27, 37, 38, 39. (A. Cihac), 9, 30. (Convorbiri Literare), 10, 18, 30, 38. (I. Creangă), 7, 28. (Capra cu trei iezi), 16, 37, 38. (Dante), 10, 19, 31, 39. (Henriette Eminescu), 16, 37. (M. Eminescu), 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39. (Emin. la 26 ani), 3, 4, 24, 25. (Em. în casa lui T. Maiorescu), 3, 4, 24, 25, 26. (T. Maiorescu despre Eminescu), 14, 35. (Starea materială), 7, 27. (Eminescu la „Timpul"), 5, 26. (Em. şi femeile), 1, 8, 23, 28. (Em. şi poporul), 7, 28. (Em. şi dragostea lui p. M. Kremnitz), 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38. (Em. antisemit), 15, 36. (Em. şi dicţionarul etimologic), 9, 13, 17, 18, 19, 30, 33, 37, 38, 39. Em. şi Ver. Micle), 14, 15, 16, 17, 35, 36, 37, 38. (M. Em. — In spitalul de alienaţi), 19, 39. (In ospiciul din Viena), 18, 39. („Melancolia" şi Junimea), 1, 23. (Dragostea pentru M. Eminescu), 11, 12, 13, 14, 18, 33, 34, 35, 38. (Desamăgită), 13, 33. (Lecţii de limba română), 5, 6, 7, 8, 26, 27, 28, 29. (Tr. din poeziile lui Em.), 4, 25. (Tr. „Pescăruşul"), 5, 26. (Tr. „Strigoii"), 9, 29. (Atât de fragedă te asameni), 12, 32. (Cu mâne zilele-ţi adaugi), 9, 29. (Departe sunt de tine), 25. (Der Eisvogel), 5. (Getrennt bin ich von dir), 4. (Mortua est), 1, 23. (Pescăruşul), 26. (Răsai din umbra vremilor încoace), 4, 25. (Strigoii), 9, 29. (Te duci şi ani de suferinţă), 14, 34. (Infern), 10, 31. (Junimea), 1, 23. (Ver. Micle), 14, 16, 17, 35. 37, 38. (Moartea lui Şt. Micle), 16, 37. (T. Maiorescu), 3, 5, 14, 15, 23, 24, 26, 35. (N. Mandrea). 8, 29.

Kinliam XLIV

Kremnitz M., (urmare) (I. Negruzzi), 17, 37. (Anton Pan), 10, 30. (Th. Rosetti), 1, 23. (Sacher-Masoch), 8, 28. (A. Schopenhauer), 7, 28. (M. Schuyler), 16, 36. (Timpul), 5, 26. (H. v. Vietinghoff), 9, 29. (Amintiri fugare despre M. Eminescu), XV, XVI, 23 — 39, 73, 74. (Prima nuvelă — Das Lebensbild), 13, 16, 33, 37, 73. (Portretul lui Eminescu în „Das Lebensbild), 16, 37. (Ein rumänischer Lenau),

Kremnitz M., (urmare) 73. (Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu), 1 — 19. (Nibenlungenlied), 9, 29. (George Allan — Radu, Fürst-Demeter), 73. (Wilhelm Kremnitz), 19, 39. (George Allan — Un caracter de artist), XVI, 40 — 72, 77. (Tr. „Hatmanul Baltag"), 366.

Kreţulescu D-na, 122.

Kreţulescu, 125, 126.

Kumanin, 473, 475.

L

La Baudius (M. Eminescu), 280, 312.

La Baudius (Tr. de A. D. Xenopol), 280, 312.

Labriola, 414.

La câţiva autori contimporani (I. Negruzzi), 467.

La création (Edgard Quinet), 385.

Laïs (Tr. de M. Eminescu), 309.

La logique social, 414.

Lamartine A., 312, 442. (Poesii tr. de S. Vârgolici), 464.

Lambrior Alex., XCII, XCIII, 182, 304, 314, 443, 444, 445, 448, 450 — 455, 456, 458, 459, 460, 461, 462. (Cruciatele), 456.

Lambrino D-na, LVIII.

Lampa, (A. Chenier tr. de S. Vărgolici), 440, 464.

Lancelot, 76.

Lange D-na, 124.

La notion de vaelur en histoire, 414.

La question israélite en Roumanie (A. D. Xenopol), 417, 427.

Lăpădatu Ioan, XIX.

La psychologie et l'histoire (A. D. Xenopol), 409.

Lăpuşneanu Alexandru, 294.

Lăpuşneanu Vodă (S. Bodnărescu), 449.

La Renaissance latine, 410, 417, 427.

La Revue critique, 414.

La Roumanie et l'Hongrie à l'occasion du millenium maghyar (A. D. Xenopol), 409, 410, 427.

La Roumanie au Moyen-Age, une énigme historique (A. D. Xenopol), 403, 409.

Lascarov-Moldovanu Al., X.

La Synthèse, 314.

Lateş Teodor, XLIX, 268, 310.

La Théorie de l'Histoire (A. D. Xenopol), 419.

Laur (pseud. lui A. D. Xenopol), 397, 423.

Laurian, 422.

Laurian Aug., 136.

Laurian D., 316.

Law (V. Pogor), 456.

Lazu G., 454.

Lazu Gr. Neculai, 303, 314, 466.

Lazu N., 466.

Lebensbild (Mite Kremnitz), 13.

Leca C., 306, 307.

Lecca G. H., 286.

Lecky Hartpole, 384.

Lehmann Joseph, 466.

Leibnitz, 287, 290.

Leidesdorf, 171, 174, 177, 185, 302, 311.
Le jouer de flûte (Emile Augier), 309.
Leonardescu C., 171, 289, 315. (Bio-bibl.), 302.
Lenau, XLIV.
Leon, 271.
Lepadat Constantin, 314.
Lepadatu, 461.
Lepsius Karl Richard, 383, 419.
Lessing Goth. Ephraim, XIX.
Les Roumains et les Hongrois à l'occasion du millénium maghyar, (A. D. Xenopol), 427.
Les démembrement de la Moldavie (A. D. Xenopol), 402.
L'Empire Valaho-bulgare (A. D. Xenopol), 403.
Les querres daciques de l'Empereur Trajan (A. D. Xenopol), 403.
Le pays roumains (Pierre le Grand), 427.
Les principes fondamentaux de l'histoire (A. D. Xenopol), 406, 408, 417, 418, 419, 427.
Les Roumains et les Grecs (A. D. Xenopol), 403.
Les Ruines (Volney), 376.
Les sciences naturelles et l'histoire, 427.
Liberalul, 213, 307.
Liceul Național — Iași, 375.
Liebe und Schmerz, 286.
Liga Femeilor, LXI, LXII.
L'hypothèse dans l'histoire (A. D. Xenopol), 409, 427.
L'imagination en histoire (A. D. Xenopol), 428.
Lindau Paul, 466.
Liszt Franz, von, 390, 421, 422.
Liteanu V. Gheorghe, 314.
Liteanu Varnav, 460.
Literatorul, LX, 301.
Literatura română și străinătatea (T. Maiorescu), 422.
Livezeanu Zoe, LIV.
Lochmann Natalia, L.
Lois psychologique de développement des peuples, (Gustav le Bon), 414.
Logica (**T. Maiorescu**), XXV.
Loghin Constantin, 282, 285.
Longinescu G. G., X.
Lovinescu E., LXXXVII.
Ludwig Emil, XIV.
Lübke M. Wilh., XXXIX.
Luna senină (V. Hugo, tr. de V. Pogor), 438, 464.
Lupaşcu Alexandru, 283.
Lupu Maria, L.
Lupul și Cucul (A. Donici), 431.
Luther, 114, 117, 434.
Luzzatti Luigi, 417, 428.
Lyra (Aricescu), 434.

M

Macbeth (Shakespeare, tr. de P. Carp), 463.
Macedon, 245.
Macedonski A., LX, 91, 285, 301.
Macri, 446.
Maghyars et Roumains devant l'histoire, 409, 427.
Maior Petru, 286, 410, 422.
Maiorescu Ana, 74.
Maiorescu Ioan, 453. (Itinerariul în Istria), 454, 466.
Maiorescu Livia, 73, 74, 305.
Maiorescu Titu, X, XVII, XXV, XXVI, XXVIII, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XLV, XLVI, LXXI, LXXXI — LXXXIII, XCII — XCIV, 3, 5, 14, 15, 21, 23, 24,

Maiorescu T., (urmare)
26, 35, 73, 74, 75, 77, 82, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 99, 126, 143, 158, 159, 167, 171, 175, 214, 236, 238, 244, 278, 282, 283, 285, 286, 288, 289, 291, 294, 295, 300 — 305, 308, 309, 311, 313, 322, 324, 326, 328, 329, 333, 334, 336, 338, 366, 379, 380, 385, 389, 390, 391, 399, 418, 420, 422, 423, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 443, 444, 445, 446, 447, 450, 451—463. (La Bucureşti), 169, 177. (La Cernăuţi), 170. (Către A. Chibici-Râvneanu), 175, 178. (Către Gh. Eminovici), 185. (Autografe), 113. (Şcoala), 85, 88. (Ministru de Instrucţie), 110, 112, (România Jună şi calomniile), 85 — 92. (Reprezentant al Junimii), 438. (Academia Română), 176. (Babeş), 176. (Bariţiu), 176. (Beldimano), 184. (Binele public), 175. (Şedinţele Junimii), 431, 433, 435, 436, 445 — 447, 450, 453—458, 460. (I. L. Caragiale), 185. (Carmen-Sylva), 187, (A. Chibici-Rêvneanu), 177, 185, 186. (I. Creangă), 176, 178. (Henrietta Eminescu), 178. (Către Hen. Eminescu), 177. (Mih. Eminescu), 175, 178, 274, 275. (Către M. Eminescu), 169, 186. (Doctoratul lui M. Eminescu), 169, 170, 171. (Catedra de filos. la Universitate), 169, 170, 171. (Pesimismul lui M. E.), 169, 186. (Ajutor pentru M. Eminescu), 110, 112, 113, 122, 124, 158, 159, 160, 170, 171, 176, 187. (Viitorul lui M. Eminescu), 176, 177, 178, 187. (M. Eminescu nebun), 184, 185. (M. E. la Institutul de alienaţi), 185. (Obersteiner — Emi-

Maiorescu T., (urmare)
nescu), 178. (Eminescu — însănătoşat), 177, 185, 186. (Eminescu cu Chibici la Viena), 185. (A. Chibici-Râvneanu cu Eminescu în Italia), 177, 186, 187. (Inapoierea în ţară), 175, 178. (Moartea lui Eminescu), 274. (Monument pentru M. Eminescu), 274. (Insemnări zilnice referitoare la M. Eminescu), 184. (Poesiile lui M. Eminescu), 187, 188. (Editarea poesiilor), 274, 275. (Moartea tatălui lui M. Eminescu), 177. (Moartea lui Şerban Eminescu), 178. (Florescu), 170, 171. (N. Gane), 184. (Hatmanul Baltag), 176. (Ienăchescu), 178. (N. Ionescu), 170, 171. (Leidesdorf), 177, 185, 186. (Leonardescu), 170, 171. (Marian), 176. (P. Missir), 178. (I. C. Negruzzi), 184. (Obersteiner), 176, 178, 185, 186. (Revizuirea Constituţiei), 176. (Politica), 176. (Pensione Pera), 178. (Anette Rosetti), 184. (Th. Rosetti), 175, 176, 184, 187. (Sbiera), 176. (Schyber), 184. (Simţion), 184. (D-na Slavici), 184. (I. Slavici — Pădureanca), 176. (Soc. Carpaţilor), 184. (Socec), 178, 187, 274, 275. (Soutzo), 184, 185. (Statuia lui Hermes), 184 (Timpul), 175. (Venus de Milo), 184. (Universitatea din Iaşi), 169, 170, 171, 187. (Abnegaţiunea Creştină, Sf. Vasile), 434. (Curtius vita alex.), 435. (Despre scrierea limbei române), 463. (Direcţia nouă), 455, 456, 466. (Direcţiunea istorică, Sveatoslav), 434. (Doctrinarismul roman — Cato), 434. (Epidemia Formelor), 456. (Fedru), 435. (Idealismul

Maiorescu T., (urmare)
grec — Platon), 434. (Introducere), 444, 456. (Jocurile), 444. (Literatura română și străinătatea), 422. (Logica), XXV. (Parenesile[1] și Maximele), 451. (Pesimismul ideal), 434. (Plinius epistole), 435. (Spania sub Filip II), 456. (Tr. Aforisme pentru înțelepciunea în viață — Schopenhauer), 464. (Tr. din Schopenhauer, Despre ceeace este cineva), 439. (Tratat de scriere română), 435, 436. (Viața practică), 444.
Magazin für Litteratur des Auslandes, 451, 452, 466.
Magazin f. Literatur des Ins-und Auslandes, 466.
Malborough, 370, 418.
Mălinescu Iordache, 427.
Mănăstirea Agafton, 227, 229, 245, 267, 276.
Mănăstirea Putna (D. Bolintineanu), 432.
Mănăstirea Sf. Sava, L.
Mănăstirea Sucevița (Dan Dimitrie), 291.
Mănăstireanu Ilariu Daniil, 315.
Mandrea Nicolae, 8, 29, 75, 136, 152, 153, 298, 313, 429, 431, 432, 433, 435—441, 445, 446, 450—456 (Iuliu Caesar), 435. (Puritanismul — Cromwell), 434.
Mândru, 458.
Mândru Teodor, 387.
Manea Andrei, 237, 239, 241, 242, 243 244, 245, 246, 248, 249.
Manliu Ioan, 129, 295.
Manolache Costache, 296, 367.
Marcian, 440.
Marcu Alex., XXIX, 76.
Marcu Gh., 316.
Marele Voevod Mihai, XC.
Marele vestit banditul Sărdariu (M. Eminescu), XXXVI.
Marghiloman, 316.
Marghiloman Al., 308.
Maria Magdalena (Friedrich Hebbel), XX, 303.
Maria Magdalena, (Tr. de I. E. Toroutiu), 303.
Marian B., 75, 176.
Marian Fl. Simeon, 303.
Marie Fürstin — Mutter zu Wied (Mite Kremnitz), 21.
Marioara (D. Bolintineanu), 432.
Marlborough, 418.
Martian T., 390.
Marțian, 466.
Mârzescu, 433 — 437. (Cetățeanul roman — Regulus), 434. (Geniul francez — Voltaire), 434.
Mârzescu Gh. Elena, LV, LVI, LVII, LIX.
Mârzescu George, LXII, 367.
Masapust, 374.
Matei, 327.
Mavrodi Catherina, LXI.
Max E., 316.
Meinert, 307.
Mehedinți Simeon, X. (Titu Maiorescu), LXXII.
Meissner Const., 315, 446, 448, 450.
Meissner C. Elena, LVII.
Melancolie (M. Eminescu), 1, 23, 74.
Melissus, 287.
Melik Ioan, XCIII, 313, 379, 388, 420, 433, 435 — 438, 445, 452, 454 — 456, 458, 460, 461. (Aritmetica), 463.
M. Eminescu — Scrieri politice (D. Murărașu), XXIII, XXXIV, 285.
M. Eminescu, (N. Petrașcu), 295.
Mihail Eminescu, Poesii complecte, 312.
M. Eminescu student la Berlin (I. V. Pătrașcanu), XL.

M. Eminescu — Scrieri politice şi literare (I. Scurtu), XIX.
Memorii (E. Lovinescu), LXXXVII.
Memoriile Regelui Carol I, (Mite Kremnitz), 21.
Mendelsohn, XLI.
Meşotă G. I., 463.
Metoda Nouă, (I. Creangă), 128, 129.
Meyer, 330, 331.
Meyers Konv. Lex., 418.
Michel Angelo, 434.
Micle Veronica, XXXV, XXXVI, XLIV, L, 14, 16, 17, 35, 37, 38, 127, 136, 139, 142, 168, 233, 251, 252, 254, 257, 258, 259, 286, 297, 298, 301, 309, 310. (Bălăuca), 260, 261, 262, 263, 265, 266. (Dragostea lui M. Eminescu), 136, 137, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 252. (Pensia lui M. Eminescu), 259.
Mici excursiuni (S. Bodnărescu), 298.
Micle Ştefan, XLIV, 297. (Biobibl.), 77.
Miclescu Calinic, LXX.
Mihalcea N., 316.
Mihai Vereanu (Iac. Negruzzi), 273, 449, 462.
Mihai Viteazu, 291, 394, 395, 413.
Mihai Viteazu şi Românii Ardeleni (A. D. Xenopol), 415.
Mihail Eminescu (I. Grămadă), XXXIX, 83, 283, 284, 285, 286.
Mihaiu Eminescu şi Mite Kremnitz, X, VII.
Mihăilescu Ştefan, 136, 316.
Mijloacele de îndreptare a ţărănimii noastre (A. Xenopol), 416.
Mille, 218, 233, 234.
Milcovul (Tăutu), 434.
Mille Alexandru, 166.
Mille C., 166, 308.
Millo M., XIX, LII.
Miklosich, 476.
Miosotis (H. Grandea), 434.
Minar Octav, XXXVI.
Minerva, LXIII.
Mircea, 133, 134.
Mircea cel Bătrân, 394.
Mircea cel Bătrân, (B. Penescu), 449.
Mircea cel Mare (D. Bolintineanu), 432.
Mirmilic (polecla lui Melik), XCII, XCIII.
Missail George, 422.
Missir P., XLV, XLVI, 304, 316. (Către T. Maiorescu), 180. (V. Burlă), 183. (Caracudă), 180. (Caraiani), 182. (A. Chibici-Rîvneanu), 182, 183. (Culianu), 182. (Dogaru), 182. (D-na Dogaru), 182. (M. Eminescu), 180, 181, 183. (Starea morală şi materială a lui M. Eminescu), 181, 182, 183. (Viitorul lui M. Em.), 182. (M. Em. la M. Pompiliu), 180, (M. Em. la V. Burlă), 181. (Filipide), 182. (Cronica lui Hur), 182. (Petre Grigoriu), 184. (D-na Humpel), 180, (Junimea), 182. (Lambrior), 182. (Pesther), 182. (M. Pompiliu), 180, 181, 182, 183. (Socec), 182. (Ureche), 182.
Mite Kremnitz şi Mihaiu Eminescu (Al. Tzigara-Samurcaş), 20, 73.
Mitteilungen des rumänischen Instituts zu Wien, XXXIX.
Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, 294.
Moartea cerşitorului (S. Bodnărescu), 467.
Moartea lui Wallenstein (Schiller, tr. de E. M.), 463.
Momiţa şi două mâţe (Al. Donici), 431.
Mommsen Theodor, 381, 416.
Monitorul Oficial, 275, 451.
Monod Gabriel, 402, 426.

Morariu Leca, XXI, XXII, XXXV, 298, 303. (Ce a fost odată în Bucovina), 284. (Institutorul Creangă), 295.
Morariu Silvestru, 282.
Morariu Vasile, 80, 282.
Morariu Victor, X, 281. (Vasile Bumbac, Pag. din ist. literaturii bucovinene), 281.
Mortua est, (M. Eminescu), 1, 23, 74.
Morțun-Andrei Isabela, LXII.
Morțun G. V., 164, 167, 168, 215, 217, 219, 232, 233, 234, 236, 237, 238, 301, 306.
Moș Nichifor Coțcariul (I. Creangă), XXXIII.
Moțoc, 165, 214, 215, 449.
Moruzzi D-na, 334.
Mukling R., 465.
Müller Georg, 22.
Muma lui Ștefan, (D. Bolintineanu), 432.
Murărașu D., X, XXIII, XXXIII. (M. Eminescu — Scrieri politice), XXXIV, 285. (Naționalismul lui M. Eminescu), XL. (Să facem un congres), 285.
Mureșanu, 432.
Mureșanu Sevasta, LIII.
Muséon de Louvain, 403, 427.
Mutter unbekannt (Mite Kremnitz), 21.
Muzeul Etnografic, Șc. Normală Vaslui, XXXV, 130.
Muzeul dela Folticeni, XCV, 311, 320, 482, 483.

N

Nădejde L, 471.
Nădejde Sofia, LXI.
Nanu, 257, 260.
Napoleon II, (Tr. de Pogor), 441.
Napoleon I, XLVII, 140.
Năsturel, premiu 290.
Naționalul, 268, 310.
Naționalismul, 283.
Naționalismul lui Eminescu, (D. Murărașu), XL.
Naționalii și Cosmopoliții (M. Eminescu), XXIV, XXV, LXXXII, 85, 282.
Naționalitatea (A. D. Xenopol), 444.
Naum A. 131, 304, 314.
Neagoe Dr., 304.
Necolau Clemente, XLIX.
Nécessité de l'introduction de cours sour la théorie de l'histoire dans les universités (A. D. Xenopol), 409, 427.
Neculeanu Ad., 242.
Negel, 307.
Negre I., 423.
Negruțiu Fekete Nicolae, 75.
Negruzzi C. (V. Alecsandri), 446.
Negruzzi Constantin, 286, 367, 380.
Negruzzi Gheorghe, 314, 367, 380.
Negruzzi C. Iacob, XXXIII, XXXVI, LXXXI, LXXXIII, LXXXV, 17, LXXXVIII, XCIII, XCIV, 37, 73, 134, 184, 188, 272, 279, 282, 283, 285, 296, 297, 311, 313, 339, 340, 341, 342, 343, 367, 380, 384, 390, 418—321, 429, 431—450, 453 — 462, 463, 466, 467, 370, 471. (Redacția Conv. Lit.), 454. (Ședințele soc. Junimea), 447, 448, 449, 450. (Dicționarul Junimii), 296, 304, 305. (Albumul Junimii), 311, 463, (Artistul dramatic), 441, 464, (Amintiri dela Junimea), LXXXV, 306, 463. (Convorbiri Literare), 273. (Abonament la Timpul), 273. (I. Caragiale), 273. (Cecropide), 273. (A. Cihac), 273. (Clu-

Negruzzi I., (urmare)
bul conservatorilor), 273. (Brazi şi putregai), 273. (Epureanu), 273. (Hatmanul Baltag), 303, 345. (Mihai Veneanu), 273, 449. 462. (I. Slavici), 272. (Timpul), 273. (Varlaam), 273. (Copii de pe natură), 453, 464. (Creştinismul politic, Grigore VII), 434. (Elem. estetic), 444. (La câţiva autori contimporani), 467. (Pogoriada), 461.

Negruzzi Leon, XCIII, XCIV, 313, 429, 431, 432, 433, 435 — 438, 441, 442, 446, 447, 448, 453, 456, 457, 460, 461. (Reformaţiunea — Luther), 434.

Nei Ştefan, 313, 438, 458, 461.

Neniţescu I. Ioan, 315, 471.

Nestor Ion, LXXV.

Neue Freie Presse, 285.

Neues Magazin für Litteratur, 466.

Neue rumänische Skizzen (Mite Kremnitz), 21.

Neuschotz, 322, 324, 337, 338.

Neumann, 307.

Noua Presă Liberă, 90, 285.

Nica Teodor, 136, 188, 305, 315.

Niculeanu Neculai, 313, 429, 431. (O victimă), 435. (Unei dooamne), 435. (Viaţa nu...), 432.

Niebelungenlied, 9, 29.

Nordhaus Richard, 466.

Note critice asupra scrierii lui A. D. Xenopol „Teoria lui Rösler" (D. Onciul), 471.

Nothnagel, 307.

Noţiunea valorii în istorie (A. D. Xenopol), 428.

Obersteiner prof. XLV, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 185, 186, 302, 304, 311. (Către T. Maiorescu), 174. (M. Eminescu), 174, 175. (Hebbel), 175. (C. Popasu), 175. (Rosetti), 175.

Observations sul l'origines des Daco-Roumains (A. D. Xenopol), 403, 426.

O comedie la ţară (I. Slavici), 450.

O corespondenţă între I. Eliade şi C. Negruzzi, (A. D. Xenopol). 389.

Odobescu Al., 136, 466.

Ode-Anacreon, (Tr. de S. Vârgolici), 467.

Odyseea (M. Eminescu), 120.

O excursie la Karlsbad (A. D. Xenopol), 413.

O gazetă italiană, 451.

Olănescu C. Dim., 136, 297, 315. (Ruy-Blas), 135.

Omer, 373.

Onciul Dimitrie, LXXV, LXXVII, XCIV, 398, 399, 400, 413, 423, 469, 471. (Către A. D. Xenopol), 469. (La Vicov), 469. (Problemele de istorie), 470. (Contimporanul), 470. (Convorbiri Literare), 470. (N. Densuşianu), 469, 470. (I. Negruzzi), 470. (Revue historique), 470. (Românul), 470. (Ţara nouă), 469. (Note critice asupra scrierii D-lui A. D. Xenopol „Teoria lui Rösler"), 471. (Teoria lui Rösler de A. D. Xenopol), 471.

Oncu Nicolae, XXXII, 111, 113, 289.

Opere Complecte, XXXI, 289.

Originea cuvântului român „raţă", în Studie Filologice de V. M. Burlă (A. D. Xenopol), 428.

Ortolan Jos. L. Elzear, 420.

Ortografia română, 433, 435, 436, 441, 442, 443, 447, 448, 450.
O satiră vechiă (V. Pogor), 464.
Otremba, 307.
O viaţă de om (N. Iorga), 308.
O victimă (Neculeanu), 435.

P

Pădureanca (I. Slavici), 176, 303.
Paicu I., 379.
Pacu Pavel, 313, 433, 435, 436, 437, 441, 442, 446, 459, 460, 461. (Epitome historiae sacrae), 435, 463.
Palade Vasile, XLIX.
Pallauz, 250.
Pamfil Dan, 81, 90. (Biogr.), 282, (Serbarea dela Putna), 83, 84. (Insemnătatea ei istorică), 83, 84. (Românul), 83. (Ştefan cel Mare), 84.
Pan Anton, 10, 30, 286. (Povestea vorbei), 446, 465.
Panaiteanu, 436.
Panaiteanu Baldazare, 480, 482.
Panaitescu P. P., 291, 294.
Panu Gh., XCIII, XCIV, 314, 452, 453, 455, 456, 458, 459, 460, 461, 467. (Amintiri dela Junimea), XCII, XCIV, 464. (Serbia sub Carageorghevici), 45 .
Parenesile şi Maximele (T. Maiorescu tr. din Schopenhauer), 451.
Parmenide, 287.
Pârvan Vasile, LXXV.
Pasteluri (V. Alecsandri), 464.
Pastia, teatrul, LX.
Pastia, 133.
Pătrăşcanu V. I., XL, 287.
Pătraşcu N., 276, 295.
Panu V., 136.
Paucescu, 136.
Pavlov, 270.
Pensione Pera, 178.
Penescu B., 449.
Peride, 316.
Perpessicius, IX, X, XXV, 305.
Personalitatea lui Goethe (H. Amelung), XIII.
Pescăruşul, (M Eminescu), 26.
Pescarul Bosforului (V. Alecsandri), 431.
Pessimismul ideal — Schopenhauer (T. Maiorescu), 434.
Pesther, 182, 304.
Petit Cleopatra, 377, 378.
Petit Paul, 378.
Petrecerile la ţară (C. Hogaş), 423.
Petrescu Camil, X.
Petrino D.m., 132, 296. (Puçine cuvente despre coruperea limb. rom. în Bucovina), 296.
Petru N., 442, 464.
Petzet Chr., 466.
Philippide I. Alex., 304, 316. (Cronica lui Hur), 305.
Philippe de Mézierès *1327* — 1405 et la croisade au *XIV*-e siècle, (N. Iorga), 423.
Philosophisches Wörterbuch (H. Schmidt), 290.
Picot Emile, 402, 526.
Pierre le Grand, 427.
Pilat G-l, 221.
Pitei Petru, 78, 281. (Serbarea dela Putna), 79. (Invitaţie la Serbare), 79. (Ştefan cel Mare), 79.
Plinius epistolae (T. Maiorescu), 435.
Platon, 287, 290, 433.
Plotin, 290.
Poenaru Petre, 269.
Poesii (M. Eminescu), 301, 460.

Poesii (Matilda Cugler), 446.
Poesii (Heliade Rădulescu), 434.
Poesii (T. Şerbănescu), 460, 467.
Pogor V. Vasile, LXXXI, XCIII, XCIV, 82, 282, 283, 296, 313, 367, 369, 380, 390, 420, 429 — 433, 435 — 442, 444 — 446, 449 — 461, 463. (Şedințele Junimei), 429, 432, 433, 435 — 442, 444, 446, 451, 452, 455, 457 — 460. (Arta Italiană — Michel Angelo), 434. (Cerşetoarea şi Rugăciunea, tr. din L. Ratisbonne), 439. (Luna senină, tr. din V. Hugo), 438, 464. (Law), 456. (Napoleon II. — Tr. din V. Hugo), 441. (Religia), 444. (Socialismul — Proudhon), 434. (Statul grec — Temistocles), 434. (Teroarea), 456. (Viața de familie), 444.
Pogor V., 439, 464.
Pogoriada (I. C. Negruzzi), 461.
Politica franceză în Orient, 389.
Pompiliu M., XLVI, XCIII, XCIV, 180, 181, 182, 183, 191, 192, 198, 208, 210, 213, 253, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 314, 446, 447, 449, 450, 451, 454, 455, 457, 458, 462. (Făt frumos şi Ileana Cosânzeana), 448. (Către T. Maiorescu), 188. (Bolnav), 256. (M. Eminescu), 188. (Starea morală şi materială a lui M. Em.), 188, 189. (Ajutor pentru M. Em.), 188, 189. (Pensia viageră), 188. (N. Ganea), 188. (I. Negruzzi), 188. (Nica), 188.
Poni P., 379.
Pontbriant Raoul de, 339, 341. (Biobibl. 367.
Popasu C., XLV, 159, 171, 175, 300, 302. (A. Chibici-Rêvneanu), 172. (M. Eminescu), 171, 172, 173, 174. (M. Em. — bolnav), 171, 172. (Insănătoşarea), 173, 174.
Popasu C., (urmare) (Propune plecarea lui E. M. în Italia), 173, 174. (Poesiile), 174. (H. Heine), 171. (Leidesdorf), 171, 174. (Obersteiner), 171, 172.
Popescu Aristița, L.
Popescu-Colibaşi M., (Ateneul), 278, 312. (C. Botez), 278. (M. Eminescu), 278, 279. (Data şi anul naşterii lui M. Eminescu), 278, 279, 280. (Junimea), 279. (Fevronia Juraşcu), 280. (I. Negruzzi), 279.
Popescu Ştefan, 400.
Popp B. George, 304.
Porriers Dodun, de 339, 340, 366.
Porumbescu Ciprian, 284.
Pour toujours me dis-tu (Fr. Copée), 397.
Povestea codrului (M. Eminescu), 296.
Povestea Teiului (M. Eminescu), 296.
Povestea vorbei (Anton Pan), 446, 465.
Predescu Lucian, 295.
Prelecțiuni publice populare, 433, 434, 437, 442, 444, 445, 451, 456, 437, 459.
Preceptele verbale ale Junimii, XVIII, LXVIII.
Prescripte Verbale, XCI, XCII, 464.
Preussiche Jahrbücher, 73.
Prietenii istoriei literarare, XL, LXXII.
Principiile fundamentale ale Istoriei (A. D. Xenopol), 384, 394, 407, 410, 418, 419, 427.
Procesele Verbale ale Junimii, 429 — 462.
Proca G. Adela, 298, 309, 310.
Problema evreească, 91, 390, 415, 416, 417, 454, 457, 459.
Probleme noui în filosofie (I. Brucăr, 427.
Prodan, 373.
Prodan Ioan, 373.
Proză şi Versuri, (M. Eminescu), 301.
Proudhon, 434.

Pruncul, 162, 300.
Pruncul Român, 300, 301.
Publicaţiunile periodice româneşti, (Nerva Hodoş şi Al. Sadi-Ionescu), 285, 303.
Puçine cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina (Dim. Petrino), 296.
Pulscky, 91.
Pulszky August von, 286.
Pulszky A. Franz, 286.
Pumnul Aron, 296.
Purgatoriul lui Dante (A. Marcu), XXIX.
Puritanismul — Cromwell (N. Mandrea), 434.
Puşcariu, 136, 297.
Puşcariu Sextil, 297, 303. (Dicţionarul limbii române), 309.
Puschkin Alex., 286.
Putreziciunea României, 73, 74.
Pütz W., 436. (Geografia şi istoria evului vechiu prel. de I. Meşotă), 463.

Q

Quinet Edgard, 385.
Quintescu Nec., 314.

R

Racoviţa G., 313, 429, 431, 436.
Racul, broasca şi ştiuca (Al. Donici), 431.
Radecke, 378, 380, 383.
Radecke Robert, 418.
Radecke Rudolf, 418, 419.
Radovici Alexandru, 372.
Radu, 265.
Radu (Allan George), 73.
Radu Gh., 314.
Radu I., 423.
Rădulescu-Pogoneanu A. I., 287, 289.
Radu Vodă şi fata din casă (D. Bolintineanu), 432.
Ralet, 316.
Rama (pseud. lui A. D. Xenopol), 397 423.
Rambaud Alfred, 403, 408, 427.
Ranke, Leopold von, 381, 419.
Răsai din umbra vremilor încoace (M. Eminescu), 4, 25.
Răsboaele dintre Ruşi şi Turci şi înrâurirea lor asupra ţărilor române (A. D. Xenopol), 389, 390. 422.
Răsbunarea lui Statu Palmă, (V. Alecsandri), 456, 465.
Răsvan şi Vidra (B. P. Hasdeu), XX.
Raţa lui Burlă, 413.
Răvaşul, 303.
Rautendeiein, 73.
Răzvan Ştefan, 291.
Réamur, 161.
Recunoştinţa (M. Eminescu), 254.
Reden an die Deutsche Nation (Joh. Fichte), 290.
Redwitz Fr. Oscar von, 116, 118, 290.
Reformaţiunea-Luther (L. Negruzzi), 434.
Regele Carol I, LXXVI, LXXXIX, 21, 297, 400, 411, 412.
Regele Carol II, LXXXIX, XC.
Regina Elisabeta, XC. 20.
Regina Maria, XC.
Reforma aşezămintelor noastre (A. D. Xenopol), 389, 415.
Reforma constituţiei, 390.
Regulamentul Organic, 394.
Regulus, 434.
Reischer, 330, 331.

Reidesdorf, 302.
Religia (V. Pogor), 444.
Renaşterea (A. D. Xenopol), 456.
Renney Orest, 284.
Revue Contemporaine, 451.
Revue des Deux Mondes, 402, 450, 465.
Revista de Filosofie, 289.
Revue de Geographie, 403, 409, 427.
Revue historique, 402, 409, 423, 426, 427, 470.
Revista istorică, XCI.
Revista Literară, LX.
Revista pentru istorie, arheologie şi filologie, 428.
Revue philosophique, 408, 427.
Revista Poporului, LX.
Revue de Synthèse historique, 427, 428.
Reuniunea femeilor Române din Iaşi, XLIX, L — LIII, LV — LVII, LIX.
Ribot M. T., 408, 427.
Rickert Heinrich, 407, 408, 414, 427,
Riegler, 307, 316.
Rienzi (S. Bodnărescu), XX.
Rivalet, 376.
Riureanu, 437.
Rizu Eugen, 477.
Robinson, LXXVII.
Roiu Gh., 313, 359, 361, 367, 443, 447, 458, 461.
Roman N. Ioan, 316.
Romanelli Raffaello, 411, 427.
Romanescu Aristița, LIX.
România, 285, 303.
Românul Literar, 83, 84, 90, 276, 282, 283, 413, 428, 470, 471.
România Jună, XXIV, XXV, XXXIX, 85, 86, 282, 283, 285, 296.
Ronetti Roman, 286.
Roşca, 149
Rosetti A. C., 300 (Astfel nu e voia ta), 432.
Rosetti Aneta, 184.
Rosetti R. Dim., 77.
Rosetti Dimitrie, 313, 435, 445.
Rosetti Theodor, 1, 23, 74, 105, 107, 119, 120, 136, 175, 184, 187, 288, 289, 291, 303, 308, 309, 313, 380, 429, 436, 438, 440, 442, 443, 445, 446, 448, 451, 454, 455, 458, 459, 460. (Membru la Curtea de Casație), 120.
Rosetti A. C. Vintilă, 300.
Rösler Robert, 403, 409, 475.
Rosnovanu Roset Maria, LVII, LVIII.
Rosnovanu N., 437.
Roşu Eliza, L.
Roşu Leiba Moise, 422.
Rossi Ernesto, 135, 296.
Rostislavici, 474.
Roth, 321, 323.
Rottesk, 435.
Roumains et Maghyars devant l'histoire (A. D. Xenopol), 409, 427.
Roumains et Hongrois (A. D. Xenopol), 410, 427.
Roussel Cadet, 370, 418.
Rudorff Aug. Fr. Adolf, 381, 419.
Rumänische Dichtungen (Mite Kremnitz), 20.
Rumänische Märchen (Mite Kremnitz), 21.
Rumänische Skizzen (Mite Kremnitz), 21.
Rumjantzov P. Nicolae, 474, 478.
Ruset Iordache, 372.
Rusu, 211, 217.
Ruy-Blas (Tr. de D. Olănescu), 135, 297.
Ruy-Blas (Victor Hugo), 297.

S

Sacher-Masoch Leop. Ritt. von 8, 28. (Biobibl.), 75.
Sadoveanu Isabela, LXIII, 298, 309.
Saint-Georges, 229, 234, 308.
Să facem un congres (M. Eminescu), XXIII.
Să facem un congres (D. Murărașu), 285.
Safarik I. Pavel, 475, 478.
Sămănătorul, 454.
Șaguna, 87.
Samitca, 389.
Samurcaș Al. Ioan, 120, 291, 294, 295.
Samurcaș Maria, 122, 294.
Sarasate M. M. Pablo, 146, 298.
Șaraga, 303, 312, 466.
Sărdariu (M. Eminescu), XXXVI, XXXVII, 153, 154, 155, 156, 157, 298, 299, 300.
Șardin Vladimir, LXV, LXVII, 286, 311.
Sărmanul Dionis (M. Eminescu), XCII, XCIII, XCIV, 457, 466.
Săteanu C., X.
Satira II (M. Eminescu), 300.
Savin, LVIII.
Savinescu, 208, 307.
Savu Zoe, LXI.
Savul, 451, 452, 454, 455, 456.
Savul, 208, 210, 212, 213, 223, 224.
Sbiera G. Ioan, 75, 176, 284, 296, 303, 308.
Scheletti, LXXVIII, 369.
Scheletti, 313, 431, — 433, 435, 436, 437. (Goethe), 434.
Scheletty Carol, LXXVIII, 369.
Scheleti Gh., 315.
Schileti N., 429.
Scheletti Scarlat, 372.
Schelling Wilh. Friedrich, 116, 118, 290.
Scherr Johann, 91. (Biobibl.), 285.
Schiller Fr. von, 74. (Enigma), 466. (Jeremiada), 295. (Moartea lui Wallenstein), 463.
Schopenhauer Arthur, XXIX, XXX, 7, 21, 99, 100, 102, 103, 115, 116, 117, 118, 290, 434, 445, 453, 460. (Aforisme pentru înțelepciunea în viață), 135, 464. (Despre onoare), 446.
Schmidt H., 290, 340.
Schyber, 184.
Schuyber, 16, 36.
Școala (S. Vârgolici), 444.
Șerbănescu Teodor, 314, 460. (Poesii), 460, 467. (Unde ești?), 397, 423.
Scrieri politice și literare, (I. Scurtu), XXXV, 281.
Școala Română (Iorgu G. Toma), 310.
Școala Normală băeți Botoșani, LXV.
Șc. Normală „Vasile Lupu", 304.
Scurtu I., XIX, XXXV, 281, 309.
Secănian Maria, LIII.
Semănătorul, XLII, XCV, 283, 426.
Serbarea dela Putna (Teodor Balan), 80, 81, 281, 282.
Serbarea dela Putna, XXI, XXII, XXIII, XXV, LXXIV, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 90, 281, 283, 420, 464.
Serbarea dela Putna (G. Dem. Teodorescu), 282.
Serbarea dela Putna (A. D. Xenopol), 385.
Serbia sub Caragheorghevici (Panu), 456.
Sevastianov, 474.
Shakespeare, XX, 74. (Macbeth), 463.
Sfarmă Peatră și Strâmbă Lemne (V. Alecsandri), 448.
Sidorovici Pancratie, 310.
Sihleanu Matilda, L, LIII, LIX.

Sihleanu Ştefan, L.
Sf. Vasile, 434.
Singurătate (M. Eminescu), 296.
Simţion, 158, 160, 184.
Şincai Gh., 391, 422, 453.
Situation géographique du peuple roumain (A. D. Xenopol), 403.
Slavici Catinca, XLVI.
Slavici D-na, 149, 184.
Slavici Ioan, XXIII, XXIV, XXXVIII, 73, 85, 135, 136, 179, 272, 282, 284, 285, 297, 304, 305, 314, 447, 454, 457, 458, 464, 465, 466. (La 23 ani), 284. (Subvenţia dela Junimea), 457, 458. (Preşed. Comit. Serbării dela Putna), 80, 81. (Serbarea dela Putna), 80. (Programul Serbării), 81. (Invitaţia la serbare), 80, 81. (Belesiu), 80. V. Bumbacu), 80. (Dan Pamfiliu), 81. (V. Morariu), 80. (Gura Satului), 135, 297. (Pădureanca), 176, 303. (O comedie la ţară), 450. (Zâna Zorilor), 448, 465. (Amintiri), XXII.
Smith, LXXVII, 369.
Socec, 168, 178, 182, 187, 274, 275, 301, 302.
Societatea studioasă, 377.
Socola, 375, 376.
Societatea literară ştiinţifică, 285.
Societatea de Belle arte, 455.
Socialismul — Prudhon, (Pogor), 434.
Societatea Amicii Artelor, LX.
Societatea Carpaţilor, 184.
Societatea de Dame, 200.
Societatea Demobilizaţilor Români, LXXXIX.
Societatea „Eminescu", 216.
Societatea „Junimea", XCI.
Societatea ortodoxă a femeilor române, LXIV.
Societatea pentru ajut. şi cultura femeii, LXIV.
Societatea p. învăţ. popor. român din com. şi jud. Iaşi, LX.
Soc. Română de Filosofie, 289.
Soc. „Reuniunea Femeilor române". Serbarea comem. a 50 ani dela înfiinţarea Şc. prof. „Elena Gh. Mârzescu", LV.
Şoimescu I., 413.
Şoimescu I., Istoria generală a Românilor din amândouă Daciile (A. D. Xenopol), 428.
Solidaritatea Română, LX.
Soloviev M. Serghei, 474, 478.
Soll und Haben (G. Freytag), 75.
Soroceanu, 443.
Spinoza, LXXXIV, 290.
Spania sub Filip II (T. Maiorescu), 456.
Spiritismul (S. Vârgolici), 456.
Srezncosky, 475.
Statuia lui Hermes, 184.
Statuia lui Ştefan cel Mare, 482.
Stamati Ion, 277.
Stamate Teodor, 377.
Starea noastră economică (A. D. Xenopol), 389.
Starea ţăranilor (A. D. Xenopol), 415.
Statul grec — Temistocles (V. Pogor, 434.
Steaua României, 133, 296, 389, 390. 415.
Ştefan cel Mare, LXXXVI, LXXXVII, 79, 84, 283, 394, 396, 482.
Ştefanelli V. Teodor, 420.
Ştefănescu Barbu, 316.
Ştefurea Ştefan, 285.
Stegmann K., 466.
Stelele (V. Alecsandri), 434.
Stein, Charlotte von (Wilh. Bode), LXIV.
Stenograful Român, 443.
Stihi, 327.
Ştiinţe de stat, 451.
Stoenescu M. Th., LX.

Storfer, 270.
Strabon în raport cu istoria noastră (A. D. Xenopol), 389.
Străjan Mihai, 315, 460. (Tr. Eneida — Virgiliu), 458, 461, 467. (Tr. Turta din Virgiliu), 467.
Strat, 466.
Stredowsky, 475.
Strigoii (M. Eminescu), XXXIII, 9, 29, 75.
Studii şi Doc. Literare (I. E. Torouţiu), colecţia, I, II, III, IX, X, XI, XV, XXX, XXXV, XCI, 282, 297, 419, 426.
Studii şi Doc. Literare vol. I. (I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş), XV, 73, 74, 76, 285, 290, 303, 304, 305, 423, 466, 471.
Studii şi Doc. Literare vol. II. (I. E. Torouţiu), LXXXVII, 73, 296, 297, 302, 311, 418, 419, 420, 421, 465, 482.
Studii şi Doc. Literare vol. III, (I. E. Torouţiu), XXXIII, 21, 73, 74, 75, 295, 304, 305, 308, 419, 422, 463.
Studii şi Doc. Literare vol. III, (urmare) 75, 295, 304, 305, 308, 419, 422, 463.
Studii şi Doc. Literare vol. IV (I. E. Torouţiu), XXXIII.
Studii şi Doc. Literare vol. V (I. E. Torouţiu), 423.
Studii şi Doc. Literare, vol. VI—VII (I. E. Torouţiu), 427.
Studii asupra stărei noastre actuale (A. D. Xenopol), 384, 464.
Studiu asupra poziţiei geografice a Românilor (A. D. Xenopol), 389.
Studii economice (A. D. Xenopol), 389, 390, 415.
Sturza Dim., 408, 411, 437.
Sturza Grigore, 376.
Sub gârbove ziduri (S. Bodnărescu), 443, 464.
Suciu, LVIII.
Suţu Alexandru, LX, 315.
Şuţu Dr., XLVI, 184, 185, 269, 302.
Şuţu spital, 255.
Svietoslav, 434.
Szöke Cat., XLVI.

T

Taaffe, 284.
Tacu Ecaterina, L.
Tanoviceanu Ioan, 401. (Activitatea literară la Arhiva), 423, 424.
Tarde G., 414.
Tarangul Oreste, 310.
Tardini Ştefania, 308.
Tasu Vasile, XCII, XCIII, 314, 446, 447, 448, 450, 451, 453 — 461.
Tătărăscu, 482.
Tăutu, 434. (Milcovul), 434.
Tăzlăuanu Ioan, 374, 375.
Teatrul Botoşenenilor, 214.
Teatrul Naţional, XXI, 78, 309.
Teatrul Naţional din Iaşi, LIX, LX.
Teatrul românesc şi repertoriul lui, (M. Eminescu), XIX, 281.
Teclu N., 78, 282. (Biogr.), 281. (Serbarea dela Putna), 79. (Invitare la Serbarea dela Putna), 79. (Ştefan cel Mare), 79.
Te duci şi ani de suferinţă (M. Eminescu), 34, 77.
Telegraful Român, 452.
Tell Ch., 296.
Temistocle, 434.
Tempeanu Virgil, 303.
Tendinţe nouă în istoriografia română, (Ion Nestor), LXXV.
Teodorescu, 136, 297.
Teodorescu G. Dem., 282. (Serb. dela Putna), 282.
Teodorescu-Kirileanu Gh., XLIV. (Căp. Matei Eminescu), 275. (Socec — Editarea poeziilor lui Eminescu),

Teodorescu-Kirileanu Gh., (urmare) 275. (N. Basilescu), 275. (Monitorul Oficial), 275.
Teodorescu Barbu, 423.
Teoria Istoriei (A. D. Xenopol), 376.
Teoria lui Rösler, (A. D. Xenopol), 392, 398, 409, 413, 451, 478.
Teoria lui Rösler, studii asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, (I. Nădejde), 471.
Teroarea (V. Pogor), 456.
Teutschländer, 413.
Théorie de l'histoire (A. D. Xenopol), 384.
Thomas III, marquis de Saluces (N. Iorga), 400.
Tiktin H., LXXXVII, 473, 477. (Activitatea literară la Arhiva), 477.
Timanoff D-na, 381.
Timanoff Vera, 381.
Timpul, LXXXIII, 5, 26, 135, 175, 273.
Tiron, 441, 442.
Titu Maiorescu (S. Mehedinți), LXXII 297, 303.
Tipografia Națională, 133.
Toporul și pădurea (Gr. Alexandrescu), 432.
Toroutiu I. E., XXIX. (Istoria literaturii germane), 76. (Heinrich Heine și Heinismul), 419, 466. (Tr. Maria Magdalena), 303. (Studii și Doc. literare I), XV, 73, 74, 76, 285, 290, 303, 304, 305, 423, 466, 471. (St. Doc. Lit. II), LXXXVII, 73, 296, 297, 302, 311, 418, 419, 420, 421, 465, 482. (St. Doc. Lit III), XXXIII, 21, 73, 74, 75, 295, 304, 305, 308, 419, 422, 453, (St. Doc. Lit. IV), XXXIII. (St. Doc. Lit. V — VI — VII), 423, 427
Tournier H., 466.
Traian, 474.
Transacțiuni literare și științifice (S Vârgolici), 447, 449.
Tratat de scriere română (T. Maiorescu), 435, 436.
Tribuna, 303, 304.
Tudor Vladimirescu, 395.
Țara nouă, 469, 471.
Țimiraș N., 295.
Țitman, 195, 198, 199.
Țoni Ecaterina, L.
Tzigara-Samurcaș Al., XV, XVI, XVII, 22, 73. (Mite Kremnitz), 20, 21, 22. (Idem — pseudonim), 20. (Allan-George, pseudonim), 20. (Corespondența între M. Kremnitz și N. Gane), 21. (Aus der rumänischen Gesellschaft), 21. (Ausgewanderte), 21. (Das Geheimniss der Weiche B. M.), 21. (Das Lebensbild), 20. (Die Fäulnis Rumäniens im Lichte rumänischer Dichter u. Schrifsteller), 21. (Elina), (Eminescu in Das Lebensbild), 20. (König Karl von Rumänien), 21. (Herr Baby), 21. (Maria Fürstin — Muter zu Wied), 21. (Memorii ale Regelui Carol I), 21. (Mutter unbekannt), 21. (Neue Rumänische Skizzen) 21. (Rumänische Dichtungen), 20. (Rumänische Märchen), 21. (Rumänische Skizzen), 21. (Constantin Banu), 20. (Dr. A. von Bardeleben), 21. (I. A. Cantacuzino-Zizine), 21. (Carmen-Sylva), 20. (Convorbiri Literare), 20. (M. Eminescu), 20. (Nicu Gane), 21, 22. (H. Kienzl), 22. (Wilth. Kremnitz), 21. (Junimea), 21. (Titu Maionescu), 21. (Georg Müller), 22. (Regina Elisabeta), 20. (Regele Carol I), 21. (Art. Schopenhauer), 21. (I. E. Toroutiu, Studii și Doc. Lit. III), 21. (Mite Kremnitz și Mihaiu Eminescu), 20, 21, 22.

U

Ucigaşul fără voie (Gr. Alexandrescu), 432.
Uljanickij, 472, 473, 477, 478.
Umbra lui Mircea, (Gr. Alexandrescu), 432.
Unei doamne (N. Niculeanu), 435.
Une collection de lettres de Philippe de Maizierès (N. Iorga), 400, 423.
Un caracter de artist (Allan George), XVI, 40, 73, 77.
Unde eşti? (T. Şerbănescu), 397, 423.
Unde s'a născut poetul Eminescu? (C. Botez), 278.
Universitatea din Berlin, 375, 419, 421.
Universitatea din Bucureşti, 291, 379, 400, 423.
Universitatea din Budapesta, 286.
Universitatea din Cernăuţi, 281.
Universitatea din Iaşi, XXXVII, XLVII, LXIII, 169, 170, 171, 187, 387, 391, 408, 447, 469.
Universitatea din Viena, XLIV, 269, 290.
Universul, 75.
Uniunea Universală a Femeilor, LXI.
Uniunea Liberală, 438, 451.
Ureche V. A. Elena, L.
Ureche, 182.
Ureche A. V., XCIV, 304, 316, 372, 398, 479. (Către A. D. Xenopol), 479. (A. Xenopol — Istoria Românilor din Dacia Traiană), 479. (Festivitate în onoarea lui A. Xenopol), 479. (Documente inedite din domnia lui Alex. Moruzi), 479.

V

Văcărescu, 431, 432.
Văleanu Ştefan, 316.
Van du Gheyen, 403.
Vârgolici G. Ştefan, 314, 438, 440, 442 — 448, 451, 452, 455, 458, 459, 460, 461, 462, 466. (Anacreon — Ode), 460, 467. (Critica „Franciadei" de Al. Zamfirolu), 466. (Iubescu), 442. (Lampa tr. din André Chenier), 440, 464. (Tr. poesii din A. Lamartine), 464. (Şcoala), 444. (Spiritismul), 456. (Transacţiuni literare şi ştiinţifice), 447, 449, 465.
Varlaam, 273.
Vârlănescu A., LXI.
Vărzar S. A., 473.
Vasile Bumbac — Pag. din istoria literat. Bucovinene (Victor Morariu), 281.
Vasile Lupu, 395.
Vasiliu C., 276.
Vasiliu Maria, LXXIX, 369.
Vedenie ce au văzut un schimnic Varlaam la mănăst. Secul din Moldova, 311.
Veisa, 422.
Venus de Milo, 184.
Verussi Petru, 314, 448, 451, 453, 461.
Vianu Tudor, 289.
Viaţa de familie (V. Pogor), 444.
Viaţa lui Mihai Eminescu (G. Călinescu), XVIII, XXI, XXXVI, 291.
Viaţa practică (T. Maiorescu), 444.
Viaţa Românească, 401.
Viaţa nu... (N. Niculeanu), 432.
Vietinghoff H. v., 9, 29.
Vinterhalder, 300.
Vindereu Grigore, 284.
Vitlimescu, 376.
Vintilă, 451.
Virgiliu (Eneida), 467.

Vizanti Andrei, 391, 422.
Vlădescu M. G., X, XI, XXXV.
Vlădicescu fraţii, 235.
Vlad-Ţepeş, 394.
Vlahuţă Alexandru, 73, 286, 316.
Voinescu Elena, L.
Volney Fr. Ch. Const., 376, (Biobibl), 418.
Volenti Neculai, 315.
Voltaire, 434.
Voinţa Naţională, LXII.
Vulcan Iosif, XIX, 75. (Familia), 283.

W

Wagner Richard, XLI, 322, 324, 326, 329.
Weber, 419.
Weitzsecker D-ra, 165, 167, 210, 215, 217, 218, 221, 234, 239, 246, 247, 253, 254.
Weltgeschichte (Helmolt), 428.
Wertheimer, 120.
Wiegler Paul, 286.
Wilbrandt Auguste, 312.
Wilbrandt, Adolf von, 312.

X

Xenofan, 287.
Xenopol D. Adela, LXXVII, LXXIX, 322, 324, 327, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 346, 354, 356, 360, 361, 369, 371.
Xenopol D. Alex., XVIII, XXXVIII, XLIII, LXVIII, LXIX, LXXI — LXXX, LXXXI — XCI, XCIII, XCIV, 82, 124, 135, 280, 281, 283, 284, 306, 312, 314, 336, 366, 367, 371, 375, 419, 420 — 423, 426, 427, 428, 438 — 447, 449 — 464, 466, 477. (Autografe), 365, 417, 469, 470, 476. (Autobiografie), 368 — 417. (Despre mama sa), 369, 371. (Despre tatăl său), 369, 370, 371, 372, 373. (Credinţa ortodoxă), 369, 371. (La 24 de ani), 284. (Bacalaureatul), 379, 380. (Student la Berlin şi Giessen), 321, 323, 380, 382. (Ajutat la studii de T. Maiorescu), 322, 324, 326, 328, 329, 333, 334, 380. (Bursa), 326, 329. (Subvenţia), 322, 324, 326, 329, 330, 331, 332,
Xenopol A., (urmare) 335, 336, 338, 339, 340, 357, 360. (Sfaturi dela tatăl său), 321 — 324, 326, 328 — 332, 338 — 340, 342, 355 — 357, 360, 361. (Excursie la Potsdam), 339, 340. (Serbarea dela Putna), 385. (Disertaţia), 363, 365. (Doctor magna cum laude), 362, 363, 381, 383. (Procuror), 387. (Avocat), 387. (Poet), 396, 397, 398. (Versuri pentru Riria), 368. (Optimist), 398. (Prima scriere — Cultura Naţională), 383, 384. (Laur — pseudonim), 397, 422, (Rama pseudonim), 397, 423. (In soc. Junimea), 388, 389, 390. (Secretarul Soc. Junimea), 438 — 443, 445 — 460, 462. (Junimea şi subvenţia), 380. (Răcirea relaţiilor între Maiorescu şi A. D. Xenopol), 390, 391. (Dreptul şi Istoria), 381, 387, 388. (Profesor de istoria la Universitate), 387, 391, 392, 393. (Despre Istoria

Xenopol A., (urmare)
Românilor), 392, 393, 394, 395, 396. (Istoria în serii), 404, 405. (Despre principiile fundamentale ale istoriei), 405, 406, 407, 408. (Poporul românesc şi străinătatea), 402, 403. (Publică în străinătate), 403, 410. (Colaborează la reviste streine), 403, 408, 409, 410. (Corespondent al Institutului Academic din Franţa), 409. (Inlocuit la cursul de logică de Eminescu), 124. (Iubirea de ţară), 398. (Personalitatea lui Cuza-Vodă), 410, 411, 412. (Statuia lui Cuza Vodă la Iaşi), 411, 412. (Contribue la formarea carierei lui D. Onciul, N. Iorga, A. C. Cuza, Ştefan Popescu, Cr. Georgescu, Cal. Hogaş, I. Tanoviceanu, Teodor Burada, Gh. Ghibănescu), 399, 400, 401, 402. (Problema economică), 385, 414, 415. (Chestia ţărănească), 415, 416. (Problema evreiască), 390, 416, 417. (Nota comică în scrierile lui A. Xenopol), 413. (Nota critică în scrierile lui A. Xenopol), 413, 414. (Cunoştinţe muzicale), 378, 379, 380, 381, 383, 384. (Activitatea literară la Conv. Literare), 420, 421. (Activitatea poetică în Arhiva sub „Laur"), 422, 423. (Activitatea poetică în Arhiva sub „Rama"), 423. (Academia din Iaşi), 375, 376, 377. (Academia de ştiinţe morale şi politice), 408, 409, 414, (Academia Română), 392, 400, 401, 408. (Adela Xenopol), 369, 371. (V Alecsandri), 385. (Amintiri din călătorie), 413. (Apitius), 381. (Arhiva dela Iaşi), 397, 401, 411, 413, 416. (Asachi), 401. (C. A-

Xenopol A., (urmare)
thanasiade C.), 373, 374, 376. (Aurelian S. P.), 390. (N. Bădălescu), 374. (Bălcescu şi Teutschländer două scrieri asupra lui M. Viteazul), 389, 428. (Bălcescu), 413. (D-na Barozzi), 381. (I. C. Barozzi), 381. (Baza geografică a istoriei Românilor), 389. (M. Berr), 408. (Beethoven), 383. (Gh. Bibescu), 408. (D-na Binna), 379. (Bitse), 381. (George Boscoff), 381. (Socrate Boscoff), 381. (Const. Brâncoveanu), 418. (I. C. Brătianu), 390, 391. (Brunswick), 369. (H. T. Buckle), 413. (Gr. Buiucliu), 390. (Teodor Burada), 401. (Paul Burguet), 374. (V. Burlă), 413. (M. Buznu), 375. (I. Caragiani), 379. (Carey), 390. (P. Carp), 390. (Ed. Caudella), 378. (Fr. Caudella), 378. (Ceva despre literatura poporană), 389. (Ciurea), 379. (Ioan Ciurea), 379. (Gh. Ciurea), 379. (A. Cihac), 413. (V. Ciudin), 374, 375. (C. Chirnischi), 376. (Chuquet Arthur), 414. (M. Cogălniceanu), 385, 402. (Gr. Cobâlcescu), 379. (Z. Columb), 375, 381, 383, 388. (Conservatorul din Berlin), 381. (Conservatorul din Iaşi), 378. (V. Conta), 390. (Conv. Literare), 384, 389, 390, 392, 405, 407, 411, 415. (Copée Fr.), 327. (Mih. Cornea), 398. (D. Costinescu), 378. (Alex. Costinescu), 378. (Emil Costinescu), 372, 378. (N. Culianu), 379. (Cultura Naţională), 339, 340, 366, 383, 384, 405. (Ioan cel Cumplit), 394. (Curtea de Casaţie), 373. (Curtuis), 381. (Cuvântarea dela Serbarea dela Put-

Xenopol A., (urmare)
na), 82. (A. C. Cuza), 400. (Cuza Vodă), 394, 410, 411, 413, 414. (Ioan A. Darzeu), 374, 375, 388. (Anghel Demetrescu), 411. (Aron Densuşianu), 399. (De l'origine du peuple roumain), 403. (Despre Epigramă), 389. (Despre înv. şcolar în genere şi în special despre acel al Istoriei), 389, 428. (Despre Rumänische studien de Rob. Rösler), 389. (De publicanorum societatum historia ac natura iuridicali), 367, 383, 418. (Der Wertbegriff in der Geschichte), 414. (Die Grenzen der naturwissenchafftlichen. H. Rickert), 407, 427. (L. Drapeyron), 403, 409. (Deutsche Litteratur Zeitung), 414. (Dim. Xenopol), 369. (Edgard Quinet — La création), 385. (Edicti perpetui quae reliquae sunt), 381, 419. (Essai sur la conception matérialiste de l'histoire), 414. (Fanarioţii), 392, 393. (Filip), 371. (Ion Floru), 407. (Franz), 372, 373. (Fr. Gaildry), 373, 374, 376. (Cristea Georgescu), 400. (Gh. Ghibănescu), 401. (Gervinus), 381. (Grigore Ghica-Deleni), 411. (Const. Groş), 378. (P. F. Guizot), 376. (Gustav le Bon), 414. (B. P Hasdeu), 413. (Helmolt), 414. (Herodot în raport cu istoria noastră), 389, 467. (Histoire générale de 795 jusqu'a nos jours), 403, 408. (M. Cogălniceanu — Histoire de la Dacie), 402. (Histoire des Roumains de la Dacie Trajane), 403, 427. (C. Hogaş — Amintiri din călătorie), 401. (Hrisoverghi), 379. (Dim. Iamandi), 380. (Iliada lui Omer), 373. (Ins-

Xenopol A., (urmare)
titutul Academic), 379, 388. (Institutul din Franţa), 408. (Invăţământul şcolar), 413. (N. Iorga), 399, 400. (N. Iorga — Thomas III Marquis de Saluces), 400. (N. Iorga — Une collection de lettres de Philippe de Mézières), 400. (Istoria civilizaţiei în Europa şi în Franţa — Guizot), 376, 384. (Istoria civilizaţiei în Anglia — H. T. Buckle), 384. (Istoria desvoltărei intelectuale a Europei — W. Draper), 384. (Istoria civilizaţiei — Hart. Lecky), 384. (Iuga-Vodă), 413. (Junimea), 380, 388, 390. (Jurământul la Români) 389. (Labriola), 414. (La logique social), 414. (La Renaissance latine), 410, 417. (La Revue critique), 414. (La Revue de Synthèse historique), 408, 414. (Lepsius), 383. (Les Ruines — Volney), 376. (Liceul Naţional), 375. (Fr. Liszt), 390. (Lois psychologique de developpement des peuples — Gustav le Bon), 414. (Lucreţia Xenopol), 369, 371. (Luigi Luzzatti), 417. (Petru Maior), 410. (Titu Maiorescu), 379, 380, 385, 389, 390, 391, 399. (Malborough), 370. (Teodor Mândru), 387. (T. Marţian), 390. (Masapust), 374. (I. Melik), 379, 388. (Mihai Viteazul), 394, 395, 413. (Mircea cel Bătrân), 394. (Gabriel Monod), 402. (Mommsen), 381. (Muséon), 403. (Maria Xenopol, soră), 371. (Maria Xenopol, mama), 371. (C. Negruzzi), 380. (Gh. Negruzzi), 380. (Iacob Negruzzi), 380, 384, 390. (Neculai Xenopol), 369, 371. (Observations historique des Da-

Xenopol A., (urmare)
co-Roumains), 403. (Dim. Onciul) 398, 399, 400, 413. (I. Paicu), 379. (Cleopatra Petit), 377, 378. (Paul Petit), 378. (Emil Picot), 402. (Vasile Pogor), 369, 380, 390. (P. Poni), 379. (Ştefan Popescu), 400. (Pour toujours me dis-tu — Fr. Copée), 397. (Prodan), 373. (Ion Prodan), 373. (Principatele Unite), 378. (Radecke), 378, 380, 383. (Alex. Radovici), 372. (Ranke), 381. (Raţa lui Burlă), 413. (Regele Carol I), 400, 411, 412. (Revue historique), 402, 409. (Revue de Géographie), 403, 409. (Revue de deux Mondes), 402. (Revue philosophique), 408. (Reforma constituţiei), 390. (T. Ribot), 408 (H. Rickert), 408, 414. (Riria Xenopol), 412. (Rivalet), 376. (Rafaello Romanelli), 411. (Românul literar), 413. (Alfred Rombaud), 403, 408. (T. Rosetti), 380. (Rob. Rösler), 403, 409. (Cadet Roussel), 370. (Rudorff), 381. (Iordache Ruset), 372. (Samitca), 389: (Serbarea dela Putna), 385. (Scheletti), 369. (Carol Scheletty), 369. (Scarlat Scheletty), 372. (Gh. Şincai), 391. (Smith), 369. (Socola), 375, 376. (I. Şoimescu — Istoria Românilor), 413. (T. Stamate), 377. (Steaua României), 389, 390, 415. (Ştefan cel Mare), 394, 396. (D. Sturdza), 408, 411. (Grigore Sturdza), 376. (G. Tarde), 414. (Ioan Tanoviceanu), 401. (Ioan Tăslăuanu), 374, 375. (Teutschländer), 413. (D-na Timanoff), 381. (Vera Timanoff), 381. (Tudor Vladimirescu), 395. (Unde

Xenopol A., (urmare)
eşti? — Şerbănescu) 397. — (Universitatea din Berlin), 375. (Universitatea din Bucureşti), 399, 400. (Univers. din Iaşi), 387, 391, 408. (U. A. Ureche), 372, 398. (Van du Gheyen), 403. (Vasile Lupu), 395. (Maria Vasiliu), 369. (Viaţa Românească), 401. (Vitlimescu), 376. (Andrei Vizanti), 391. (Vlad Ţepeş), 394. (Bibl. la Conv.), 389, 390. (Arabii), 456. (Articole în Convorbiri Literare), 349. (Cuvântarea festivă), 283, 284, 385. (Istoriile civilizaţiilor), 384, 405, 413. (Istoria ideilor mele), LXXXI, LXXXVIII, 283, 294, 366, 367, 368, 418, 427. 428. (Istoria Românilor din Dacia Traiană), LXXXVI, LXXXVII, LXXXIX, 392, 393, 394, 395, 399, 403, 405, 410, 414, 415, 478, 479. (Liberalii moderaţi), 389, 390. (La question israélite en Roumanie), 417. (La psychologie et l'histoire), 409. (L'imagination en histoire), 428. (La notion de valeur en histoire) 414, 428. (L'Empire Valaho-bulgare), 403. (L'hipothèse dans l'histoire), 409. (Les démembrement de la Moldavie), 402. (Les Roumains et les Grecs), 403. (La théorie de l'histoire), 419. (La Roumanie au Moyen-Age, une énigme historique), 403, 409. (La Roumanie et l'Hongrie à l'occasion du millenium magyar), 410. (Les principes fondamentaux de l'histoire), 406, 408, 417, 418, 419, 427. (Mihai Viteazul şi Românii Ardealului) 415. (Mijloacele de îndreptare ale ţărănimii noastre), 416. (Naţionalitatea), 444. (Observations histo-

Xenopol A., (urmare)
rique de Daco-roumains), 403, 426. (O corespondenţă între I. Eliade şi C. Negruzzi), 389, 466. (O excursie la Karlsbad), 413. (Originea cuvântului „raţă" în St. Filologice de V. Burlă), 428. (Politica franceză în Orient), 389. (Principiile fundamentale ale istoriei), 384, 394, 407, 410. 418, 419, 427. (Regulamentul organic), 394. (Reforma aşezămint. noastre), 389, 415. (Renaşterea), 456. (Roumains et Hongrois), 410, 427. (Roumains et Maghyars devant l'histoire), 409, 427. (Războaele dintre Ruşi şi Turci şi influenţa lor asupra ţărilor române), 389, 390, 422. (Studii Economice), 389, 390, 415. (Starea noastră economică), 389. (Soc studioasă), 377. (Studiul asupra poziţiei geografice a Românilor), 389. (Starea ţăranilor), 415. (Studiile asupra stărei noastre actuale), 384, 464. (Situation geographique du peuple roumain), 403. (Strabon în raport cu istoria noastră), 389. (Teoria Istoriei), 376. (Théorie de l'histoire), 384. (Teoria lui Rösler), 392, 398. 409, 413, 471. (Tr. din Eminescu „La Baudius"), 280, 312. (Cele cinci sensuri), 444. (Cugetări), 452. (Cestiuni de critică literară), 471. (Comuna), 456. (Domnia lui Cuza Vodă), 422, 427. (Herodot), 460. (I. N. Şoimescu — Istoria generală a Românilor din amândouă Daciile), 428. (Nécessité de l'introduction de cours sour la theorie de l'histoire dans les universités), 409, 427. (Tr. poezii din I. G. Fischer), 452. 466.

Xenopol Dimitrie, LXXVIII — LXXX. LXXXI, LXXXVIII. (Xenopol — Brunswick), LVIII — LXXII, LXXVI — LXXVII, 322, 324, 337, 366, 367. (Creştin ortodox), 346, 348, 359, 361, 363, 365, 369. (Alexandru Xenopol la Berlin), 321, 323. (Sfaturi părinteşti), 321, 322, 323, 324, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 338, 339, 340, 342, 346, 347, 348, 349, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 363, 365, (Subvenţia lui A. D. Xenopol), 322, 324, 326, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 346, 357, 368, 369, 361. (Bursa), 326, 329. (Disertaţia lui A. D. Xenopol), 363, 364, 365. (Articole în Conv. Lit.), 347, 349. (Excursia lui A. D. Xenopol la Potsdam), 339, 340. (Cultura Naţională), 339, 340. (Doctor în drept), 362 — 363. (Fotografia), 332, 333, 334. (Politica), 354. 355, 356, 357. (Criza financiară), 347, 349. (Drum de fer), 341, 342, 343, 347, 349, 355, 357. (Războiul franco-german), 357, 358, 359. (Adela), 322, 324, 327, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 346, 354, 356, 360, 361. (Adresa Minist. Instr.), 335, 336, 337. (F. Caudela), 326, 329. (Convorbiri Lit.), 348, 349. (Costinescu), 342, 343. (Dicţionar Româno-francez), 339, 341. (Dodun de Poirienes), 339, 340. (Emandi), 344, 346. (Efrosina), 342, 343. (Filip), 322, 323, 324, 325, 327, 329, 331, 332, 335, 338, 344, 346, 347, 348, 349. 354, 356, 364. (Fraenkel), 335, 338, 344, 346, 348, 349. (D. Gusti), 344, 346. (Huttes), 357, 358. (D-na Joie), 342, 343. (Lucreţia), 322, 324, 327, 329, 332, 336, 338,

Xenopol D., (urmare) 339, 340, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 354, 356, 360, 361. (W. Kremnitz), 326, 329, 330, 331. (T. Maiorescu), 322, 324, 326, 328, 329, 333, 334, 336, 338. (Maiorescu şi calomniile), 336, 338. (Maria), 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 345, 347, 349, 354, 356. (Meyer), 330, 331. (G. Negruzzi), 347, 349, (Negruzzi), 338, 339, 340, 342. (Neuschotz), 322, 324, 339, 340. (Nicu), 322, 324, 325, 327, 329, 331, 332, 335, 336, 338, 341, 344, 346, 347, 349, 354, 356. (Raoul Pontbriant), 339, 341. (Reischer), 330, 331. (Gh. Roiu), 359, 361. (Roth), 322, 324. (H. Schmidt), 340. (Wagner), 322, 324, 329, 326. (Zoiţa), 342, 343.

Xenopol Filip, LXX, LXXVII, 322, 323, 324, 325, 327, 329, 331, 332, 335, 338, 344, 346, 347, 348, 349, 354, 356, 364, 366, 371. (Bardiu), 327. Ciudin), 327. (Filipescu), 327. (Felicitări pentru disertaţie), 364. (Hociung), 327. (C. Hogaş), 327.

Xenopol Filip, (urmare) (Z. Kolumb), 327. (Matei), 327. (Nicu), 327. (Stihi), 327. (Iamandi), 345.

Xenopol Lucreţia, LXXVII — LXXIX. 322, 324, 327, 329, 332, 336, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 354, 356, 360 — 361, 369, 371.

Xenopol Maria (mama lui A. D. Xenopol), 323, 325, 327, 360, 361, 364, 366, 371. (Sfaturi lui A. D. Xenopol), 337, 338. (Felicitări p. doctorat), 364. (D-na Moruzzi), 345.

Xenopol Maria (sora lui A. D. Xenopol), LXX, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 345, 347, 349, 354, 356, 366, 371.

Xenopol Nicolae, LXX, LXXVIII, LXXIX, LXXXI, LXXXIII, 311, 315, 322, 324, 325, 327, 329, 331, 332, 335, 336, 338, 344, 346, 347, 349, 354, 356, 366, 369, 371, 418, 422.

Xenopol Riria, LXVIII, LXXV, LXXX, XC, XCI, 368, 412, 418, 426.

Z

Zaharia G., 315.

Zaharia N., XXXVI.

Zamfirolu G. Al. 466. (Franciada), 442, 466.

Zamoiski, 291.

Zapan, 254.

Zarifopol Paul, XVI. 73.

Zenon, 287.

Zimmermann Robert, 100, 103, 287.

Zina Zorilor (I. Slavici), 448, 465, 466.

Zittmann, 305.

Zolling Theophil, 466.

Zotta, 270.

CUPRINSUL

Pagina

Habent sua fata libelli — — — — — — — — — — — — — IX—XI
Introducere — — — — — — — — — — — — — — — — — XII—XCV

M. Eminescu

A.

Mite Kremnitz: Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu — — — — 1— 19
Al. Tzigara-Samurcaş: Mite Kremnitz şi Mihaiu Eminescu — — — 20— 22
Mite Kremnitz: { Amintiri fugare despre M. Eminescu — — — — 23— 39
Mite Kremnitz: { Un caracter de artist — — — — — — — — — — 40— 72
Note — — — — — — — — — — — — — — — — — 73— 77

B.

M. Eminescu — — — — «Familia» — — — — — — — — 78
N. Teclu, Petru Pitei, M. Eminescu: Serbarea dela Putna — 78— 80
Ioan Slavici şi M. Eminescu: Serbarea dela Putna — 80— 81
M. Eminescu şi Titu Maiorescu: Serbarea dela Putna — 82
M. Eminescu şi P. Dan-D. Brătianu: Serbarea dela Putna — 83— 84
M. Eminescu — — — — — { Naţionalii şi Cosmopoliţii — — — 85— 92
Şerban Eminescu — — — — — 92— 93
Părinţi — — — — — — — — 94— 98
Henrietta — — — — — — — — 98
T. Maiorescu — — — — — — 99—113
O revistă germană — — — — 114—119
Tatăl său — — — — — — — 119—120
I. Al. Samurcaş — — — — — 120—124
Tatăl său — — — — — — — 125—126
Veronica Micle — — — — — — 127
Tatăl său — — — — — — — — 127—128
Revizor şcolar — — — — — — 128—131
Curtea de Conturi — — — — — 132
Ziarul Curierul de Iaşi — — — — 133—134
Iacob C. Negruzzi — — — — — 134—136

		Pagina
M. Eminescu	Veronica Micle	136—137
	Un Bănăţean	138
	Henrietta	139—140
	?	140—141
	Tatăl său	141—142
	Veronica	142—152
	?	152—153
M. Eminescu: Sărdariu		153—157
M. Eminescu	A. Chibici-Răvneanu	157—159
	Titu Maiorescu	159—160
	A. Chibici-Răvneanu	160—161
	Vasile Burlă	161—162
	Epistolă deschisă	162—164
	Ştefan Emilian	164
	V. G. Morţun	164—165
	Cornelia Emilian	165—167
	Titu Maiorescu	167—168
	Veronica Micle	168

C.

T. Maiorescu	M. Eminescu	169—171
C. Popasu	T. Maiorescu	171—174
Dr. Obersteiner	T. Maiorescu	174—175
T. Maiorescu	A. Chibici-Răvneanu	175—176
T. Maiorescu	Henrietta Eminescu	177
T. Maiorescu	A. Chibici-Răvneanu	178
A. Chibici-Răvneanu	Titu Maiorescu	179—180
P. Missir	Titu Maiorescu	180—184
Titu Maiorescu	Insemnări	184—185
Titu Maiorescu	M. Eminescu	186—188
M. Pompiliu	Titu Maiorescu	188—189
Henrietta Eminescu	Cornelia Emilian	190—249
Henrietta Eminescu	Aglaia	250
Henrietta Eminescu	Cornelia Emilian	251—269

D.

Şerban Eminescu	Mihaiu	269—270
Nicolae Eminescu	Tatăl său	270—271
Nicolae Eminescu	Mihaiu	272
Iacob C. Negruzzi	M. Eminescu	272—273

Pagina

E.

T. Maiorescu — — — — — — — **I. V. Socec**
Editarea Poeziilor lui Eminescu — 274—275
Gh. Teodorescu-Kirileanu — — Editarea Poeziilor lui Eminescu — 275

F.

N. D. Giurescu } Data naşterii lui Eminescu { 275—277
M. N. Popescu-Colibaş 278—280

G.

M. Eminescu — — — — — — — La Baudius — — — — — — — — 280

Note la M. Eminescu — — — — — — — — — — — — — 281—312

Albumul Societăţii Junimea

Textul tipărit — — — — — — — — — — — — — — — — — 313—316
Facsimile — — — — — — — — — — — — — — — — — — 317—320

Alexandru D. Xenopol

A.

Dimitrie Xenopol — — — — — — **Alexandru Xenopol** — — — — — — 321—365
Note la Dimitrie Xenopol — — — — — — — — — — — 366—367

B.

A. D. Xenopol — — — — — — **Istoria ideilor mele** — — — — — — 368—417
Note la A. D. Xenopol — — — — — — — — — — — — — 418—428

Procesele verbale ale «Junimii» — — — — — — — — — — — — 429—463
Note la Procesele verbale ale Junimii — — — — — — — — — 464—467

Calistrat Hogaş — — — — — — **A. D. Xenopol** — — — — — — — — 468—469

Pagina

Dimitrie Onciul — — — — — — **A. D. Xenopol** — — — — — — — 469—470
Note la Dimitrie Onciul — — — — — — — — — — — — — — 471

Ioan Bogdan — — — — — — — **A. D. Xenopol** — — — — — — — 471—477
Note la I. Bogdan — — — — — — — — — — — — — — — 477—478

V. A. Ureche — — — — — — — **A. D. Xenopol** — — — — — — 479

Vasile Alecsandri

Vasile Alecsandri — — — — — **Nicolae Gane** — — — — — — — 480—482
Note la V. Alecsandri — — — — — — — — — — — — — — 482

Vasile Alecsandri — — — — — **Ştefan şi Doamna Albu** — — — — 483
Indice — 487—530

DE ACELAŞ

Maria Magdalena, tragedie în 3 acte de **Friedrich Hebbel,** traducere, Cluj 1909.

Apologia lui Socrates, de **Platon,** traducere, Cluj 1910.

Românii şi clasa dirigentă din Bucovina, studiu statistic economic, Cernăuţi 1911.

Românii şi clasa de mijloc din Bucovina, I: Meseriaşii, Cernăuţi 1912.

Românii şi clasa de mijloc din Bucovina, II: Negustorii, Cernăuţi 1912.

A fost odată... Cântece şi poveşti poporale din Bucovina, Cluj 1912.

Chipuri, încercări literare, Cluj 1912.

Deutsch-Rumänisches Taschenwörterbuch, Leipzig 1912.

Rumänisch-Deutsches Taschenwörterbuch, Leipzig 1912.

Mihail Sadoveanu, studiu literar de **M. Friedwagner,** traducere, Cluj 1913.

Vitania, scriere religioasă de **I. R. Macduff,** traducere, Solca 1913.

Străbuna, tragedie în 5 acte şi în versuri de **Fr. Grillparzer,** traducere, Solca 1914.

Sufletul tău, scriere religioasă de **I. C. Ryle,** traducere, Solca 1914.

Fă ce poţi, scriere religioasă de **I. C. Ryle,** traducere, Solca 1914.

Oameni şi cărţi, pagini de istorie literară, Solca 1914.

Frunză verde... Cântece poporale din Bucovina, Solca 1914.

Călătoria Creştinului, scriere relig. de **John Bunyan,** tr., ed. I-a B. 1914, ed. II-a, B. 1923.

Limbă veche şi limbă nouă, scriere religioasă de **N. Funcke,** traducere, Bucureşti 1915.

N'am vreme, scriere religioasă de **A. W.,** traducere, Bucureşti 1915.

Porunca a patra, dramă în 3 acte de **L. Anzengruber,** trad. în colab. cu **M. Baciu,** B. 1915.

Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deşert, scriere relig. de **X,** tr., Buc. 1915.

Unde sunt păcatele tale? scriere religioase de **I. C. Ryle,** traducere, Bucureşti 1915.

Cât costă a fi creştin adevărat? scriere religioasă de **I. C. Ryle,** traducere, Bucureşti 1915.

Nevoiţi-vă a intra prin poarta cea strâmtă, scriere relig. de **I. C. Ryle,** trad., Buc. 1915.

Eu voiu fi cu tine, scriere religioasă de **I. C. Ryle,** traducere, Bucureşti 1915.

Indestulaţi-vă cu cele ce aveţi, scriere religioasă de **I. C. Ryle,** traducere, Bucureşti 1915.

De însetează cineva, să vie la Mine, scriere religioasă de **I. C. Ryle,** trad., Buc. 1915.

Ce ne învaţă pământul? scriere religioasă de **I. C. Ryle,** Bucureşti 1915.

Un cuvânt către femei, scriere religioasă de **I. C. Ryle,** traducere, Bucureşti 1915.

Poporaţia şi clasele sociale din Bucovina, studiu eoconomic statistic, Bucureşti 1915.

Un iscusit traducător în evreeşte, cercetări literare, Cernăuţi 1920.

Carmen Sylva în literatura română, cercetări, Cernăuţi 1924.

Immanuel Kant în filosofia şi literatura română, Bucureşti 1925.

Modernismul, simbolism, impresionism, expresionism, Bucureşti 1927.

Hermann Sudermann în literatura românească, Bucureşti 1930.

Heinrich Heine şi Heinismul în literatura românească, Bucureşti 1930.

Heinrich Heine şi Heinismul, aprecieri şi controverse, Bucureşti 1931

Loreley, literatură comparată, Bucureşti 1931.

Hermann şi Dorothea — Ienăchiţă Văcărescu — Pagini din monogr. Goethe, Buc. 1931.

Studii şi Documente Literare: volumul I-iu (în colaborare cu **G. Cardaş** numai vol. I) „Junimea", Bucureşti 1931.

Studii şi Documente Literare, volumul al II-lea: **„Junimea"**, Bucureşti 1932.

Studii şi Documente Literare, volumul al III-lea: **„Junimea"**, Bucureşti 1933.

Studii şi Documente Literare, volumul al IV-lea: **„Junimea"**, 1933.

SUB TIPAR:

Studii şi Documente Literare, volumul al V-lea: **„Junimea"**.

Studii şi Documente Literare, volumul al VI-lea: **„Junimea"**.

Studii şi Documente Literare, volumul al VII-lea: **„Sămănătorul"**.

Documentele **Sămănătorului** vor cuprinde cel puţin 6 volume.

